SOCIALA MEDDELANDEN

År 1963 Nr 1-Nr 3

Kungl Socialstyrelsen, Stockholm

INLEDNING

TILL

Sociala meddelanden / utgifna af K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. – Stockholm, 1912-1967. Ingår 1912-1953 i: Statistiska meddelanden. Ser. F, Sociala meddelanden. – Fr. o. m. 1913 utgiven av Socialstyrelsen.
Kumulerade sakregister för 1903-1922, 1923-1932, 1933-1942 och 1943-1947.
1915-1944 även med innehållsförteckning på franska, 1945-1957 med sammanfattningar på franska och engelska, 1958 med sammanfattningar på engelska, och 1959-1962 vissa nummer med sammanfattningar på engelska.
1959-1962: "Tidskriften Sociala meddelanden utges med åtta artikelnummer (Allmänna häftet) och tolv separata häften med statistiskt informationsmaterial (Statistisk information)".

Föregångare:

Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. – Stockholm : 1903-1911.

Efterföljare:

Socialnytt : sociala meddelanden / Socialstyrelsen. – Stockholm : Socialstyrelsen, 1968-1990.

Sociala meddelanden. 1963: 1-3.
Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2009.

urn:nbn:scb:se-socmed-19631

SOCIALA MEDDELANDEN

År 1963 Nr 1-Nr 3

Kungl Socialstyrelsen, Stockholm

STOCKHOLM 1965

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

Sakregister till år 1963

(Siffrorna inom parentes anger häftets nummer)

ABORT

Riksdagen våren 1960: verkningarna av tillämpningen av det i abortlagen uppställda steriliseringsvillkoret, s 136 (1—2)

ADOPTION

Adoptants och adoptivbarns rättsliga ställning, s 101 (1—2)
Riksdagen våren 1962: 1958 års lagstiftning om adoptivbarns arvs- och familjerättsliga ställning, s 172 (1—2)

ALLMÄNNA SOCIALA FRÅGOR

Den sociala verkligheten i bild: »Jourhavande medmänniskor» s 2 (1—2)
Den sociala verkligheten i bild: Det finns inga vittnen, dörrarna är ju slutna, s 230 (3)
Den sociala verkligheten i bild: Slitna samveten, s 374 (4—5)
Den sociala verkligheten i ord och bild: Socialvården och socialreportaget, s 599 (6—7)
Den sociala verkligheten i bild: »Skoldags igen». »Oväntat problem», s 770 (8)
Människobehandlare, s 3 (1—2)
Hur skall det gå med människan, s 13 (1—2)
Arbetsetik, s 66 (1—2)
Sociala frågor vid 1959—1962 års riksdagar, s 103 (1—2)
Andra lagutskottet och de sociala frågorna, s 125 (1—2)
»Människan kan ej af människor värderas», s 201 (1—2)
Internationella Konferensen för Socialt Arbete, s 204 (1—2)
Några synpunkter på ungdomens behov och önskan av ökade sociala kontakter, s 213 (1—2)
Ordet och dikten — instrument i människovården, s 375 (4—5)
Dikten och socialarbetaren, s 377 (4—5)
Det bevingade hjulet, s 425 (4—5)
En socialgrupp som försvunnit, s 441 (4—5)
Den svåråtkomliga människan, s 463 (4—5)
Avfolkning, s 471 (4—5)
Att övervinna avstånd, s 547 (4—5)
Outvecklad läslust — en bristsjukdom, s 551 (4—5)
Läsvanor och bokspridning, s 561 (4—5)
»Zigenarnas nya uppbrott», s 582 (4—5)
Socialvården och socialreportaget, s 599 (6—7)

ARBETSLIVETS PROBLEMATIK, ARBETSMARKNADSFRÅGOR

»Jourhavande medmänniskor», s 2 (1—2)
Människobehandlare, s 3 (1—2)
Hur skall det gå med människan, s 13 (1—2)
Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete, s 19 (1—2)
Den okvalificerade medhjälparen, s 26 (1—2)
Socialarbetarens roll — ur klientens perspektiv, s 35 (1—2)
Gruppsamtal på anstalt, s 41 (1—2)
Kontakten med klienten—människan, s 55 (1—2)
Arbetsetik, s 66 (1—2)
Nykterhetsvården och AMS:s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft, s 76 (1—2)
»Betjäning av de försäkrade», s 77 (1—2)
Arbetslöshet och arbetslöshetskassorna, se rubr. Socialförsäkring, riksdagsöversikterna
Riksdagen våren 1959: Ny sjöarbetstidslag, s 113 (1—2)
» hösten 1960: Livstidsgage åt förtjänta utövare av konstnärliga yrken, s 117 (1—2)
Konsulternas arbete i individuella ärenden, s 263 (3)

Två familjer söker råd, s 277 (3)
Caseworkforskning — en nödvändig del av familjerådgivning, s 303 (3)
Att övervinna avstånd, s 547 (4—5)
Outvecklad läslust — en bristsjukdom, s 551 (4—5)
Socialvården och socialreportaget, s 599 (6—7)
Fängelset för män — ett arbetsfält för kvinnor, s 741 (6—7)
Allvarliga vådor med enkönad miljö i anstalterna, s 745 (6—7)
Barnstugekampanjen — en världsrörelse, s 771 (8)
Samhällets service för barnfamiljer, s 775 (8)
Konsumentsynpunkter, LO: Trygghet för barnen — ett berättigat krav från förvärvsarbetande föräldrar, s 781 (8)
Konsumentsynpunkter: Även landsbygdskvinnorna ropar på fler daghem och bättre sysselsättningsmöjligheter för kvinnor, s 784 (8)
Konsumentsynpunkter, TCO: Barnfamiljerna och barntillsynen, s 785 (8)
Arbetsmarknaden och barnstugorna, s 797 (8)
Behovet av arbetskraft för barntillsyn, s 801 (8)
ILO: Women Workers in a changing world, Kvinnliga arbetstagare, s 897 (8)
LO: samhällsservice gäller båda föräldrarna, s 917 (8)

BARN- OCH UNGDOMSPROBLEM, BARN- OCH UNGDOMSVÅRD

Adressförteckning över länsstyrelsernas barnavårdskonsulenter, s III (1—2)
Adressförteckning över barnavårdsombuden, s IV (1—2)
Adressförteckning över skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, s V (1—2)
Adressförteckning över eftervårdskonsulenter, s VI (1—2)
Adressuppgift för konsulent för fosterhemsanskaffning och vissa eftervårdsuppgifter, s VII (1—2)

INFORMATION FRÅN STATENS UNGDOMSRÅD, s 222 (1—2), s 358 (3), s 932 (8)

Aktuell barnpsykologisk forskning, s 18 (1—2)
Hur går det för fosterbarnen? III En intervjuundersökning verkställd på uppdrag av Allmänna barnhusets direktion, s 84 (1—2)
Adoptants och adoptivbarns rättsliga ställning, s 101 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen våren 1959: allmänna barnbidrag, särskilda barnbidrag till änkors och invaliders barn, s 106 (1—2); ferieresor för barn och husmödrar, s 107 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen hösten 1959: höjning av det allmänna barnbidraget, administrativ samordning av den statliga anslagsgivningen till frivilligt ungdomsarbete, samverkan mellan hem, skola och kamratkrets, sysselsättningssvårigheter bland ungdomen, s 116 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen våren 1960: Reseersättning till föräldrar med barn på anstalter för vanföra, blinda, döva och psykiskt efterblivna, förslag till lag om samhällets vård av barn och ungdom s 122 (1—2), kravet på slopandet av allmänt barnbidrag för det äldsta barnbidragsberättigade barnet, höjt anslag till barnbidrag, s 123 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen våren 1961: Ferieresor för barn och husmödrar, förordnande om barnavårdsman s 149 (1—2), barnpensioner, underhållsbidrag, ungdomsdomstolar, utredning betr ungdomens fostran till psykisk och fysisk hälsa, s 150 (1—2), utbildning till ungdomsledare, ungdomens fritidsverksamhet, ungdomsvårdsskolorna, s 151 (1—2), upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor, s 152 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen hösten 1961: allmänna barnbidraget, allmänna studiebidraget s 161 (1—2)
organisationen av vård och undervisning för barn och ungdom med cerebral pares m m, s 163 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen våren 1962: adoptivbarns arvs- och familjerättsliga ställning, allmänna barnbidraget, daghemsplatser, s 172 (1—2), tillsyn av sjuka barn, ferieresor för barn, s 173 (1—2), indrivning av underhållsbidrag, vidgad rådgivningsverksamhet vid byggande av ungdomsgårdar och likn., förebyggande ungdomsvård, spritmissbruk bland ungdom, ungdomsvårdsskolorna, s 174 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen hösten 1962: åtgärder mot tillhandahållande av sprit åt ungdom, s 186 (1—2)
Amerikansk studentuppsats om svenska barnstugor, s 203 (1—2)

Några synpunkter på ungdomens behov och önskan av ökade sociala kontakter, s 213 (1—2)
Utbildning av barnvårdarinnor i Norrköping, s 215 (1—2)
Stipendier till ungdomsledareutbildning, omslagets 3:e sida (1—2)
Inblick i barnavårdsombudens arbete, s 345 (3)
Nordisk aktivitet för barn och ungdom, s 352 (3)
Från Tjänstekvinnans son till Kanelbiten, s 401 (4—5)
De ungas värld i den moderna prosan, s 453 (4—5)
Hur böckerna om fosterbarnet Sippa kom att bli till, s 489 (4—5)
Misstrodda och övervakade — med seklers hävd, s 493 (4—5)
Socialpædagogikkens placering og opgaver indenfor daginstitutioner, s 639 (6—7)
Så här vill danskarna ordna barnstugorna, s 653 (6—7)
Barnstugorna i svensk version, s 658 (6—7)

FÖRSUMMADE ASPEKTER PÅ UTVECKLINGEN I DEN TIDIGA BARNAÅLDERN

I Barn i barnstugor: motorik, kroppsmått, möbler, s 661 (6—7)
II Språkutvecklingen under förskoleåldern, s 697 (6—7)
138 000 barn hade barnavårdsman 1962, s 696 (6—7)
Egypten skall bygga fler barnstugor, s 752 (6—7)
Ungdomsledarekurs vid Grimslövs folkhögskola, omslagets 3:e sida (6—7)
Den sociala verkligheten i bild: »Skoldags igen». »Oväntat problem», s 770 (8)
Barnstugekampanjen — en världsrörelse, s 771 (8)
Samhällets service för barnfamiljer, s 775 (8)
Konsumentsynpunkter: Trygghet för barnen — ett berättigat krav från förvärvsarbetande föräldrar, s 781 (8)
Daghemmens tid bör följa modern samhällsrytm, s 783 (8)
Konsumentsynpunkter: Även landsbygdskvinnorna deltar i barnstugedebatten, s 784 (8)
Konsumentsynpunkter: Barnfamiljerna och barntillsynen, s 785 (8)
Förskoleplikt för kommunerna, inte för barnen, vill TCO, s 788 (8)
Försummade och misshandlade barn — hur kan vi hjälpa dem? s 789 (8)
Arbetsmarknaden och barnstugorna, s 797 (8)
Behovet av arbetskraft för barntillsyn, s 801 (8)
Barndomshemmet *numera en ruta i ett till vanvett upprepat mönster*, s 806 (8)
En väsentlig aspekt på barnstugorna, s 807 (8)
Socialstyrelsen emot obligatorisk förskola, s 812 (8)
Månadens reportage: I dag är det stora bråkaredan. Barnstudier i lekskolan, s 813 (8)
Den kommunala synen på dag- och fritidshem, s 819 (8)
Barnstugorna i planerings- och finansieringssammanhang, s 825 (8)
Jarnstugeexpansion i de större städerna, s 833 (8)
Bordbruksdaghemmen i Norrbotten och Skåne, s 855 (8)
Länsgrupper skall bistå kommunerna vid deras daghemsverksamhet, s 856 (8)
Statsbidrag till barnstugor, s 859 (8)
Pedagogisk samarbetsnämnd för experiment med flera typer barnstugor, s 863 (8)
Kontakt med föräldrarna viktigt, s 865 (8)
Dagspressen god upplysare om förskolealderns problem och värnare av barnets rätt, s 867 (8)
Långtidsprognos för barnstugor 1963—1970, s 877 (8)
Internationell expertis om barnstugornas uppgifter, s 884 (8)
Förskolans funktioner i dag — i de nordiska länderna, s 885 (8)
Kvinnliga arbetstagare med familjeansvar, s 897 (8)
Socialstyrelsens och LO:s remissvar på ILO:s förslag till rekommendation, s 916 (8)
Förskolesituationen i Sovjetunionen, s 919 (8)
Huvudmålet mitt på dagen i skolan och på arbetsplatserna, s 929 (8)

INFORMATION FRÅN STATENS UNGDOMSRÅD, s 222 (1—2), s 358 (3), s 932 (8)

BARNAVÅRDSKONSULENTER

Adressförteckning över länsstyrelsernas barnavårdskonsulenter, s III (1—2)

BARNAVÅRDSLAGSTIFTNINGEN

Lag om samhällets vård av barn och ungdom, s 122 (1—2)
Förordnande av barnavårdsman, s 149 (1—2)

BARNAVÅRDSOMBUDEN

Adressförteckning över barnavårdsombuden, s IV (1—2)
Inblick i barnavårdsombudens arbete, s 345 (3)

BARNBIDRAG

Riksdagen: allmänna barnbidrag, särskilda barnbidrag till änkors och invaliders barn, s 106 (1—2),
höjningen av det allmänna barnbidraget, s 116 (1—2)
kravet på slopandet av allmänt barnbidrag för det äldsta barnbidragsberättigade barnet, höjt anslag till barnbidrag, s 123 (1—2)
allmänna barnbidrag, bidragsförskottslagen, s 148 (1—2)
allmänna barnbidraget, s 161 (1—2)
allmänna barnbidraget, s 172 (1—2)

BARNSTUGOR

Riksdagen våren 1961: Förskoleväsendets fortsatta utbyggnad, s 152 (1—2)
Riksdagen våren 1962: Daghemsplatser, s 172 (1—2)
Amerikansk studentuppsats om svenska barnstugor, s 203 (1—2)
Utbildning av barnvårdarinnor i Norrköping, s 215 (1—2)
Så här vill danskarna ordna barnstugorna, s 653 (6—7)
Barnstugorna i svensk version, s 658 (6—7)
Barn i barnstugor: motorik, kroppsmått, möbler, s 661 (6—7)
Egypten skall bygga fler barnstugor, s 752 (6—7)
Barnstugekampanjen — en världsrörelse, s 771 (8)
Samhällets service för barnfamiljer, s 775 (8)
Konsumentsynpunkter: Trygghet för barnen — ett berättigat krav från förvärvsarbetande föräldrar, s 781 (8)
Konsumentsynpunkter: Barnfamiljerna och barntillsynen, s 785 (8)
Arbetsmarknaden och barnstugorna, s 797 (8)
Behovet av arbetskraft för barntillsyn, s 801 (8)
En väsentlig aspekt på barnstugorna, s 807 (8)
Socialstyrelsen emot obligatorisk folkskola, s 812 (8)
Månadens reportage. I dag är det stora bråkaredan, s 813 (8)
Den kommunala synen på dag- och fritidshem, s 819 (8)
Barnstugorna i planerings- och finansieringssammanhang, s 825 (8)
Barnstugeexpansion i de större städerna, s 833 (8)
Jordbruksdaghemmen i Norrbotten och Skåne, 855 (8)
Länsgrupper skall bistå kommunerna vid deras daghemsverksamhet, s 856 (8)
Statsbidrag till barnstugor, s 859 (8)
Pedagogisk samarbetsnämnd för experiment med flera typer barnstugor, s 863 (8)
Dagspressen god upplysare om förskolealderns problem och värnare av barnets rätt, s 867 (8)
Kontakt med föräldrarna viktigt, s 865 (8)
Långtidsprognos för barnstugor 1963—1970, s 877 (8)
Internationell expertis om barnstugornas uppgifter, s 884 (8)
Förskolans funktioner i dag — i de nordiska länderna, s 885 (8)
Kvinnliga arbetstagare med familjeansvar, s 897 (8)
Förskola — daghem, s 937 (8)
Se även under rubrik Barn- och ungdomsproblem

BEFOLKNINGSFRÅGOR

Familjepolitiken i riksdagen hösten 1962: Utredning beträffande befolkningsfrågans olika aspekter, s 186 (1—2)

Världens befolkningsökning, omslagets tredje sida (3)
Kvinnorna tar överhanden, omslagets tredje sida (3)
»Zigenarnas nya uppbrott», s 582 (4—5)

BOSTADSPOLITIKEN

Riksdagen våren 1959 s 111 (1—2)
» hösten 1959 s 117 (1—2)
» våren 1960 s 132 (1—2)
» hösten 1960 s 138 (1—2)
» våren 1961 s 152 (1—2)
» hösten 1961, s 161 (1—2)
» våren 1962, s 175 (1—2)
» » 1962: de rörelsehindrades problem, s 184 (1—2)
» hösten 1962, s 186 (1—2)

BOSÄTTNINGSLÅN

Riksdagen våren 1961: normerna för beviljande av bosättningslån, s 158 (1—2)

BROTTSLIGHET OCH DESS BEKÄMPANDE

Den okvalificerade medhjälparen, s 26 (1—2)
Övervakaren måste arbeta på lång sikt, s 32 (1—2)
Gruppsamtal på anstalt, s 41 (1—2)
Assistentutbildning inom engelsk fångvård, s 194 (1—2)

EFTERVÅRD

Adressuppgift för konsulent för fosterhemsanskaffning och vissa eftervårdsuppgifter, s VII (1—2)

FAMILJEPLANERING

Riksdagen våren 1959: ny förordning om handel med preventivmedel, s 113 (1—2)
» » 1960: undersökning ang det i abortlagen uppställda steriliseringsvillkoret, s 136 (1—2)

FAMILJEPROBLEM

Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete, s 19 (1—2)
Lagen om moderskapshjälp, s 103 (1—2)
Mödrahjälp och mödrahjälpsnämnderna, s 104 (1—2)
Familjepolitiken i riksdagen våren 1959, s 106 (1—2)
» » » hösten 1959, s 116 (1—2)
» » » våren 1960, s 122 (1—2)
» » » hösten 1960, s 138 (1—2)
» » » våren 1961, s 148 (1—2)
» » » hösten 1961, s 161 (1—2)
» » » våren 1962, s 172 (1—2)
» » » hösten 1962, s 186 (1—2)
Föräldraansvaret för ungdomens fritidsfostran, s 932 (8)
Se även under rubrik Barn- och ungdomsproblem

FAMILJERÅDGIVNING

Riksdagen våren 1960: Principförslag med riktlinjer för en framtida familjerådgivningsverksamhet, s 128 (1—2)
Riksdagen våren 1961: Försöksvis ordnad familjerådgivning av St Lukasstiftelsen, s 149 (1—2)
Riksdagen våren 1962: Försöksvis ordnad familjerådgivning av St Lukasstiftelsen, s 173 (1—2)
Den sociala verkligheten i bild: Det finns inga vittnen, dörrarna är ju slutna, s 230 (3)

Inte individuell hjälp utan bistånd i en störd samlevnads- och familjesituation, s 231 (3)
I avvaktan på resultat av försöksrådgivningen, s 233 (3)
Tillsyningsmyndighetens anvisningar för statsunderstödd familjerådgivning, s 235 (3)
Familjerådgivning — en social och psykologisk människovård, s 237 (3)
Psykologiska synpunkter på äktenskapsdynamik och relationsbehandling, s 253 (3)
Om psykiaterns del i arbetet, s 261 (3)
Konsulternas arbete i individuella ärenden, s 263 (3)
»Det är bäst att gå till familjerådgivningsbyrån», uppmanar distriktspolis i Stockholm, s 276 (3)
Två familjer söker råd, s 277 (3)
Föräktenskaplig rådgivning, s 295 (3)
Äktenskapskurserna vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, s 298 (3)
Caseworkforskning — en nödvändig del av familjerådgivning, s 303 (3)
Familjerådgivningsbyrån i Lund växer, s 313 (3)
Beprövad byrå, med både abort- och preventivmedels- och mentalhygienisk rådgivning, s 315 (3)
Medling i äktenskapstvister — trettio års erfarenhet, s 320 (3)
I den uppmärksammade TV-rättegången, s 326 (3)
Domstolarna får årligen bestämma om vårdnaden . . ., s 326 (3)
Prästen som medlare, s 327 (3)
Även filmskapare med äktenskapsproblem som tema kan ha nytta av att rådfråga familjerådgivare, s 330 (3)
Familjekunskap har nu fått sitt genombrott i skolan, s 332 (3)
Praktisk koordineret familiebehandling, s 336 (3)
Familjerehabilitering — amerikansk försöksverksamhet, s 343 (3)
Ca 3 600 hemvårdarinnor lämnar hjälp till barnfamiljer och gamla, s 350 (3)
Barnfamiljer behöver ökad hemhjälpsservice, s 351 (3)
I velfærdsstaten Sverige er familien placeret i centrum, s 355 (3)
Summary: Family counselling — a social and psychological activity, s 361 (3)
Förteckning över litteratur om familjerådgivning, medling, familj och samhälle, samlevnadsfrågor, sexualfrågor, graviditet och förlossning, juridik och ekonomi; över broschyrmaterial och bildband, s 368 (3).
Presidentens kommission om situationen för Amerikas 96 miljoner kvinnor. »Familjelivet — samhällslivet blir inte vad det kan bli så länge kvinnorna är en handikappad grupp», s 723 (6—7)
Egyptens socialminister vill att kvinnorna yrkesutbildar sig, s 752 (6—7)

FLYKTINGFRÅGOR

Riksdagen våren 1959: understöd åt flyktingar, s 113 (1—2)
» » 1960: understöd åt flyktingar, vissa möjligheter för utländsk medborgare att befrias från sitt utländska medborgarskap, s 136 (1—2), visumtvånget för flyktingar, s 137 (1—2)

Se även under rubriken Utlänningsfrågor

FORSKNING

Hur går det för fosterbarnen? III En intervjuundersökning verkställd på uppdrag av Allmänna barnhusets direktion, s 84 (1—2)
Riksdagen våren 1962: social forskning, s 184 (1—2)
Socialvetenskap i politiskt töväder, s 198 (1—2)
»Människan kan ej af människor värderas», s 201 (1—2)
Caseworkforskning — en nödvändig del av familjerådgivning, s 303 (3)
Läsvanor och bokspridning, s 561 (4—5)
Barn i barnstugor: motorik, kroppsmått, möbler, orienterande undersökningar vid Barnpsykologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet, s 661 (6—7)
Språkutvecklingen under förskoleåldern. Föremål för den första undersökningen i sitt slag här i Sverige, s 697 (6—7)

FOSTERHEMSVÅRD

Adressuppgift för konsulent för fosterhemsanskaffning och vissa eftervårdsuppgifter, s VII (1—2)

Hur går det för fosterbarnen? III En intervjuundersökning verkställd på uppdrag av Allmänna barnhusets direktion, s 84 (1—2)
Inblick i barnavårdsombudens arbete, s 345 (3)
Hur böckerna om fosterbarnet Sippa kom att bli till, s 489 (4—5)
Misskrodda och övervakade — med seklers hävd, s 493 (4—5)
För glädje och vilja, s 577 (4—5)
För barnets rätt till individualitet, s 578 (4—5)

FÖRLIKNINGSMÄN

Adressförteckning över statens förlikningsmän för medling i arbetstvister, s XI (1—2)

FÖRÄLDRABALKEN

Riksdagen våren 1962: föräldrabalken, s 173 (1—2)

HEMVÅRD

Riksdagen våren 1959: statsbidragen till avlönande av hemvårdarinnor, s 107 (1—2)

HUSMORSSEMESTER, FERIERESOR, STIPENDIER, SEMESTERHEM

Familjepolitiken i riksdagen våren 1959: ferieresor för barn och husmödrar, s 107 (1—2)
Riksdagen våren 1960: ferieresor för barn och husmödrar, s 129 (1—2)
» våren 1961: » » » » » , s 149 (1—2)
» våren 1962: » » » » » , s 173 (1—2)

HÄLSOVÅRD, SJUKVÅRD, REHABILITERING

Riksdagen våren 1959: hälso- och sjukvård, s 112 (1—2)
» hösten 1959: » » » , s 117 (1—2)
» våren 1960: » » » , s 133 (1—2)
» hösten 1960: » » » , s 139 (1—2)
» våren 1961: » » » , s 155 (1—2)
» hösten 1961: » » » , s 162 (1—2)
» våren 1962: » » » , s 177 (1—2)
» hösten 1962: » » » , s 186 (1—2)
Servicebuss inom sjuk- och åldringsvården, s 208 (1—2)
I avvaktan på resultat av försöksrådgivningen, s 233 (3)
Beprövad byrå, med både abort- och preventivmedels- och mentalhygienisk rådgivning, s 315 (3)
Praktisk koordineret familiebehandling, s 336 (3)

IDÉER OCH INITIATIV

Servicebuss inom sjuk- och åldringsvården, s 208 (1—2)
Några synpunkter på ungdomens behov och önskan av ökade sociala kontakter, s 213 (1—2)
Utbildning av barnvårdarinnor i Norrköping, s 215 (1—2)
Socialvård i lokaliseringspolitikens slagskugga, s 759 (6—7)
Folkpensionärer i litteraturcirklar kring »Vårt fattiga liv», s 763 (6—7)

LITTERATURSOCIOLOGI

Ordet och dikten — instrument i människovården, s 375 (4—5)
Dikten och socialarbetaren, s 377 (4—5)
Litteratursociologi, s 383 (4—5)
Från Tjänstekvinnans son till Kanelbiten, s 401 (4—5)
Det bevingade hjulet, s 425 (4—5)
I folkhemmets skamvrå, s 437 (4—5)
En socialgrupp som försvunnit, s 441 (4—5)
De gamles verden i den nye dramatik, s 445 (4—5)
De ungas värld i den moderna prosan, s 453 (4—5)

Den svåråtkomliga medmänniskan, s 463 (4—5)
Hur böckerna om fosterbarnet Sippa kom att bli till, s 489 (4—5)
Misstrodda och övervakade — med seklers hävd, s 493 (4—5)
Dikt som social kritik, s 507 (4—5)
Mina vargar, s 516 (4—5)
Utanför häckarna i en helt ny samhällsvård, s 527 (4—5)
Norskt LO-jubileum utlyser tävling om den bästa norska romanen från norskt arbetsliv, s 560 (4—5)
Hur författarna i Sociala Meddelanden nr 4—5/1963 griper sig an med sina motiv, s 576 (4—5)
Angeläget stoff, s 601 (6—7)
Det unika Sigtunamötet, s 605 (6—7)
Författare och socialarbetare på samma våglängd, s 606 (6—7)
»Vi vet alla att diktarna har ett stort ansvar som samhällskritiker», s 627 (6—7)
Konfrontation mellan liv och dikt, s 629 (6—7)

MÖDRAHJÄLP OCH MÖDRAHJÄLPSNÄMNDER

Riksdagen våren 1960: mödrahjälp och mödrahjälpsnämnder, s 130 (1—2)
Riksdagen våren 1961: mödrahjälpen, s 149 (1—2)
Riksdagen våren 1962: mödrahjälp och mödrahjälpsnämnder, s 174 (1—2)

NORDISKT, INTERNATIONELLT

Meddelelse fra Danmark: ny forsorgslov, s 189 (1—2)
Assistentutbildning inom engelsk fångvård, s 194 (1—2)
Socialvetenskap i politiskt töväder. En Unescorapport, s 198 (1—2)
»Människan kan ej af människor värderas». Försök för tvåhundra år sedan »att i hushållsmål värdera henne efter den nytta hon gör samhället», s 201 (1—2)
Amerikansk studentuppsats om svenska barnstugor, s 203 (1—2)
Internationella Konferensen för Socialt Arbete, s 204 (1—2)
Seminarium om utvecklingsländernas situation och problem, omslagets 3:e sida (1—2)
Stipendier till ungdomsledareutbildning, omslagets 3:e sida (1—2)
Praktisk koordineret familiebehandling, s 336 (3)
Familjerehabilitering — amerikansk försöksverksamhet, s 343 (3)
Nordisk aktivitet för barn och ungdom, s 352 (3)
I velfærdsstaten Sverige er familien placeret i centrum, s 355 (3)
Världens befolkningsökning, omslagets 3:e sida (3)
Kvinnorna tar överhanden » » » (3)
FAO:s chef föreslår nedrustningsfond för hela världen, omslagets 3:e sida (3)
Flyktingar i Europa, omslagets 3:e sida (3)
Socialpædagogikkens placering og opgaver indenfor daginstitutioner, s 639 (6—7)
Så här vill danskarna ordna barnstugorna, s 653 (6—7)
Presidentens kommission om situationen för Amerikas 96 miljoner kvinnor, s 723 (6—7)
Fängelset för män — ett arbetsfält för kvinnor, s 741 (6—7)
»Ofantligt spill av arbetskraft i den sociala administrationen», s 750 (6—7)
Egyptens socialminister vill att kvinnorna yrkesutbildar sig; samhället bygger fler barnstugor, s 752 (6—7)
Bland alkoholister på »skid rows» i USA, s 755 (6—7)
Könssjukdomarna skall diskuteras på Stockholmskonferens, omslagets 3:e sida (6—7)
Livsmedelstillgångarna måste tredubblas på 40 år, omslagets 3:e sida (6—7)
65 000 trafikdödade, omslagets 3:e sida (6—7)
De rika möjligheternas värld, omslagets 3:e sida (6—7)
Barnstugekampanjen — en världsrörelse, s 771 (8)
Internationell expertis om barnstugornas uppgifter, s 884 (8)
Förskolans funktioner i dag — i de nordiska länderna, s 885 (8)
ILO: Women workers in a changing world. Kvinnliga arbetstagare med familjeansvar s 897 (8)
LO: samhällsservice gäller båda föräldrarna, s 917 (8)
Förskolesituationen i Sovjetunionen, s 919 (2)
Kvinnans förändrade ställning i Japan, s 925 (8)

NYKTERHETSVÅRD

Adressförteckning över vårdanstalter för alkoholmissbrukare, s VII (1—2)
Adressförteckning över länsnykterhetsnämnderna, s IX (1—2)
Nykterhetsvården och AMS:s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft, s 76 (1—2)
Riksdagen våren 1959: förenkling av vissa detaljbestämmelser i rusdryckslagstiftningen och betr handel med skattefri sprit, statens vårdanstalt på Gudhem för alkoholmissbrukare, s 113 (1—2)
Riksdagen våren 1960: bidrag till nykterhetsorganisationer m m, s 136 (1—2)
Riksdagen våren 1960: statens vårdanstalt på Gudhem för alkoholmissbrukare, vårdanstalten på Brotorp, s 137 (1—2)
Riksdagen hösten 1960: ändring i lagen om nykterhetsvård, det ökade thinnermissbruket, s 141 (1—2)
Riksdagen våren 1961: begränsning av alkoholreklamen, vårdanstalter m m för alkoholmissbrukare, effektiviserad kamp mot rusdryckslangning samt ändringar i rusdrycksförsäljningsförordningen, s 158 (1—2)
Riksdagen våren 1961: inköpsregistrering utan ransonering, s 159 (1—2)
» hösten 1961: flitpengar till utskriven eller permitterad alkoholmissbrukare, åtgärder mot det ökade alkoholmissbruket, s 165 (1—2)
Riksdagen våren 1962: utredning av rusdrycksfrågan i hela dess vidd, s 183 (1—2)
» » 1962: anslag till vårdanstalter för alkoholmissbrukare, s 184 (1—2)
» hösten 1962: åtgärder mot tillhandahållande av sprit åt ungdom, s 186 (1—2)
» » 1962: alkoholbeskattningens betydelse, s 188 (1—2)
Bland alkoholister på »skid rows» i USA, s 755 (6—7)

ORGANISATIONER

Information från Statens Ungdomsråd, s 222 (1—2), s 358 (3), s 000 (8)
Sveriges socionomers riksförbund, SSR: Kvalificerad personal en förutsättning för social reformpolitik, s 11 (1—2)
Kristliga Studentförbundets hembesöksgrupp, s 213 (1—2)
En militär hjälpfond — Stiftelsen Kungafonden Med folket för fosterlandet, s 747 (6—7)

RIKSDAGEN

Sociala frågor vid 1959—1962 års riksdagar, s 103 (1—2)
Praktiska principer, s 109 (1—2)
Andra lagutskottet och de sociala frågorna, s 125 (1—2)
Sociala frågor vid 1963 års riksdag, s 942 (8)

SAMHÄLLSEKONOMI OCH BESKATTNINGSFRÅGOR

Riksdagen våren 1959: statsutgifterna för 1959/60, s 113 (1—2)
» hösten 1959: ändringar ang sjömansskatt, s 118 (1—2)
» våren 1960: statsutgifterna för 1960/61, s 137 (1—2)
» » 1961: för driftbudgeten beräknade utgifter för 1961/62, s 159 (1—2)
» » 1962: statsutgifterna för 1962/63, s 185 (1—2)

SAMVERKAN

Nykterhetsvården och AMS:s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft, s 76 (1—2)
Internationella Konferensen för Socialt Arbete, s 204 (1—2)
Information från Statens Ungdomsråd, s 222 (1—2), s 358 (3), s 932 (8)

SKOLOR, KURSER

Kontakten med klienten—människan. Nytt initiativ »praktikcentra» för att effektivisera den praktik socialinstituten bjuder eleverna, s 55 (1—2)
Anstaltsassistenter i gemensam utbildning, s 63 (1—2)
Arbetsetik, s 66 (1—2)
»Betjäning av de försäkrade». Försäkringskasseförbundets kursverksamhet, s 77 (1—2)
Riksdagen våren 1959: ökning av de medicinska läroanstalternas utbildningskapacitet, s 112 (1—2)

Riksdagen våren 1960: socionomutbildningen, normerna för intagning av elever vid *socialinstituten*, s 137 (1—2)
» hösten 1960: åtgärder för en bättre undervisning om de mänskliga rättigheterna, s 141 (1—2)
» våren 1961: bidrag till socialinstituten, s 159 (1—2)
» våren 1962: » » » , s 185 (1—2)
Assistentutbildning inom engelsk fångvård, s 194 (1—2)
Utbildning av barnvårdarinnor i Norrköping, s 215 (1—2)
Seminarium om utvecklingsländernas situation och problem, omslagets 3:e sida (1—2)
Stipendier till ungdomsledareutbildning, omslagets 3:e sida (1—2)
Äktenskapskurserna vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, s 298 (3)
Familjekunskap har nu fått sitt genombrott i skolan, s 332 (3)
Folkpensionärer i litteraturcirklar kring »Vårt fattiga liv», s 763 (6—7)
Ungdomsledarkurs vid Grimslövs folkhögskola, omslagets 3:e sida (6—7)

SOCIAL ADMINISTRATION

Förteckning över socialstyrelsens fem byråer, förlikningsmannaexpedition och viss personal i dem, s I (1—2)
Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete, s 19 (1—2)
Ny statssekreterare i socialdepartementet, s 219 (1—2)
Praktisk koordineret familiebehandling, s 336 (3)
»Ofantligt spill av arbetskraft i den sociala administrationen.» Häftig kritik från de danska socialvårdarna, s 750 (6—7)

SOCIALFÖRSÄKRING

»Betjäning av de försäkrade», s 77 (1—2)
Riksdagen våren 1959, s 103 (1—2)
» hösten 1959, s 114 (1—2)
» våren 1960, s 119 (1—2)
» hösten 1960, s 138 (1—2)
» våren 1961, s 142 (1—2)
» hösten 1961, s 160 (1—2)
» våren 1962, s 167 (1—2)
» hösten 1962, s 185 (1—2)
Andra lagutskottet och de sociala frågorna, s 125 (1—2)
I velfærdsstaten Sverige er familien placeret i centrum, s 355 (3)

SOCIALLAGSTIFTNING

Adoptants och adoptivbarns rättsliga ställning, s 101 (1—2)
Sociala frågor vid 1959—1962 års riksdagar, s 103 (1—2)
Andra lagutskottet och de sociala frågorna, s 125 (1—2)
Meddelelse fra Danmark, Lovgivningen om den offentlige forsorg, s 189 (1—2)
Så här vill danskarna ordna barnstugorna. Danskt kommittébetänkande om barnstugeproblem, s 653 (6—7)
Presidentens kommission om situationen för Amerikas 96 miljoner kvinnor, s 723 (6—7)

SOCIALPOLITIK

Kvalificerad personal — en förutsättning för social reformpolitik, s 11 (1—2)
Sociala frågor vid 1959—1962 års riksdagar, s 103 (1—2)
Andra lagutskottet och de sociala frågorna, s 125 (1—2)
Internationella Konferensen för Socialt Arbete, s 204 (1—2)
Presidentens kommission om situationen för Amerikas 96 miljoner kvinnor, s 723 (6—7)
Socialvård i lokaliseringspolitikens slagskugga, s 759 (6—7)
Sociala frågor vid 1963 års riksdag, s 942 (8)

SOCIALSTYRELSEN

Förteckning över socialstyrelsens fem byråer, förlikningsmannaexpedition och viss personal i dem, s I (1—2)

Nykterhetsvården och AMS:s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft, s 76 (1—2)
Socialstyrelsen emot obligatorisk förskola, s 812 (8)
Långtidsprognos för barnstugor 1963—1970, s 877 (8)
Socialstyrelsens remissvar på ILO:s förslag till rekommendation rörande kvinnliga arbetstagare med familjeansvar, s 916 (8)

SOCIALVÅRD, ENSKILD

»Jourhavande medmänniskor», s 2 (1—2)
Hur går det för fosterbarnen? III En intervjuundersökning verkställd på uppdrag av Allmänna barnhusets direktion, s 84 (1—2)
Adoptants och adoptivbarns rättsliga ställning, s 101 (1—2)
Internationella Konferensen för Socialt Arbete, s 204 (1—2)
Några synpunkter på ungdomens behov och önskan av ökade sociala kontakter. Kristliga Studentförbundets hembesöksgrupps verksamhet, s 213 (1—2)
En militär hjälpfond — Stiftelsen Kungafonden Med folket för fosterlandet, s 747 (6—7)

SOCIALVÅRD, OFFENTLIG

Förteckning över socialstyrelsens fem byråer, förlikningsmannaexpedition och viss personal i dem, s I (1—2)
Förteckning över lokala organ inom socialvårdsarbetet, s III (1—2)
Människobehandlare, s 3 (1—2)
Hur skall det gå med människan? Några anteckningar i anknytning till tendenser och möjligheter i dagens socialvård, s 13 (1—2)
Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete, s 19 (1—2)
Den okvalificerade medhjälparen, s 26 (1—2)
Övervakaren måste arbeta på lång sikt, s 32 (1—2)
Socialarbetarens roll — ur klientens perspektiv, s 35 (1—2)
Gruppsamtal på anstalt, s 41 (1—2)
Kontakten med klienten—människan, s 55 (1—2)
Nykterhetsvården och AMS:s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft, s 76 (1—2)
Riksdagen våren 1959: socialhjälp, s 103 (1—2)
» våren 1959: statsbidragen till avlönande av hemvårdarinnor, s 107 (1—2)
» hösten 1959: socialhjälp, s 114 (1—2)
» våren 1960: » , s 119 (1—2)
» » 1960: statsbidrag till den sociala hemhjälpen, s 129 (1—2)
» » 1960: arkivarbete som social hjälpform, s 137 (1—2)
» hösten 1960: socialhjälp, s 138 (1—2)
» våren 1961: » , s 142 (1—2)
» hösten 1961: » , s 160 (1—2)
» våren 1962: socialhjälp, s 167 (1—2)
» hösten 1962: » , s 185 (1—2)
Meddelelse fra Danmark. Lovgivningen om den offentlige forsorg, s 189 (1—2)
Internationella Konferensen för Socialt Arbete, s 204 (1—2)
Servicebuss inom sjuk- och åldringsvården, s 208 (1—2)
Inte individuell hjälp utan bistånd i en störd samlevnads- och familjesituation, s 231 (3)
I avvaktan på resultat av försöksrådgivningen, s 233 (3)
Tillsynsmyndighetens anvisningar för statsunderstödd familjerådgivning, s 235 (3)
Familjerådgivning — en social och psykologisk människovård, s 237 (3)
Praktisk koordineret familiebehandling, s 336 (3)
Ca 3 600 hemvårdarinnor lämnar hjälp till barnfamiljer och gamla, s 350 (3)
Slitna samveten, s 374 (4—5)
Ordet och dikten — instrument i människovården, s 375 (4—5)
Dikten och socialarbetaren, s 377 (4—5)
Utanför häckarna i en helt ny samhällsvård, s 527 (4—5)
Fängelset för män — ett arbetsfält för kvinnor? s 741 (6—7)
Allvarliga vådor med enkönad miljö i anstalterna, s 745 (6—7)
Socialvård i lokaliseringspolitikens slagskugga, s 759 (6—7)
Statsbidrag till barnstugor, s 859 (8)

SOCIALVÅRDSKONSULENTER

Adressförteckning över statens socialvårdskonsulenter, s III (1—2)

SPRÅKVÅRD I SOCIALVÅRDEN

Ordet och dikten — instrument i människovården, s 375 (4—5)
Språket — kontaktmedel och samhällsfaktor, s 537 (4—5)
Ordfödarnas sociala uppgift, s 546 (4—5)
Att övervinna avstånd, s 547 (4—5)
Handikapp för barn från »kulturfattiga miljöer», s 550 (4—5)
Outvecklad läslust — en bristsjukdom, s 551 (4—5)
Läsvanor och bokspridning, s 561 (4—5)
Språkutvecklingen under förskoleåldern, s 697 (6—7)
Socialvårdarna språkvårdare, s 722 (6—7)

UNGDOMSPROBLEM OCH UNGDOMSVÅRD

Hur går det för fosterbarnen? III, s 84 (1—2)
Riksdagen våren 1959: utredning rörande riktlinjer för ungdomens etiska, moraliska och sociala fostran, differentierad vård av de svårartade ungdomsbrottslingarna, s 107 (1—2)
» hösten 1959: administrativ samordning av den statliga anslagsgivningen till frivilligt ungdomsarbete, samverkan i ungdomsfostrande syfte mellan hem, skola och kamratkrets, sysselsättningssvårigheter bland ungdomen, den tilltagande ungdomsbrottsligheten s 116 (1—2)
» hösten 1960: den psykiska barna- och ungdomsvården s 138, 141 (1—2)
» våren 1961: ungdomsdomstolar, utredning betr ungdomens fostran till psykisk och fysisk hälsa, s 150 (1—2)
utbildning till ungdomsledare, ungdomens fritidsverksamhet, s 151 (1—2), viss upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor, förskoleväsendets fortsatta utbyggnad, s 152 (1—2)
» våren 1962: vidgad rådgivningsverksamhet vid byggande av ungdomsgårdar, förebyggande ungdomsvård, spritmissbruk bland ungdom, s 174 (1—2)
» hösten 1962: åtgärder mot tillhandahållande av sprit åt ungdomen s 186 (1—2)
Information från Statens Ungdomsråd, s 222 (1—2), s 358 (3), s 932 (8)
Nordisk aktivitet för barn och ungdom, s 352 (3)
De ungas värld i den moderna prosan, s 453 (4—5)
Socialpædagogikkens placering og opgaver indenfor daginstitutioner, s 639 (6—7)
Se även under rubriken Barn- och ungdomsproblem

UNGDOMSVÅRDSSKOLORNA

Adressförteckning över skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, s V (1—2)
Riksdagen våren 1959: äskanden och förslag rörande statens skolor för barna- och ungdomsvården, s 107 (1—2)
» » 1960: förbättring av vårdresurserna vid statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, s 130 (1—2)
» » 1961: ungdomsvårdsskolornas personal, s 151 (1—2)
» » 1962: utbyggnad av ungdomsvårdsskolor, s 174 (1—2)

UTLÄNNINGSFRÅGOR

Riksdagen våren 1960: arbetstillstånd för utlänningar från vissa länder, visumtvånget för flyktingar, s 137 (1—2)
» » 1962: ändrad praxis i medborgarskapsärenden, s 117, 183 (1—2)

YRKESUTBILDNING

Kvalificerad personal — en förutsättning för social reformpolitik, s 11 (1—2)
Kontakten med klienten—människan, s 55 (1—2)
Anstaltsassistenter i gemensam utbildning, s 63 (1—2)
»Betjäning av de försäkrade», s 77 (1—2)
Assistentutbildning inom engelsk fångvård, s 194 (1—2)
Utbildning av barnvårdarinnor i Norrköping, s 215 (1—2)
Socialvården och socialreportaget, s 599 (6—7)
Presidentens kommission om situationen för Amerikas 96 miljoner kvinnor, s 723 (6—7)
Egyptens socialminister vill att kvinnorna yrkesutbildar sig, s 752 (6—7)
Behovet av arbetskraft för barntillsyn, s 801 (8)

ÅLDRINGSPROBLEM OCH ÅLDRINGSVÅRD

Riksdagen våren 1960: brister i åldringsvården, s 137 (1—2)
» våren 1961: rabattbestämmelser för folkpensionärer vid resor med statens järnvägar, s 143 (1—2)
Servicebuss inom sjuk- och åldringsvården, s 208 (1—2)
Några synpunkter på ungdomens behov och önskan av ökade sociala kontakter. Kristliga Studentförbundets hembesöksgrupps verksamhet, s 213 (1—2)
Ca 3 600 hemvårdarinnor lämnar hjälp till barnfamiljer och gamla, s 350 (3)
De gamles verden i den nye dramatik, s 445 (4—5)
Socialvård i lokaliseringspolitikens slagskugga, s 759 (6—7)
Folkpensionärer i litteraturcirklar kring »Vårt fattiga liv», s 763 (6—7)

ÖVERVAKARINSTITUTET

Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete, s 19 (1—2)
Den okvalificerade medhjälparen, s 26 (1—2)
Övervakaren måste arbeta på lång sikt, s 32 (1—2)

Författarregister till år 1963

AHLGREN, MARY. Familjerådgivningsbyrån i Lund växer, s 313 (3)
ALMQVIST, VESTA. Inblick i barnavårdsombudens arbete, s 345 (3)
ANDERSSON, HARRY. »Säg JA till ungdomen», en kampanj för fler ungdomsledare, s 222 (1—2)
— Disposition av upplysningsanslaget för 1963/64, s 358 (3)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 622 (6—7)
— Föräldraansvaret för ungdomens fritidsfostran, s 932 (8)
ANDERSSON, JANICE. Preschool education in Sweden. s 203 (1—2)
BAGGER-SJÖBÄCK, BERTIL. Betjäning av de försäkrade, s 77 (1—2)
BERGLIND, RAGNHILD. Hur går det för fosterbarnen? III, s 84 (1—2)
BJÖRNSTAM, YNGVE. Kontakten med klienten—människan, s 59 (1—2)
BLOMBÄCK, MAJ Intervjuuttalande: Västerås satsar . . ., s 838 (8)
BRANTING-WESTERSTÅHL, SONJA. Medling i äktenskapstvister — trettio års erfarenhet, s 320 (3)
BROWALLIUS, IRJA. Hur böckerna om fosterbarnet Sippa kom att bli till, s 489 (4—5)
BRUNANDER, LENNART. Arbetsetik, s 66 (1—2)
BRUNIUS, TEDDY. Zigenarnas nya uppbrott, s 585 (4—5)
BRYN, GERD CORALL. Sociala frågor vid 1959—1962 års riksdagar, s 103 (1—2)
BYSTEDT, BRITT-MARIE. Konsumentsynpunkter: Barnfamiljerna och barntillsynen, s 785 (8)
CARLSON, STIG. I folkhemmets skamvrå, s 437 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 608 (6—7)
COLLIANDER, CARIN. Familjerådgivning — en social och psykologisk människovård, s 237 (3)
»CORINNA», Sv D: Månadens reportage: I dag är det stora bråkaredan, 813 (8)
DAHL, TORA. Misstrodda och övervakade — med seklers hävd, s 493 (4—5)
EKENDAHL, SIGRID. Konsumentsynpunkter: Trygghet för barnen — ett berättigat krav från förvärvsarbetande föräldrar, s 781 (8)
ELIASSON, TORSTEN. Birger Norman, s 579 (4—5)
ENGSTEDT, ANNE MARIE. Caseworkforskning — en nödvändig del av familjerådgivning, s 303 (3)
ENQUIST, PER OLOV. De ungas värld i den moderna prosan, s 453 (4—5)
ERASMIE, THORD. Utbildning av barnvårdarinnor i Norrköping, s 215 (1—2)
— Språkutvecklingen under förskoleåldern, s 697 (6—7)
ERIKSSON, JÖRGEN. Zigenarnas nya uppbrott, s 582 (4—5)
FISK, SVEN. Socialvård i lokaliseringspolitikens slagskugga, s 759 (6—7)
FORSSTRÖM, KARL-ERIK. Kvinnans förändrade ställning i Japan, s 925 (8)
FREDRIKSON, LENA. Några synpunkter på ungdomens behov och önskan av ökade sociala kontakter, s 213 (1—2)
FRIDELL, FOLKE. Dikt som social kritik, s 507 (4—5)
FRÄNGSMYR, TORE. Sune Jonsson, s 581 (4—5)
FURULAND, LARS. Det bevingade hjulet, s 425 (4—5)
— Tora Dahl, s 578 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 606 (6—7)
GARPE, GUNNAR. En militär hjälpfond — Stiftelsen Kungafonden Med folket för fosterlandet, s 747 (6—7)
GORDAN, KURT. Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete, s 19 (1—2)
GULLBERG, K G. Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 620 (6—7)
GUSTAFSSON, NILS E. Folkpensionärer i litteraturcirklar kring »Vårt fattiga liv», s 763 (6—7)
GUSTAVSSON, JUST. Barnstugorna i planerings- och finansieringssammanhang, s 825 (8)
HASSELROT, BRITA. Samhällets service för barnfamiljer, s 775 (8)
HELANDER, GUNNAR. Prästen som medlare, s 327 (3)

HIMMELSTRAND, ULF. Zigenarnas nya uppbrott, s 584 (4—5)
HJELMQVIST, BENGT. Att övervinna avstånd, s 547 (4—5)
HOLMQVIST, BIRGIT. Konsulternas arbete i individuella ärenden, s 263 (3)
HOLMQVIST, MAUD. Beprövad byrå, med både abort- och preventivmedels- och mentalhygienisk rådgivning, s 315 (3)
HORSTEN, HOLGER. Socialpædagogikkens placering og opgaver indenfor daginstitutioner, s 639 (6—7)
JONSSON, SUNE. Avfolkning — Ett småbrukarliv, s 471 (4—5)
JUHL-CHRISTENSEN. P. Meddelelse fra Danmark, s 189 (1—2)
JÖNSSON, INGEBORG. Arbetsmarknaden och barnstugorna, s 797 (8)
KJEMS, HELGE. Praktisk koordineret familiebehandling, s 336 (3)
LARSSON, ANNA. Intervjuuttalande: Västerås satsar . . ., 836 (8)
LARSSON, SVEN. Gruppsamtal på anstalt, s 41 (1—2)
LILJEFORS, GRETA. »Människan kan ej af människan värderas», s 201 (1—2)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 619 (6—7)
LINDAHL, GÖRAN G. Socialvården och socialreportaget, s 599 (6—7)
LINDAHL, HARRIET. Intervjuuttalande: Göteborg bygger ut, s 833 (8)
LINDBLOM, PAUL. Socialarbetarens roll — ur klientens perspektiv, s 35 (1—2)
LINNÉR, BIRGITTA. Föräktenskaplig rådgivning, s 295 (3)
— Äktenskapskurserna vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, s 298 (3)
— Familjekunskap har nu fått sitt genombrott i skolan, s 332 (3)
LUDVIGSEN, CHR. De gamles verden i den nye dramatik, s 445 (4—5)
LUNDKVIST, INGEMAR. Assistentutbildning inom engelsk fångvård, s 194 (1—2)
— Dikten och socialarbetaren, s 377 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 615 (6—7)
MARNELL, BARBRO. Två familjer söker råd, s 277 (3)
MARNELL, GUNNAR. Anstaltsassistenter i gemensam utbildning, s 63 (1—2)
MEIJER, HANS. Kontakten med klienten—människan, s 55 (1—2)
MUNDEBO, INGEMAR. Kontakten med klienten—människan, s 57 (1—2)
MYRDAL, ALVA. Förskola — daghem, s 937 (8)
MÅRTENSSON, SIGVARD. Folke Fridell, s 576 (4—5)
— Irja Browallius, s 577 (4—5)
NIVEGÅRD, NILS. Bland alkoholister på »skid rows» i USA, s 755 (6—7)
NORDIN, INGA. Behovet av arbetskraft för barntillsyn, s 801 (8)
NORDSTRÖM, GÖSTA. Nykterhetsvården och AMS:s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft, s 76 (1—2)
NORDSTRÖM, MARGARETA. Ca 3 600 hemvårdarinnor lämnar hjälp till barnfamiljer och gamla, s 350 (3)
NORELL, CURT. Hur skall det gå med människan? s 13 (1—2)
NORMAN, BIRGER. Mina vargar, s 516 (4—5)
ODSTEDT, GÖSTA. Om psykiaterns del i arbetet, s 261 (3)
OKSAAR, ELS. Språket — kontaktmedel och samhällsfaktor, s 537 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 619 (6—7)
PAULSEN, GUNVOR. En väsentlig aspekt på barnstugorna, s 807 (8)
— Förskolans funktioner i dag — i de nordiska länderna, s 885 (8)
REHNBERG, MATS. En socialgrupp som försvunnit, s 441 (4—5)
RENBORG, GRETA. Outvecklad läslust — en bristsjukdom, s 551 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd?, s 621 (6—7)
RILTON, ANNASTINA. Psykologiska synpunkter på äktenskapsdynamik och relationsbehandling, s 253 (3)
RÖSSEL, JAMES. Läsvanor och bokspridning, s 561 (4—5)
SANDBERG, LENNART. Servicebuss inom sjuk- och åldringsvården, s 208 (1—2)
SANDELS, STINA. Barn i barnstugor: motorik, kroppsmått, möbler, s 661 (6—7)
— Försummade och misshandlade barn — hur kan vi hjälpa dem? s 789 (8)
SCHÜLZBERG, ANNIE. Teamwork kring barn i skolstad, s 850 (8)
SIGURDSEN, GERTRUD. Länsgrupper skall bistå kommunerna vid deras daghemsverksamhet, s 856 (8)
SJÖBERG, INGRID. Konsulternas arbete i individuella ärenden, s 263 (3)

SKAGEMARK, KARL-LENNART. Kvalificerad personal — en förutsättning för social reformpolitik, s 11 (1—2)
SKOV, ANNAGRETHE. I velfærdsstaten Sverige er familien placeret i centrum, s 355 (3)
STRAND, AXEL. Andra lagutskottet och de sociala frågorna, s 125 (1—2)
SUNDBERG, AGNES. Intervjuuttalande: Drive för fritidshem i Örebro, s 841 (8)
SUNDMAN, PER OLOF. Den svåråtkomliga medmänniskan, s 463 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 616 (6—7)
SUNDSTRÖM, ERLAND. Socialvetenskap i politiskt töväder, s 198 (1—2)
SVANBERG, VICTOR. Litteratursociologi, s 383 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 607 (6—7)
THOLLANDER, OLLE. Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 613 (6—7)
— Den kommunala synen på dag- och fritidshem, s 819 (8)
URBERG, ARNE. Författare och socialarbetare på samma våglängd?, s 616 (6—7)
WASSING, ÅKE. Utanför häckarna i en helt ny samhällsvård, s 527 (4—5)
— Författare och socialarbetare på samma våglängd? s 624 (6—7)
WELANDER, TORA. Intervjuuttalande: 800 i barndaghemskö i Malmö, s 846 (8)
WESTLING, ACHILLES. Fängelset för män — ett arbetsfält för kvinnor? s 741 (6—7)
WIBERG, INGRID SEGERSTEDT. Praktiska principer, s 109 (1—2)
WITTROCK, ULF. Från Tjänstekvinnans son till Kanelbiten, s 401 (4—5)
ÅHS, STIG. Den okvalificerade medhjälparen, s 26 (1—2)

Sociala Meddelanden

KUNGL SOCIALSTYRELSEN STOCKHOLM

ngdom vill få sin situ-
ion, sin målsättning,
tids begrepp, sina per-
ktiv uttryckta i sym-
ler, som väcker och
gagerar. Så kommen-
rar ungdomsorganisa-
ner förslag om nya
mband från Statens
gdomsråd. Symbolen är
mångiltig såsom inte
ot kan vara, då motiven
rna blir lokalt tonade
h ungdomsmodellerna
presentanter för den ena
er andra ålders- eller
cialgruppen.

·2 1963

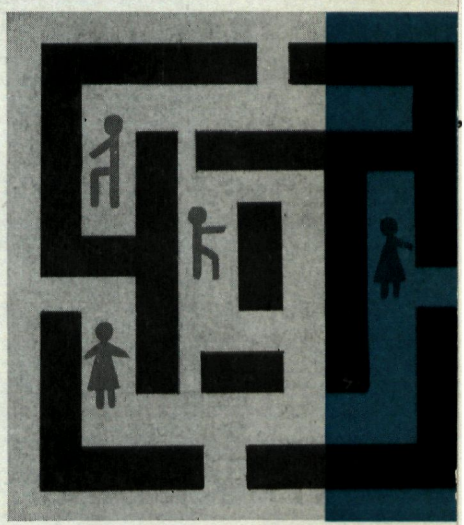

Ur Statens ungdomsråds stillfilm »Ungdom». Symbolerna illustrerar hur ungdomen nu har en valfrihet som aldrig förr — ifråga om arbete, konsumtion, intressen, partner för livet. Valsituationerna gör de unga villrådiga. Men de söke

Den alltmer utbyggda människovården och bristen på personal gör att ansvaret i ökad grad läggs över på unga människor, som ännu saknar livserfarenhet — något som måste kompenseras med en fördjupad utbildning. Unga socialvårdare söker ivrigt efter möjlighet härtill och efter källor till människokunskap.

Kungl Socialstyrelsen, STOCKHOLM

Lokaler: Birger Jarls torg 2 och 14, Österlånggatan 43 och Munkbron 9.
Telefon: Växel Birger Jarls torg 2, lokalsamtal 22 12 00—22 12 07 rikssamtal 22 12 50; växel Österlånggatan 43, lokalsamtal 23 49 40 rikssamtal 23 49 47; eller nedan angivna direkta nr.
Växeln öppen måndag—fredag kl 8,30—17, lördag stängd.
När växeln är stängd, används nummer inom parentes.

Birger Jarls torg 2:

CHEF
Generaldirektör Ernst Bexelius 10 08 43

REGISTRATORS- OCH KASSAKONTOR 11 40 63

BIBLIOTEK öppet för allmänheten måndag—fredag kl 10—16, lördag 10—13 . . . . . 22 12 00

FÖRSTA BYRÅN (barnavårdsbyrån)
Tf byråchef Brita Hasselrot 10 96 15
Kansli . . . . . (22 12 01)

Österlånggatan 43:

ANDRA BYRÅN (socialvårdsbyrån)
Byråchef Ali Berggren 11 30 78
Kansli . . . . . (23 49 42)

Birger Jarls torg 14:

TREDJE BYRÅN (lagbyrån)
Tf byråchef Carl Edvard Sturkell 11 78 02
Kansli . . . . . (22 12 03)
Förste byråsekreterare Elsa Wollmer
kontaktman för information av utlänningar 23 49 40
riksamtal 23 49 47
1:e byråsekreterare Ingrid Ryman
(frågor angående skador vållade av ungdomsvårdsskolelever kl 9,30—11,00)

Österlånggatan 43:

SJÄTTE BYRÅN (nykterhetsvårdsbyrån)
Byråchef Olle Melin 10 03 13
Kansli . . . . . (23 49 43)

Birger Jarls torg 2:

SJUNDE BYRÅN (skolbyrån)
Byråchef Göta Rosén, generaldir:s ställföreträdare . . 10 31 77
Kansli . . . . . (22 12 07)

Munkbron 9:

FÖRLIKNINGSMANNAEXPEDITIONEN
Byrådirektör Karl-Axel Nordfors 11 78 53
Sammanträdesrum 20 21 70. 20 11 86
Kansli 22 12 00 (47)

Österlånggatan 43:

SOCIALA MEDDELANDEN, redaktion och expedition . . 23 49 40
Redaktör Kaj Andersson . . . . . (23 49 43)

Utförligare förteckning över socialstyrelsens fem byråer, förlikningsmannaexpedition och viss personal inom dem, adressförteckning över lokala organ inom socialvårdsarbetet: statens socialvårdskonsulenter, länsstyrelsernas barnavårdskonsulenter, barnavårdsombuden, skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, eftervårdskonsulenter, konsulenten för fosterhemsanskaffning och vissa eftervårdsuppgifter, vårdanstalter föralkoholmissbrukare (statliga, erkända och enskilda anstalter), länsnykterhetsnämnderna, statens förlikningsmän för medling i arbetstvister på s I.

SOCIALA MEDDELANDEN

(ALLMÄNNA HÄFTET)

UTGIVEN AV KUNGL SOCIALSTYRELSEN

ANSVARIG UTGIVARE: ERNST BEXELIUS

REDAKTÖR: KAJ ANDERSSON

ÅRGÅNG 1963 NR 1—2

Innehåll

2 Den sociala verkligheten: »Jourhavande medmänniskor»
3 Människobehandlare
11 Kvalificerad personal — förutsättning för social reformpolitik
Av intendent Karl-Lennart Skagemark
13 Hur skall det gå med människan?
Av föreståndaren vid Birkagården, pastor Curt Norell
19 Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete
Av chefpsykologen i socialstyrelsen Kurt Gordan fil lic, DSI
26 Den okvalificerade medhjälparen
Av sekreterare Stig Åhs
32 Övervakaren måste arbeta på lång sikt
35 Socialarbetarens roll — ur klientens perspektiv
Av rektor Paul Lindblom
41 Gruppsamtal på anstalt
Ur handledning av chefpsykologen i fängvårdsstyrelsen, byrådirektör Sven Larsson
55 Kontakten med klienten — människan
Intervjuuttalanden av docent Hans Meijer, lektor Ingemar Mundebo och socialvårdaren Yngve Björnstam
63 Anstaltsassistenter i gemensam utbildning
Av fängvårdsdirektör Gunnar Marnell
66 Arbetsetik
Av fil kand Lennart Brunander
76 Nykterhetsvårdens och AMS:s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft
Av tf förste byråinspektör Gösta Nordström
77 »Betjäning av de försäkrade»
Uttalande av direktör Bertil Bagger-Sjöbäck, Försäkringskasseförbundet
84 Hur går det för fosterbarnet? III
Intervjuundersökning verkställd på uppdrag av Allmänna barnhusets direktion. Av f direktören hos barnhuset Ragnhild Berglind
101 Adoptants och adoptivbarns rättsliga ställning
103 Sociala frågor vid riksdagen 1959—1962
Översikt av socionom Gerd Corall Bryn
109 Praktiska principer
Av riksdagsledamoten Ingrid Segerstedt Wiberg
125 Andra lagutskottet och de sociala frågorna
Uttalande av förste vice talman Axel Strand
189 NORDISKT INTERNATIONELLT
208 IDÉER OCH INITIATIV
222 INFORMATION FRÅN STATENS UNGDOMSRÅD
226 LITTERATURÖVERSIKT

I Adressförteckning över socialstyrelsens fem byråer, förlikningsexpedition och viss personal i dem m fl

TIDSKRIFTEN SOCIALA MEDDELANDEN 1963 utges med 8 nummer (ca 700 sidor). Prenumeration sker på postanstalt (Obs! inte postprenumeration) eller i bokhandel. Prenumerationspriset 1963 kr 24 per år, lösnummer kr 3,50; större specialnummer åsätts specialpriser. Redaktion och expedition Österlånggatan 43. Postadress Socialstyrelsen, Fack Stockholm 2, tel 23 49 40 (efter växelns stängning 23 49 43) ankn. exp 42 och red 43.

Vid återgivandet av artiklar ur denna tidskrift skall källan anges. Socialstyrelsen ansvarar ej för åsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner.

»Jourhavande medmänniskor»

efterlystes nyligen av Corinna i SvD — alltså folk som utan att ha till yrke att vara människovårdare ändå får vara beredda att engagera sig i andras akuta nödsituationer. Under spritstrejken, som uppenbarade en rad hittills mer eller mindre okända företeelser, framstod kåren av taxiförare som just en sådan kategori i en utsträckning och variation, vilken man i allmänhet inte haft hum om — och taxiförarna själva inte fixerat så bestämt även om de här över lag räknar med en självfallen plikt, rentav en yrkesplikt, då den onekligen bidrar till rörelsens lönsamhet. Med det stora bortfallet av spritpåverkade passagerare reducerades åkfrekvensen med ca tjugofem procent.

Där är annars de lätt spritpåverkade med gott ölsinne, som upprymda och överdådiga naturligtvis tar taxi, och så de hårt berusade, som inte kommer upp på en buss utan för vilka bilen är en trygghetsfaktor i en suddig, osäker omgivning. Det inträffar givetvis inte sällan att en chaufför blir upprörd över det elände han ser orsakat av sprit. Här ett vittnesbörd om en sådan reaktion: »Jag är inte fanatisk till min natur, men jag tror att jag är på god väg att bli fanatiker inför vad jag ser i berörda avseende. Som i dag. Jag fick en körning för en medelålders kvinna med en femårig flickunge. Kvinnan var starkt berusad och utan alla hämningar gav hon uttryck åt en så rå svada, att jag inte stod ut att tänka mig att den lilla tösen skulle höra den, utan jag stannade spontant bilen och tog flickan över i förarsätet på samma gång som jag sköt till glasluckan in till passagerarhytten. Jag förstår att det var en tämligen lönlös åtgärd. Efter en stund måste jag ju sätta av dem båda, men kanske modern ändå hunnit lugna ner sig till dess.»

— Visst var det trevligare att köra under spritstrejksveckorna, medger ombudsman *Olle Carlsson* i Stockholms automobilförarefackförening vid samtal med Socia Meddelandens intervjuare, men även de berusade skall transporteras. Det händer visst att de är bråkiga, att de inte vet vart de skall hän, att de stökar till i bilen (i vilket fall de får ersätta uppkomna skador), att de med ett ord är besvärliga. Befarar en förare att en anropande berusad trafikant är av det besvärligaste slaget kan han låta bli att lystra och bara fara förbi. Kallas han per telefon till en adress vet han ju inte vad som skall inträffa. Men med en viss generositet och fördragsamhet klarar taxipersonalen upp flertalet intermezzon.

Vårt folk som varit i tjänst några år blir människokännare. Man och man emellan har vi nog sagt oss att vi borde få tillfälle att åtminstone i någon mån studera psykologi och lära oss varför människor beter sig och reagerar så som de gör, men att ställa krav på sådan utbildning har vi inte kommit fram till. Psykologerna i sin tur skulle säkerligen ha nytta av att studera taxins verksamhetsfält. Här får man tillfälle att möta människor under ganska enastående former. Taxiförarna får möta människor både när de är som mest glada och lyckliga och när de är djupt förtvivlade och olyckliga med sig själva, när de släpper all självkontroll och visar sitt sämsta jag. Erfarenheten lär vår kår att i alla dessa skiftande situationer gäller det att vara en god och följsam lyssnare, helst inte ge sig in i meningsskiljaktigheter, i synnerhet inte politiska sådana. Vi har förare som kört i trettio, fyrtio år utan att ha kommit i krakel med passagerare. Men så har de också fått något av diplomat över sig.

Enligt lagen är en taxibil privat område så snart trafikanten satt sig i den. Polisen kan alltså inte t ex omhänderta en berusad person i en bil om han inte dessförinnan gjort sig skyldig till ett brottsligt förfarande. Det är måhända denna lokala trygghet — om också bara för en stund — som kommer taxibilens åkande att så ofta anförtro sig åt chaufförer, berätta om hela sitt liv eller sitt olyckliga äktenskap eller sin ensamhet. Det finns många ensamma bedrövade människor (i synnerhet kvinnor av allt att döma) i en stad som Stockholm, det konstaterar nogsamt taxiföraren under sina tusentals köruppdrag per år. Man är anonym och chaufförer är anonym. Han känner inte mig och jag inte honom. Sedan man betalt honom för körningen och man stigit ur bilen är parterna försvunna för varandra, man möts säkerligen inte mer. Men den anonyme taxiföraren har genom sitt medmänskliga lyssnande låtit en få tala ut sitt hjärtas ve och väl, som man inte kunnat göra till någon annan människa — och det just i en stund när man var nära sammanbrottet.

Människobehandlare

Den amerikanska psykiatern professor Herbert Hendin, som nyligen slutfört en undersökning om självmorden i Sverige, säger att hos de flesta manliga patienter han undersökt var isolering och undertryckande av effekter ett framträdande personlighetsdrag. De var offer för avpersonaliseringen i välfärdssamhället — de hade försvunnit i massan — de hade tigits ihjäl.

Den svenska socialvården kan replikera, så som det bl a är uttryckt i förra numret av Sociala Meddelanden, att den moderna socialvården inte har någon lång väg bakom sig från fattigvården och att framför den ligger ett ständigt växande arbetsfält, där det allmänmänskliga problemet kan återföras på människornas ensamhet, på deras behov av kontakt, av mänskliga relationer och mänsklig värme. I samma nummer av tidskriften återges generaldirektör Karl J Höjers uppfordran till socialarbetaren att i sin klient se en jämlike. »På jämlikhetstanken grundas också något som ofta betecknas som en arbetsmetod men som i själva verket är en fråga om socialarbetarens hela förhållande till den hjälpsökande.» »Människan i centrum» är ett motto som den renodlade socialpolitiken inte längre är ensam om; vid det här laget är det rentav ett nött slagord.

Människovårdaren

har blivit en reell samlingsrubrik för en rad vård- och serviceyrken — inte bara inom sådana arbetsfält som självfallet hör hemma här såsom sjukvården, socialvården och fångvården med deras resp sektorer.

Inom det allmänna försäkringsväsendet har automatiseringen av samhällets omsorg om den enskilde medborgaren betraktats som ett framsteg — pensionärerna får utan vidare sina pengar genom den opersonliga posten, ingen individuell prövning krävs, ingen behöver buga och bocka. Men även här är man som bäst i färd med att i försäkringskassorna skapa en service och människobehandling som är nära släkt med socialvården. I den introduktionsbroschyr betitlad »Viktig uppgift», som kassorna delar ut till sina nyanställda betonas att det är få serviceyrken som torde vara så grannlaga och krävande som kassatjänstemannens. Den allmänhet som skall betjänas består till stor del av personer som är sjuka eller nyligen varit sjuka, av handikappade, av åldringar etc. Det är många fakta rörande den försäkrades privatliv, som måste registreras hos kassan, t ex ekonomi, sjukdomar, vem vederbörande sammanbor med, försörjningsplikt för barn osv.

»Tio socialvårdare sätter människan i förgrunden», heter det om Statens Järnvägars konsulentverksamhet, inrymmande tio personalkonsulenter och assistenter, fördelade på de fem distrikten och till tjänst åt landets

55 000 järnvägsmän — en instans dit dessa kan vända sig i förtroende med sina känsligaste problem. Personalkonsulenternas objektiva och sakkunniga hjälp är i första hand avsedd för den som råkar i svårigheter av det ena eller andra slaget. Det är sådana som drabbas av fysiska defekter, får krångel med nerverna eller som, mer eller mindre självförvållat, hemfaller åt alkoholmissbruk. Partiellt arbetsföra och långtidssjuka tar största delen av personalkonsulentens arbetsdag. Det är viktigt att den handikappade får en sådan omplacering, att han fortfarande behövs inom verket. Järnvägstjänstens karaktär kräver nästan inom alla områden en frisk kropp och en klar hjärna. Men chanserna för en järnvägsman, som råkat in i en olycka, att få en passande sysselsättning för framtiden, ökar kraftigt, när alla möjligheter prövas.

De enskilda företagens personalkonsulentverksamhet utvecklas merendels efter liknande mönster. Socialvården börjar vinna insteg på arbetsplatserna. Tf förste byråinspektör Gösta Nordström i socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå biträder för närvarande på förordnande av arbetsmarknadsstyrelsen som expert vid utarbetande av instruktion för kuratorer vid arbetsmarknadsstyrelsens arbetsplatser för alkoholskadade m fl, ävensom vid upprättande av kursprogram för utbildning av ifrågavarande personal. En växande opinion på ledande fackföreningshåll är att fackföreningarna skall intensifiera medlemmarnas intresse att motverka spritmissbruket redan på arbetsplatserna. De närmaste kamraterna bör känna ett moraliskt ansvar att hjälpa en kamrat som är på väg utför att i tid söka hindra alkoholism i stället för att — som det ofta sker — ingripa först när han inte ens med de medicinska resurser som nu finns orkar resa sig igen. Det har även framkastats förslag om att skyddsombuden skulle bli socialombud med ett visst mått av insikter om socialvård. Det finns förslagsställare, som går ännu längre och talar för att socialvården förgrenar sig in i fabriker och verkstäder — att här utvecklas »arbetsvård» i samarbete mellan socialvårdande tjänstemän med expedition i fabrikshallen å ena sidan och representanter för arbetsledningen och av den lokala fackföreningen utsedda medhjälpare med gott omdöme och beredvillighet att hjälpa kamrater i svårigheter å den andra sidan.

Från personalchefshåll inom storindustrin har inletts en debatt om hur arbetsledarnas största svårigheter, de s k personalproblemen — människor som har svårt att anpassa sig i arbetsmiljön — skall kunna motverkas. Här står stora såväl mänskliga som ekonomiska värden på spel så länge man uppfattar personaltjänsten som en artskild specialitet och inte som ett led i företagens hela verksamhet. Man efterlyser även här mera forskning — en breddad arbetsvetenskaplig forskning. Erfarna socialvårdare i sin tur påtalar nödvändigheten av att klyftan mellan arbetslivet och socialvården måste överbryggas, när det gäller människovården. Frå-

ga är om inte den förebyggande socialvården borde börja på arbetsplatserna. Socialvårdarna, som försöker slussa ut sina klienter till arbetslivet och när de återkommer och har misslyckats, slussar ut dem igen, finner att det vore riktigare att de fick möjligheter att hjälpa klienten i hans arbete med relationsproblem och andra problem som kommer upp. »Stimulerande» kommenterade Arbetsgivareföreningens tidskrift Industria, i ett välvilligt omnämnande av Sociala Meddelandens jubileumsnummer, det ovan citerade yttrandet om socialvårdens framförliggande, ständigt växande arbetsfält, där grundregeln nu är att bistå en människa i samförstånd med henne själv — en regel som de stora internationella konferenserna för socialt arbete ansluter sig till.

Människointresse och specialkunnande

Alltigenom är det fråga om grannlaga och krävande uppgifter — om inte annat så samtal, där människor i nödläge får kontakt med medmänniskor, som kan lyssna engagerat och förståelsefullt — med ett ord en människovård, vilken kräver ett stort mått av sant människointresse och specialkunnande.

Även Frälsningsarmén har erfarit att det räcker inte längre med bara ett ömsint hjärta och penningfonder. Arméns organ för den sociala sektorn »Ljus i mörker» skriver: »Samhället av i dag är ett helt annat än bara för ett decennium sedan. Tiden kräver högt kvalificerade medarbetare och där har de frivilliga hjälporganisationerna ett av sina största problem. För att på bästa sätt kunna möta de krav som ställs på oss, både från samhällets sida och från klientelet på våra institutioner, är det av stor vikt att också vi följer med utvecklingen och får den utbildning som krävs härför. Kunskap kan aldrig ersätta den hjärtats värme som människor i andlig eller lekamlig nöd behöver, men förenad med den kan den göra vår hjälp mer effektiv. Med sitt omfattande sociala arbete vill armén möta detta samhällets krav genom att ge sina officerare i social tjänst en utbildning som svarar mot behovet: »Redan är flera slumkaptener friställda från sin tjänst och placerade på olika utbildningsanstalter, och de förklarar att de erfar detta som ett privilegium. Deras tankar går samtidigt till alla de slumsystrar som under år kämpat utan utbildning och som med enbart sin livstro och erfarenhet och sitt förstånd förmått göra arméns kvinnliga sociala arbete till vad det är i dag, och då frågar de sig om det verkligen är nödvändigt med utbildning. Men utbildningstiden har övertygat dem ytterligare om detta och öppnat deras ögon för samhällsfrågor de förut inte varit vakna för. Skollivet har berikat deras tillvaro, gett dem ökade kontakter med människor utanför deras egen gemenskap, vilka de funnit verkligen bryr sig om den hjälpbehövande:

»det rör sig här inte bara om tjänstemän och paragrafer». Kanske ängslades man litet för att så vid mogen ålder vara skolelev tillsammans med dem, som kom direkt från förutbildning vid andra skolor, men »här fick man hjälp vid att se värdet av sina praktiska erfarenheter i socialt arbete; mycket av det man nu mötte på det bokliga planet hade man förut mött i verkligheten». De studerande praktiskt erfarna slumsystrarnas observationer i sina resp skolor kan måhända vara värda att uppmärksammas på håll där utbildningsfrågorna för de sociala vårdfälten bearbetas som bäst. Under de fleråriga kursernas praktiktid på sjukhus och institutioner har slumsystrarna haft god nytta av erfarenheter från arméns hem och slumstationer. Tidigare uppövning av förmågan att inordna sig i ett arbetskollektiv, att samarbeta och att ta ansvar har gjort det lättare för dem att falla in på skolornas praktikplatser.

I och med att brotten ökar och blir alltmer komplicerade gör sig också hos polisen gällande ett växande behov av mer fackkunskap och allmänbildning. Ett trettiotal »studentpoliser» i Malmö har vid sidan om tjänsten genomgått en fem terminer lång universitetskurs i straffrätt. De ämnar fortsätta.

Hur den allmänna försäkringen kommer att bli i verkligheten, om den skall fylla de uppgifter riksdagen och regeringen avsett beror i väsentlig grad på hur försäkringen administreras och förs ut till de enskilda människorna. Allmänheten som är med om att betala genom sina avgifter väntar sig att behandlingen av varje ärende skall ske på ett kunnigt sätt och med tillämpande av gällande föreskrifter; att de skall hjälpas till alla de förmåner som lagen föreskriver. Det beror alltså på kassapersonalens handläggning hur socialförsäkringssystemet i stort skall fungera. Därom informeras de nyanställda bl a genom ovannämnda introduktionsbroschyr. Viktig uppgift. Under uppbyggandet av det allmänna försäkringssystemet uttalade sakkunniga iakttagare betänkligheter hur det hela skall komma att klaffa med i kvalitativt hänseende så otillfredsställande personella resurser som här stod till buds. Visserligen en stab på cirka 5 000 tjänstemän men tre fjärdedelar av dem mycket unga och i högst femte lönegraden. I betraktande av de genom den åtstramade lönepolitiken mycket begränsade möjligheterna till rekrytering av kvalificerad arbetskraft måste det ställas stora krav på försäkringskassornas egen utbildningsverksamhet. Man har börjat utreda frågan huruvida kravet på en både differentierad och planmässig utbildningsverksamhet, med nödvändig kvantitativ omfattning, i framtiden kan tillgodoses utan en egen förbundsskola.

→

De unga socialarbetarna som i allt högre grad får ta på sig uppgiften att se till de stödbehövande på bästa sätt, måste i sin tur ges stöd i form av en allsidig och djupgående utbildning som även, i viss mån, kan ersätta de erfarenheter de unga ännu inte hunnit få.

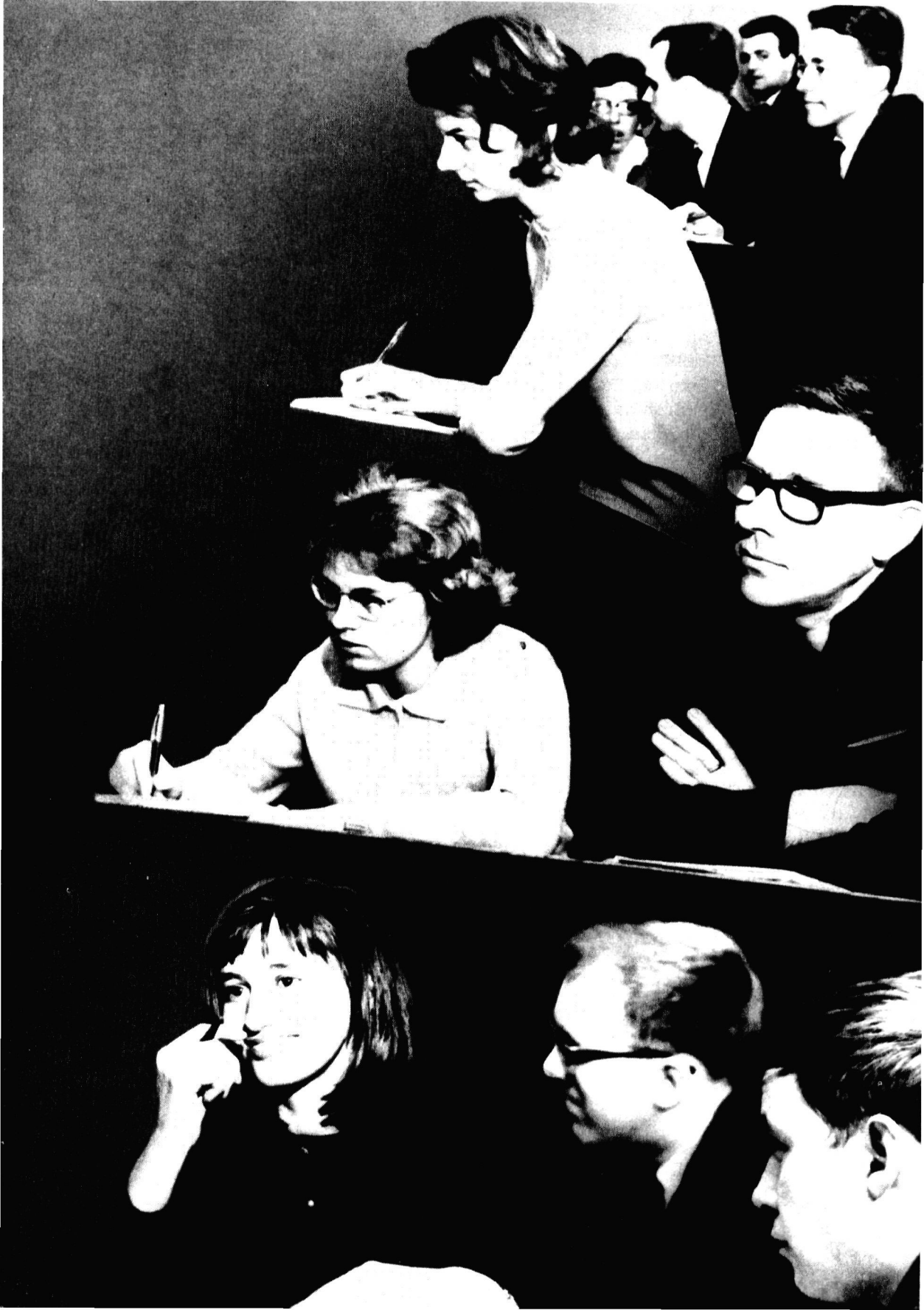

Dagligen omvittnas i våra massmedia om krisförhållandena på de sociala vårdfälten: växande behov av differentierad individuell vård av barn, unga och åldrande människor, brist på kvalificerad arbetskraft, otillfredsställande lönevillkor, otillräckliga bildningsresurser, otålig väntan på klarsignal för utbyggnaden av socionomutbildningen. Redan parlamentariska sakkunniga uttalade i sitt betänkande Ungdomsbrottslighet 1959 att de fann det anmärkningsvärt att vid upprustningen av olika vårdområden personalfrågorna inte tillmätts den betydelse som de förtjänar. »Bristande utbildning hos personalen går självfallet ut över vårdarbetet och minskar utsikterna till en framgångsrik behandling av klientelet.»

Stora krav på unga socialarbetare

Rekryteringen av personal går ner i de yngre årgångarna. Det är också allt yngre elevkullar, som utexamineras från socialinstituten. Tendensen f n pekar hän mot att det blir ganska unga socialarbetare, som får förverkliga den storlinjigt utformade samhällsomsorgen om medborgarna. Detta är en företeelse, som måste ägnas alldeles särskild uppmärksamhet vid utbyggnaden av socionomutbildningen.

Inom socialvården talas om »nybörjarsjukan». För många unga socialarbetare måste vissa upplevelser bli förkrossande, i all synnerhet om de väljer anstaltsvården. Erfarna befattningshavare säger: »När man gick på institutet tyckte man kanske inte att socialvårdsmetodiken betydde så mycket men nu begriper man det. Den nya befattningshavarens största svårigheter är att klara gruppsituationen på en avdelning, på en idrottsplats etc. Anstaltskollektivets problematik, gruppdynamik m m är därför specialiteter som man borde veta mera om.» Den teoretiska utbildningen har visserligen undervisat om olika typer av socialt missanpassade: egendoms-, vålds- och sexualbrottslingar, alkohol- och narkotikamissbrukare, vagabonder, bettlare, vandaler, men det tar sin tid innan nykomlingen blivit förtrogen med de psykologiska förhållanden som påverkar anstaltstillvaron för såväl intagna som personal.

Nyligen blev en nyutexaminerad kvinnlig socionom tf kurator på en av landets slutna fångvårdsanstalter med övervägande äldre avancerat klientel. Dessa män som sett det mesta av livets skuggsidor ryckte på axlarna: »Man behöver få resonera med en människa, man är orolig, man grubblar över saker och ting, men vad tjänar det till att tala med den unga damen, vad kan hon förstå av livet och säga oss, som vi inte redan vet.» Ingen intern sökte heller upp kuratorn, hon blev sittande ensam i ett tomt tjänsterum.

På ett ungkarlshotell får en ung manlig praktiserande socionom tillstånd att närvara vid ett samtal mellan en hotellgäst och en äldre, popu-

lär konsulent. »Du valp, jag hade god lust att ge dig en örfil för att du tog dig in här, det var med konsulenten som är erfaren och vettig som jag ville prata, inte med dig som är för ung för att förstå», vredgades gästen, väl utanför dörren.

På den allmänna familjerådgivningsbyrån har man också gjort den erfarenheten att assistenterna-konsulenterna måste vara äldre, beprövade.

På en sluten anstalt för kvinnor hörs någon säga: »Man har ingen att tala med i stunder av ängslan och depression. Personalen skulle veta mera om psykologi.»

Människokunskap, psykologi, har blivit en formel för både människovårdarna och deras klienter. Lekmannen-taxiföraren, som mitt i gatuvimlet gång efter annan konfronteras med människor i kris och med åren blivit i viss mån människokännare, lärt sig »att lyssna», spela rollen av den passiva, toleranta lyssnaren, känner också behov av att veta mera om psykologi, kunskap om varför människor, hans passagerare, reagerar och beter sig som de gör. Men han är bara engagerad för stunden, som inte förpliktar till någon fortsättning.

När chefspsykologen på ett vårdområde stimulerar socialarbetaren på fortbildningskurs att utveckla lyssnarförmågan påvisar han samtidigt samtalsformen som ett behandlingsinstrument, vilket anses vara ett av de viktigaste i dagens vårdmetodik. Samtalet skall kunna upprepas i varierad form, hela tiden med målsättningen att vara en välgörande kontakt — låt vara om samtalstonen är ensidig, har få nyanser och präglas av strävhet och hårdhet och ofta är samhällsfientlig, språket ordfattigt och rått.

Även om de har sin ungdom emot sig och därför kan ha motgångar rapporteras utifrån arbetsfälten att flertalet unga socialarbetare upplever sin arbetssituation övervägande positivt, är genomgående ideellt orienterade och starkt engagerade. Ju mer de har anledning att syssla med problem som t ex vårdarbetets attitydproblem, orsaksfaktorerna till mer långvariga personliga svårigheter i samband med svikande förmåga till harmoniska relationer till omgivningen de olika klientkategoriernas behandlingsbehov, de psykiska följdverkningarna vid alkoholism och narkomani, dess ivrigare blir de att rusta sig med kunskaper. De »legitimerade» psykoanalytikerna lär ha fullt i sina mottagningsrum speciellt av läkare, lärare och socialarbetare, som anlitar dem i förhoppning att genom analys lära känna sig själva bättre och därmed också förstå andra människor bättre. De unga socialvårdarnas ambitioner att tillägna sig en tillförlitlig människouppfattning störs emellertid av splittringen i teoretikernas värderingar inom människovården. Läkare, psykologer och psykoanalytiker har olika grundsyn på vad exempelvis ångest, mod och självför-

verkligande är. Det praktiska arbetet leder emellertid ofta till att man vill ungefär detsamma, när det gäller att hjälpa en människa.

De experimentkurser som under vinterhalvåret hållits gemensamt för vissa grupper socialvårdare har tydligen också visat sig kunna åstadkomma att t ex inställningen till behandlingsproblem blivit mera enhetlig bland kursdeltagarna.

I detta häfte av Sociala Meddelanden belyses olika problemställningar inom den modernt inriktade människobehandlingen. Avsikten med dessa brottstycken ur det stora sammanhanget har främst varit att visa till vilken problemvärld de unga kadrerna av socialvårdare går ut.

De unga socialarbetarna som i allt högre grad får ta på sig uppgiften att se till de stödbehövande på bästa sätt, måste i sin tur ges stöd i form av en allsidig och djupgående utbildning som även — i viss mån — kan ersätta de erfarenheter de unga ännu inte hunnit få.

Men detta — hur nödvändigt det än är — är inte tillräckligt. Några av dagspressens mest insiktsrika journalister på det sociala området har understrukit att socialvården och socialvårdarna behöver stöd av en opinion. »Det behövs en opinion också för socialarbetarna, som sliter på kvällar och nätter, som dubbelarbetar för att kunna ta ut ledighet och som efter semestern sitter med nya fall plus de komplicerade gamla och som snabbt märker att den lediga periodens samlade kraft har runnit bort.» Nybörjaren, som hamnar på en nykterhetsbyrå med otillräcklig personal och därför inte hinner ta sig an klienterna som det skulle behövas för att få varaktigare resultat, bemäktigas lätt av känslan att det är hopplöst att få svenskarna nyktrare och behöver förvissningen att arbetet stöds av en allmän vilja till ett annat sakernas tillstånd. Man vill gärna efterlysa ett intresse hos allmänheten, hos den enskilde individen och även hos näringslivet, som är positivt i stället för inte så sällan negativt. Socialvården kan inte få stanna i eller drivas in i en splendid isolation där den har sitt att göra som inte angår andra. I det starkt differentierade samhället av i dag och i morgon ingår socialvården, människovården, som ett ofrånkomligt byggnadselement. Industrias omnämnande av Sociala Meddelandens jubileumsnummer var väl inte så allvarligt menat, men får måhända ändå uppfattas som en reflex av en ökad förståelse hos näringslivet för att utvecklingen går hän mot en nödvändig växelverkan mellan näringslivet-arbetslivet och den sociala vården i vid mening. Vill svenska folket få överlämna det obekväma, tunga och påfrestande arbetet att vårda sjuka, alkoholiserade och åldrande åt ett särskilt yrke måste detta ges den förändrade ställning som motsvarar dess reella betydelse i ett modernt samhälle. Detta kan inte ske utan lönelyftning och ökade socialvårdsutgifter — och detta i sin tur ökade skatter — ett pris väl värt att betala.

Kvalificerad personal — en förutsättning för social reformpolitik

Socionomerna själva påfordrar en utbyggd, breddad och fördjupad utbildning

Av förbundsordföranden i Sveriges socionomers riksförbund, SSR, intendent KARL-LENNART SKAGEMARK

Behovet av en utökad och välkvalificerad socialvårdspersonal understryks från många håll. Sveriges socionomer är i hög grad medvetna om nödvändigheten av att utvecklingen styrs mot en snar och effektiv utbyggnad av socionomutbildningen. Men minst lika starkt som behovet av ett ökat antal utbildade socialarbetare är emellertid kravet på *en breddad och fördjupad utbildning,* något som inte minst påtalats av socionomerna själva. Den fördjupade utbildningen måste innebära en annan värdesättning av det sociala arbetet, vilket i sin tur måste medföra krav på andra arbetsvillkor för socialarbetarna. Allmänheten måste upplysas om vikten av att den på sitt håll kräver rimliga förutsättningar inom socialvården.

Så här formulerar vi socionomer bakgrunden till våra strävanden att göra vårt yrke till den samhällsservice det bör vara.

De senaste decennierna karakteriseras av ett intensivt reformarbete och en genomgripande nydaning på socialpolitikens område. Det i egentlig mening nya präglas inte bara av den starka utveckling, som här skett under några decennier, de redan genomförda och kommande sociala försäkringsreformerna eller den moderna lagstiftningen på detta område, vilket allt bildar grundstenar i det sociala trygghetssystem vi hittills uppnått. Genombrottet — det definitiva genombrottet — markeras kanske än mer av det nya socialpolitiska medvetande och det sociala ansvar som här vuxit fram. En genomgripande omvandling har skett i fråga om inställningen till och uppfattningen av samhällsproblemen, och synen på den enskilde individen har i grund förändrats.

Från dessa synpunkter är utgångsläget för en progressiv utveckling väsentligt förbättrat. Olika faktorer har medverkat härtill, såsom de senaste decenniernas obrutna framåtskridande i materiellt och ekonomiskt avseende, de genom det sociala reformarbetet vunna nya erfarenheterna och inte minst de vetenskapliga framsteg som nåtts inom medicin, socialmedicin, psykologi och psykiatri; allt har samverkat till att ställa den enskilda människan och den individuella behovstillfredsställelsen i en klarare belysning. Härur har också vuxit fram förståelsen för att det utöver en materiellt tryggad existens finns behov, som inte kan avhjälpas enbart genom generellt verkande åtgärder utan som vid sidan härav kräver starkt individualiserade omsorger och differentierade insatser.

En avgörande förutsättning för att de tankar som varit vägledande för det socialpolitiska reformarbetet, skall kunna praktiskt förverkligas, är att det finns tillgång till kunnig och väl utbildad personal i tillräckligt antal. Om en sådan uppfattning föreligger i dag inga delade meningar. Med beklagande måste man dock konstatera, att det har förelegat en bristande

samordning mellan reformpolitik och personalpolitik, vilket fördröjt och även förhindrat ett sådant förverkligande.

Den sedan länge otillräckliga utbildningskapaciteten vid socialinstituten har medfört, att det i dag föreligger en ytterst besvärande brist på socionomer. Ett etappmål har visserligen nåtts genom den under de två senaste åren genomförda utökningen av utbildningskapaciteten, men sannolikt måste ytterligare förstärkning av utbildningsresurserna ske för att tillgodose den växande efterfrågan som tränger sig fram på skilda samhällsområden.

I belysning härav ter det sig så mycket mer beklagligt, att det till årets riksdag inte gått att lägga fram de förslag till reformerad socionomutbildning, som socionomutbildningskommittén redovisat och som remissorganen över lag välkomnat. Om utbildningsreformen genomförts i år, skulle de första »nya» socionomerna ha utexaminerats 1967. Vi räknar nu med att statsrådet Edenman infriar förväntningarna, att han snarast möjligt återkommer i ärendet, och vill tolka löftet så, att detta sker redan nästa år. Utvecklingen inom socionomernas verksamhetsfält har klart dokumenterat, att en reformering av utbildningen inte tål något längre uppskov.

Det är mot bakgrunden av vad ovan sagts inte förvånansvärt, att behovet av bestämda kompetenskrav för socialvårdens utövare hittills inte har ägnats önskvärt intresse. Att behov av sådana bestämmelser föreligger står utom tvivel, men dess genomförande kompliceras givetvis av den redan påtalade bristen på personal med adekvat utbildning.

Av vital betydelse för hela detta verksamhetsfält är också, att frågan om forskningen snarast bringas till en lösning. Redan ur samhällsekonomisk synpunkt står det utan vidare klart, att möjligheter måste skapas för att få effekten av skilda socialpolitiska åtgärder belyst och att rationell reformpolitik ges erforderligt stöd av såväl grundforskning som mera specialiserad målforskning. Den enskilde medborgaren har sannerligen rätt att kräva garantier för att de miljarder som här investeras också utnyttjas på ett för de hjälpbehövande befrämjande och ur samhällsekonomisk synpunkt rationellt sätt. Forskningens roll som stimulerande och stödjande faktor i utbildningen bör också särskilt framhållas.

Både en kvalitativ och en kvantitativ förstärkning av utbildningen är sålunda nödvändig. Men dessutom finns det skäl att peka på vikten av att en annan värdering av det sociala arbetet kommer fram. Inte bara i fråga om löne- och arbetsvillkor utan också när det gäller bedömningen av arbetets värde och betydelse. Det är på tiden att man gör klart för sig, att organisatoriska förstärkningar och förbättrad utbildning framstår som ytterst osäkra investeringar om inte en rimlig värdering av arbetsinsatserna inom det sociala verksamhetsområdet snarast kommer till stånd.

Hur skall det gå med människan?

NÅGRA ANTECKNINGAR I ANKNYTNING TILL TENDENSER OCH MÖJLIGHETER I DAGENS SOCIALVÅRD

Av föreståndaren vid Birkagården, pastor CURT NORELL

Man talar i dag ofta om det ökade behovet av vårdmöjligheter för den stora grupp av medborgare i alla åldrar som av olika orsaker måste få hjälp av samhället med det som allmänt rubriceras som anpassningsproblem. Det räknas och beräknas, ges uppgifter om vårdplatser och om nya eller utvidgade anstalter och institutioner. Man diskuterar också nya och bättre möjligheter till utbildning för alla dem som skall ha ansvaret för dessa människors återanpassning till livet, dvs för en bättre kontakt hos dem med de egna resurserna och så — på den vägen — med omvärlden. Man begär naturligtvis också ekonomiskt stöd både till allmänna inrättningar och enskilda organisationer för att kunna göra en insats efter de riktlinjer som så dragits upp.

Allt detta är nödvändigt, bra och glädjande — särskilt om det huvudintresse man har verkligen är de *människor* det här gäller och inte primärt den egna förvaltningen, institutionen eller organisationen. Det är också glädjande när man inte bara bygger ut traditionella vårdformer utan dels och framför allt talar om ett intensifierande av förebyggande åtgärder, dels också om bättre, mer adekvata vårdformer än de gamla. Det ligger ju i sakens natur, att vi alla alltför lätt fastnar i en föråldrad kunskap, i klichétänkande, i vanemässig vokabulär och vanemässiga behandlingsmetoder eller andra åtgärder. Det hör tyvärr också med till bilden, att en viss prestigekamp för det egna ämbetsområdet och de egna fållorna (vilket reellt bör uppfattas som en kamp för mig och mitt, min karriär, min framtid) — att en sådan kamp drar de inblandade *från* de nödställda det gäller, från kontakt med dem, kunskap om dem, omsorg om dem och därmed också från ett mera fördomsfritt, gärna improviserande och experimenterande arbete med och tänkande om de allmänmänskliga problem det här gäller.

Problematiken är nämligen först och sist allmänmänsklig — även om det inte alls kan vara var mans sak att praktiskt-konkret gå in i ett arbete av denna rätt provocerande och personligen påfrestande art. All slags sakkunskap — medicinsk och därvid särskilt psykiatrisk, psykologisk, terapeutisk, social — behövs nog! Men det förefaller som om vi just nu samtidigt skulle behöva besinna oss på det mera allmänmänskliga eller centralt mänskliga i vår omvårdnad om människor.

Människan lever, utvecklas och präglas av den gemenskap hon upplever. Det är i kontakten med andra, utbytet med andra, som människan har både sina goda och sina onda eller dåliga möjligheter. »Vi är varandra» (Emilia Fogelklou Norlind).

Detta uppfattas vanligen bara på ett begränsat sätt till att gälla en människas uppväxtsituation: det är föräldrakontakten (sådan den nu varit) som gjort mig till vad jag är. Men om man sätter punkt där hamnar man lätt i ett slags fatalism: de brister som häftar vid mina tidiga barndoms-

erfarenheter av gemenskap med vuxna har gjort det omöjligt för mig att fungera på ett riktigt sätt. Men livet slutar ju inte när man är tre, sju eller arton år — för att ersättas av vana och till ett snävt mönster bundet beteende. Människan har fortfarande möjlighet att möta människor — och att gå ut till det mötet på ett sådant sätt att både hon själv och den hon möter utvecklas och berikas av mötet. Människan kan välja slentrian, hafs, jäkt, brist på uppmärksamhet och brist på aktning både för sina egna och den andres möjligheter — eller hon kan välja att gå ut till ett möte med en annan människa och vara öppen, på en gång mottagande och givande, hel och samlad. Den valmöjligheten och livsmöjligheten har vi var dag — med undantag och gränser som här inte alls behöver diskuteras. »Livet finns där för valets skull.» »Livet finns där för den väljandes skull.» »Pedagogiskt fruktbar är inte den pedagogiska avsikten utan det pedagogiska mötet» (Martin Buber).

»Den vises värv är sålunda att vara en god hjälpare för människor;
ingen ger han förlorad.
Hans värv är att vara en god hjälpare för alla ting;
intet ger han förlorat.
Detta kallas att tillägna sig Ljuset.
Därför skall den gode vara den oskickliges lärare
och den oskicklige skall vara den godes råämne.
Den som icke aktar sin lärare,
den som icke älskar sitt råämne,
dessa är på orätt väg om de än äger kunskap.
Sådan är den djupa hemligheten.»
(Ur boken om Tao.)

Det som har avgörande betydelse — också i socialvården — är alltså arten, kvalitén av den rent medmänskliga kontakten. Yttre åtgärder behövs givetvis, men det är oftast den beledsagande mänskliga attityden, korrespondensen, som positivt och negativt betyder mest och som ger åtbörden dess innebörd och värde.

Ingen torde bestrida riktigheten av detta. Men vad betyder det i vårt socialvårdstänkande? Vilka praktiska slutsatser kan man dra av det?

Människan har ju alltid haft svårt med gemenskapen. I en gammal bok berättas hur Kain dödade sin broder Abel. Det temat — det förblindade och destruktiva i förhållandet mellan människor — går som ett mörkt motiv genom mänsklighetens historia. Alla vet vi av egen erfarenhet vad kringskurenhet och blindhet kan åstadkomma.

Vår gemenskapsproblematik har ett samband med det samhälle, den kultur där vi lever. Den påverkas av ekonomiska, politiska, sociala, religiösa och andra faktorer — lika väl som våra personligheter sedan återverkar

på dessa olika områden av mänskligt liv. Jag förbigår här exempel från den historiska utvecklingen och dröjer i stället vid dagens situation; därvid skall bara några synpunkter anföras som direkt ger utslag på socialvårdens område.

Det gamla samhället med dess band och beroenden på gott och ont (band till familj och släkt, livet i byn, kyrka, fackförening och annat föreningsliv, arbetssammanhang) har ju i vårt land — som man brukar uttrycka saken — ersatts med en *frihet från,* ett avbrytande av band och sammanhang utan att alltid något nytt och positivt satts i stället. Friheten har inte alltid lett *till* något, till en ny frivillig förbundenhet med någon och något. På grund av denna och andra besläktade faktorer upplever en rätt stor grupp medborgare i dagens samhälle en relationslöshet, som försvagar den enskildes självkänsla och ansvarskänsla och som också lätt för med sig en föreställning om alltings meningslöshet. Inflationen när det gäller människovärde och samhörighet kan illustreras med två repliker som — utsagda eller inte — används på allt fler områden: »Vad spelar det för roll?» »Det ska du inte ta så allvarligt.» Man kan här också citera några ord ur Herman Hesses roman Stäppvargen som förfaller kusligt aktuella och pricksäkra när det gäller många människors belägenhet i dag: »Men mitt i sin tillämpade frihet kom Harry plötsligt underfund med att hans frihet på något kusligt sätt lät honom vara i fred, att folk inte angick honom mer, ja, att han inte angick sig själv längre, att han långsamt höll på att kvävas i en allt tunnare och tunnare luft av relationslöshet och isolering. Ty nu stod saken så, att ensamhet och oberoende inte längre var hans önskan och mål utan hans dom och öde.»

Den tekniska och ekonomiska utvecklingen och de goda arbetsmöjligheterna har tillsammans med andra faktorer skapat en rörlighet inte bara på arbetsmarknaden utan över huvud i människors liv som både på gott och ont påverkar gemenskapssituationen. Allt flera människor byter allt oftare arbete och bostad. Det betyder ny miljö för familjen. Ofta förändras också familjen: föräldrar gifter om sig eller flyttar ihop med någon ny partner. Negativt betyder denna obeständighet en viss ytlighet i kontakterna, en känsla av instabilitet och kanske till sist också av oförmåga till engagemang. I en amerikansk roman om en tonårspojke berättas hur han fantiserar om ett museum där han varit några gånger — hur skönt det var med ett hus där allting säkert var som det varit förr. Han gick och tänkte på det huset, hur allt stod där det hade stått och hur det säkert skulle komma att stå där i morgon, nästa månad, om ett år. Människans och särskilt den unga människans behov av pålitlighet och stabilitet, av en förtrogen och i det avseendet någorlunda beräknelig värld, försummas på många sätt i vårt samhälle. Rörligheten är så att säga det enda fasta.

Instabiliteten är i varje fall stabil. Men den som vet med sig att han snart skall flytta har andra utgångspunkter för gemenskap än den mer bofasta människan. Rörligheten kan lätt bli en inställning hos människan med konsekvenser för hennes möjlighet till gemenskap och engagemang. Själva rörligheten, möjligheten att flytta ifrån, har t ex ibland kommit att tränga undan behovet och lusten att närmare bearbeta gemenskapsproblem, *mina* gemenskapsproblem. Många människor blir och tycks förbli på flykt — för att undvika de påfrestningar, den självbesinning och verklighetsanpassning som en djupare kontakt och förankring för med sig. Om vi bortser från positiva sidor hos denna rörlighet, så blir människan genom den flyktig, ytlig, i vissa avseenden underutvecklad som människa, ibland splittrad och ofta ur stånd att bära påfrestningar av mer djupgående, personlig art.

På pedagogikens område (med trådar över till socialvårdens) har man lätt kommit att i denna krissituation övervärdera det tekniska (t ex metodik eller audiovisuella hjälpmedel) i stället för att odla människans känsla och fantasi, allt mera öppna hennes sinne för kultur i alla former och betona det mellanmänskliga.

Utgångspunkten för detta resonemang var att människan, hela hennes förmåga att leva, hennes problematik påverkas av den gemenskap hon positivt och negativt upplever och går in i. Bristen i vår kultur, det som i dag hotar människan, är från en sida sett opålitligheten i den mänskliga relationen, alltför liten övning att gå in i, uppleva och arbeta med ett ömsesidigt mänskligt förhållande. För socialvårdens del kan man gott uttrycka det så: det är i en reell, djup och väsentlig kontakt med en annan människa som jag byggs upp som människa. Inte i en tillfällig och ytlig kontakt, eller i en splittrad eller ensidig, utan i något som går från människa till människa, en förbundenhet med ett annat väsen.

Men hur skall jag som socialvårdare kunna uppleva ömsesidighet och förbundenhet om ingen har hjälpt mig med det tidigare och om jag dessutom bara sitter på min tjänst mera tillfälligt för att snart flytta vidare? Förbundenhet förutsätter väl bl a att man inte flyttar hur ofta som helst. Den förutsätter också ett arbete som genom sin uppläggning och art inte splittrar utan verkligen hänvisar människor *till människor* och till ett engagerat personligt medlevande.

Ingen trädgårdsmästare flyttar en planta eller en utvecklad växt hur som helst och hur ofta som helst. Trädgårdsmästaren vet att det organiska sambandet kräver varsamhet. I vårt samhälle renodlas ofta tekniska, ekonomiska och organisatoriska hänsyn utbrutna ur ett rent mänskligt sammanhang. Och människan och hennes livsmöjligheter får bära konsekvenserna

av det. Hänsynen till »apparaten», till olika lagar för det organiserade livet, går ofta före hänsynen till det organiska och skadar så det levande — fastän apparaten är satt att tjäna just detta. Man har en kuslig känsla av att omsorgen om den yttre apparaten har en tendens att överskugga det mänskliga. Det svårbemästrade sociala maskineriet kräver så mycket av vår uppmärksamhet att vi blir enbart ingenjörer i stället för trädgårdsmästare, dvs vårdare av det som växer och lever. Vi tjänar en apparat, en plan, ett system — som dess slavar — i stället för att tjäna den växande människan.

Man kan ta hur många exempel som helst på detta och diskutera vad som är nödvändigt ur det växandes synpunkt — och vad som anses vara det ur maskineriets. Omsättningen av tjänstemän särskilt i Storstockholm när det gäller handläggning av barnavårds-, socialhjälps- och nykterhetsvårdsärenden, uppdelningen i specialiteter, som gör att en familj (även om inga tjänstemän byts under utredningstiden) uppsöks av fyra olika specialister i stället för av *en människa,* någon som fick ansvaret för hela familjen — gärna med möjlighet att rådgöra med olika specialister. Det ständiga hänvisandet av »ärenden» från den ena instansen till den andra utan att någon *människa* vågar eller kan ta ansvar för den situation det gäller och där dröjsmål på månader och år kan försvara eller omöjliggöra en adekvat åtgärd. Utbildning och vidareutbildning av personal av alla kategorier — där man får en värdefull kunskap om tekniska och organisatoriska frågor och vetenskapliga specialisters ord men framför allt också får hjälp att se det levande, det allmänmänskliga, det levandes möjligheter bakom alla de etiketter vi nu klistrar på varandra, de förskansningar vi gömmer oss bakom.

För att undvika ev missförstånd skall här uttryckligen till sist sägas: självfallet behöver vi en väl utbyggd social apparat för att hjälpa och stödja där liv hotas. Självfallet behöver vi också expertis av alla de slag! Men det vi framför allt behöver i dag är — förefaller det mig — *människor.* Riktiga människor! Vi behöver en människosyn och en människokunskap där människors enkla och centrala behov får dominera. Och där socialvårdaren har sin glädje i att se det växa i sig själv och kring sig själv inte bara av papper, sammanträden och annat sådant utan framför allt av den varma medmänsklighet som ensam är garanten för en fungerande socialvård. Vår brist gäller människor, medmänniskor — och en bättre utbildning till den medmänsklighet som ger oss både självförtroende och respekt för andra människor, både glädje åt oss själva och glädje inför andra.

Om detta är riktigt — vad kan vi göra nu för att genomsyra socialvården, utbildningen och vidareutbildningen, med en sådan syn och hållning?

Socialvårdens lärare påminner gärna på tal om återanpassning av skadade klienter om den normala uppfostringsprocessen. »Hur lyckas vi förmå våra barn att anpassa sig till sin omvärld, att följa våra krav och normer, att bli laglydiga medborgare?»
Aktuell barnpsykologisk forskning angående friska barns utveckling utövas i barnpsykologiska laboratoriet vid Stockholms universitet. Specialisten på utvecklingspsykologiska beteendemönster, främst förskolålderns psykologi och pedagogik, docent Stina Sandels, ses ovan i laboratoriet testa en sexåring. I bakgrunden en spegel som är genomskinlig från andra hållet. Den ingår i studieapparaturen. Nyligen uppvaktades statsrådet Ragnar Edenman och universitetskansler Bengt Petri av representanter för en rad organisationer med intresse för barn med önskemål om professur i ämnet, till vilken docent Sandels nämndes som självskriven.

Den personliga relationen — en förutsättning för konstruktivt socialarbete

Av psykologen hos socialstyrelsen, KURT GORDAN, fil lic, DSI

Jämsides med att levnadsvillkoren i vårt land successivt förbättrats och socialförsäkringssystemet byggts ut till nuvarande omfattning har socialvårdsklientelet genomgått en radikal strukturförändring. Under det att de s k okomplicerade fallen idag endast utgör en ringa del av samtliga socialvårdsärenden, ökar antalet klienter som inte endast tillfälligt misslyckats i sin anpassning till sina närmaste och till samhället på grund av allvarliga personliga problem, psykiska och fysiska sjukdomar, alkoholism och asocialitet. I alla dessa fall är improviserade hjälpåtgärder, kännetecknade av bristande planering och engagemang, lika ofta till skada som till hjälp för klienten.

Ju mera skadad en människa är, dess mindre kan hon sannolikt tillgodogöra sig ett enbart materiellt stöd. Ju mera skadat vårt klientel är, dess mera måste vårt arbete präglas av en personlig-kurativ inställning, vår målsättning syfta till ett pedagogiskt, återuppfostrande arbete. I det följande vill jag skissera en av de psykologiska grundprinciperna för ett sådant arbete samt konkretisera tankegången genom exemplifiering från två omdebatterade områden: övervakning och »familjevårdsprincipen».

Personlig påverkan av normer och attityder

En alkoholmissbrukare vet i regel mycket väl att samhället ogillar hans spritmissbruk och att detta är till skada för honom själv. Den till barnavårdsnämnden anmälde pojken är väl medveten om att det är förbjudet att stjäla bilar. Trots detta handlar vi gärna som om kunskapen om gällande lagar och författningar vore tillfyllest att göra våra klienter laglydiga och som om den intellektuella insikten i spritmissbrukets konsekvenser vore nog att förmå en alkoholist att bli nykter. Vi överskattar våldsamt intellektets och den goda viljans möjligheter att påverka en skadad människas handlingssätt.

Här kan det vara på sin plats att påminna om den normala uppfostringsprocessen. Hur lyckas vi förmå våra barn att anpassa sig till sin omvärld, att följa våra krav och normer, att bli laglydiga medborgare? Ett mycket litet barn förstår oftast inte alls varför det skall göra vissa saker och låta bli andra. Det böjer sig inför våra krav, som inskränker dess frihet, såsom all anpassning innebär en begränsning av individens frihet, för »mammas och pappas skull», för att göra de människor till viljes som älskar och vårdar det. Först så småningom lär barnet sig att intellektuellt förstå och acceptera de vuxnas regler, förordningar och normer. Med ökad mognad kommer sedan det sista steget i den här skisserade samvetsutvecklingen, då barnet införlivar dessa regler och ideal med sin egen personlighet, gör dem till sina egna. Först sedan denna fas i personlighetsutvecklingen är avslutad, lyder man spelets regler inte längre främst »för mam-

mas skull» eller för att man är rädd för straff eller för att förlora föräldrarnas kärlek. Man lyder dem för att de blivit ens egna, en del av ens samvete.

Många av våra klienter har tidigt blivit störda i den normala personlighetsutvecklingen. De har gått miste om tryggheten i uppväxtmiljön och tron på att det bakom en befallning finns en omtanke om dem själva och en, om än för tillfället obegriplig, mening. De har känt sig och känner sig som vuxna fortfarande stå utanför föräldrarnas och därmed även andra vuxna människors gemenskap och har därmed också svårt att erkänna samhällets lagar som sina egna. När bud och förordningar inte godtas inifrån, framstår de ofta enbart som något negativt, ett tvång. I denna situation ser dessa klienter gärna alla överordnade och auktoriteter, från föräldrar, lärare, chefer till samhället och dess representanter, som personer som ålägger dem ett tvång, som kräver utan att ge någonting i gengäld.

Otryggheten i den egna uppväxtsituationen föder misstänksamhet och aggressivitet. Tvivlet på att man någonsin blivit älskad och uppskattad för sin egen skull resulterar i överkänslighet, sårbarhet och brist på samhörighetskänsla med andra människor. Om många, ja kanske de flesta av våra »problembarn» kännetecknas av en sådan utveckling, torde det vara tämligen meningslöst, när vi ifrån samhällets sida mer eller mindre direkt närmar oss dem med förmaningar och krav. När föräldrar kan utsätta sina barn för mycket skarp kritik och ställa stora krav på dem, kan de göra detta med utsikt om framgång endast i förvissning om att barnet trots kritiken känner sig älskat och uppskattat. På samma sätt torde man inte kunna kritisera och förmana en vuxen människa, innan man på goda grunder vågar anta att hon känner sig säker på ens omtanke och tillgivenhet, att hon upplever vår respekt för hennes personlighet och vår tilltro till hennes möjligheter. Om dessa förutsättningar inte finns, har man föga anledning att förvänta sig annat än negativa reaktioner, trots, aggressivitet och ökad misstänksamhet.

I den mån våra klienter är tidigt skadade, otrygga och misstänksamma är deras väg till samhället och anpassning lång och mödosam. De vågar inte tro på ärligheten i den av socialarbetaren deklarerade hjälpviljan, de upplever kritik och bakslag gärna som bekräftelse på vad de misstänkte, nämligen att ingen tycker om dem och ingen vågar tro på dem. Erfarenhetsmässigt måste vägen till samhället, till förtroende för andra och den egna personligheten, gå över kontakten med *en* socialt välanpassad person. Den dagen man vågar lita på en ur det andra lägret, är man på bättringsvägen och vågar lita på flera av dem. Då, och först då, faller det sig naturligt att minska på taggarnas längd, lyssna på råd och kritik och slutligen känna sig som en av »dem», en medborgare.

Det väsentliga i detta resonemang är att återanpassning och påverkan av skadade och asociala klienter måste ske medelst en ofta långvarig kontakt med en eller ett fåtal människor som klienten lärt sig att lita på. En sådan kontakt skapas inte på en halv timme och inte genom tillfälliga försäkringar om den goda viljan. Den är ett ömtåligt ting, en växt som kräver vård och tålamod.

Den personliga relationen i övervakningsarbetet

Det torde inte finnas många socialarbetare som hänger sig åt illusionen att de genom övervakning, i ordets egentliga betydelse, skulle kunna förhindra återfall i spritmissbruk eller asocialitet. Övervakningsinstitutionen syftar således till något mera än »övervakning». Med hjälp av denna hoppas man kunna resocialisera och rehabilitera till samhället missanpassade klienter. Därom tycks alla vara överens. Men då gäller enligt min mening även i hög grad ovanstående resonemang om möjligheter till påverkan av skadade individer. Applicerat på övervakningsarbetet innebär detta, att syftet med övervakningen bäst kan uppnås genom den inverkan den personliga relationen till en socialt välanpassad individ kan få på den övervakade. Teoretiskt accepteras detta resonemang i allmänhet.

I praktiken finner man att övervakningsärenden ofta hopas på ett fåtal personer som inte sällan anses eller anser sig tillfredsställande kunna sköta fyrtio, femtio och flera klienter. Deras möjligheter att fungera som övervakare i ordets bästa betydelse, att erbjuda det engagemang, den personliga omtanke och den bindning som kan föra till klientens återanpassning, torde vara minimala. När man därtill på vissa håll tagit steget fullt ut och inrättat övervakningsexpeditioner, där klienten träffar olika »övervakare» vid varje ålagt besök, har man förvandlat ett fint instrument i människovården till en parodi och en utmaning mot klienterna. I den mån klienterna under sådana förhållanden tillfrisknar, vågar man förmoda att de gör detta trots och inte på grund av övervakningen.

Om övervakning skall innebära något mera än ett av nämnden protokollfört beslut, måste antalet uppdrag per övervakare starkt begränsas. Därutöver måste övervakarna erbjudas sådana arbetsvillkor att man har en rimlig anledning att vänta sig resultat. När man i debatten om yrkesövervakare contra lekmannaövervakare på sina håll utdömt de frivilliga övervakarnas insatser, bör man i rimlighetens namn inte glömma bort, att man på de flesta håll i vårt land ännu inte skapat några förutsättningar för dem att lyckas. Enligt min mening räcker det inte med att en nämnd fattar beslut om övervakning, förtroendefullt överlämnar uppdraget till en lekman samt därefter anser sig i praktiken skild från sitt ansvar för klienten. Övervakningsfallen är i regel så komplicerade och krävande att

lekmannen måste tillförsäkras ett kontinuerligt och aktivt stöd från nämnden. Även om de s k övervakningskurserna kan vara till stor nytta, kan de inte anses vara tillfyllest, när det gäller vad nämnden kan och bör göra, när det gäller att hjälpa och stödja de frivilliga medarbetarna i deras värv. Man kan och bör inte kräva av lekmän att de skall äga social eller psykologisk utbildning i någon större omfattning. Men man kan och bör tillförsäkra varje frivillig medarbetare eller grupp av medarbetare en socialt skolad och erfaren tjänsteman, som med dem kontinuerligt diskuterar igenom deras ärenden, hjälper dem att fungera i vår institutions- och författningsdjungel etc. När man i detta sammanhang direkt har anfört att ett sådant system inte blir billigare för en kommun än att anställa en eller flera yrkesövervakare, gör man sig enligt min mening skyldig till ett cyniskt och kortsiktigt resonemang. Det väsentliga måste dock vara vilken väg man anser vara framkomlig för att hjälpa den övervakade till återanpassning. Om man tror att det är den individuella relationen mellan den övervakade och övervakaren som ger möjlighet till rehabilitering, så blir kostnadssynpunkten av sekundärt intresse. Därtill torde den ur vårdsynpunkt effektivaste vägen i längden också vara den för samhället minst kostsamma.

Enligt min uppfattning är det i detta sammanhang inte i första hand frågan om yrkes- eller frivillig övervakning utan om möjligheten att erbjuda klienten en kontinuerlig kontakt med en socialt välanpassad människa, som är villig och äger förutsättningar att erbjuda honom ett starkt individuellt intresse och ett varmt engagemang. Det är möjligt att det i somliga fall är bäst att en utbildad socialarbetare fungerar som övervakare. Då bör dock denna socialarbetare belastas endast med ett fåtal övervakningsfall, om han skall ha en chans att lyckas. Man skulle kunna tänka sig att en sådan socialarbetare av arbetsgivaren erbjuds viss nedsättning i övrig tjänstgöring för att kunna sköta dessa övervakningsfall. En sådan ordning torde ur psykologisk synvinkel vara att föredra framför systemet med heltidsanställda övervakare som förutsätts kunna splittra sig mellan 50—100 övervakade och ge dem individuell vård.

Familjevårdsprincipen i socialvården

I debatten om familjevårdsprincipen har man lagt ner stor möda att lösa organisationsproblemen inom den kommunala socialvårdsförvaltningen. Man har även i viss omfattning diskuterat socialarbetarens funktion och ställning inom familjevårdsprincipens ram. I föreliggande sammanhang vill jag bortse från dessa frågeställningar och ägna några synpunkter åt föremålet för våra ansträngningar, klienten själv och hans förmodade reaktioner inför den s k funktions- resp familjevårdsprincipen.

En av de mera gångbara vägarna till en bättre förståelse av våra klienters reaktioner, och därmed till bättre arbetsmetoder, är att vi försöker sätta oss i deras ställe. Hur skulle vi själva uppleva det att söka hjälp och råd? De flesta av oss tycker säkerligen att det är besvärligt och obehagligt redan att be en nära anförvant om ett lån. Den som varit i den situationen att han eller hon på grund av svåra yttre eller inre problem varit tvungen att be om råd eller hjälp i personliga frågor vet, att detta är värre. Vår inställning till den som kan råda och hjälpa utmärks i regel av ambivalens. Visst skulle vi bli glada åt pengarna, som vi så väl behöver, tacksamma för rådet som för oss framåt. Men i och med att vi ber om hjälp, måste vi även deklarera, att vi behöver den, att vi inte klarar oss själva. Om det är svårt redan att be om ett lån, hur mycket svårare måste det inte vara att behöva deklarera sin oförmåga att fostra de egna barnen? Hur känns detta i ett samhälle, där man både kräver och förutsätter att varje förälder skall vara en god mor eller en god far? Hur nedsättande för självkänslan måste det inte vara att göra en ansökan om socialhjälp i ett samhälle som karakteriseras av ständig brist på arbetskraft och materiellt överflöd? Hur förödmjukande måste det slutligen inte vara att tvingas medge inför sig själv och, givetvis under stort motstånd, inför andra, att man till den grad misslyckats i sitt förhållande till hustru, barn, arbete, med hela sitt liv, bland annat på grund av ett tilltagande alkoholmissbruk, att man nu inte längre kan klara sig själv.

Lägger man därtill att många av våra klienter vuxit upp i miljöer, där misstänksamheten mot de välsituerade och välanpassade nått en nästan sjuklig omfattning, blir man väl medveten om hur svårt och grannlaga socialarbetarens arbete är. Då vågar man säkerligen utgå ifrån antagandet att en mycket stor del av de klienter socialvården idag kommer i beröring med är mycket sårbara, överkänsliga och mycket misstänksamma, när de möter samhällets representanter.

Hur upplever nu dessa klienter det att, såsom sker i en mycket stor del av samtliga fall, bli föremål för utredningar från olika sociala organ, att kanske under en och samma vecka få motta besök från olika tjänstemän, att gång efter annan behöva svara på samma frågor, deklarera sin skuld, sin sorg och sin oförmåga, att bli kallad, förhörd, förmanad och beskyddad än på den ena, än på den andra byrån? Sannolikt undergrävs många gånger ytterligare deras självförtroende och deras förmåga att repa sig efter nederlag. Säkerligen förstärks ofta deras misstänksamhet. Risken är att många känner sig inringade, förföljda, kan inte fatta att socialvårdens tjänstemän arbetar oberoende av varandra, vågar inte lita på någon, trotsar och angriper i försvarssyfte även den tjänsteman som de så gärna vill tro och lita på.

Specialiseringen på ett av socialvårdens områden leder i regel till ökat

kunnande och större skicklighet inom detta område. Men varje specialisering för i regel även med sig en begränsning av blickfältet. Även om socialarbetaren inte känner sig bunden av frågeformulären, är det mycket sannolikt att hans frågor utformas med tanke på eventuella åtgärder inom speciallagstiftningens ram. Eftersom ingen av oss kan se eller höra allt, måste vi ständigt göra ett urval bland tillgängliga intryck och informationer. Det är då troligt att alkoholmissbruket blir av centralt intresse för nykterhetsvårdaren och att hustruns problem samt barnens anpassning uppmärksammas mera som perifera frågor. Det omvända förhållandet gäller barnavårdsassistenten. Den inom modern socialvård önskvärda helhetssynen på individen och hans miljö måste grundas på en förutsättningslös utredning, en relativ frånvaro av antaganden om orsak och verkan innan utredningen avancerat ett gott stycke på vägen. Den inställning som krävs för en sådan målsättning försvåras sannolikt av en långt driven specialisering.

Skilda utredningar föredragna inför olika nämnder, därutöver ibland utförda av tjänstemän med en konkurrensinställning till det angränsande socialvårdsområdet, måste tidvis leda till motstridiga beslut. Klientens motivation och vilja till samarbete med socialvården kan då lida ett allvarligt avbräck. Hans tillit till myndigheter undergrävs ytterligare.

I debatten om familjevårdsprincipen anförs ofta, att en barnavårdsassistent tillvaratar barnets intresse bättre, en nykterhetsvårdsassistent tillgodoser den alkoholskadade faderns behov på ett mera engagerat och sakkunnigt sätt än vad en socialarbetare skulle kunna göra som sköter hela familjen. Detta kan vara riktigt. Men det bör i detta sammanhang vara relevant att påminna om, att specialiseringen även i detta avseende kan innebära nackdelar. Man får således inte underskatta risken av att nykterhetsvårdsassistenten, som ser problemen ur faderns synvinkel, tar parti för fadern och barnavårdsassistenten på motsvarande sätt lierar sig med barnet. Hur mycket vi än på grund av traditionella och administrativa skäl önskar dela upp familjen och dess problem i enlighet med vår specialisering, är dock familjen en enhet. Om nykterhetsvårdsassistenten, till synes kanske med full rätt, tycker att hustrun tjatar mannen ur huset och framhåller detta för henne, medför detta konsekvenser för hela familjen. Hustrun tjatar sannolikt inte för ro skull. Tjatet är ett uttryck för hennes egna känslor av oförmåga och maktlöshet. Troligtvis ökar assistentens uppmaning hennes osäkerhet, resulterar kanske i ännu mera tjat och spänningar mellan makarna, påverkar även deras barn. På samma sätt kan barnavårdsassistentens i barnets intresse välmenta kritik av faderns alkoholvanor öka svårigheterna inom familjen. Vill man hjälpa en klient på ett konstruktivt sätt, måste man ta hänsyn till hela familjesituationen, behandla familjen som en enhet.

I detta sammanhang bör dock även framhållas att kontakten med *en* socialarbetare kan innebära nackdelar för en familj, t ex om kontakten mellan klient och socialarbetare från början varit dålig eller akut försämras på grund av missförstånd eller tvångsåtgärder, vilka inte blivit accepterade av familjen. Klienten kan då känna sig utlämnad och isolerad från andra kontakter. Jag tror dock att man i stor utsträckning kan övervinna denna svaghet i systemet, om man väljer den organisationsmodell där tre eller fyra socialvårdare arbetar i ett arbetslag. I samma mån som laget blivit väl sammansvetsat, dess medlemmar visserligen företräder specialintressen men främst känner sig som socialarbetare och hyser förtroende för varandra, i samma mån bör det falla sig naturligt för dem att utan prestigekänslor kunna överflytta ett ärende från den ene till den andre. Man har goda erfarenheter av lagarbete även i detta avseende inom andra vårdområden. Vi måste komma så långt, att vi kan erkänna det faktum att vi alla har våra sympatier och antipatier, att vi har lättare att samarbeta med somliga klienter och svårare med andra. Såväl vid fördelning som vid ev överflyttning av ärenden bör man ta hänsyn till sådana faktorer. Negligerar man hos sig själv eller andra sådana visserligen högst subjektiva behov och skäl, är det i regel klienten som får uppleva de reella konsekvenserna av deras existens.

Inledningsvis har strukturförändringen hos det svenska socialvårdsklientelet berörts. Denna förändring har bl a inneburit att en allt större andel av dem är i behov av en mera långvarig, kurativ kontakt. Jämsides med att vårt klientel under de gångna årtionden genomgått en radikal förändring såväl ifråga om sammansättning som beträffande dess behov, arbetar socialvårdaren i stort sett oförändrat enligt gamla, invanda metoder. Dessa metoder har möjligen varit effektiva på den tiden, då ett tillfälligt understöd och ett välment råd varit till god hjälp. De är det inte idag. När man numera ofta försvarar sig mot de krav som ändrade arbetsmetoder innebär under hänvisning till ekonomiska faktorer, för man enligt min mening ett mycket kortsiktigt resonemang. Jäkt innebär inte nödvändigtvis effektivitet, en sparsamhet för dagen kan visa sig vara dyrbar för såväl klienten som kommunen på längre sikt. I den mån vi syftar till mera än tillfälliga lättnader i svåra situationer, måste vi ge socialarbetaren förutsättningar och metoder att utföra ett mera genomtänkt och konstruktivt arbete, anpassat efter de behov dagens klientel äger. Ett sådant arbete måste i hög grad bygga på de möjligheter en kontinuerlig, personlig relation mellan socialvårdare och klient kan erbjuda i återanpassningens tjänst.

Den okvalificerade medhjälparen

Av sekreterare Stig Åhs

Socionom Ragnar Amréns redovisning i Soc-M nr 4—5/1962 av erfarenheter från Stockholms stads informationsbyrå i alkoholfrågan är tankeväckande. Det problem som Amrén behandlar — den okvalificerade medhjälparen i nykterhetsvården — tangerar nykterhetsvårdens dilemma sett ur såväl den rent människovårdande som den behandlande funktionen. Att skilja mellan vård och behandling är väl inte helt möjligt, men om man med behandling menar att den person som har besvär med spriten får sakkunnig hjälp i form av medicinsk, psykiatrisk och psykologisk behandling och att vården omfattar ett socialt och medmänskligt stöd i syfte att göra denna behandling möjlig samt att eftervården skall vara ett stöd på vägen tillbaka till livet igen så är väl den frivilliga medarbetarens plats i rehabiliteringsprocessen klar. Kontaktmannens uppgift, oavsett om han är övervakare eller förbindelseman, borde vara att utgöra den förenande länken inom rehabiliteringsprocessen mellan samhället och den behandlande institutionen, i den mån en sådan länk inte redan finns i form av anhörig eller andra vänner, som då de engagerar sig i arbetet också kan betraktas som en form av frivilliga medhjälpare.

Om vi skärskådar nykterhetsvårdens resurser av i dag så kan man utan risk att förhäva sig påstå att behandlingsresurserna i stort sett saknas, i varje fall är de skrämmande underutvecklade, och att mycket av den behandling som ges är ren symtombehandling. Detta gäller såväl den öppna som den institutionella behandlingsformen. Däremot har vi en väl utarbetad lagstiftning som gett oss möjligheter att ingripa och för samhällets och individens bästa meddela behandling där vi bedömer det nödvändigt, t o m i form av åtgärder som måste betraktas som kraftiga begränsningar av individens personliga frihet. Olyckligtvis kan man inte lagstifta bort alkoholproblemet, och klyftan mellan den väl utarbetade lagstiftningen och behandlingsresurserna är till skada för den enskilda individen, samtidigt som samhällets strävanden på detta sätt lätt och fullt förklarligt kan misstolkas av den som blir utsatt för dessa hjälpåtgärder. Den allmänna attityden, inte sällan även hos dem som är direkt engagerade i nykterhetsvården, präglas fortfarande ofta av en fördömande och moraliserande hållning.

Bristen på adekvata behandlingsformer gör ofta att de frivilliga medarbetarna inom nykterhetsvården upplever vanmakt i sitt arbete. De kan många gånger inte hjälpa sin medmänniska till en adekvat behandling helt enkelt för att det saknas en sådan. Försök t ex att få hjälp med behandling för en inte kriminaliserad ung människa i 18—19 års åldern bosatt inom Stockholms läns landsting! Detta är en situation som den frivillige medhjälparen ofta ställs inför. Inte sällan har han genom sin kontakt med den han skall hjälpa lyckats skapa en positiv inställning till

behandling. Ofta uppdagas under arbetet personliga problem som tarvar psykiatrisk-psykologisk hjälp och behandling osv. Detta måste väl, analogt med vad jag ovan sagt om den frivilliga medhjälparens roll, vara den nykterhetsvårdande institutionens huvudvärk och inte den frivillige medarbetarens. I första hand är det dock den drabbades olycka! I detta sammanhang skulle det vara intressant att veta hur många av de människor som blir föremål för nykterhetsnämndens intresse, som verkligen blir allsidigt undersökta och hur ofta man gör upp en noggrann plan för rehabiliteringen av den man är satt till att rehabilitera. Denna brist på behandlingsresurser för med sig att de frivilliga medhjälparna inom nykterhetsvården i stället för att bli länken mellan den behandlande institutionen och samhället ofta blir det enda som samhället erbjuder i stället för den del som saknas i rehabiliteringsprocessen — behandlingen.

Den undersökning av ett antal kontaktärenden som presenteras i Amréns artikel är intressant. De kommentarer som fogas till undersökningsresultatet kan vara värda några reflexioner.

Vad beträffar själva undersökningsmetodiken är jag inte kapabel att ge mig in på någon kritik av den (varken positiv eller negativ), men nog borde det föreligga risk för felbedömningar vid ett sådant här skattningssystem. Det torde i det närmaste vara omöjligt att kunna förutspå hur de personer som erhållit kontaktmän skulle ha reagerat om de inte hade fått denna kontakt. Vi människor reagerar ju så olika på olika personer. En person som av nykterhetsnämnden erhåller en kontaktman som han kan acceptera har ett alternativ till kontakt utöver den tjänsteman som handlägger hans »ärende» på byrån. Kontakten med den nykterhetsvårdande institutionens tjänsteman kan ju också vara mindre god eller saknas helt. Oavsett om den person som skall hjälpa är tjänsteman, förbindelseman eller övervakare torde förutsättningen för att hjälpen skall »gå hem» vara att en god personlig kontakt kan etableras. Många gånger torde det vara lättare att byta ut den frivillige medhjälparen inom eftervården än att byta ut tjänstemannen i samma situation, inte minst på landsbygden där man ju ofta endast har en tjänsteman för detta arbete. Nykterhetsnämnderna bör givetvis välja ut en kontaktman som bedöms ha verkliga möjligheter att etablera en god kontakt, och såväl den övervakade som kontaktmannen bör genom saklig information ges upplysningar om att man via nämnden kan tänkas eventuellt byta ut kontaktmannen om det skulle visa sig att de två personerna inte når kontakt. När socialarbetaren upptäcker att samarbetet mellan den övervakade och kontaktmannen inte fungerar, är detta så pass alarmerande att han bör diskutera igenom problemet med båda parter. Detta gäller eftervårdssituationen och inte behandlingssituationen!

Såväl i utredningen som i kommentarerna till den diskuteras om kontaktmannens arbete har varit en avlastning eller ett merarbete för socialarbetaren. Denna diskussion har jag svårt att förstå. I utredningen nämns att kontaktmannen *stört* socialarbetaren även på dennes fritid för att erhålla råd och hjälp. Personligen menar jag att detta inte kan undgås i ett sådant arbete.

Just när det gäller den del av dygnet som kan betecknas som fritid har de frivilliga medarbetarna en stor uppgift att fylla. Vi vet att för många av de människor det här gäller är fritiden ett problem. Ofta sammanfaller denna fritid med socialarbetarens. De problem som då kan uppstå går tyvärr sällan att konservera till nästa dag. Om det är socialarbetaren som har kontakten, måste man väl betrakta det som anmärkningsvärt om inte den hjälpsökande vid behov stör honom oavsett om hjälpbehovet uppstår under socialarbetarens fritid eller inte.

Huruvida de frivilliga medhjälparna blir till merarbete för socialarbetaren eller inte tycker jag är en felaktig frågeställning, om man har som mål att försöka ge den som behöver hjälp ett stöd dygnet runt, vilket ju ofta är nödvändigt. Man bör i stället fråga sig vad man får ut av detta merarbete för den enskilda människans bästa, som man har till uppgift att rehabilitera. Den handledning av de frivilliga medhjälparna som socialarbetaren får som merarbete blir väl oftast en liten, försvinnande del av det merarbete som den frivillige medhjälparen lägger ned. Men det är givet att denna handledning skall tas upp i socialarbetarens uppgifter och bedömas som en del av hans arbete.

När man från den nykterhetsvårdande institutionen bedömer att det inte behövs eller att det är kontraindicerat med en kontakt utöver den som redan finns med socialarbetaren, skall man givetvis inte utse ytterligare en kontaktman.

Amrén efterlyser en undersökning — i form av ett personlighetstest — för att kunna sålla agnarna från vetet när det gäller rekryteringen av de frivilliga medhjälparna inom nykterhetsvården. Han påpekar att det kan vara värt mödan att ta reda på vilka motiv som kan ligga bakom en persons önskan att på fritid mot en ringa ersättning ta sig an och försöka hjälpa andra människor. Detta är en intrikat frågeställning — som väl får sägas omfatta hela den underbetalda socialvårdens befattningshavare och inte endast de frivilliga medhjälparna. Vilka är motiven? Om de är neurotiska, är den neurotiska attityden hos personen sådan att den är en belastning i arbetet eller rent av en tillgång? Jag är övertygad om att ifall vi på detta sätt fick testat de människor som är engagerade i människovården så skulle vi kunna få fram en hel del neurotiker eller i varje fall en del som har ett neurotiskt motiv för sitt engagemang. Ett sådant

test eller testbatteri måste vara grundligt utarbetat och troligen rätt omfattande. Detta till trots är jag ense med Amrén om att vi behöver en sådan här testning — eller rättare sagt yrkesvägledning.

Utbildningsfrågan är som Amrén påpekar mycket viktig. Den stora frågan härvidlag är väl: vilken form skall utbildningen få för att fylla sitt ändamål, dvs om möjligt göra den frivillige medhjälparen mer ägnad för sitt arbete. Kurser i sociallagstiftning, psykologi osv är nödvändiga, men estradföreläsningar i psykologi ger ofta inte det man strävar efter. De frivilliga medhjälparna ingår väl mer sällan och bör enligt min mening inte ingå i det behandlingsteam som Amrén refererar till. *Härigenom kan de inte erhålla den utbildning och överblick* som ett behandlingsteam ger den enskilde teammedlemmen. Kanske kan man genom att arbeta i små grupper under utbildningen och genom att lägga tyngdpunkten vid dessa problem ge de frivilliga medhjälparna en kunskap i mer praktisk psykologi och få med något av den självkännedom, den självanalys som jag personligen upplevt att teamarbetet kan ge.

Amrén konstaterar att tiden är mogen för en förutsättningslös omprövning av frågan om användandet av frivilliga medhjälpare i socialvården över huvud taget. Detta vill jag instämma i, men knappast på grundval av den utredning och de åsikter som Amrén presenterat, utan just för att de frivilliga medhjälparna skall ges arbetsuppgifter som de kan fullgöra och kopplas på då de verkligen kan göra en insats. Vi får i detta sammanhang inte glömma bort organisationernas insatser, t ex det gagnerika arbete som länkrörelsen lägger ned för att bistå sina medmänniskor. De är också frivilliga medhjälpare!

Ett konkret fall — återgivet och kommenterat av artikelförfattaren — får här belysa en del av de problem övervakaren kan ställas inför.

EN ÖVERVAKARES DILEMMA

Ett par veckor före julen 1961 blev en ung man i 25-årsåldern frigiven från ett av våra större fängelser. Han hade varit intagen, med ett kort avbrott, i sammanlagt 4 år. Några dagar före frigivandet blev jag tillfrågad om jag var villig att åta mig tillsynen av den unge mannen. Vi kan kalla honom Folke. Ett namn måste han ha. Det gör det hela lite mänskligare. Han har också ett nummer. Även efter frigivningen. Detta nummer behöver han lyckligtvis inte befatta sig med eller veta något om. Ett antal siffror gav under fängelsetiden i en kort matematisk sammanställning alla de upplysningar fångvårdspersonalen behövde för att kunna identifiera Folke som människa. Eller skall vi säga intern? Enligt Folke stämmer den sista beteckningen. Han upplevde i varje fall fångvårdstiden så. En upplevelse som han delar med många andra, vilka har blivit föremål för samhällets fång*vård*.

Här kan man invända: en människa som gjort sig förtjänt av en vistelse på en fångvårdsanstalt, enligt Svea rikes lag, kan man ju inte ömka. Han eller hon har

själv försatt sig i den situationen. Det faller sig också ganska naturligt att den dömde vill skylla på samhället och inte kan eller vill se sin egen andel i placeringen på en av våra fångvårdsanstalter.

Åter till Folke. En tidig morgon hämtade jag honom utanför fångvårdsanstalten. Sina tillhörigheter hade han i en väska. Det var en kall vintermorgon och Folke var sommarklädd. I väskan fanns inga vinterunderkläder. Inga underkläder alls förresten. De hade han på sig — ett sommarunderställ. 90 kr hade han i plånboken. Vad som genast slog mig: hur kan en så ung människa ha så dåligt skötta tänder! Det gick trögt att få ur Folke sammanhanget — han hade under anstaltstiden sökt tandvård men fått avslag. Hade dock fått tillstånd att dra ut ett stort antal tänder. Nu skulle han emellertid snarast se till att få sina tänder reparerade. Pojken hade svårt att tugga och för en ung man på 25 år betyder utseendet mycket.

Bostadsfrågan är ett särskilt kapitel — ett dystert kapitel. Folke hade utskrivningsdagen ingenstans att ta vägen, ingenstans att ställa in väskan. De tjänstemän som skulle omhänderha förberedelserna hade inte lyckats få tag i något rum. Det gäller alltså anstaltens utskrivningsförberedelser för en människa som sedan en lång tid tillbaka varit omhändertagen för fångvård och själv inte har varit i stånd att påverka förhållandena kring utskrivningen.

Första dagen bodde Folke på mitt arbetsrum, garderoben hade han i min bil. Efter ett ihärdigt arbete vid telefonen löste vi tillsammans de nödvändiga praktiska förberedelserna. En dag innan Folke blev utskriven hade jag fått besked om tidpunkten för utskrivningen samtidigt som fångvårdsanstaltens tjänsteman gav besked om att bostadsfrågan inte var löst. En annan tjänsteman, som svarar för Folke under prövotiden efter utskrivningen, skulle hjälpa mig med rumsfrågan. Den korta tid jag haft till mitt förfogande, något över ett dygn, hade trots mina ansträngningar inte lett till något resultat. När Folke skulle åka till eftervårdstjänstemannen fick han ta min halsduk för att stänga ute den värsta kylan.

Folke fick en rekvisition till ett »hotell» och en anvisning till en rumsförmedling av eftervårdstjänstemannen. Denne kunde trots ihärdiga ansträngningar inte få fram ett rum. Vilket var väntat. Bostadssituationen är sådan. Med eftervårdstjänstemannens hjälp fick Folke också några varma skjortor, underkläder och strumpor. Så gick då Folke sin första frihetsnatt till mötes på ett »hotellrum».

Dagen därpå talade Folke om vilket slags »hotell» han legat på. Portieren visste att Folke kom på rekvisition och vad detta innebar. Denna visdom förmedlades till de övriga gästerna på hotellet. Sitt hotellrum delade Folke med 3 andra kamrater. Hotellgästerna bestod till övervägande del av unga människor som hade det besvärligt i vårt välfärdssamhälle. Olycksbröder i en olycklig kombination. Portieren bjöd Folke på sprit första kvällen. På natten gjorde portieren ett homosexuellt närmande till Folke. Folke tog det hela med fattning även om han var upprörd och rädd. Hans svaga protester och hans underdånighet, »det tjänar inget till att bråka», gjorde mig oroad. Var detta frukten av samhällets strävan att göra Folke anpassningsbar?

Med hjälp av en social fältarbetare lyckades det mig att få nattlogi för Folke några nätter på ett vandrarhem. Fältarbetaren gav mig rådet: »Om du vill ha en bädd åt pojken där så får du inte nämna något om övervakning eller liknande. De får inte ha någon misstanke om det rätta förhållandet.» Han ringde dessutom till vandrarhemmet och beställde kojplats för Folke i mitt namn.

Folke tyckte att det nya »hotellet» var bra, men de höll inte med handduk och en sådan ingick inte i hans utrustning.

Denna skildring av hur det kan gå till vid en människas utskrivning från en fång-

vårdsanstalt är autentisk och inte ovanlig. Folkes vidare öden och svårigheter kan av utrymmesskäl inte komma med i denna artikel. En sak torde vi alla bli ense om — en sämre start, i den rehabilitering som samhället kallar eftervård, kunde knappast erbjudits Folke. Det är inte artikelförfattarens mening att nagelfara några tjänstemän eller institutioner, men däremot vill jag ställa frågan: Är det inte på tiden att samhällets rehabiliteringsresurser för människor i Folkes situation får en allmän översyn och att vi är beredda att satsa, ekonomiskt, behandlingsmässigt och personellt, på den s k eftervården. Inte bara diskutera och konstatera, utan handla. Vilket i praktiken innebär att anslå medel så att alla våra vackra och välgrundade idéer om eftervårdens rehabiliterande funktion kan bli en realitet.

Rubriken på artikeln kanske inte verkar riktigt adekvat. Den borde kanske i stället ha lytt »Folkes dilemma». Övervakarens, eller tillsyningsmannens, dilemma består i att han måste starta sitt arbete i en ogynnsam situation. Ofta gäller det ju också för övervakaren att få den övervakade att se positivt på samhället och den hjälp samhället erbjuder. Vilket i Folkes fall var svårt. Han kunde av naturliga skäl inte uppleva någon större omsorg om sin enkla person från samhällets sida. När det var som värst sa Folke: »Nu har jag lust att ta den gena vägen.» Vilket jag kunde förstå.

Övervakarinstitutionen är en viktig länk i eftervården. För att kunna fullgöra sin viktiga funktion behöver övervakaren ett aktivt stöd av de eftervårdsinstitutioner som redan finns. Det kan gälla ekonomiskt stöd, hjälp vid arbetsanskaffning och bostadsanskaffning, beredande av speciell behandling för den övervakade osv.

Barnavårdsdirektör Lennart Karlsson, Hälsingborg, berör på ett positivt sätt övervakarens problem i sin artikel »Barnavårdsnämnden på väg att finna sin form», *Sociala Meddelanden 5—6 1961, men jag tror att han går lite för lättvindigt förbi* utbildningsfrågan när han säger: »att människor födda till att vara socialvårdare men utan utbildning på detta sätt får tillfälle att göra nytta med sina gåvor».

Sådana människor behöver väl närmast en viss form av utbildning, så att varje övervakare bibringas en orientering i den lagstiftning som berör den övervakade, de hjälpformer som kan anlitas i övervakningsarbetet: alkoholkliniker, psykiska rådgivningsbyråer osv samt som ett komplement till det praktiska handlaget en viss psykologisk utbildning och orientering.

Det är flera institutioner som i sin eftervård anlitar övervakare och tillsyningsmän, och det är svårt att rekrytera övervakare. Ersättningen är på tok för låg. Den människa som vill ägna en del av sin fritid åt övervakning måste erhålla ett vettigt vederlag för sitt arbete, precis som för allt annat fritidsarbete. En saklig inställning parad med ett socialt intresse är den bästa grund en övervakare kan ha. Tongångar som offervilja, idealitet osv, en reminiscens från äldre tiders sätt att se, hör inte till den moderna socialvården. Därmed är inte sagt att de religiösa människorna inte har sin plats i dagens socialvård.

De blivande och de redan etablerade övervakarna är i behov av en central utbildningsverksamhet utöver de kommunalt och föreningsmässigt organiserade övervakarkurser som redan existerar. Denna utbildning kunde t ex omfatta en månads vistelse under sommarmånaderna på en folkhögskola, med orientering i socialvårdslagstiftning, psykologi osv. Denna verksamhet skulle kosta pengar, dock inga oöverstigliga belopp. Välfärdssamhället orkar gott med att bära omkostnaderna.

Ett faktum är att den del av samhällets rehabiliteringsverksamhet som benämns eftervård inte kan bli det fina instrument som den borde bli och kan bli, om vi inte låter hela eftervården genomgå en grundlig översyn och ser till att den erhåller ekonomiska resurser.

ÖVERVAKAREN MÅSTE ARBETA PÅ LÅNG SIKT

»Övervakaren» är ett nystartat kontaktorgan mellan de frivilliga medarbetarna inom kriminalvården och dennas fast anställda funktionärer. Tidskriften skall ge vägledning åt övervakarna på frivårdssektorns betydelsefulla arbetsfält. Ansvarig utgivare är generaldirektör Torsten Eriksson och det första numret har redigerats av byrådirektör Daniel Wiklund.

Numret redogör för tre praktikfall och påvisar samtidigt vad övervakaren kan företa sig i de olika situationerna och i den händelse vidtagna åtgärder varit otillräckliga, men ger också stimulerande exempel på värdet av tidig frigivningsplanering och ett gott samarbete mellan övervakare, anhöriga, skyddskonsulenter, anstaltspersonal och arbetsgivare.

Här nedan återges det sistnämnda fallet som visar vikten av att ställa in övervakningsinstanserna i ett vidare perspektiv. Exemplet vill stimulera övervakare, tillsynsmän och frivårdspersoner att inte ge tappt i första taget. Fallet handlar om en frigångare från en av kriminalvårdens ungdomsanstalter, som lyckats få god anställning tack vare en lämplig yrkesutbildning. Personerna i berättelsen är givetvis kamouflerade.

Förhistoria

N är född 1940 och son till en tjänsteman i ett enskilt företag och dennes hustru. Två yngre syskon. Hustrun har kontorsanställning i samma företag. Familjen har en uppenbart för liten lägenhet om två rum och kök.

När N var 12 år, flyttade familjen från G-stad i Skåne till en medelstor stad O i Mellan-Sverige. Båda föräldrarna är födda i G-stad och familjens skånska idiom plågade N i den nya miljön efter flyttningen. Särskilt gällde detta i skolan, där man pikade honom för att han talade skånska. Han började därför genast längta tillbaka till G-stad, där han också har många jämnåriga bekanta. 1953 fick han varning av barnavårdsnämnden för ett mindre tillgrepp på en tältplats. N klarade skolgången — vanlig folkskola — med relativt bra betyg. I 16-årsåldern började N under fritiden umgås med ett större gäng skinnknuttar. Trångboddheten har säkerligen spelat en viktig roll för att driva ut N ur hemmet. Tidigt visade han stort intresse för hobbyslöjd och målning. Han kunde dock på grund av trångboddheten inte vara ensam någonstans för att utveckla detta fritidsintresse och sökte sig därför mer och mer till kamrater utanför hemmet.

Efter bl a några springpojksplatser fick N 1956 anställning på en reklamateljé i O och började lära sig måla och teckna; bl a målade han affischer. Med sin fallenhet för målning och teckning trivdes han utmärkt med detta arbete men sade utan föräldrarnas vetskap efter någon tid upp sig på grund av att han ansåg sig underbetald. Då blev det ett uppträde mellan honom och föräldrarna. I ett tillstånd av trots och dåligt humör i oktober 1957 begav han sig hemifrån och återkom inte på tre dagar. Under frånvaron från hemmet debuterade han

som lagöverträdare genom att tillsammans med en annan yngling tillgripa en motorcykel, som de sedan slaktade.

Personundersökningen visade bl a att N vid denna tid var splittrad och disharmonisk och befann sig i konfliktställning till föräldrarna. Han fick dock goda vitsord från skolan och arbetsplatserna, varför villkorlig dom tillstyrktes. Han dömdes villkorligt till straffarbete två månader för bl a grov stöld och ställdes under övervakning.

Redan en knapp månad senare begick N tillsammans med en kamrat bl a inbrottsstöld. Domstolen ansåg därför hinder föreligga för ny villkorlig dom. Då ungdomsfängelse ansågs vara en för sträng påföljd, fann domstolen ovillkorligt frihetsstraff trots N:s ungdom vara att föredra i detta fall. Genom dom i mars 1958 dömdes nu N med förverkande av det villkorliga anståndet för bl a grov stöld till ett gemensamt straff av straffarbete sex månader.

I s k 4 §-intyg, som avgavs före nyssnämnda dom, uttalade vederbörande läkare bl a: »Intellektuellt är han en medelmåtta, emotionellt etiskt alltjämt outvecklad, viljemässigt är han svag och odeciderad. I samtal är han övervägande passiv, tar inga egna initiativ och ger intryck av att vara i hög grad auktoritetsbunden. Han säger sig inte ha trivts i O, inte heller hemma, där de yngre syskonen enligt hans förmenande fått en mera tolerant fostran och där han till följd av trångboddheten inte haft möjlighet träffa sina kamrater eller odla sina — rätt skrymmande — intressen. Han är dock inte negativt inställd till familjen men har svårt för att acceptera sin roll som familjens relativt svarta får». Intyget slutade med en tillstyrkan av villkorlig dom. Domstolen var dock — som framgår av ovanstående redogörelse — av annan mening.

Svea hovrätt fastställde underrättens dom. Av nåd förordnade emellertid Kungl Maj:t i november 1958 om ny villkorlig dom med övervakning. Vid denna tid fullgjorde N militärtjänst i sin födelsestad och ingick också där äktenskap i oktober 1959 med en kvinna, som även hon är barnfödd i staden och har samma konstnärliga intressen som N. Makarna genomgick tillsammans och framgångsrikt en kurs i X-by i reklamteckning. Utbildningen för mannens del understöddes med relativt stora belopp genom bl a skyddskonsulenterna i O och G-stad och hans föräldrar. Meningen var att makarna N efter utbildningen skulle återvända till G-stad och sedan antingen där eller i X-by försörja sig som reklamtecknare. Även till bosättningen har makarna genom kriminalvården fått betydande ekonomisk hjälp. I april 1961 gjorde sig dock N åter skyldig till brott. Han hade en tid bott hos föräldrarna i O och där tillgripit en bil tillsammans med en tidigare kamrat i det knuttegäng, som N förut tillhört. Tillgreppet bedömdes vid lagföringen som grov stöld.

N:s äktenskap, i vilket han har ett barn, har upplösts genom skilsmässa.

Aktuell dom

Med förverkande av den av nåd i november 1958 meddelade villkorliga domen dömdes N i september 1961 för grov stöld m m till straffarbete tio månader.

Domens verkställighet och förberedelser för N:s frigivning

På grund av besvär över underrättens dom fördröjdes verkställigheten av straffet, som inte påbörjades förrän i juni 1962. N intogs då i en anstalt inom en av anstaltsgrupperna för normalklientel. Den yrkesutbildning, som han genom insats från två skyddskonsulenters och föräldrarnas sida genomgått, visade sig nu komma synnerligen väl till pass, då förberedelser för hans återplacering i samhället upptogs. I den anstalt, där N började avtjäna straffet, satte han omedelbart igång med sina tidigare hobbies, särskilt teckning och målning, vilka ju också direkt inverkat på hans yrkesval och den första yrkesutbildningen. Tidigt utsågs tillsynsman för N. På tillsynsmannens, föräldrarnas och N:s egen önskan förflyttades han sedan till en anstalt inom ungdomsgruppen, belägen i O, där föräldrarna alltjämt är bosatta. I samråd med skyddskonsulenten tog föräldrarna därefter kontakt med en av N:s tidigare arbetsgivare i O. Föräldrarna möttes av stor förståelse från arbetsgivarens sida tack vare N:s utpräglade teckningsbegåvning och speciella utbildning för affischteckning, från vilken utbildning han hade mycket goda betyg. Arbete utlovades omedelbart.

N började den erbjudna anställningen genom s k frigång från anstalten såsom förberedelse till fakultativ villkorlig frigivning (efter att 2/3 av straffet avtjänats). Då han skött sig väl i anstalten och hade arbete fick han även sin ansökan om sådan frigivning beviljad. Bostad fick han hos föräldrarna. Han har nu sällskap med en jämnårig kvinna, med vilken han skall gifta sig. Hon verkar att kunna bli ett gott stöd för honom i hans f n allvarliga strävan till återanpassning. Man kan hos N märka en påtagligt större allmän mognad och balans samt långt bättre förståelse för samhällets anspråk på medborgarna att visa hänsyn till omgivningen. Han är optimistisk rörande framtiden och vid samtal öppen och tillgänglig.

Kommentar

De tidigare nedlagda pengarna på N:s yrkesutbildning och olika åtgärder under övervakningsarbetet under samverkan mellan övervakare och tillsynsman, föräldrar, ett par skyddskonsulenter, hustrun under det tidigare äktenskapet och särskilt en av N:s första arbetsgivare har inte varit förgäves utan lagt en god grund för N:s återplacering i samhället vid hans frigivning. Detta exempel visar vikten av att ställa in övervakningsinsatserna i ett lite vidare perspektiv. De kan komma att betyda mer än man anar — på längre sikt, särskilt då det gäller unga personer. Även när dessas insatser inte ger omedelbart resultat, kan de i ett sådant perspektiv få mening och förvissningen härom bör uppmuntra övervakare, tillsynsmän och frivårdspersonal att inte ge tappt.

Socialarbetarens roll — ur klientens perspektiv

Av rektor PAUL LINDBLOM, Sydsvenska socialinstitutet

Det finns många tecken som tyder på att rollbegreppet under de närmaste åren kommer att få större betydelse än tidigare i diskussionen om socialarbetets funktion och metodik. Det är som jag ser det en naturlig utveckling. Inom socialpsykologin intar rollbegreppet en nyckelställning för att förklara skilda beteenden och mönster i vårt samhälle. Det kompletterar på väsentliga punkter de erfarenheter som vi kan få när vi utgår från rent personlighetspsykologiska faktorer eller när vi renodlar vissa sociologiska komponenter.

Vi har olika roller i skilda grupper. Till dessa roller är knutna vissa krav och förväntningar och genom växelspelet mellan de skilda rollerna uppstår bestämda sociala normer. Utan dessa medvetna eller ibland mera oreflekterade uppfattningar om människors varierande roller i olika gruppsammanhang skulle hela det sociala maskineriet gå sönder. Vi skulle aldrig kunna förutsäga vad andra skulle göra, vi skulle inte kunna planera ens de enklaste saker och vår samvaro med andra skulle utmärkas av osäkerhet, misstro och försök att tvinga fram anpassning till skiftande situationer.

Men samtidigt som vi gör detta klart för oss, måste vi också komma ihåg att det här rollsystemet i verkligheten aldrig är i jämvikt. Socialpsykologerna måste naturligtvis utgå från ett modellresonemang, där man beskriver — åtminstone i första omgången — ett relativt statiskt system, där individen är klart medveten om sina olika roller och de krav som dessa ställer på honom och där han också accepterar de olika rollerna.

När vi nu går över till att betrakta konkreta situationer, upptäcker vi att systemet ofta präglas av en viss brist på jämvikt. Människor strävar efter att förändra sin totala rollupplevelse. Vi vill ha högre status inom en eller ett par grupper, vi kanske samtidigt är beredda att avstå från vissa förmåner (av psykologisk art) som är knutna till vår roll inom en annan grupp. Under sådana förhållanden kommer inte andras förväntningar på hur vi ska uppträda att svara mot våra egna, vilket kan orsaka irritation, försvåra samarbetet och försvaga solidariteten inom gruppen.

En mycket vanlig sådan förändring är att en person som tycker att han inte har lyckats nå sina mål inom yrkeskarriären satsar mer på att nå status och prestige inom vissa fritidsgrupper (föreningar etc) eller ägnar sig mer åt att dela och påverka sin familjs livsstil. Identifikationen med yrkesrollen blir i ett sådant fall svagare än tidigare.

För socialarbetaren är förståelse av rollsituationer och rollförskjutningar av stor betydelse. Såvitt jag kan bedöma har man hittills inom facklitteraturen sysslat mycket med den komplicerade frågan om hur socialarbetaren skall kunna balansera sina två roller som yrkesutövare och privatperson. Det finns otaliga exempel på hur unga och oerfarna socialarbetare inte kan dra gränsen på rätt ställe mellan dessa två roller. Först

efter erfarenheter som kan vara ganska bistra och nedslående blir det möjligt för socialarbetaren att få ett klarare perspektiv på denna komplicerade rollfördelning.

Jag skall inte gå närmare in på detta problem utan i stället dröja vid två andra. Det första avser klientens rollidentifikationer och det andra klientens uppfattning av socialarbetarens roll. Båda frågorna är av mycket stort intresse och jag tror att det skulle vara av värde om de diskuterades i större utsträckning än hittills med konkret material. Vad jag kan göra här är bara att antyda en ram kring en sådan diskussion.

Låt oss alltså först se på klientens rollidentifikation. Vi kan tänka oss två lika gamla pojkar med ungefär samma psykologiska och sociala bakgrund som har gjort lika omfattande och kvalificerade bilstölder. Kan vi under sådana förhållanden utgå från att deras situation också är ungefär lika och att vi skall angripa deras problem på samma sätt?

Jag tror att vi inte skall bestämma oss för något sådant innan vi också har tagit reda på hur deras rollupplevelse är. Och den kan vi relativt snart komma åt genom ett välplanerat samtal men också genom att höra hur de brukar resonera med kamrater och andra som de har sympatier för.

Det kan då visa sig att deras rollupplevelse är mycket olika. Den förste pojken accepterar fortfarande i princip de samhälleliga normerna. Han har trots detta gjort bilstölderna och han känner en stark spänning mellan sin syn på vad som är tillåtet och sitt behov att få köra omkring i bil och imponera på kompisar och flickor.

Den andre pojken har däremot helt och fullt identifierat sig med sin asociala roll. Han har redan hunnit med att bygga upp en massa försvarsmekanismer, han kan i rätten uppträda fräckt och arrogant och han har skjutit undan alla känslor av hänsyn för andra. Han tror att det måste råda ett visst krig mellan olika grupper i samhället och han kan inte finna att de som har lagen på sin sida egentligen har bättre argument utan bara bättre maktmedel, om han ens erkänner det.

I praktiken förekommer väl inte dessa två rolluppfattningar ofta så renodlade utan det är många gånger frågan om mellanlägen som ligger närmare den ena eller den andra ytterligheten. Det som är av särskilt intresse för socialarbetaren är naturligtvis att kunna få igång en diskussion om rollidentifikationen och försöka att lösa upp bundenheten vid den asociala rollen. Det är en vansklig uppgift. Många gånger är den framkomligaste metoden att välja en ganska lång omväg. Personer i den här ställningen brukar i allmänhet med en viss intensitet hävda sina egna rättigheter på bestämda områden men att därifrån leda dem fram till att de med en sådan utgångspunkt också måste ta hänsyn till andras intressen är ingen lätt sak. Att acceptera en sådan konsekvensmoral är ju

snarare ett tecken på att den sociala anpassningen redan föreligger.

Man får väl därför välja en betydligt längre omväg. Ibland kan en viss känslomässig kontakt uppstå mellan klienten och socialarbetaren därför att den förre i alla fall har ett behov att få tala om sig själv. Om den kontakten kan få en viss stabilitet kan sedan en relativt omedveten påverkan ske som gör att klienten börjar se på vissa företeelser med nya ögon. I de flesta fall är dock försvarsmekanismerna så kraftiga att det dröjer länge innan socialarbetaren kan gå direkt på de problem som är avgörande. Och då kan det ju hända att kontakten inte är tillräckligt stark för att hindra att klientens identifiering utvecklas i ogynnsam riktning — han låser sig fast vid sin roll som asocial, utanför samhällets vanliga normer.

Det föregående kan låta pessimistiskt. Min avsikt är emellertid inte att fixera någon värdering om det sociala arbetets möjligheter på ett abstrakt sätt — sådant är ju skäligen meningslöst från teoretisk synpunkt. Däremot kan de antydda svårigheterna visa på att vi behöver syssla relativt utförligt med det andra problemet som jag utgick från — hur klienten uppfattar socialarbetarens rollsituation.

Schematiskt kan vi utgå från att klienten antingen ser socialarbetaren som en myndighetsperson med alla de negativa känslor som kan vara knutna till en sådan syn, eller som en rådgivare, en kurator som man kan vända sig till för att få hjälp. Vidare förekommer det också många fall där klienten överhuvud inte har gjort klart för sig vilken funktion som socialarbetaren har och att han därför inte heller förstår vart socialarbetaren vill komma när deras samtal sätter igång. De två första rolluppfattningarna kan delas upp på flera underavdelningar och som bas för en analys kan vi tänka oss att klienten väljer mellan dessa alternativ när han eller hon skall bestämma socialarbetarens ställning.

1. Myndighetsperson.
   1.1 Rollen som myndighetsperson gör samarbete omöjligt.
   1.2 Rollen som myndighetsperson tillåter samarbete i viss, begränsad utsträckning.
   1.3 Rollen som myndighetsperson utesluter inte vissa stödjande åtgärder av kurativt slag, ramen för samarbete är relativt vid.
2. Rådgivare.
   2.1 Samarbete är möjligt på klientens villkor.
   2.2 Rollen innebär samarbete på blandade villkor, man förhandlar sig fram till ett resultat (ungefär som i vissa former av barnuppfostran).
   2.3 Klienten behöver hjälp till varje pris, rådgivarens roll accepteras utan villkor men med oerhörda förväntningar.
3. Klienten har en oklar uppfattning om socialarbetarens roll.

Jag tror att alla som har erfarenhet av praktiskt socialt arbete ungefärligen kan känna igen dessa rolluppfattningar hos klienten och andra liknande. Däremot är jag inte övertygad om att man alltid ger sig tid att söka komma underfund med klientens syn på socialarbetarens ställning. Naturligtvis behövs inte heller detta i alla fall. Men i mera komplicerade ärenden tror jag att socialarbetarens uppgift väsentligt förenklas om han eller hon försöker förstå vilken av de här skisserade ståndpunkterna som klienten har. Många onödiga missförstånd kan då undvikas och socialarbetaren kan utforma sin behandlingsplan på ett realistiskt sätt.

Ingen av dessa rolluppfattningar är helt gynnsam. Det finns med andra ord alltid en spänning i relationen mellan socialarbetaren och klienten och det fordras stor skicklighet för att dra nytta av den och hindra att den medför att förnuftiga lösningar av klientens problem avvisas.

Att klienten ser socialarbetaren som en myndighetsperson är ju i och för sig inget märkligt, eftersom socialt arbete ofta består i att tillämpa lagar och andra bestämmelser som reglerar samlevnaden mellan olika individer. Men situationen varierar mycket beroende av hur klienten uppfattar sin egen roll. I de fall där han i stort sett godtar samhällets normer (utan att därför följa dem på alla punkter), är villkoren för samarbete bättre än i sådana fall där klienten har identifierat sig med en asocial roll. Där har vi situationen 1.1 och den ger inga möjligheter till vettiga resultat. Här måste en dubbel förskjutning i rolluppfattningen ske hos klienten: han måste släppa sin egen identifiering med ett asocialt mönster och han måste se att trots att socialarbetaren är en myndighetsperson det ändå kan gå att samarbeta med denne.

Situationen 1.2 är mycket vanlig, så vanlig att många socialarbetare sannolikt är benägna att beteckna den som typisk och självklar och att den därför egentligen inte behöver diskuteras närmare. Det är säkert riktigt att den förekommer mycket ofta. Men just därför krävs här en närmare analys av förutsättningarna. Jag vet att det är många socialarbetare som inte tycker att det finns någon verklig svårighet i denna roll. Man både hjälper, ger råd och stöd och har möjlighet att tillgripa tvångsmedel. Klienten vet detta men det behöver inte försämra kontakten. Är inte detta att skjuta undan ett svårt problem alltför hastigt?

Frågeställningen är nämligen mycket sammansatt och vi kan nalkas den från vitt skilda håll. Jag kan till exempel påstå att när en socialarbetare blir tvungen att hota med eller tillgripa tvångsåtgärder av något slag (exempelvis inom barnavård, ungdomsvård eller nykterhetsvård) är hans möjligheter till samarbete med klienten större om han tidigare har fått god kontakt med denne genom att han har haft möjligheter till ingripanden av kurativt slag. Jag tror att ett sådant påstående många gånger

är riktigt och att det därför kan vara en hjälp för socialarbetare i tvångssituationen att han tidigare har skaffat sig förtroende hos klienten.

Men detta är bara en speciell synpunkt. Låt oss i stället fråga hur atmosfären kring det kurativa arbetet påverkas av att klienten vet att socialarbetaren inte i oändlighet kommer att ha tålamod (och rätt enligt lagen) att arbeta med åtgärder som inte har tvångskaraktär. I ett visst läge måste socialarbetaren växla metod. Är inte detta i många fall ogynnsamt? Klienten tycker — särskilt om han är känslig och misstänksam — att det frivilliga samarbetet inte är så frivilligt som det borde vara och han är därför delvis negativ också under den första perioden när tvångsåtgärder inte är aktuella. Det är i varje fall skada att diskussionen om hela detta problemkomplex inte har varit livligare under den tid när de nya vårdlagarna förbereddes.

Situationen 2.1 känner vi igen från många andra områden än enbart socialt arbete. De som talar vackrast om samarbete i allmänna anföranden brukar inte så sällan mena att samarbete betyder just samarbete på deras egna villkor; här har de exakt samma uppfattning som många trosvissa och subsolida individer som kommer till socialarbetaren med en enda idé i sin hjärna — att suggerera socialarbetaren att se saken på exakt samma sätt som de själva gör. Uppgiften för socialarbetaren är i detta fall självklar och pedagogisk till sin natur: klienten måste övertygas om att samarbete är både bra och nödvändigt men att det innebär något annat än vad klienten har utgått från.

Däremot tycker jag att det är mycket svårare att säga något summariskt om situationen 2.2 Jag har här gjort jämförelsen med barnuppfostran, eftersom denna erbjuder så rikliga exempel på alla typer av kompromisser. Men är kompromisser av det slaget önskvärda i komplicerade sociala sammanhang? Många gånger är det sannolikt i stället så att kompromissen betyder att man kringgår själva kärnan i problemet och att man därför snart står i samma situation igen och får börja om från början. Ett samarbete på blandade villkor måste väl i stället positivt innebära att man använder en sådan samtalsteknik att klienten upplever den rimliga lösningen som något som han själv har kommit fram till — så ser man ju också på det i metodiklitteraturen.

För en alltför dominerande och trosviss socialarbetare är den situation som jag har beskrivit under 2.3 inte särskilt påfrestande. Den ger tillfälle till ett maximum av initiativ tillsammans med ett maximum av förtroende — kan man önska sig mer? Det kan man nog. Klientens oerhörda förväntningar kan nämligen i de allra flesta fall inte bli uppfyllda och då kommer en kraftig reaktion. Därför måste den första insatsen från socialarbetarna i sådana situationer bestå i att ge klienterna en mera realistisk uppfattning om vad socialarbetarna kan uträtta. Men i praktiken

är detta en vansklig sak: när en människa är desperat har hon ingen lust att utifrån diskutera vad som är bäst att göra. Hon vill ha hjälp genast, adekvat hjälp och hjälp som genom ett trollslag ändrar alla förutsättningar. Socialarbetaren som ser att några sådana åtgärder inte finns tillgängliga måste söka behålla klientens förtroende samtidigt som han antyder att det är nödvändigt att börja med en delåtgärd som kanske lättar på det värsta trycket men som lämnar många väsentliga problem olösta.

Jag har utförligt exemplifierat hur jag menar att klientens rollförväntningar om socialarbetaren har en väsentlig betydelse för att denne skall planera på rätt sätt. På den här punkten är det naturligt — i varje fall för en erfaren socialarbetare — att i alltför hög grad lita på sin intuition och tro att han har en klar bild av deras relation. Det har han ofta inte. Och då är risken stor för att han kommer att få börja om sedan han upptäckt att han och klienten inte kommer i kontakt med varandra.

Men här kommer vi också över till en kanske ännu mera komplicerad fråga: vilket mål ställer socialarbetaren upp för sig när han har att göra med en klient? Det räcker ofta inte med att fixera detta mål negativt, det vill säga se till att klienten inte överträder lagar och på så sätt kommer i en ohållbar situation. Socialarbetaren måste ju också åtminstone antyda vissa positiva alternativ — det som gör att klienten över huvud tycker att det har någon mening att samarbeta. Men dessa mål får inte bli alltför snävt bestämda av ett livsmönster som präglar en viss grupp i samhället.

Därför tycker jag att det ligger en stor risk i att den svenska diskussionen om socialvårdsmetodik ensidigt bygger på amerikanska handböcker som ofta är präglade av en utslätad konformism och som överhuvud är uttryck för en syn på relationen mellan individ och samhälle som delvis är främmande för oss. Det säregna med vissa av dessa böcker är att de bygger på Freud och inte ser honom som en psykolog bland andra psykologer utan som den ende auktoriteten, men att de trots detta i så hög grad undviker det hos Freud som verkligen är farligt, samhällskritiskt och i ett visst avseende ganska destruktivt. Freud ifrågasätter ju flera av de fundamentala värderingar, som vårt samhälle bygger på, och konflikten med vantrivseln i kulturen har han inte visat någon enkel väg ur. I en del av de här amerikanska arbetena blir Freud däremot snarare en snäll gammal farbror, som klappar oss på axeln och säger till oss att uppföra oss som alla andra så går allt bra. Och det kan tänkas vara en förklaring till att man har sysslat mycket mer med socialarbetarnas rollproblem än med klientens upplevelse av socialarbetaren.

Med benäget tillstånd återgiven ur Socionomen 4/1963

Gruppsamtal på anstalt

Ett medel att pacificera den spänningsfyllda anstaltstillvaron, påfrestande för både personal och intagna

Ur handledning av chefspsykologen i fångvårdsstyrelsen, byrådirektör Sven Larsson.

Vad begärs av en vårdare på våra fångvårds- och alkoholistanstalter? Enligt målsättningen för den under vinterhalvåret bedrivna statliga försöksutbildningen av anstaltspersonal bör vårdaren vara kapabel att förstå den intagnes psykiska situation i samband med frihetsberövandet och under den därpå följande anstaltstiden. Han skall ha förutsättningar att på basis av tillgängligt material bilda sig en för den dagliga kontakten önskvärd, möjligast riktig föreställning om den intagnes psykiska och fysiska status och särdrag, liksom att kunna betrakta akuta symtom och tecken på inträffade förändringar hos den intagne och vid sådana tillfällen kunna bedöma behovet av på honom ankommande åtgärder? Vårdare skall kunna upprätta och vidmakthålla sådana relationer till den intagne, att en systematisk och adekvat behandling i enlighet med uppgjord behandlingsplan möjliggörs. Vårdaren skall också kunna utöva ett stimulerande inflytande på internens arbete inom anstalten och — med beaktande av arbetsledningspsykologins rön — där så påkallas kunna leda internernas arbete på anstalten. Önskvärt är även att vårdaren besitter en sådan översiktlig allmän kännedom om de för modern mänskobehandling aktuella kunskapsområdena att han med framgång kan bedriva fortsatta studier på området. Inte oviktigt är det heller att vårdaren har sådan förståelse för samhällsfunktioner att han kan ge internerna upplysningar i allmänna sociala frågor; att han har sådan kännedom om vissa lagstiftningsfrågors allmänna bakgrund att han har blick för sammanhangen i socialpolitikens målsättning och metoder — och därmed också en klar uppfattning om vårdaryrkets samhällsuppgift.

Ifråga om förhållandet mellan vårdare och intern är det bl a viktigt att vårdaren kan inleda och föra samtal med enskilda interner och utan att gå ifrån sin roll som vårdare såväl bemästra de intagnas aggressionsuttryck som emotta deras förtroende.

I Sociala Meddelandens specialnummer om modern kriminalvård, nr 1—2/1962 varslade fångvårdsstyrelsens chefspsykolog Sven Larsson om att under den närmaste framtiden skulle ett sextiotal medlemmar av anstaltspersonalen beredas tillfälle att få viss utbildning i »group counselling» för att därefter — var på sin ort — hålla regelbundna gruppsamtal med smågrupper interner. Verksamheten är nu igång sedan en tid tillbaka och syftar till att minska spänningen mellan personal- och internkollektivet, att i de intagnas ögon förvandla personalen från symboler för ett förhatligt system — vilket den för många är — till levande människor med intresse för de intagnas öden. Dessutom räknas med att dessa gruppsamtal i vårt land skall få samma verkan som på andra håll, där de praktiseras, nämligen att personalen i dess helhet får en klarare uppfattning om sin betydelsefulla roll i behandlingsarbetet.

Sociala Meddelanden är här i tillfälle återge vissa brottstycken ur den

handledning av psykolog Sven Larsson, som meddelas de nya gruppledarna. Redan dessa brottstycken uppvisar en nyansrik serie krav som ställs på anstaltspersonalens förståelse och behandling av människor, enkannerligen missanpassade människor, tvångsvis intagna på anstalt. De vittnar också om hur ytterligt känsligt och oberäkneligt människor reagerar, hur påfrestande det är för både personal och intagna att leva i en sådan spänningsfylld miljö som en anstalt av ifrågavarande typ är.

Samtalsgruppernas syfte

Beteckningen samtalsgrupp används här beträffande en grupp intagna — helst endast åtta till tio — som regelbundet träffas för samtal under ledning av en eller flera befattningshavare vid en anstalt. Den kan vara särskilt organiserad för detta ändamål eller utgöras av en redan bestående grupp, t ex alla som bor i samma avdelning eller alla som arbetar inom samma verkstad eller dylikt. Deltagandet i en samtalsgrupp är f n frivilligt, men när medlemmarna samtyckt att vara med i gruppen framhålls för dem att de gjort ett åtagande i förhållande till varandra som de inte utan vidare bör falla ifrån. När gruppledaren ordnar sin grupp betonar han att resultatet av gruppen beror på medlemmarna själva och att hans uppgift är endast att hjälpa till, inte att dirigera; vidare att vad som diskuteras i gruppen skall stanna inom den.

Gruppsamtal betecknar den verksamhet som samtalsgrupperna utövar. Gruppsamtalet erbjuder medlemmarna ett tillfälle att lära känna och förstå varandra bättre, och att tala om sina problem, om sina känslor och attityder gentemot andra människor. Genom det samspel som äger rum i gruppen kan den enskilde medlemmen få en viss insikt i både hur hans inställning och beteende inverkar på andra människor och vad som ligger bakom hans handlande. Detta kan göra honom till en mera *mogen* människa, t ex öka hans förmåga att uttrycka sig, ge honom en mera mogen attityd gentemot auktoriteter, göra honom mera tolerant i förhållande till andra människor, få honom att bättre känna sig själv, inte bara sina svaga sidor utan också de starka.

Från symboler för ett förhatligt system till levande människor med intresse för de anstaltsintagnas öden
I Sociala Meddelanden nr 1—2/1962, alltså för ett år sedan, skrev en väl beprövad vaktkonstapel: »För att en verklig fångvård på bred bas skall växa fram måste våra hjärtan få göra hjärnorna sällskap i planläggningen. Det ena behöver inte utesluta det andra. I varje fall får den mänskliga faktorn inte uteslutas. Det mänsliga kontaktbehovet hos de intagna kan inte tillfredsställas av ett tekniskt robotsystem i någon form».

I samma häfte ställdes också i utsikt att medlemmar av anstaltspersonalen i år skulle få viss utbildning för att därefter var på sin ort hålla gruppsamtal med smågrupper interner. Därmed åsyftades att man i deras ögon skulle kunna förvandla personalen från symboler för ett förhatligt system — vilket de för många är — till levande människor med intresse för de intagnas öden.

Kan man verkligen nå därhän i samtalsgrupperna? Man skall inte bli besviken — understryks i handledningen — om man förgäves spejar efter några påtagliga sådana resultat hos gruppmedlemmarna. För det första finns det intagna, som har så kraftiga och djupgående personlighetsstörningar, att de inte är mottagliga för gruppsamtalen. För det andra är det ofta inte så lätt att lägga märke till skiftningar i attityder och beteenden hos en person, som man träffar mer eller mindre dagligen, vilket befattningshavaren förmodligen gör med flertalet av sina gruppmedlemmar. I det långa loppet berikar grupparbetet honom själv i åtskilliga hänseenden: så småningom kan han finna att han blivit en bättre iakttagare och bedömare av människor. För det tredje är det inte ovanligt, att en s k eftermognad sker hos medlemmar av samtalsgruppen. När gruppen har upplösts, lever minnena från gruppsamtalen kvar, och man går liksom för sig själv och arbetar med de problem som aktualiserats i gruppen.

Det här var en varning mot för mycken pessimism. Men befattningshavaren måste också akta sig för att bedöma resultaten av gruppens arbete för optimistiskt. Självfallet vill man se resultat av sitt arbete, och det händer lätt att man ser det man vill se. Man bör alltid hålla i minnet att samtalsgruppen bara utgör ett led i hela den serie av åtgärder, som under anstaltstiden sätts in för den intagnes resocialisering. Det är omöjligt att dra en skarp skiljelinje mellan den eller den åtgärdens verkan i det enskilda fallet. När allt kommer omkring är det kanske någonting så obestämbart som »klimatet» på anstalten som är det betydelsefullaste, och »klimatet» är väl ingenting annat än den intagnes totala upplevelse av allt vad som görs för honom på anstalten och av alla som han kommer i beröring med.

Även om gruppledaren själv är mest intresserad av gruppsamtalen, så bör han alltså komma ihåg, att dessa endast utgör en del av ett större behandlingsprogram, vars alla delar är lika viktiga.

Vad vet man då egentligen om gruppsamtalens betydelse? Här finns en hel del erfarenheter från utlandet; man kan också dra vissa slutsatser från den gruppterapeutiska verksamheten inom kriminalvården i vårt land. Det råder enighet om att gruppsamtalen effektivt medverkar till att lindra spänningarna inom anstalten och förbättra förhållandet mellan personal och intagna. Självfallet måste man här räkna med både kvalitativa och kvantitativa faktorer: ju bättre grupperna arbetar och ju större andel av anstaltspopulationen (personal och intagna) som deltar i verksamheten, desto större är utsikterna att man skall uppleva påtagliga resultat i nyssnämnda hänseenden. Att minska spänningarna inom en anstalt, att pacificera anstaltstillvaron, är i själva verket ett önskemål som är gemensamt för både personal och intagna. För båda kategorierna är det påfrestande att leva i en spänningsfylld, otrygg miljö. Många intagna har en aggres-

siv inställning gentemot straffet och vad som möter dem under straffverkställigheten; av säkerhetsskäl kan de inte okontrollerat få ge uttryck för denna aggressivitet. Samtalsgrupperna erbjuder dem ett tillfälle att i en tolerant miljö uttrycka känslor av olika slag, som eljest undertryckts, bl a aggressiva känslor i anslutning till deras aktuella situation. Alla vet vi att det lättar att få sjunga ut, när man gått och burit på någonting som gjort en arg och ledsen.

Att förhållandet mellan personal och intagna brukar förbättras genom gruppsamtalen beror inte bara på att spänningarna inom anstalten minskar utan sammanhänger också med att enskilda befattningshavare och enskilda intagna lär känna varandra bättre under samtalen. Om samtalsledaren lyckas skapa den rätta atmosfären i sin grupp, finner han att han lär sig mycket mer om deltagarna under gruppsamtalen än vad han skulle göra genom enskilda samtal med dem. Ju mer man känner till om en intagen, hans levnadsförhållanden, hans åsikter och känslor, hans sätt att reagera inför olika situationer o s v, desto lättare har man att förstå honom. Det är nog ingen tvekan att detta gör vårdarbetet mera intressant, det blir lättare att sköta jobbet. Den enskilde gruppmedlemmen kommer också att få en klarare uppfattning om vårdaren och hans person, denne förvandlas från en symbol för ett ofta föraktligt system till en människa. För många intagna är detta en mycket nyttig upplevelse, som kan bidra till deras resocialisering.

Vad som hittills sagts om verkan av gruppsamtalen kan sägas vara bevisat i praktiken. Det är naturligtvis svårare att på ett mer eller mindre vetenskapligt sätt bevisa, att verksamheten inverkat på enskilda gruppmedlemmar så att de varaktigt ändrat en tidigare asocial inställning eller eljest varaktigt förändrats i positiv riktning. Erfarenheterna från utlandet, där man på vissa håll bedrivit gruppsamtal inom kriminalvården under vetenskapligt kontrollerbara betingelser, talar emellertid för att man kan räkna med även en sådan effekt av gruppsamtalen. Det finns ingen anledning att tro att förhållandet skulle bli annorlunda i vårt land. Gruppledare registrerar på enkla formulär iakttagelser angående gruppens utveckling och deltagarna, andra befattningshavare inom anstalten, som har med dem att göra, lämnar också vissa uppgifter, och så småningom sammanställs och bearbetas dessa, så att man kan få ett bättre underlag för ett bedömande av verksamheten.

Vem är en god gruppledare?

Ytterst få människor är goda gruppledare från början. Man lär sig under det att grupperna arbetar. Den handledare som har inseendet över verksamheten har till uppgift att hjälpa och stödja gruppledarna och göra dem

säkrare i sitt arbete. Handledaren skall inte uppfattas som ett slags kontrollant som bevakar gruppledarens arbete för att kontrollera att denne »gör rätt». Handledarens uppgift är att hjälpa gruppledaren att finna en arbetsform som passar honom och hans personlighet bäst. Det går inte med en gång.

De olika gruppledarna på en anstalt kan vara till stor hjälp för varandra. Om det är två ledare för gruppen, bör de självfallet ha tillfälle att efter varje sammanträde i lugn och ro tala om vad som har hänt under sammanträdet, så som var och en av dem uppfattat det. Härvid bör de inte vara rädda för att öppet dryfta t ex sina känslor av osäkerhet inför olika gruppsituationer; sådana känslor är mycket naturliga. Det kan också finnas olika åsikter om vad den ene eller andre av dem gjort eller inte gjort under sammanträdet, och det är bäst att sådana meningsskiljaktigheter blir fritt ventilerade. Finns det flera grupper på en anstalt, bör gruppledarna träffas regelbundet, t ex var fjortonde dag, för att tala om hur arbetet fortskrider, vilka problem som uppstått o s v. Härvid gäller att gruppledaren garanterat sina gruppmedlemmar sekretess: inga namn på medlemmar får nämnas eller sådana uppgifter lämnas, som kan leda till att någon viss medlem kan identifieras.

Vem blir en god gruppledare? För det första gäller det inte att man måste ha läst en massa böcker i psykiatri, psykologi eller sociologi. För att bli ledare för en samtalsgrupp behöver man inte vara expert i något av de nyss uppräknade ämnena. Många av de blivande gruppledarna har genom fångvårdens utbildningskurser fått en viss orientering i ämnen som är av betydelse för en fångvårdsman, och för dem som vill bli gruppledare ordnas så att de får sådan kunskap i grupprocesser och gruppledarteknik, att de inte skall behöva känna sig alltför hjälplösa, när de startar en samtalsgrupp.

En gruppledare bör vara intresserad av människor. Detta innebär inte att man har lust att mer eller mindre taktlöst och nyfiket tränga sig på andra för att »få reda på hur du är». Det innebär, att man tycker det är roligt och stimulerande att träffa folk av olika kategorier, att man inte är rädd för kontakten med andra. Hit hör också förmågan att se någorlunda objektivt på andra. Den som har utpräglade fördomar eller som har en obetvinglig lust att moralisera i tid och otid kommer att möta stora svårigheter som gruppledare. Detsamma gäller den som har en benägenhet att så kraftigt engagera sig känslomässigt för vissa kategorier människor (t ex sådana som har en bakgrund som påminner om hans egen) att hans omdöme blir ytterligt subjektivt färgat. Vidare är det bra om man något så när känner sig själv, sina svaga sidor lika väl som de starka, och vet hur man bäst skall använda sina resurser. Då blir det lättare att fullgöra den dubbla uppgiften av att vara både representant för bevakningen och

gruppledare. Förmågan att lyssna är mycket viktig. Även den som i vanliga fall är en aktiv, dynamisk personlighet måste som gruppledare lära sig att spela rollen av den passive, välvilligt tolerante lyssnaren.

Naturligtvis skulle man kunna fortsätta att räkna upp olika egenskaper som man gärna vill se hos en gruppledare. Till slut skulle man nog komma fram till att det inte är många av oss som har alla de egenskaper som man vill se hos en »idealisk» gruppledare. Men lyckligtvis är grupparbetet sådant, att personer med olika läggning kan, var och en på sitt sätt, göra en värdefull insats. När allt kommer omkring är kanske den värdefullaste egenskapen att vara en vanlig, hygglig människa.

Gruppatmosfären

En av gruppledarens viktigaste funktioner är att skapa en tolerant atmosfär i gruppen. En samtalsgrupp förfelar sitt syfte, om inte medlemmarna fritt kan uttrycka vad de tänker och, framför allt, känner. De måste få tillfälle att visa sig som de verkligen är utan att behöva frukta för straff eller andra repressalier eller för fördömande eller förklenande omdömen från gruppledarens sida. De måste få känslan av att han accepterar dem sådana de är, även om han vill hjälpa dem att nå en större personlig mognad. Självfallet kan gruppledaren inte tillåta att samtalen utmynnar i kroppsliga attacker, men i övrigt bör gruppledaren försöka att så litet som möjligt dirigera sammanträdena. I princip bör intet samtalsämne vara förbjudet, hur föga fruktbärande det än tycks dig vara. Gruppen måste få bestämma sin egen takt. Ibland tar den en »andhämtningspaus» och pratar om ditt och datt, som ledaren kan tycka vara meningslöst för att inte säga tråkigt. Men det kan hända att gruppen behöver den pausen. Om man skulle pressa på den och försöka få gruppen att följa ledarens ambitioner, är risken stor att gruppen bromsar upp helt.

Man får inte vänta sig att samtalen vid varje sammanträde skall följa en viss linje, att man konsekvent fullföljer tankegångar som kommit upp till diskussion, att man »håller sig till ämnet». Det blir inpass och avbrott av olika slag, man kanske hoppar från ett ämne till ett annat på ett sätt som kan tyckas fullständigt planlöst. Gruppen sysslar vid varje tillfälle med det som den känner vara mest angeläget vid tillfället. Den kan t ex ha behovet av att inte engagera sig djupare i något särskilt ämne därför att den först vill veta vad gruppledaren går för, om han är att lita på, om han tänker försöka spela auktoritetsperson och bestämma vad som skall diskuteras o s v.

Det kan hända att gruppen själv försöker få gruppledaren att spela en auktoritär roll under sammanträdena, t ex genom att hänskjuta vissa av-

göranden till honom. »Vad tycker N N att vi skall tala om i dag?» Gruppledaren undviker att bli tilldelad en sådan roll genom att hänvisa till reglerna i gruppens arbete.

En tolerant gruppatmosfär skapas dock inte genom att gruppledaren låter förstå att »nu skall ni få prata om vad ni vill», utan genom hela hans sätt att vara under sammanträdena. Det kan hända, att vad som sägs påverkar gruppledaren obehagligt, han blir upprörd, nedstämd, kanske arg. Då får han försöka att låta bli att låta sådana känslor inverka på sitt beteende i gruppen. Framför allt: försöka undvika att komma i något slags försvarsposition. Han kan få höra beskyllningar mot förhållandena på anstalten, mot fångvården och mot andra samhällsorgan, beskyllningar som han vet är sakligt ogrundade eller måttlöst överdrivna. Om han ger sig in på ett försvar mot sådana beskyllningar, är risken stor att gruppens arbete stoppas upp, och att han inte kommer längre än till angrepp och anklagelser från medlemmarnas sida och försvar från honom själv. Men det kan också hända, att gruppledaren finner ett visst berättigande i den kritik som kan komma fram under sammanträdena. Då får han undvika frestelsen att instämma i kritiken, annars kan det hända att medlemmarna försöker förvandla gruppen till något slags »reformklubb», som är fjärran från vad en samtalsgrupp bör vara.

Det lönar sig heller inte mycket för en gruppledare att försöka åstadkomma en informell, tolerant atmosfär i gruppen genom åtgärder som ligger fjärran från hans personlighet. Det lönar sig med andra ord inte att förställa sig, att i gruppen försöka anlägga ett beteende som radikalt skiljer sig från det han eljest visar. Man bör vara sig själv i gruppen, medveten om att det inte finns två gruppledare som är exakt lika och att var och en får handla utifrån sina personliga förutsättningar.

Gruppledaren bör för gruppens medlemmar framstå som en välvilligt neutral, tolerant och intresserad lyssnare till vad de har att säga. Han måste lära sig konsten att lyssna, vilken är svårare än man tror. Tänk själv efter hur det går till när några personer samtalar med varandra. Man kanske funderar på vad man skall säga, när den andre slutat tala, eller man fäster sig särskilt vid ett eller annat som han säger och låter resten gå förbi, därför att man försöker tänka ut argument för eller emot det som man särskilt fäst sig vid. Gruppledaren bör på olika sätt visa att han verkligen lyssnar: han bör se på den som talar, han kan nicka med huvudet då och då för att visa att han följer med, han kan t ex ibland säga »jag förstår» eller dylikt, han kan sticka emellan med en fråga om han inte riktigt uppfattat vad som sagts o s v.

Det finns också många sätt att visa att man inte lyssnar; ofta är man själv inte medveten om dem. Man tittar t ex på klockan mitt under en persons anförande, man avbryter honom med en fråga som inte hör till

ämnet, man tar upp sin anteckningsbok och bläddrar i den, man tittar ut genom fönstret o s v. Gruppens medlemmar lägger märke till alla sådana oavsiktliga handlingar och drar mer eller mindre medvetet slutsatsen, att gruppledaren inte är särskilt intresserad av vad de säger eller av dem själva och deras känslor.

En gruppledare kan inte skapa den rätta atmosfären i gruppen, om han är upptagen med sina egna tankar och känslor. Men det är svårt att låta bli. Det är ganska naturligt att den ovane gruppledaren låter sina tankar sväva omkring problem som rör honom själv och hans förhållanden till gruppen. »Jag undrar vad de egentligen tänker om mig?» »Utvecklas gruppen verkligen på det sätt som jag tänkt mig?» »Hur skall jag bära mig åt om det blir tyst i gruppen?» »Det här inlägget förstör nog hela sammanträdet.» När man blivit lite varmare i kläderna, blir det lättare att hålla tillbaka sådana tankar och koncentrera sig på vad som för ögonblicket händer i gruppen.

Gruppledaren får räkna med att hans betydelse för gruppen består mera i hur han uppträder än i vad han säger. Genom att lyssna lika intresserat till varje enskild medlem i gruppen sätter han ett exempel för gruppen, som den så småningom följer. Utan att ha behövt föreläsa eller tillrättavisa eller använda någon form av yttre auktoritet har han lärt medlemmarna något som i realiteten innebär att ta större hänsyn till andra människor, att pruta av litet på de egocentriska kraven. En föreläsning om respekt för människovärdet skulle förmodligen tråkat ut dem. Hade gruppledaren moraliserat, hade han gjort detsamma som åtskilliga andra före honom, tydligen utan större resultat.

Om en medlem inte står fast vid överenskommelsen om att tillhöra samtalsgruppen utan uteblir utan vidare, kan han naturligtvis ändå inte bli föremål för något slags påföljd i anledning härav. Har han utan att yttre hinder förelegat uteblivit från flera gruppsammanträden i rad, får gruppledaren ta ett enskilt samtal med honom för att söka utröna anledningen till frånvaron. Han kan ha mycket legitima skäl för att sluta; han känner sig kanske mycket upprörd eller oroad över vissa saker som diskuteras i gruppen eller över yttringar av aggressivitet som förekommit där.

Redan vid samlandet av gruppen varnas gruppledaren att göra alltför ivriga övertalningsförsök, de utmynnar ofta i att internen låser fast sig i en negativ hållning. Några taktfulla frågor om hans tidigare förhållanden och hans framtidsplaner kan ge upphov till ett samtal som gör det mer eller mindre självfallet att han går med i gruppen.

Gruppledaren rekommenderas också att inte göra alltför stor affär av sekretessen; om han under ett samtal gång på gång återkommer härtill, så händer det lätt att den intagne finner samtalsledaren misstänkt angelägen om att övertyga honom på den punkten.

De första sammanträdena

Ofta är det en tanke som dominerar hos gruppledaren, när han skall hålla det första sammanträdet med en nystartad grupp: kommer något samtal över huvud taget igång, eller kommer medlemmarna att sitta tysta? Erfarenheten visar att den farhågan i regel är fullkomligt ogrundad; den avspeglar mera gruppledarens naturliga osäkerhet inför den nya uppgiften än en realistisk bedömning av vad man kan vänta sig.

I regel blir det en kort stunds avvaktande tystnad, men vanligen börjar man ganska snart framställa vissa frågor. En mycket vanlig fråga är: »Men vad skall det tjäna till?» eller »Vad går det hela ut på?» eller »Vad skall det användas till det här ni får reda på i gruppen?» Gruppledaren erinrar om vad som redan sagts i inledningsanförandet att meningen är att man skall få en chans att komma litet bättre underfund med sig själv. Härefter ställs måhända en fråga till gruppen, t ex »Tror ni själva att det är nyttigt att få litet mera kläm på sig själv?» Den frågan kan mötas av motfrågor: »Hur kan man få bättre kläm på sig själv bara genom att sitta och prata här, vi pratar ju hela tiden på avdelningarna?» Gruppledaren kan då påpeka att skillnaden är, att man i gruppen nog kommer att känna varandra bättre och våga tala friare än ute på avdelningarna. Genom att lyssna till vad andra tycker och tänker och känner om de saker som diskuteras i gruppen och jämföra med egna tankar och känslor kan man nog så småningom komma litet bättre underfund med sig själv.

Under det första sammanträdet brukar medlemmarna börja att ge uttryck för sina negativa känslor gentemot åtskilliga förhållanden inom samhällslivet, självfallet framför allt inom kriminalvården. Detta fortsätter gärna under flera sammanträden framåt, låt vara i gradvis minskad omfattning. Efter en serie sådana sammanträden kommer gruppledaren kanske att gripas av missmod och tycka att det hela är meningslöst och improduktivt. Så är emellertid inte fallet. Denna aggressiva fas av en sammanträdesperiod är betydelsefull ur många synpunkter. Det är härunder som medlemmarna på allvar testar gruppledaren. Man vill ha klart för sig, om han står vid sitt löfte om man skall få tala fritt och att vad som sägs skall stanna inom gruppen. Under denna fas tjänstgör gruppen också som ett slags säkerhetsventil för alla de känslor av aggressivitet, trots och besvikelse som frihetsberövandet för med sig. Den ger gruppmedlemmarna tillfälle till viss lindring av inre spänningar. Samtidigt får den enskilde medlemmen tillfälle att jämföra de andra medlemmarnas tankar och känslor med sina egna: han kan ofta inte undgå att lägga märke till, hur ytterligt subjektivt färgade dessa är, och detta kan leda till att han börjar fundera över om inte detsamma gäller för honom själv och hans inställning till auktoriteter.

Gruppledaren får också som tidigare nämnts vara beredd på att under

sammanträdena bli »testad» av gruppen på olika sätt. En mycket vanlig företeelse i kriminella grupper är gruppens försök att få gruppledaren placerad i någon av rollerna »torsk» eller »bonddjävul», för att nu använda två termer från fängelsevokabulären. Den första betecknar en person som man kan lura, dra fördel av, som är »snäll» och godtrogen, den andra betecknar motsatsen, dvs en person som är hård, omedgörlig och okänslig. Många av de kriminella, kanske framför allt de unga, har en mycket onyanserad människouppfattning, det är mer eller mindre naturligt för

Människor, tvångsvis intagna på en anstalt, reagerar ofta ytterligt känsligt och oberäkneligt. Många intagna har en aggressiv inställning gentemot straffet och vad som möter dem under straffverkställigheten. Att minska spänningen inom anstalten, att pacificera anstaltstillvaron är i själva verket ett önskemål, som är gemensamt för såväl personal som intagna. För båda kategorierna är det påfrestande att leva i en sådan isolerad, spänningsfylld miljö.

dem, måhända på grund av deras tidigare upplevelser, att medmänniskorna utanför deras krets måste tillhöra någon av de nämnda två kategorierna. De känner sig på sätt och vis tryggare, när de för sig själva kan konstatera, vilken kategori en människa tillhör, då kan de förutse hur den människan kommer att reagera i olika situationer. Försöken att få gruppledaren inordnad under någon av de båda kategorierna är oftast omedvetna men kan ibland ske medvetet. För gruppledaren är det inte alltid lätt att på ett tidigt stadium genomskåda manipulationer av detta slag. En ganska vanlig metod kan kallas frågemetoden. Gruppmedlemmarna börjar så smått genom att fråga gruppledaren om rent faktiska förhållanden, t ex vad lagen säger om fakultativ frigivning, hur mycket betalt en övervakare har, el dyl. Så småningom går frågorna mer och mer ut på att få reda på gruppledarens personliga inställning till vissa förhållanden eller missförhållanden inom samhällslivet, speciellt inom fångvården, och till slut kan frågorna av det slaget få en direkt provocerande karaktär, t ex: »Tycker ni inte att alla biltjuvar borde få en bil när de friges, så slipper de stjäla bilar?», eller »Tycker ni inte att alla som friges borde få en tusenlapp, så kunde de i lugn och ro söka arbete?», eller »Tycker ni inte att alla som friges borde vara berättigade till minst tre veckors semester?» I sådana situationer bör gruppledaren göra gruppen uppmärksam på vad den är i färd med: att försöka få gruppledaren stämplad antingen som »torsk» eller »bonddjävul». Han bör meddela gruppen att han inte är någotdera och samtidigt säga några ord om hur svårt det är för många människor, framför allt de som har sådana erfarenheter som så många av dem som är på anstalt, att komma underfund med att folk i allmänhet inte är enbart »torskar» eller enbart »bonddjävlar».

Ett annat sätt att manipulera gruppledaren in i någon av de nämnda två rollerna är att anslå en närgånget personlig ton mot honom, t ex att börja »dua» honom under sammanträdena, fast man inom anstalten eljest använder tilltalsordet ni. Härmed avses inte det vanliga förhållandet att någon medlem under ett anförande, som riktar sig till gruppledaren, råkar blanda in ett »förstår du» eller »vet du» i talet, utan ett mera medvetet duande, vars provokativa karaktär känns i luften. Gruppledaren måste emellertid försöka lyssna lika intresserat och tolerant till uttalanden som riktas mot honom personligen som till andra utsagor under sammanträdena — hur kränkt han än känner sig, hur ovederhäftiga och orättvisa han än tycker beskyllningarna är.

Gruppens utveckling

Varje grupp har naturligtvis sina särdrag, men i regel kan man räkna med vissa utvecklingsfaser, mer eller mindre tydligt framträdande och mer eller mindre överskjutande i varandra.

Sedan medlemmarna under inledningsfasen kunnat konstatera, att gruppledaren är en person som man kan lita på och som accepterar dem, kommer ofta som en andra fas i gruppens utveckling medlemmarnas testning av varandra. I »skarven» mellan dessa två skeden brukar samtalet flyta trögare än förut, det blir pauser då och då, och vissa medlemmar visar tendenser att vilja dra sig ur gruppen. För den ovane gruppledaren kan allt detta vara påfrestande upplevelser. Man kanske går till sammanträdena med en viss ängslan, »hur många kommer idag?», »kan vi hitta på någonting att tala om idag?» o s v, sådana och liknande tankar är inte ovanliga — och ganska naturliga tills man blir säkrare på sig själv och mera van vid grupprocesser. Men gruppen måste själv bestämma takten. Det troliga är att vissa gruppmedlemmar väntar på ett tillfälle att tala om mera personliga saker, som de går och tänker på, men de är inte säkra på hur deras kamrater skall reagera. De måste få tid att bli litet tryggare på den punkten. Det kan hända att gruppmedlemmarna testar varandra genom inbördes personliga utfall, genom väldiga meningsskiljaktigheter ifråga om rena småsaker o s v. Gruppledaren måste självfallet undvika att ta parti för den ene eller andre. Om han märker att någon i gruppen blir »hackkyckling», och att dennes situation därför blir mycket påfrestande för honom, kan gruppledaren t ex meddela sina iakttagelser till gruppen och försöka få medlemmarna, inklusive honom själv, att fundera över och tala om vad som ligger bakom. Här kan det ibland gälla att försiktigt balansera. Om gruppledaren stödjer »hackkycklingen» för mycket och för öppet, kan det hända att hans ställning i gruppen blir ännu sämre och att han ängsligt klänger sig till ledaren i stället för att själv försöka klara upp situationen. Om han får för litet stöd återigen, kanske han drar sig ur gruppen och känner sig ännu mer isolerad.

Så småningom börjar än den ene, än den andre av gruppens medlemmar tala om mera personliga problem, börjar ge uttryck för känslor som mer hänför sig till förhållanden i det förflutna och framtiden än till den aktuella anstaltssituationen. Det kan hända att gruppen till en början stoppar upp sådana samtal genom att leda in samtalet på något annat. Det är ett uttryck för att gruppen som helhet ännu inte är mogen att tala om saker som »bränns».

När medlemmarna börjar känna sig någorlunda säkra både på gruppledaren och på varandra, brukar man kunna urskilja en gruppkänsla. Stämningen i gruppen är lugn, vänlig och förtroendefull, medlemmarna använder uttrycket »vi» om gruppen, de lägger märke till om någon medlem är frånvarande och frågar efter orsaken, de låter varandra tala om personliga problem och uppmuntrar varandra till fördjupad diskussion genom frågor, de ger varandra råd o s v. Detta hindrar naturligtvis inte att stämningen kan brytas genom häftiga meningsutbyten, irriterade utbrott,

genom att det inom gruppen bildas undergrupper som håller ihop mot de övriga medlemmarna o s v, men på det hela taget observeras en ökad vilja hos medlemmarna att försöka förstå varandra.

Även om gruppkänslan finns, så kan inte gruppledaren räkna med att gruppen konsekvent är sysselsatt med att tala om medlemmarnas personliga problem. Det kommer sammanträden då det »går på tomgång», man återfaller till ett tidigare stadiums kverulans, på olika sätt fortsätter man att testa gruppledaren och varandra. Nu kan gruppledaren emellertid vara mera aktiv som gruppledare än i början av gruppens tillvaro. Han kan t ex påpeka för medlemmarna, hur de på olika sätt försöker undvika *att tala om sina personliga känslor, sin personliga inställning, och* gruppledaren kan fråga dem om något hänt inom gruppen som föranlett detta. Ibland vill man tala om saker som man inte är så djupt engagerad i och som inte är så betydelsefulla för en själv, man behöver kanske ta igen sig. Det kan också hända att gruppen själv eller någon eller några av medlemmarna ibland ger uttryck för uppfattningen att »man inte kommer nån vart». Då är det lämpligt med några uppmuntrande ord och förklaringar. Gruppledaren bör emellertid försöka undvika allt för mycket aktivitet även under detta skede av gruppens tillvaro. Om han förhåller sig avvaktande, händer det att någon eller några av gruppmedlemmarna själva avbryter en undanglidande diskussion, t ex genom att framhålla att det finns mera betydelsefulla saker att tala om.

I detta sammanhang kanske bör sägas några ord om de tysta gruppmedlemmarna. Att en medlem sitter tyst, behöver inte betyda att han inte tar del i vad som händer i gruppen. Redan den omständigheten att han kommer till sammanträdena innebär ju, att han får ut någonting av sin närvaro; ofta fungerar andra medlemmar som ett slags »vikarier» för honom, de uttrycker tankar och känslor som han själv har men som han inte kan eller vill uttrycka. Bäst för honom själv är naturligtvis om han till slut kan börja delta i samtalen. Han kan därvid behöva gruppledarens uppmuntran i form av en till honom speciellt riktad fråga. Men också här gäller det att välja den rätta tidpunkten. Försöker gruppledaren alltför tidigt dra in den tyste medlemmen i samtalet, kan det hända att medlemmen känner sig pressad och drar sig ur gruppen. Å andra sidan kan han, om han får sitta passiv och avvaktande alltför länge, känna sig så besviken över gruppledarens förmenta likgiltighet inför honom att han slutar att komma.

När nya medlemmar tas in i gruppen brukar den inte sällan återfalla i den kverulans som är karakteristisk för det första stadiet av dess tillvaro; den nye medlemmen är här ofta den drivande kraften. Det dröjer dock i allmänhet inte länge förrän detta skede passerats — utan särskild åtgärd från gruppledarens sida.

Kontakten med klienten—människan

Nytt initiativ »praktikcentra» för att effektivisera den praktik socialinstituten bjuder eleverna

De växande krav på människokunskap som ställs på socialvårdarna har föranlett Sociala Meddelanden att höra med några ledande pedagoger hur läroanstalterna på området möter detta.

Docent HANS MEIJER:

De socionomer, som går ut från socialinstitutens sociala linje kommer givetvis i övervägande utsträckning in på arbetsområden med tonvikt på kontakt med människor i mer eller mindre pressade livssituationer. Även om ett papper på betyg i psykologi inte är allena saliggörande får man väl ändå anse att det alltid är ett plus i utrustningen för socialarbetaren. Docent *Hans Meijer,* rektor vid Socialinstitutet i Stockholm, har vid en intervju lämnat följande upplysningar och kommentarer beträffande institutets undervisning i de ämnen, som tar sikte på kontakten med klienten-människan.

84 socionomer examinerades på sociala linjen i Stockholm 1962. Ett betyg i psykologi är obligatoriskt, hur förhöll det sig med den möjligheten som stod alla till buds att ta två betyg? 22 elever begagnade sig av den. I ämnet socialrätt noteras 78 överbetyg och i statskunskap 14, i sociologi däremot endast 5. 54 hade valt överbetygskurs i socialmedicin, som haft en inriktning på gränsområden mot psykologin.

Docent Meijer anser det givetvis önskvärt att betydligt fler än en fjärdedel av eleverna på sociala linjen väljer att ta två betyg i psykologi. Möjligheten att välja mellan ett stort antal ämnen för överbetygsstudier tror han är främsta skälet till att så många väljer något annat. Även så pass ovidkommande ting som att vissa ämnen bedöms som »svåra» respektive »lätta» har enligt hans uppfattning stor betydelse vid val av överbetygsämne.

Psykologi liksom socialvårdsmetodik ingår emellertid självfallet för alla, även om endast 1/4 specialstuderat psykologin. Här ingår således sådana på den praktiska verksamheten inriktade moment som intervjuteknik — redan första terminens första vecka kastas de dessutom in i föredragningsövningar. Även spel förekommer i ämnet socialmetodik och administration, som ersatt den tidigare praktiska kursen. Men den administrativa delen av ämnet tar fler undervisningstimmar i anspråk än den sociala metodiken. Även bland elever som kommer för partiell utbildning — högst ett 10-tal per år — är intresset för psykologistudier ganska litet. Det rör sig om folk med flera år i förvaltningen, och de läser företrädesvis socialrätt. De flesta av dem väljer för övrigt förvaltningslinjens ämnen.

Docent Meijer framhåller att ämnet psykologi är det vanligaste vid efterprövning, och han tror inte att det enbart beror på kravet på två

betyg i psykologi för den mentalhygieniska kurs för socionomer, som institutet ordnar varje år, och som är en termin lång.

Det råder kännbar brist på lärare, litteratur och forskning när det gäller institutens ämnen, kanske särskilt för socialvårdsmetodik och tillämpad psykologi. En del amerikansk litteratur finns översatt till svenska, men den är givetvis inte helt lämpad för svenska förhållanden. Vårt samhälle har ju en helt annan social struktur än det amerikanska. Angelägnast är att vi får bättre resurser för forskning, med därav följande underlag för en kvalitativt bättre utbildning, anser docent Meijer, som berättar om ett nytt initiativ i avsikt att effektivisera den praktik som bjuds institutets elever på det här området.

»Unga socionomer upplever sin arbetssituation övervägande positivt, är genomgående ideellt orienterade och starkt personligt engagerade. De eventuella invändningar de har att anföra mot aktuella arbetsförhållanden präglas av förståelse för bakomliggande svårigheter men också för behovet av ökad människokunskap och mera socialvårdsmetodik», heter det i en utbildningsledares kommentar till en nyligen avslutad experimentkurs.

Institutet planerar tillsammans med Stockholm och dess grannkommuner inrättandet av s k »praktikcentra», dvs sammanförande av ett antal praktikanter till en och samma institution, där det finns anställd utbildad personal enbart för handledning — man räknar med att en utbildad plus två praktikanter då skall kunna åstadkomma ett arbetsresultat likvärdigt med två socionomers.

F ö nämner docent Meijer, att det numera inte alltid är kommunal socialvård som hägrar för eleverna på sociala linjen. Allt flera av dem siktar istället på socialarbete i internationella sammanhang. Det torde förmodligen ställa än större krav på de människovårdande kvalifikationerna.

Till slut vill docent Meijer påpeka, att det är ändå inte enbart minsta motståndets lag som gäller vid val av överbetygsämnen. Om det för socionomer med två betyg i psykologi fanns en väg att fortsätta på i utbildningshänseende skulle säkerligen ämnet få större popularitet. Lösningen finns kanske i socionomutbildningskommitténs förslag till ändrade regler för övergång till universitetsstudier.

Lektor INGEMAR MUNDEBO:

Sekreteraren i socionomutbildningskommittén, lektor *Ingemar Mundebo* vid Socialinstitutet i Stockholm, har vid en intervju gett några kommentarer i anslutning till kommitténs betänkande (SOU 1963:43), såvitt det gäller elevernas möjligheter att tillägna sig insikter i handhavande av *individen* bakom »fallet-ärendet». Arbetsmarknadsstyrelsen har — enligt en undersökning som återges i kommittébetänkandet — konstaterat speciellt stor brist på socionomer inom den kommunala socialvården. Vidare framgick att vid 1959 års yrkesvägledaraspirantuttagning var endast 3 av de 21 antagna socionomer, medan omkring 90 % av kuratorerna var socionomer. Härtill erinrar lektor Mundebo, att icke-socionomerna bland socialassistenterna har mycket skiftande utbildning och erfarenhet. Det kan exempelvis vara f d vårdare och förmän på anstalter, poliser och ungdomsledare. En del har två till tre år på folkhögskola bakom sig, några har gått igenom TBV:s socialvetenskapliga kurs. Inom yrkesvägledningen är situationen nu en annan — den har numera blivit ett alltmer akademiskt yrke. Förr fanns där folkhögskole- och fackföreningsfolk, nu har yrkesvägledarna ofta en fil kand med bl a psykologi. Vad beträffar kuratorerna är socionomexamen i flera fall ett formellt kompetenskrav, de »övriga» är ofta f d sjuksköterskor.

Att kommittén funnit det angeläget med människokunskap för socionomer med social inriktning framhålls på många håll i betänkandet, t ex

»Utvecklingen inom olika vårdområden medför ökade krav på psykologisk och mentalhygienisk skolning . . .» »I och med att den materiella tryggheten förbättras, blir det möjligt att mera uppmärksamma den enskildes personliga problem . . .» »Förstärkning och samordning av undervisningen i psykologi nödvändig . . .», ». . . för socialt arbete krävs goda insikter i människobedömning och människobehandling» osv. Men samtidigt framhålls den svåra bristen på kompetenta lärare, på svensk litteratur och på forskning.

I kommitténs förslag finns psykologi inte som självständigt ämne i den obligatoriska grundkursen utan först som valfritt examensämne. Det innebär att sociala tjänster i fortsättningen kan komma att besättas av socionomer som inte har läst någon psykologi. Lektor Mundebo menar dock att det i praktiken kommer att bli ett fåtal elever med social inriktning som inte läser psykologi. Genom att den studierådgivning som finns på instituten kommer att bli mer omfattande kan de elever som ämnar ägna sig åt socialt arbete »styras» till psykologiundervisning. Och eftersom kravet på förpraktik släppts till förmån för en mer omfattande och från institutet dirigerad praktik under studietiden, finns också där möjlighet att erbjuda träning i människobehandling.

Visserligen, säger lektor Mundebo, hade det nog varit möjligt att i grundkursen pressa in 30—40 timmar psykologi, men kommittén ansåg att en så ytlig konfrontation med detta svåra ämne skulle vara av diskutabelt värde.

På en fråga om man skulle kunna tänka sig en »dramatiserad» tentamen i form av situationsspel svarar lektor Mundebo att en sådan uppläggning är intressant, men förefaller krävande med de resurser som f n står till buds. Det finns inga lämpliga läroböcker och forskningen inom social arbetsmiljö är obetydlig. Och han tillägger: »Den fasta teoretiska grunden är ju dock viktig i den psykologiska undervisningen. Egentligen skulle en psykolog svara på en sådan fråga och inte jag».

Har det förekommit några enkäter bland socionomer, av vilka det framgår om de tycker sig ha fått tillräcklig utbildning för människobedömning och människobehandling? Lektor Mundebo berättar att några små undersökningar gjorts, en bland ett par hundra socionomer-socialarbetare, som ansåg sig ha behövt mer av samtalsmetodik, socialvårdsmetodik, socialrätt och utredningsteknik. Vid en undersökning bland socialassistenterna i kommunal tjänst i Västsverige framhölls den stora vikten av insikter i bl a psykologi och socialvårdsmetodik.

Vad gör egentligen en socionom? Lektor Mundebo understryker att eftersom ett tillfredsställande svar på den frågan inte föreligger, är det svårt att konstruera en bra utbildning. Kommittén har menat att socialinstituten dels skall ge en god allmänorientering i samhällsvetenskapliga ämnen, dels

möjligheter till fördjupning och specialisering inom områden som är av betydelse för kommande yrkesarbete, dvs för en socialarbetare främst inom psykologi, socialvårdsmetodik och socialrätt.

YNGVE BJÖRNSTAM:

»Kom igen senare» kan vara en farlig uppmaning till en människa som i veckor försökt samla mod för att söka samhällets hjälp och som kommer först när hon nått absolut bottenläge — ett läge där en spårvagnsresa från en instans till en annan kan vara ett ogenomförbart företag. Låt därför socialtjänstemännen få större befogenhet att sätta in en *ögonblicklig* hjälp, att rehabilitera *nu* — det där med organisation och samordnande av hjälpåtgärder uppfattar den här klienten bara som kitslighet.

Detta var en av många åsikter som kommer fram när man intervjuar en erfaren socialarbetare, *Yngve Björnstam,* om direkta mänskliga kontakter i det sociala arbetet. Åsikter som han för till torgs såväl muntligt som skriftligt, sedan en kronisk astma tvingade honom avbryta det regelbundna arbetet i socialvårdens tjänst. Ett arbete som började under depressionsåren på 30-talet, fortsatte i 20-årig föreståndarställning på ett lärlingshem samt inom barnavårdsnämnden i Stockholm. Numera är han även ordförande i nämndemannaföreningen.

Hr Björnstam är den förste att inse, att den »kolossala apparat» som socialvården numera utgör och den svindlande snabba utvecklingen inom skilda delar av vårt samhälle ställer oerhörda krav på verkställande myndigheter och människor, att t ex det ökade alkoholmissbruket i lägre åldrar med åtföljande våldsbrott — de begås till 75 % under rusets inflytande —, och tendensen att mäta socialassistenternas duglighet i antalet avklarade ärenden etc inte precis gynnar en lugn kontaktskapande samvaro mellan socialarbetare-klient. Några tänkbara lösningar? Ja, flera, säger han.

För det första borde det vara praxis att även utbildat folk får komma ut i praktik bland det svåra klientelet, på fängelser, ungdomsvårdsskolor osv. Gärna återkommande då och då under arbetsåren — kommer den dag då tjänstemannen inte längre orkar att frottera sig med »de svåraste», då bör helst en överflyttning till rent administrativt arbete ske.

Förtroendemännen i de mindre kommunerna borde fortlöpande informeras om den samhälleliga utvecklingen, då de ju ofta helt saknar utbildning på det området. Detta skulle främja bättre samspel mellan kommuner och lagstiftarna, vilka idag inser att vi har råd med våra fåtal missanpassade, att det lönar sig kosta på individen: En enda människa hjälpt på fötter blir ju ett mångårigt skatteobjekt, bl a . . .

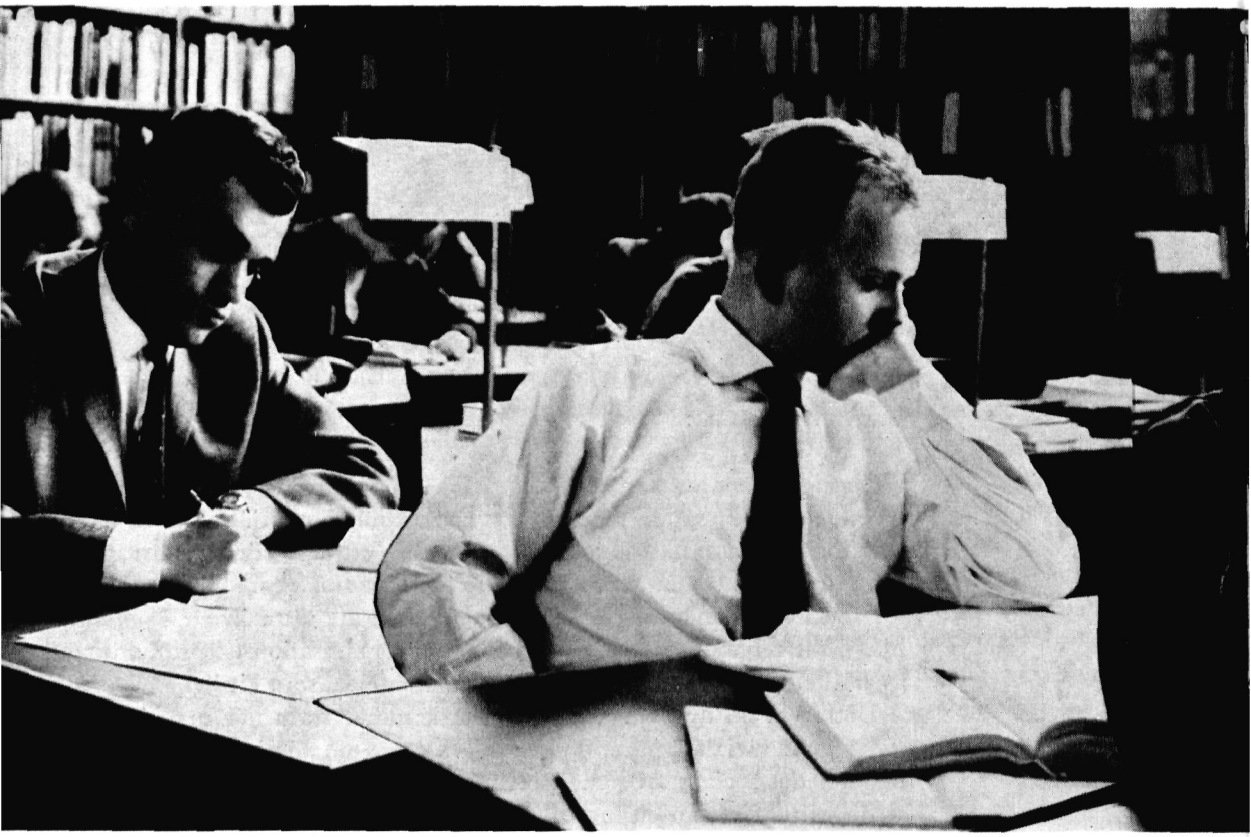

Rekryteringen av personal till socialvårdens olika arbetsfält går neri de yngre årgångarna. Det är också allt yngre elevkullar, som utexamineras från socialinstituten. Tendensen f n pekar hän mot att det blir ganska unga socialarbetare, som får förverkliga den storlinjigt

Insikter i psykologi är oumbärliga, anser hr Björnstam, det är tyvärr få människor som på rent intuitiv väg kan ge den rätta hjälpen. Man får ju t ex som socialarbetare aldrig känna sig upprörd eller personligt kränkt, inte bli illa berörd, vilka invektiv klienten än överöser en med — hans uppfinningsrikedom därvidlag sinar ju alltid ganska snart. Den grupp äldre socialarbetare som genom åren särskilt utmärkt sig för fin kontakt med individen borde absolut behållas i sådant arbete och inte flyttas över på administration.

I den nya polisutbildningen får psykologin mer plats, och det är gott och väl. Men erfarenheter från Stockholm visar att en polis, som år ut och år in får tjänstgöra i samma distrikt och får kontakt med dem som bor

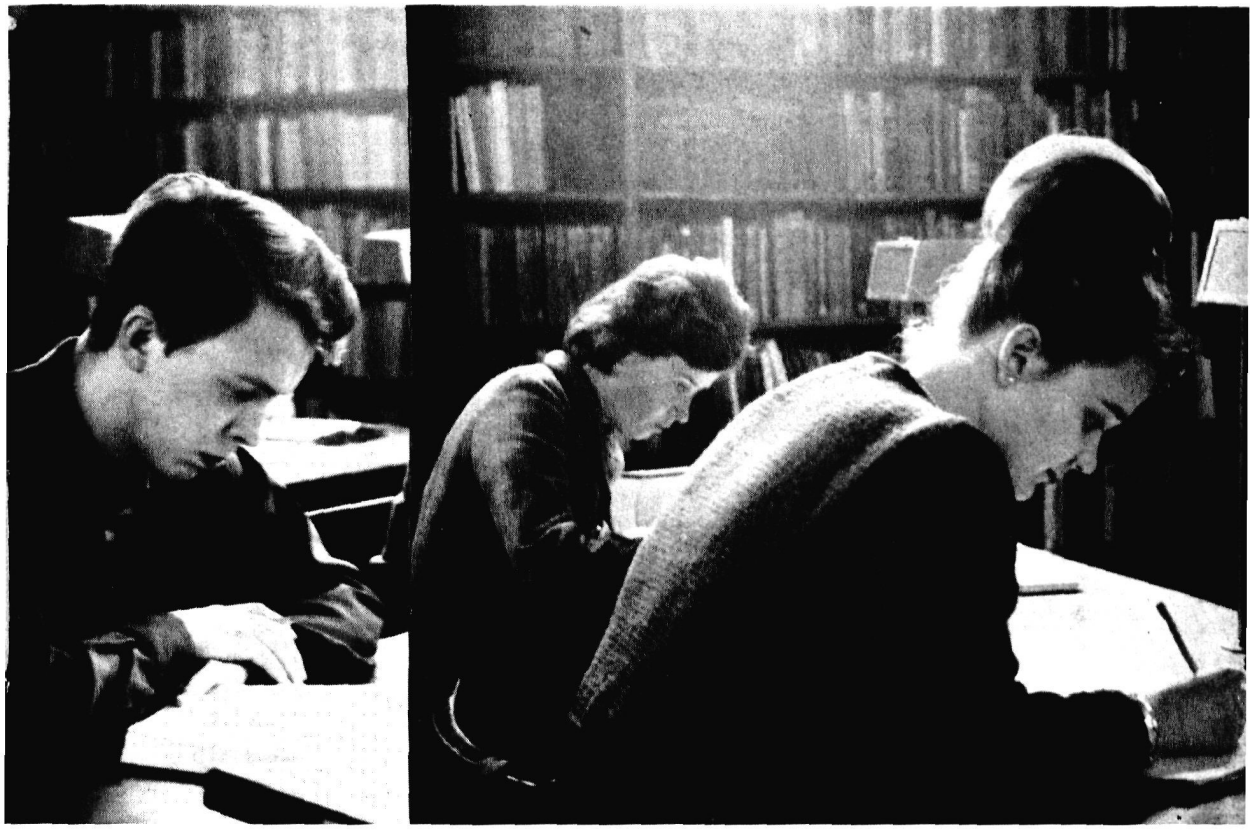

utformade samhällsomsorgen om medborgarna. Det gäller att rusta sig för de krav som möter utanför socialinstitutets portar. Det är inte heller att ta miste på studieivern hos eleverna som här ses bänkade i Stockholmsinstitutets bibliotek.

där, är utomordentligt brottshämmande. Det vore bra med ett allmänt förverkligande av den tanken.

Till sist frågar vi hr Björnstam som nämndeman, om han anser att nämndemannainstitutionen fyller krav på allsidighet, mänsklig förståelse, objektivitet. Jo, vid sammansättningen av en nämnd försöker man ta med olika typer och olika åldrar — men visst kan det väl hända att det blir för många av en viss typ. Eftersom nämndemännen väljs politiskt i relation till stadsfullmäktiges sammansättning blir givetvis partierna jämnt representerade. Det är som bekant de politiska föreningarna som föreslår nämndemän, varav följer att en människa som inte är politiskt aktiv knappast kan bli nämndeman.

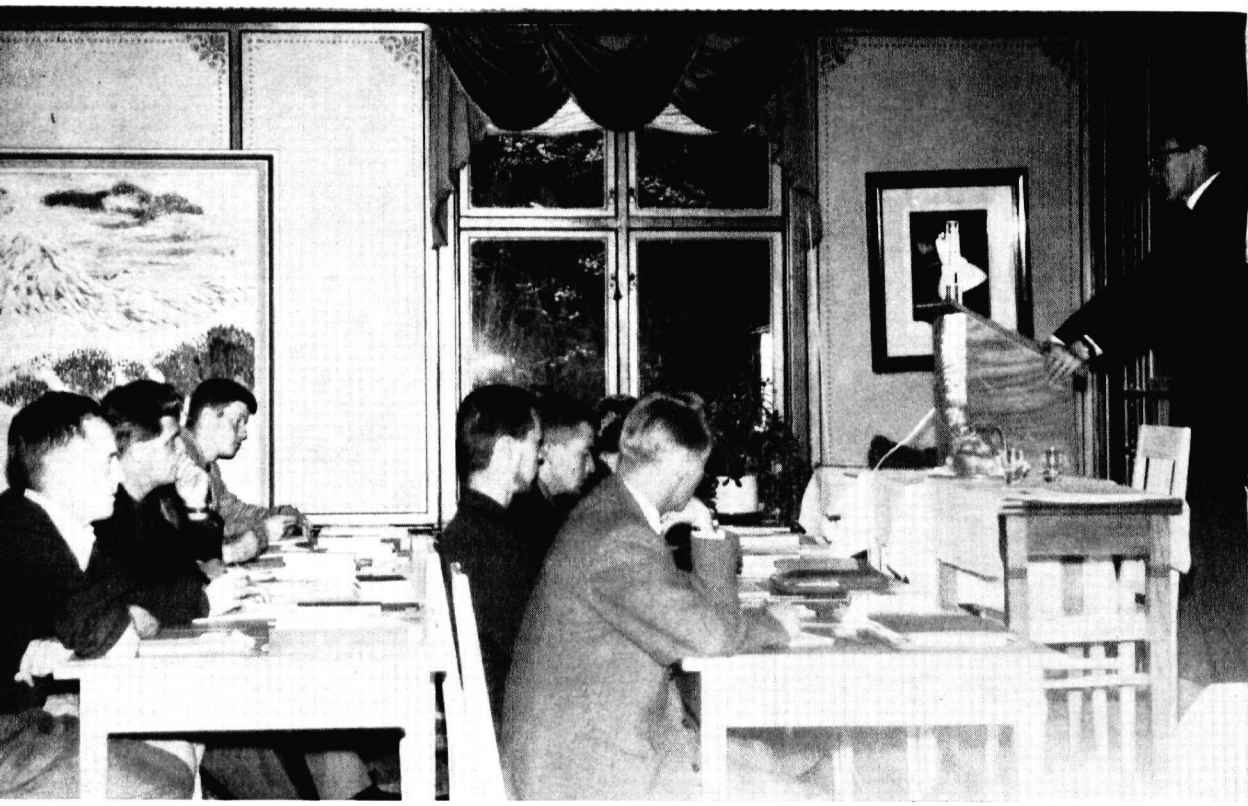

Ett verkligt dilemma i kursverksamheten för vårdpersonal är att få loss kvalificerade lärarkrafter. De som har erforderlig kompetens är som regel knutna till krävande heltidstjänster, som endast i ringa utsträckning medger extra åtaganden av detta slag. Detta till trots har »vårdverken» måst anlita sina fackmän som lärare. Ovan föreläser chefen för socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå, byråchef Olle Melin.

Anstaltsassistenter i gemensam utbildning

Av fångvårdsdirektör GUNNAR MARNELL

Under hösten 1962 anordnades en internatkurs på tre månader för gemensam utbildning av vårdar- och vaktpersonal vid fångvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor och vårdanstalter för alkoholmissbrukare. Kursprogrammet upptog som huvudämnen psykologi, psykiatri och allmän vårdmetodik jämte allsidig orientering om olika samhällsfrågor med tonvikt på kriminalpolitiken och kriminalvården, barna- och ungdomsvården, nykterhetspolitiken och nykterhetsvården. Kursen, som i sina huvuddrag redovisats i en artikel »Vårdarutbildning av ny typ» i Sociala Meddelanden nr 4—5/1962, sid 437 ff, fick ett gynnsamt förlopp och ansågs motsvara förväntningarna. Kungl. Maj:t beslöt därför på förslag av personalutbildningsberedningen med regeringsrådet Henrik Klackenberg som ordförande att under våren 1963 anordna ännu en kurs av liknande slag och att därtill samtidigt genomföra en gemensam utbildningskurs för anstaltsassistenter inom vårdområdena ifråga.

Den andra vårdarkursen skall här inte närmare beröras, då den i allt väsentligt fick ett förlopp motsvarande den i höstas genomförda kursen. I ett avseende skilde sig den andra kursen från den första, nämligen när det gällde proportioneringen av deltagare från vårdområdena. Medan den första kursen hade deltagare i ungefär lika delar från de tre vårdområdena (tillsammans var det 30 deltagare) beslöts, att kriminalvården, som har en väsentligt större personalkader i tillsynstjänst, skulle besätta omkring två tredjedelar av de 30 platserna i den andra kursen. Så skedde även, medan till de övriga 10 platserna uttogs vårdare från ungdomsvårdsskolor och vårdanstalter för alkoholmissbrukare. Denna olikhet vad beträffar kursernas sammansättning medförde ingen skillnad i fråga om deras allmänna karaktär och förlopp. För den gemensamma assistentkursen skulle enligt förslag av personalutbildningsberedningen följande riktlinjer gälla.

Kursen skulle omfatta teoretisk utbildning på omkring sju veckor jämte hospitering inom anstalt utanför deltagarens eget vårdområde under en vecka. I realiteten pågick kursen från den 4 mars till den 3 maj med avbrott endast för hospiteringsveckan, som förlades i omedelbar anslutning till påskhelgen.

Studierna förutsattes bygga på en kunskapsnivå motsvarande kravet för socionomexamen på sociala linjen. Något formellt kompetenskrav skulle dock inte uppställas men deltagare förutsattes ha förvärvat åtminstone ett halvt års väl vitsordad anstaltserfarenhet före genomgång av kursen. Vid uttagning av deltagare skulle även beaktas sökandens individuella meriter och utbildningsbehov. Som riktmärke borde eftersträvas att kursens sammansättning ungefärligen motsvarade proportionerna mellan antalet tjänster såsom assistent (och kurator) inom de tre anstaltsområdena.

Totala antalet deltagare beräknades till cirka 20 och borde av pedagogiska skäl inte lämpligen överstiga 25.

I realiteten uttogs till kursen 20 deltagare, varav 9 från kriminalvården (inklusive en från kriminalvårdens frivårdssektor), 6 från ungdomsvårdsskolor och 5 från vårdanstalter för alkoholmissbrukare. 16 av deltagarna var i åldern mellan 25 och 40 år, medan återstående 4 var något äldre — den äldste 51 år.

15 av de 20 deltagarna motsvarade det optimala kravet på utbildningsnivå — 12 var socionomer och 3 var examinerade från Sköndalsinstitutets sociala linje. Återstoden hade utbildning av skiftande art.

Kursen genomfördes i anslutning till den ovan nämnda internatkursen för gemensam utbildning av vårdar- och vaktpersonal. Kurserna var inkvarterade i olika pensionat i Rönninge. Därigenom kunde kurserna ha gemensam kursledare (direktör Marnell). I viss mån utnyttjades också föreläsare gemensamt.

Kursplanen upptog förutom hospiteringen undervisning i 210 timmar uppdelade på följande ämnen och undervisningstimmar: *social- och kriminalvårdskunskap* 57 timmar, *anstaltspsykologi och vårdmetodik* 53 timmar, *psykiatri* 45 timmar, *förvaltningsfrågor* 40 timmar samt *övningsämnen* 15 timmar.

Ämnet *social- och kriminalvårdskunskap* inriktades huvudsakligen på författningsregleringen av anstalts- och eftervården. Därtill behandlades en rad praktisk-juridiska områden, som ofta får aktualitet på anstalter, såsom körkortsfrågor, ersättning vid skadegörelse, vållad av anstaltsintagna, deklarationsfrågor etc. I *anstaltspsykologi och vårdmetodik* anknöts undervisningen i alla avsnitt till anstalternas socialpsykologiska struktur. Huvudparten av ämnet omfattade två undervisningsserier, nämligen i individual- respektive gruppbehandling. *Psykiatri*undervisningen omfattade en översiktlig genomgång av de psykiska sjukdomstillstånden. Särskild uppmärksamhet ägnades bl a följdverkningarna vid alkoholism och narkomani, tablettmissbruk och thinnersniffning. I samband med docent Gunnar Lundquists undervisning, som var förlagd till Karolinska sjukhusets alkoholklinik, förekom patientdemonstration. Ytterligare ett av huvudämnena på kursen, *förvaltningsfrågor,* skall något beröras. Ämnet gavs i enlighet med målsättningen i kursplanen en klart praktisk inriktning. Med utgångspunkt från allmän anstaltsadministration behandlades bl a medelsförvaltning och lönefrågor, rationaliseringsfrågor, petitaskrivning och sekretessfrågor, ävensom utrednings-, föredragnings- och sammanträdesteknik. Av intresse för eventuellt kommande utbildningskurser kan noteras, att deltagarna i denna kurs gärna hade sett att ämnet förvaltningsfrågor fått större utrymme, särskilt avsnitten om sekretessfrågor och löneförfattningar.

I kursens huvudämnen anställdes skriftliga prov. Graderade betyg meddelades.

Hospiteringen genomfördes efter särskilt program, som varierades alltefter de olika anstalternas karaktär och resurser. Cheferna på hospiteringsanstalterna nedlade stort intresse på att hospiteringen skulle ge största möjliga utbyte. Kursdeltagarna stimulerades också att själva ta initiativ. På så sätt tillkom exempelvis en sociometrisk undersökning, som en av kursdeltagarna genomförde under hospitering på Skenäs, en av fångvårdens ungdomsanstalter.

Att såsom här skedde sammanföra kursdeltagare från de olika vårdområdena till gemensam utbildning är tvivelsutan ett klart framsteg. De varierande erfarenheter av anstaltsvård deltagarna har bakom sig stimulerar undervisningen — avsiktligt mest lagd på seminariebog — och ger ökat utbyte också i samverkan på icke schemabunden tid. En viktig förutsättning är dock att verksamheten bedrivs i internatform.

I vad mån kurser på olika nivåer bör sammanföras till gemensam undervisning är en mer komplicerad fråga. Den begränsade erfarenhet härav som vanns under kursverksamheten i Rönninge, då vårdar- och assistentkurserna hade en del gemensamma timmar, pekar väl närmast mot att olika personalkategorier bör kunna sammanföras också under utbildning men under den förutsättningen att det kan ske mer systematiserat än vad som av tidsskäl var möjligt vid detta tillfälle.

Fångvårdsstyrelsens psykolog, byrådirektör Sven Larsson, som var en av lärarna vid kurserna, anställde på kursledningens initiativ attitydtest både vid kursernas början och slut. Hans sammanfattande bedömning må slutligen här återges:

»Om båda kurserna synes man utifrån testresultaten vara berättigad till slutsatsen *att* kurserna såtillvida medfört en attitydförändring hos deltagarna, generellt sett, att de blivit mer behandlingsinställda och mindre auktoritärt inriktade *samt att* kurserna inneburit att inställningen till behandlingsspörsmål kommit att i någon mån bli mera enhetlig bland kursdeltagarna.»

Försöksverksamheten med gemensam utbildning av vårdpersonal på anstalter inom både social- och kriminalvårdsfältet är avslutad. För dem som fick vara med om att inifrån uppleva hur riktigt detta nya grepp var är det en stark förhoppning att verksamheten skall få vidareutvecklas.

Kan arbetsuppgiften och relationerna på arbetsplatsen hjälpa den enskilde individen till en sådan inställning att han växer både i arbetsuppgifter och övriga mänskliga sammanhang? Det är denna fråga om individens personliga utveckling och mognad som ligger bakom verksamheten vid institutet »Arbetsetik — studier och rådgivning.»
Ovan personlig rådgivning.

Nedre bilden återger en interiör från seminarieverksamhetens centrum. Här träffas personer från olika företag — grupper på högst tio personer — för att gemensamt bearbeta viss problematik inom arbetslivet.

Arbetsetik

Av fil kand LENNART BRUNANDER

Institutet »Arbetsetik — studier och rådgivning» är en verksamhet, där man söker närma sig arbetslivets problematik i syfte att bl a studera frågor i arbetslivet som har med individens personliga utveckling och mognad att göra. I denna artikel skall närmare redogöras för verksamhetens målsättning och uppläggning. Innan vi går närmare in på detta, vill jag emellertid med tanke på denna tidnings läsekrets antydningsvis beröra relationsförhållandet mellan socialvård och arbetsliv.

Att arbetet har mycket stor betydelse för den enskilde individens personliga anpassning och inpassning i samhället, det är vi säkert alla eniga om. Det gäller även och kanske i särskilt hög grad de personer, som har sociala problem eller psykiska störningar av något slag. På sociala byråer, nykterhetsvårdsexpeditioner, skyddskonsulentexpeditioner och flera andra sociala organs expeditioner för hjälp till klienters anpassning i frihet talar man dagligen med klienter om att de skall söka arbete och att det är nödvändigt att de arbetar. Arbetet är både ett sätt för klienten att försörja sig och ett bevis på att han är anpassad i tillräcklig grad. Så länge en klient arbetar, tycker man det går bra för honom, men när han slutat arbetet — kanske efter kort tid — anser man att situationen är farlig. Situationen är antagligen farlig för denne klient just när han arbetar. Men man tror, att när han nu har ett arbete så innebär det automatiskt att han får en påverkan till att bli en mera harmonisk och välanpassad människa. Men är detta så alldeles säkert? Arbetsplatsens påverkningar torde kunna bli av både positiv och negativ art.

Om det sociala arbetet fungerade riktigt bra, skulle man kunna tänka sig att klienten skulle komma av personligt intresse till socialarbetaren för att berätta om svårigheter i arbetet och i relationsförhållandena där. Och i den utbildning man fick på socialinstitutet fanns nog detta med som en grundtanke. Men under åtskilliga års arbete i socialvården — inom den fria kriminalvården — har jag funnit, att klienter sällan är mogna till ett sådant samarbete och att de olika socialvårdsgrenarnas uppgifter i regel inte blir att hjälpa individen i dennes totala situation utan beträffande vissa avgränsande frågor som exempelvis ekonomi och arbetsanskaffning. Även där möjlighet författningsmässigt finns att hjälpa individen med hela hans situation, leder arbetsbelastning och praxis fram till en rutinmässig handläggning av några få problemområden. Därtill kommer att den klient som vill samarbeta om sina problem på arbetsplatsen har svårt för att göra detta av rent personliga orsaker och ofta väntar tills misslyckandet är fullständigt, dvs när han slutat på arbetet och pengarna är slut. Därtill har klienten i regel dålig träning i att reflektera över sina relationsförhållanden på ett mera sant och verkligt sätt. Även om han kan säga många ord om hur andra beter sig och hur han själv känner och beter sig, så är han ofta vilsen i inre mening och ett offer för sådana psy-

kiska mekanismer som gör att han sitter mer eller mindre fastlåst och intrasslad i sina egna reaktioner. Det blir alltför svårt att reda ut det här, och kontakten med socialarbetaren blir därefter. Den djupare problematiken kommer bort. Socialarbetarens uppgift blir att hjälpa klienten till ett arbete men i mycket liten utsträckning får klienten hjälp av socialarbetaren i sitt arbete med de relationsproblem och andra frågor som kommer upp. Då uthålligheten ofta är liten ligger misslyckandet nära.

Säkert finns det socialarbetare på olika håll i landet som har personliga kontakter inom näringslivet och som kan hålla kontakt med klienternas arbetsledare i viss utsträckning. Men i skrämmande hög grad tycker jag att man märker en klyfta mellan socialvård och arbetsliv. Med tanke på klientens integritet måste socialarbetaren iaktta stor försiktighet i sin relation till arbetsplatsen. Men resultatet blir att klyftan vidgas. På en del företag finns personalkonsulent, men socialarbetarens försiktighet mot företaget inkluderar gärna även personalkonsulenten. Resultatet blir att socialvården försöker slussa ut sina klienter till arbetslivet, och när de återkommer och har misslyckats, slussas de ut igen. Det ligger en stor problematik i detta att klienter slussas ut på ett hemlighetsfullt sätt till ständigt nya arbetsgivare och till nya orter i landet för att försöka på nytt och på nytt och på nytt. Det klienten skulle behöva vore hjälp till personlig mognad just i arbetssituationen. Ständiga misslyckanden stenlägger den väg som bär utför. Ur företagets synpunkt innebär det utomordentligt stora kostnader och produktionsproblem med alla dem som slutar efter kort tid. Det märkliga inträffar alltså, att ett handlingsätt som bygger på respekt för den enskilde individens integritet bidrar tillsammans med andra påverkningar till att klyftan mellan socialvård och näringsliv ökas. Följden blir att socialvårdens effektivitet minskas och företagen får stora ekonomiska förluster och produktionsproblem. Och individen som det handlar om blir alltmer fixerad i sitt beteende.

Denna klyfta mellan socialvård och näringsliv skulle behöva studeras ingående. En grundläggande princip i människovården är att samarbeta för att nå en samsyn. En annan princip är respekt för individens integritet. Här kommer många frågor in som gäller socialvården med dess målsättning å ena sidan och näringslivet med dess målsättning å andra sidan. Genom ett studium av dessa frågor skulle man säkerligen kunna komma närmare en lösning. Därtill skulle en ökad information om arbetslivets problematik och en djupare förståelse för dess inverkan på arbetsplatsens relationsförhållanden ge socialarbetaren bättre möjligheter att hjälpa sina klienter.

Arbetslivets problematik gäller inte bara dem som har viss kontakt med något socialt organ eller dem som över huvud taget har speciella svårigheter. Problematiken gäller alla som arbetar där. Företagets värld är en

värld full av händelser. Dagligen inträffar det på de flesta större arbetsplatser en mängd situationer, som starkt påverkar den enskilde individen. Den ene är ambitiös och får allt större inflytande. Den andre blir alltmer utfrusen av kamraterna och ställs på distans. En chef lyckas skapa en anda av förtroende och samarbete på sin avdelning, men en annan chef råkar i konflikter eller isolerar sig. För någon är arbetet meningsfullt, för en annan är det ett nödvändigt ont. För de allra flesta är troligen arbetet ett rutinmässigt handlande, som man är invand med och som man utför men utan något egentligt engagemang.

Men bakom rutinen finns människorna. Varje anställd, från den högste till den lägste, är inne i en personlig utveckling som han kan uppleva positivt eller negativt och som för honom själv är ytterst betydelsefull. Ett personlighetsuppbyggande arbete på ett företag kan därför få konsekvenser för alla på företaget. En grundläggande fråga synes mig vara denna: I vad mån ges det inom arbetslivets ram möjlighet till personlighetsmognad? Kan arbetsuppgifterna och relationerna på arbetsplatsen hjälpa den enskilde individen till en sådan inställning, att han växer både i arbetsuppgiften och i övriga mänskliga sammanhang? Det är dessa frågor om arbetsplatsen och individens personliga utveckling och mognad, som ligger till grund för verksamheten vid Arbetsetik.

Verksamheten är endast ett halvår gammal, men vid starten fanns det en hel del erfarenheter att bygga på. Pastor Ludvig Jönsson, som föreståt institutet, hade då i tre år arbetat på tre större företag med lektioner för lärlingar och seminarier för tjänstemän, arbetsledare och andra. Jämsides med denna utbildningsverksamhet hade han mottagning för personlig rådgivning. Denna försöksverksamhet — som tillkom på initiativ av en Rotary-grupp — ledde fram till ett behov att vidga arbetet.

På Arbetsetik söker vi angripa de mentalhygieniska och etiska frågorna från två håll. Den ena infallsvinkeln är studiet och den andra är den personliga rådgivningen. Studiet sker i form av seminarier. Ludvig Jönsson har huvudansvaret för seminarieverksamheten. Min egen huvudsakliga uppgift är den personliga rådgivningen. Just dessa två sätt att komma närmare problemen ger oss möjlighet att både studera förhållandena på arbetsplatsen i stort och se hur de påverkar individen samt i mån av möjlighet ge honom viss hjälp.

Låt oss först se lite närmare på seminarieverksamheten. I dessa seminarier träffas personer från olika företag men med likartade arbetsuppgifter för att gemensamt bearbeta viss problematik. I grupperna, som i regel har högst tio deltagare, medverkar ofta deltagarna med inledningar, men för vissa frågor tillkallas utomstående experter. Det gäller i första hand att stimulera deltagarna att själva reflektera över problematiken,

detta för att komma verkligheten så nära som möjligt och undvika teoretiseringar efter den ena eller andra referensramen. För att kunna ta vara på all den upplysning som lämnas om arbetslivets problematik, tas allt upp på band. Sekreteraren Kerstin Hoogland sammanställer detta till rapporter och kompendier. Materialet torde i en framtid kunna bearbetas, men det är säkert en ganska lång väg dit, ty frågan om arbetslivets inverkan på individens personlighetsutveckling innehåller många delfrågor eftersom arbetslivet är så skiftande och människors reaktioner så olika.

I ett seminarium för personer som organiserar företagens interna utbildning behandlar vi sådana etiska och mentalhygieniska frågor som har med målsättningen för denna utbildning att göra. I vår har vi ställt frågan om ansvarsupplevelsen i centrum för överläggningarna. Ansvar är en ofrånkomlig faktor i arbetet men också en av de viktigaste angelägenheterna i den enskilda människans personliga utveckling. Det vi velat få fram är synpunkter på den enskildes möjligheter i arbetet och hans förmåga att uppleva ett eget ansvar. Men ansvarskänslan beror inte bara på individen. Han står inställd i ett sammanhang av skilda faktorer som påverkar honom. De olika yttre faktorerna måste hanteras på ett sådant sätt, att dessa möjligheter kan tillvaratagas och utvecklas. Att företagets allmänna politik här kommer in med en stark påverkan på individen är tydligt. Ansvaret är också gemensamt. En person kan ha svårighet att uppleva det gemensamma ansvaret på arbetet och se företagets målsättning och arbetskamraternas situation. Vid organisationsförändringar kan sådant vålla stora problem. Väsentligt är att man i företagets utbildning av arbetsledare och andra som en grundton tar med att individen kan utvecklas till att känna större ansvar inför sig själv, inför sina överordnade och underordnade, inför sina arbetskamrater och inför företaget. Han kan utvecklas till detta i den mån han kan befrias från sådant som hämmar och binder hans personlighet och hans vilja till ansvar.

I ett annat seminarium samlas personalchefer och andra personaltjänstemän från skilda företag. Företagets personalpolitik och förhållandena på arbetsplatsen kan mycket starkt påverka den enskilda individen och antingen stimulera hans personliga utveckling eller bli en hämmande faktor. Personaltjänstemannen har en nyckelroll när det gäller en hel del frågor av stor betydelse för den enskilde, inte bara arbets- och lönemässigt utan också personlighetsmässigt. Frågor som vi bearbetat har gällt företagsproblematik som exempelvis det administrativa systemets inverkan på individen, prestationsbegränsande faktorer, etisk problematik vid lönesättning. Det har också gällt individuell problematik såsom utrymmet för självständiga initiativ och personligt ansvar, ledarskapets frestelser att binda i beroende i stället för att utveckla självständighet, lojalitetskonflikter mellan arbete och familj, att bita sig fast i sin arbetsupp-

gift, hur man klarar av aggressivitet och konflikter på arbetsplatsen m m. Under våren har vi bearbetat frågor som dessa speciellt med tanke på hur de inverkar dels på individens självständighet och dels på hans lojalitet åt olika håll.

När det gäller att skapa en god anda på arbetsplatsen intar arbetsledaren en nyckelställning. Sådana faktorer som ansvarskänsla, arbetsglädje, lojalitet, förtroende, samarbetsvilja och liknande står i ett direkt förhållande till arbetsledarens sätt att lägga upp och leda arbetet. Arbetsledaren ställs också många gånger inför de anställdas personliga problem. Det är en grannlaga uppgift att rätt hantera dessa, varför det synes i hög grad önskvärt att han får en träning för denna del av sitt uppdrag som arbetsledare. I ett seminarium för arbetsledare på kontor har dessa frågor bearbetats.

Personalkonsulenten kommer i sitt arbete ofta i kontakt med anställda som vill ha hjälp med att lösa olika sociala problem. Det kan gälla bostad, ekonomi, sociala förmåner och annat. Men inte sällan torde han ha på känn, att den aktuella frågan inte är det verkliga problemet utan att detta ligger djupare. Att lösa det aktuella problemet ger kanske bara en tillfällig hjälp. Att förstå det inre skeendet hos den hjälpsökande är svårt. Med vårt seminarium i dynamisk psykologi och arbetsplatsens mentalhygien vill vi stimulera tänkandet om de bakomliggande faktorerna. Ämnen som behandlas i detta seminarium är den dynamiska psykologins grundsyn, barnets utveckling, neuroslära, jagets försvarsmekanismer, psykoterapeutiska metoder, hänvisning till läkare, människovårdarens egen mentalhygien och vikten av att söka hjälpa människor att leva meningsfullt trots många svårigheter.

Den andra grenen i arbetet är den personliga rådgivningen. Med denna vill vi ge möjlighet för den enskilda individen att få komma och tala igenom sin mer eller mindre påfrestande situation. Tanken är inte att vi skall ge råd i ekonomiska eller sociala frågor. För detta finns andra organ att tillgå. Det rör sig förresten inte alls om att »ge råd». I stället gäller det att understödja och utveckla hans eller hennes personliga möjligheter att själv komma till en lösning på sitt problem. Tillgång finns till psykiatriska konsulter, men rådgivningen är egentligen inte tänkt för människor med mera markerade mentala sjukdomssymtom utan i stället som en möjlighet för dem som vill och behöver finna riktigare relationer till sin omgivning på arbetsplatsen. Utgångspunkten är ofta de konkreta problem som finns på en arbetsplats som exempelvis samarbetskonflikter, överansträngning och stress. Men människan är en helhet, och hennes problem hänger ihop. Äktenskapsfrågor, konflikter mellan föräldrar och barn, ensamhetskänslor och upplevelse av meningslöshet vävs samman med arbetsplatsens problematik.

Efter denna skiss av de faktiska arbetsuppgifter vi ägnar oss åt just nu vill jag gärna citera den punkt i stadgarna som anger ändamålet med stiftelsen och som därför ger riktpunkt för den framtida verksamheten:

»Stiftelsens ändamål skall vara *dels* att betjäna företag med ett systematiskt studium kring de punkter i arbetslivet, där etiska värderingar och ställningstaganden är aktuella och därigenom bidraga till ett starkare medvetande om arbetets etiska målsättning, *dels* att betjäna enskilda människor i deras relationer till arbetsuppgift, företag, samhälle, arbetskamrater, arbetsledning och i övriga relationer, som är aktuella i arbetssituationen, *dels* att allmänt i samhällsdebatten stimulera ett tänkande kring de etiska värdena i samhälls- och arbetsliv.»

Men när nu ordet etik används i detta sammanhang, vad läggs då in i det ordet? För någon leder tankarna om etik till praktisk filosofi och någon annan kanske associerar ordet till moraliserande. Låt mig därför beröra dessa två frågor, dels arbetsetikens teoretiska orientering och dels vad vi anser om moraliserande.

I vårt tänkande vill vi komma den enskilda människans verklighet så nära som möjligt. Och för att komma dit måste man vara villig att vara så förutsättningslös som det är möjligt att vara. Men när man ser den enskilda människans problematik och söker sammanhangen leder trådarna ut mot olika håll. Vi vill därför gärna ha relationer till tänkandet inom arbetspsykologi, sociologi, dynamisk psykologi, medicin, teologi och filosofi. Vi vill inte låsa oss vid någon av dessa referenspunkter men om möjligt kunna använda dem alla.

Moraliserandet är verkligen något som hindrar den enskilda individen att utvecklas och mogna. Den som har det svårt får verkligen inte ett dugg hjälp varken av hurtfriska uttalanden eller moraliserande pekfingrar. Det han behöver hjälp till är att kunna uppleva sig själv, sina svårigheter och sina intentioner för att så småningom kunna upptäcka att han vill ta initiativ, att han vill bli självständig, att han vill ta ansvar. Ansvarsupplevelse och personlig mognad är inte något som kan tryckas på en utifrån, sådant måste växa fram inifrån. Dit syftar arbetsetiken. Men den som inte har det personligen så svårt kan också ha en etisk problematik. Hans liv kanske är fyllt av handlande. Han behöver då stimulans att reflektera över sitt sätt att handla så att han kan ställa in sitt handlingsmönster i en utveckling som leder till både egen och andras frigörelse och upplevelse av engagemang.

Eftersom individens mognad och personlighetsutveckling ständigt är i blickpunkten för vårt intresse, kommer vi naturligtvis gång på gång tillbaka till frågan om vad det är som hindrar mognaden hos individen själv och hur detta spelas ut på arbetsplatsen. Låt mig nämna några exempel. I socialvård märker man mest hur den personliga osäkerheten

tvingar människor bort från arbetet. Det finns en annan problematik som innebär att man biter sig fast vid sin arbetsuppgift, vid sitt skrivbord, vid den nuvarande organisationen. I ett arbetsliv, där omorganisering och rationalisering gång på gång aktualiseras, lider dessa människor stora kval och deras kapacitet kommer inte till sin rätt. I stället blir det kanske samarbetssvårigheter och besvärliga diskussioner med de överordnade. En annan problematik som kan spelas ut på arbetsplatsen är att en anställd kanske inte har en lämplig balans mellan privatliv och arbetsliv. Som privatmänniska kanske han lever ett isolerat liv. Den ambition han då kanske ger uttryck åt i arbetet kan vara färgad av en upplevelse av personlig isolering. Sådant kan få både fysiska och psykiska följder för honom själv och även innebära samarbetsproblem. En anställds personliga förhållanden spelar stor roll för hans inställning till arbetet. Aggressivitet och benägenhet att vara agerande kan också innebära svårigheter för chefer, arbetskamrater och underställda. Men det som kanske förekommer mest är den dolda misstron som isolerar människa från människa.

Är arbetet ett nödvändigt ont? Frågan om arbetets mening är inte ett akademiskt problem utan en verkligt reell frågeställning för många. Det finns ett ord som ofta återkommer, när man talar med enskilda människor om deras problem, och det är ordet meningslöshet. Denna upplevelse av meningslöshet kan prägla familjelivet — om man har familj. Den kan prägla den ensamboendes liv. Den kan prägla arbetslivet. Det vore naturligtvis bra, om man kunde säga att man kan anvisa en väg som leder till att arbetet blir fyllt av mening och innehåll. Men det hela är inte alls så lätt. Det är så många frågor som anmäler sig. Vad är det som gör arbetet meningsfullt, är det arbetsuppgiften eller relationerna på arbetsplatsen eller privatlivet eller lönen eller vad? Hur kommer det sig att den ena människan kan stå vid ett löpande band och acceptera det arbetet under det att en annan känner ett tvång att gå därifrån? Har arbetets mening att göra med var i pyramiden man befinner sig, om man hör till dem i toppen eller på väg dit eller om man hör till dem längst ner? Hur skall i så fall arbetet bli meningsfullt för diversearbetaren som alla kör med? Eller kan det möjligen vara på det sättet, att denna känsla av att arbetet är meningslöst primärt är ett utslag av att individen är vilsen i sitt inre, att han saknar trygghet och tillit i sin upplevelse av sig själv? För att individen skall nå fram till upplevelsen att arbetet är meningsfullt, behöver han bearbeta problemen. Men den som vågar se situationen har redan tagit ett steg på väg mot en högre grad av mening. Att den enskilda individen genom att arbeta med hela sin situation kan nå fram till att i högre grad uppleva meningen med det hela, det tror jag mycket starkt. Hur arbetsförhållanden och relationer på ar-

betsplatsen inverkar på den enskildes upplevelse av mening är mycket svårt att säga. Men problemet behöver verkligen lyftas upp i ljuset och bearbetas.

Men jag tror, att det finns trådar som kan leda till ett svar. Ett ord som ofta återkommit i våra seminarier och som vi betraktar som ett grundord i arbetsetiken är ordet ömsesidighet. Det kan finnas en tendens att utnyttja sin ställning, sin makt, och att använda dem som är beroende av en. Rättigheterna kan falla ensidigt i relationen mellan två, vare sig det gäller förhållandet mellan över- och underordnad, förhållandet mellan kamrater eller i andra relationer. Rättigheter och förpliktelser behöver balanseras. När individen lever i en ömsesidig samverkan med sin omgivning på arbetsplatsen får han större möjlighet till personlighetsmognad. En ömsesidig samverkan på arbetsplatsen underlättar givetvis arbetet för den som är chef eller som har att handskas med personal. Men det kräver också den mognaden av honom att inte utnyttja människors svagheter och ångest för att pressa dem till ökad arbetsinsats, till beroendeställning, till sådant som hindrar den personliga utvecklingen. Det gäller snarare att hjälpa individen till att uppleva sitt personliga värde så att hon gör sin insats inte driven av ångest eller tvång men alltmer av ett inre behov att gestalta. Tyvärr är det ofta på företagen en så stark tonvikt på vad individen kan prestera att människan bakom prestationerna kommer bort. Ett ömsesidigt relationsförhållande lockar fram det personliga och ger större kvalitet åt hans arbetsinsats.

Krissituationerna i livet är viktiga mognadsperioder. Detta gäller också kriserna i arbetet. Hur mången med anpassningssvårigheter har inte benägenhet att ge upp så fort det går honom emot på arbetet, när förmannen yttrade sig kritiskt, när kamraterna blev besvärliga, när pengarna inte räckte till kaffet. Det är ingen lösning för honom att få ett nytt arbete. Lösningen är att han blir starkare att klara av krissituationer. Därför behöver han hjälp just i den situation där det krånglat till sig. Arbetsledaren har här en mycket betydelsefull uppgift. Ty om arbetsledaren kan hantera denna situation på ett rätt sätt och hjälpa individen att mogna igenom krissituationen, är detta av stor betydelse. Vi vill gärna ge arbetsledaren stimulans till att reflektera över vad det är som sker i krissituationen och träning i att aktivt bearbeta situationen för att nå fram till en lösning. Krissituationer kan inträffa på alla nivåer i företaget. Orsakerna kan vara misslyckanden, befordringsfrågor, samarbetsproblem och mycket annat. Om krissituationen gäller en person, som har kontakt med något socialt organ, så har socialarbetaren där god information om vederbörandes personlighet med dess svagheter och möjligheter. Men klyftan mellan socialvården och företagsvärlden innebär, att socialarbetaren inte kan hjälpa sin klient i dennes krissituation. Där står klienten ensam.

I mycket enstaka fall kanske han berättar för socialarbetaren om situationen på ett tidigare stadium, men i regel torde inte socialarbetaren få veta situationen förrän efter några dagar, när pengarna är slut. Här skulle det behövas ett samarbete mellan socialarbetaren och arbetsledaren så att de tillsammans kunde stödja individen i dennes försök att lösa problemet på ett riktigt sätt eller finna utväg genom omplacering eller på annat sätt. I alla sammanhang där en människa i svårigheter skall hjälpas gäller det att de olika personer som skall hjälpa individen bör samordna sina synpunkter och finna en gemensam lösning. Den respekt för individens integritet som man nu vill ge uttryck åt genom att socialarbetaren håller sig på avstånd är visserligen angelägen men den har lett till att arbetsledaren ställs inför en mycket svårare situation och individen får sämre hjälp just i krissituationer. Ett studium av frågan hur klyftan mellan socialvård och arbetsliv överbryggas — vilket jag i början av artikeln påpekade behovet av — gäller i särskilt hög grad just de svårare krissituationerna.

Detta intresse för den enskilda individen och hans utvecklingsmöjligheter behöver inte gå emot företagets intressen. Tvärtom är det ur företagets synpunkt högst väsentligt, att personalen stimuleras till ett starkare personligt engagemang. När emotionella spänningar på arbetsplatsen tar individens energi i anspråk, är det till förfång både för honom själv och företaget. Och när personliga svårigheter tvingar individen till stor frånvaro från arbetet, ger det företaget både problem och kostnader. Men det är inte enbart individen som behöver bearbeta sin problematik. Också företaget har en betydelsefull problematik. Är det t ex en tillräcklig målsättning för företaget att det skall ekonomiskt överleva? Industri och annan företagsverksamhet har starkt bidragit till hela vår sociala utveckling och därigenom påverkat vårt tänkande. Arbetsplatsen är inte enbart en plats där arbetskraft köps och betalas för att något skall kunna produceras. Den är också en plats för mänsklig samverkan med allt vad detta innebär för företagets målsättning.

För många människor känns det tyngande att tänka på den egna arbetsplatsen och de spänningar och den problematik som kanske finns där. Och att nå fram till ett sådant förhållande att både arbetsuppgiften och relationerna på arbetsplatsen stimulerar till personlighetens utveckling och mognad i högre grad än nu kanske är något man har svårt att hoppas på. Men det rör sig här inte i första hand om att nå upp till något idealtillstånd. Det rör sig i stället om att få ett mera dynamiskt synsätt. Varje människa kan ta ännu ett steg på väg mot en inre mognad. Detta gäller både den som lever ett harmoniskt liv och den som har det svårt. Det gäller den som är högt på den sociala skalan men också den som är längst ner. Alla kan stimuleras till ett starkare engagemang i sin personlighetsutveckling och till en mera dynamiskt präglad syn på sitt liv.

Nykterhetsvårdens och AMS: s arbetsplatser för specialhänvisad arbetskraft

Av t f förste byråinspektör GÖSTA NORDSTRÖM, socialstyrelsen.[1]

En väsentlig fråga i allt socialt rehabiliteringsarbete är att jämsides med en ändamålsenlig vård- och behandlingsverksamhet framskapa lämpliga arbetsförhållanden för det klientel, som kanske under längre tid varit avkopplat från praktiskt arbete eller som på grund av psykisk insufficiens inte kan inordnas i arbete på den fria arbetsmarknaden. För nykterhetsvårdens vidkommande har detta alltid varit och är alltjämt ett av hjälparbetets mest svårlösta problem. I det individuella hjälparbetet har man ständigt att beakta klientens arbetsförhållanden och söka sysselsättningar av sådan beskaffenhet att de står i relation till klientens arbetsförmåga. Härvid är det nödvändigt att de rent nykterhetsvårdande åtgärderna samordnas med aktiva arbetsvårdande insatser. I princip har nykterhetsvården att i arbetsanskaffningsärenden vända sig till arbetsförmedlingen, som skall finna en lämplig placering. Om detta inte lyckas, inkopplas de speciella arbetsvårdsexpeditioner som finns inrättade vid arbetsförmedlingarnas huvudkontor och vissa större avdelningskontor. Det är emellertid uppenbart att arbetsplacering av alkoholmissbrukare vållar speciella svårigheter. Motsättningen mellan arbetsgivarens intresse av att erhålla fullgod arbetskraft och nykterhetsvårdens och arbetsförmedlingens strävanden att hjälpa dem till rätta som har svårigheter att göra sig gällande på arbetsmarknaden, blir många gånger omöjlig att överbrygga. Problemet blir särskilt framträdande vid arbetsanskaffning åt vårdtagare på anstalt, vilket får till resultat att vårdtagare i allt för stor utsträckning får lämna en vårdanstalt utan att det är sörjt för arbetsplaceringen.

För att positiva resultat skall kunna påräknas är det uppenbarligen nödvändigt med ett utökat samarbete mellan nykterhetsvården och arbetsförmedlingen. Nykterhetsvårdsutredningen framhåller i sitt betänkande att »de nykterhetsvårdande organens främsta uppgifter härvidlag bör vara att uppmärksamma det behov av arbetsrehabiliterande åtgärder som kan föreligga i de individuella vårdfallen, att sörja för kontakt mellan klienten och arbetsförmedlingen samt att i de fall där arbetsvårdsåtgärder insättes befrämja en ändamålsenlig samordning mellan dessa och andra ifrågakommande hjälp- och vårdåtgärder».

På våren 1957 startade arbetsmarknadsstyrelsen på försök särskilda arbetsplatser för specialhänvisade, d v s för alkoholskadade (sedermera även för ungdoms- och kriminalvårdsklientel) avsedda statliga beredskapsarbeten. Det var ursprungligen meningen att ett samarbete mellan socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen skulle etableras på så sätt att arbetsmarknadsstyrelsen svarade för själva arbetet medan socialstyrelsen skulle

Forts. sid 220

[1] Byråinspektör Nordström har under två månader varit förordnad av arbetsmarknadsstyrelsen att som expert biträda vid utarbetande av instruktion för kuratorer vid arbetsmarknadsstyrelsens arbetsplatser för alkoholskadade m fl ävensom vid upprättande av kursprogram för utbildning av ifrågavarande personal.

»Betjäning av de försäkrade»

Uttalande av direktör BERTIL BAGGER-SJÖBÄCK,
Försäkringskasseförbundet

»Du kommer i ditt arbete att möta människor, som är trötta, sjuka eller av annan anledning överkänsliga.

Försök att tänka dig in i hur den känner sig som är sjuk eller blivit varaktigt arbetsoförmögen; hur det är att bli pensionerad och plötsligt känna sig vara mer eller mindre utanför arbetslivet!» Så lyder texten på ett ställe i den introduktionsbroschyr, betitlad »Viktig uppgift», som de allmänna försäkringskassorna delar ut till sina nyanställda. Efter en tids praktik på olika avdelningar i en kassa erbjuds den nyanställde möjlighet till teoretiska studier genom den s k GRUNDKURSEN, som är en korrespondenskurs i åtta brev. Redan i det första brevet påpekas betydelsen av kunskaper i psykologi.

»Den som vill stå människor till tjänst med upplysning och vägledning, bör förstå deras behov. Elementära mänskliga behov styr en människas handlande i många situationer. Man brukar tala om självbevarelsedriften, som gör, att en människa ägnar sig åt förvärvsarbete, skaffar sig kläder, bostad och föda. Förvärvsbegäret gör, att vi spar pengar och samlar på oss ägodelar. Självhävdelsedriften och den sociala prestigen går hand i hand med detta förvärvsbegär och leder till att man sneglar på varandras levnadsstandard. Vi har också behov av tröst och en önskan att visa tillgivenhet, två drivkrafter som håller samman människor inom en familj eller en kamratkrets. Vårt vardagsbeteende regleras i allmänhet av de vanor vi utbildar. När en människa kommer i en ny och ovanlig situation, har hon inte något vanemässigt beteendemönster att falla tillbaka på. Följden blir en osäkerhet som kan ta sig många oväntade uttryck.

Med kunskap om vad det är som kan styra en människas beteende blir det lättare att bibehålla lugnet i en besvärlig situation. Kunskaper i psykologi är därför utan tvekan en mycket god tillgång för den som i sitt yrke har daglig kontakt med människor. Elementära kunskaper kan man skaffa sig genom självstudier, t ex korrespondenskurser, studiecirkelarbete eller föreläsningsserier. Tag reda på vilka möjligheter som står till buds på hemorten. Läs också böcker som Alf Ahlberg m fl: Människokunskap och människobehandling, C I Sandström: Psykologi, Gunnar Boalt: Socialpsykologi och Torsten Husén: Psykologi.»

Socialbalkens ikraftträdande 1 januari 1963 innebar förvaltningsmässigt bl a att sjukkassorna skulle vara omorganiserade och utbyggda till försäkringskassor bestående av central- och lokalkontor (en kassa i varje län och i vardera av de fyra största städerna, Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping) med uppgift att registrera alla som berörs av lagen om allmän försäkring, AFL, att besluta om ersättningar och att utanordna tillerkända medel. Försäkringskassorna har alltså övertagit de uppgifter

som t o m 1962 skötts av sjukkassorna. Genom kassorna omsätts årligen betydande belopp, som f ö kommer att stiga under de närmast följande åren, när tilläggspensioner skall utbetalas till allt fler personer och med högre belopp. Troligen kommer kassorna att i framtiden anförtros ännu fler arbetsuppgifter i ett utökat socialförsäkringssystem. Yrkesskadeförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen ingår ju ännu inte i det stora lagverket. Ersättning för tandläkarvård väntas i framtiden kunna gälla hela befolkningen; det är en fråga som ingår i de ting som skall klaras ut av 1961 års sjukförsäkringsutredning. Hela svenska folket från 16 års ålder skall vara registrerat i försäkringskassorna. Antal försäkrade den 1 januari 1963 i de allmänna försäkringskassorna var 5 742 590.

Ur allmänhetens synvinkel är en försäkringskassa numera en inrättning, där man får ut ersättningar av flera olika slag. Dit går man för att få pengar tillbaka på läkarvårdskvitton och på kvitton avseende annan sjukvård. Från försäkringskassan erhåller man sjukpenning som ersättning för förlorad arbetsförtjänst, och den nyblivna mamman får ut moderskapshjälp m m. Slutligen är det genom kassan som den blivande pensionären ansöker om sina pensionsförmåner. Det ankommer alltså på för-

Betjäning av allmänheten vid disken, som är symbolen för försäkringskassans kontakt med de försäkrade.

säkringskassans personal att omsätta hela den allmänna försäkringen i praktiken. Detta är inte liktydigt med att kontrollera och stämpla kort eller blanketter och betala ut pengar. Få serviceyrken torde vara så grannlaga och krävande som kassatjänstemannens. Den allmänhet som skall betjänas består till stor del av personer som är sjuka eller nyligen varit sjuka, av handikappade, tillfälligt eller för all framtid, av åldringar etc. Det är många fakta rörande den försäkrades privatliv som måste registreras hos kassan, t ex ekonomi, sjukdomar, vem vederbörande sammanbor med, försörjningsplikt för barn osv.

I den orientering som ges den nyanställde heter det vidare: »Inte ens en frisk och normalt utrustad person har full självkontroll, när det gäller att uppträda och handla inför andra människor. För den som är sjuk eller handikappad är det många gånger ännu svårare att ha kontroll över sitt uppträdande. Sjukdomstillstånd medför ofta att koncentrationsförmågan minskar och att en pessimistisk eller rentav retlig sinnesstämning uppkommer. Långvarigt sjuka vänjer sig att stå i centrum för andras omsorger, blir lätt självömkande eller får ett behov av att hävda sig inför de bättre lottade friska i deras omgivning. De kan också bli särskilt måna om sina rättigheter.

Lagen och alla dess tillämpningsbestämmelser är komplicerade och det är inte att begära att den försäkrade skall känna till alla detaljer. Kassatjänstemannen däremot bör ha kunskap om alla möjligheter till ersättningar och kunna hjälpa den försäkrade till rätta. En grundregel är att de försäkrade skall hjälpas till alla de förmåner som lagen föreskriver. Tjänstemannen skall alltid ha klart för sig att förmånerna i den allmänna försäkringen är lagfästa rättigheter som tillkommit genom riksdagsbeslut och som även den försäkrade är med om att betala genom sina avgifter.» Det beror alltså på kassapersonalens handläggning av varje detaljärende hur socialförsäkringssystemet i stort skall fungera. Tidigare när sjukförsäkringen var frivillig talade man om *medlemsbetjäning,* nu när försäkringen är obligatorisk använder man uttrycket *betjäning av de försäkrade.*

Hos varje kassa skall det finnas en direktör med uppgift att leda kassans verksamhet och minst en förtroendeläkare. De tre avdelningar, sjukförsäkringsavdelningen, pensionsavdelningen och administrativa (eller kamerala) avdelningen, som vanligen finns i kassorna, leds av var sin avdelningschef. De mindre och medelstora kassornas kamerala avdelning leds av en kamrer. Närmast under avdelningschefen finns ett antal assistenter i olika löneställning och med varierande arbetsuppgifter. Specialiserade funktionärer i kassornas centralkontor är dessutom inspektörer, utredningsmän, pensionsuträknare, kassörer, bokförare m fl. Vanliga

titlar är kontorsbiträde och kontorist. Aspirant är en benämning som ibland används om personer som genom utbildning och praktiktjänstgöring vill meritera sig för högre tjänster och det kallas man efter fyllda 18 år. Ordinarie tjänsteman blir man först vid 21 års ålder och som regel efter 3 års anställning, t ex om man varit anställd som kontorsbiträde i 4 år och genomgått viss utbildning med godkänt slutprov. För intresserade och dugliga tjänstemän finns utsikter att nå befordrade tjänster. Några formella kompetenskrav är inte uppställda, men som regel krävs deltagande i den utbildning som bedrivs inom verksamheten, en vidgad allmänbildningsbakgrund och väl vitsordad tjänstgöring. Möjligheter att nå befordrade tjänster finns också via aspiranttjänstgöring.

De högre tjänstemännen tillsätts och entledigas av Riksförsäkringsverket. Övriga befattningshavare tillsätts och entledigas av kassan.

De stora linjerna i anställningsförhållandena dras upp vid centrala förhandlingar. Försäkringskassornas förhandlingsorganisation FFO är ett centralt organ för försäkringskassorna i deras egenskap av arbetsgivare. De anställda representeras av Försäkringsfunktionärernas förbund (FFF) och SACO.

Under uppbyggandet av den nya försäkringsorganisationen har man bland sakkunniga iakttagare uttalat betänkligheter angående hur det hela skulle komma att klaffa i praktiken med i kvalitativt hänseende så otillfredsställande personella resurser som här stod till buds. Visserligen en stab på cirka 5 000 tjänstemän, men tre fjärdedelar av dem ungdomar i högst femte lönegraden. Hur kan det rimma med kassornas omfattande åligganden och förpliktelser?

De nu rådande kollektivavtalen torde väl inte kunna förändras än på ett tag. I betraktande av de genom den åtstramande lönepolitiken mycket begränsade möjligheterna till rekrytering av kvalificerad arbetskraft måste det ställas ganska stora krav på försäkringskassornas egen utbildningsverksamhet. Studieledaren, som skall finnas i varje kassa för att handlägga de lokala utbildningsfrågorna, har således en viktig funktion. Det åligger även samarbetsnämnden i varje kassa att främja personalens yrkesutbildning. Försäkringskassornas samarbetsorgan *Försäkringskasseförbundet,* FKF, utarbetar studiematerial och organiserar personalutbildningsmöjligheter av olika slag.

Försäkringskasseförbundet har börjat lägga grunden till en utbildningsverksamhet, som lovar att bli intressant. Man har skisserat ett system av omväxlande teoretiska och praktiska kursmoment, som ger möjlighet både till en bred allmän orientering och till specialiserad utbildning.

Grunden läggs med ovannämnda korrespondenskurs, *Grundkursen,* som är avsedd att ge de grundläggande kunskaper, som kan fordras av varje anställd, oberoende av vilken funktion vederbörande har att fullgöra. Kursen har huvudsakligen teoretisk karaktär och de många repetitionsfrågorna syftar till att underlätta inlärandet av de fakta som meddelas. Övningsuppgifterna och även de provuppgifter som insänds under studiernas gång har getts en så verklighetsbetonad utformning som möjligt. Repetitionskurserna med slutprov (som betygsättes) anordnas av Försäkringskasseförbundet och förläggs i internat på en folkhögskola eller kursgård. Den praktiska utbildningen som sker parallellt med grundkursstudierna är specialiserad för att svara mot arbetsuppgifterna i vissa avdelningar inom kassaorganisationen, t ex praktisk handläggning av sjukförsäkringsärenden, pensionsuträkning, klassplacering och registerarbete samt utrednings- och intervjuteknik.

En påbyggnad av de teoretiska kunskaperna inom vissa sektioner eller en mera breddad allmän kunskap om socialförsäkringen erbjuds de befattningshavare, som vill studera delar av eller hela den nya brevkurs om den allmänna försäkringen, som blir den närmaste fortsättningen på grundkursen. Även på denna nivå anordnas en specialutbildning med mera praktisk inriktning direkt på de aktuella arbetsuppgifterna.

»Med kunskaper om vad det är som kan styra en människas beteende blir det lättare att bibehålla lugnet i en besvärlig situation», heter det i Försäkringskasseförbundets grundkurs för kassapersonalen.

6—630090. SocM

Grundkursen rör sig på det elementära planet, men den har fått ett sådant innehåll att de unga anställda säkerligen får ett klart begrepp om att de engagerat sig i en samhällsviktig verksamhet, som kräver allvar och duglighet av dem. Hela tiden erinras om grundregeln beträffande de försäkrades rättigheter. Allmänheten — de försäkrade, som är med om att betala genom sina avgifter — väntar sig att behandlingen av varje ärende skall ske på ett kunnigt sätt och med tillämpande av gällande föreskrifter. Lagparagrafer och tillämpningsföreskrifter får emellertid inte bli något som kassatjänstemannen gömmer sig bakom, kanske ibland på grund av ren okunnighet om de stora sammanhangen. »Det byråkratiska uppträdande, som ibland förekommer hos vissa tjänstemän är inte längre tidsenligt.»

Mestadels handlar det om betjäning av allmänheten: vid disken — som är symbolen för kassans kontakt med de försäkrade — per telefon och brevledes. Det handlar om hur man skall tala varsamt och upplysande till en klagande allmänhet, lugna ner högröstade och påstridiga personer på ett sätt så att de lämnar kassan i trygg tillit till den. Det finns också något som heter tystnadsplikt, fastställd i lagen. Vid anställningens början undertecknar man en personlig förbindelse härom — och den plikten måste man alltid ha i minnet. »Handling med uppgift om försäkrads sjukdom eller liknande, som makuleras, får under inga förhållanden kastas i papperskorgen förrän den förstörts på sådant sätt att texten blir helt oläslig.»

De exempel grundkursen ger på ömtåliga situationer, som kassatjänstemannen kan försättas i, kommer säkerligen att bli uppslagsgivande vid en kommande omprövning av kassornas tjänsteförhållanden. Enbart dessa exempel illustrerar tydligt nog vad man begär av de unga personerna ifråga om att »hjälpa de försäkrade till alla de förmåner som lagen avser att ge och som kassatjänstemannen bör känna bättre till än den försäkrade». Genomförandet av den nyorganiserade utbildningsverksamheten kommer säkerligen att följas med stort intresse av alla dem som är engagerade i människovård och service och vet hur svåra personalutbildningsproblemen är på detta område.

Av de olika servicefunktioner försäkringskasseförbundet har att fylla till gagn för sina medlemmar, de allmänna försäkringskassorna, är utbildningsverksamheten en av de stora och viktiga, påvisar förbundets chef, direktör Bertil Bagger-Sjöbäck för Sociala Meddelandens medarbetare.

Den årliga omsättningen av försäkringskassornas personal är ca 20 procent. Det innebär i runt tal 1 000 nyanställda per år. Dessa skall så snabbt som möjligt få dels en allmän, grundläggande kunskap om den allmänna försäkringen samt kassornas och de kassaanställdas uppgifter inom denna,

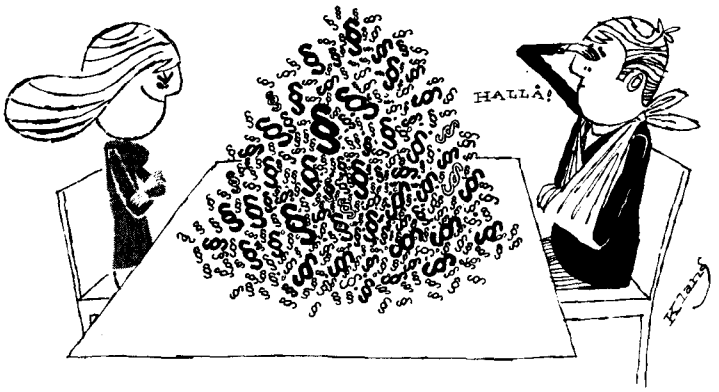

»Lagparagrafer och tillämpningsföreskrifter får inte bli något som kassatjänstemannen gömmer sig bakom, kanske ibland på grund av ren okunnighet om de stora sammanhangen.»

dels fördjupade specialkunskaper på den sektor inom kassaorganisationen den nyanställde placerats på. Härtill kommer behovet av en vidareutbildning, som innebär såväl fördjupade och än mer ingående specialkunskaper på olika funktionsområden (utredningsarbete, registerarbete, pensionsuträkning osv) som vidare, sociala allmänkunskaper. Vidare kan härtill fogas det stora informationsbehovet för de många förtroendevalda inom kassaorganisationen, i kassastyrelserna, pensionsdelegationerna och försäkringsnämnderna.

Hur den allmänna försäkringen kommer att bli i verkligheten, om den skall fylla de uppgifter riksdagen och regeringen avsett, beror dels på själva lagstiftningen och dess bestämmelser, dels på hur försäkringen administreras och förs ut till de enskilda människorna. Detta innebär kvalificerade, svåra och stundom ömtåliga arbetsuppgifter i en försäkringskassa. Att utbilda och fortbilda de härför kvalificerade medarbetarna i kassorna är den viktiga uppgiften för förbundets utbildningsverksamhet. För att effektivt kunna fylla den uppgiften måste utbildningsverksamheten vara rikt differentierad och planmässig. Inom förbundets studieråd håller nu en studieplan på att diskuteras med sikte på att smälta samman alla de olika elementen — grundutbildningen, specialutbildningen på olika områden och plan, fortbildnings- och informationsverksamheten osv — till ett logiskt system för hela utbildningsverksamheten. Samtidigt har en arbetsgrupp inom studierådet börjat utreda frågan om huruvida kravet på en både differentierad och planmässig utbildningsverksamhet, med den nödvändiga kvantitativa omfattningen, i framtiden kan tillgodoses utan en egen förbundsskola.

Hur går det för fosterbarnen? III

EN INTERVJUUNDERSÖKNING VERKSTÄLLD PÅ UPPDRAG AV ALLMÄNNA BARNHUSETS DIREKTION

Av f. direktören hos barnhuset RAGNHILD BERGLIND som här redogör för undersökningens resultat

I Sociala Meddelanden har tidigare under samma rubrik som till den nu föreliggande artikeln redovisats tvenne undersökningar verkställda genom Allmänna barnhusets försorg på förslag av dess forskningskommitté. I den första undersökningen, här nedan kallad huvudundersökningen (HU), redovisades 930 fall, som slumpvis utvalts bland de ca 28 000 personer som under 1930-talet var fosterbarn i olika delar av landet med viss procent av fosterbarnsantalet inom varje län (med undantag av Uppsala och Gävleborgs län, från vilka uppgifter inte var tillgängliga). Frågeformulär utsändes till barnavårdsnämnderna i personernas uppväxtkommun och kompletterande upplysningar inhämtades från pastorsämbeten, skolor, distriktssköterskor m fl. Efter Kungl Maj:ts medgivande införskaffades också uppgifter från Straffregistret och Kontrollstyrelsens register. De föreliggande uppgifterna bearbetades och resultatet föreligger i den ovannämnda huvudundersökningen (Sociala meddelanden nr 8, 1956).

Inom barnhusets forskningskommitté var man redan vid HU:s publicering inställd på att fullfölja undersökningen genom en mera personlig penetrering av vissa fall för att få större klarhet om fosterbarnens egen syn på sin uppväxttid och sin situation som fosterbarn. En intervjuundersökning ställdes därför vid HU:s publicering i utsikt och kom också till stånd. Enligt förslag av forskningskommittén och efter beslut av Allmänna barnhusets direktion skulle de första intervjuerna omfatta samtliga av de i HU ingående f d fosterbarnen, som vid dåvarande tidpunkt var bosatta i Stockholms och Värmlands län jämte halva antalet av de i Stockholms stad bosatta. Sedan dessa intervjuer — 125 stycken — verkställts och bearbetats, publicerades resultatet i Sociala meddelanden för år 1961 nr 2. Denna undersökning (här nedan benämnd IU I) bestyrkte i allt väsentligt de resultat, som huvudundersökningen givit vid handen. Den hade dock omfattat endast 125 fall från begränsade områden i landet och uppfattningen att ytterligare belysning av materialet skulle vara av värde föranledde forskningskommittén att föreslå att intervjuer skulle företas i ännu ett par län, ett sydligt: Malmöhus län, och ett nordligt: Västernorrlands län.

Förslaget bifölls av barnhusets direktion, som uppdrog åt undertecknad att verkställa även dessa intervjuer. Sedan intervjuerna numera ägt rum och bearbetats redovisas här resultatet av denna sista undersökning (benämnd IU II).

I den följande tabellsammanställningen av resultaten av IU II redovisas uppgifterna från denna etapp som en enhet, varjämte jämförelser i viss utsträckning sker med IU I samt med HU. Ur statistisk synpunkt kan det synas mindre lämpligt att sålunda betrakta IU I och IU II som

skilda enheter, mellan vilka jämförelser sker; redovisningen skulle givetvis ha blivit en annan, om ej undersökningen skett i två etapper. Med hänsyn till det sätt varpå undersökningen ägt rum, har det emellertid ansetts vara av värde att redovisa även IU II som en enhet.

De framkomna skillnaderna mellan IU I och IU II kan i många fall förklaras såsom slumpvariationer. Någon analys av slumpvariationernas storlek inom de olika materialen har inte kunnat företas.

De i huvudundersökningen ingående personerna, som vid undersökningstillfället var bosatta i Malmöhus län och Västernorrlands län, har fått sin senaste bostadsadress kontrollerad, varvid efter några få avflyttningar återstod

i Malmöhus län 72
i Västernorrlands län 28
eller tillhopa 100 personer.

Av dessa har dock 6 utgått. 2 har vägrat ställa sig till förfogande för en intervju utan uppgivande av direkt orsak: »inte intresserade», 1 har inte kunnat anträffas, 1 är psykiskt sjuk och 2 har inte uppsökts, då det var ovisst om de visste att de var fosterbarn.

I här redovisade undersökning ingår alltså 94 fall, varav 45 är kvinnor och 49 män. 18 var födda inom äktenskap och 76 utom. Här föreligger en ganska avsevärd differens med både totalmaterialet och den förut redovisade intervjuundersökningen. Sålunda var av huvudmaterialet iä födda ca 30 procent och uä ca 70 procent.

En sammanställning av relationerna mellan inom och utom äktenskap födda enligt de olika undersökningarna visar följande.

Tabell 1

	Iä % ca	Uä % ca
Huvudundersökningen	30	70
Intervjuundersökning I	40	60
» II.....	19	81

Differensen hänför sig främst till Malmöhus län, där procentsatsen var 15 resp 85 %, medan Västernorrlands län hade 28 resp 72 %, vilket i det närmaste sammanfaller med HU:s siffror. — Vid den tidpunkt då HU:s grundmaterial var aktuellt — omkring 1934 — var de inomäktenskapliga barnens del i fosterbarnens antal i Malmöhus län 14,3 % — Malmöhus län intar tydligen här en särställning.

Ålders- och könsfördelningen bland de senast intervjuade framgår av Tabell 2

Födda år	Kvinnor	Män	Tillhopa
1919	—	1	1
1920	—	1	1
1921	—	2	2
1922	1	—	1
1923	3	5	8
1924	5	7	12
1925	5	6	11
1926	4	5	9
1927	7	5	12
1928	8	6	14
1929	8	7	15
1930	4	4	8
Summa	45	49	94

Tidpunkt för placering i fosterhem

Liksom i HU och i IU I har det stora flertalet personer kommit till fosterhemmen före 7 år. Sålunda var 77 av de intervjuade placerade i sina resp fosterhem före 7 års ålder och 17 efter fyllda 7 år eller 82 resp 18 %. Av de i IU I ingående var motsvarande siffror 84 resp 16 %. I totalmaterialet, som nära sammanfaller med ovanstående, var siffrorna 83 resp 17 %.

Släktskap med fosterföräldrarna

Av de 94 nu aktuella fosterbarnen har 30 vårdats hos morföräldrar och 1 hos farföräldrar, 15 har vårdats hos annan släkt och 48 hos personer utan släktanknytning. Vid jämförelse med HU och IU I ter sig siffrorna sålunda:

	Släkt % ca	Inte släkt % ca
Huvudundersökningen	40	60
Intervjuundersökning I	40	60
» II	49	51

Fosterhemmens belägenhet

Fosterhemmen har under barnens uppväxttid varit belägna

I stad	2
I andra tätorter	35
På landsbygden	57

Som tätorter har här som tidigare räknats större stations- och bruks-samhällen samt liknande. Övrigt har hänförts till landsbygden. Liksom i föregående intervjuundersökning har ca 60 % av fosterbarnen vuxit upp på landet. De flesta av fosterhemmen har varit arbetare-, hantverkare- eller lantbrukarehem. Inte mindre än ca 16 % har varit ensamma kvinnor. Närmare yrkesfördelning framgår av tabell 13.

Fosterbarnens bakgrund

Det framhölls vid redovisningen av HU att fosterbarnen inte är jämförliga med ett genomsnitt av befolkningen utan beträffande sin bakgrund utgör en särgrupp. Det faller av sig självt att så måste vara fallet, då ju fosterbarnssituationen i och för sig måste ha en anledning som inte kan vara gemensam för befolkningsgenomsnittet. Det framkom också vid de undersökningar, som verkställdes med totalmaterialet, att hos ca 40 % av de undersökta förelåg någon känd »brist» hos endera eller båda av föräldrarna, vartill kom att i 10 % av fallen fadern var okänd. Som »brist» har man då räknat psykisk sjukdom eller efterblivenhet, alkoholmissbruk, straffregisterförda brott samt vissa andra företeelser såsom »hemmets undermålighet», »modern lösaktig», »kringflackande liv» eller liknande. Bland de senast intervjuade har bristfällig bakgrund påvisats i 35 fall eller drygt 37 %, medan fäderna var okända i 15 fall eller ca 16 %.

Anledningen till placering i fosterhem

har i denna liksom i de tidigare undersökningarna för de inom äktenskapet födda barnen varit föräldrarnas sjukdom eller död eller också allvarliga brister i hemmet. För de utomäktenskapliga barnen har moderns sjukdom eller arbete — i några fall också bristande intresse eller olämplighet som vårdare — varit anledning till barnens placering i fosterhem.

Vetskap om fosterbarnsförhållandet

Liksom vid IU I har även denna gång konstaterats att de allra flesta av de intervjuade — 78 stycken eller ca 83 % — kände till sin ställning som fosterbarn från början av vistelsen i fosterhemmet eller så snart de blev stora nog att förstå situationen. Av de övriga — 16 stycken — som senare fick vetskap om rätta förhållandet skedde detta för de flesta eller hälften vid inträdet i skolåldern. 1 fick veta det i 8-årsåldern, 4 i 10-årsåldern, 2 i 12-årsåldern och 1 först i 15-årsåldern. Samtliga de intervjuade utom 1 uppger att vetskapen om fosterbarnsförhållandet inte i och för sig innebär någon förändring i deras känsla för fosterföräldrarna. Endast denne

enstaka bland de intervjuade säger sig aldrig riktigt ha kunnat förlåta fosterföräldrarna (morföräldrar), att de höll honom ovetande om verkliga förhållandet, och att det blev skolkamrater, som upplyste honom om det. Det blev en chock, som han »aldrig kunnat glömma».

Kontakten under fosterhemstiden med biologiska föräldrar framgår av:

Tabell 3

	Iä-barn		Uä-barn	
Besök av	Mor	Far	Mor	Far
Ofta	2	2	22	4
Mindre ofta	—	1	18	4
Enstaka	3	5	16	8
Aldrig	—	7	13	43
	5	15	69	59
Psykiskt sjuka eller döda	13	3	7	2
Okända fäder	—	—	—	15
Summa	18	18	76	76

Av de inomäktenskapliga barnen, vilkas föräldrar levde och var psykiskt friska under någon del av barnens uppväxttid, fick 5 besök av sin mor och 8 av sin far. Samtliga mödrar, som var i stånd till det, besökte alltså sina barn någon gång under uppväxttiden, medan endast ca hälften av fäderna hälsade på.

De utomäktenskapliga barnen har haft färre besök. Av de 69 mödrar, som levde och var psykiskt friska, var det dock endast 13 eller ca 20 %, som inte hälsade på någon gång, medan 22 eller 32 % enligt uppgift ofta besökte fosterhemmet, 34 stycken eller drygt 49 % hälsade på någon gång. De utomäktenskapliga barnens fäder, som var kända och vid liv under större delen av barnens uppväxttid — 59 stycken — besökte fosterhemmen i 16 fall, därav 8 endast någon enstaka gång. Kontakten har nu som vid de tidigare intervjuerna visat sig vara tätast i släkthemmen.

Fosterbarnens reaktion inför föräldrarnas besök, såsom den uppgivits under intervjuerna, framgår av:

Tabell 4

Glada åt besöken	33
Som inför släktbesök	10
Likgiltiga	9
Negativa	9

»Visste inte det var min mor»	2
Minns inte	10
Ingen uppgift.....	1

I IU I liksom vid dessa intervjuer har svaren varit vaga och skiftande. Även nu har svaret »ja» varit det vanligaste från dem som menat sig vara glada åt besöken med — i många fall — tillägget »det är klart» eller »det var man väl». En ganska stor grupp säger sig inte ha något minne av sina reaktioner, detta gäller främst dem, där besöken var mindre täta eller sällsynta.

Fosterbarnens situation i skolan

Liksom i IU I har skolsituationen, enligt vad som framkommit i så gott som samtliga fall, inte gett upphov till några obehag eller konflikter för fosterbarnen. Endast i 9 fall, knappa 10 %, har kamrater påtalat de intervjuades särställning som fosterbarn och endast i ett par enstaka fall har ett fosterbarn kallats »oäkting» eller liknande. Lärarna får genomgående positiva omdömen. (Endast i ett fall har läraren av uppgifterna att döma uppträtt omdömeslöst och hjärtlöst.) Läraren synes f ö i flera fall varit en centralfigur för barnen. En del säger »fin», »utmärkt» och en av de intervjuade uppger att hon inte ville flytta från ett mindre gott fosterhem därför att hon var så fäst vid läraren.

Även här, liksom i föregående undersökning, bör dock erinras om att de flesta barnen kommit till fosterhemmen som små, varför de liksom övriga barn »hörde till bygden».

Om **behandling och vård i fosterhemmet** har uppgifter lämnats enligt

Tabell 5

	Placerade före 7 år		Placerade efter 7 år		Tillhopa
	I släkthem	Inte släkt	I släkthem	Inte släkt	
Kände sig som eget barn....	32	29	1	3	65
Fick välvillig och god vård ..	5	5	2	6	18
Fick relativt god vård	4	—	—	3	7
Fick ej tillfredsställande vård	2	—	—	2	4
Summa	43	34	3	14	94

I denna undersökning finner man alltså en ännu mera påtaglig skillnad än i IU I beträffande invuxenheten för de barn, som placerats i sina fosterhem före och efter fyllda 7 år. 74 % av barnen i släkthem och 85 % av dem som placerats hos inte släktingar före 7 års ålder uppger att de känt sig som barn i huset. I IU I var motsvarande siffror 60 resp 70 %.

»Välvillig och god vård» säger sig drygt 16 % av samtliga barn i släkthem och närmare 23 % i obefryndade hem ha åtnjutit. Såsom mindre tillfredsställande har endast 4 av de intervjuade, varav 2 i släkthem, uppgett om sina fosterhemsupplevelser och såsom relativt god 4 i släkthem och 3 hos inte släktingar. I de senare 7 fallen har vården såsom sådan inte varit att direkt anmärka på, enligt de intervjuades mening, men de har aldrig känt sig höra till hemmet och har saknat ömhet. Bland dem som direkt klagat över hårdhet från fosterföräldrarnas sida är den som uppger att barnavårdsnämnden tre gånger ville flytta henne, men att hon bestämt motsatte sig detta därför att hon var så fästad vid sin lärare. I ett fall hade fostermodern avlidit relativt tidigt och det blev sedan olika hushållerskor, som skötte hemmet och hade föga till övers för fosterbarnet. I ett tredje fall kom fosterdottern från bedrövliga hemförhållanden och var också i hög grad psykiskt skadad. Hon flyttades flera gånger och genomgick svåra upplevelser. En fostermor var »snäll» men hon blev sjuk och »orkade inte med mig och det var kanske inte så underligt, ty jag vet att jag var besvärlig», säger den intervjuade. Och en tycks i *alla* avseenden ha haft det dåligt. Han kom ut vid 12 år.

Kläder och övriga förmåner

säger sig de intervjuade i regel ha åtnjutit i samma utsträckning som kamrater. I nedanstående tabell redovisas uppgifterna.

Tabell 6

	Släkthem	Inte släkthem	Tillhopa
Hade det som andra barn i bygden	41	31	72
Hade det bättre.....	4	9	13
Hade det knappt	2	4	6
Hade det dåligt.....	—	2	2
Uppgift saknas	1	—	1
Summa	48	46	94

Som synes har 90 % av fosterbarnen haft det lika bra eller bättre än övriga barn i bygden beträffande kläder och övriga förmåner. Samma siffra i detta avseende visade också IU I. Endast 2 av de intervjuade menar sig ha haft det dåligt med kläder — »snålt» eller »gamla och omsydda» — och 6 menar sig ha haft det knappt, i regel beroende på svag ekonomi i hemmet.

Bättre eller sämre hos de biologiska föräldrarna?

De intervjuade har denna gång liksom vid de tidigare intervjuerna tillfrågats om de tror att de skulle haft det bättre och lyckligare om de fått

växa upp hos de biologiska föräldrarna. Enbart »nej» eller nej förstärkt med »absolut inte» eller liknande svarar 73 eller nära 78 % av de tillfrågade. Motsvarande siffror var för IU I 65 stycken resp 52 %. Här föreligger sålunda en avsevärd skillnad. Många har varit mycket deciderade i sin inställning: »Jag tackar Gud att jag fick leva och växa upp i mitt fosterhem», säger en. »Det hade varit rena eländet att stanna hemma», säger en annan. »Skulle inte velat byta för allt i världen», säger en tredje. 11 stycken eller drygt 11 % tror »knappast» att en uppväxttid hos de biologiska föräldrarna skulle varit bättre eller lyckligare. »Om föräldrarna levat», svarar 2. »Möjligen hos min far», säger 1, »undrat ibland», en annan. »Omöjligt att säga», svarar 3. Endast 1 svarar: »Borde ha varit». Från 2 saknas uppgift.

De intervjuade har även tillfrågats om

huruvida fosterbarnskapet känts som en belastning under uppväxttiden.

Därvid har 77 stycken eller 82 % svarat »nej» eller »absolut inte». I IU I var motsvarande siffror 89 resp 71 %. 9 stycken, ca 10 %, har svarat »på sätt och vis» eller »i någon mån». 7 har svarat obetingat »ja» och från 1 saknas uppgift. Bland de tveksamma eller jakande finns 1 som anser att inspektionen var en plåga, en annan som vårdades hos morföräldrarna visste inte om att han inte var eget barn förrän ett stycke in i skolåldern och sedan kom han aldrig över att morföräldrarna förtegat förhållandet. En kvinnlig intervjuad säger sig under puberteten ha saknat en mor. Hon växte upp hos farföräldrar, som var mycket gamla. Farmodern var 70 år äldre än sondottern och dog innan denna vuxit upp. En annan bar på en undran över de »dubbla föräldraparen» och en gick i oro för att den biologiska släkten »skulle dyka upp». Bland de rent jakande befinner sig naturligt de som anser sig inte ha haft det bra i sina fosterhem.

Omflyttningar

synes ha förekommit i mindre utsträckning än vad som var fallet bland de intervjuade i IU I. Även bland de nu intervjuade har reaktionerna varit blandade. Då flyttningarna ofta förorsakats av sjukdom eller dödsfall i fosterfamiljen och flyttningen i sådana fall vanligen skett till bekanta eller släkt till de tidigare fosterföräldrarna, har fosterbarnet accepterat detta men i ett par fall sägs »det blev aldrig detsamma». En kvinnlig intervjuad, som flyttats på grund av tbc i fosterhemmet, uppger emellertid att hon efter sina »vilda protester» måste återflyttas. En tredje säger att fadern, när hon var i 10-årsåldern, ville ta hand om henne »men

jag värjde mig med förtvivlan». Ett par som flyttades till nya hem eller till föräldrarna i 12—13-årsåldern säger sig alltjämt betrakta det första fosterhemmet som sitt verkliga hem. En anser emellertid att det nya hem han fick i 12-årsåldern blev för honom det verkliga hemmet, medan åter en annan inte minns någon särskild reaktion inför flyttningen. En man, som haft sju fosterhem — orsaken enligt uppgift huvudsakligen sjukdom eller dödsfall i hemmen — säger: »Man vande sig men man blev rotlös.»

Fosterbarnens samhörighet med föräldrar och/eller fosterföräldrar

Liksom vid föregående intervjuer har man även vid denna intervjuserie velat bilda sig en uppfattning om de intervjuades samhörighetskänsla med föräldrar och fosterföräldrar och därvid följt samma schema som vid IU I.

Många av de intervjuades biologiska föräldrar är ju numera avlidna. Frågan gällde alltså fosterbarnens samhörighetskänsla med föräldrarna under dessas livstid.

Svaren framgår av nedanstående:

Tabell 7

	Iä-barn		Uä-barn	
	Mor	Far	Mor	Far
Känt verklig samhörighet med föräldrarna ..	2	1	10	—
Känt samhörighet som med en släkting	1	2	30	5
Inte känt någon samhörighet	2	10	24	53
	5	13	64	58
Föräldrarna var döda eller psykiskt sjuka	13	5	12	3
Fäder okända	—	—	—	15
Summa	18	18	76	76

Då de inomäktenskapliga barnen med modern frisk eller i livet var så få i denna intervjugrupp — endast 5 stycken eller ca 28 % mot ca 45 % i IU I — kan man inte göra några detaljerade jämförelser. Med fäderna till de inomäktenskapliga barnen, vilka levde och var psykiskt friska, sade sig barnen inte känna någon samhörighet i mer än 3 fall av 13 eller 23 % mot 19 av 31 eller ca 61 % i föregående intervjugrupp.

De utomäktenskapliga barnen med föräldrarna kända, friska och i livet uppger sig ha känt verklig samhörighet med modern i drygt 15 % av fallen och med fadern i intet fall. Motsvarande siffror i IU I var 26 % resp 3 fall. Siffrorna för intervjuade födda utom äktenskapet som säger sig inte alls känt någon samhörighet med föräldrarna utgör i den-

na grupp ca 40 % för modern och ca 81 % för fadern mot 64 % för modern och drygt 83 % för fadern i IU I.

Nuvarande kontakt med föräldrar framgår av

Tabell 8

	Iä-barn		Uä-barn	
	Mor	Far	Mor	Far
Livlig kontakt råder	3	1	21	1
Mindre livlig kontakt	1	3	9	4
Enstaka kontakt	1	—	16	1
Ingen kontakt	—	9	16	51
	5	13	62	57
Föräldrarna var döda eller psykiskt sjuka	13	5	14	4
Fäder okända	—	—	—	15
Summa	18	18	76	76

Av de inom äktenskapet födda barnen har som synes samtliga 5 fall, där modern är psykiskt frisk och i livet, kontakt med henne — livlig kontakt dock endast i 3 fall. Med fadern råder kontakt i endast 4 fall av 13 eller ca 38 %. I föregående intervjugrupp hade 10 av 16 personer födda inom äktenskapet numera mer eller mindre livlig kontakt med modern, och dessutom hade 3 återflyttat till henne. Med fadern hade 18 av 27 liknande kontakt och 5 av de intervjuade hade återflyttat till fadern. Tillsammans hade sålunda 81 % av de inomäktenskapliga barnen i IU I mer eller mindre livlig kontakt med modern och 85 % med fadern.

För de utomäktenskapliga barnen gäller att i 21 fall av 62 eller knappt 34 % hade de nu intervjuade livlig kontakt med sin mor, medan livlig kontakt med fadern förekom i endast 1 fall. Motsvarande siffror i föregående undersökning var 16 av 57 eller ca 28 % för modern och 3 av 44 eller ca 7 % för fadern.

Mindre livlig (9) eller enstaka (16) kontakt med modern förelåg i ca 40 % av fallen, vilket är en avsevärt mycket högre siffra än i IU I, där motsvarande siffra var 23 %. Ca 26 % av de utomäktenskapliga barnen i denna intervjuserie hade ingen som helst kontakt med modern och ca 89 % ingen kontakt med fadern. I föregående intervjuundersökning hade ca 50 % ingen kontakt med vare sig far eller mor. Vad differensen i dessa avseenden kan bero på är svårt att bedöma.

Angående samhörighetskänslan med fosterföräldrar,

som var i livet sedan barnen vuxit upp, har de intervjuade också tillfrågats och svaren framgår av tabell 9. Som synes har även denna gång liksom i IU I svaren fördelats på sådana som vuxit upp i släkthem och övriga.

Tabell 9

	Vårdade i släkthem	Vårdade i inte släkthem	Tillhopa
Känt verklig samhörighet	32	30	62
Känt samhörighet som med en släkting ..	12	4	16
Inte känt någon samhörighet	—	11	11
»Vet inte»	1	—	1
	45	45	90
Fosterföräldrarna döda innan fosterbarnet var vuxet	1	3	4
Summa	46	48	94

Som framgår av tabellen har ca 71 % av de intervjuade som vuxit upp i släkthem och ca 67 % av dem som vårdats hos obefryndade känt verklig samhörighet med fosterföräldrarna sedan de blivit vuxna. I föregående intervjuserie var motsvarande siffror 75 resp 69 % och sammanfaller sålunda nära med IU II:s siffror. Ca 27 % som vårdats hos anhöriga men endast ca 9 % vårdade hos obefryndade har uppgett sig känna samhörighet »som med en släkting». Här föreligger sålunda däremot en rätt stor differens med IU I beträffande dem som vårdats hos anhöriga, där procenttalet för båda grupperna var ca 10 %. Stor differens föreligger också ifråga om den grupp, som säger sig inte ha känt någon samhörighet med fosterföräldrarna sedan de vuxit upp. Medan samtliga släkthemsbarn i denna serie har uppgett sig ha åtminstone någon samhörighetskänsla med sina fosterföräldrar, var 12 % i föregående undersökning enligt uppgift helt indifferenta i detta avseende. För de inte befryndade i denna senare serie är siffran ca 24 % mot 20 % i föregående undersökning.

Nuvarande kontakt med fosterföräldrar framgår av

Tabell 10

	Vårdade i släkthem	Vårdade i inte släkthem	Tillhopa
Livlig kontakt råder	15	24	39
Bor tillsammans	3	1	4

Mindre livlig kontakt	4	5	9
Ingen kontakt	—	4	4
	22	34	56
Fosterföräldrarna döda	24	14	38
Summa	46	48	94

Som framgår av tabellen uppehålls livlig kontakt med de fosterföräldrar, som ännu är i livet, av ca 68 % av de intervjuade som vårdats i släkthem och av nära 71 % av dem som vårdats hos inte anhöriga. I IU I var siffrorna för de olika grupperna 80 resp 71 %. Medräknas de som alltjämt bor tillsammans med fosterföräldrarna, 3 hos anhöriga och 1 hos inte anhörig, blir siffrorna ca 82 resp 74 %, nära sammanfallande med IU I:s siffror. Mindre livlig kontakt råder i ca 18 % för släkthem och ca 15 % för de intervjuade, som vuxit upp hos obefryndade. Av den senare gruppen har 4 av de intervjuade eller ca 12 % ingen kontakt med sina fosterföräldrar. I föregående undersökning var siffran för denna grupp 13 %.

Slutligen har de intervjuade tillfrågats **med vilkendera parten, föräldrar eller fosterföräldrar, de känt starkaste samhörigheten,** medan dessa ännu var i livet. Svaren framgår av:

Tabell 11

	Vårdade i släkthem	Vårdade i inte släkthem	Tillhopa
Mer samhörighet med föräldrar.....	—	5	5
Mer samhörighet med fosterföräldrar	35	37	72
Lika samhörighet med bådadera	8	—	8
Ingen samhörighet med någon	—	4	4
»Vet inte»	1	—	1
	44	46	90
Båda föräldrarna var döda eller borta före placeringen	2	2	4
	46	48	94

Med föräldrar har de intervjuade uppgett sig känna starkaste samhörigheten i endast ca 5 % av fallen, samtliga vårdade hos obefryndade. Däremot har ca 80 % uppgett sig känna eller ha känt den starkare samhörigheten med fosterföräldrarna. Siffran är så gott som exakt lika för dem som vuxit upp i släkthem och för dem som vuxit upp hos personer, med vilka de inte varit släkt. Här föreligger en anmärkningsvärd skillnad mellan denna intervjugrupp och den som ingick i IU I, där endast 52 % av släktfallen och 60 % av de övriga kände starkaste samhö-

righeten med fosterföräldrarna. 8 av de intervjuade eller drygt 18 % av samtliga i släktgruppen uppgav sig ha samma känsla för båda parter, medan 4 stycken eller ca 9 % som vuxit upp hos obefryndade enligt uppgift inte kände samhörighet med någon.

Nuvarande yrkesplacering

för de intervjuade framgår av:

Tabell 12

	Kvinnliga fosterbarn	Manliga fosterbarn	Hemmafruars män
Lärare, tjänstemän, kontorister	4	3	2
Köpmän, försäljare, affärsbiträden	5	6	3
Hantverks- och yrkesmän utbildade	3	10	3
Förmän och liknande	—	7	4
Montörer, chaufförer och liknande	—	12	1
Hotellpersonal	1	2	—
Lantbrukare	—	1	4
Sjuksköterskor och sjukbiträden	5	—	—
Inte yrkesutbildade arbetare	5	8	5
Hemmafruar	22	—	—
Summa	45	49	22

Då det kan vara av intresse att också veta något om **fosterföräldrarnas yrkesgruppering** redovisas denna i

Tabell 13

Kontorist	1
Köpmän, försäljare	3
Hantverks- och yrkesmän	11
Förmän och liknande	3
Chaufförer och liknande	5
Hemmansägare och lantbrukare	22
Småbrukare och »torpare»	14
Inte yrkesutbildade arbetare	20
Änkor eller ensamstående kvinnor utan uppgivet yrke	15
Summa	94

Sammanfattning

I inledningen framhölls att barnhusets forskningskommitté efter att ha tagit del av redovisningen för föregående intervjuundersökning (IU I), som omfattade intervjuer med samtliga i huvudundersökningen ingående

personer som vid intervjutillfället var bosatta i Stockholms och Värmlands län samt hälften av dem som var bosatta i Stockholms stad, föreslog barnhusets direktion en breddning av intervjuerna med ytterligare ett par län. Direktionen beslöt enligt förslaget att intervjuer skulle äga rum med personer från huvudundersökningen, numera bosatta i Malmöhus och Västernorrlands län. Dessa utgjorde, sedan 6 av olika skäl fallit bort, en grupp på 94 personer. 219 personer av de 930 som huvudundersökningen omfattade eller 23,5 % av hela materialet har sålunda fått personligen deklarera hur de numera menar sig ha upplevt sin situation som fosterbarn.

I denna senare här ovan redovisade intervjugrupp var 45 kvinnor och 49 män. 46 hade vuxit upp i släkthem och 48 i hem utan släktanknytning, 49 resp 51 %. Här föreligger en differens med såväl huvudundersökningen som föregående intervjuundersökning, där siffrorna för släkthem — inte släkthem var resp 40 och 60 %.

Exakt lika stor grupp av de intervjuade som i IU I eller 83 % kände till sin ställning som fosterbarn före skolåldern eller från ankomsten till hemmet. Av de övriga är det endast 1 — ett barnbarn — som menar sig ha tagit allvarlig skada av att inte ha blivit upplyst om rätta förhållandet.

Kontakt med de inomäktenskapliga barnen i fosterhemmet har av mödrar som levde och var friska under barnens uppväxttid uppehållits i samtliga fall; av fäderna i samma situation endast i 8 fall eller 53 %. De **utomäktenskapliga barnen** har haft besök av modern, där hon levat och varit frisk, åtminstone någon gång i 56 fall och av fadern i 16 fall eller 81 resp 27 %. Barnens reaktion inför besöken i den mån de nu minns den har varit klart positiv i 33 fall. I 10 fall säger man sig ha upplevat besöket som ett släktbesök. I övriga fall har man varit likgiltig eller negativ eller säger direkt att man inte minns sina reaktioner.

Förhållandena i skolan har i 90 % av fallen inte efterlämnat några bittra minnen. Fosterbarnen har i regel inte behövt känna någon särställning från kamraternas sida. Endast 1 av de intervjuade har klagat på en lärare. Övriga har oftast varit klart positiva beträffande lärarna.

Om **behandlingen och vården i fosterhemmen** har ca 70 % förklarat sig ha känt sig som barn i huset, 19 % har sagt sig fått välvillig och god vård och 70 % relativt god vård. I dessa fall har den yttre vården inte gett anledning till anmärkningar men vederbörande har menat sig sakna verklig personlig kontakt. Endast 4 % har klagat på vården.

Av de intervjuade säger sig ca 90 % eller lika många som i föregående

undersökning ha haft samma eller bättre förmåner beträffande **kläder och övrigt** som jämnåriga på orten.

Hela 78 % av de nu intervjuade har ansett sig kunna svara »nej» på frågan om de tror att de skulle haft det bättre om de vuxit upp hos sina biologiska föräldrar. Drygt 11 % tror »knappast» att de skulle haft det bättre. Några är tveksamma men endast 1 säger »borde ha varit».

På frågan om de känt **fosterbarnskapet som en belastning** har 82 % svarat obetingat »nej» eller »absolut inte». Ca 7 % har svarat »ja» och övriga har varit mera tveksamma och svävande. De har saknat en mor eller de har aldrig känt sig riktigt hemma. Några har först på senare år haft denna saknadskänsla — i ett par fall sedan fosterföräldrarna, som var gamla, gått bort. »Det liksom har saknats ett led», säger någon.

Omflyttningarna har upplevts på skiftande sätt. I ett par fall har flyttning inte blivit av på grund av barnens förtvivlade motstånd, i ett annat fall — där flera flyttningar förekommit på grund av sjukdom och dödsfall — säger sig vederbörande ha blivit rotlös. De flesta som flyttats av olika skäl, oftast på grund av förändringar i familjen, förefaller att vara mest knutna till det gamla hemmet. Endast i ett fall har den intervjuade uppgivit att flyttningen förbättrade hans förhållanden och att det nya hemmet kom att bli hans verkliga hem.

Den nuvarande kontakten med de biologiska föräldrarna resp fosterföräldrarna, vilka ännu är i livet, har liksom i föregående intervjuserie ansetts vara av intresse att utröna. Siffrorna för dessa senare intervjuer är väsentligt annorlunda än vid IU I. Medan för den förra gruppen livlig kontakt uppgavs råda med den biologiska modern i 24 % och med fadern i endast 15 % av fallen och livlig kontakt förelåg med 70 % av fosterföräldrarna, uppges i denna senare undersökning ca 36 % ha livlig kontakt med modern och endast 3 % med fadern. Med fosterföräldrarna råder livlig kontakt i 77 % av fallen. Även om kontakten alltså varit livligare med modern i denna grupp än vid föregående intervjuer, kvarstår dock en betydande övervikt för fosterföräldrakontakten.

Såsom vid föregående redovisning framhölls är det svårt att väga värdet i uppgiften om **samhörighetskänslan med de olika parterna** i en undersökning av denna art. Förskjutningar i inställningen äger rum från tid till tid. Händelser eller tillfälliga misstämningar kan färga omdömet. Man får väl dock utgå ifrån att sådant kan påverka uppgifterna både till och från och därför i stort utjämnar varandra och att lämnade uppgifter därför tämligen väl speglar verkliga förhållandet.

Uppgifterna avser den tid föräldrar och fosterföräldrar var i livet under

de intervjuades uppväxttid och senare. 72 av 90 eller 80 % (mot 60 % i IU I) uppger sig ha känt större samhörighet med fosterföräldrarna än med de egna föräldrarna. Ca 6 % har känt större samhörighet med de biologiska föräldrarna, 9 % »lika med båda parter» och ca 5 % säger sig inte ha känt verklig samhörighet med någon.

Uppgifter har även denna gång inhämtats beträffande **de intervjuades yrkesplacering.** För hemmafruarna har även mannens yrke redovisats. Redovisning har också denna gång lämnats beträffande fosterföräldrarnas yrke.

Vid denna undersökning har med några enstaka undantag samtliga intervjuer ägt rum vid personliga sammanträffanden i vederbörandes hem och liksom vid föregående undersökning föreföll det övervägande flertalet leva i ordnade och av det yttre att döma ofta mycket tillfredsställande förhållanden. Flera hade uppnått goda ställningar i samhället.

Den föreliggande redovisningen bekräftar i stort sett vad föregående undersökningar gett vid handen, nämligen att fosterbarnens utveckling varit bättre och att deras anpassning i samhället är gynnsammare än vad som i allmänhet kanske ansetts. Man bör ha i minne, att fosterbarnens utgångsläge är sämre än genomsnittets. Ca 37 % av de här intervjuade har haft en bristfällig bakgrund och i 16 % av fallen har fäderna varit okända. Trots detta handicap har även fosterbarnen med den dåliga bakgrunden i regel utvecklats väl, vilket i stor utsträckning torde få räknas uppväxtmiljön till godo. Man får vid intervjuerna överraskande många, ofta gripande uttryck för de fd fosterbarnens uppskattning av fosterföräldrarna och dessas uppoffrande och osjälviska insats och den av allt att döma starka samhörighet som råder mellan de nu vuxna fosterbarnen och deras fosterföräldrar. Även de flesta av här föreliggande grupp har emellertid liksom den tidigare intervjuade gruppen kommit till sina fosterhem i tidig ålder — 82 % före 7 år mot 18 % efter 7 år.

Ca 79 % av dem som placerats före 7 år medan endast ca 24 % av dem som kommit till fosterhemmen efter fyllda 7 år uppger sig ha känt sig som barn i huset. Man har alltså rätt att dra slutsatsen att den tidigare placeringen i hög grad bidragit till invuxenheten, känslobindningen och nuvarande goda anpassning.

Numera adopteras i större utsträckning än tidigare de barn som behöver framtidshem. 1934 inkom till landets rådhus- och häradsrätter adoptionsansökningar för 956 barn och 1959 för 2 265. (I båda grupperna ingår ansökningar från styvfar resp styvmor, som önskat adoptera makens barn.) De egentliga »fosterbarnen» omfattar därför för närvarande huvudsakligen sådana mindre barn, som från början bedöms skola

återvända till sina föräldrar samt barn oftast i skolåldern, som på grund av miljöförhållanden eller missanpassning anses vara i behov av kortare eller längre tids vistelse i fosterhem. En tredje grupp som väl knappast i egentlig mening bör räknas till fosterbarnen är det tämligen stora antal i högre åldrar upp till 18 år, ibland ännu äldre gravt missanpassade och ofta även kriminaliserade, där fosterhemsvården (eller rättare »familjevården») kommer in som ett önskvärt och även i stor utsträckning använt alternativ till vård i ungdomsvårdsskola. Någon motsvarighet till denna senaste grupp finns inte bland de båda intervjuundersökningar, som redovisats, och att förvänta lika gynnsamma resultat vid en efterundersökning beträffande denna sista grupp är knappast möjligt. Beträffande de båda första grupperna där vården inte avses bestå mer än något år eller några år, ofta ännu mindre, förekommer det dock inte sällan att barnet blir kvar i fosterhemmet under hela uppväxttiden, ibland längre. I regel följer då också invuxenhet i fosterhemmet och den känslobindning mellan barn och fosterföräldrar, som är av så stor betydelse för den unges gynnsamma utveckling.

Att för de barn, som av en eller annan anledning inte kan uppfostras hos sina föräldrar, en tidig omplacering och en kontinuerlig vård under uppväxttiden är en viktig förutsättning för det bästa resultatet av fosterbarnsvården torde sålunda denna liksom föregående intervjuundersökning få anses ha givit vid handen. Likaså har ingenting i undersökningen framkommit, som jävar den uppfattningen, att dålig hereditet eller i övrigt bristfällig bakgrund inte behöver vara avgörande för ett barns utveckling utan att uppväxtmiljön spelar en betydande roll.

Adoptants och adoptivbarns rättsliga ställning

Allmänna barnhuset fäster uppmärksamheten på en oklarhet i nuvarande förhållande mellan adoptivbarn och dess biologiska föräldrar å ena sidan, dess adoptant å den andra.

Den nya lag angående adoption som trädde i kraft den 1 juli 1959 innebar betydelsefulla ändringar rörande adoptivbarnens ställning i arvs- och familjerättsligt hänseende. Adoptivbarnets rättsliga anknytning till adoptanten och hans släkt förstärktes, och i motsvarande mån uttunnades de rättsliga relationerna mellan barnet och dess naturliga släktingar. Dock skall för adoptioner, som tillkommit före den 1 juli 1959, bestämmelserna enligt den äldre lagstiftningen fortfarande gälla.

För att i så stor utsträckning som möjligt få till stånd enhetliga regler har man emellertid genom särskilda övergångsbestämmelser skapat möjlighet att förvandla äldre, svag adoption till ny, stark adoption. Inom fem år från nya lagens ikraftträdande har sålunda adoptant medgetts möjlighet att hos rätten ansöka om förklaring att de nya reglerna skall äga tillämpning å äldre adoption.

Övergångsbestämmelserna

Stadgandena att barnets biologiska föräldrar skall höras där det kan ske har av domstolarna i åtskilliga fall givits en sådan tolkning att medgivanden har krävts i alla de fall där det inte har kunnat bevisas att det rört sig om s k inblankoadoptioner. I många fall har det visat sig svårt att anskaffa utredning om huruvida adoptionen har kunnat betraktas som en inblankoadoption. I vissa fall synes adoptanten ha avstått från att begära förklaring angående tillämpning av de nya reglerna såvida de biologiska föräldrarnas medgivande måste inhämtas. Olägenheter och psykiska skador har även uppstått för de biologiska föräldrarna i en del fall där svåra erfarenheter från tidigare år har rivits upp.

Motion angående adoptants och adoptivbarns rättsliga ställning

I motion vid 1962 års vårriksdag av herr Martinsson och fru Holmberg, nr II 52, hemställes om översyn av ifrågavarande bestämmelser, så att medgivande från de biologiska föräldrarna inte behöver inhämtas i de fall, då dessa under en viss tid efter adoptionen inte sökt kontakt med barnet eller adoptivföräldrarna. Tidsfristen föreslås till fem år.

Motiveringen för ändringen vore att personer inte skulle avskräckas från att utnyttja den möjlighet, som ändå finns att få den nya lagstiftningen tillämpad även för äldre adoptioner.

Övergångstiden föreslås utsträckt till den 1 juli 1966, så att någon tidsnöd inte behöver uppkomma.

Avslag

Efter yttranden från olika remissinstanser hemställer första lagutskottet 1 mars 1962 att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottet fann att de svårigheter, som motionärerna påtalat, torde till väsentlig del kunna undvikas, om domstolar och barnavårdsmyndigheter i sin praxis handlade i överensstämmelse med utskottets uttalande vid behandlingen av lagen av den 1 juli 1959. Utskottet ansåg att reglerna torde ha givits en alltför snäv tolkning men att redan den företagna remissbehandlingen torde ha bidragit att upplysa om den generösa tolkning reglerna skall givas.

Häradshövdingeföreningen

Utskottet framhöll vidare att enligt upplysning häradshövdingeföreningen ämnade giva närmare information i frågan till sina medlemmar. Skulle praxis i den mån den hittills avvikit från intentionerna vid 1958 års lagstiftning inte komma att ändras i överensstämmelse med motionärernas syfte, förelåg enligt utskottets mening skäl för att frågan prövas på nytt före utgången av nu löpande 5-årsfrist, dvs före den 1 juli 1964.

Denna särskilda information torde dock inte ha lämnats från häradshövdingeföreningen, såvitt för Allmänna barnhuset var känt i mars 1963. Dock har häradshövdingeföreningens yttrande till lagutskottet angående den ifrågavarande motionen på sin tid utsänts till samtliga föreningens medlemmar för kännedom.

Barnavårdsombudens kännedom

Av ett aktuellt inrapporterat fall att döma är man inte heller i domsagorna orienterad om vare sig motionen eller häradshövdingeföreningens yttrande däröver. Allmänna barnhuset har därför fäst barnavårdsombudens uppmärksamhet på saken.

Sociala frågor vid 1959—1962 års riksdagar[1]

Våren 1959

Socialförsäkring och socialhjälp

Av statsverkspropositionen framgick att *arbetslösheten* ökat och statsbidraget till de erkända *arbetslöshetskassorna* därför stigit (skr 5 betr bidrag till erkända arbetslöshetskassor).

I prop 29 framlades förslag om höjning av den i *invalidpensionen och sjukbidraget ingående grundpensionen,* med verkan från 1 juli 1959. Förslaget grundade sig på en utredning av 1958 års socialförsäkringskommitté och hade föranletts av 1958 års vårriksdags begäran om en provisorisk förbättring i avvaktan på en mer definitiv utformning av invalidpensioneringen. Enligt propositionen skulle indextillägget dels överföras från tilläggspension till grundpension och befrias från inkomstprövning, dels — i vad mån gäller tillägg för pensionsberättigad vars make endast har grundpension — sänkas från 50 till 40 kr. Detta skulle innebära att grundpensionen vid rådande indexläge (8 indextillägg) ökades från 200 till 520 kr för pensionsberättigad vars make har folkpension och till 600 kr för övriga. Pensionen föreslogs höjd till dessa belopp för dem vars grundpension och tilläggspension sammanlagt bleve mindre enligt gällande regler. Vidare föreslogs en mindre förbättring av förmånerna för pensionsberättigad vars make har invalidpension eller sjukbidrag endast i form av grundpension. Indextilläggen föreslogs även i fortsättningen bli delvis finansierade med kommunala bidrag. Andra lagutskottet tillstyrkte propositionen (utl 3) med avslag av ett par motioner rörande skärpningsprocenten i de fall pensionsberättigad har förmögenhet. Riksdagen biföll propositionen (skr 84).

En höjning av folkpensionsavgiften från 4 till 4,5 % föreslogs i motionerna I 321 och II 393, vilka avstyrktes av andra lagutskottet med motivering att pensionsavgiften höjts så sent som 1958 (utl 36), och motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Med anledning av motion II 60 om rätt för folkpensionärs make att få nedsatt pris vid resor med SJ utgick allmänna beredningsutskottet (utl 6) från att järnvägsstyrelsen skulle pröva sådan åtgärd efter samma grunder som vid införandet av prisnedsättning för folkpensionär med ålderspension. I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionen inte någon åtgärd.

Utredning om viss ändring i *lagen om moderskapshjälp* föreslogs i motionerna I 320 och II 392. Den skulle innebära att kvinna som är försäkrad för tilläggssjukpenning skulle vara berättigad till tilläggssjukpenning om hon haft inkomst, i och för sig kvalificerande för tilläggssjukpennings-

[1] Under omläggningen av Sociala Meddelanden har kontinuiteten i den i alla tidigare årgångar förekommande översikten över sociala frågor vid de resp. årens riksdagar varit bruten. Med denna redogörelse för sociala frågor vid 1959—1962 års riksdagar är avbrottet hävt. Sammanställningen av översikterna från de fyra riksdagarna har ett speciellt intresse med hänsyn till den senare utvecklingen av socialförsäkringen fram till ATP och samordningen.

försäkring, under 270 dagar i följd omedelbart före nedkomst eller beräknad tidpunkt därför. Andra lagutskottet påpekade i utl 15, att i de troligen mycket få fall där förslaget skulle ha någon betydelse, kunde behovet tillgodoses företrädesvis genom mödrahjälpen. Utskottets hemställan att motionen inte måtte föranleda åtgärd bifölls av riksdagen.

Statsverkspropositionens äskanden gällande *mödrahjälp* och *mödrahjälpsnämnderna* föranledde yrkande å avslag i motionerna I 114 och II 156. Departementschefen ansåg med hänvisning till pågående översyn på området att mödrahjälpen även under 1959/60 borde utgå enligt oförändrade bestämmelser. Statsutskottet hemställde om avslag på motionerna och tillstyrkte Kungl Maj:ts förslag. Riksdagen beslöt i enlighet härmed (skr 5).

I prop 100 framlades förslag till *lag om försäkring för allmän tilläggspension* och *lag angående procentsatsen för avgiftsuttaget under åren 1960—64 enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension* samt förslag till *reglemente angående allmänna pensionsfondens förvaltning.* Dessa förslag hade utarbetats med de principer som utgångspunkt, vilka angavs i prop 55 vid 1958 års vårriksdag.

Förslaget till lagstiftning om allmän tilläggspensionering innebar att den borde bygga på fördelningsmetoden och inte på ett premiereservsystem. Vid beredningen inom socialdepartementet hade bl a frågan om rörlig pensionsålder prövats, samt möjligheterna att ställa sig vid sidan av tilläggspensioneringen. Vidare föreslogs gynnsammare villkor för lån ur pensionsfonden samt förändringar i fråga om det statliga inflytandet. I propositionen framhölls att definitiv lösning av de många problemen inte på detta stadium var möjlig — bl a på grund av pågående utredningar rörande motsvarande förmåner inom folkpensioneringen som inom tilläggspensioneringen. I ett inledningsskede fram till 1963 skulle arbetet koncentreras på att fastställa och registrera pensionsgrundande inkomst och uttag av försäkringsavgifter. Avsikten att så småningom komma fram till ett enhetligt pensionssystem samt att folkpensionen skulle förbättras och tilläggspensioneringen successivt uppbyggas blev i sammanhanget betonat. I propositionen hade man också gått in på *pensionsreformens verkningar på samhällsekonomin,* varvid man uttalade kravet på en fortsatt snabb tillväxt av produktionsapparaten, som ytterst skall bära kostnaderna för pensioneringen.

Innebörden av förslagen i prop 100, vilka skulle tillämpas från 1 januari 1960, var i stort sett följande.

Tilläggspensionen skulle tillsammans med folkpensioneringen tillförsäkra alla förvärvsarbetande ålders-, invalid- och familjeskydd. Rätten härtill skulle svensk medborgare och här mantalsskriven utlänning kun-

na förvärva. Tilläggspensionens storlek skulle bestämmas av genomsnittet av pensionsgrundande inkomst under de 15 bästa åren i åldern 16—65 år, gällande en arbetsinkomst liggande mellan 4 000 och 30 000 kr. Beträffande inkomst av annat förvärvsarbete än anställning skulle den del av inkomsten som översteg 8 000 kr till 2/3 räknas som pensionsgrundande. Pensionsgrundande inkomst skulle räknas på grundval av taxeringen till statlig inkomstskatt. Inkomstgränserna skulle följa ändringar i prisnivån och folk- och tilläggspensionen vara värdebeständig.

Ålderspensionen skulle börja utgå vid 67 år med möjlighet att ta ut tilläggspensioneringens ålderspension från 63 år eller efter 67 år, med minskning respektive höjning av pensionen, som från 67 år beräknades till 60 % av den genomsnittliga pensionsgrundande inkomsten.

Förtidspension skulle utgå till den som har invalidförmån från folkpensioneringen.

Familjepensionen skulle bestå av änke- och barnpension. Om makarna ej hade gemensamma barn vore förutsättningen för änkepension att äktenskapet ingåtts senast då mannen fyllde 60 år och varat minst 5 år. Barnpension skulle utgå till efterlämnade barn under 19 år. Tilläggspensioneringens familjepension skulle motsvara viss del av den tilläggspension som avliden uppburit eller skulle ha fått om han blivit invalid: för *en* efterlevande 40 %, för *två* 50 % osv. För 5 eller flera skulle utgå 80 %. Med efterlevande menas då änka och/eller barn.

Vid inkomst av anställning skulle erläggas kollektiv arbetsgivaravgift och vid inkomst av annat förvärvsarbete egenavgift, med samma uttagsprocent för båda: 1960 3 %, höjning med 1 % om året till 7 % 1964.

Inom tilläggspensioneringen skulle allmänna pensionsfonden byggas upp, förvaltad av tre fondstyrelser.

Denna betydelsefulla proposition föranledde många såväl motioner som reservationer. Särskilda utskottet åberopade i utl 1 motionerna I 429, II 519, I 431, II 520, I 433, II 523 samt yrkade avslag på propositionen. Motiveringen var bl a att ett sparande borde medföra en kapitalbildning så decentraliserad som möjligt, att det för vissa grupper vore fördelaktigt med ålderssparande i egen rörelse eller eget hem, att en utbyggnad av pensioneringen inte finge hindra arbetet på folkpensionens utbyggnad till en solidarisk medborgerlig grundpension. Utskottet avstyrkte vissa yrkanden i motionerna I 433, II 523, I 429 och II 519. — I 3 särskilda reservationer förordades annan utformning av utskottets yttrande och tillstyrkande av de i propositionen framlagda förslagen, med vissa jämkningar beträffande fondstyrelsernas sammansättning, vilken föreslogs ändrad jämväl i flera motioner.

Antalet reservationer var 9.

Pensionsfrågan föranledde långvariga debatter i båda kamrarna, var-

efter regeringsförslaget segrade med vissa jämkningar betr pensionsfondens förvaltning (skr 269).

I motionerna I 318 och II 390 hade betr *sjukpenningsförsäkring* yrkats att ogifta mödrar som sammanlever med barn under 16 år skulle jämställas med följande kategorier: kvinnor med inkomst under 1 200 kr om de sammanlever med make eller är änkor, frånskilda eller gift men inte sammanlevande med mannen men med barn under 16 år, vilket vid sammanlevandets hävande resp äktenskapets upplösning var sjukförsäkrat som barn till kvinnan eller maken.

Andra lagutskottet avstyrkte motionerna (utl 16). Kamrarna fattade skiljaktiga beslut, varefter utskottet i mem 38 föreslog frånträdande av besluten samt beslut om begäran om utredning hos Kungl Maj:t och framläggande av förslag till riksdagen om nämnd ändring av sjukförsäkringen. Riksdagen biföll utskottets förslag (skr 282).

Riksdagen beslöt med anledning av hemställan från andra lagutskottet i utl 17 att hos Kungl Maj:t anhålla om förutsättningslös utredning av frågan om tilläggssjukpenningsförsäkring för företagare. Utskottets hemställan grundade sig på motionerna I 58 och II 81 (skr 178).

Motionsyrkanden om *ändringar i sjukförsäkringslagen* togs upp i andra lagutskottets utl 35. De gällde bl a förlängning av karenstiden från 3 till 7 dagar, sjukpenning för yrkesskadad från dagen för insjuknandet, höjning av karensbeloppet för läkemedelsrabattering (I 167 och II 218), sänkningar av det statliga sjukhjälpsbidraget till sjukförsäkringen (I 319 och II 391). Utskottet ansåg sig inte kunna förorda bifall till yrkandena och riksdagen beslöt inte vidta någon åtgärd — detta efter flera voteringar, varvid fyra reservationer utslogs (skr 12).

Familjepolitiken

I motionerna I 59 och II 80 yrkades författningsändringar innebärande att *barnbidraget* skulle bortfalla för det äldsta barnet under 16 år i de s k fullständiga familjerna, detta i syfte att nedbringa statsutgifterna. Andra lagutskottet hemställde att motionerna inte måtte föranleda åtgärd och riksdagen beslöt i enlighet därmed.

På förslag i statsverkspropositionen anvisade riksdagen ett nedräknat förslagsanslag för *allmänna barnbidrag* med anledning av nedgång i antalet barn under 16 år (skr 287).

Statsutskottet avstyrkte (utl 119) uppräkning av 500 000 kr enligt statsverkspropositionen av förslagsanslag till *särskilda barnbidrag till änkors och invaliders barn m m*. Riksdagen biföll dock Kungl Maj:ts anslagsäskande (skr 287).

Slopande av beskattningen av familjebidrag till värnpliktiga föreslogs i

motionerna I 160 och II 203. Bevillningsutskottet hemställde i bet 52 om avvaktande av betänkandet från 1954 års värnpliktsavlöningsutredning. Motionerna föranledde inte någon åtgärd. Frågan väntades komma under behandling av Kungl Maj:t i samband med betänkandet från 1954 års värnpliktsavlöningsutredning angående ny familjebidragsförordning.

Ändringar av anslagsbestämmelserna för *ferieresor för barn och husmödrar* föreslogs i motionerna I 205, II 260, II 162, II 161. Det gällde höjning av avgifterna för enskilt ordnad ferievistelse och ferieresor för husmödrar samt höjning av inkomstgränsen. Motionerna I 26 och II 40 avsåg utredning om *familjesemester* och former för statligt ekonomiskt bistånd därtill.

Statsutskottet avstyrkte samtliga yrkanden (utl 5), riksdagen avslog motionerna (skr 5).

Motionerna I 25 och II 39 betr höjning av bidrag till driften av *barnkolonier* avslogs av riksdagen (skr 5).

Statsverksprop hade förutsatt att enligt behandling av 1957 års riksdag *statsbidragen till avlönande av hemvårdarinnor* skulle avlösas som självständiga bidrag 1/7 1960. Efter debatt och votering beslöt riksdagen enligt propositionsförslaget att för första halvåret 1960 statsbidrag finge utgå till avlönande av högst 3 500 heltidsanställda hemvårdarinnor eller motsvarande antal deltidsanställda, dels anslå bidrag till avlönande av hemvårdarinnor för 1959/60.

Utredning rörande riktlinjer för ungdomens etiska, moraliska och sociala fostran begärdes i motionerna I 367 och II 448, som syftade till att klargöra och påverka orsakerna till ungdomens anpassningssvårigheter. Allmänna beredningsutskottet (utl 23) påvisade med en omfattande motivering ämnets storleksordning och ansåg sig endast kunna tillstyrka ett delförslag i motionerna: en upplysningskampanj och försök att finna former för samverkan mellan hem, skola och kamratkrets samt föreslog riksdagen anhålla om en utredning härvidlag i skrivelse till Kungl Maj:t. Riksdagen biföll utskottets hemställan (skr 226).

Differentierad vård av de svårartade ungdomsbrottslingarna motionerades om i I 69 och II 86. Allmänna beredningsutskottet avstyrkte med motivering att frågan varit föremål för en viss utredning och förstärkning av möjligheterna till differentierad vård av det psykiskt abnorma klientelet vore att vänta (utl 14). Riksdagen beslöt inte vidta någon åtgärd.

Prop 88 innehöll äskanden och förslag rörande *statens skolor för barna- och ungdomsvården* i syfte att öka platstillgången vid ungdomsvårdsskolorna, med tonvikt på angelägenheten att snabbt kunna ta hand om ung-

Forts. sid 111

Alla ärenden som skall avgöras i riksdagen remitteras som bekant först till ett utskott, som bereder ärendet och därefter avger ett utlåtande. Utskotten är gemensamma för båda kamrarna. De insätter ett lika stort antal ledamöter vardera. Den svenska utskottsorganisationen är i detalj fastställd i grundlagen. De har särskild kanslipersonal, som förbereder ärendena. Förutom de ordinarie ledamöterna finns ett minst lika stort antal suppleanter.
Ovan ses första lagutskottet (16 ledamöter) sammanträda under ordförandeskap av andrakammarledamoten advokat Ingrid Gärde Widemar. Utskottets ärendekategori är allmän civil, straff- och processlagstiftning. T v ordföranden i närbild.

Praktiska principer

Av riksdagsledamoten Ingrid Segerstedt Wiberg

En dagstidning har engagerat deckarförfattarinnan Kerstin Ekman att skriva en snabbföljetong, förlagd till riksdagen och med dagsfärskt stoff från kamrarnas plena. Det torde vara första gången som riksdagen så ryckts ut ur sin splendida isolering på Helgeandsholmen och gjorts till skådeplats för en deckarförfattares fantasi. Följetongen har tydligen aldrig avsett att vara annat än ett journalistiskt infall med snudd på parodi, men utan någon mera allvarlig syftning har bagatellen i alla fall kommit att föra in i synfältet något som måste vara ett högst komplicerat dilemma för folkets utvalda men vilket veterligen inte någon gång speciellt frilagts som en tendens i riksdagskollektivet.

Ett par av de i följetongen agerande riksdagsledamöterna, vilka särskilt gått in för human kriminalvård, ställs en vacker dag i den situationen att de ser sig tvungna att praktisera sina principer. Oförberedda på den uppgiften klarar de inte upp den utan trasslar in sig så att de drivs till att nästan bli kriminella själva.

De flesta riksdagsmän som är engagerade i hemmakommunens förvaltning stöter naturligtvis här på de lagföreskrifter de själva varit med om att stadfästa men hur blir det om de ställs inför enskilda livsöden och skall handgripligt tillämpa vad lagen de varit med om att skriva stadgar just för denna kategori?

I detektivromanens form skildras riksdagens liv och arbete lekfullt om än inte helt realistiskt. Att ställa några andra krav finns ingen anledning. Men det förefaller som om författarinnan närmast oavsiktligt kommit att beröra ett av de väsentligaste problem som förr eller senare möter varje riksdagsledamot. Problemet består i det personliga ställningstagandet. i frågor vilkas räckvidd och betydelse för enskilda individer man inte helt känner.

Tag exempelvis abortfrågan och raggareproblemet. Varje ledamot har denna vårriksdag tvingats att ta ställning till dessa. Varje ledamot har samtidigt varit medveten om att ett beslut i ena eller andra riktningen kan få stor betydelse för enskilda individers livslycka. Ordet låter högtidligt men jag tror att inför besluten upplevde alla just den känsla av ansvar som knappast hör vardagen till. Många skulle förmodligen velat slippa att besluta i frågor av denna intrikata och för dem främmande natur. Men också en nedlagd röst innebär ett ställningstagande.

Författarinnan låter i romanens version några ledamöter uppleva mötet med en lagstiftning som de medverkat i. Det kommer vi riksdagsledamöter i framtiden kanske att göra i de nämnda frågorna men framför allt kommer vi att på nära håll uppleva mötet med beslutet om en övergång till högertrafiken. Blir trafikolyckorna många kan det sägas att de som satts att förverkliga besluten inte varit uppgiften vuxna. Men det kan också sägas att besluten varit sådana att kraven blivit för stora. Hur

man än vänder och vrider på frågeställningen kvarstår varje ledamots ansvar. Detta torde alla vara medvetna om även om en och annan finner att många beslut sker slentrianmässigt.

Uppenbart är att ett ställningstagande ofta är enklare så länge man inte tvingas tänka igenom alla dess konsekvenser. Det gör att mången troligen betraktar riksdagsledamöterna som lite smått struntviktiga då de borrar ned sig i detaljer. Det hindrar inte att ansvaret delas av många eftersom ingen ledamot hinner sätta sig in i varje ärende. Man måste våga lita på dem som i ett utskott behandlar vissa ärenden och följa deras förslag. Gör man inte det riskerar man att så splittra sin uppmärksamhet att den inte kan koncentreras kring de frågor som behandlas i det egna utskottet.

Samtidigt som detta konstaterande görs, krävs en reservation. Ingen ledamot kan helt överlåta åt andra att ta ställning för att sedan blott rösta. Plötsligt kan var och en ställas inför ett oväntat avgörande som kräver en egen mening, som han eller hon finner rimlig och vill försvara.

Problemställningarna var förmodligen enklare innan samhällsmaskineriet nått sin nuvarande omfattning och innan det blivit så komplicerat som i dag. Nu krävs varje år nya beslut och frågan är huruvida vi själva — i riksdagen eller ute i samhället — hinner överblicka de krav som maskineriet ställer.

Lagstiftningens följder kan då som författarinnan hävdar i romanen upplevas som problem för den enskilda ledamoten. Fastän vanligare är nog att från allmänheten ställs frågor vilka kräver initiativ av den enskilda ledamoten. Svårigheten blir då att förklara varför ett begärt initiativ inte leder till någon ändring eller varför det tar så lång tid att genomföra ett förslag.

Dagens hemmadöttrar torde kunna tjäna som exempel på en grupp människor vilka med fog begär att ändring skall ske till det bättre. De har börjat göra sig påminta och mer än en av dem har med berättigad förtvivlan bett om hjälp. Vem åtar sig i ett sådant läge att förklara för en åldrande och ensam människa att varje förändring kräver tid? Vad gagnar det en trött och utarbetad hemmadotter att få veta att en utredning gjorts och att den nu skall remissbehandlas? Hon behöver hjälp nu, inte i framtiden, och har därför just ingen förståelse för det värdefulla i vårt utmärkta utredningsväsen. Och kan man begära att en dotter som ända in i ålderdomen arbetat och slitit för att föräldrarna inte skall »hamna hos fattigvården» skall förstå att det kan vara rätt och riktigt att råda henne att vända sig till socialvården, vars organ uppmanas att ge henne och hennes medsystrar effektivare och generösare hjälp. Ännu omöjligare är att förklara för henne att just hennes ställning utgör en illustration av

Forts. sid 118

domar som löper risk att häktas och få frihetsstraff. Motionerna med anledning av propositionen blev många. En expertkommitté föreslogs i I 416 och II 512. Den skulle leda en landsomfattande inventering av privata hem lämpade för familjevård. I sitt utl 57 framhöll statsutskottet, som avstyrkte samtliga motioner, att socialstyrelsen bedriver sådan verksamhet att ytterligare utredning betr familjevård ej vore berättigad. Sex medlemmar reserverade sig. — Riksdagen beslöt i enlighet med statsutskottets tillstyrkande (skr 172).

Att *bidragsförskott* skulle kunna utgå med högst 720 kr per förälder och år — i de fall där såväl modern som fadern vore skyldig betala underhållsbidrag — yrkades i motionerna I 40 och II 56. Andra lagutskottet framhöll i utl 33 önskvärdheten av en enklare ordning än den rådande vad beträffar denna fåtaliga kategori och hemställde att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte anhålla om undersökning av möjligheterna att åstadkomma lagändringar. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 280).

Riksdagen anvisade oförändrat 2 500 000 kr för *ersättning till postverket för utbetalning av allmänna barnbidrag* för 1959/60.

Bostadspolitiken

Låneramarna för bostadsbyggandets storlek och inriktning borde enligt statsverkspropositionen inriktas på ett planerat igångsättande för 63 000 lägenheter under budgetåret 1959—60. En rad förslag framlades också bl a betr ändrade grunder för den statliga låne- och bidragsverksamheten. Sålunda borde inkomststrecken för familjebostadsbidrag höjas med 1 000 kr från 1/1 1960. Ett flertal motioner väcktes och behandlades av statsutskottet i utl 49. Motionsyrkanden angående fastställd övre gräns för bostadsproduktionen (I 209, II 264), höjning till 65 000 lägenheter (I 117, II 158), omedelbart införande av kreditgarantisystem (I 115—116, II 157, 159), avstyrktes av utskottet, som dock uttalade att möjligheterna till successivt genomförande av kreditgarantisystemet borde undersökas. I anslutning till motionerna I 72 och II 99 underströk utskottet att man borde överväga en utsträckning av bidragsgivningen ifråga om pensionärsbostadsbidrag till att avse även lägenhet i hus finansierat med egnahemslån, vilket borde ge framförallt landskommuner ökade förutsättningar att ordna bostadsfrågan för sina åldringar. Riksdagen beslöt enligt utskottets förslag, hemställanden och uttalanden (skr 145).

Förslag att *hyresregleringslagen* och därmed sammanhängande lagar skulle erhålla förlängd giltighet till och med år 1961 lades fram i prop 71. Visst tillägg till lagen föreslogs med avseende på avgifter för vatten och avlopp samt en uppmjukning av föreskrifterna beträffande hyresav-

tal som slutits för minst fem år, s k långtidsavtal. I propositionen underströks önskvärdheten av en avveckling av hyresregleringslagstiftningen, vilken etappvis börjat ske, i form av avveckling av hyreskontrollen. Tredje lagutskottet behandlade i utl 15 propositionen och väckta motioner. Motionerna avstyrktes, dock uttalade utskottet med anledning av motionerna I 402 och II 491, att lagändringen gällande långtidsavtal borde vara giltig även på avtal som ingåtts före lagändringens ikraftträdande. Utskottet förordade förslagen i propositionen och underströk vikten av en snabb utveckling betr hyresregleringslagens avveckling. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 174).

Att *generell hyreshöjning* inte skulle utgå med samma belopp i saneringsmogna eller utdömda fastigheter som i övriga yrkades i motionerna I 45 och II 59. Allmänna beredningsutskottet ansåg i utl 21 att man borde överväga undantagande från generell höjning när det gäller fastigheter utdömda av hälsovårdsnämnd. Vid fall av reparation skulle därav föranledd hyreshöjning kunna prövas av hyresnämnd. Utskottet hemställde att riksdagen måtte besluta att tillkännage som sin mening vad utskottet anfört, och i enlighet därmed beslöt riksdagen (skr 224).

I prop 70 framlades förslag till en lag med *särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad,* enligt vilket behovsprövning vid fördelning av makars bo skulle ske inte endast då det gällde förhyrd lägenhet utan även betr bostadsrättslägenhet eller fastighet. Lagen skulle gälla 1/7 1959—31/12 1961. Tredje lagutskottet tillstyrkte propositionen i utl 16 och riksdagen beslöt sålunda (skr 175).

Hälso- och sjukvård

Ökning av de medicinska läroanstalternas utbildningskapacitet föreslogs i prop 93. Statsutskottet tillstyrkte förslaget med avstyrkande av motion II 528 betr vissa metoder för breddning av rekryteringsunderlaget. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 230).

Enligt statsverkspropositionen hade våren 1958 300 000 skolbarn och 60 000 förskolebarn *skyddsympats mot polio.* Nu yrkades för nästa budgetår en uppräkning av förslagsanslaget för skyddsympning för en utökning av den pågående ympningen. Med godkännande härav anvisade riksdagen förslagsanslag på 1 300 000 kr.

I prop 54 föreslogs *komplettering av sinnessjuklagen av 1929* innebärande möjlighet söka vård på sinnessjukhus utan tvång att kvarstanna på sjukhuset — med vissa undantag. Andra lagutskottet tillstyrkte men ansåg att en viss återhållsamhet borde iakttagas. Riksdagen biföll propositionen med godkännande av utskottets yttrande (skr 161).

Övriga frågor

Att *f d medborgare i de baltiska länderna* kunde få ställning som statslösa påyrkades i motionerna I 313 och II 385, som avstyrktes av andra lagutskottet i utl 27 och inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

I samband med Kungl Maj:ts förslag betr. *understöd åt flyktingar m m* föreslog föredragande departementschefen att de sociala förmåner som utgår till flyktingar överförda hit genom särskilt beslut av Kungl Maj:t även skulle gälla övriga flyktingkategorier. Sistnämnda förslag lämnades utan erinran av riksdagen vid beslut om anvisade medel (skr 5).

Enligt förslag i prop 76 angående *ny förordning om handel med preventivmedel* skulle sådana få försäljas även från automat. Andra lagutskottet behandlade propositionen i utl 14 och tillstyrkte den med avstyrkande av motionerna mot automathandel: II 486, II 487, I 406, II 495, eller för vissa inskränkningar: II 496, I 409, II 497. Utskottet gjorde ett långt uttalande om vikten av en noggrann avvägning, vilket uttalande med visst undantag riksdagen beslöt giva tillkänna som sin mening (skr 208).

Förenkling av vissa detaljbestämmelser i rusdryckslagstiftningen och betr handeln med skattefri sprit föreslogs i prop 86. Bet 36 från bevillningsutskottet tillstyrkte, och riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 205).

I statsverksprop föreslogs att betr *statens vårdanstalt å Gudhem för alkoholmissbrukare* personalplan borde uppställas med utgångspunkt från den beräknade omfattningen av verksamheten under senare hälften av budgetåret. En successiv utökning pågick, så att under 1960/61 samtliga vårdplatser skulle kunna utnyttjas — 100 st.

I prop 120 föreslogs *ny sjöarbetstidslag* fr o m 1/7 1960, som skulle innebära anknytning till den 1957 beslutade arbetstidsförkortningen för arbetare i land, avpassad efter förhållanden ombord. Sverige skulle ratificera ILO-konventionen från 1958 betr arbetstid och bemanning. Andra lagutskottet tillstyrkte propositionen med smärre ändringsförslag. Riksdagen beslöt anta förslaget om sjöarbetstidslag samt att i skrivelse till Kungl Maj:t tillkännage som sin mening utskottets erinran angående ILO-konventionens artikel om bemanning, vilken inte helt uppfylldes på svenska fartyg, men vilken fråga var under utredning (skr 278).

Av statsutgifterna för 1959/60 beräknas till folkpensioneringen 2 066 milj kr, barnbidrag 729 milj kr, nykterhets- och alkoholistvård 40 milj kr, sjuk- och yrkesskadeförsäkring 279 milj kr, förbättring av bostadsförhållandena 325 milj kr, arbetsmarknadsåtgärder 374 milj kr, socialvård i övrigt 95 milj kr, tillsammans 3 908 milj kr.

Hösten 1959

Socialförsäkring och socialhjälp

Höjning av statsbidraget till den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen föreslogs i prop 171. Dels skulle grundstatsbidraget höjas med 1 kr per dag, dels barntillägget till daghjälpen höjas till 2 kr. Denna förbättring skulle utgöra kompensation för den höjning av levnadskostnaderna, som den föreslagna allmänna varuskatten väntades medföra. I motionerna I 322 och II 394 föreslogs ökning av statens insatser för försäkringen samt föreslogs en utredning. Avslag på propositionen i ovan angivna delar yrkades i motionerna I 537, II 650, I 604, II 718, I 606, II 720. Andra lagutskottet föreslog i utl 49 att riksdagen inte måtte vidtaga någon åtgärd, med motivering att de statsfinansiella svårigheterna borde bemästras på annat sätt än genom allmän varuskatt. Man fann dock att samtliga insatser gällande arbetslösheten förtjänade närmare övervägande och hänvisade till att föredragande departementschefen tycktes ha utgått från ytterligare utredningar och överväganden.

8 reservanter tillstyrkte dock Kungl Maj:ts förslag, som antogs av riksdagen (skr 333).

Äskandet i samma prop — 171 — om *särskilt stöd åt erkända arbetslöshetskassor* för 1959/60 i form av reservationsanslag på 10 000 000 kr tillstyrktes i statsutskottets utl 187 med avslag på motionerna I 535 och II 649 med yrkande om avslag på äskandet samt I 605, II 719, I 607, II 717 med yrkande om nedsättning (skr 343).

Andra lagutskottet behandlade i utl 47 motionerna betr *höjning av folkpensionsutgiften i syfte att minska de statsfinansiella svårigheterna.* Motionerna I 538, II 645, I 556, II 667 avsåg höjning från nuvarande 4 % till 4,5 %, I 547 och II 657 höjning till 5,5 % enligt nu gällande beräkningsgrunder, dvs av den till statlig inkomstskatt taxerade inkomsten till 15 000 kr. Utskottet avstyrkte motionerna, då man ansåg att en höjning skulle drabba de mindre inkomsttagarna hårdare än de större, p g a maximigränsen 15 000 kr samt därför att avgiften var avdragsgill vid taxering.Vidare framhölls att riksdagen nästa år i samband med planerad höjning av folkpensionsförmånerna stode inför bedömning av deras finansiering. Utskottet förordade att den statsfinansiella krisen borde lösas genom en allmän varuskatt kombinerad med sociala åtgärder och i samband med den direkta statsbeskattningen enl reservation I till bevillningsutskottet bet 60.

Reservationerna blev 3. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Av interpellationerna i FK rörde nr 34 *mödravårdsverksamheten* samt bristen på *barnmorskor,* i AK nr 76 viss höjning av *ålderspensionerna,* nr 93 *rabatterade järnvägsresor* för folkpensionärer.

För att den nya *lagen om försäkring för allmän tilläggspension* redan från 1.1.1960 skulle kunna tillämpas i de delar som gällde fastställande och registrering av pensionsgrundande inkomst samt uppbörd av avgifter för försäkringen föreslogs i prop 175 vissa föreskrifter och viss organisation. Grundvalen var ett betänkande från socialförsäkringens administrationsnämnd. Förslagen var av provisorisk natur i avvaktan på förslag från nämnden till en definitiv organisation omfattande även andra delar av socialförsäkringsverksamheten, vilka förslag skulle träda i kraft 1963.

Beräkningen av pensionsgrundande inkomst föreslogs bli utförd av lokala skattemyndigheter, och med ledning av taxeringsmaterialet. Vid bedömning av om inkomst skall anses vara inkomst av anställning eller annat förvärvsarbete skall hänsyn tas till om den försäkrade är arbetstagare enligt det civilrättsliga arbetstagarbegreppet. Inkomstregistrering, uträkning och registrering av pensionspoäng skulle ske vid allmänna centralsjukkassor, debitering och uppbörd av arbetsgivaravgifterna samordnas med uppbörden för obligatorisk yrkesskadeförsäkring samt bidrag till sjukförsäkring och moderskapshjälp. Andra lagutskottet tillstyrkte i utl 50 i allt väsentligt propositionen. Men med anledning av motion I 611 underströks betydelsen av att den nyligen tillsatta utredningen beträffande s k beroende uppdragstagarnas ställning inom sociallagstiftningen inkl arbetstagarbegreppets innebörd i tilläggspensioneringen. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag (skr 354).

Med anledning av prop 162 med förslag till förordning om allmän varuskatt hade väckts motionerna I 557 och II 666 med förslag till sänkning från 50 % till 25 % betr *delar av statligt medlemsbidrag till allmän sjukförsäkring* och förslag att det statliga bidraget till sjukkassorna skulle upphöra utom i de fyra nordligaste länen, där det skulle bibehållas till den del det översteg 4:50 kr per medlem och år — allt med ikraftträdande 1/7 1960. Syftet var en utgiftsminskning för staten som skulle kompensera underskottet i statsbudgeten utan att allmän varuskatt behövde införas. Andra lagutskottet föreslog i utl 48 att frågan skulle övervägas hos Kungl Maj:t och föreläggas vårriksdagen 1960 med förslag till sådana ändringar i sjukförsäkringslagen, som kunde innebära en sänkning av statsbidraget av minst 100 milj kr per budgetår. Man hänvisade dock till besparingsutredningens uttalande att sjukkassorna under senare år kunnat öka sina fonder och numera stabiliserats så att rationaliseringar vore möjliga.

8 reservanter anmälde sig med hänvisning till proposition om allmän varuskatt. Reservationen bifölls av riksdagen.

Ökade insatser från sjukförsäkringen till fromma för rehabiliteringen föreslogs i prop 161. Då rehabilitering avser såväl medicinskt som arbets-

marknadsmässigt betingade åtgärder föreslogs att i varje centralsjukkasseområde skulle upprättas ett samarbetslag med representanter från sjukkassorna och arbetsvårdsorganen. Detta skulle pröva arbetsvårdsbehovet hos dem som erhållit sjukhjälp under viss längre tid. Medan arbetsvård i form av arbetsprövning och yrkesutbildning pågick skulle sjukpenningsförsäkringen vila, varigenom risken för utförsäkring vid återfall i sjukdomen skulle undgås, liksom risken för flyttning till lägre sjukpenningsklass p g a lägre inkomst under arbetsvården. Bortfall av sjukpenning under arbetsvården skulle i allmänhet medföra en motsvarande höjning av utbildningsbidraget. *Ändringar i yrkesskadeförsäkringslagen och militärersättningsförordningen,* syftande till förbättring för dem som undergår rehabilitering, föreslogs även i propositionen, liksom vissa ändringsförslag beträffande *reseersättningsbestämmelserna i sjukförsäkringslagen,* syftande till ökade ersättningsmöjligheter. Dessutom föreslogs vissa ändringar i lagen om ersättning åt smittbärare.

Alla ändringar skulle träda i kraft 1/1 1960.

Andra lagutskottet tillstyrkte i allt väsentligt propositionens innehåll, utl 45. Riksdagen beslöt enligt vad utskottet förordat och hemställt.

Familjepolitiken

Höjning av det allmänna barnbidraget från 400 till 450 kr per år föreslogs i prop 169. Avsikten var att kompensera den höjning av levnadskostnaderna som den föreslagna allmänna varuskatten väntades medföra. Avslag yrkades i motionerna I 536, II 648, I 602, II 716, I 603, II 715 under åberopande av att motionärerna motsatte sig införande av allmän varuskatt. Andra lagutskottet biföll i utl 46 motionerna med reservation från sex ledamöter. Reservationen bifölls av riksdagen (skr 332).

I motionerna I 252 och II 185 begärdes en utredning rörande *administrativ samordning av den statliga anslagsgivningen till frivilligt ungdomsarbete* samt upprättande av ett permanent samarbetsorgan mellan statsmakterna och ungdomsorganisationerna. Statsutskottet förutsatte i utl 183 att Kungl Maj:t skulle vidta åtgärder i denna riktning vid behandlingen av i november 1959 framlagt betänkande om ungdomsbrottslighet eller i annat sammanhang. Riksdagen beslöt att i skrivelse till Kungl Maj:t tillkännage utskottets uttalande (skr 341).

Interpellation i FK nr 27 gällde *samverkan* i ungdomsfostrande syfte mellan *hem, skola och kamratkrets,* i AK nr 72 åtgärder mot *sysselsättningssvårigheter bland ungdomen,* nr 82 åtgärder mot den tilltagande *ungdomsbrottsligheten.*

Bostadspolitiken

Prop 173 yrkade ändring i första paragrafen av *1947 års lag om kommunala åtgärder till bostadsförsörjningens främjande.* Sådana åtgärder skulle kunna utsträckas även till annan kommun, om de berörda kommunerna utgjorde en enhet i bostadsförsörjningshänseende. Skälet var att vissa tätorter hade brist på tomtmark. För samgående skulle erfordras samtycke från den kommun där byggandet skulle ske. Avslag yrkades i motionerna I 608 och II 722 med motivering bl a att förslaget innebar en avvikelse i princip från de samarbetsformer som under de senare åren blivit rådande mellan kommunerna och att man inte kunde anse det rimligt att låta en kommun ge bostadssubventioner till personer bosatta i andra kommuner. Tredje lagutskottet förutsatte i sitt utl 27 att kommunalt stöd till utanför den egna kommunen bosatt endast i undantagsfall skulle utgå och att de föreslagna ändringarna skulle innebära större smidighet än den nuvarande ordningen. Utskottet hemställde att propositionen måtte bifallas av riksdagen, vilket skedde (skr 359).

Motionerna I 531, II 643, I 544, II 655, I 554, II 665 med yrkanden om *besparingar för budgetåret 1959/60 på bostadsförsörjningens område* upptogs av statsutskottet i utl 174, med hemställan om avslag, och riksdagen beslöt i enlighet därmed.

Interpellation 108 i AK rörde den statliga *bostadspolitikens* administration.

Hälso- och sjukvård

Interpellationerna i AK 89 och 90 rörde förhållandena vid *Eugeniahemmet* i Stockholm.

Övriga frågor

Behandlingen av motionerna I 76 och II 101 angående *livstidsgager åt förtjänta utövare av konstnärliga yrken* beslöt riksdagen uppskjuta till 1960 års riksdag enligt hemställan av statsutskottet i mem 191.

En översyn av lagstiftningen på social- och undervisningsväsendets område i syfte att minska behovet av dispens från medborgarskapslagens bestämmelser om naturalisation som följd av här bosatta utlänningars behov av sociala och andra bidrag, föreslogs i motionerna I 89 och II 120. Andra lagutskottet ansåg i utl 43 att de olika författningarna borde kunna kompletteras alltefter som behov därav uppstod och påpekade betydelsen av det internationella samarbetet. På hemställan av utskottet föranledde motionen inte någon riksdagens åtgärd.

Ändringar i *1958 års förordning om sjömansskatt* föreslogs i prop 181. Man avsåg en sänkning av sjömansskatten för små och medelstora inkomsttagare i avsikt att motverka merbelastningen för dem p g a den skärpta indirekta beskattningen. Bevillningsutskottet framhöll i bet 66 risken för att skatten för sjömän kunde verka oförmånligt genom ojämna inkomster och tillstyrkte den föreslagna sänkningen. Enligt propositionen skulle Kungl Maj:t utfärda nya skattetabeller, men utskottet ansåg att de skulle fastställas av riksdagen och framlade därför ett nytt författningsförslag. Riksdagen beslöt enligt utskottets förslag (skr 355).

Praktiska principer Forts. från sid 110

det besvärliga övergångsläge vi nu upplever. Hon har gjort en stor insats enligt det gamla samhällets mönster, det nya har andra krav och värderingar men har inte helt hunnit med i sin egen omorganisation.

Det tyngsta arbetet faller inte på de beslutande riksdagsledamöterna utan på alla dem som skall omsätta besluten i handling. Man kan ifrågasätta om vi ens till fullo vet vilka påfrestningar vi utsätter de enskilda tjänstemännen för då de måste förverkliga alla nyheter på det sociala fältet.

Ofta äger besluten i sig själva en nyskapande kraft på gott och ont. Och där kan vi knyta an till detektivhistorien i riksdagshuset. De nya problemen kan bli svåra att bemästra. De avgöranden vi nu väljer är avsedda att lösa problem som har upphov i gårdagens och möjligen dagens samhälle. Utgående från dem tar vi sikte på morgondagens samhälle och söker omdana det.

I romanen får riksdagens sammetsdraperier utgöra symbolen för problem som vi snärjer in oss i. Framtidens författare kommer kanske hellre låta ledamöterna halka på glasfiberdraperier. Men oavsett vilka problem vi än trasslar in oss i är det av betydelse att vi alla är medvetna om problemens vikt.

Våren 1960

Socialförsäkring och socialhjälp

Som *bidrag till erkända arbetslöshetskassor* anvisade riksdagen för budgetåret 1960/61 ett försöksanslag av 87 000 000 kr, vilket innebar en uppräkning med 10 000 000 kr (skr 207).

I statsverksprop äskades till *kostnader för arbetslöshetens bekämpande* 120 000 000 kr, vilket innebar en uppräkning med 20 000 000 kr. Departementschefen underströk att arbetsmarknadsläget 1958/59 varit sämre än tidigare, att många åtgärder vidtagits för att bereda arbetslösa sysselsättning och hjälp i annan form. Sedan senare hälften av 1959 var läget förbättrat på arbetsmarknaden, och det tycktes sannolikt att förbättringen skulle fortskrida. De rörlighetsstimulerande och yrkesutbildande åtgärderna borde få större omfattning, och en effektiv beredskap syntes dock fortfarande önskvärd. Vissa redovisningstekniska förändringar föreslogs.

I motionerna I 353 och II 440 föreslogs en skrivelse till Kungl Maj:t med anhållan om *översyn av arbetsmarknadspolitiken* i syfte att nå en effektivare arbetslöshetsbekämpande politik kunna åstadkommas. Statsutskottet påpekade i utl 81 bl a att en samlad översyn av arbetsmarknadspolitiken nu vore befogad och hemställde att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t skulle tillkännage utskottets uttalande. På motionerna I 346 och II 444 betr beredskapsarbeten på vägar och gator, II 350 betr översyn av lönesättning och sysselsättningsåtgärder för arkivarbetare, I 551 och II 678 betr användning i Norrland av nästa budgetårs anslag till kostnader för arbetslöshetens bekämpande m m yrkade statsutskottet avslag.

I enlighet med utskottets tillstyrkande av det äskade anslaget och hemställan betr ovannämnda skrivelse till Kungl Maj:t beslöt riksdagen — mot en reservation betr arkivarbetarnas löner (skr 207).

Utredning för att uppnå *fördelaktigare ersättning till dem som drabbats av silikos* och p g därav måst avbryta det arbete där de ådragit sig sjukdomen före yrkesskadeförsäkringslagens ikraftträdande 1/1 1955 föreslogs i motionerna I 449 och II 556. Då en framställning till Kungl Maj:t med samma innebörd redan behandlades i socialdepartementet yrkade andra lagutskottet i utl 29 avslag och riksdagen beslöt sålunda.

14 motioner hade inlämnats i samband med *lagen om försäkring för allmän tilläggspension,* som antagits vid 1959 års riksdag. Andra lagutskottet behandlade dem i utl 6. Motionerna I 446, II 560, I 450, II 565 rörde upphävande av lagen och mer individuell lösning av tilläggstrygghetens problem, I 74, II 94, I 457, II 557, I 461, II 579 innehöll olika ändringsförslag, I 448, II 551, I 462, II 549 syftade till ökade möjligheter för återlån av till tilläggspensioneringen inbetalade medel. Utskottet hemställde betr samtliga motioner, att de inte måtte föranleda någon riksdagens åt-

gärd. 9 reservationer och ett särskilt yttrande bifogades utskottets utlåtande. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan.

I prop 75 framlades förslag om *höjning av folkpensionen* fr o m 1/7 1960 med 250 kr för ensam pensionär och 350 kr för två pensionsberättigade makar. Med 9 indextillägg skulle årsbeloppen bli 2 750 resp 4 350 kr. Höjning av hustrutilläggens maximibelopp föreslogs även, dock inte någon avveckling av de kommunala bostadstilläggen. Nya regler för *änkepensionerna* föreslogs i prop, i överensstämmelse med 1958 års riksdags ställningstagande till huvuddragen i folkpensioneringen. Änkepensionen skulle vara lika stor som ålderspensionen till ensam pensionär, vilket innebar en höjning med 750 kr. Full pension skulle utbetalas till änka med barn under 16 år hemma och till änka som varit gift med mannen minst 5 år och fyllt 50 år vid hans död. 36 år vore minimiåldern för änkepension — om änkan var mellan 36 och 50 år vid mannens frånfälle skulle pensionen minskas med en femtondel för varje år som hon var under 50. Om änkan inte hade barn under 16 år hemma skulle vid bedömning angående pensionsrätt anses som om mannen avlidit då yngsta barnet fyllde 16 år eller då hon annars upphörde att ha sådana barn hemma. Änka som fått pensionen indragen på grund av omgifte och på nytt blev änka inom fem år skulle kunna återinträda i rätten till änkepension efter förste mannen. Vidare innehöll propositionen förslag angående inkomstprövning för änkepension samt att barnpension om 1 000 kr om året fr 1/7 1960 borde införas för barn under 16 år vars huvudsakliga försörjare avlidit.

Statens merkostnader på grund av förslaget beräknades för budgetåret 1960/61 till 306 milj kr och för kommunerna med 63 milj kr. Andra lagutskottet tillstyrkte i allt väsentligt prop i utl 20 samt hemställde med anledning av motionerna I 575, II 713, I 576, II 719, II 711 om anhållan i skrivelse till Kungl Maj:t att 1958 års socialförsäkringskommitté skulle få i uppdrag att överse reglerna om inkomstprövning inom folkpensioneringen. Utskottet föreslog även att kommittén skulle beakta motionerna I 316, II 391, I 575, II 713, I 578, II 716 som avsåg åtgärder för tryggad försörjning av missgynnade grupper, t ex de s k hemmadöttrarna.

17 reservationer bifogades utskottets utl. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan men stannade vid skiljaktiga beslut när det gällde reservation betr höjning av barnpension i vissa fall. Utskottet föreslog i mem 37 att kamrarna med frånträdande av tidigare fattade beslut i frågan om barnpensionens storlek när båda föräldrarna avlidit skulle förena sig om att pensionen till dessa barn skulle utgå med 1 400 kr. Riksdagen beslöt i enlighet härmed (skr 175).

Riksdagen anvisade *arbetsgivaravgift till den allmänna tilläggspensioneringen* för budgetåret 1960/61 med 60 000 000 kr, med bifall till i statsverkspropositionens av statsutskottet tillstyrkta förslag, utl 65 (skr 192).

Motionerna I 445 och II 562 innehöll förslag om *sänkning av statsbidraget till allmänna sjukförsäkringen* med ca 110 milj kr. I motionerna I 468 och II 577 föreslogs sänkning med ca 125 milj kr samt en förlängning av karenstiden för sjukpenningsförsäkringen från 3 till 7 dagar och höjning av karensbeloppet vid läkemedelsrabatteringen från 3 till 5 kr. För de yrkesskadeförsäkrade ansågs dock att sjukpeninng för dem skulle utgå från första dagen, om sjukdomen inte varade mer än 3 dagar. I motion II 576 yrkades att sjukersättning vid yrkesskada skulle utgå från första dagen. Andra lagutskottet påminde i utl 8 att riksdagen tidigare haft att ta ställning till förslag med samma innebörd och att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Socialförsäkringens administrationsnämnd, som har att utreda frågan om administrativ samordning av socialförsäkringens olika grenar och i samarbete med myndigheter planlägga omläggningar i socialförsäkringens administration, anvisades ett reservationsanslag, nytt anslag, på 200 000 kr för 1960/61. Kostnaderna beräknades till 300 000 kr och man förutsatte att den reservation, som vid utgången av 1959/60 kunde komma att finnas av anslaget till förberedelser för pensionsreformen, skulle överföras till det nya anslaget. I motion II 436 yrkades avslag på äskandet och yrkandet bifölls av 14 ledamöter av statsutskottet. Motionen avslogs av riksdagen (skr 5).

Sådan *ändring i lagen om socialhjälp* som i görligaste mån förhindrade åtgärder från kommuns sida i syfte att övervältra kostnader för obligatorisk socialhjälp på annan kommun, genom att klientelet förmåddes till utflyttning, påyrkades i motionerna I 43 och II 51. Andra lagutskottet hemställde i utl 28 att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Motiveringen var att socialstyrelsen utfärdat råd och anvisningar, som tydligt klargjorde att tillvägagångssättet ifråga inte var förenligt med bestämmelserna i socialhjälpslagen. Frågan om möjligheter till ingripande prövades av JO, varvid även frågan om behov av lagstiftning torde övervägas. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Till *ersättningar till kommunerna enligt socialhjälps- och barnavårdslagarna* äskades i statsverksprop ett anslag uppräknat med 350 000 kr, enligt vilket riksdagen beslöt.

Av interpellationerna i AK gällde nr 5 *socialhjälpslagens bestämmelser om hemortsrätt,* nr 6 den genomförda gemensamma *utbetalningen av folkpension och personalpension* till statspensionärer, nr 28 ersättning från allmän sjukkassa för *utom riket åtnjuten sjukvård,* nr 30 *åldringsvårdens organisation,* nr 38 *kompensation till folkpensionärerna* för levnadskostnadsfördyring p g a omsättningsskatten, nr 95 *förbättring av de äldre statspensionärernas läge.*

Familjepolitiken

Reseersättning till föräldrar med barn på anstalter för vanföra, blinda, döva och psykiskt efterblivna hade begärts i motionerna I 141 och II 174. Allmänna beredningsutskottet underströk i utl 3 vikten av god kontakt mellan föräldrar-barn-vårdare, men då barnanstaltsutredningen skulle behandla även dessa frågor, hemställde utskottet att motionerna skulle överlämnas till utredningen, vilket bifölls av riksdagen (skr 146).

Prop 10 med förslag till *lag om samhällets vård av barn och ungdom* upptog förslag från 1956 års barnavårdskommitté. Enligt förslaget skulle bl a fritidsverksamhet bland ungdom bli en obligatorisk uppgift för kommunerna, barnavårdsmyndigheterna skulle erbjudas mer differentierade förebyggande åtgärder, organisationen av barnavårdsnämnderna omarbetas från grunden. Skydd mot skadliga förflyttningar av fosterbarn hade behandlats i förslaget. Lagrådet, till vilket förslaget remitterats i juni 1959, hade vänt sig mot att förslaget delvis tillerkände barnavårdsnämnderna ökade befogenheter utan att öka kraven på ledamöternas kvalifikationer samt avstyrkt att lagförslaget förelades riksdagen utan ytterligare utredning. — Utöver vad som nämnts innebar förslaget bl a att barnavården liksom tidigare i första hand skulle vara en angelägenhet för kommunerna, och betydelsen av deras förebyggande åtgärder underströks. Reglerna för barnavårdsnämndens organisation anslöt sig till motsvarande för socialnämnd. Åtgärder i avsikt att garantera fullständiga och tillförlitliga utredningar föreslogs. Åldersgränsen för ingripande, som inte föranletts av den underåriges beteende, hade höjts från 16 till 18 år. Skyddsuppfostran skulle i fortsättningen betecknas samhällsvård. Vidare föreslogs stadganden om hjälpåtgärder och föreskrifter rörande underårigs levnadsförhållanden. Nytt var förslaget om omhändertagande för utredning. Polisen skulle få ökade befogenheter att ta kriminella eller f ö asociala ungdomar i tillfälligt förvar. Förutsättningarna för förebyggande åtgärder skulle liksom hittills vara desamma som för omhändertagande, dock med gradering så att andra åtgärder skulle prövas före omhändertagande. Vård i enskilt hem skulle vid omhändertagande ha företräde framför anstaltsvård. Förenkling av lagregleringen betr upphörande av samhällsvård föreslogs. För rätt att ta emot fosterbarn skulle alltid barnavårdsnämndens tillstånd inhämtas. Anmälningsskyldigheten betr vistelsebarn skulle inte få motsvarighet i den nya lagen. Skyddet för dem skulle tillgodoses genom att de genom särskilt beslut kunde jämställas med fosterbarn och att förbud för viss person att annat än tillfälligt ta emot annans barn under 16 år kunde utfärdas. Rätten att besluta om inskrivning vid ungdomsvårdsskola skulle överflyttas till socialstyrelsen i samband med att staten övertagit ansvaret för skolorna. Begreppen »utackordering» och »villkorlig utskrivning» skul-

le ersättas av »vård inom och vård utom skolan». Inga större förändringar föreslogs betr kommuns rätt till ersättning av staten eller annan kommun för vissa vårdkostnader, liksom inte heller betr enskildas ersättningsskyldighet. Den nya lagen skulle träda i kraft 1/1 1961. Propositionen innehöll förslag till ändringar i socialhjälpslagen, föranledda av det nya barnavårdslagsförslaget. Av motionerna gällde I 6, II 9, I 15, II 23 inrättande av ungdomsdomstolar, I 16 och II 24 inrättande av kortvarigt ovillkorligt frihetsstraff för unga. I samband med motionerna I 213 och II 252 underströk andra lagutskottet, som i utl 5 behandlade propositionen och motionerna, vikten av att tillräckligt många vårdplatser ställdes till förfogande och anvisade olika vägar härför. Riksdagen beslöt i enlighet med vad utskottet anfört och hemställt, med bifall till propositionen (skr 152).

Kravet på *slopande av allmänt barnbidrag för det äldsta barnbidragsberättigade barnet* i familjen återkom i motionerna I 303 och II 380. Barnbidragen skulle i stället utgå med 400 kr för andra barnet, 500 kr för tredje barnet och 600 kr för varje ytterligare barn. Ett särskilt barnbidrag på 400 kr i s k ofullständiga familjer för enligt föreslagna regler inte barnbidragsberättigat barn föreslogs. Syftet var att nedbringa statsutgifterna för att möjliggöra avskaffande av den allmänna varuskatten. Andra lagutskottet åberopade i utl 2 riksdagens tidigare ståndpunkttaganden till liknande förslag och hemställde att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Enligt detta beslöt riksdagen.

Som följd av beslut från 1959 års riksdag om *höjning av barnbidraget* från 400 till 450 kr äskades i statsverkspropositionen höjt anslag till allmänna barnbidrag till 809 000 000 kr, innebärande uppräkning med 80 000 000 kr. I motionerna I 64 och II 73 föreslogs att kostnaderna för det allmänna och lika barnbidraget skulle föras under finansdepartementet i stället för socialdepartementet, eftersom barnbidraget hade karaktär av del av skattepolitiken. Statsutskottet underströk i utl 45 att ehuru bidragen med viss rätt kunde betraktas som integrerande del av skattesystemet, så hade först och främst socialpolitiska synpunkter varit vägledande för reformens genomförande — t ex att barnens försörjning var en hela samhällets angelägenhet och sålunda i viss utsträckning skulle fördelas på alla medborgare. Dock fann utskottet sig införstått med motionärernas syfte att markera bidragens anknytning till skattesystemet och föreslog att Kungl Maj:t vid uppgörande av förslaget till riksstat för 1961/62 skulle överväga problemet. Riksdagen beslöt som utskottet tillstyrkt och hemställt med bifall till det äskade anslaget.

I prop 76 framlades förslag om *reformer på familjebeskattningens område* på grundval av betänkande från 1957 års sambeskattningsrevision. Denna

Forts. sid 127

Vid fördelningen lagutskotten emellan hamnar de rent sociala frågorna i andra lagutskottet (utskottet i sammanträde se bild ovan), vars ordförande sedan 1957 är första vice talman i första kammaren Axel Strand.

Andra lagutskottet och de sociala frågorna

Uttalande av förste vice talmannen Axel Strand

Vid fördelningen lagutskotten emellan hamnar de rent sociala frågorna i andra lagutskottet, vars ordförande sedan 1957 är förste vice talmannen i första kammaren *Axel Strand.*

Och det är sociala frågor som klart dominerar i utskottets arbete — vilket bl a medfört att trafikärendena, som tidigare hört dit, från 1962 handläggs av tredje lagutskottet. Utskottet handlägger även lagstiftningsfrågor rörande arbetstid och arbetsrätt, och den dag vi ber hr Strand svara på några frågor av intresse för dem som på det sociala området i sista hand skall följa upp resultatet av utskottets mödor, är han just i färd med att inleda utskottsarbetet på den nya semesterlagen.

Hr Strand konstaterar omöjligheten i att i korta drag och ur utskottets aspekt dra någon utvecklingshistoria. Arbetet har ju kännetecknats av, om inte precis dalar, så definitivt toppar: t ex folkpensionen som stod i förgrunden vid 1947 års riksdag och sjukförsäkringen vid 1954 års riksdag. Den senaste toppen, ATP, utgjorde ju en inledning till den stora samordningen inom socialförsäkringen, och då folkpensionen är grundläggande medförde ATP vissa reformer inom denna. Mycken uppmärksamhet har ägnats graderingen av änkepensionerna inom folkpensioneringen — hr Strand påpekar nödvändigheten härav med exemplet »det är ju något verklighetsfrämmande om en 30-årig frisk änka utan barn skulle tillförsäkras livsvarig pension av skattemedel». Han understryker vidare, att de olika tilläggen inom folkpensioneringen kommer att ha sin aktualitet fortlöpande under de 20 år som det tar innan ATP verkar fullt effektivt och under vilken tid de sammanlagda ålderspensionerna i många fall blir otillräckliga.

På frågan om man kan tala om en genomförd »rikssyn» när det gäller sociala frågor svarar hr Strand, att kommunerna berörs ju inte direkt utom ifråga om bidrag till finansieringen — däremot vill landstingen givetvis ha sitt ord med i laget när det gäller sjukvårdsfrågor, och dit hör exempelvis sjukförsäkringen, sjukhuslagen och lagen om läkarbehörighet o dyl.

Andra lagutskottet har inte mött några speciella nyheter i motionerna till vårriksdagen 1963. Dominerar gör — och kommer väl länge att göra — kompletterings- och ändringsförslag när det gäller den lagstiftning, som bygger på socialförsäkringskommitténs betänkande. Och hr Strand som varit ordförande i kommittén är den förste att inse, att vid tillämpningen luckor kan blottas, som motionärerna vill fylla ut snarast möjligt. Barnbidragen återkommer ständigt i motionsfloden, likaså höjningsförslag beträffande folkpensionerna. Det har sålunda inte verkat hämmande att partierna har en inofficiell överenskommelse om höjning av folkpensionen vartannat år upp till en viss nivå 1968!

Nu är det väl i allmänhet inte så att man hamnar i andra lagutskottet,

därför att man är expert på sociala frågor. Det skulle ju förutsätta att respektive partier har expert tillhands just när det finns en plats ledig i utskottet. Men utan tvekan blir man expert efter en tid. Samtliga utskottsledamöter tar lika stor del i det många gånger digra materialet. Förberedelsearbetet blir ju olika betungande, beroende på om vederbörande tidigare sysslat med frågor av liknande slag. Man får ju t ex förutsätta att utskottsordföranden haft något litet försprång när det gäller sjukförsäkringsfrågor. När det gäller betydelsefulla frågor yttrar sig minst hälften av ledamöterna i debatterna. Reservationerna blir som regel då också många: Man kan ju ha olika meningar om sättet att genomföra en reform, även om dess angelägenhet är allmänt vitsordad.

Hr Strand uttalar till sist sin glädje över att ha fått vara med om införandet av ATP, den fina reform, som för hans del betyder uppfyllandet av den stora drömmen. Om de drömmar han har kvar avslöjar han intet.

I intet av riksdagens utskott finns så många kvinnor som i andra lagutskottet: Av de 16 ordinarie ledamöterna är 6 kvinnor och av 33 suppleanter 5 kvinnor — alltså en klart markerad förkärlek för detta utskott bland riksdagens 45-tal kvinnliga ledamöter. Ser man till de i riksdagens årsbok redovisade »borgerliga» yrkena hos de ordinarie ledamöterna finner man 2 redaktörer, 2 ombudsmän, nämndeman, med dr-grosshandlare, förbundssekreterare, konsulent vid socialstyrelsen, lantbrukare, överförmyndare, socialsekreterare, kamrer, lantarbetare, fil dr, folkskollärare och så ordföranden-förste vice talmannen.

Våren 1960 Forts. från sid 123
hade gällt de grundläggande principfrågorna för familjebeskattningen men inte föreslagit några ändringar härvidlag. De väsentliga förslagen var dessa: Förvärvsavdraget för yrkesarbetande gift kvinna med minderårigt barn skulle fördubblas, rätt till förvärvsavdrag skulle tillkomma även gift kvinna med inkomst av jordbruksarbete. Avdraget skulle utgå enligt samma regler vid statlig som vid kommunal beskattning. Betr sambeskattningen framhölls, att denna i regel är förmånligare än om makarna beskattas var för sig — det gäller alltid om makarna sammanlagt tjänar under 20 000 kr. Är hustruns inkomster mindre än 9—10 000 kr kan sambeskattningen aldrig leda till höjd beskattning. I högst 2,6 procent av äktenskapen kan sambeskattningen medföra högre skatt. Vidare föreslogs att ensamstående med hemmavarande minderårigt barn vid inkomsttaxeringen skulle få samma ortsavdrag som två makar, och den statliga inkomstskatten skulle för s k ofullständiga familjer beräknas efter den skala som tillämpas för gifta. Den som underhåller barn som vistas hos annan skulle få rätt dra av underhållsbidraget som allmänt avdrag, dock med högst 1 000 kr per år. Sammanboende ogifta föräldrar skulle beskattas som gifta, även då barnet ej längre är minderårigt. Personer som varit gifta med varandra och fortsätter eller återupptar samlevnaden taxeras som gifta. De nya reglerna skulle gälla från 1961 års taxering. Många motioner väcktes med anledning av propositionen, som dock tillstyrktes av bevillningsutskottet i bet 40. Av de 6 reservationerna gällde en bifall till motionerna I 204 och II 245, med yrkande att ensamstående skattskyldig med hemmavarande barn med rätt till allmänt barnbidrag ifråga om rätten att åtnjuta sparavdrag skulle jämställas med gift skattskyldig. Riksdagens kamrar fattade överensstämmande beslut enligt utskottets hemställan utom betr ovannämnda reservationsyrkande. I mem 65 konstaterade utskottet att sammanjämkning kunde ske och ansåg sig förhindrat att förorda gemensam votering. Den föreliggande frågan befanns ha förfallit för innevarande riksdag. Utskottets anmälan lades i båda kamrarna till handlingarna.

Förslag om begränsad revision av familjebidragssystemet i fredstid framlades i prop 33 efter särskild utredning. Maximibeloppen för familjepenning enligt 1946 års familjebidragsförordning skulle med hänsyn till den allmänna standardhöjningen höjas med 10 %. Begravningsbidragen skulle höjas till 600 kr för hustru och 300 kr för barn eller adoptivbarn samt kunna utgå även till värnpliktig som inte uppbar familjepenning eller åtnjöt näringsbidrag. Vidare föreslogs förenkling av bestämmelserna om statsbidrag för kostnader som inte helt ersattes därav. Ändringar i den s k normerade behovsprövningen ifråga om hustrus arbetsinkomst föreslogs även.

Andra lagutskottet behandlade i utl 7 propositionen jämte motionerna. I motionerna I 523 och II 650 föreslogs en 20-procentig höjning av familjepenningen, vilket utskottet biträdde. *Gynnsammare normer vid beräkning av familjebidrag åt rörelseidkare* förordades i motionerna I 524 och II 651, vilket utskottet hemställde att i skrivelse till Kungl Maj:t måtte givas tillkänna, liksom även förslagen i motionerna I 525 och II 652 om översyn av bestämmelserna betr näringsbidragets utformning. Utskottets förslag bifölls av riksdagen (skr 137).

En allmän översyn av familjepolitiken begärdes i motionerna I 140 och II 171, där bl a påpekades att de faktorer som bestämmer befolkningsutvecklingen ännu är för litet kända. Då många av delproblemen dock vore under utredning, ansåg allmänna beredningsutskottet att resultatet av dessa borde avvaktas innan en allmän översyn genomfördes. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd, på utskottets förslag i utl 13.

I motionerna I 497 och II 613 föreslogs utredning genom socialpolitiska kommittén betr *stöd åt s k ofullständiga familjer*. Allmänna beredningsutskottet ansåg enligt utl 4 att dessa frågor redan kunde anses ingå i kommitténs uppdrag, varför föreslogs att motionerna tillika med utskottets utlåtande överlämnades till socialpolitiska kommittén. Detta förslag bifölls av riksdagen (skr 147).

Principförslag med riktlinjer för en framtida familjerådgivningsverksamhet lades fram i prop 135. Den skulle stå under huvudmannaskap av landstingen och städerna utanför landsting. Organisationen skulle under de första åren få karaktären av försöksverksamhet med statligt stöd enligt samma principer som för den psykiska barna- och ungdomsvården. Departementschefen påpekade, att det stigande materiella välståndet inte medfört motsvarande minskning av personliga problem i hem och äktenskap. En bidragande orsak härtill torde vara befolkningsomflyttningen i samband med stigande urbanisering, vilken medfört anpassningssvårigheter. Tätorternas lockelser splittrar familjelivet, trångboddheten likaså. Gifta kvinnors yrkesarbete, stigande asociala tendenser bland ungdomen, stigande skilsmässofrekvens anfördes bl a som ytterligare skäl att familjerådgivningen hade en stor uppgift att fylla i vårt samhälle. Den föreslagna rådgivningen skulle omfatta såväl abortpreventivt som annat rådgivande och hjälpande arbete. Verksamheten skulle ha rationell anknytning till abortbyråerna och enheterna inom den psykiska barna- och ungdomsvården. Huvudmannen skulle under försöksstadiet bestämma hur verksamheten skulle organiseras. Då bristen på organiserad personal väntades bli kännbar ansågs det nödvändigt att planera en utbyggnad av familjerådgivningen på lång sikt.

Både medicinsk och social sakkunskap borde vara representerad på by-

råerna, dessutom i förekommande fall experter som t ex jurister och präster. I ett nyligen avgivet betänkande från mentalsjukvårdens statsbidragsutredning hade statsbidragen till landstingens mentalsjukvårdande verksamhet tagits upp, och inom en nära framtid skulle översyn ske betr bidragen till övriga delar av hälso- och sjukvård. Därför ansågs att formerna av statsbidragsgivning på längre sikt till familjerådgivningen inte skulle prövas nu. Dock borde möjligheten till statsbidrag införas från 1/1 1961 men bidragen utbetalas i efterskott, vilket innebar att medel behövde anvisas först för budgetåret 1961/62.

I motionerna I 648 och II 801 föreslogs fastställande av minimilöner för familjerådgivare, anpassade efter den merutbildning utöver socialinstitut som föreskrivs för behörighet. Motionärerna önskade avslag på propositionens förslag att provinsialläkare skulle vara lokal tillsynsmyndighet och yrkade att statsbidrag även skulle kunna utgå till byråer i enskild regi. Avslag på propositionen påyrkades i motionerna I 654 och II 807 med hänvisning till att riksdagen skulle binda sig vid utgifter av okänd storlek genom att principbesluta om statsbidrag. Statsutskottet tillstyrkte propositionen i utl 136. Betr förslaget om bidrag till enskilda byråer hade utskottet intet att erinra, förutsatt att dessa uppfyllde villkoren för statsbidrag.

I övrigt avstyrktes motionerna. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 318).

Med anledning av i statsverkspropositionen äskade anslag *till ferieresor för barn* och *ferieresor för husmödrar* framlades motionerna I 240 och II 300 med yrkande om avslag, II 436 med förslag att enskildas avgifter för ferieresor skulle höjas med 10 kr per resa, dock med oförändrade särbestämmelser för barn från flerbarnsfamiljer och barn till ensamstående mödrar, II 127 med förslag att anslaget till ferieresor för barn skulle anvisas i enlighet med socialstyrelsens förslag med 2 050 000 kr istället för de äskade 1 800 000 kr. Statsutskottet yrkade i utl 5 avslag på motionerna och bifall till Kungl Maj:ts förslag. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag (skr 5).

En förenkling av bestämmelserna rörande *stipendier för underlättande av husmoderssemester* och ökade möjligheter att lämna effektiv hjälp där behovet är störst förordades i samband med det oförändrade anslagsäskandet i statsverksprop. Avslag yrkades i motionerna I 240 och II 300. Utskottet föreslog dock bifall till Kungl Maj:ts förslag, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 5).

Enligt beslut av 1959 års riksdag skulle avlösning av statsbidrag till den *sociala hemhjälpen* äga rum 1/7 1960. Enligt årets statsverksprop föreslog socialstyrelsen att vissa av de för bidrag gällande villkoren skulle ersättas

av normerande bestämmelser om hemvårdarinnors utbildning och kompetens m m. Departementschefen framhöll att kommunernas handläggning av dessa frågor dock varit sådan att det inte vore påkallat behålla socialstyrelsens befogenheter att utfärda föreskrifter härvidlag. Han förutsatte vidare att statsbidragets avlösning och slopandet av med bidraget förbundna villkor för verksamheten inte skulle leda till sänkning av hemvårdarinnornas yrkesstandard. Staten borde behålla ansvaret för utbildningsmöjligheterna och för att socialstyrelsen genom råd och anvisningar för den sociala hemhjälpsverksamheten skulle verka för att den utvecklades på ett ändamålsenligt sätt. Riksdagen lämnade vad departementschefen anfört utan erinran och biföll Kungl Maj:ts äskande av bidrag i form av förslagsanslag på 2 400 000 kr, vilket innebar en nedräkning med 2 240 000 kr med hänsyn till att anslaget för budgetåret skulle komma att belastas blott med kostnader för statsbidrag för första halvåret (skr 5).

I samband med äskanden för budgetåret 1960/61 till *mödrahjälp* och *mödrahjälpsnämnderna* framhölls i statsverksprop att omprövningen av mödrahjälpsfrågan fortfarande borde anstå tills man kunde överblicka olika sidor av hjälpbehovet för dem vilkas behov inte tillfredsställande tillgodosågs av socialförsäkringarna. Statsutskottet biträdde i utl 5 äskandena och tillstyrkte avslag på motionerna I 240 och II 300 som begärde avslag på äskandena, II 437 som föreslog att mödrahjälpen från 1/1 1961 helt skulle överföras till kommunerna, varvid mödrahjälpsnämnderna skulle avskaffas.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 5).

Med anledning av statsverkspropositionens äskande om uppräknat bidrag till *driften av anstalter för halvöppen barnavård* föreslogs i motionerna I 245 och II 304 att riksdagen hos Kungl Maj:t måtte begära förslag till förbättrat statligt stöd till daghem och förskolor och ifrågasatte om, eftersom bidragen inte uppräknats med hänsyn till generella lönehöjningar 1959, en fortsatt utbyggnad inom den halvöppna barnavården skulle kunna ske i oförminskad takt. Statsutskottet påpekade i utl 5 att så dock hade varit fallet och ansåg i likhet med departementschefen att statsbidragen inte borde automatiskt knyta an till löneutvecklingen. Utskottet anförde vidare att om 1958 års förskollärareutredning skulle finna ökade statliga insatser erforderliga för utbildande av pedagogisk personal så hade den direktiv att överväga huruvida ökningen kunde ske inom ramen för det samlade statliga stödet. Statsutskottet avstyrkte motionerna och riksdagen beslöt sålunda (skr 5).

Olika åtgärder för *förbättring av vårdresurserna vid statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården m m* föreslogs i prop 83, som grunda-

de sig på kommitténs för ungdomsvårdsskolorna slutbetänkande. Man redovisade även för genomförda utbyggnader av organisationen, varav framgick att tillgängliga vårdplatser i mars 1960 var 895 mot 750 ett år tidigare samt att under återstoden av 1960 ytterligare 115 platser väntades tillkomma. Föredragande departementschefen hade liksom kommittén inte ansett det lämpligt med fastställda maximi- och minimitider för vistelsen på ungdomsvårdsskola. Dock borde vistelsen på sluten avdelning vara relativt kort och normalt inte överstiga 2 månader. Förstärkning av resurserna för bl a medicinsk-psykologisk behandling genom ökning av medelanvisningen till psykiatrisk expertis föreslogs, men p g a brist på kvalificerade psykologer skulle endast en psykologtjänst inrättas. Vidare föreslogs ökade resurser för fritidsverksamheten, för uppförande av nya verkstadsbyggnader vid sex skolor, samt tjänster för ingenjörer och s k arbetande förmän samt engångsanskaffning av inventarier för verkstäderna. Anslagsposten till eftervård och utackordering i enskilda hem föreslogs uppräknad, samt föreslogs uppflyttning av vissa rektorstjänster och en psykologtjänst. I motionerna I 611 och II 756 yrkades att arbetena på föreslagen skola för svårbehandlat manligt klientel skulle påskyndas och en skola för svårbehandlat kvinnligt klientel upprättas, i motionen II 757 att ett uttalande skulle göras från riksdagen om nödvändigheten av förbättrade differentieringsmöjligheter, upprustade resurser för skolundervisningen och utökad försöksverksamhet med enhetsskoleundervisning, i I 157 och II 242 att utredning skulle ske i syfte att skapa ökade möjligheter för vård och fostran i enskilda hem av för skyddsuppfostran omhändertagna elever, i II 434 särskild utredning om fosterlegornas storlek och fördelningen av kostnaderna mellan stat och kommun ifråga om fosterhem och ungdomsvårdsskolor.

Statsutskottet tillstyrkte i utl 90 propositionens förslag och avstyrkte motionerna I 611, II 756 och II 757. Betr de övriga motionerna anförde utskottet bl a följande. Syftet att skapa vidgade möjligheter till placering i enskilda hem i stället för på anstalt befanns behjärtansvärt. Detta kunde ske i form av utackordering från ungdomsvårdsskola, då staten svarade för kostnaderna, eller i form av fosterhemsvård på kommunens bekostnad. Betr utackorderingsfallen kände utskottet inte till om ersättningen till familjerna skulle utgjort hinder för önskvärd utplacering. Betr kommunalt finansierad fosterhemsvård hänvisade utskottet till uttalande i samband med liknande motioner vid 1959 års riksdag, att högre ersättning än den kommunerna betalade skulle väsentligt underlätta anskaffningen av fosterhem. Vidare hade staten tidigare lämnat direkta bidrag till kommunernas kostnader för samhällsvård och skyddsuppfostran enligt barnavårdslagen, vilka dock avlösts genom 1957 beslutad statsbidragsreform. Då flera skäl fanns att föredra familjevård, borde betingelserna för en vidgad sådan

närmare utredas. Riksdagen beslöt enligt vad utskottet uttalat och hemställt, vilket gavs tillkänna i skrivelse till Kungl Maj:t.

Bostadspolitiken

I prop 2 föreslogs höjning av *ramen för den preliminära långivningen från lånefonden för bostadsbyggande under 1959/60* innebärande att av riksdagen tidigare fastställt byggnadsprogram skulle utvidgas med ca 5 000 till 68 000 lägenheter. Anledningen var att relativt stora nya byggnadsföretag igångsattes under vintern 1959/60 för att trygga sysselsättningen. P g därav hade en avsevärd del av den för budgetåret fastställda medelsramen redan tagits i anspråk. Statsutskottet tillstyrkte förslaget i utl 16, vilket riksdagen biföll.

Enligt statsverksprop borde de för bostadsbyggandets storlek avgörande låneramarna fastställas från den utgångspunkten att igångsättning borde gälla minst 63 000 lägenheter. Departementschefen hade anfört att en mindre uppräkning av värdena för småhus borde komma till stånd. Förslagen i statsverkspropositionen betr grunderna för den statliga låne- och bidragsverksamheten för främjande av bostadsproduktionen avsåg bl a att den garanterade räntan på primär- och sekundärlån som gällde tiden från 1/1 1960 skulle höjas med 0,5 procent för sådana före 1953 färdiga hus som tillkommit med stöd av 1946 och 1948 års tertiärlånekungörelser eller 1948 års egnahemslånekungörelse; att föreskrifterna för familjebostadsbidrag för förfluten tid skulle jämkas så att detta skulle kunna utgå för kvartal då ansökan inkom och de två föregående kvartalen; att statens stöd för nybyggnad och upprustning av bostäder åt samerna skulle förenklas. Att nybyggd lägenhetsyta på högst 125 kvm inte längre skulle föreskrivas som villkor för egnahemslån hade föreslagits av bostadsstyrelsen, men departementschefen ansåg det lämpligt med en undersökning huruvida det inte vore enklare tillgodose syftet med föreskriften genom ändringar i lånevillkoren. Kungl Maj:t föreslog att den räntefria stående delen av egnahemslån skulle slopas och i samband därmed amorteringstiden förlängas från 25 till 30 år. Besparingsutredningens förslag om ränta på de återkrävda tilläggslånen hade departementschefen inte kunnat tillstyrka, då en hyreshöjning särskilt hårt skulle drabba barnfamiljerna i berörda hus. Statsutskottet ansåg i utl 50 att till grund för medelsramarna för bostadslångivningen borde läggas ett minimiprogram om 63 000 lägenheter. Utskottet tillstyrkte i allt väsentligt Kungl Maj:ts förslag med avstyrkanden och yttranden i samband med ett flertal motioner. Riksdagen beslöt enligt vad utskottet föreslagit och hemställt, mot 50-talet reservationer.

I motion II 268 begärdes ändring i gällande regler som skulle innebära att *hyresgäst vore behörig föra talan* i samband med avgöranden om stat-

lig belåning, hyresmaximering och hyresfördelning för sådana fastigheter som stod utanför hyresregleringslagens huvudstadganden. Tredje lagutskottet avstyrkte motionen i utl 18 och den föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

I prop 61 hänvisades till principbeslut av 1956 års riksdag, att till fördel för den allmänna bostadsförsörjningen *avveckling skulle ske av statligt stöd åt bostadsbyggande för särskilda kategorier.* Det gällde bl a tjänstebostäder för folkskolans lärare. I prop ansågs att statsbidrag till lärarbostäder inom det obligatoriska skolväsendet under en övergångstid skulle utgå i begränsad omfattning.

I motionerna I 535 och II 665 yrkades avslag samt bibehållande av ett oförändrat tjänstebostadssystem under ytterligare fem år. I motion II 666 yrkades viss ändrad gränsdragning betr de orters invånarantal som skulle ha generell rätt till statsbidrag. Statsutskottet tillstyrkte i utl 105 propositionen med vissa jämkningsförslag betr bidragsbeloppen. Riksdagen beslöt i enlighet med vad utskottet tillstyrkt och hemställt (skr 280).

Att som *bidrag till inrättande av pensionärshem* ett belopp av 5 000 000 kr på tilläggsstat skulle anvisas för 1959/60 föreslogs i motionerna I 160 och II 236. Statsutskottet avstyrkte i utl 16 med reservation från 8 ledamöter.

Interpellation 96 i AK gällde *bostadsbyggandets lokalisering.*

Hälso- och sjukvården

Enligt Kungl Maj:ts av statsutskottet i utl 37 tillstyrkta förslag anvisades anslag till om- och utbyggnadsarbeten till *Vilhelmsro sjukhus* samt lån till *svenska diakonsällskapet* för vissa byggnadsarbeten i samband med uppförande av nytt vårdhem vid Stora Sköndal för svårskötta epileptiker (skr 101).

För bidrag till driften av *folktandvården* anvisades 10 500 000 kr, innebärande anslagshöjning med 300 000 kr (skr 11).

En anslagsuppräkning med 385 000 kr innebar anvisat reservationsanslag för bidrag till anordnande av *hem för kroniskt sjuka.*

Till *ambulans- och räddningsflygtjänsten* anvisades 650 000 kr mot 450 000 förra budgetåret, varvid riksdagen biföll Kungl Maj:ts förslag bl a om att svensk medborgare som råkat i nöd i något av de övriga nordiska länderna skulle kunna erhålla transport till svenskt sjukhus (skr 11).

Lån till Gotlands läns landsting för utbyggande av *lasarettet i Visby,* till Göteborgs diakonissällskap för uppförande av skolhem för barn med *cere-*

bral pares, till *Eugeniahemmet* för ombyggnad och upprustning, till kustsanatoriet Apelviken för utrustning för paraplegivård beslöts (skr 101).

Hälsoundersökning av unga kvinnor föreslogs i motionerna I 494 och II 612. Allmänna beredningsutskottet avstyrkte i utl 18 med hänvisning till att frågan skulle komma att tas upp inom kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket. Motionerna föranledde inte riksdagens åtgärd.

Utredning om förutsättningarna för och möjligheterna till *allmän obligatorisk skärmbildsundersökning* påyrkades i motionerna I 328 och II 410. Allmänna beredningsutskottet uttalade i utl 22 att det fanns all anledning förutsätta att centrala myndigheter och sjukvårdens huvudmän var beredda vidtaga de åtgärder som var genomförbara med tillgängliga ekonomiska och personella resurser. I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionerna inte någon riksdagens åtgärd.

En översikt över *utvecklingen inom den statliga mentalsjukvården* 1950/59 lämnades i statsverkspropositionen. Under perioden hade 285 milj kr anvisats för uppförande av nya sjukhus samt för utrustning av nya och befintliga sjukhus 19,6 milj kr. Antalet befattningshavare hade ökat med 2 450, varav 78 läkare. Genom beslut av 1954 och 1958 års riksdagar om omläggning av utbildningen för mentalsjukvårdspersonalen hade kapaciteten ökats till ca 500 elever om året. Den förbättrade medikamentösa terapin hade medfört femdubblade anslag till läkemedel under den senaste femårsperioden.

I statsverkspropositionen föreslogs den hittills största personalökningen inom mentalsjukvården, till en kostnad av 5 925 000 kr, varav ca 1 500 000 kr berodde på arbetstidsförkortningen. Riksdagen biföll förslagen i propositionen.

Med anledning av prop 93 med förslag till vissa byggnadsarbeten vid statens mentalsjukhus m m yrkades i motionerna I 393 och II 333 att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte hemställa om en förnyad generalplan för den slutna mentalsjukvården, om att mentalsjukvårdsberedningen skulle upprätta förslag till försöksverksamhet för öppen och halvöppen vård, om att utbyggnad av familjevården skulle prövas. Statsutskottet, som behandlade propositionen och motionerna i utl 82, avstyrkte de senare med hänvisning till att expertgruppen inom beredningen kunde förutsättas beakta erforderliga justeringar. Riksdagen biföll propositionen med avslag på motionerna (skr 11).

Åtgärder till *bekämpande av narkotikamissbruket* begärdes i motion I 271. Andra lagutskottet anförde i utl 16 att en proposition var under förberedelse med förslag till en ny läkemedelsförordning med straff för olaga innehav och överlåtelse av narkotika. Enligt utskottets hemställan beslöt

riksdagen att i skrivelse till Kungl Maj:t vidarebefordra vad utskottet anfört (skr 220).

Riksdagen anvisade förslagsanslag av 300 000 kr — nytt anslag — till *lönekostnader vid omplacering av partiellt arbetsföra.* Därav skulle bestridas kostnader för avlöning till sådana partiellt arbetsföra i statens tjänst som inte kan få arbete i den reguljära personalorganisationen och för vilka enda alternativet vore sjukpensionering (skr 12).

Till *skyddsympning mot polio* anvisades 1 000 000 kr, innebärande nedräkning med 300 000 kr. Enligt statsverksprop hade antalet skyddsympade personer i början av 1960 beräknats till 2,2 milj.

Av statsverksprop framgick dels att av de 603 provinsialläkartjänsterna var 89 utan ordinarie innehavare — för 70 av dem fanns annan vikarie än provinsialläkaren i angränsande distrikt — dels att möjligheterna att rekrytera *civila reservläkare* under senaste året försämrats starkt — i början av december 1959 stod hälften av de 30 inrättade tjänsterna vakanta.

Äskandet i statsverkspropositionen om *bidrag till vanföreanstalter* innebar uppräkning med 525 000 kr. I motionerna I 163 och II 211 hemställdes om anslag till Svenska vanförevårdens centralkommitté på 100 000 kr som bidrag till driften av kommitténs tekniska verkstad — Kungl Maj:t hade föreslagit höjt anslag med 70 000 kr. I utl 11 hemställde statsutskottet om avslag på motionerna och yrkade bifall till äskandena i statsverkspropositionen (skr 11).

I samband med äskandet i statsverksprop om oförändrat anslag till *arbetskliniken i Stockholm* yrkades i motion II 433 att kapaciteten hos kliniken skulle ökas, att vidgat stöd åt de huvudmän som planerade rehabiliteringskliniker vid centrallasarett skulle övervägas, liksom utbyggnad av arbetsprövningsresurserna provinsiellt. Statsutskottet betonade i utl 5 att åtskilligt utredningsarbete pågick inom detta betydelsefulla område och yrkade bifall till anslagsäskandet samt avslag på motionerna. Riksdagen beslöt sålunda (skr 5).

Av interpellationerna i FK rörde nr 12 *åtgärder för att avhjälpa sjuksköterskebristen,* i AK nr 21 *förbättring av de fysiskt och psykiskt handikappade barnens möjligheter* till vård, undervisning och yrkesutbildning, nr 23 vården av *vanföra och psykiskt efterblivna barn,* nr 27 undersökning av medel och metoder i kampen mot *cancersjukdomarna,* nr 59 och 62 *sjuksköterskebristen.*

Övriga frågor

Undersökning om verkningarna av tillämpningen av det *i abortlagen upp-ställda steriliseringsvillkoret* föreslogs i motionerna I 308 och II 384. Den borde omfatta genomgång av villkorsfallen under viss tidsperiod och även klarlägga orsakerna där abortingreppet inte kommit till stånd. Frågan om ökat hänsynstagande till psykologiska synpunkter borde bedömas. På hemställan av första lagutskottet i utl 25 beslöt riksdagen att en sådan undersökning skulle verkställas (skr 173).

Riksdagen anvisade för *understöd åt flyktingar m m* ett med 500 000 kr nedräknat förslagsanslag, detta p g a att vissa kostnader för yrkesutbildning och omskolning i fortsättningen skall bestridas från anslaget till kostnader för arbetslöshetens bekämpande m m (skr 5).

Betr *försvarets socialbyrå* förordade departementschefen i statsverksprop att denna skulle avvecklas under första halvåret 1961 och huvuddelen av arbetsuppgifterna överföras till försvarets civilförvaltning. Riksdagen beslöt sålunda med tillstyrkande av statsutskottet i utl 4, mot motionerna I 237 och II 298 om avslag (skr 4).

I samband med äskande i statsverksprop av 20 900 000 kr, som *bidrag till internationell hjälpverksamhet,* innebärande en till 25 000 kr begränsad anslagshöjning, väcktes ett flertal motioner, på vilka statsutskottet i utl 47 yrkade avslag, med 6 reservationer. Riksdagen beslöt enligt utskottets tillstyrkande bifalla anslagsäskandet.

Utredning rörande lagstiftning som öppnade möjligheter för *utländsk medborgare* att under vissa förutsättningar i Sverige befrias från sitt utländska medborgarskap begärdes i motionerna I 315 och II 392. Första lagutskottet hemställde i utl 21 att motionerna inte måtte föranleda någon åtgärd av riksdagen. Enligt utskottet borde en lagstiftning av detta slag genomföras i samarbete med andra länder. Dessutom borde inte Sverige besluta om en utredning som skulle underlätta för utlänningar att bli statslösa, samtidigt som ett internationellt arbete pågick i FN:s regi för att förhindra uppkomsten av statslöshet. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan.

I samband med äskande i statsverksprop av ett med 100 000 kr uppräknat anslag till *bidrag till nykterhetsorganisationer m m* hemställdes i motionerna I 164, II 216, I 365, II 445 att grundbidraget till nykterhetsrörelsen skulle höjas, i I 378 och II 469 att antalet instruktörer i alkoholfrågan skulle ökas. Statsutskottet tillstyrkte Kungl Maj:ts äskande i utl 8 och yrkade avslag på samtliga motioner. Riksdagen beslöt i enlighet med detta (skr 8).

Som förslagsanslag till *statens vårdanstalt på Gudhem* för alkoholmissbrukare fastställdes av riksdagen för avlöningar 862 000 kr, och omkostnader 438 400 kr, mot 406 000 kr resp 226 900 kr budgetåret 1959/60.

I prop 86 föreslogs utbyggnad av *vårdanstalten på Brotorp* så att den kunde ta emot alla kvinnliga alkoholmissbrukare som bedömdes vara i behov av vård på statlig anstalt. I motionerna I 585 och II 733 hemställdes att riksdagen måtte uttala, att den statliga vården på anstalt för kvinnliga alkoholister inte kunde anses löst genom en sådan utbyggnad samt att ett nytt förslag om permanent alkoholistvård snarast skulle föreläggas riksdagen. Statsutskottet hemställde i utl 80 att riksdagen måtte bifalla anslagsäskandet och inte föranstalta om åtgärd betr motionerna. Riksdagen beslöt sålunda (skr 206).

Då Kungl Maj:t förordnat två socialattachéer för tjänstgöring tills vidare intill utgången av 1962 i Washington och London äskades i statsverksprop oförändrat 230 000 kr till *socialattachéer*. Statsutskottet biträdde förslaget i utl 5, varefter riksdagen beslöt med avslag på motionerna I 240 och II 300, vari yrkats avslag på äskandet (skr 5).

I samband med prop 119 förordade departementschefen att *socionomutbildningen* även i fortsättningen tills vidare borde vara en från universitetsutbildning fristående institutsutbildning men föreslog en utredning för att närmare belysa och ta ställning till de delvis något kontroversiella problem som gällde denna utbildnings uppgifter, innehåll och organisation samt söka åstadkomma en ökning av utbildningskapaciteten. Särskilda utskottet tillstyrkte i utl 1 samtliga i propositionen förordade riktlinjer, och riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 327).

Brister i *åldringsvården* hade anförts i ett tiotal motioner, vilka behandlades av allmänna beredningsutskottet i utl 28, som hemställde att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte anhålla om översyn och kartläggning av vissa förhållanden inom åldringsvården, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 258).

Av interpellationerna i AK rörde nr 18 prövningar av ansökningar om *arbetstillstånd för utlänningar* från vissa länder, nr 31 normerna för *intagning av elever vid socialinstituten,* nr 44 omprövning av *arkivarbetet som social hjälpform,* nr 89 *visumtvånget för flyktingar.*

Av statsutgifterna för 1960/61 beräknades för driftbudgeten till folkpensionering 2 436 milj kr, barnbidrag 809 milj kr, nykterhets- och alkoholistvård 43 milj kr, sjuk- och yrkesskadeförsäkring 279 milj kr, förbättrande av bostadsförhållandena 371 milj kr, arbetsmarknadsåtgärder 469 milj kr, socialvård i övrigt 95 milj kr.

Hösten 1960

Socialförsäkring och socialhjälp

En omprövning av reglerna om *folkpension till på statens bekostnad intagna på anstalt* föreslogs i motion II 50, i avsikt att för alla eller en del av dessa bestämmelserna skulle vara desamma betr fickpengar som för på kommunala anstalter intagna. Andra lagutskottet yrkade bifall i utl 57, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 370).

Gynnsammare inbetalningsregler för kommunerna rörande bidragen till kostnader för folkpensioneringen yrkades i motionerna I 11 och II 17. Andra lagutskottet framhöll i utl 65, att riksdagen 1958 gjorde liknande framställning till Kungl Maj:t och att kostnadsfördelningen snarast skulle bli föremål för utredning. Enligt utskottets förslag föranledde motionerna inte någon riksdagens åtgärd.

En utredning för *ekonomisk värdering av husmoderns arbete i hemmet* påyrkades i motionerna I 310 och II 386. Många motiv för en sådan värdering ansågs föreligga: i samband med förvärvsavdragen inom beskattningen, vid beräkning av underhållsbidrag och bidragsförskott, med hänsyn till utvecklingen mot familjevård i stället för anstaltsvård samt vid utformningen av sjukförsäkringen.

Det sistnämnda motivet fann andra lagutskottet i utl 60 mest betydelsefullt och erinrade om att *maximum för det frivilliga sjukpenningtillägget* utöver de obligatoriska 3 kr från 1/1 1961 höjts från 3 kr till 5 kr. Utskottet påpekade även att möjligheterna till frivillig försäkring inte i större utsträckning tagits i anspråk av husmödrarna och föreslog att man skulle avvakta erfarenheterna av den genomförda höjningen. Vidare framhöll utskottet svårigheten att rättvist bedöma husmoderns hela insats — t ex den trivselskapande delen — i reda pengar och ifrågasatte om den begärda utredningen skulle kunna åstadkomma rättvisare uppskattningar än redan genomförda. Utskottet föreslog därför avslag på motionen, varvid sex reservanter anmälde sig. Riksdagen beslöt enligt utskottets förslag.

Av interpellationerna i FK rörde nr 32 *utlandssvenskarnas rätt till folkpension* och i AK nr 106 *visst sammankopplande av beslutade höjningar av folkpensionsstandarden* med utgående kommunala förmåner.

Familjepolitiken

Interpellation nr 44 i FK rörde *den psykiska barna- och ungdomsvården,* nr 142 i AK *barnbyn Skå.*

Bostadspolitiken

Interpellation nr 105 i AK angick *åtgärder mot hyresstegringar.*

Hälso- och sjukvården

Förslag till *principiella riktlinjer för utbyggandet av den högspecialiserade kroppssjukvården* framlades i prop 159 på basis av betänkande år 1958 från regionvårdsutredningen. Att frågan framlades för riksdagen motiverades med förslagens allmänna räckvidd och statens ansvar för bl a medicinsk undervisning och forskning. I prop framhölls den oerhört snabba utvecklingen de senaste årtiondena inom medicinsk vetenskap och teknik, som bl a medfört alltmer differentierade metoder såväl när det gällde diagnos som terapi, vilket i sin tur hos den enskilde läkaren ställde krav på omfattande specialkunskaper, om han ville inrikta sig på en viss sjukdomsgrupp. Nackdelen härmed vore att han omöjligen kunde hålla sig à jour med hela fältet. Men då utvecklingen ovillkorligen pekade mot en långt driven specialisering gällde det nu dimensioneringen av upptagningsområden för varje specialitet. Regionvårdsutredningen hade indelat dem i länsspecialiteter och regionspecialiteter, där de förra skulle ha ett befolkningsunderlag av ca 250 000 invånare och de senare ca 1 miljon invånare. Regionspecialiteterna skulle gälla mer exklusiva specialiteter och bl a medföra samarbete mellan huvudmännen inom flera sjukvårdsområden. Den här skisserade grundtanken hade accepterats av samtliga remissorgan. Utredningen framhöll angelägenheten av att avdelningarna organiserades så att största möjliga utnyttjande garanterades, såväl när det gällde vård som undervisning och forskning. Detta med hänsyn till de starkt stigande kostnaderna för sluten vård, bristen på personal och exklusive specialiserade läkare.

Huvudmännen hade i remissvaren kraftigt understrukit utredningens uttalande, att förslagen endast vore att betrakta som rekommendationer till dem och att samarbetet borde vila på frivillighetens grund — de gjorde bl a gällande att en statlig reglering skulle innebära ett intrång i den kommunala självbestämmanderätten. Departementschefen underströk att en statlig medverkan bl a föranleddes av statens ansvar för läkarutbildning, forskning, mentalsjukvården, provinsialläkarväsendet. — Vid överläggningar i inrikesdepartementet mellan företrädare för huvudmännen visade det sig möjligt att nå fram till samförståndslösningar, och förslagen i prop var i väsentliga delar ett resultat av överläggningarna. Förslagen gällde blott de stora dragen av planeringen och mer principiella frågor. Följande specialiteter borde enligt prop planeras regionsvis: neurokirurgi, neurologi, thoraxkirurgi, plastikkirurgi, urologi, barnkirurgi, radioterapi, dermatologi, reumatologi, viss kardiologisk verksamhet, dessutom s k käkcentraler, behandlingsenheter för konstgjord njure. Det påpekades att laboratorieorganisationen och vissa serviceorgan vid regionsjukhusen berördes av förslagen. Undervisningssjukhusen i Stockholm, Uppsala, Lund-

Malmö, Göteborg och Umeå ansågs givna som regionsjukhus, och enligt utredningen borde ytterligare en region tillkomma med ett sjätte regionsjukhus i Linköping samt framdeles ett sådant i Örebro. Bland remissvaren fanns dock farhågor för utbyggnad i etapper, och departementschefen förordade en från början definitiv regionsindelning. Men då Karolinska sjukhusets redan utbyggda organisation borde tillförsäkras tillräckligt patientunderlag, ansåg han att vissa regionspecialiteter tills vidare inte skulle byggas i Linköping och Örebro. Enligt de allmänna synpunkterna i prop beräknades utbyggnaden totalt kräva ca 1 700 nya vårdplatser vid regionklinikerna och över 200 läkare samt ca 500 sjuksköterskor. I samband med utbyggnaden skulle de s k riksplatserna vid Karolinska sjukhuset avvecklas. Kostnaden för utbyggnaden beräknades till ca 200 milj kr, vilka i princip utan statsbidrag skulle bäras av huvudmännen. Av särskilda skäl skulle dock utgå ett statsbidrag med 25 % av kostnaderna för nya regionkliniker för radioterapi.

Inrättande av ett särskilt organ för samordning av planläggning och utbyggnad, med representanter för staten och de kommunala huvudmännen föreslogs.

Statsutskottet behandlade i utl 189 propositionen och motionerna I 696 och II 856 — betr statligt stöd till Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens läns landsting — samt yrkade godkännande av riktlinjerna i propositionen och avslag på motionerna. Utskottet förordade ytterligare undersökning av möjligheterna till nordiskt samarbete betr regionsjukhuset i Umeå. I samband med förslag i prop om slopande av driftbidrag till jubileumsklinikerna i Göteborg och Lund förutsatte utskottet, att förhandlingar även skulle föregå i sammanhanget föreslaget slopande av driftbidraget till neurokirurgiska kliniken i Lund. Nio reservanter förordade möjligheten till statligt stöd i vissa fall vid regionsjukvårdens organisering i form av t ex räntefria lån. Yrkandet i reservationen och motionerna avslogs, då riksdagen enligt utskottets förslag beslutade om godkännande av propositionen (skr 381).

Motionerna I 379 och II 464 betr vissa organisationsfrågor i samband med *hälsovården i skolorna* avslogs av riksdagen på förslag av statsutskottet i utl 164.

Andra lagutskottet påpekade i utl 69 med anledning av motionerna I 211 och II 259 angående *kostnadsfria tabletter mot sockersjuka* att önskemålet blivit tillgodosett genom ändringar i kungörelsen med förteckning över kostnadsfria läkemedel. Motionerna föranledde således inte någon riksdagens åtgärd.

Av interpellationerna i FK rörde nr 41 *bristen på sjuksköterskor,* i AK

nr 115 *vården av psykiskt sjuka barn och ungdomar,* nr 135 *den neurologiska vården och forskningen,* nr 143 principerna för *inspektion av anstalter* under medicinalstyrelsens tillsyn.

Övriga frågor

Statsutskottet behandlade i utl 186 motioner om *åtgärder för en bättre undervisning om de mänskliga rättigheterna* enligt den Allmänna förklaringen antagen av FN:s generalförsamling 1948. Utskottet underströk därvid att de av skolöverstyrelsen utfärdade allmänna anvisningarna i princip väl överensstämde med denna förklaring och att styrelsen jämväl utsänt en folder med FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna för genomgång främst vid undervisningen i samhällslära. Vidare uttalade utskottet, att detta betydelsefulla led i undervisningen i vissa ämnen ytterst var beroende av den enskilde lärarens tillämpning av anvisningarna, vilken skulle kunna underlättas om detta lärostoff mer allmänt togs in i läroböckerna, och att läroboksnämndens uppmärksammande härav vore önskvärt.

Riksdagen biföll att motionerna inte skulle föranleda någon dess åtgärd.

Sådan *ändring i lagen om nykterhetsvård,* att straff skulle utgå även i fall då någon lämnar alkoholhaltiga drycker åt enligt lagens § 15 under övervakning ställd eller åt den som enligt § 18 vägrats utminutering påyrkades i motionerna I 131 och II 161. Andra lagutskottet framhöll i utl 67 att förhållandena var otillfredsställande men ansåg, att frågan borde övervägas ytterligare och hemställde att riksdagen måtte besluta att hos Kungl Maj:t anhålla om översyn av gällande bestämmelser i avsikt att förhindra alkoholmissbrukare att komma åt alkoholhaltiga drycker. Riksdagen beslöt sålunda (skr 394).

Av interpellationerna i AK rörde nr 99 *det ökade thinnermissbruket,* nr 109 stimulerande av *den svenska biståndsinsatsen* från näringslivets sida gentemot de s k utvecklingsländerna, nr 114 och 137 *rabatterade järnvägsresor* för folkpensionärer.

Socialförsäkring och socialhjälp

Den sjunkande arbetslösheten hade betingat en nedräkning av *bidrag till erkända arbetslöshetskassor* för budgetåret 1961/62 med 18 milj kr till 69 milj kr.

I samband med statsverkspropositionens förslag angående anslag till *vissa sysselsättningspolitiska åtgärder* underströk departementschefen att arbetsmarknadspolitiken borde få så ringa allmänt konjunkturstimulerande effekt som möjligt och att stor betydelse borde tillmätas individens anpassning till produktionslivets krav. I motionerna I 442, II 499, II 345 yrkades principiellt att kommuns andel av utbildningsbidrag till arbetslösa skulle slopas. Statsutskottet framhöll i utl 5 betr dessa motioner att man f n inte ville tillstyrka sådana åtgärder, då ju AMS har möjlighet medge dispens från kravet på kommunbidrag. Riksdagen beslöt tillstyrka äskandena i statsverksprop och avslå motionerna (skr 5).

Som *bidrag till vissa omskolningskurser m m* anvisade riksdagen förslagsanslag av 70 milj kr, innebärande uppräkning med 30 milj kr. Då de rörlighetsbefrämjande åtgärderna numera tillmättes allt större betydelse hade kursverksamheten för partiellt arbetsföra och andra arbetslösa utvecklats, vilket bl a minskade belastningen på arbetslöshetskassorna och behovet av beredskapsarbeten. Ca 700 verkstadsskolekurser och 100 fortbildningskurser för arbetslösa byggnadsarbetare räknade man med för budgetåret 1961/62 (skr 5).

Riksdagen beslöt äskat förstärkt anslag till utbyggnad av *statens arbetsklinik* (skr 5).

I motionerna I 500 och II 585 föreslogs höjning av folkpensionerna från 1/1 1962 med 250 kr för ensamstående och 350 kr för två pensionsberättigade makar samt med motsvarande för änkepensionärer. För att täcka merutgifterna föreslogs höjning av folkpensionsavgiften till 5 procent av den taxerade inkomsten. I samband härmed yrkade motionärerna betr äskandet av Kungl Maj:t om höjt anslag till *bidrag till folkpensioner* m m -- motiverat med högre indextilläggsbelopp och flera ålders- och änkepensioner — ytterligare höjt anslag.

Andra lagutskottet uttalade i utl 2, att skäl saknades för ett ändrat ställningstagande till tidigare enhälligt beslut om en jämnare takt i pensionshöjningarna. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

I motionerna I 279, II 237, I 499, II 583 föreslogs åtgärder mot följande spärregel betr *änkepensionerna*. Enligt de från 1/7 1960 gällande reglerna hade de änkor, vilkas män avlidit före detta datum och som dessförinnan haft barn under 16 år, inte fått pension beräknad efter sin ålder då barnet blev 16 år, utan då maken dog. Andra lagutskottet föreslog i utl 3

en skyndsam utredning av frågan, varvid motionerna I 369 och II 428 med begäran om borttagande av inkomstprövningen för dessa änkor avstyrktes. Riksdagen fattade beslut om utredning (skr 81).

Motionerna I 158 och II 190 gällde pensioner till tre grupper av kvinnor, som inte kunde erhålla folkpension i annan form än invalidpension före 67 år: de s k hemmadöttrarna; ogift kvinna sammanlevande under äktenskapsliknande förhållanden med man utan att i övrigt uppfylla villkoren för änkepension eller hustrutillägg; frånskilda kvinnor. Andra lagutskottet hemställde i utl 7 att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. 6 reservanter yrkade framställning till Kungl Maj:t att 1962 års riksdag måtte föreläggas förslag att bereda pension före 67 år till den som inte haft tillfälle ha förvärvsarbete p g a skötsel av föräldrar eller andra orsaker. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan.

I motion II 69 påpekades olägenheten i att uppbördsterminen avslutades innan folkpensionen kunde kvitteras ut. Begärd ändring avstyrktes av andra lagutskottet i utl 34 med hänvisning till att få folkpensionärer hade B-skatt. Motionen föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

En mer permanent utvidgning av *rabattbestämmelserna för folkpensionärer vid resor med statens järnvägar* yrkades i motionerna I 66 och II 77, vilka inte föranledde någon åtgärd, på hemställan av allmänna beredningsutskottet, som i utl 3 hänvisade till järnvägsstyrelsens yttrande om så stora lättnader i biljettpriserna som möjligt.

I motionerna I 104 och II 133 föreslogs ytterligare uppräkning av vissa *äldre yrkesskadeersättningar,* tidigare reglerade enligt den s k omregleringslagen. Motionärerna åberopade förändringar i penningvärdes- och levnadsstandard som skett sedan lagen trädde i kraft. Andra lagutskottet ansåg i utl 28 en uppräkning befogad men påpekade att förslaget innebar en höjning endast till dem som skadats före 1955, att ersättningsnivån kunde komma att påverkas av omläggningen av invalidpensioneringen, planerad till 1962 års riksdag, att uppräkningen även borde avse äldre militärersättningsfall. Vidare framhölls, att dessa problem torde komma upp till behandling vid utredning rörande yrkesskadeförsäkringen, annonserad i det förslag till lagändring i sjukförsäkringslagen som nyss remitterats till lagrådet. Dock borde uppräkningen av de äldre ersättningarna ske före reformernas avsedda ikraftträdande 1/1 1966. På hemställan av utskottet beslöt riksdagen bringa denna uppfattning till Kungl Maj:ts kännedom (skr 142).

I prop 45 rörande ändring av lagstiftningen om allmän sjukförsäkring m m föreslogs en enhetlig organisation av sjukförsäkringen och den allmänna pensioneringen, med innebörd bl a att *riksförsäkringsanstalten och*

pensionsstyrelsen från 1/7 1961 skulle förenas till ett ämbetsverk, riksförsäkringsverket. Med hänsyn till de ändringar i socialförsäkringen som kunde komma att beslutas hade förslaget till organisation för det nya verket provisorisk karaktär.

Riksförsäkringsverket skulle ledas av en verksstyrelse och arbeta på tre avdelningar: administrativa avdelningen, försäkringsavdelningen och besvärsavdelningen. Ett antal läkare skulle stå till verkets förfogande. Den administrativa avdelningen skulle omfatta kanslibyrå, lagbyrå, tillsynsbyrå och organisationssektion. Försäkringsavdelningen skulle bestå av avgiftsbyrå, utbetalningsbyrå, matematisk-statistisk byrå och två skaderegleringsbyråer. Besvärsavdelningen skulle indelas i en allmän byrå och två besvärsbyråer. Personalen skulle utgöras av 978 befattningshavare eller något mindre än vad som dittills funnits hos riksförsäkringsanstalten och pensionsstyrelsen.

I prop begärdes bemyndigande för Kungl Maj:t att fastställa den föreslagna personalförteckningen och att förordna om förande på övergångsstat av ordinarie tjänster i riksförsäkringsanstalten eller pensionsstyrelsen, vilkas innehavare inte kunde beredas ordinarie tjänst i det nya verket, samt vidta övriga övergångsåtgärder.

I motionerna I 624, II 742, II 745 yrkades att en befattning som allmänt ombud skulle inrättas i riksförsäkringsverket, med anledning av motionsvägen framlagda förslag om särskild partsrepresentation för det allmänna vid handläggningen av ärenden i försäkringsdomstolen. Med hänsyn till att andra lagutskottet avstyrkt sistnämnda förslag hemställde statsutskottet i utl 115 om avslag på motionerna. Riksdagen beslöt enligt vad utskottet tillstyrkt och hemställt (skr 284).

Sänkning av statsbidragen till den allmänna sjukförsäkringen och *höjning av karensbeloppet vid läkemedelsrabattering* från 3 till 5 kr påyrkades i motionerna I 365 och II 431, I 505, II 599, varvid de två sistnämnda tillika innebar att en *översyn av de olika socialförsäkringarnas finansiering* skulle göras i samband med nyligen påbörjad utredning rörande skattesystemet — detta i syfte att uppnå ökad grad av avgiftsfinansiering. Andra lagutskottet påpekade i utl 15, att sänkning av statsbidragen måste medföra försämrade förmåner eller högre avgifter för de försäkrade, ett förhållande som tidigare ansetts motivera avslag på liknande förslag. Höjning av karensbeloppen avstyrktes också av utskottet, som ansåg det olämpligt föregripa Kungl Maj:ts ställningstagande till resultatet av den avslutade utredningen angående läkemedelsrabatteringen. Likaså avstyrkte utskottet begäran om översyn av socialförsäkringens finansieringsregler, då frågan delvis var föremål för övervägande, delvis förhållandevis snart skulle omprövas. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Motionerna I 79, II 98, I 282, II 230 syftade till att vidga *ersättningsrätten ifråga om sjukresor*. Det gällde bl a resor till och från sjukgymnast, konvalescenthem, laboratorium för prov av annan än läkare. Andra lagutskottet uttalade i sammanhanget (utl 20) att vikten av att den förutskickade allmänna översynen av sjukförsäkringsbestämmelserna snarast komme till stånd och att de aktuella spörsmålen då ånyo övervägdes. Vidare underströks vikten av att sjukkassorna fick entydiga och klara upplysningar omtolkningen av begreppet läkarvård. Avslag yrkades på motionerna, enligt vilket riksdagen beslöt med bifall till utskottets hemställan att i skrivelse till Kungl Maj:t vidarebefordra utskottets uppfattning (skr 135).

I motionerna I 80 och II 99 föreslogs att Kungl Maj:t skyndsamt måtte pröva sådan *samordning mellan yrkesskadeförsäkringen och den allmänna sjukförsäkringen,* att tillfälligt anställda tillförsäkrades sjukpenning motsvarande arbetsgivarnas bidrag till försäkringen för tilläggssjukpenning. Andra lagutskottet hänvisade i utl 29 till liknande motioner vid 1960 års riksdag, vilka avslagits bl a med hänvisning till framställning från 1959 års riksdag, att effektivisering av sjukförsäkringen för företagare måtte utredas och till att företagarnas sjukförsäkring ingick i pågående samordning och komplettering av socialförsäkringen. Utskottet underströk även att förslag i ämnet om någon månad väntades från 1958 års socialförsäkringskommitté. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Att *yrkesskadad* skulle erhålla sjukpenning från första dagen föreslogs i motionerna I 154 och II 248, som sålunda innebar uppgivande av samordningen mellan yrkesskadeförsäkringen och sjukförsäkringen. Då denna samordning enligt andra lagutskottet var förenad med stora fördelar yrkades i utl 30 att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd, enligt vilket riksdagen beslöt.

Att den allmänna sjukförsäkringen skulle omfatta alla former av *tandvård* föreslogs i motion II 13, som avstyrktes av andra lagutskottet i utl 41. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Med tillämpning från 1/7 1961 föreslogs i prop 80 en omläggning av den *särskilda sjöfolkspensionering* som bedrevs vid handelsflottans pensionsanstalt, i syfte att anpassa denna till den allmänna tilläggspensioneringen. En rationalisering föreslogs även, innebärande bl a att mer koncentrera förmånerna till sjöfolk som hade påtagligt behov av dem. Även utländska sjömän skulle under vissa förhållanden ha rätt till pension. Befälspensioneringen skulle upphöra och pensionen väsentligt höjas för sjömän med lång seglationstid. Slopande av sjömans pensionsavgift föreslogs samt att redaravgiften skulle ersättas av en kollektivt beräknad sådan utgörande

2,8 procent av kontantlönen till svenska och utländska sjömän i manskapsställning. En särskild *lag om redaravgift för sjöfolks pensionering* skulle ersätta den tidigare lagen betr sjöfolks pensionering. Förslaget i prop biträddes av andra lagutskottet i utl 47, och riksdagen beslöt sålunda.

I prop 137 föreslogs *ändring i 1952 års sjömanslag,* innebärande att utländsk sjöman skulle jämställas med svensk sjöman när det gällde rätten till lön under arbetslöshet som följd av fartygets förolyckande. I motionerna I 155 och II 187 yrkades liknande jämställdhet beträffande samtliga förmåner av sjöfartssocial natur enligt sjömanslagen samt påpekades att av sjömännen i den svenska handelsflottan är ca 38 procent utlänningar och att svensk sjöfart behöver betydande tillskott av utländsk arbetskraft. Andra lagutskottet, som i utl 50 yrkade bifall till prop, hemställde om föreläggande i riksdagen om förslag till utredning med anledning av motionerna. Vid utredningen borde övervägas om staten borde delta med bidrag för kostnaderna för förbättrade sociala förmåner åt utländska sjömän. Riksdagen beslutade enligt vad utskottet förordat och hemställt (skr 319).

Prop 45 behandlade dels förslag från socialförsäkringens administrationsnämnd om *enhetlig organisation av sjukförsäkring och allmän pensionering,* dels vissa *ändringar i lagen om folkpensionering,* dels föreslagna ändrade regler betr beräkning av *pensionsgrundande inkomst* i den allmänna tilläggspensionen, då inkomsten kom från annat förvärvsarbete än anställning. Föredragande departementschefen framhöll bl a att tiden nu vore inne att ta ställning till de administrativa frågorna inom sjukförsäkring och pensionering, eftersom dessa borde vara kända då beslut skulle fattas om omläggning av invalidpensioneringen och sjukpenningförsäkringen, vilken han räknade med att 1958 års socialförsäkringskommitté skulle lägga fram förslag till före nästa års riksdag.

Innebörden av de framlagda förslagen var bl a följande. Socialförsäkringens organisation skulle bli mera enhetlig. Så skulle t ex lokalsjukkassorna avskaffas från 1/1 1962 och i fortsättningen vara lokalkontor för de nya sjukkassorna, som motsvarade de dittillsvarande centralsjukkassorna. De lokala styrelserna skulle vara försäkringsnämnder bestående av 5—7 ledamöter utsedda av den landstingskommun eller stad inte tillhörig sådan kommun, som vore sjukkasseområde. De nya kassornas styrelser skulle bestå av 7 ledamöter, ordföranden utsedd av Kungl. Maj:t, en av medicinalstyrelsen, en av länsstyrelsen och fyra av landstinget eller staden. Sjukkassorna skulle efterhand utvecklas till organ även för folkpensionering och ATP. Invalidpensionsärenden skulle därvid prövas av s k pen-

sionsdelegationer. Sådan ändring i sjukförsäkringslagen föreslogs, att de s k merprestationerna skulle bli obligatoriska förmåner. Riksförsäkringsanstalten och pensionsstyrelsen skulle 1/7 1961 slås samman till riksförsäkringsverket, och från samma datum skulle en försäkringsdomstol pröva besvär över riksförsäkringsverkets och försäkringsrådets beslut. Yrkesskadeförsäkringen skulle senare inordnas i organisationen. Därför föreslogs att principbeslut skulle fattas av riksdagen, att de s k socialförsäkringsbolagen inte skulle meddela yrkesskadeförsäkring efter 1965. Denna försäkring sades skola bli ett komplement till den allmänna pensioneringen och den allmänna sjukförsäkringen. Vidare föreslogs ändrade regler för beräkning av pensionsgrundande inkomst inom tilläggspensioneringen. Tredjedelsreduktionen betr inkomst av annat förvärvsarbete skulle borttagas med verkan från 1/1 1960. Betr folkpensioneringslagen föreslogs att det s k fickpenningsbeloppet till vissa folkpensionärer på anstalt skulle höjas till 50 kr i månaden.

Andra lagutskottet behandlade propositionen och väckta motioner i utl 45. I allt utom betr socialförsäkringsbolagen biträdde utskottet de väckta förslagen i prop. Utskottet ansåg att en grundlig utredning med remissbehandling av resultatet borde föregå beslut om socialförsäkringsbolagen och yrkesskadeförsäkringen. Vidare underströks att part skulle få ersättning av allmänna medel för inställelse för försäkringsdomstol, om domstolen kallat vederbörande, vilket yrkades i motionen II 745, som ändå avstyrktes, då departementschefen förklarat sig beredd ompröva ersättningsfrågan. Motioner om valfrihet för individen att bestämma i vad mån inkomst av annat förvärvsarbete skulle vara pensionsgrundande, avstyrktes också av utskottet. I sammanhanget behandlades och tillstyrktes motionerna I 281 och II 235 om höjning av maximibeloppet för frivillig sjukpenningförsäkring för studerande till 8 kr om dagen.

8 ledamöter hade reserverat sig betr sjukförsäkringsbolagen och yrkat bifall till prop även på den punkten. Reservationen vann bifall då riksdagen i övrigt beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 294).

Allmänna beredningsutskottet yrkade i utl 4 avslag på motionerna I 538 och II 629 om angelägenhetsgradering av reformer för lägre inkomstgrupper och andra eftersatta grupper. Hänvisning gjordes av utskottet till den pågående socialpolitiska utredningen. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Av interpellationerna i FK gällde nr 5 arbetsgivaruppgifterna för ATP, i AK nr 8 tillämpning av sjukförsäkringslagen m m på elever vid vissa yrkesutbildningsanstalter, nr 30 yrkesskadeförsäkringslagens tillämpning vid arbetsbyte, nr 47 obligatorisk sjuk- och yrkesskadeförsäkring för elever vid de s k inbyggda yrkesskolorna.

Familjepolitiken

Till *allmänna barnbidrag* anvisade riksdagen för budgetåret 1961/62 798 milj kr, innebärande en nedräkning med 11 milj kr p g a färre antal barn under 16 år. Statsutskottet förordade i utl 5 efter uttalande från departementschefen, att särskilt anslag till allmänna barnbidrag fortfarande uppfördes på utgiftssidan under femte huvudtiteln. I motion II 394 hemställdes om anhållan hos Kungl Maj:t om ökade hjälpåtgärder från samhället åt utvecklingsstörda barn. Utskottet hemställde att motionen inte skulle föranleda någon åtgärd, då socialpolitiska kommittén i sitt arbete redan hade dessa synpunkter under övervägande. Riksdagen beslöt sålunda.

I utl 10 tog andra lagutskottet upp motioner rörande de allmänna barnbidragen: I 52, II 68, I 511, II 594, II 590. Dessa syftade till höjning och indexreglering av de allmänna barnbidragen samt till åtgärder i syfte att differentiera bidragen, varvid särskilt enföräldersfamiljerna uppmärksammades. Utskottet ansåg det angeläget att de allmänna barnbidragen bleve föremål för översyn, men påpekade inadvertensen i att dra paralleller med folkpensionerna, som några av motionärerna gjort. Ifråga om differentiering intog utskottet liksom tidigare avvisande inställning, men förordade undersökning betr möjligheter för flerbarnsfamiljer och enföräldersfamiljer att få större del av en förbättring. Utskottet hemställde om skrivelse till Kungl Maj:t med anhållan om översyn av de allmänna barnbidragen samt yrkade att motionerna inte skulle föranleda någon åtgärd, vilket riksdagen beslöt (skr 122).

I prop 102 föreslogs sådan *ändring i lagen om allmänna barnbidrag,* att bidrag skulle utgå till här bosatt barn som inte vore svensk medborgare, om barnet eller endera av dess föräldrar vistats här minst 6 månader. Andra lagutskottet tillstyrkte i utl 43 och riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Sådan ändring av *bidragsförskottslagen* att förmyndares godkännande av avtal om underhållsbidrag inte skulle utgöra förutsättning för bidragsförskott, då godkännande av särskilda skäl inte kunde erhållas, föreslogs i motion II 238. Andra lagutskottet framhöll i utl 21 att möjligheter fanns att undvika dessa olägenheter och att förslaget innebar avvikelse från gällande förmynderskapsrättsliga grundsatser. Enligt utskottets hemställan föranledde motionen inte någon riksdagens åtgärd.

Ytterligare *höjning av förvärvsavdraget eller utvidgning av dess tillämpningsområde* utöver vad som genomförts vid 1960 års riksdag begärdes i motionerna I 35, II 39, I 70, II 91, I 26, II 40, varjämte de två sistnämnda även hemställde om utredning betr två förvärvsarbetande makars rätt att begära särtaxering. Bevillningsutskottet uttalade i bet 41, att först er-

farenheter borde vinnas av de nuvarande nya bestämmelserna, som skulle tillämpas för första gången vid årets taxering. Vidare ingick i direktiven för allmänna skatteberedningen att företa omprövning av skattebördans avvägning mellan gifta och ensamstående. Således hemställde utskottet att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, enligt vilket riksdagen beslöt.

Ändring vid behovsprövning av *familjebidrag till värpliktig* enligt avtal eller dom föreslogs i motion II 250. Innebörden var att hänsyn inte skulle tas till inkomster för utanför den värnpliktiges familj stående person — dvs inkomster för modern i fall där bidrag skulle utgå till barn utom äktenskap eller i upplöst äktenskap. Andra lagutskottet avstyrkte i utl 32 med hänvisning till att i bestående äktenskap hänsyn tas till moderns inkomst och förslaget sålunda skulle innebära privilegierande av barn utanför äktenskap. I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionen inte någon riksdagens åtgärd.

I statsverksprop äskades nedräknade anslag till *ferieresor för barn* och *ferieresor för husmödrar,* varvid i motionerna I 336, II 399, I 431, II 512 yrkades ytterligare nedräkning samt höjning av egenavgiften med 10 kr. Enligt statsutskottets hemställan i utl 5 tillstyrktes äskandena och avstyrktes motionerna (skr 5).

Ändring till likartade bestämmelser ifråga om *förordnande om barnavårdsman* i föräldrabalken påyrkades i motion II 579. Första lagutskottet underströk att frågan var föremål för prövning av Kungl Maj:t i barnavårdskommitténs slutbetänkande och föreslog ingen åtgärd, enligt vilket riksdagen beslöt.

30 000 kr till *S:t Lukasstiftelsen* för 1961/62 föreslogs i motionerna I 232 och II 331. Frågan om sådant bidrag hade lagts till handlingarna i samband med prop 135 år 1960 betr riktlinjer för en framtida statsunderstödd familjerådgivningsverksamhet. Statsutskottet ansåg i utl 61 att Kungl Maj:t borde pröva bidrag till stiftelsen inom ramen för anvisat förslagsanslag till försöksvis ordnad familjerådgivning och hemställde om avslag på motionsyrkandena. Elva reservanter framhöll att eftersom stiftelsen p g a ekonomiska skäl måste avgiftsbelägga sin rådgivning, den inte kunde tillgodoräkna sig statsbidrag, då sådant förutsatte kostnadsfri rådgivning. Riksdagen beslöt om avslag på motionerna.

Att *mödrahjälpen* från 1/1 1962 skulle överföras till kommunerna och mödrahjälpsnämnderna då skulle avskaffas påyrkades i motionerna I 336 och II 399. Statsutskottet hemställde i utl 5 om avslag och tillstyrkte anslagsäskandena i statsverksprop, i vilken föreslogs att socialpolitiska kom-

mitténs arbetsresultat skulle avvaktas innan ändring företogs. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 5). Likaså överlämnades motionerna I 510 och II 598 angående skyndsamt förslag rörande mödrahjälpen, på hemställan av andra lagutskottet i utl 25 till socialpolitiska kommittén för kännedom (skr 141).

Sådan ändring i lagen om *barnpensioner* föreslogs i motionerna I 366 och II 429, att barn u ä, vars moder avlidit och för vilket faderskapet ej fastställts, skulle ha rätt till pension på samma villkor som barn vars båda föräldrar avlidit. Andra lagutskottet tillstyrkte motionerna i utl 31, och riksdagen beslöt sålunda (skr 184).

Betr motionerna I 504 och II 592 om att staten från ingången av 1962 inte skulle betala *ATP-avgifter för inom statsförvaltning och statliga affärsverk anställda* hemställde andra lagutskottet i utl 9 att motionerna inte skulle föranleda någon åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet därmed.

Motion II 182 gällde uppräkning av *underhållsbidrag* dels p g a penningvärdeförsämringen, dels p g a standardhöjningen. Första lagutskottet hemställde i utl 24 om anhållan om översyn av lagen 6/6 1952 om höjning av vissa underhållsbidrag samt att motionen skulle överlämnas till familjerättskommittén, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 153).

Ändring betr underhållsbidrag fastställda före 1/7 1960 föreslogs i motionerna I 269 och II 242. Om dessa inte uppginge till maximibeloppet 996 kr om året skulle de höjas därtill genom utfyllnadsbidrag. Andra lagutskottet hänvisade i utl 27 till att riksdagen nyligen anhållit om översyn av lagen om höjning av vissa underhållsbidrag, varvid resultatet torde bli en höjning betr de äldre underhållsbidragen. Enligt utskottets hemställan föranledde motionerna inte någon åtgärd.

I motionerna I 157 och II 185 påyrkades utredning betr särskilt inrättade *ungdomsdomstolar* som skulle överta vissa av barnavårdsnämndernas uppgifter, i syfte att öka rättssäkerheten. Första lagutskottet påpekade i utl 37 att motioner av liknande innebörd avböjts av 1960 års riksdag och att arbete på en omgestaltning av det straffrättsliga påföljdssystemet pågick. Utskottet fann inte tidpunkten lämplig för en så genomgripande reform som den föreslagna och hemställde att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, enligt vilket riksdagen beslöt.

Motionerna I 296 och II 269 gällde *utredning betr ungdomens fostran till psykisk och fysisk hälsa,* motionerna I 297 och II 268 utredning angående faktorer som påverkar ungdomens idealbildning och åtgärder för ungdomsfostrande verksamhet, I 539 och II 634 utredning angående ungdomens spritmissbruk, I 540 och II 635 utredning betr åtgärder emot sprit- och

narkotikamissbruk bland ungdom. Allmänna beredningsutskottet framhöll i utl 23, att de föreslagna utredningarna inte ansågs ägnade att effektivt främja motionernas syften. Utskottet hemställde att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte tillkännage vad utskottet anfört i ärendet, dvs bl a att energiska insatser vore behövliga för att komma tillrätta med ungdomens spritmissbruk, att förslag om åtgärder mot illegal spritanskaffning låg i finansdepartementet, att uppmärksamheten var riktad på utskänkning till ungdom på restaurang, att lagstiftningsåtgärder måste kompletteras med forskning, upplysning, ungdomsvård och nykterhetsvård, att i många av de berörda fallen punktutredningar vore att föredra. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan (skr 270).

I samband med statsverkspropositionens äskande för *utbildning till ungdomsledare* hade skolöverstyrelsen föreslagit en ny post, gällande specialkurser för ungdomsledare. Motionerna I 215, II 326, I 330, II 402 anslöt sig härtill, medan departementschefen uttalade att någon särskild anslagspost inte syntes vara nödvändig. I motionerna I 403 och II 467 hemställdes att statsbidrag inte skulle utgå för utbildning av ungdomsledare för politiska organisationer. Stasutskottet hemställde i utl 47 om bifall till Kungl Maj:ts förslag, enligt vilket riksdagen beslöt med avslag på motionerna.

Kungl Maj:t hade äskat bidrag till *ungdomens fritidsverksamhet* med 5,4 milj kr, innebärande uppräkning med 2 milj kr. Skolöverstyrelsen hade föreslagit dels att 10 år i stället för 12 år skulle vara lägsta åldersgräns för deltagare i fritidsgrupper, dels att högst 40 000 kr skulle anvisas till försöksverksamhet och undersökningar rörande ungdomens fritidsverksamhet. Helt eller delvis anslöt sig till dessa förslag motionerna I 216, II 327, I 410, II 481. Statsutskottet tillstyrkte äskandet och avstyrkte motionerna med påpekande att åldersgränsen var under behandling i 1960 års folkbildningsutredning. Riksdagen beslöt enligt utskottets i utl 47 tillstyrkande och hemställande.

I statsverksprop föreslogs förstärkning vid *ungdomsvårdsskolorna* med 6 nya assistenttjänster och en yrkesmästartjänst samt ökad medelsanvisning med 170 000 kr för arvoden till psykiatrer och 75 000 för elevundervisning vid vissa skolor.

Motionerna I 451 och II 515 innehöll förslag om utredning betr särskild ungdomsvårdsskola eller specialavdelningar på ungdomsvårdsskolor för alkoholskadade ungdomar. Statsutskottet framhöll i utl 5 att en särskild sådan avdelning inrättats vid Långanäs yrkesskola, samt förutsatte att detta behov fortlöpande beaktades. På utskottets hemställan föranledde motionerna inte någon riksdagens åtgärd.

Skyndsam utredning av utbildningsförhållandena för personal inom statlig ungdomsvård, nykterhetsvård, fångvård och besläktade områden föreslogs i motionerna I 443 och II 516. Statsutskottet avstyrkte i utl 5 med hänvisning till att erforderliga åtgärder för effektivisering skulle redovisas i samband med de årliga förslagen till medelsanvisning. Utskottet tillstyrkte det oförändrade äskandet till personalutbildning i statsverksprop. Riksdagen beslöt sålunda.

I prop 104 föreslogs ett anslag för budgetåret 1961/62 av 600 000 kr till *viss upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor.* Propositionen grundade sig på delförslag från 1960 års ungdomsupplysningsutredning, vilken ännu inte avslutat sitt arbete. I propositionen redogjordes för de av samhällets ändrade struktur betingade orsakerna till ungdomens tilltagande rotlöshet och därav följande — dock bland relativt få ungdomar — olika former av asocialitet. De föreslagna medlen skulle sättas in i en kampanj med stöd från radio, television, press, skola, barnavårdsmyndigheter, föräldraföreningar, ungdomsorganisationer m fl, delvis med lokala arrangemang. — I motionerna I 330 och II 402 föreslogs dels att 150 000 kr skulle anvisas till en folkrörelseaktion mot olaglig överlåtelse och anskaffning av rusdrycker, dels att kommunerna skulle vidtaga omedelbara åtgärder för att göra polismakten förstärkt. Statsutskottet behandlade propositionen och motionerna i utl 88. Därvid tillstyrktes det äskade anslaget samt motionsförslaget om anslag till folkrörelseaktionen. Riksdagen beslöt sålunda (skr 226).

Av interpellationerna i FK rörde nr 25 förskoleväsendets fortsatta utbyggnad och nr 32 identitetsbrickor för barn.

Bostadspolitiken

Med tillstyrkande från statsutskottet i utl 21 biföll riksdagen utvidgning av den preliminära långivningen från *lånefonden för bostadsbyggande,* innebärande att för budgetåret 1960/61 antalet byggda lägenheter skulle ökas med 7 000 till 70 000, detta för att upprätthålla en hög och jämn sysselsättning på byggnadsarbetsmarknaden (skr 64).

I samband med statsverkspropositionens förslag betr *bostadsbyggandet* framhöll departementschefen bl a att medelsramarna för den statliga långivningen från början borde beräknas med utrymme för det bostadsbyggande som var motiverat ur marknadssynpunkt, vilket borde vara möjligt att förverkliga. Vidare efterlyste han ökade förutsättningar för byggande av småhus samt i samband med ett förslag betr byggmästarbildande bostadsrättsföreningar bättre skydd för bostadsrättshavare.

Förslagen angående *grunderna för den statliga låne- och bidragsverksamheten för främjande av bostadsproduktionen* gick ut på bl a följande. *Familjebostadsbidraget* föreslogs höjt från 1/7 1961 med 60 kr för familj samt 30 kr för barn och år. Bostadsstyrelsen hade betr *bostadsanskaffningslån* föreslagit uppsägning till amortering av räntebärande stående delar av sådana. Departementschefen ansåg att styrelsen först borde undersöka husens ekonomiska förhållanden och behov av ev nya krediter för att sätta dem i stånd. Bostadsstyrelsen föreslog även att *egnahemslån* skulle kunna beviljas även bostadsrättsförening och enskild byggnadsföretagare som önskade bygga småhus för uthyrning. Departementschefen förordade ytterligare belysning av frågan. Betr *tilläggslån* föreslogs förräntning av vissa tidigare uppsagda sådana från 1/7 1961. I prop förordades att statsbidrag till specialinredda lägenheter för invalider skulle omfatta alla hus och lägenheter och bidragsgivningen till fiskarbostäder tillämpas restriktivt. Till slut tillstyrkte departementschefen bostadsstyrelsens förslag betr lån till kollektiva tvätterier.

I motionerna I 96 och II 119 föreslogs *successiv utvidgning av bostadsbyggandet* genom bl a ökad rationalisering och ökat amorteringssparande. Att p g a bl a kapitalbrist restriktiviteten i investeringsverksamheten borde slå igenom i bostadsinvesteringarna förordades i motionerna I 337 och II 396, där man även förutsatte att Kungl Maj:t skulle vidta ev genom konjunkturutvecklingen erforderliga jämkningar inom låneramen. I motionerna I 429 och II 502 hemställdes om antagande av bostadsbyggnadsprogram för budgetåret 1961/62 om minimum 64 000 lägenheter samt att förslag till slutgiltigt program skulle underställas årets höstriksdag. Vidgad prioritet på kreditmarknaden åt bostadsproduktionen föreslogs i motionerna I 54 och II 36. Ytterligare motioner hade väckts i sammanhanget.

Kungl Maj:ts anslagsäskande och motionerna behandlades av statsutskottet i utl 53. En viss förbättring i bostadsmarknadsläget under senare år konstaterades. Det byggnadsprogram som skisserats i statsverksprop ansåg utskottet väl avvägt, men underströk att en fortlöpande rationalisering skulle möjliggöra större byggnadskapacitet och att bättre möjlighet bedöma behovet skulle föreligga när pågående undersökningar betr bostadsefterfrågan under 60-talet vore genomförda. Det ökade behovet av småhus påpekades även. Betr innehållet i de nämnda motionerna fann utskottet inte nu anledning göra något uttalande.

I motionerna I 338 och II 518 föreslogs att bostadsbyggnadsutredningen även skulle utreda möjligheterna motverka kostnadsfördyringar i nyproduktion av flerfamiljshus m m, liksom i motionerna I 425 och II 501. Även härvidlag ansåg utskottet att frågan borde sättas in i sitt sammanhang då bostadsbyggnadsutredningen vore färdig med sitt arbete. Då i

motionerna I 96 och II 119 även hade efterlysts rätt för köpare av statsbelånat bostadshus att återlåna överamorterad del av egnahems- eller tertiärlån anförde utskottet att skäl fanns för återlånerätt utöver redan gällande betr bottenlån, när sådan utgjorde förutsättning för överlåtelse och köparen kunde godkännas som låntagare. Betr det föreslagna bättre skyddet för bostadsrättshavare ansåg utskottet i ett uttalande, som man föreslog skulle tillkännages för Kungl Maj:t, bl a prövning av de nuvarande bristernas avhjälpande genom det nybildade kontroll- och garantiföretagets verksamhet och genom förbättrad kommunal kontroll.

Då riksdagens revisorer anfört kritik betr *teknisk kontroll av statligt belånade fastigheter* föreslog utskottet att den påbörjade undersökningen vid statens institut för byggnadsforskning av kvalitetsförhållandena inom bostadsbyggandet skulle bli föremål för Kungl Maj:ts uppmärksamhet.

Utskottet tillstyrkte motionerna I 234 och II 354 med förslag att förmedlingsorganen för familjebostadsbidrag skulle ha rätt att disponera bidragsmedel, som inte tagits i anspråk för gäldande av kostnader för beviljat statslån, till att bestrida kostnader för lån beviljade av kommun eller enskilt kreditinstitut samt för betalning av tomträttsavgäld. Motionerna I 237 och II 335 om försöksverksamhet avseende bidrag till hemskild tillstyrktes även.

Utredning resp utfärdande av närmare bestämmelser hos Kungl Maj:t föreslog utskottet i samband med motionerna I 434 och II 498 om förslag i syfte att få bättre samstämmighet mellan belåningsgränserna för primär- och sekundärlån i relation till dem för statliga tertiärlån samt motion II 346 om visst tillägg till belåningsvärdena för bostadshus för konstnärlig utsmyckning av bostadsområde.

Med anledning av motion II 35 betr landstings jämställande med kommun ifråga om övre lånegräns vid beviljande av tertiärlån föreslog utskottet en ny prövning av den väckta frågan.

I övrigt avstyrktes väckta motioner och hemställdes om beslut enligt förslag i statsverksprop. I samband med här relaterade utlåtanden förefanns ett 30-tal reservationer. Riksdagen beslöt enligt vad utskottet föreslagit och hemställt (skr 175).

Utredning betr beräkningen av bostadsrätts överlåtelsevärde föreslogs i motion II 600, bl a med hänsyn till penningvärdesförsämringen. Tredje lagutskottet föreslog att motionen inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd, och riksdagen beslöt sålunda, emot sex reservanter.

I samband med anslagsäskanden för den *bostadspolitiska organisationen* för 1961/62 anfördes att en ytterligare decentralisering av ärenden från bostadsstyrelsen till länsbostadsnämnderna ägt rum. För såväl styrelsen som nämnderna föreslogs ändrad personalorganisation. Statsutskottet biföll i

utl 53 uppräknade anslag till avlöningar och omkostnader, med avstyrkande av motionerna I 337 och II 396 om kraftig beskärning av den bostadspolitiska organisationen. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan (skr 175).

I prop 128 föreslogs att *lagstiftningen om hyresreglering* och vad därmed sammanhänger skulle förlängas t o m 1963 samt att hyreskontroll inte skulle tillämpas på statlig myndighets upplåtelse av lägenhet avsedd att helt eller till väsentlig del användas till bostad. I motionerna I 658 och II 784 yrkades förlängning med endast ett år. Tredje lagutskottet påpekade i utl 24 liksom tidigare att målet vore en avveckling av hyresregleringen, för vilket dock ännu inga förutsättningar fanns. Utskottet yrkade avslag på motionerna och biträdde prop, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 311).

Av interpellationerna i AK gällde nr 20 den statliga bostadspolitikens utformning och nr 46 villkoren för beviljande av egnahemslån.

Hälso- och sjukvården

I prop 37 föreslog *omorganisation av statens bakteriologiska laboratorium.* Den skulle genomföras i etapper med avslutning 1967. Inte automatiska höjningar av anslagen med 800 000 kr innebar förslaget, som tillstyrktes av statsutskottet i utl 49, och riksdagen biföll förslagen och äskandena (skr 172).

Ändrade grunder för organisationen av folktandvården och för utdelning av stipendier till blivande distriktstandläkare m fl föreslogs i statsverksprop på grundval av 1957 års folktandvårdssakkunnigas betänkande. 100 000 kr skulle användas till ökat upplysningsarbete rörande kostvanor och munhygien, särskilt bland unga föräldrar och barn. Stipendierna föreslogs bli flera och höjda. Departementschefen instämde med de sakkunniga i att tiden vore mogen för borttagande av bestämmelsen om minst 42 timmars arbetstid per vecka för tandläkare. Vikten av inrättande av deltidstjänster underströks. Dock biträdde departementschefen inte de sakkunnigas förslag om avgiftsfri tandvård upp till 16 års ålder i stället för 15 år som nu. Förslaget biträddes däremot i motionerna I 430, II 504 och I 438.

Statsutskottet avstyrkte i utl 11 motionerna med hänvisning till bristen på tandläkare samt tillstyrkte Kungl Maj:ts förslag. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 11).

För budgetåret 1961/62 äskades som bidrag till anordnande av *verkstäder för handikappade* 3 milj kr och bidrag till driften av sådana verkstäder

3,1 milj kr — i båda fallen en uppräkning med 1,5 milj kr. Statsutskottet tillstyrkte i utl 5, med avslag på tre i ämnet väckta motioner. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 5).

I statsverksprop påpekades betr *avlöningar åt distriktssköterskor* m fl att deras löner höjts från 1/1 1960 och att därför ändrade bestämmelser betr statsbidragen skulle gälla från samma tidpunkt, samt att samma princip borde tillämpas betr närliggande områden, t ex löner inom barnmorskeväsendet, mödra-, barna- och dispensärvård. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 11).

Frågan om frivillig hälsoundersökning av unga kvinnor togs åter upp i motionerna I 299 och II 267. Allmänna beredningsutskottet framhöll i utl 9 att material nu genom läkarprognosutredningens betänkande fanns för vidare överväganden betr förebyggande åtgärder och yrkade att motionerna inte måtte föranleda någon åtgärd, vilket riksdagen beslöt.

Förslag om *ökad utbildning av läkare* framlades i prop 108. Motivet var att många områden inom vår hälso- och sjukvård kunde betecknas som eftersatta, inte minst p g a läkarbristen. Läkarprognosutredningen hade angivit läkarbehovet 1970 till 11—11 500 och 1980 till 15—16 000. Med den befintliga utbildningskapaciteten innebar detta att det skulle fattas 2 300 resp 4 300 läkare. Propositionen innehöll förslag om successivt ökad intagning av nybörjare vid de medicinska fakulteterna, vilket förutsatte inrättande av ca 15 professurer och laboraturer. Den medicinska högskolan i Umeå skulle utbyggas till fullständigt medicinskt lärosäte. Statsutskottet tillstyrkte i utl 130 och framhöll att hänsyn borde tas till den rådande sjuksköterskebristen, med intensifierade åtgärder för rekrytering även på detta och angränsande områden. Riksdagen biföll de i prop förordade riktlinjerna (skr 328).

I statsverksprop föreslogs fortsatt upprustning av *mentalsjukvården,* med en nettoökning med 236 nya tjänster. Riksdagen biföll förslaget (skr 11).

Av riksdagen anvisade anslag för olika ändamål inom mentalsjukvården innebar i nästan samtliga fall uppräkningar.

I prop 66 äskades för vissa *byggnadsarbeten vid statens mentalsjukhus m m* ett investeringsanslag, som tillsammans med förefintlig reservation under anslaget skulle utgöra den största investeringen hittills inom mentalsjukvården, eller 65 milj kr. Statsutskottet tillstyrkte i utl 60 detta och ytterligare äskanden för utrustning av nya mentalsjukhus. Riksdagen beslöt sålunda (skr 182).

Till *skyddsympning mot polio* äskades i statsverksprop för 1961/62 4 milj kr mot 1 milj kr 1960/61. Endast hälften av det beräknade antalet vuxna hade begagnat möjligheterna till skyddsympning. Då det ansågs angeläget

att samtliga födda 1910 eller senare erhöll skydd var avsikten att ympningen i fortsättningen skulle ske kostnadsfritt. Riksdagen biföll vad som äskats och förordats (skr 11).

Lagen med särskilda bestämmelser om *utskrivning från sinnessjukhus* föreslogs ytterligare förlängd t o m 1963 — prop 29. Detta emedan den provisoriska lagstiftningen betr lokal utskrivningsnämnds handläggande av utskrivning av straffriförklarade m m ansågs böra gälla tills en beräknad ny sinnessjuklag kunde träda i kraft 1/1 1964. Första lagutskottet biföll i utl 14 prop och riksdagen beslöt sålunda.

På förslag av Kungl Maj:t anvisade riksdagen uppräknade anslag till sjuksköterskeskolor, institut för högre utbildning av sjuksköterskor och utbildning av viss sjukvårdspersonal (skr 11).

Förslag angående *ökad utbildning av tandläkare och tandtekniker* framlades i prop 108. Det framhölls att bristsituationen var svår och att tandläkarprognosdelegationen påvisat att nuvarande utbildningskapacitet var klart otillräcklig. Den föreslogs utvidgad bl a genom att tandläkarinstitutet i Umeå byggdes ut till fullständigt lärosäte för odontologisk utbildning och forskning. Viss odontologisk utbildning i Göteborg förordades även. Statsutskottet underströk i utl 130 nödvändigheten av snabba åtgärder för att få till stånd en tandläkarhögskola i Göteborg enligt principbeslut av riksdagen 1955, varvid utskottet hemställt om plan härför snarast möjligt. Riksdagen beslöt i enlighet med förordade riktlinjer samt att i skrivelse till Kungl Maj:t tillkännage vad utskottet anfört ifråga om Göteborg (skr 328).

I anslutning till av 1960 års riksdag godkända riktlinjer för *regionsjukvårdens utbyggande* föreslogs i prop 36 att betr patienter på Karolinska sjukhuset eller Serafimerlasarettet vårdbidragen från hemortslandstingen samt rätt till remittering skulle anpassas till det s k utomlänsavtalet. Vidare borde undantagsställningen för den psykiatriska kliniken vid Karolinska sjukhuset försvinna, allt med ikraftträdande 1/1 1962. Prop bifölls av riksdagen på hemställan av andra lagutskottet i utl 17 (skr 124).

Riksdagen biföll även föreslagen personalförstärkning vid Karolinska sjukhuset med 172 tjänster, varav 75 på den nya alkoholkliniken, beräknad att tas i bruk omkr 1/1 1962 (skr 265).

Av interpellationerna i FK rörde nr 18 receptbeläggningen av vissa läkemedel, nr 20 inrättande särskild institution för forskning betr tandsjukdomarnas uppkomst, nr 30 Eugeniahemmet, i AK nr 32 central registrering av narkotikarecept, nr 64 utformning av lokala hälsovårdsordningar, nr 79 kostnaderna för sjuktransporter och nr 80 provinsialläkarnas arbetsförhållanden.

Övriga frågor

Om *begränsning av alkoholreklamen* handlade motionerna I 460, II 639, I 477, II 567. Bevillningsutskottet tillstyrkte i bet 48 en utredning av alkoholreklamen. I de två sistnämnda motionerna yrkades viss komplettering av rusdrycksförsäljningsförordningen med avseende på utskänkningsrätt för rusdrycker på restaurang inom nöjes- och idrottsplatser. Härvidlag anförde utskottet att gällande lagstiftning innehöll erforderliga stadganden betr undvikande av rusdrycksförtäring vid idrottstävlingar, dansbanetillställningar m m, varför man inte ansåg någon komplettering erforderlig. Riksdagen beslöt hemställa till Kungl Maj:t att föranstalta om utredning av begränsning av alkoholreklamen (skr 274).

I anslutning till motionerna I 435 och II 509 förordade statsutskottet i utl 37 en översyn av normerna för beviljande av *bosättningslån,* varvid även förslag betr upplysning i bosättningsfrågar borde övervägas. Riksdagen beslöt att till Kungl Maj:t tillkännage vad utskottet anfört (skr 93).

Motionerna I 536 och II 630 innehöll förslag till utredning i syfte att stödja den estniska befolkningsgruppen i vårt land när det gällde bevarande av estniskt språk och kulturarv. Allmänna beredningsutskottet anförde i utl 21 bl a att skolöverstyrelsen ställt sig positiv till inrättande av estniska skolor, men också att det vore angeläget eftersträva likformighet i behandlingen av olika flyktinggrupper. Utskottet hemställde att motionerna skulle anses besvarade med utskottets utlåtande, enligt vilket riksdagen beslöt.

Anslag till forskning om *medicinska medel för familjeplanering* föreslogs i motionerna I 213 och II 329. Statsutskottet yrkade avslag i utl 132, med motivering att sådant anslag borde utgå ur forskningsrådsmedel. Riksdagen beslöt sålunda.

Äskandet i statsverksprop om bidrag till *internationell hjälpverksamhet* för budgetåret 1961/62 av 34,6 milj kr, innebärande uppräkning med 13,7 milj kr, föranledde 25 motioner. Statsutskottet behandlade propositionsförslaget och motionerna i utl 128 och hemställde att riksdagen måtte uppräkna det äskade anslaget till 39 880 000 kr. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 326).

I samband med äskanden för *vårdanstalter m m för alkoholmissbrukare* anmäldes i statsverksprop, att statens vårdanstalt på Brotorp från budgetåret 1961/62 skulle omhänderta kvinnliga alkoholmissbrukare från vårdanstalten i Växjö samt att denna därför kunde avvecklas.

Åtgärder i syfte att *effektivisera kampen mot rusdryckslangning* samt *ändringar i rusdrycksförsäljningsförordningen* föreslogs i prop 135. Inne-

börden var bl a att innehavare av rusdrycker i syfte att olovligen sälja dem skulle kunna ådömas straff och dryckerna tas i beslag samt vissa ändringar betr bestämmelserna om avstängning från rusdrycksinköp.

I motionerna I 477 och II 567 yrkades utredning i frågan om *inköpsregistrering utan ransonering*. Bevillningsutskottet avstyrkte motionen med motivering att de tillstyrkta åtgärderna mot langare m fl först skulle prövas samt tillstyrkte propositionen (bet 56), enligt vilket riksdagen beslöt (skr 313).

Kungl Maj:ts av riksdagen godkända förslag betr bidrag till *socialinstituten* innebar bl a ökning av kapaciteten vid instituten i Göteborg och Lund.

Motionerna I 553 och II 637 föreslog översyn av viss lagstiftning rörande *åldringsvården* och I 298 och II 266 utredning rörande *den äldre arbetskraften*. På hemställan av allmänna beredningsutskottet föranledde motionerna inte någon riksdagens åtgärd.

Interpellationerna i FK nr 21 gällde svenska bidrag till internationell samverkan för tillgodoseende av världens livsmedelsförsörjning, i AK nr 60 inspektionen av vissa vårdhem och anstalter.

Av för driftbudgeten beräknade utgifter för budgetåret 1961/62 avsågs till: folkpensioneringen 2 496 milj kr, barnbidrag 798 milj kr, nykterhets- och alkoholistvård 50 milj kr, sjuk- och yrkesskadeförsäkring 332 milj kr, bostadspolitiken 464 milj kr, arbetsmarknadsåtgärder 484 milj kr, social vård i övrigt 100 milj kr.

Hösten 1961

Socialförsäkring och socialhjälp

I prop 188 föreslogs vissa ändringar i 1946 års lag om *folkpensionering*. Sålunda skulle gränsen för påförande av folkpensionsavgift höjas från 1 200 kr till 2 400 kr taxerad inkomst och avgifterna avtrappas närmast inkomstgränsen upp till 2 940 kr.

I motionerna I 729 och II 868 föreslogs att avgiften för gifta inkomsttagare och ensamstående med hemmavarande barn under 16 år skulle uttagas först vid en inkomst av 3 600 kr samt då avtrappas enligt i prop angivna principer upp till 4 500 kr taxerad inkomst.

Andra lagutskottet framhöll i utl nr 72 att vederbörande finansieringssystem var under övervägande inom socialdepartementet och att allmänna skatteberedningen hade att pröva frågan om skattefinansiering av socialförsäkringen. Utskottet yrkade avslag på motionerna och bifall till propositionerna, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 406).

Bland ett flertal motionsyrkanden i samband med ATP, som behandlades av andra lagutskottet i utl 56 märks följande. Motionerna I 367, II 426, I 498, II 584 gällde möjligheter till *personlig frivillig tilläggspensionering*. Utskottet framhöll att riksdagen vid beslutet om ATP 1959 tagit ställning till ordnandet av tilläggstryggheten, liksom vid framställningar av detta slag år 1960. Riksdagen avslog på hemställan av L[2] motionerna, liksom flera motioner betr pensionsåldern inom folkpensionering och ATP.

Motionerna I 48, II 64, I 501, II 586 gällde *arbetsgivarens ATP-avgift för korttidsanställda arbetstagare*. Sådan avgift kunde i vissa fall erläggas utan att den anställde tillgodoräknades pensionspoäng, och nu föreslogs att antingen slopa avgiften eller tillgodoräkna poängen. Utskottet avböjde med hänvisning till att dessa problem torde komma att uppmärksammas vid överväganden rörande finansieringssystemet inom socialförsäkringen. I 501 och II 586 rörde jämväl utredning i syfte att ta bort 15- respektive 30-årsregeln inom ATP.

Detta yrkande avböjdes av utskottsmajoriteten. I dessa motioner samt i tidigare nämnda I 367 och II 426 hade också påyrkats en *liberalisering av återlånemöjligheterna*. Utskottet avstyrkte med motivering, att vid antagandet av sedan 1960 gällande regler förutsatts omprövning av desamma i slutet av 1960-talet.

Utskottet biträdde hemställan i motion I 244 om möjlighet inom ATP till fördelning av inkomsten motsvarande bestämmelserna rörande *ackumulerad inkomst* när det gällde statlig inkomstskatt.

I nämnda motioner I 506 och II 581 hade föreslagits utredning om ATP-villkoren för *utländsk arbetskraft anställd i den svenska handelsflottan*.

Utskottet framhöll att särbestämmelserna tillkommit för att denna grupps förmåner skulle vara likvärdiga dem för svenska medborgare inom utländska pensionssystem. Vidare påpekades möjligheterna till undantag från särbestämmelserna i konventioner med andra stater. Utskottet hemställde att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t borde giva utskottets mening tillkänna.

Nämnda motioner I 367 och II 426 innehöll yrkande om utredning beträffande *självständig pensionsrätt inom ATP för hemarbetande husmödrar.* Utskottet biträdde inte detta förslag.

Sju reservationer och två särskilda yttranden förelåg med anledning av motionerna. Riksdagen biföll vad utskottet föreslagit och hemställt (skr 361).

En *respittid på sex dagar* efter uppbördsterminens utgång för inbetalning av arbetsgivaravgift och restavgift föreslogs i motionerna I 485 och II 550, med hänvisning till enahanda bestämmelser när det gällde preliminärskatt. I utl 57 påpekade andra lagutskottet att förslaget skulle medföra olika slutdata för inbetalning av skatt och av arbetsgivaravgifter och avstyrkte därför. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Av interpellationerna i AK gällde nr 89 utbetalning av sjukpenning i vissa fall och 109 folkpensionen för i Sverige bosatta grekiska medborgare.

Familjepolitiken

I prop 190 föreslogs höjning av det *allmänna barnbidraget* från 450 till 550 kr om året. Motivet var dels den föreslagna höjningen av den allmänna varuskatten, dels behovet av ökat stöd åt barnfamiljerna. Andra lagutskottet fann i utl 73 förslaget i konsekvens med tidigare höjning p g a omsättningsskatten samt med vårriksdagens uttalande om utredning i samband med den allmänna standardstegringen. Utskottet tillstyrkte sålunda förslaget i propositionen med avstyrkande av motionerna I 717 och II 862 om höjning till 600 kr per år.

Utskottet tillstyrkte motionerna I 737 och II 885 om höjning av det *allmänna studiebidraget* från 34 till 50 kr per månad, med motivering att detta bidrag hittills avvägts i relation till storleken av det allmänna barnbidraget. Sex reservanter framhöll att stipendiestödet för barn från familjer ur lägre inkomstgrupp i första hand borde utredas.

Riksdagen beslöt enligt med utskottets förslag (skr 407).

Bostadspolitiken

Av interpellationerna i FK gällde nr 40 *bristen på studentbostäder* och i AK nr 91 belåningsvärden för småhus.

Hälso- och sjukvården

I motionerna I 163 och II 184 föreslogs att sjukkassa skulle ha möjlighet ge *ersättning för undersökning för hälsokontroll.* Andra lagutskottet upptog motionerna i utl 59, där man erinrade om att de sakkunniga som nyligen tillsatts för att utreda vissa frågor rörande sjukförsäkringslagstiftningen fått direktiv att bl a pröva frågan om ersättning för sjukdomsförebyggande åtgärder. I enlighet med utskottets hemställan föranledde motionerna inte någon riksdagens åtgärd.

I prop 181 framlades förslag till åtgärder för *upprustning och effektivisering av hälsovården och den öppna sjukvården i landstingsområdena.* Föredragande departementschefen hade lämnat en allmän översikt över läget inom de olika områdena av hälso- och sjukvården. Därvid framhölls bl a betydelsen av effektiv vattenvård — mot bakgrund av de många dricksvattenburna epidemierna —, av god hygien när det gällde livsmedel, bostäder, skolor, arbetsplatser, av åtgärder mot buller, luftföroreningar och radioaktiv strålning. Vidare underströks angelägenheten av utbyggd allmän hälsokontroll, av förebyggande åtgärder när det gällde folksjukdomarna och de psykiska sjukdomarna, av ökade vårdplatser särskilt för långtidssjuka. Uttalandet byggde på material från kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket, ÖHS-kommittén. Förslagen i propositionen avsåg bl a följande. Huvudmannaskapet för provinsialläkarna skulle 1/7 1963 övertagas av landstingen, som även skulle svara för öppensjukvård utanför sjukhus, om inte annan ombesörjde denna. Vid planeringen av provinsialläkarväsendet skulle samråd ske med tjänsteläkarnas lokala organisationer. Utbyggnad skulle ske med två- och flerläkarstationer. Statsbidrag till landstingen skulle utgå med belopp motsvarande årslön till provinsialläkare med viss höjning för vikariatskostnader m m. Pensioneringen skulle tills vidare ske genom statens försorg. Nya grunder för taxeersättningen föreslogs, med anslutning till sjukkassetaxan. Riktlinjer för förstärkning av den allmänna hälsovårdstillsynen i landstingsområdena uppdrogs även i prop. Ansvarsfördelningen mellan staten och primärkommunerna förutsattes bli oförändrad. Vissa bestämmelser och rekommendationer för att tillgodose behovet av medicinskt-hygienisk expertis i kommuner med mer än 15 000 inv förordades, liksom successiv utbyggnad från 1/7 1962 av en länsläkarinstitution ersättande förste provinsialläkarinstitutionen. Länsläkaren skulle få biträdande länsläkare och en hälsovårdskonsulent. Hälsovårdsexperterna på länsplanet skulle sammanföras i gemensamma lokaler.

I motionerna I 718 och II 864 föreslogs prövning av frågan om rörliga jourtjänster i provinsialläkarorganisationen, utredning om system med »ambulatorier» i sjukvården samt översyn av utveckling och fördelning av

kostnader i öppen sjukvård. Att en länssköterska skulle ingå i länsläkarinstitutionen föreslogs i motionerna I 719 och II 863.

Utskottet tillstyrkte propositionen, föreslog avslag på motionerna I 719 och II 863 samt att I 718 och II 864 inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 394).

I samband med motionen II 12 angående hälsoundersökningar samt huvudmannaskapet för mentalsjukvård och öppen sjukvård uttalade statsutskottet i utl 187 att dessa frågor dels behandlats i prop 181, dels var under beredning i inrikesdepartementet samt hemställde att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utredning i syfte att införa *lagstiftning mot luftföroreningar* föreslogs i motionerna I 162 och II 188, varvid hänvisades till sådan lagstiftning i flera länder. I motionen II 22 påpekades dessutom att luftföroreningarna och därmed hälsoriskerna ökades genom ökat antal motorfordon och industrins expansion. Andra lagutskottet behandlade motionerna i utl 66. Man fann yrkandena motiverade men ansåg att kunskapen om skadeverkningarna i vårt land med dess speciella klimatiska och övriga förhållanden ännu vore alltför ringa. Behovet av lagstiftning borde således bedömas mot bakgrund av en intensifierad forskning, varför utredningsarbetet borde inriktas på de tekniska problemen. Härom hemställde utskottet och riksdagen beslöt att i skrivelse till Kungl Maj:t anhålla om utredning av frågan om luftföroreningarnas inverkan på person och egendom (skr 377).

Förslag till avtal med Örebro läns landsting angående dess övertagande av *driften vid Mellringe sjukhus* i Örebro från 1/1 1962 framlades i prop 197. I motionen II 886 påyrkades ändring av den paragraf i avtalsförslaget som innebar att landstinget endast förband sig där ge vård åt psykiskt sjuka bosatta i Örebro län, varvid hinder uppstod för Brotorps vårdanstalt för alkoholmissbrukare att hänvisa patienter till Mellringe. Statsutskottet fann i utl 188 intet sådant hinder föreligga, utan tillstyrkte propositionen och avstyrkte motionen, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 395).

I prop 170 förordades riktlinjer för *organisationen av vård och undervisning för barn och ungdom med cerebral pares m m.* Bl a föreslogs att organisationen skulle stå öppen även för andra svårt handikappade barn och ungdomar. Behandlingscentraler skulle upprättas i anslutning till centrallasaretten, specialskolor inrättas länsvis eller i samarbete mellan huvudmän, svårt skadade barn omhändertas på ny riksanstalt ersättande Eugeniahemmet, decentralisering ske för högstadieundervisningen m m. På hemställan av statsutskottet i utl 161 tillstyrktes propositionen av riksdagen (skr 367).

Nytt undervisningssjukhus i Stockholm m m föreslogs i prop 198. Karo-

linska institutet skulle erhålla ytterligare sjukhusplatser för medicinsk undervisning och forskning genom att erforderliga undervisningskliniker förlades till S:t Görans sjukhus i Stockholm och Kungl Maj:t skulle bemyndigas godkänna en mellan chefen för inrikesdepartementet och Stockholms stad träffad överenskommelse angående nytt undervisningssjukhus i Stockholm.

Departementschefen påpekade att det s k Sabbatsbergsavtalet 1948 bl a inneburit nytt undervisningssjukhus med 1 000 vårdplatser, färdigt till 1961. Intet hade emellertid hänt under hela 50-talet, varför Serafimerlasarettet i stället för att ersättas sannolikt skulle få tjäna som undervisningssjukhus ytterligare 10—15 år. Riksdagen hade därför 1958 beslutat om upprustning av lasarettet. Dock skulle forskningen fortfarande lida svår brist på lokaler. — Vidare påpekades att Kronprinsessan Lovisas barnsjukhus snarast borde ersättas av en ny barnklinik. — En expertdelegation tillsatt 1961 hade framlagt förslag till nytt undervisningssjukhus i fyra »renodlade» och två »kombinations-»alternativ, dvs Sabbatsbergs sjukhus, nytt sjukhus i Enskededalen, S:t Görans sjukhus, Mörby lasarett, Karolinska sjukhuset-S:t Görans sjukhus, Mörby lasarett-S:t Görans sjukhus. Delegationen förordade liksom flertalet remissinstanser det renodlade alternativet S:t Görans sjukhus. I oktober 1961 hade överenskommits om nytt undervisningssjukhus förlagt till S:t Görans sjukhus, varvid staden åtog sig genast uppföra pediatrisk klinik därstädes som ersättning för den vid Kronprinsessan Lovisas barnsjukhus. Den medicinska undervisningen skulle bedrivas vid Serafimerlasarettet till mitten av 1970-talet, nytt sjukhus vid Enskededalen genast byggas, med försteg framför återstående undervisningskliniker vid S:t Görans sjukhus. Dock underströk departementschefen med skärpa, att det vore högst angeläget att dessa blev färdigställda i god tid före angiven sista dag: 31/12 1976.

Till utgången av 1976 — med därefter följande förhandlingar om jämkning — skulle staten erlägga 25 procent av byggnads- och utrustningskostnaderna, 50 procent av läkarlönerna och 10 procent av övriga driftskostnader.

I propositionen föreslogs vidare, att staten skulle bibehålla huvudmannaskapet över Serafimerlasarettet till 30/6 1968. Staden hade åtagit sig att med 60 procent ersätta kostnader i samband med nervklinikernas avflyttning.

Statsutskottet tillstyrkte propositionen i utl 198. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 400).

Av interpellationerna i FK rörde nr 41 tillsättning av fluor i dricksvatten i kariesbekämpande syfte, i AK nr 85 åtgärder mot sjuksköterskebristen, nr 100 utvidgad rätt till folktandvård för 16—19-åringar.

Övriga frågor

Motionerna I 507 och II 597 gällde *flitpengar till utskriven eller permitterad alkoholmissbrukare.* Det föreslogs att dessa skulle kunna disponeras av nykterhetsnämnd eller övervakare, då de eljest ofta användes till köp av rusdrycker. Andra lagutskottet föreslog i sitt uttalande, utl 58, att regler borde utfärdas angående omfattningen av lydnadsföreskrifternas innehåll. Riksdagen beslöt att i skrivelse till Kungl Maj:t ge tillkänna vad utskottet anfört (skr 357).

I prop 174 föreslogs inrättande av ett *nytt centralorgan för handläggningen av frågor om tekniskt bistånd till underutvecklade länder.* Grundval för förslaget var betänkanden avgivna av administrationsutredningen för sådant bistånd. Ett nytt centralorgan med namnet »Nämnden för internationellt bistånd» föreslogs och förslag till organisation framlades. Ett flertal motioner väcktes, och prop jämte dessa behandlades av statsutskottet i utl 157, som hemställde att riksdagen måtte godkänna de i propositionen förordade riktlinjerna gällande tekniskt bistånd till utvecklingsländerna. Riksdagen beslöt i enlighet därmed, efter långa debatter i båda kamrarna (skr 365).

Av interpellationerna i FK gällde nr 37 åtgärder mot det ökade alkoholmissbruket, nr 38 utredning angående verkningarna av nuvarande fria tillgång till sprit m m, i AK nr 86 rabatterade järnvägsresor för folkpensionärer, nr 99 folkpensionärers medicinkostnader, nr 112 behandlingen av utlänningsärenden, nr 115 avhjälpande av läkarbristen och nr 119 åtgärder mot tobaksrökningen.

Allmänna beredningsutskottet bereder frågor som inte tillhör de övriga utskotten, särskilt allmänna utredningsmotioner. Utskottets arbete utmynnar i utlåtanden och betänkanden. Under 1962 års riksdag avgav utskottet 48 uttalanden. Andrakammarledamoten Nancy Eriksson är beredningsutskottets ordförande. Antalet ledamöter är 24.

Socialförsäkring och socialhjälp

Som bidrag till *erkända arbetslöshetskassor* anvisades för budgetåret 1962/63 51 milj kr, innebärande en nedräkning med 18 milj kr (skr 5).

För *vissa sysselsättningspolitiska åtgärder* äskades i statsverksprop 190 milj kr, varav avsågs för vägarbeten 60 milj kr, för beredskapsarbeten 90 milj kr och andra åtgärder 40 milj kr. Betr arkivarbetarlönerna föreslog departementschefen ytterligare differentiering. Betr näringshjälp och åtgärder för förebyggande och hävande av invaliditet föreslogs anslagen från 1/7 1962 skola utgå från arbetsmarknadsverket.

I statsverksprop framhölls att vägarbetena väsentligt minskat under föregående budgetår samt att man strävat efter ökning av omskolningsverksamheten. I motionerna I 135 och II 169 yrkades översyn av bestämmelserna om statsbidrag till vanföra för köp av motorfordon, i I 263, II 327, I 513, II 587 uppräkning i syfte att höja näringsbidraget.

Statsutskottet framhöll i utl 5, att kraven på ökade näringsbidrag skulle tillgodoses genom den uppräknade föreslagna medelsanvisningen samt att betr bidrag till motorfordon sådana hittills som regel beviljats i förekommande fall. Utskottet tillstyrkte Kungl Maj:ts äskande samt hemställde om avslag på motionerna, och riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 5).

Föredragande departementschefen hade föreslagit, att samtliga medel för av arbetsmarknadsskäl bedriven yrkesutbildning skulle anvisas under ett enda förslagsanslag, benämnt *omskolning m m.* Den pågående expansionen av verksamheten, syftande till dels att inplacera handikappade i produktionen, dels ge dem som drabbats eller hotades av arbetslöshet sådana färdigheter som efterfrågades på arbetsmarknaden, föreslogs skola fortsätta. Äskat anslag för 1962/63 på 125 milj kr skulle möjliggöra 1 100 kurser och utbildningsbidrag till 20 000 personer. Vidare förordades att staten skulle påtaga sig alla utbildningskostnader.

Fem motioner väcktes, och statsutskottet hemställde i utl 5 om avslag på samtliga samt tillstyrkte Kungl Maj:ts förslag, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 5).

Enligt förslag i prop 90 anvisades för budgetåret 1962/63 till *folkpensioner m m* 2 987 milj kr (föregående budgetår 2 496 milj kr), samt till *ersättning till postverket för pensionsutbetalningar* oförändrat 5,1 milj kr.

I prop 119 föreslogs höjning från 1/1 1963 av *vissa yrkesskadelivräntor* gällande skada inträffad före 1960. Höjningen skulle vara 30 procent för skada inträffad 1955 eller tidigare, 20 procent för skada inträffad 1956—1957, 10 procent för skada inträffad 1958—59. Höjningen skulle gälla livräntor till skadade under 67 år med minst 2/10 invaliditet, över 67 år

med minst 3/10 invaliditet, efterlevande make m fl under 67 år, barn, föräldrar och adoptivföräldrar. Även sjukpenning skulle kunna höjas. Maximigränsen för ersättning skulle dock fortfarande vara den enligt lagen om yrkesskadeförsäkring. Förhöjningen av ersättningar, belastande försäkringskollektivet enligt lagen om yrkesskadeförsäkring, skulle bekostas av arbetsgivarna genom proportionella tillägg till avgifterna. Vidare föreslogs att av överskottsmedlen ingående i riksförsäkringsverkets yrkesskadeförsäkringsfond skulle avskiljas 5 milj kr för ersättningar i fall som inte kunde insorteras under lagstiftningen om yrkesskadeförsäkring.

Propositionen tillstyrktes av andra lagutskottet i utl 25 och statsutskottet i utl 127 samt bifölls av riksdagen (skr 295).

Då riksdagen med anledning av prop 90 beslutat om mödrahjälpens upphörande och förbättringen av moderskapsförsäkringen anvisades till *bidrag till sjukkassor m m* ett med 35 milj kr uppräknat anslag på 320 milj kr för 1962/63.

Ett flertal motioner hade väckts betr *rätt till ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för tandvårdskostnad* i vissa fall. Dessa behandlades av andra lagutskottet i utl 11, och utskottet, som fann flera skäl tala för vissa av förslagen, hemställde att motionerna jämte utskottets utlåtande skulle överlämnas till den utredning som tillsatts för översyn av sjukförsäkringslagstiftningen. Riksdagen beslöt sålunda (skr 118).

Enahanda blev resultatet av motion I 446 angående rätt till *reseersättning från allmänna sjukförsäkringen* efter remiss av barnmorska till sjukvårdsinrättning och II 215 om reseersättning ur allmänna sjukförsäkringen för resor i samband med provning eller byte av ortopediska hjälpmedel, vilka behandlades av andra lagutskottet i utl 17 resp 20. (Skr 144).

Att den nämnda utredningen även skulle pröva frågan om *billigare läkemedel* påpekade allmänna beredningsutskottet i utl 36 med anledning av motionen II 398, vilken sålunda inte blev föremål för någon riksdagens åtgärd.

I prop 153 föreslogs att 19 milj kr ur allmänna sjukförsäkringsfonden skulle få tas i anspråk för att täcka minskning av de på år 1961 belöpande arbetsgivarbidragen för tilläggssjukpenning och tilläggspenning för moderskapshjälp. Överskott från dessa bidrag hade 1955—58 övergått till fonden. Andra lagutskottet tillstyrkte i utl 28 och riksdagen beslöt sålunda (skr 302).

Med syfte att av socialförsäkringens olika grenar skapa ett enhetligt system föreslogs i prop 90 *lag om allmän försäkring*. Förslaget innebar bl a följande.

Betr sjukförsäkringen föreslogs *grundsjukpenningen höjd* från 3 till 5 kr per dag och försäkringsskyddet skulle omfatta inkomsten till ca 22 000 per år, varvid sjukpenningen i högsta klass skulle vara 28 kr per dag. Reglerna om minskad sjukpenning efter 180 dagar och begränsning av sjukdomstiden till 730 dagar föreslogs bli slopade. Företagare skulle automatiskt få samma sjukpenningsskydd som anställd, men med viss valfrihet: friheten att tillhöra tilläggssjukpenningförsäkringen sammankopplades med densamma för tilläggspensionsförsäkringen. Företagarna hade att välja mellan 3, 33 eller 93 dagars karenstid. Tillfälle skulle ges för företagare att senast 31/12 1962 återta anmälan om undantag från ATP. Hemmafruar med barn under 10 år i hemmet skulle ha grundsjukpenning och barntillägg utgörande sammanlagt minst 7 kr per dag samt möjlighet till frivillig försäkring. Maximerad sjukhjälpstid skulle finnas endast för dem med ålderspension eller hel förtidspension — i övrigt skulle sjukhjälp utgå tills förtidspension började utgå.

Moderskapsförsäkringen föreslogs utbyggd och mödrahjälpen avskaffas. Den sistnämnda hade omfattat bl a bidrag till tandvård och skulle därvidlag ersättas med *tandvårdsförsäkring för blivande och nyblivna mödrar.* Moderskapsförsäkringens grundpenning vid enkelbörd föreslogs höjd från 270 till 900 kr, vid flerbörd ökad med 450 kr för varje barn utöver ett. Dessa höjningar skulle bl a kompensera bortfallet av barntillägg för omföderskor. Tilläggspenning för förvärvsarbetande skulle utsträckas till att gälla 180 dagar. Vidare föreslogs *nya benämningar: moderskapspenning och tilläggssjukpenning.*

Betr pensioneringen föreslogs att *folkpensionerna skulle höjas* 1 juli 1962. Med 12 indextillägg skulle det innebära 3 250 kr per år för ensamstående och 5 090 kr per år för makar. Därtill kunde komma kommunalt bostadstillägg. Indextillägg utlösta efter 30 juni 1962 skulle utgå med 75 kr till ensamstående och 60 kr vardera till makar. Rätt till folkpension skulle finnas även för svensk som varit mantalsskriven i riket det år han fyllt 62 år och de fem närmaste föregående åren. Att svensk medborgares lön i utlandet i ökad utsträckning skulle bli pensionsgrundande föreslogs, liksom regler för födda 1927 eller tidigare i avsikt att neutralisera verkningarna p g a inkomstbortfall under längre perioder av sjukdom.

Liksom för ATP skulle pensionsåldern bli rörlig i folkpensioneringen, med rätt till uttag fr o m 63 år och efter 67 år, med vissa reduktioner respektive tillägg. Uttaget måste avse båda pensionsdelarna. Reformen skulle successivt genomföras för att vara fullt genomförd 1966.

Det i prop viktigaste förslaget gällde den nya *förtidspensioneringen,* som dels skulle avlösa invalidpensioneringen inom folkpensioneringen, dels ut-

göra för folkpensioneringen och tilläggspensioneringen gemensam reglering. Invaliditetsbegreppet formulerades så, att grunden för förtidspension skulle vara en arbetsinvaliditet förorsakad av medicinska faktorer. Hittills gällande särbestämmelser för blinda ansågs därmed inte behöva kvarstå. Invaliditetsgränsen föreslogs sänkt till 50 procent, för överensstämmelse med sjukförsäkringen. Förtidspension skulle utgå vid varaktig nedsättning av arbetsförmågan — då den inte var varaktig men förutsattes bestå avsevärd tid skulle bidraget kallas sjukbidrag. Reglerna om pensionens storlek skulle vara desamma som för folkpensioneringen, och betr rätten till förtidspension från tilläggspensioneringen och sättet för beräkning av pensionen föreslogs nya regler. Rätten för utlänningar skulle i stort sett vara densamma som för svenskar.

Särskilda förmåner skulle gälla blinda, personer med avsevärda vårdbehov och förvärvsarbetande med svåra kroppsliga defekter. Invaliditetstillägg kallades en förmån för dem med ålders- eller förtidspension och invaliditetsersättning för invalidiserade i arbetsför ålder utan rätt till förtidspension. Åldersgränsen skulle i båda fallen vara 63 år.

Inte inkomstprövade barntillägg föreslogs komplettera ålders- och förtidspensionen. Inkomstprövning skulle däremot fortfarande gälla för hustrutillägg, kommunala bostadstillägg samt änkepensioner p g a dödsfall före 1 juli 1960.

Änkepension till frånskilda kvinnor föreslogs skola utgå, om f d mannen vid dödsfallet var skyldig till underhållsbidrag. Villkoren skulle i stort sett gälla som för änka.

Egenpension och familjepension från ATP skulle kunna utgå samtidigt utan någon reduktion, dock skulle vid fall av flera familjepensioner endast en utgå. Regeln att familjepension inte skulle få utgå till mer än 80 procent av den avlidnes egenpension föreslogs upphävd. Vidare föreslogs förmånligare regler för pension till vissa kvinnor som före 1 juli 1960 blivit änkor med barn i hemmet.

Kostnaderna för *sjuk- och moderskapsförsäkringen* skulle fortfarande fördelas mellan de försäkrade, arbetsgivarna och staten, med en viss höjning av de försäkrades egenavgifter. Arbetsgivarbidraget skulle utgöra 1,5 procent av löner upp till 22 000 kr och statens bidrag för utgifter för sjukvårdsersättning (utom sjukvård), grundsjukpenning, barntillägg och moderskapspenningens grundpenning 50 procent. Ingen inkomstgräns skulle gälla för avgiftsskyldigheten till sjukpenningsförsäkringen. Vissa justeringar föreslogs betr folkpensionskostnadernas fördelning mellan stat och kommun.

Mot utredningen om pensionsstyrelsens frivilliga försäkring föreslog de-

partementschefen att sådan f n borde kompletteras enbart med en försäkring för temporär ålderspension från valfri ålder mellan 60—65 och till 67 års ålder.

Den nya lagen om allmän försäkring jämte tillhörande författningsförslag föreslogs träda i kraft 1 januari 1963. De sistnämnda jämte motionerna behandlades av andra lagutskottet i utl 27 och prop i övrigt av statsutskottet.

Av mångfalden motioner må nämnas följande. I motionerna I 649, II 777, I 653, II 775, I 657, II 785 yrkades att företagare skulle äga rätt att delta i enbart ATP eller tilläggssjukpenningförsäkringen. Utskottet avstyrkte med motiveringen att prop hade presenterat en god anordning i avsikt att täcka behovet under sjukdomstid och tiden därefter. Likaså avstyrkte utskottet yrkandena om utredning betr företagares möjlighet att tillhöra förtids- och familjepensioneringen men stå utanför ålderspensioneringen, framförda i motionerna I 649, II 777, I 657, II 785, I 483, II 562.

Valfrihet inom ATP med möjlighet att välja mellan olika pensionsnivåer föreslogs i I 291, II 366, I 483, II 562. Utskottet fann det omöjligt att gå in på individuella önskemål i sådan omfattning och avstyrkte.

I anslutning till motion II 208 förordade utskottet att 1961 års sjukförsäkringsutredning borde företa översyn betr ersättning från sjukförsäkringen för viss tandläkarvård — vidare ansågs utredningen böra ta upp frågan om läkemedelsrabatter vid ordination från tandläkare.

I motionerna I 657 och II 785 föreslogs förutsättningslös utredning om rätt till *änkepension för frånskild kvinna,* vilket utskottet tillstyrkte, med instämmande i kritik mot förslaget i prop, framförd i motionerna I 655, II 772, I 662, II 781, II 783, vars motförslag utskottet inte heller ansåg sig kunna tillstyrka. Utredningen ansågs även skola ta upp frågan om änklingspensionering i den allmänna pensioneringen, som föreslagits i I 169, II 216, I 481, II 560, liksom även uppdelning mellan makar av pensionsrätten inom tilläggspensioneringen enligt den s k tudelningsprincipen, föreslagen i I 650 och II 782.

I motionerna I 649 och II 777 föreslogs att samtliga kostnader för folkpensioneringen utom de kommunala bostadstilläggen skulle bestridas av staten. Utskottet tillstyrkte i princip men ansåg det omöjligt att nu genomföra en sådan ordning samt hänvisade till med detta sammanhängande förslag i prop 111.

Vid utlåtandet var bifogat 39 särskilda reservationer och 3 särskilda yttranden. Utskottets förslag bifölls av riksdagen. Dock bifölls reservationsförslag om viss maximeringsregel för kommunbidragen till folkpensioneringen. Betr en reservation stannade dock kamrarna vid skiljaktiga

beslut, och någon sammanjämkning var inte möjlig, varför frågan föll (skr 250, andra lagutskottets mem 33).

I motionerna I 455, II 543, I 474, II 537 föreslogs för *utökad finansiering med skattemedel av socialförsäkringsförmånerna* att frågan om skattefinansiering av de grundläggande socialförsäkringsförmånerna behandlades av bevillningsutskottet i bet 44, med påpekande att yrkandena finge anses tillgodosedda genom pågående prövning i allmänna skatteberedningen. Riksdagen beslöt att motionerna inte skulle föranleda någon dess åtgärd.

Av interpellationerna i FK avsåg nr 4 rätt för änka att i vissa fall erhålla befrielse från pensionsavgift, nr 16 rätt till pension efter försvunnen, inte dödförklarad person, i AK nr 28 ATP-lagstiftningens tillämpning på svensk medborgare bosatt i Sverige men med arbete i något av grannländerna, nr 36 utbetalning av änke- och barnpensioner i vissa fall, nr 46 utvidgning av möjligheterna att utbetala sjukpenning till annan än den försäkrade, nr 75 preskriptionsbestämmelsen i § 39 i lagen om socialhjälp.

Familjepolitiken

1958 års lagstiftning om *adoptivbarns arvs- och familjerättsliga ställning* innebar betydelsefulla ändringar. I motion II 52 efterlystes förslag till ändringar i lagstiftningen avseende tillämpningen av övergångsbestämmelserna till 1958 års lag.

Första lagutskottet ansåg i utl 26 att motionen inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd inom löpande femårsfrist för ansökan om förklaring av rätten att de nya reglerna skulle gälla även om adoptionen kommit till stånd enligt äldre lag. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Riksdagen anvisade till *allmänna barnbidrag* för budgetåret 1962/63 957 milj kr, innebärande en uppräkning med 159 milj kr bl a p g a att barnbidraget höjts från 450 till 550 kr.

Som ersättning till postverket för utbetalning av bidragen anvisades 2,8 milj kr.

Höjning av de allmänna barnbidragen hade föreslagits i motionerna I 437, II 513, I 487, II 564, I 517, II 627, varvid de två sistnämnda avsåg särskild höjning för ensamstående barnförsörjare. Andra lagutskottet avstyrkte i utl 6 samtliga yrkanden med hänvisning bl a till pågående utredningsarbete i syfte att förbättra barnfamiljernas situation. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Allmänna beredningsutskottet behandlade i utl 29 motionerna I 509 och II 591 om utredning av behovet av *daghemsplatser* för förvärvsarbetande mödrars och ensamstående familjeförsörjares barn samt möjligheter till

samordning mellan kommunala och familje-daghem, II 624 om möjlighet för kommunerna att inrätta servicesystem för *tillsyn av sjuka barn* till förvärvsarbetande mödrar, I 503 och II 588 utredning betr statens möjligheter att stimulera byggandet av *servicehus*. Utskottet hänvisade till vad statsutskottet anfört om stöd till barnstugor och liknande samt till blivande översyn, ävensom till att bostadsbyggnadsutredningen och byggnadsforskningsinstitutet prövade frågan om servicehus. På utskottets hemställan föranledde motionerna inte någon riksdagens åtgärd, men man beslöt att i skrivelse till Kungl. Maj:t tillkännage vad utskottet anfört (skr 201).

Med anledning av motionerna I 7 och II 7 om ändrade bestämmelser rörande *familjebidrag till värnpliktiga* med näring eller rörelse påpekade andra lagutskottet i utl 18 att dessa önskemål redan beaktats i ett i försvarsdepartementet utarbetat förslag.

Att *familjebidrag* skulle utgå till vissa *civilförsvarspliktiga* på samma grunder som för värnpliktiga föreslogs i prop 101. Till kommunernas kostnader skulle statsbidrag anvisas, dock skulle kostnaden gällande verkskyddspersonal åligga arbetsgivaren. Andra lagutskottet tillstyrkte propositionen i utl 24 och riksdagen beslöt i enlighet därmed. (Skr 309).

I statsverksprop föreslogs förenklingar i administrationen av statens bidragsgivning till *ferieresor* för barn och mödrar. Så skulle bl a anslagen till Ferieresor för barn och Ferieresor för husmödrar slås samman till ett anslag benämnt Ferieresor. Kostnader för koloniresor och resor till vistelse ordnad av feriebarnsorganisation skulle utgå från anslaget till Bidrag till driften av barnkolonier m m. I motionerna I 217 och II 267 föreslogs höjd egenavgift till 15 kr för ferieresa till enskilt hem för barn och betr husmodersresa till semesterhem och enskilt hem 10 kr resp 20 kr. Statsutskottet tillstyrkte förslagen i prop och avstyrkte motionerna, enligt vilket riksdagen beslöt.

I motion II 51 föreslogs slopande av en regel i *föräldrabalken* kap 6 § 7. Regeln stadgade att om endera parten huvudsakligen bär skuld till sammanlevnadens hävande och båda är lika skickade att ha vårdnaden om barnen, den andre är närmast därtill. Första lagutskottet avstyrkte i utl 27. Då kamrarna stannade vid skiljaktiga beslut fann utskottet (utl 31) att sammanjämkning inte var möjlig, varför denna anmälan lades till handlingarna.

Statsutskottet avstyrkte i utl 58 motion I 219 om anslag till *S:t Lukasstiftelsen* för rådgivnings- och hjälpverksamhet på 50 000 kr. Utskottet hänvisade till Kungl Maj:ts pågående prövning av en framställning från stiftelsen om 20 000 kr. Då kamrarna stannade vid olika beslut skedde ge-

mensam omröstning, vars resultat blev att riksdagen beslöt avslå motionerna (statsutskottets mem 107).

Riksdagen anvisade, med tillstyrkande av statsutskottet i utl 148, anslag för 1962/63 till *mödrahjälp* och *mödrahjälpsnämnder,* nedräknade med hälften med hänvisning till riksdagens fattade beslut om mödrahjälpens upphörande från 1 januari 1963. (Skr 326).

Riksdagen godkände på hemställan av första lagutskottet i utl 38 en avslutad konvention mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge rörande *indrivning av underhållsbidrag* samt förslag till lag om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i ovannämnda länder. (Skr 281).

I prop 129 föreslogs en *generell höjning av de familjerättsliga underhållsbidragen* att träda i kraft 1/7 1962. Höjningen skulle nu komma att utgöra för avtal slutna 1940 eller tidigare 110 procent, 1941—1946 85 procent, 1947—1950 70 procent, 1951 45 procent, 1952—1955 30 procent, 1956—1957 20 procent, 1958—1959 10 procent. Första lagutskottet tillstyrkte i utl 34, att riksdagen beslöt i enlighet därmed.

I motion I 86 föreslogs *vidgad rådgivningsverksamhet* vid *byggande av ungdomsgårdar* och likn. Allmänna beredningsutskottet avstyrkte i utl 5 med hänvisning till att möjlighet till rådgivning genom socialstyrelsen redan förelåg.

Skyndsam utredning av möjligheterna att begränsa ungdomens tobakskonsumtion begärdes i motion II 21. Allmänna beredningsutskottet påpekade i utl 10 att problemet var allvarligt, men att resultat genom förbud vore svåra att uppnå. Motionen föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Motionerna I 501 och II 583 innehöll yrkanden om åtgärder inom *förebyggande ungdomsvård* och om åtgärder mot *spritmissbruk bland ungdom.* I utl 47 framhöll allmänna beredningsutskottet att de i motionerna nämnda förslagen redan var under beaktande eller skulle komma att bli föremål för prövning samt underströk vikten av skyndsamhet. Utskottet anhöll att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd, vilket riksdagen beslöt.

Betr. *ungdomsvårdsskolorna* föreslogs bl a i statsverksprop, att en behandlingsavdelning för flickor med alkohol- och narkotikaskador skulle uppföras vid Ryagården. En elevavdelning för differentiering av eleverna skulle uppföras vid Håkanstorp samt verkstadsbyggnader vid de nämnda skolorna. Även personalförstärkning inom ungdomsvården föreslogs, och att sådan skulle ske utöver förslaget yrkades i motionerna I 431 och II

505. Motionerna I 266 och II 172 gällde en mottagningsavdelning för det norrländska upptagningsområdet vid Vemyra skolhem i Sollefteå, II 601 inrättande av behandlingshem för alkoholmissbrukare i ålder upp till 21 år.

Statsutskottet tillstyrkte förslagen och äskandena från Kungl Maj:t med avstyrkande av motionerna (utl 5), och riksdagen beslöt sålunda.

Av interpellationerna i AK gällde nr 41 riksmästerskap för interner vid ungdomsvårdsskolor, nr 59 vård i enskilda hem av ungdomar som eljest skulle intagits på ungdomsvårdsskola.

Bostadspolitiken

I motion I 373 hemställdes om möjlighet till obligatorisk kommunal *bostadsförmedling*. Tredje lagutskottet avstyrkte i utl 24, där man pekade på den väsentligt ökade bostadsproduktionen och pågående avveckling av hyresregleringen samt att frågan komme att belysas med anledning av nedan nämnda motioner. Denna motion föranledde således inte någon riksdagens åtgärd.

I motionerna I 192 och II 246 föreslogs allsidig utredning av *bostadsförmedlingens organisation* och principer för att åstadkomma normgivande regler för enhetlig sådan, varvid statsmakterna skulle medverka till lösning av problemen. Allmänna beredningsutskottet tillstyrkte i utl 37 och underströk att utredningen i första hand borde kartlägga nu rådande förhållanden samt att prövning av möjligheten till enhetliga normer borde innebära även hänsynstagande till behov av arbetskraft och sociala indikationer. Vidare skulle bl a frågan om interkommunal bostadsförmedling prövas. Mot fem reservanter beslöt riksdagen bifalla motionerna (skr 209).

En till 1 040 milj kr utvidgad ram för *bostadslångivningen* anvisades av riksdagen på hemställan av Kungl Maj:t och statsutskottet (utl 18), vilket skulle möjliggöra en ökning av bostadsbyggandet till 73 000 lägenheter mot det för budgetåret 1961/62 uppställda programmet 70 000 lägenheter. Av statsverksprop framgick att omfattningen för budgetåret 1962/63 borde beräknas till 75 000 lägenheter. Departementschefen förordade ny behovsbedömning så snart möjligheter för säkrare resultat än nu föreliggande funnes. Han ansåg vidare att 5 000 lägenheter av ramen skulle reserveras för orter där näringslivets expansion medförde ökad efterfrågan på arbetskraft.

I prop framhölls att intresset för lån till småhus var stigande och föreslogs att lån även skulle kunna utgå till friliggande småhus för uthyrning eller upplåtande med bostadsrätt. Av producerade 75 000 lägenheter

uppskattade man att 24 000 skulle inrymmas i småhus och resten i flerfamiljshus.

Nya metoder för planering av bostadsförsörjningen, i form bl a av att kommunerna ålades upprätta femåriga bostadsbyggnadsprogram, föreslogs. För att underlätta kommunala förvärv av saneringsfastigheter hade bostadsstyrelsen framfört tanken att staten skulle förskottera lån härför. Departementschefen förutsatte att styrelsen skulle återkomma med utredning. Vissa förslag från bostadspolitiska organisationskommittén om förenklingar vid handläggning av ärenden rörande lån och bidrag togs upp i prop.

De i statsverksprop behandlade allmänna grunderna för bostadspolitiken behandlades av statsutskottet i utl 46, som förutsatte att om ökad igångsättning av bostadsproduktion under budgetåret blev möjlig, riksdagen skulle föreläggas förslag till utvidgning. Utskottet avstyrkte motionerna I 434, II 514, I 264, II 335 om större produktion än i statsverksprop föreslagen.

Av förslagen i prop om grunderna för *den statliga låne- och bidragsverksamheten* för främjande av bostadsproduktionen märktes bl a följande. En för flerfamiljshus och småhus gemensam lånekungörelse skulle upprättas. Utredning angående de statliga förbättringslånen förutskickades. Studentbostadsutredningens förslag om stöd till studentbostäder skulle omfatta även studerande vid högre konstnärliga utbildningsanstalter. Omprövning av nivåerna för den garanterade räntan i äldre hus var aktuell och borde bedömas vid en förestående översyn av stöd åt barnfamiljerna. Inkomststrecken för familjebostadsbidrag skulle höjas med 1 000 kr och bidrag beviljas endast vid boendetäthet av högst 2 personer per rum, kök oräknat.

Statsutskottet tillstyrkte de olika förslagen. Med anledning av motionerna I 265 och II 333 om slopande av fastställd maximiyta för småhuslägenhet och om kommunala bidrag till studentrum förordades att innehållet i dessa borde ges tillkänna i skrivelse till Kungl Maj:t. Av 30-talet reservationer gällde en dock avslag på dessa motioner såvitt gällde småhusen, vilken reservation riksdagen biföll, medan kamrarna stannade vid skiljaktiga beslut betr stöd till studentbostäder.

F ö biföll riksdagen i huvudsak vad som äskats och utskottet hemställt och föreslagit (skr 146).

Slopande av kontrollen vid överlåtelse av bostadsrätt föreslogs i motionerna I 300 och II 371, med motivering att kontrollen omöjliggjorde för överlåtelse att betinga sig ersättning för penningvärdeförsämringen under den tid bostadsrätten innehafts. Tredje lagutskottet hemställde att dess utl 13 jämte motionerna skulle överlämnas till utredningen för översyn av bostadsrättslagstiftningen. Riksdagen beslöt sålunda (skr 129).

I statsverksprop föreslogs bl a fullständig utflyttning av egnahems-, förbättrings- och tertiärlångivningen till länsbostadsnämnderna, liksom låneärenden för studentbostäder och granskning av kommunernas beslut om familjebostadsbidrag. Vidare föreslogs ny organisation av bostadsstyrelsen.

I motionerna I 428 och II 509 hemställdes om kraftig beskärning av bostadsstyrelsens organisation. I motionerna I 433 och II 504 yrkades att bostadsstyrelsen även i fortsättningen skulle behandla studentbostadsärenden.

Statsutskottet tillstyrkte Kungl Maj:ts förslag i utl 46, vilket bifölls av riksdagen (skr 146).

I motionerna I 428 och II 509 föreslogs att hyresregleringens avveckling skulle omfatta även städer med bristsituation, varigenom det skulle bli möjligt bedöma i vilken utsträckning hyresregleringen vore orsak till bristen. Tredje lagutskottet avstyrkte, då undersökningar rörande den hittills bedrivna avvecklingens följder pågick och då bristsituationens beroende av regleringens hävande skulle kunna belysas av nyligen genomförd total avveckling när det gällde garagelokaler. Motionerna föranledde sålunda inte någon riksdagens åtgärd.

Att grundhyran inte skulle få höjas med anledning av förbättringsarbete bekostat av hyresgäst föreslogs i motionerna I 74 och II 105. I utl 30 delade tredje lagutskottet motionärernas uppfattning och ansåg att en översyn av den aktuella bestämmelsen i hyresregleringslagen borde ske. I skrivelse till Kungl Maj:t gav riksdagen tillkänna vad utskottet anfört (skr 208).

Av interpellationerna i FK gällde nr 2 enhetliga regler för utseende av styrelseledamöter i kommunal bostadsförmedling, i AK nr 4 den successiva avvecklingen av hyresregleringen.

Hälso- och sjukvården

Riksdagen godkände ändringar i avlöningsstaten vid *statens institut för folkhälsan,* föreslagna av Kungl Maj:t. Förslaget innebar förstärkningar av resurser för undersökningar rörande buller och luftföroreningar. Motionerna I 129 och II 166 innehöll förslag till program för *förebyggande åtgärder mot silikos,* vilket behandlades av statsutskottet i utl 11. Utskottet instämde i motionärernas uppfattning att såväl folkhälsoinstitutet som arbetarskyddsstyrelsen härvid hade viktiga funktioner att fylla samt föreslog att dessa skulle få i uppdrag att närmare utreda de åtgärder som vore effektiva i kampen mot silikos. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 11).

I motionerna I 262 och II 329 yrkades skrivelse från riksdagen om *intensifierad förebyggande verksamhet mot tandsjukdomar,* grundad på 1957

års folktandvårdssakkunnigas betänkande, samt om inrättande av vetenskaplig *institution för odontologisk profylaktik*. Statsutskottet framhöll i utl 53 att ett omfattande upplysningsarbete pågick och att vissa åtgärder i kariesförebyggande syfte vidtagits. Då utskottet fann att det vore medicinalstyrelsens sak att ta initiativ i frågan, föreslogs att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Betr motionerna I 60 och II 165, med yrkande om snar prövning och förslag till statlig forskningsinstitution enligt folktandvårdssakkunnigas förslag underströk utskottet att en nordisk kommitté avlämnat betänkande rörande gemensam nordisk materielprovningsanstalt, vilket var under remissbehandling. Då det var att anta, att chefen för inrikesdepartementet skulle väcka förslag i frågan, föreslog utskottet att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Utsträckning av statsbidrag till avgiftsfri barntandvård föreslogs i motion II 208 i avsikt att höja åldersgränsen från 15 år till 16 år. Andra lagutskottet avstyrkte med motivering att tandvården ifråga inte var fullständigt utbyggd och att tandläkarbrist rådde. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan.

Ett med 2 milj kr till 5 milj kr uppräknat bidrag till anordnande av *verkstäder för handikappade* för budgetåret 1962/63 äskades i statsverksprop. Motionerna I 133, II 171, I 513, II 587 anslöt sig till förslag från arbetsmarknadsstyrelsen om statsbidrag med 2,6 milj kr från anslaget till grunduppsättning av maskiner eller likvärdig utrustning, vilket departementschefen inte ansett sig kunna förorda. Statsutskottet avstyrkte i utl 5. Riksdagen fattade beslut i enlighet med en av tre reservationer, vilket innebar anvisande av 7,6 milj kr till bidrag för verkstäder åt handikappade.

I prop 82 föreslogs att *ortopediska hjälpmedel, hörapparater m m* utom hålfotsinlägg skulle utdelas kostnadsfritt och bidragsgivningen jämväl skulle omfatta colostomi- eller ileostomiförband samt elektriska hjärtstimulatorer. Behovsprövningen för bidrag till hörselapparater åt vuxna skulle slopas och bidraget höjas från 150 till 400 kr per apparat. För budgetåret 1962/63 äskades till bidrag till ortopediska hjälpmedel m m 6 milj kr, till bidrag till hörapparater 1,4 milj kr. Propositionen och väckta motioner behandlades av statsutskottet i utl 109. I motion II 749 föreslogs en utredning betr bidragsgivningens utvidgning till att omfatta även andra dyrbara hjälpmedel än de i prop angivna, dvs samtliga medicinskt-tekniska hjälpmedel. Utskottet delade i princip motionärens motivering, men framhöll de administrativa svårigheterna vid löpande kostnader samt riskerna för missbruk. I motionerna I 615 och II 750 föreslogs bidrag till driften av hörapparater, vilket avstyrktes, samtidigt som utskottet med an-

ledning av de tre motionerna tillstyrkte utredning om bidrag till löpande kostnader för medicinskt-tekniska hjälpmedel, samt att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte anhålla att 1961 års försäkringsutredning finge utreda frågan. I motionerna II 739, I 614, II 747 föreslogs att bidrag skulle utgå till löpande kostnader för påsar till colostomi- och ileostomibandage samt påsar utan bandage. I motion II 449 önskades utredning av denna fråga. I I 614 och II 747 föreslogs att påsar skulle fås kostnadsfritt på apotek. Utskottet föreslog att riksdagen skulle anbefalla att sjukförsäkringsutredningen finge förutsättningslöst utreda detta komplex.

Motionerna I 616 och II 748 ansåg utskottet inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd, då de avsåg just den typ av medicinskt-tekniska hjälpmedel, varom utredning anbefallts.

I motionerna I 617 och II 746 yrkades dels att statsbidrag till hörapparat skulle utgå även om behörig firma utprovade sådan istället för hörcentral, dels utredning om överförande till staten av utbildning för hörselvårdsassistenter. Utskottet ansåg att verksamheten vid hörcentralerna och därmed sammanhängande frågor inte föranledde några åtgärder från riksdagen, då de ju var en landstingskommunal angelägenhet, men uttalade fördelen med en centralisering av utprovningen, förutsatt att långa väntetider vid hörcentralerna skulle kunna undvikas. Betr utbildningsfrågan ansåg utskottet att denna hängde intimt samman med andra kategorier inom hälso- och sjukvården och därför torde tas med i pågående prövning betr statsbidrag för utbildningskostnaderna.

I motion II 740 föreslogs att de nya reglerna för bidrag till *hörapparater* skulle träda i kraft 1/7 1962, vilket skulle förkorta väntetiden vid hörcentralerna. Utskottet tillstyrkte samt föreslog att detta även borde gälla de ändrade bidragsreglerna för *ortopediska hjälpmedel.* Denna hemställan skulle då medföra uppräknat anslag i nämnda hänseenden.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan och yrkanden i samtliga fall, vilket innebar för budgetåret 1962/63 anvisade anslag med 7,2 milj som bidrag till ortopediska hjälpmedel m m och 3 milj kr som bidrag till hörapparater (skr 271).

I samband med äskande i statsverksprop för *åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet* framhölls att delade meningar rådde betr sättet och tiden för avvecklingen av riksförsäkringsverkets sjukvårdande verksamhet och att ytterligare överläggningar vore erforderliga, varför verksamheten under kommande budgetår borde bedrivas som hittills. Riksdagen biföll äskandet (skr 5).

Till kostnader för *överförande till Sverige av utländska läkare* anvisades 55 000 kr, innebärande nedräkning med 245 000. (Skr 11).

1961 års riksdag hade godkänt prop angående åtgärder för *ökad läkarut-*

bildning. Nu tillstyrkte departementschefen i prop 104, att kapaciteten skulle ökas ytterligare från höstterminen 1962. Vidare anslöt han sig till läkarutbildningsberedningens förslag om organisation med vissa för medicinsk och odontologisk undervisning och forskning gemensamma tjänster samt utredning om vissa medicinska utbildningsfrågor.

I motionerna I 680 och II 822 hemställdes om utredning för skyndsam planering av en *ny medicinsk högskola* i antingen Linköping-Norrköping eller Örebro eller i bägge områdena. Statsutskottet tillstyrkte Kungl Maj:ts förslag och äskanden i utl 144 samt motionerna. Riksdagen beslöt sålunda (skr 322).

I statsverksprop föreslogs inrättande av fyra tjänster som *biträdande länsläkare* och 4 tjänster som *länshälsovårdskonsulenter* för placering i de mest arbetstyngda länen. Anslag önskades vidare för anlitande av särskild sakkunskap, inte företrädd inom hälsovårdsorganisationen, vid viss handläggning på länsplanet. Antalet provinsialläkardistrikt borde enligt prop stanna vid nuvarande 595, och man hänvisade till särskilda beslut av Kungl Maj:t att få inrätta 13 biträdande provinsialläkartjänster. Riksdagen beslöt bifalla propositionen samt äskandena däri (skr 11).

Vissa ändringar i personalförteckning och avlöningsstat för *medicinska högskolan i Umeå* tillstyrktes av statsutskottet i utl 102, med avstyrkande av motionerna I 211 och II 259 betr en professur i medicinsk genetik därstädes. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag (skr 245).

Fortsatt personell upprustning inom *mentalsjukvården* föreslogs i statsverksprop. Drygt 2 400 nya platser skulle tillkomma genom att beläggning kunde börja på Mellringe sjukhus och sjukhuset i Bollnäs under budgetåret 1962/63 samt på psykopatsjukhuset i Katrineholm hösten 1963. Departementschefen framhöll att patientomsättningen under 50-talet mer än fördubblats. Antalet patienter per läkare uppgick till i genomsnitt 97 på primärsjukhusen, 103 för sekundärsjukhusen och på sjukhusen för psykiskt efterblivna till 140. Läkartätheten vid storstädernas mentalsjukhus uppgick till ca en på 50—60 patienter. Betr sjukvårdstjänsterna ansågs en på 2,8 patienter vara behövlig, vilket erfordrade upprustning. Riksdagen biföll förslagen i prop.

Riksdagen anvisade ett lån på 985 000 kr till Svenska diakonsällskapet för uppförande och utrustning av ett *ålderdomshem för epileptiker* på Stora Sköndal.

Byggnadsarbeten vid statens mentalsjukhus föreslogs i prop 76, jämte viss ändrad anslagsmetodik. För fullföljande av arbetena vid mentalsjukhusen i Falköping, Örebro och Bollnäs samt psykopatsjukhuset i Katrineholm och

för psykiskt efterblivna i Sala beräknades ca 30,5 milj kr. I prop framlades principförslag betr mentalsjukhus vid centrallasarettet i Danderyd, vid Norrtälje lasarett och vid planerat nytt lasarett i Huddinge kommun. Vidare beräknades medel för nytt medicinskt centrum och forskningsavdelning vid Ulleråkers och S:t Lars sjukhus, vårdenhet för mentalt sjuka barn vid Ulleråker samt för höggradigt psykiskt efterblivna barn vid Vipeholms sjukhus. Departementschefen framhöll önskvärdheten av en elastisk utformning av sjukhusorganisationen, bl a p g a konstaterade svårigheter att fastställa vårdplatsbehov, de förbättrade behandlingsresultaten och förskjutningen i patientgruppernas sammansättning. Statsutskottet tillstyrkte i stort förslagen i prop samt motionerna I 631 och II 759 om att sådana åtgärder borde vidtagas, att i Västerbottens län vårdenheter kunde förläggas i anslutning till kroppssjukhus, då alla skäl talade för en samordning av psykisk och somatisk vård. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 11).

Till *skyddsympning mot polio* anvisades 3 milj kr mot 4 milj kr föregående budgetår. I statsverksprop framhölls att under 1961 anslutningen från de vuxna ökat i glädjande omfattning. Under åren 1957—1961 hade ympats ca 3,9 milj personer.

I samband med äskanden för *sjuksköterskeutbildning* väcktes motionerna I 218 och II 266 om utredning angående statsbidrag till landstingens sjuksköterskeskolor samt II 30 om att dessa skolor skulle underställas överstyrelsen för yrkesutbildning. Statsutskottet avstyrkte i utl 11 samt upplyste om en kommande översyn av sjuksköterskeutbildningen.

I prop 117 föreslogs inrättandet av en *statlig sjuksköterskeskola i Norrköping* med dit hörande anslag. Departementschefen redogjorde för de åtgärder som vidtagits för att avhjälpa sjuksköterskebristen, f n uppgående till 1 000 sköterskor. Prop innehöll förslag till organisation av skolan, vars verksamhet beräknades kunna vara fullt utbyggd budgetåret 1965/66. Driftskostnaderna beräknades till 1 milj kr, varvid Norrköpings stad skulle bidra med 1/3. I motionerna I 645 och II 805 föreslogs ytterligare tjänster utöver i prop nämnda. I motionerna I 646 och II 804 påyrkades prövning av frågan om manliga sjuksköterskors militärtjänstgöring samt kartläggning och prognoser betr behovet av sjuksköterskor. Statsutskottet tillstyrkte i utl prop samt avstyrkte motionerna, vilkas krav enligt dess uttalande i andra sammanhang delvis skulle bli tillgodosedda. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 270).

Prop 79 rörde organisationen av *centrala sjukvårdsberedningen,* vilken däri ansågs fortfarande skola ha till huvuduppgift att fungera som centralt rådgivande rationaliseringsorgan när det gällde hälso- och sjukvård.

Arbetsområdet föreslogs utvidgat till att omfatta även granskning betr barnavårdsanstalter och ålderdomshem, samt betr förläggning av sjukhus och ritningar därtill i fall då ärendet inte innefattade väsentligheter av medicinsk natur. Vidare borde beredningen medverka i internationellt arbete samt vid kurser och konferenser för rationaliseringspersonal. Betydande personalförstärkning föreslogs, och för beredningens utgifter äskades för avlöningar 970 000 kr, för omkostnader 190 000 kr, innebärande uppräkning med 468 000 kr resp 141 000 kr.

I utl 128 tillstyrkte statsutskottet samt föreslog att ett uttalande angående forskning om sjukvårdens utformning skulle lämnas utan åtgärd. Riksdagen beslöt sålunda (skr 296).

Med hänvisning till tidigare beslutad överflyttning av *tjänsteläkarväsendet* från staten till landstingen framlades i prop 122 förslag till erforderlig laglig reglering, vilken föreslogs bli inarbetad i gällande sjukhuslag som skulle benämnas *sjukvårdslag* enligt förslag i prop. Tjänsteläkare i landstingsfri stad och landstingskommun skulle benämnas stadsdistriktsläkare. Om stad i landstingskommun själv tillfredsställande ombesörjde öppen läkarvård — vilket förutsattes skola ske i städer med över 15 000 invånare — skulle staden härvidlag inte ingå i landstingskommunens organisation. I samband med föreslagen bestämmelse betr intagning och utskrivning yrkades i motion II 846 att en utredning skulle gälla regler angående överklagande eller omprövning av intagnings- eller utskrivningsbeslut. I motion II 845 yrkades vissa ändringar gällande ersättning för sjukvård. Andra lagutskottet tillstyrkte i utl 30 prop samt föreslog att motionerna inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet därmed. Detta innebar att sjukvårdslagen träder i kraft 1/7 1963 (skr 348).

För *allmänna skärmbildsundersökningen, lokala undersökningar* och *medicinalstyrelsens skärmbildscentral* anvisades på förslag av Kungl Maj:t uppräknade anslag i samband med planerad allsidig hälsokontroll försöksvis i anslutning till skärmbildskontroll i Värmlands län från hösten 1962. Detta gällde frivilliga undersökningar av personer födda 1937 eller tidigare (skr 11).

Av interpellationerna i FK gällde nr 7 fortsatta *försök i kariesbekämpande syfte* med tillsättande av fluor i vattenledningsvatten, nr 9 tillgodoseende av allmänhetens krav på *säkerhet vid vissa patienters permittering* från mentalsjukhus och liknande, nr 30 utredningen rörande *utbildning av sysselsättnings- och arbetsterapeuter,* i AK nr 8 *tandsjukvården vid de odontologiska läroanstalterna,* nr 25 *planerat centralregister över psykiskt sjuka,* nr 56 utökning av lokalerna för *statens institut för folkhälsan,* nr

61 skärpning av *den statliga läkemedelskontrollen,* nr 71 åtgärder till *skydd mot grundvattenföroreningar,* nr 83 *cancerforskningens ekonomiska resurser.*

Övriga frågor

I motion II 15 hemställdes betr *polisens socialutredningar* om samma förfarande som tillämpas av nykterhetsnämnderna, nämligen med skyddande av sagesmännens identitet i ömtåliga fall. Första lagutskottet hänvisade i utl 21 till avgivna remissyttranden samt JO:s uttalanden i ämbetsberättelsen till årets riksdag, när det fastslog att problemet med anonymitetsskyddet vore tillräckligt uppmärksammat. Motionen föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Med anledning av motionerna I 416 och II 491 med yrkanden att *blind- och dövskoleelever* skulle beredas möjlighet till fri hemresa 4 ggr om året istället som hittills 3 ggr, förutsatte statsutskottet i utl 8 att Kungl Maj:t för 1963 års riksdag skulle framlägga därav föranlett förslag. Riksdagen beslöt sålunda.

I motionerna I 190 och II 241 föreslogs *utredning om möjligheten stimulera enskilda att ge bidrag och gåvor till humanitära, allmännyttiga och vetenskapliga ändamål,* varjämte i motionerna I 507 och II 592 föreslogs utredning om införande av avdrag för sådana gåvor vid taxeringen till statlig inkomstskatt. Allmänna beredningsutskottet yrkade i utl 2 att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd, och riksdagen beslöt sålunda.

I motionerna I 1 och II 2 anhölls om utredning betr befrielse från arvsskatt vid legat till internationell hjälpverksamhet. På hemställan av bevillningsutskottet i bet 11 biföll riksdagen (skr 90).

Ändrad praxis i *medborgarskapsärenden* föreslogs i motionerna I 68 och II 102, innebärande att flyktingar mottagna för stadigvarande vistelse i landet efter 7 års hemvist skulle neutraliseras oavsett hälsotillstånd medförande arbetsoförmåga. Första lagutskottet uttalade i utl 13 den redan förefintliga generösa behandlingen vid beviljandet av svenskt medborgarskap och ansåg bärande skäl saknas för förslagen i motionerna. De avslogs av riksdagen.

I motion I 83 yrkades utredning av *rusdrycksfrågan* i hela dess vidd, i I 82 och II 119 statsmakternas stöd till väl samordnad upplysningsverksamhet i alkoholfrågan, i I 85 och II 245 utredning av forskningsverksamhet betr alkoholskadades behandling, i I 320 och II 419 särskild utredning av

de kroniska alkoholisternas problem. Allmänna beredningsutskottet ansåg i utl 46 betr I 83 sig inte kunna tillstyrka, betr I 82 och II 119 att information av nämnt slag finge ökat utrymme, betr I 85 och II 245 att medel för kvalificerade forskare skulle stå till buds, betr I 320 och II 419 att Kungl Maj:t borde avgöra om översyn kunde ske på annat sätt.

Utskottet ansåg sig över huvud inte kunna tillstyrka några nya omfattande utredningar med hänsyn till redan arbetande sådana och anhöll att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte tillkännage vad utskottet anfört i ärendena. Riksdagen biföll detta (skr 306).

I samband med förslag och äskanden från Kungl Maj:t för anslag till *vårdanstalter för alkoholmissbrukare* — i de flesta fall uppräknade anslag — föreslogs ändrade grunder för bidrag till enskilda vårdanstalter och inackorderingshem för alkoholmissbrukare från 1/7 1962, innebärande höjning till 10 000 kr, i vissa fall högst 15 000 kr, per vårdplats. Efter tillstyrkande av statsutskottet i utl 86 bifölls samtliga yrkanden av riksdagen (skr 217).

I motionerna I 35 och II 64 begärdes åtgärder i syfte att iaktta de *rörelsehindrades* problem vid byggnadsplanering och planering av bostäder och trafikmedel. Allmänna beredningsutskottet framhöll i utl 8, att problemen torde beaktas i uppdraget till statens institut för byggnadsforskning rörande ändamålsenliga bostäder för mindre hushåll, samt att det borde ankomma på Kungl Maj:t att i olika former tillgodose dessa intressen. På hemställan av utskottet beslöt riksdagen tillkänna dess uttalande i skrivelse till Kungl Maj:t (skr 141).

Betr *semester* upptogs i motionerna I 482 och II 563, rätt att räkna havandeskapstid som kvalifikationstid, i motion II 368 att helgdagar och sedvanliga fridagar inte skulle inräknas i semester. Andra lagutskottet ansåg i utl 15, att dessa frågor torde komma att prövas vid 1960 års semesterkommittés översyn av semesterlagstiftningen med inriktning på 4-veckorssemester. Detta beslöt riksdagen tillkännage i skrivelse till Kungl Maj:t. (Skr 132).

I motionerna I 193 och II 238 hemställdes betr formerna för en intensifierad och planmässig *social forskning* om skyndsam utredning och förslag. Allmänna beredningsutskottet framhöll i utl 35 det befogade i detta med hänsyn till samhällets stora kostnader för socialvård, men ansåg det svårbedömt i vilka former sådan forskning skulle ske. Utskottet hemställde att innehållet i motionerna och utskottets material skulle delgivas socionomutbildningskommittén, vilket riksdagen beslöt (skr 203).

I samband med äskanden till *socialinstitutet* föreslogs i statsverksprop dels ökning av elevantalet vid sydsvenska socialinstitutet från 85 till 100 samt att från läsåret 1962/63 ett fjärde institut skulle inrättas i Umeå. I motionerna I 73 och II 106 hemställdes om anslag av 150 000 kr till utbildningsverksamheten vid Svenska diakonsällskapets utbildningsinstitut. I utl 73 tillstyrkte statsutskottet äskandena och yrkade avslag på motionerna med motivering att statskyrkan borde ansvara för diakonien. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (skr 245).

I motion II 113 begärdes utredning av *zigenarnas* aktuella situation. Allmänna beredningsutskottet avstyrkte med hänvisning till nyligen verkställd utredning och att försök till praktisk lösning av dithörande problem pågick (utl 9). Motionen föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

I motionerna I 430 och II 506 yrkades att statsbidrag enligt samma grunder som till kommunala ålderdomshem skulle utgå till sådana bedrivna av organisationer och stiftelser, i II 336 att det statliga stödet för hemvård åt åldringar samt statsbidragen för om- och tillbyggnad av ålderdomshem skulle ökas. Statsutskottet erinrade i utl 5 om att dessa problem torde komma att uppmärksammas av socialpolitiska kommittén vid dess kartläggning av vårdbehov och vårdmöjligheter. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Av interpellationerna i AK gällde nr 33 skolungdomens rökvanor, nr 73 begränsning av tobaksreklamen, nr 80 kompensation för levnadskostnadsfördyring å vissa livräntor, nr 84 omhändertagandet av unga fylleristers, nr 88 visst ekonomiskt stöd åt talboksverksamheten.

Av statsutgifterna för budgetåret 1962/63 beräknades för driftbudgeten till folkpensioneringen 2 987 milj kr, till barnbidrag 957 milj kr, till nykterhets- och alkoholistvård 55 milj kr, till sjuk- och yrkesskadeförsäkring 325 milj kr, till bostadspolitiska åtgärder 478 milj kr, till arbetsmarknadsåtgärder 445 milj kr och till socialvård i övrigt 145 milj kr.

Hösten 1962

Socialförsäkring och socialhjälp

Av interpellationerna i FK gällde nr 52 utredning ifråga om vissa ärenden avseende *yrkesskadeersättning,* i AK nr 96 särskilda *skattefria bottenavdrag för folkpensionärer,* nr 114 de s k *hemmadöttrarnas pensionsproblem.*

Familjepolitiken

Med anledning av motionerna II 22 om utredning beträffande *befolkningsfrågans olika aspekter,* I 511 och II 584 om vissa familjepolitiska åtgärder för att förbättra *barnfamiljernas villkor* förordade allmänna beredningsutskottet i utl 54 en långsiktig förutsättningslös utredning, enligt vilket riksdagen beslöt (skr 393).

Prop 188 innehöll förslag till vissa *ändringar i 1946 års familjebidragsförordning.* Bl a gällde dessa nya principer för bestämning av familjepenning, bostadsbidrag och näringsbidrag till egna företagare. Utgångspunkten för beräkningen av företagets avkastning vid företagarens bortovaro för militärtjänst skulle vara sättet på vilket det då drevs: om särskild ersättare anställdes; om hustrun eller barn höll företaget igång; om intet av detta skedde. Vidare föreslogs att näringsbidrag skulle kunna utgå *jämte* familjepenning och bostadsbidrag.

Prop tillstyrktes av andra lagutskottet i utl 42. Riksdagen beslöt i enlighet därmed (skr 371).

Av interpellationerna i AK gällde nr 119 *åtgärder mot tillhandahållande av sprit åt ungdom.*

Bostadspolitiken

Av interpellationerna i AK gällde nr 111 *hyresregleringen.*

Hälso- och sjukvården

I motionerna I 267 och II 313 yrkades att riksdagen skulle anhålla hos Kungl Maj:t om anslag till *forskning i geriatrik* genom inrättande av professur i ämnet. I utl 171 framhöll statsutskottet att möjligheter till sådant stöd redan i stor utsträckning förelåg genom fonder och donationer. Utskottet hänvisade även till att universitetskanslern uttalat att tiden för en professur ännu inte var inne. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

I motionerna I 502 och II 586 hemställdes om skyndsam utredning för *intensifierad hemsamaritverksamhet* och kartläggning av framtida behov av *hemvård åt åldringar.* Allmänna beredningsutskottet underströk i utl 53, att stor kursverksamhet var i gång på dessa områden. Motionerna föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Ny författningsreglering för läkemedel, gifter och andra hälsofarliga varor, bekämpningsmedel samt narkotika föreslogs i prop 184. Man avsåg att gällande splittrade lagstiftning skulle ersättas av fyra grundläggande

förordningar: läkemedelsförordning, förordning om gifter och andra hälsofarliga varor, bekämpningsmedelsförordning och narkotikaförordning. Vissa förslag till ändringar i 1951 års livsmedelsstadga och 1958 års hälsovårdsstadga samt ändring i 1954 års förordning om kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel framlades även. Prop innebar bl a att läkemedelskontrollen skulle begränsas till de egentliga läkemedlen inkl diagnostiska medel, att preparat i »gränsområdet» skulle bli föremål för hygienisk kontroll, att homeopatiska medel skulle bli fria handelsvaror, att samtliga bekämpningsmedel skulle bli registreringspliktiga och de farligaste av dem få användas endast efter särskilt tillstånd, att kvalitativ deklarationsplikt infördes för alla hälsofarliga varor, att straffsatserna på narkotikaområdet skulle skärpas. Författningarna skulle träda i kraft 1/1 1964.

I utl 43 behandlade andra lagutskottet prop jämte väckta motioner. Härvid underströk utskottet betydelsen av intensiv forskning samt internationellt samarbete när det gäller läkemedelstillverkning och -kontroll. I motion II 918 yrkades att sjukhus drivna av kommun eller landsting skulle ha rätt att genom egna apotek svara för läkemedelsförsörjning samt att utredning skulle ske om förstatligande av läkemedelsindustrin. Utskottet yrkade avslag på motionen. I motionerna I 761 och II 921 påpekades övergångsproblemen vid införande av auktorisationstvång för användning av de viktigaste bekämpningsmedlen och utskottet underströk vikten av en successiv övergång. I motionerna I 759 och II 919 hemställdes om varningsmärken för läkemedel som kunde medföra äventyrande av trafiksäkerheten. Utskottet instämde inte i de riktlinjer som föreslogs för genomförandet, men ansåg en intensifierad upplysning befogad, främst via den läkare som ordinerade denna typ av läkemedel, samt att tillsyningsmyndigheterna borde utforska lämpliga vägar för spridande av denna sorts upplysning.

I motionerna I 762 och II 923 ifrågasattes om fängelsevård vore den riktiga *behandlingen av narkomaner* som begått narkotikabrott. Sjukhusvård på specialavdelning ansågs vara lämpligt alternativ. Utskottet föreslog att motionerna skulle lämnas till sinnessjuklagstiftningskommittén.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle tillstyrka prop samt giva till känna vad utskottet anfört ifråga om motionerna. Riksdagen beslöt i enlighet härmed. Dock ströks på grund av kamrarnas skiljaktighet utskottets motivering angående apoteksinkomsterna (skr 419).

Av interpellationerna i FK gällde nr 51 vård och behandling av barn med *neurosedynskador* m m, i AK nr 94 *ökad utbildning av läkare,* nr 97 *hälsofarliga radioaktiva ämnen i livsmedel,* nr 107 åtgärder mot *sjuksköterskebristen,* nr 109 *fördelning av patienter* på sjukvårdens olika vårdformer.

Övriga frågor

Alkoholbeskattningens betydelse vid utformningen av samhällets nykterhetspolitik var ämnet för motionerna I 152, II 194, I 227, II 274. En allsidig utredning begärdes, bl a med hänvisning till vissa kanadensiska forskningsresultat och en undersökning som starkt understrukit skatteinstrumentets betydelse för nykterhetspolitiken. Man önskade eftersträva ett skattesystem som gynnade alkoholsvaga och alkoholfria drycker. Bevillningsutskottet framhöll i bet 61, att de i motionerna önskvärda riktlinjerna beaktats vid beslutet 1954 om motbokssystemets avskaffande, samt att i motionerna framförda synpunkter torde komma att beaktas av Kungl Maj:t vid prövning av olika förslag beträffande nykterhetspolitiken, som under senare tid framlagts. Riksdagen beslöt till Kungl Maj:t giva tillkänna vad utskottet anfört (skr 394).

I prop 178 föreslogs att den tredjedel av arbetskraften i svenska handelsflottan som utgörs av *utlänningar skulle likställas med svenska sjömän när det gällde lagfästa förmåner av social karaktär.* Andra lagutskottet tillstyrkte i utl 39 och prop bifölls av riksdagen (skr 366).

Vissa förslag och yrkanden angående den svenska *socialpolitikens inriktning* hade framförts i motionerna I 513 och II 587, med hänvisning till den psykiska påfrestning den höga materiella standarden kunde medföra för den enskilde och för vilken påfrestning samhället ansågs dåligt rustat. Allmänna beredningsutskottet ansåg att hänsyn till detta som regel togs vid utredningar och planeringar, men att en utveckling hindrades av den svåra bristen på personal för mentalhygieniskt arbete. Tre reservationer med vissa förslag anfördes. Riksdagen beslöt enligt utskottets hemställan att motionerna inte skulle föranleda någon dess åtgärd.

Personalbristen inom sjukvård och sociala vårdområden togs upp i motionerna I 15, II 33, I 195, II 239, I 321, II 400, I 381, II 581. De behandlades av allmänna beredningsutskottet i utl 51. Härvid påpekades bl a pågående strävanden att råda bot på förhållandena samt förefintligt och väntat utredningsmaterial. Enligt utskottets hemställan beslöt riksdagen att motionerna skulle anses besvarade med vad utskottet framfört.

Av interpellationerna i FK gällde nr 53 *flyktingproblemen,* i AK nr 98 vissa åtgärder betr *åldringsvården,* nr 124 utbildning av *ålderdomshemsföreståndarinnor.*

Meddelelse fra Danmark

AF KONTORCHEF P. JUHL-CHRISTENSEN

Den nuværende stilling inden for sociallovgivningen i Danmark er præget af den tilbageholdenhed overfor forøgelse af det offentliges udgifter, som de seneste års økonomiske udvikling har medført. Den finansielle situation er præget af overbeskæftigelse, navnlig inden for byggefagene og en lønudvikling, der er løbet forud for produktionsfremgangen. Resultatet har været et stærkt stigende prisniveau og et overforbrug, der igen har resulteret i nedgang i valutareserverne.

I sommerens store politiske forlig har man søgt at bremse denne udvikling gennem forskellige foranstaltninger, såsom indførelse af en almindelig omsætningsskat, byggeforbud og en stærk stramning af det offentliges udgifter. Dette sidste vil også ramme udgiftsforøgelser som måtte påregnes gennem indførelse af forbedringer og nydannelser inden for sociallovgivningen. På den anden side må det herved erindres, dels at den overvejende del af udgiftsbudgettet inden for sociallovgivningen er lovbunden og ikke beror på lovgivningsmagtens arbitrære bevillinger, dels at den økonomiske udvikling, specielt den høje beskæftigelse har gjort sociale foranstaltninger af forsorgsmæssig karakter mindre påkrævet.

Forskellige nydannelser er under forberedelse på komitestadiet, medens større reformer ikke er gennemført i den seneste tid.

Årene fra 1958 til 1961 var derimod præget af ret dybgående reformer både inden for forsikringsområdet, forsorgsområdet og revalideringen.

I »Sociala Meddelanden» er tidligere redegjort for reformerne inden for invalide- og folkepensioneringen og den offentlige sygeforsikring (se Sociala Meddelanden for 1960, nr 7—8).

Nedenfor skal redegøres for den i 1961 gennemførte i 1962 ikrafttrådte reform af *lovgivningen om den offentlige forsorg.*

Den 16. maj vedtog folketinget en ny forsorgslov, der er stadfæstet som lov af 31. maj 1961 om offentlig forsorg.

Loven, der trådte i kraft den 1. april 1962, omfatter samme område som forsorgsloven af 1933, idet børne- og ungdomsværnet dog ikke er medtaget i den nye lov, men er i stedet optaget i en særlov, lov af 31. maj 1961.

Den mest gennemgribende ændring er ophævelsen af hjælpearterne kommunehjælp og fattighjælp og den herved muliggjorte samarbejdning af de hidtil eksisterende tre hjælpearter særhjælp, kommunehjælp og fattighjælp til én fælles hjælpeart. Det havde været overvejet at finde en hel ny benævnelse for offentlig hjælp, der skulle markere samfundsudviklingen fra de tider, kun det ydmygende ord »fattig hjælp» var i anvendelse (i Danmark indtil Socialreformen i 1933) og til samfundsudviklingen i dag, hvor offentlig hjælp betragtes som en støtte for medborgere i samfundet, der har behov for det offentliges økonomiske bistand. Man har

dog afstået fra i loven at indføre benævnelsen »medborgerhjælp» og loven anvender derfor alene ordet »hjælp», men — som det fremgår af det nedenstående — med en vis differentiering i trangsbedømmelsen i forskellige situationer.

På samme måde som 1933-loven indledes den ny lov med en almindelig del (Afsnit I), der indeholder regler om den administrative opbygning og fastsætter de principper, hvorpå loven bygger.

De almindelige principper svarer i vidt omfang til 1933-loven. Der er dog tale om enkelte ændringer. Således har man i lovens indledning i overensstemmelse med den udvikling, der iøvrigt har fundet sted inden for sociallovgivningen, understreget revalideringssynpunktet også for det klientels vedkommende, der er omfattet af forsorgsloven.

I den almindelige dels bestemmelser om de institutioner, der er eller kan oprettes i henhold til forsorgsloven, er indsat en bemyndigelse for socialministeren til i forbindelse med indenrigsministeren at fastsætte regler for private plejehjem, på hvilke der er indlagt personer, hvis ophold helt eller delvis betales af det offentlige. Baggrunden herfor er ønsket om at kunne etablere tilsyn med private plejehjem.

Reglerne om forsørgelsespligten over for det offentlige er i alt væsentligt opretholdt uændret, idet dog forsørgelsespligten over for stedbørn er bortfaldet.

I den almindelige del er reglerne om forsørgelsesmåden samlet. Kapitlet indeholder ikke nydannelser af betydning, idet der dog er tilvejebragt hjemmel for betaling af afdrag vedrørende fast ejendom, når en trængende derved kan bevare sin bolig, ligesom der er indført en udtrykkelig bestemmelse om, at det er tilladt i ganske særlige tilfælde at betale afdrag på gæld vedrørende nødvendigt bohave. I kapitlet om forsørgelsesmåden er iøvrigt samlet de bestemmelser, der åbner adgang til iværksættelse af frihedsberøvelse, d v s reglerne om indlæggelse på sygeafdeling af personligt understøttede, om indlæggelse af alkoholister på afvænningshjem m v og om indlæggelse af erhvervs- og subsistensløse på forsorgshjem.

Lovens afsnit II omhandler den hjælp, der — bortset fra særforsorgstilfældene — kan ydes i den enkelte trangssituation. Som nævnt i indledningen er det på dette område, der er tale om de mest vidtgående ændringer i forhold til 1933-loven, idet reglerne om særhjælp, kommunehjælp og fattighjælp er samarbejdet i ét afsnit. Forudsætningerne for, at denne samarbejdning har kunnet gennemføres, er for det første ophævelsen af reglerne om tab af valgret og valgbarhed til offentlige forsamlinger og råd, der efter omstændighederne kunne blive følgen af vedvarende offentlig understøttelse. Endvidere den principielle ophævelse af reglerne om tilbagebetalingspligt af kommunehjælp og fattighjælp, der har fjernet be-

grundelsen for som selvstændige bestemmelser at opretholde en række af 1933-lovens bestemmelser om særhjælp; det drejer sig i første række om særhjælpsbestemmelser, der alene har haft betydning derved, at de netop i visse trangssituationer har skabt hjemmel for ydelse af den fornødne hjælp som særhjælp, d v s hjælp uden retsvirkninger af nogen art, men som iøvrigt ikke med hensyn til trangsbedømmelsen bygger på regler, der afviger fra dem, der ellers finder anvendelse inden for forsorgslovens almindelige område.

Derimod har det været nødvendigt at opretholde de bestemmelser i 1933-lovens særhjælpsafsnit, der bygger på en særlig lempelig trangsbedømmelse. Der tænkes herved bl a på bestemmelserne om hjælp til tuberkuloseramte og værnepligtige samt på overgangshjælpen til fraskilte og fraseparerede kvinder.

Lovens afsnit II er herefter opbygget således, at der i kapitel 6 er fastsat bestemmelser om ydelse af hjælp til underhold og til kur og pleje m v ved trang i almindelighed. Kapitlet, der dækker det område, som har været omfattet af 1933-lovens kommunehjælpsbestemmelser og de særhjælpsbestemmelser, der har bygget på samme trangsbedømmelse, som er lagt til grund ved kommunehjælpen, indledes med at fastslå forpligtelsen til ved trang i almindelighed at yde hjælp til underhold og til kur og pleje og at fastsætte omfanget af den hjælp, der kan ydes henholdsvis til underhold og til kur og pleje. Med hensyn til underholdshjælpen bemærkes, at den hidtidige maksimumsgrænse for hjælpen svarende til 85 % af den indtægtsbestemte folkepension er opretholdt, og der er på samme måde som hidtil adgang til ydelse af supplerende hjælp af et særligt rådighedsbeløb.

Derefter følger reglerne om ydelse af hjælp til særlige formål, d v s rejsehjælp, hjælp til udvandring og begravelseshjælp.

Endvidere indeholdes regler om udvidet hjælp på grundlag af en særlig lempelig trangsbedømmelse til tuberkuloseramte, til værnepligtige, til civilbefolkningen i krigstilfælde, til visse fraskilte og fraseparerede kvinder og til forliste sømænd.

Som nævnt ovenfor har den ny lov principielt ophævet tilbagebetalingspligt for modtaget offentlig hjælp. På særlige områder har man imidlertid anset det for påkrævet at have mulighed for at rejse krav om tilbagebetaling. Dette gælder således, hvor en person har opnået hjælp ved bedrageri, eller hvor trangssituationen må anses for selvforskyldt, f eks derved, at pågældende uden rimelig grund har opgivet sit arbejde eller nægtet at overtage et anvist arbejde. Herudover er der opretholdt adgang til at kræve hjælp tilbagebetalt, hvor den er ydet i forbindelse med strejke eller lockout, eller hvor hjælpen har måttet ydes som følge af, at en forsørger modvilligt har unddraget sig sin forsørgelsespligt.

Endvidere er der som noget nyt indført en bestemmelse, der giver mulighed for at tage forbehold om hjælpens tilbagebetaling, såfremt det ved hjælpens ydelse kan forudses, at pågældende i løbet af kortere tid vil blive i stand til at tilbagebetale hjælpen. Denne bestemmelse kan f eks have betydning, hvor hjælp ydes under en midlertidig arbejdsløshedsperiode, men hvor det kan forudses, at pågældende i løbet af kort tid vil opnå arbejde igen. Det skal dog fremhæves, at denne tilbagebetalingsbestemmelse kun kan bringes i anvendelse, hvor det drejer sig om hjælp ved trang i almindelighed, men ikke, hvor det drejer sig om den udvidede hjælp til tuberkuløse, værnepligtige m v.

Endelig er der indført en bestemmelse, der tager sigte på at undgå dobbeltforsørgelse, og som derfor giver hjemmel til tilbagebetaling, hvis en person senere får udbetalt en ydelse i form af en erstatning, et underholdsbidrag el lign, som vedrører det tidsrum og det trangstilfælde, for hvilket hjælpen efter forsorgsloven er tilstået.

Lovens afsnit III omhandler bestemmelserne om særforsorg m v, d v s Forsorgen for sindsyge, åndssvage, blinde, døve, vanføre m fl. Forsorgen for disse persongrupper påhviler som hidtil staten som sådan og ikke kommunerne.

På dette område er der indført den meget væsentlige ændring i forhold til 1933-loven, at særforsorgen fremtidig bliver gratis for personer under 18 år. For personer over 18 år afholder statskassen som hidtil kun udgifterne ved forsorgen i trangstilfælde.

I lovens afsnit IV er fastsat regler om børnebidrag til enlige forsørgere m v. Også for disse bestemmelsers vedkommende er der tale om væsentlige ændringer. Der indføres således ved den ny lov én sats for normalbidragene, således at bidragene ikke fremtidig vil være forskellige, eftersom barnet opholder sig i hovedstadsområdet, en købstad el lign eller i det øvrige land.

Af andre ændringer i bidragsafsnittet kan nævnes, at bidrag ikke udbetales til plejeforældre, hvis barnets naturlige forældre samlever, og at bidrag til enkemænd fremtidig udbetales med samme beløb som det en enke tilkommende bidrag.

Lovens afsnit V vedrører refusionsbestemmelserne, d v s fordelingen mellem kommunerne og staten af udgifterne i henhold til forsorgsloven. Man har opretholdt systemet, hvorefter der finder en vis udligning sted af udgifterne kommunerne imellem, idet 4/10 af udgifterne til hjælp i almindelighed fordeles på kommunerne i forhold til indbyggerantal, skatteindtægter m v. De øvrige 6/10 af udgifter til forsorgshjælp i almindelighed bæres lige — med 3/10 — henholdsvis af kommunen selv og af statskas-

sen. For visse udgifters vedkommende bærer statskassen fortsat udgifterne fuldt ud, og for andre særlige udgifters vedkommende en større andel end for almindelig forsorgshjælp.

Den nævnte fordeling af refusionsbrøkerne har medført en mindre forskydning mellem de henholdsvis staten og kommunerne påhvilende andele af forsørgelsesudgifterne.

Staten har således overtaget den fulde refusion ikke blot af forskudsvis udbetalte bidrag, men også af bidrag til børn af enker og enkemænd m v, således at alle bidrag, der ydes efter lovens afsnit IV, fremtidig refunderes fuldt ud af statskassen.

I lovens afsnit VI indeholdes en række overgangs- og slutningsbestemmelser. Hertil er også henført bestemmelserne om pristalsregulering af lovens forskellige ydelser.

Den ny forsorgslov omfatter kun 132 paragraffer, medens 1933-loven havde ialt 336 paragraffer.

Sammenfattende kan det siges, at den ny forsorgslov medfører såvel forbedringer for det klientel, der omfattes af loven, som administrative lettelser for de myndigheder, der skal administrere loven.

Assistentutbildning inom engelsk fångvård

Av den svenska kriminalvårdsskolans rektor
förste byråsekreterare INGEMAR LUNDKVIST

Utbildningen av engelsk fångvårdspersonal sker huvudsakligen vid de båda skolorna i staden Wakefield i Yorkshire. Vid Training School får de nyanställda vaktkonstaplarna sin grundutbildning och Staff College svarar för den övriga kursverksamheten. Jag skall i det följande berätta något om den utbildning som ges vid Staff College. Skolan kan beskrivas som ett slags folkhögskola för den engelska fångvårdspersonalen. Här har många befattningshavare fått en möjlighet att åtminstone under någon tid få ägna sig åt studier i en atmosfär som förefaller avspänd och studiefrämjande.

Den viktigaste och längsta kursen är den sexmånaderskurs som varje år anordnas för utbildning av assistenter. Den kurs jag hade tillfälle att följa bestod av 31 elever. Av dessa hade 26 kommit direkt utifrån och fem från konstapelskåren. Eleverna utifrån rekryteras huvudsakligen genom annonsering. Fordringarna är tämligen allmänt formulerade. Man skall ha fyllt 21 år och i övrigt erfordras »reasonable health and education standard». Det förutsätts att eleverna skall kunna följa en undervisning på akademisk nivå. De formella meriterna är dock inte avgörande; karaktär och övriga personliga egenskaper tillmäts mycket stor vikt. Uttagningen till kursen sker genom intervjuer med de sökande. Dessa direktinträdande kursdeltagare representerar skiftande yrken såsom officer, lärare, reklamman och probation officer och några kommer till skolan omedelbart sedan de avlagt examen vid universitet. De fem representanterna från konstapelskåren var i sin tur utvalda bland cirka 30 sökande. För denna kategori krävs minst två års fångvårdstjänst och man måste vara under 35 år. De sökande genomgår skriftliga prov i uppsatsskrivning och allmänbildning och blir intelligenstestade. Om de inte klarar kursen, återgår de till sin tjänst som vaktkonstapel, ofta mycket bittra och besvikna. Det anses att chanserna för en konstapel att avancera till den högre karriären är tämligen små.

Några olikheter mellan engelska och svenska förhållanden är iögonenfallande. Assistentkarriären är mera avgränsad än hos oss. Såväl kuratorerna som frivårdstjänstemännen står utanför (de har inte fångvårdsstyrelsen som huvudman) och kan inte fortsätta till direktörsgraden. Även s k tutor organizers (de som leder de intagnas studieverksamhet) bildar en grupp för sig och kan dessutom i regel inneha sin anställning under högst sju år. Deras arbetsgivare är formellt de lokala skolmyndigheterna. Till bilden hör också att en kvinna inte kan bli assistent eller direktör vid en anstalt med manligt klientel liksom det naturligtvis är uteslutet att en man får motsvarande anställning vid en kvinnoanstalt.

Kursprogrammet utformas i hög grad med utgångspunkt från deltagarnas tidigare kunskaper och erfarenheter. Eftersom årets kurs till så stor del består av deltagare som är nybörjare i praktiskt fångvårdsarbete,

har stor tonvikt måst läggas på praktisk instruktion av olika slag. Detta innebär också att rätt mycket av kurstiden måste ägnas åt mycket elementära saker, ofta utlärda av erfaret tillsynsbefäl. Detta synes vara en av nackdelarna med »direct entrance» och även skolans ledning är kritisk på denna punkt. Fördelen är givetvis att en assistent får utbildning innan han tillåts tjänstgöra. En annan nackdel är att man åtminstone hittills har tyckt sig veta alltför litet om de elever som kommer direkt utifrån.

För den mera akademiska delen av undervisningen har man ett intimt samarbete med det närbelägna universitetet i Leeds, som svarar för 80 dubbeltimmar vid varje assistentkurs, huvudsakligen kriminologi och psykologi. Deltagarna får dels besöka universitetet vissa dagar, dels kommer en av lärarna därifrån till skolan och undervisar.

Ett intressant inslag för en besökande är de olika former av hospitering som förekommer. Man gjorde tidigare studiebesök till ett stort antal anstalter och institutioner men man har koncentrerat denna verksamhet på senare år. Sålunda får varje elev kännedom om frivårdsarbetet genom att under tre dagar följa arbetet hos en probation officer. Där skall han bl a besöka en domstol och deltaga i hembesök. Vidare skall eleverna hospitera en vecka vid en ungdomsanstalt (Borstal) och en vecka vid en anstalt för vuxna och därvid särskilt studera assistenternas arbetsförhållanden. De tilldelas också var sin anstalt som de reser till under sammanlagt åtta weekends. Då skall de i viss utsträckning delta i fritidsverksamhet och annan speciell helgaktivitet. Under varje sådant weekend-besök skall de också intervjua två intagna, samma varje gång, och på så sätt följa deras utveckling. Om dessa intagna rapporterar de till skolan och fallen diskuteras i seminarierna. Slutligen får eleverna göra intervjuer och på annat sätt medverka i arbetet på Wakefield-anstalten, som ligger alldeles intill skolan. De är närvarande vid kollegier, nämndsammanträden, samtal med intagna etc. Deras intervjuer med intagna följs av läkarna och psykologerna vid anstalten och de får tillfälle att diskutera med sina handledare. Det anses att denna träning i intervjuande är en särskilt viktig del av utbildningen i »human relationships», denna specifikt engelska term som återkommer i flertalet kursformer. Genom denna uppläggning av hospiteringen får varje elev en ganska god bild av åtminstone fyra anstalter av olika typ.

Eleverna avlägger ingen examen och några betyg utdelas inte. Man blir godkänd eller inte. Skolans ledning har ändå en mycket klar föreställning om elevernas utveckling och egenskaper, främst därför att man tillämpar systemet med »tutors», för övrigt ett utmärkande drag i engelsk universitetsundervisning. Eleverna är indelade i tre grupper och varje grupp har en tutor, som har två huvuduppgifter, dels den rent akademiska handledningen, dels elevernas personliga problem. Varje elev träffar sin tutor

var fjortonde dag och diskuterar hur studierna utfaller. Till varje gång skall eleverna skriva uppsats och de diskuterar den med sin tutor. De tre grupperna utgör också en indelning för seminariearbetet och varje tutor är ansvarig för gruppens seminarieprestationer. Eleven och hans tutor sammanträffar också regelbundet med skolans rektor och diskuterar studierna. Dessa tutors skriver rapporter till skolans ledning och frågan om elevens godkännande beror till stor del på dessa yttranden. Praktisk lämplighet och personliga egenskaper anses fortfarande viktigare än formella meriter och goda betyg. En elev kan kuggas om han har »the wrong ideas», dvs om han anses ha en attityd som gör honom mindre lämplig som fångvårdsman. Efter halva kurstiden får eleverna besked om hur det går för dem, om de bör bli flitigare osv. Vid kursens slut avgör ett kollegium, där också the Prison Commission är representerad, om vederbörande skall bli godkänd. De som klarat denna prövning, blir placerade på en anstalt och får provtjänstgöra i två år.

Skolans rektor, mr Norman Bishop, anser att denna kurs har en klar begränsning: den ger utbildning för assistentarbetet men förbereder inte kursdeltagarna för direktörssysslorna. Denna brist på chefsutbildning är enligt Bishop den svagaste punkten i hela deras utbildningsprogram. Man har ännu inte gjort klart för sig vilka en anstaltsdirektörs funktioner i själva verket är. Förmodligen kommer skolan att under det närmaste året i någon mån tillgodose även detta utbildningsbehov. De erfarenheter som då kommer att göras, blir förmodligen av stort intresse även för den svenska fångvården.

Staff College har en fast lärarstab bestående av fem högre tjänstemän i assistent- eller direktörsgrad och två tillsynsbefäl. Av de fem förstnämnda är en rektor, en biträdande rektor och tre fungerar som lärare och tutors. Tjänsten är för dem ett led i deras karriär och denna grupp kommer att splittras ganska snart. Ett utmärkande och svårbegripligt drag i den engelska fångvården är nämligen den stora rörligheten — det anses som sällsynt att någon assistent eller direktör får stanna på en anstalt under längre tid än tre år.

Undervisningen vid Staff College präglas i hög grad av experimentlust och nya vägar. Ett exempel skall anföras. Innan assistentkursen började i höstas, anordnades för lärarna en kurs på en vecka med avsikt att lära ut gruppmetoder i undervisningen (»group work in training methods»).

Utöver de nu nämnda kurserna utnyttjas skolans 83 platser till en rad andra kurser av skilda slag och för praktiskt taget alla grader. Här skall bara nämnas några. Först de »refresher courses» som anordnas främst för vaktkonstaplar med cirka fem års tjänstgöring bakom sig. Vidare kurser och konferenser av mera speciell typ: för uppsyningsmän, för personal

Deltagare i »overseas course», fångvårdstjänstemän från olika delar av det brittiska samväldet, studerar förutom vårdfrågor olika sidor av det engelska samhällslivet, här framställningen av en stor dagstidning.

vid detention centres, för tillsynsbefäl som har till uppgift att handleda nyanställd personal, för bagare och kockar osv.

En ganska särpräglad kurstyp utgör den tremånaderskurs som anordnas varje sommar och som kallas »overseas course». I dessa kurser deltar fångvårdstjänstemän från olika delar av samväldet. Kursens syfte är att ge grundliga kunskaper om det engelska fängelsesystemet och rätt mycket tid ägnas åt teknisk instruktion. Då detta för flertalet av kursdeltagarna innebär det första besöket i England, passar man också på att visa deltagarna olika sidor av det engelska samhällslivet. Man undervisar i engelsk socialhistoria och deltagarna får bese städer och byggnader av historiskt intresse liksom industrier, gruvor m m. I undervisningen ingår också instruktion om Förenta Nationernas riktlinjer för behandlingen av intagna och deltagarna får härvid tillfälle att diskutera förhållandena i sina hemländer. I kursprogrammet ingår vidare hospitering vid två anstalter.

Jag vill till slut nämna att utbildningsprogrammet för den engelska fångvården också omfattar inslag utanför skolorna i Wakefield. För en hel del expeditionspersonal anordnas kortare kurser i the Prison Commission, närmast av introduktionskaraktär. Befattningshavare vid anstalter liksom även i the Prison Commission har möjligheter till fortbildning utanför fångvårdens ram, t ex speciella kurser i psykologi. Utbildningsregistret tycks bli allt mångsidigare och man strävar efter att låta utbildningsverksamheten omfatta i princip samtliga tjänstegrader. Även erfarenheter från svenska förhållanden talar ju för att man inte får försumma utbildningen av de högre tjänstemännen.

Socialvetenskap i politiskt töväder

En Unesco-rapport av fil lic Erland Sundström, ledamot i Svenska Unescorådet och dess arbetsutskott.

Vid Unescos tolfte generalkonferens i Paris, som avslutades den 12 december, antogs också ett tvåårsprogram för socialvetenskap. Tvåårsbudgeten för detta program uppgår till 2 857 000 dollar, vartill kommer 500 000 dollar från FN:s fond för tekniskt bistånd. Detta är den lägsta budget, som något departement i Unesco har att arbeta med. Dock bör det ihågkommas att socialvetenskapliga frågeställningar både teoretiskt och praktiskt bearbetas också i andra departement. De spelar en viktig roll inom education, undervisningsprogrammet, liksom inom culture, där inte minst det stora projekt, som kallas »Östern-Västern» och avser ökad förståelse mellan kulturkretsarna, till väsentlig del har att bearbeta socialvetenskapliga problem. Också mass communication innefattar i mycket väsentliga delar såväl teoretisk som tillämpad socialvetenskap.

Det egentliga Unesco-programmet för socialvetenskap utmärks emellertid av en dynamisk anpassning till vår tids dominerande samhällsproblem och nyligen har målsättningen för Unescos befattning med socialvetenskapen preciserats i följande satser av organisationens styrelse, Executive Board:

— Studiet av politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter beträffande fredlig samverkan och samarbete staterna emellan, med särskild hänsyn till olika ekonomisk utvecklingsnivå och skilda sociala system.

— Medverkan till ländernas sociala och ekonomiska utveckling, särskilt utvecklingsländernas, varvid undervisningsfrågorna skall betonas.

— Undersökning av de sociala och ekonomiska aspekterna beträffande allmän och fullständig avrustning.

— Skyddet av de mänskliga rättigheterna och bekämpandet av rasdiskrimination och nationella fördomar.

Den första punkten i denna målsättning kommer att tillgodoses genom upprättandet av en central för samordning av socialvetenskapliga forskningsprojekt och dokumentation. Centralen kommer att förläggas till Wien och bekostas av österrikiska regeringen under medverkan av andra regeringar och med stöd av Unesco. Här avser man att specialister från länder med olika och även motsatta politiska och sociala system skall få möjlighet att jämföra ideologiska och vetenskapliga erfarenheter.

I samma riktning går ett förslag, som framlades av Sovjetunionen och fick stöd och komplettering av USA. Det antogs av programkommissionen och beslutet innebär att förberedande ekonomiska, rättsvetenskapliga och administrativa studier skall genomföras i syfte att frambringa material för ett internationellt symposium. Detta skall ägnas åt en konfrontation mellan de tekniska metoderna i olika samhällen med skilda sociala och ekonomiska strukturer. Särskild hänsyn skall ägnas betydelsen av vunna erfarenheter för den ekonomiska utvecklingen i länder, som befinner sig i en process av pågående industrialisering.

Som ett bidrag till ekonomisk och social utveckling skall Unesco stödja det organ, som kom till i juli 1961 för att analysera den roll som undervisning, vetenskap, teknologi och masskommunikationer spelar i den ekonomiska utvecklingen. Detta organ tjänar också Unescos övriga departement liksom medlemsstaterna och internationella organisationer och utgör en kanal, genom vilken socialvetenskapen kan ge ett betydande bidrag till Unescos aktiviteter på olika verksamhetsområden.

Utsikten till avrustning — eller snarare insikten om de finansiella möjligheter, som skulle stå till förfogande för undervisning, vetenskap och kultur om kapprustningarna stoppades — åstadkom en stor debatt i programkommissionen. Generaldirektören förklarade att Unesco är berett att bistå FN med alla informationer beträffande dess verksamhetsfält och redan i tolfte generalkonferensens dokument presenterades en rad stora projekt, som skulle få helt andra förutsättningar att förverkligas, om rustningskostnaderna kunde minskas. Som exempel nämndes världskampanjen mot analfabetismen, utvecklingen av informationsmedia i Afrika, Asien och Sydamerika, vetenskaplig forskning, träning av teknisk personal för de nationer, som saknar fackutbildad arbetskraft m m. Kostnaderna för dessa projekt finns redan dokumenterade efter företagna undersökningar.

Skyddet för de mänskliga rättigheterna aktualiseras ständigt på nytt och den trängande nödvändigheten att bevaka denna sektor av Unescos program betonades starkt.

De mer reguljära vardagsuppgifterna för socialvetenskapernas departement består framför allt i stimulans åt pågående undervisnings- och forskningsverksamhet, samarbete mellan specialister och förbättrad dokumentation. Framför allt betonades den betydelse som International Social Science Bulletin har fått. Tillämpad socialvetenskap ställs dagligen inför nya uppgifter i samband med teknisk upprustning av landsbygdsregioner, urbanisering och administrativa problem, som följer av nyvunnet oberoende i unga stater. Också den internationella statistiken kommer att förbättras, framför allt genom en ny avdelning, som gäller kvantitativa mått på resurserna på olika undervisningsnivåer. Unescos statistiska årsbok ger väsentliga data för hela världen.

På det regionala planet kommer Unesco att stödja ett institut för socialvetenskaper, som skall upprättas i Tanger och avser att tjäna afrikanska medlemsstater. Härmed kompletteras den kedja av dylika centra, som utgörs av institutionerna i Santiago, Chile, i Rio de Janeiro, Brasilien och i New Delhi, Indien.

På förslag från Frankrike kommer Unesco att för framtida programdisposition företa en sammanställning beträffande aktuella tendenser i nutida socialvetenskaplig och humanistisk forskning. Projektet förefaller

kanske väl yvigt. Med rimlig hyfsning av problemen kunde måhända ett värdefullt arbete utföras till belysning av vår egen tids lärdomshistoria. Man kunde också hänvisa till den undersökning beträffande aktuella tendenser i naturvetenskaplig forskning, som på FN:s uppdrag nyss utförts av professor Pierre Auger. Den anses få betydelse för internationella åtgärder till naturvetenskapens fromma.

Socialvetenskapen kan anses ha nått den mognad, som gör den möjlig att tillämpa i större internationell skala och den tilliten röjdes i programkommissionens debatt samtidigt som många floskler med politiskt värderande övertoner ibland äventyrade sakligheten i meningsutbytet. I jämförelse med tidigare vildsinta uppgörelser mellan öst och väst präglades dock meningsutbytet av ett långt mildare klimat. Man sade öppet, att det kalla kriget är slut och som ett tecken, hur långt det nu har bevisvärde, må berättas en episod, då ryssar och amerikaner inte kunde komma överens om uttrycket »fredlig samexistens» i en resolution. Amerikanerna ansåg uttrycket belastat av politisk propaganda. Ryssarna genmälde att det kan varje uttryck bli, även ordet »fred». Varpå amerikanerna föreslog fem minuters paus för att jämka ihop en kompromiss med ryssarna. När de två delegationerna lutade ihop sina huvuden i en ärligt menad strävan att vinna samförstånd, kunde man inte underlåta att tyda det som en seger för den goda viljan.

Samtidigt kunde man konstatera att strävan efter vetenskaplig exakthet mer och mer präglar den internationella socialvetenskapliga forskningen. Här tolkades denna tendens som »avsikten att förse forskningen med så noggranna och preciserade vetenskapliga data som möjligt för att ersätta den intuitiva och på känn-metodik, på vilken man alltför ofta baserat såväl undervisning och vetenskap som ekonomisk utveckling.»

»Människan kan ej af människor värderas»

Försök för tvåhundra år sedan »att i hushållsmål värdera henne efter den nytta hon gör samhället»

År 1759 publicerades i den då tjugoåriga Kongl Svenska Vetenskapsacademiens Handlingar en uppsats om tio sidor under rubriken *Försök Til en politisk Värdering på Land och Folk, i anledning af Laihela Socken.* Författare var lantmäteridirektören *Ephraim Otto Runeberg*, ledare för det nyligen påbörjade storskiftet i Finland (och farfars bror till skalden). Runeberg är som många ekonomiska tänkare och skriftställare under denna tid djupt övertygad om jordbrukets betydelse framom andra näringsgrenar, både för den enskilde medborgaren och för

Värderingstavla i Ephraim Otto Runebergs »Försök til en politisk Värdering på Land och Folk . . .»

1759. Jul. Aug. Sept. 193

	Politiſke Värde.	
	Ränta.	Kapital.
Et Mantal - -	637	10616
En Männiſka öf. hufv.	$36\frac{39}{52}$	$612\frac{6}{13}$
En gift dito - -	$73\frac{1}{2}$	$1224\frac{12}{13}$
En arbetare öf. hufvud	71,73	1195,49
En gift dito - -	143,46	2390,99
Et mantal kunde vara	9165	152741
Socknen år - -	57330	955440
kunde vara -	824915	13,747720
En qvadrat mil år -	8928	148524
kunde vara -	128251	2,137394

	Hela Värde.	
	Ränta.	Kapital.
Et Mantal - -	2468	41133
En Männiſka öf. hufv	$142\frac{5}{13}$	$2373\frac{3}{52}$
En gift dito - -	$284\frac{10}{13}$	$4746\frac{3}{26}$
En arbetare öf. hufvud	277,92	4632,09
En gift dito - -	555,85	9264,19
Et mantal kunde vara	35571	591858
Socknen år - -	222120	3,701970
kunde vara -	3,196060	53,267235
En qvadrat mil år -	34533	575555
kunde vara -	496900	8,281442

statsmannen, som anser jordbruket vara »en fröståck til folkhopen, och Statens bästa Gullgrufva».

Laihela socken ligger i Österbotten i Finland och Runeberg hade föregående år publicerat en beskrivning över socknen; nu går han i detalj och ger en ekonomisk värdering. Han medger att »människan kan ej af människor värderas» men anser det tillåtligt »at i hushålls-mål värdera hänne efter den nytta hon gör samhället» — en tanke som inte är så alldeles främmande i våra sentida skatte-, ekonomi- och hemmafrudebatter.

Lantmäteridirektören sätter alltså upp »fyrahanda värde», nämligen Kronovärde, Räntevärde, Politiska värdet och Hela värdet. Så resonerar han vidare: Man fastslår dessa värden för ett mantal (en lagom stor gård, enkelt definierat). Så dividerar man värdena med antalet personer som lever av gården och får då »värdet på *en Människa öfver hufvud* med smått och stort, ungt och gammalt inräknadt». Därpå utgår han igen från gårdens siffror, dividerar med antalet arbetande och får då värdena för *arbetare*, gifta eller ogifta. Men den gifte arbetaren bör ha högre värde än den ogifte enligt Runeberg, så till vida som han »ökar därjämte folkhopen». Ur sina folkmängdsförteckningar finner Runeberg att i medeltal fem barn tillkommer av vart hjonelag och att endast två av dem förblir vid liv — det är långt till vår tids barnavård och barnläkekonst — alltså värderar han de gifta dubbelt mot de ogifta och en ogift arbetare dubbelt mot »en Människa öfver hufvud».

Runeberg avslutar sin uppsats med att räkna upp elva skäl för att hans politiska värderingstavlor äger sin nytta. Han säger bl a att den som hindrar ett hjonelag bland lantbrukarna gör det allmänna en skada som han noggrant specificerar; likaså har den satt sig i skuld hos samhället som igenom hård medfart tvingar eller igenom efterlåtenhet tillstädjer att friska arbetare flyttar ur riket — en åsikt som helt kontrasterar mot våra dagars strävanden för fri rörlighet för arbetskraften länderna emellan.

I sin näst sista motivering för sina värderingstavlors betydelse går Ephraim Otto Runeberg in på ting som han slutligen finner sig inte räcka till för: »Af samma grund kan ock en räkning upställas med Debet och Credit, antingen förr än man begynner, eller sedan man slutat et krig, då man på Debet kunde uptaga icke allenast så många Människors värde, som i kriget blifvit borta, utan ock värdet af alla förspilda Dagsverken, samt af de barn Soldaterna kunnat afla, om de fått blifva hemma. Däremot skulle under Credit upföras värdet af det vundna Landet, eller andra fördelar. Likväl måste man vidgå, at häruti merendels inlöpa sådana omständigheter, som ej af en Mathematicus, utan af en Stats-Minister, böra sättas på vågskålen.»

Greta Liljefors

Amerikansk studentuppsats om svenska barnstugor

JANICE ANDERSON: PRE-SCHOOL EDUCATION IN SWEDEN

Sommaren 1958 fick en rad daghem och eftermiddagshem i Stockholm och Uppsala genom förmedling av socialstyrelsens kontaktman för information av utlänningar besök av unga Janice Anderson från University of Minnesota. Hon ville komplettera sina inhemska studier i barnpsykologi med att arbeta och fråga sig fram i ny miljö, på ett nytt språk och i ett land där omhändertagandet av barnen under moderns yrkesarbete är ett snabbt växande behov såväl ur individens som ur samhällets synvinkel.

Hon fick för sitt utredningsarbete här stöd från SPAN, Student Project for Amity among Nations.

Resultatet av praktik och intervjuer på sex institutioner i Stockholm och fyra i Uppsala har hon redovisat på ett högst personligt sätt i sex maskinskrivna kapitel, en rad fotos, egenhändiga planritningar och noter samt översättningar till våra vanligaste barnsånger.

I samband med historiken redogör hon även för barnträdgårdar i regi av olika samfund och konstaterar att i Sverige har endast katolska sådana undervisning i religion.

Hon presenterar olikheter i institutioner för normala och utvecklingsstörda barn, ger exempel på kostnadskalkyler och utbildning, med bl a citat ur familjeutredningen 1954. En entusiastisk redogörelse för olika lokaltyper och utrustningen för skapande sysselsättning toppas av beskrivningen över Glashuset i studentstaden i Uppsala med dess möjligheter att ostört observera barnen under deras lekar.

Diskussionen kring för- och nackdelar med förskola, ur lågstadielärarnas synvinkel, går miss Anderson också in på, innan hon konstaterar att, vissa invändningar från skolhåll till trots, förskolornas antal ökar i takt med den ökade efterfrågan på kvinnor i förvärvslivet.

Detta var ett litet exempel på hur allt fler utlänningar kommer hit för att lära istället för att turista — det är bl a för den gruppen som ansvarigt folk efterlyser bättre rustad utlandsupplysning. Har vi tillräckligt många flerspråkiga guider i svensk socialvård? Det är ju inte bara på engelska som frågorna kommer att hagla.

Internationella Konferensen för Socialt Arbete

En svensk nationalkommitté bildad på nytt

Hur det sociala välfärdsarbetet utvecklas i hela världen avspeglar sig i den internationella sammanslutningen Internationella Konferensen för Socialt Arbete (International Conference of Social Work, ICSW). Den är ensam i sitt slag och samarbetar med sociala organisationer i de flesta av jordens länder. I regel har anslutningen till organisationen byggts upp genom nationalkommittéer i de anslutna länderna. Dessa i sin tur baseras på olika sociala fackorganisationer. ICSW som bildades efter första världskriget är ett i politiskt och religiöst avseende oberoende internationellt forum för alla som sysslar med socialpolitiska frågor och socialt arbete. Konferensens huvudsyfte är att främja utbytet av informationer och erfarenheter mellan sociala sammanslutningar, socialarbetare och socialt intresserade över hela världen och härigenom bli en impulsgivande inspirationskälla. Internationella konferenser anordnas i regel vart annat år och antalet deltagare brukar uppgå till ett par tusen.

President för ICSW är Lester B Granger och generalsekreterare Joe R Hoffer, bägge i Förenta staterna. Generalsekretariatet är placerat i New York; den regionala byrån för Europa och Mellersta östern återfinns i Paris, för Sydasien och Västra Stillahavsregionen i Bombay. Vid senaste konferensen i Rio de Janeiro valdes på fyra år följande funktionärer och medlemmar av exekutivkommittén: vice presidenter Michel P Goutos, Grekland, och Luis Carlos Mancini, Brasilien, biträdande skattmästare Josette Lupinacci, Italien, och Charles I Schottland, Förenta staterna; ledamöter i exekutivkommittén, som är rörlig och sammanträder i olika delar av världen, Pakorn Angsusingha, Thailand, Mercedes Ezquerra, Chile, Marie-Louise Ginet, Frankrike, Chujiro Kimura, Japan, S R Nathan, Singapore, och Jean Tory, Canada.

Representationen bland Nordens länder i ICSW är mycket god med undantag för Sverige, som tidigare företrätts av Centralförbundet för Socialt Arbete (CSA) men under de senaste åren endast av enskilda institutioner och korporationer samt enskilda personer. Danmark anslöt sig vid nyåret 1961 och Norge var samma år värdland för exekutivkommitténs sammanträde för förberedande av 1962 års konferens i Brasilien. På detta möte uttryckte ett flertal representanter för de asiatiska länderna glädje över att de nu skulle få tillfälle att möta »de praktiska skandinaverna». I det sammanhanget — liksom på konferensen i Rom 1961 — framhölls med stort eftertryck önskvärdheten av att också Sverige med sin utvecklade socialvård blev medlem av ICSW, detta inte minst med hänsyn till u-ländernas behov av hjälp med råd och dåd för sin mer eller mindre nystartade socialvård.

Frågan om nationell nyanslutning har i vårt land dryftats i olika sammanhang. Vid sammanträde den 12 februari i år med representanter för olika socialt verksamma organisationer och under ordförandeskap av direktor Thorsten Levenstam beslöts att på nytt bilda en svensk nationalkommitté såsom förbindelseorgan mellan Internationella Konferensen för Socialt Arbete och svenska sociala organisationer. Följande 13 sammanslutningar anslöt sig omedelbart som medlem-

mar av den svenska nationalkommittén: De Enskilda Anstalternas Förbund, Diakoniens Centrala Råd, Ekumeniska nämndens sociala utskott, Folksam, Föreningen för bistånd åt vanföra i Södra Sverige, Föreningen Sveriges Arbetsterapeuter, Nykterhetsvårdens Anstaltsförbund, Riksföreningen för Svensk Epileptikervård, Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Svenska Diakonsällskapet, Svenska föreningen för undervisning och vård av psykiskt efterblivna, Svenska Vanförevårdens Centralkommitté och Överstyrelsen för Röda Korset. Till interimstyrelse valdes avdelningschefen Allan Adolfsson, direktor Thorsten Levenstam (sammankallande), fil mag Karin Stensland-Junker, byrådirektören Daniel Wiklund, förste byråsekreteraren Elsa Wollmer och biträdande generalsekreteraren Bengt Åman.

År 1928 hölls på initiativ av professor René Sand i Bryssel för första gången den Internationella Konferensen för Socialt Arbete i syfte att allt framgent bli ett internationellt forum för debatt om sociala problem och fackligt utbyte av erfarenheter och insikter. Hur organisationen bemödat sig att få in hela världen i blickpunkten visar en summarisk uppräkning av dess mötesplatser alltsedan reorganisationen efter andra världskriget: Atlantic City (USA) 1948, Paris 1950, Madras (Indien) 1952, Toronto (Canada) 1954, München 1956, Tokio 1958, Rom 1961 och Rio de Janeiro 1962. Ett trettiotal stater är ständiga medlemmar. Till Internationella Konferensen är ytterligare en rad internationella fackorganisationer anslutna, de för socialarbetare, för barnavård, för socialvård, för socialinstituten, för inre mission och kristlig socialvård. Vid de senaste två konferenserna var även UN Economic and Social Council, Unesco och Unicef (världsbarnhjälpsfonden) representerade. Konferensen har s k konsultativ status i förhållande till sistnämnda organisationer samt WHO och Pan America Union.

Romkonferensens huvudtema var »Socialt arbete i en värld som förändras — dess funktion och ansvar» (Social work in a changing world — its functions and responsibilities). I Rio de Janeiro var programmet för konferensen »Kommunutvecklingen i stad och på landsbygd».

De nationella medlemsorganisationerna bereds tillfälle att i förväg och på hemmaplan förbereda sitt deltagande i konferenserna genom att besvara frågecirkulär. Cirkuläret till Romkonferensen behandlade följande tema:
1. The Inter-Relationships of Government and Voluntary Agencies and Services. 2. The Role of Users and Potential Users of Social Services. 3. Social Work as (a) a Primary and (b) a Secondary Function. 4. Co-operation and Teamwork. 5. The New Tasks of Social Work. 6. Social Work's Contribution to New Committees.

De nationella svarsrapporterna var föremål för djupgående meningsutbyten på ett försammanträde i Milano, där alla delar av världen var företrädda av ett trettiotal sociala experter. Från förmötet lämnades en utförlig rapport till Rommötets deltagare och där kunde dessa tydligt avläsa tendenserna och den djup-

gående förvandling som visar sig överallt i världen på vetenskapliga, tekniska, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella områden och som inte bara tar sig uttryck i förändringar av yttre förhållanden utan även leder till en förvandling av värde- och samhällsuppfattningar. Konferensens sammanställning av de olika nationalrapporterna blev synnerligen intressant redan med hänsyn till det skiftande innehåll som begreppet socialvård har i de olika länderna.

Bland huvudsynpunkterna som arbetades fram i de sexton arbetsgrupperna underströks hur socialvården numera inte bara är inställd på att efter behovs- resp inkomstprövning hjälpa enskilda människor, familjer och grupper i nöd utan även i stigande grad inriktar sig på att bistå alla medborgare, främst genom olika former av socialförsäkring, som ger trygghet mot inkomstbortfall på grund av sjukdom, ålderdom, olycksfall och arbetslöshet.

Vidare framhölls att relationerna mellan samhällets hjälpverksamhet och den enskilda måste omprövas. I många länder får de statliga myndigheternas deltagande i det sociala välfärdsarbetet allt vidare förgreningar. Detta får dock inte innebära ett försvagande av det enskilda välfärdsarbetet, som genom sin större rörlighet har lättare att nå nya hjälpbehov och pröva ut nya metoder. Enskilda hjälporganisationer är inte längre »privata» i en gången tids mening utan blir mer och mer en angelägenhet för allmänheten, som i så stor utsträckning finansierar deras verksamhet. Det är viktigt att koordinera de båda hjälpfaktorerna, vilket kan ske genom samverkan, där den enskilda hjälpverksamhetens självständighet respekteras.

Man hävdade även att det sociala arbetet måste uppfattas som en väsentlig faktor i utformningen av det mänskliga samhället såväl i de gamla som i de nya länderna. Socialarbetarna kan göra en betydelsefull insats inom samhällsplaneringen. De pågående snabba förändringarna av alla förhållanden måste socialarbetarna erkänna som karakteristiska för vår tid och hålla sig noga underrättade om. Samtidigt som man måste vara medveten om att socialvården inte kan hjälpa i alla livssituationer måste socialarbetarna ständigt vara beredda på att frigöra sig från traditionella arbetsmetoder och finna nya vägar för sin verksamhet. Det är nödvändigt att alla de som deltar i skapandet av samhällsförhållandena samarbetar. Socialarbetarna måste därför vara vidsynta och inte dra för snäva gränser. I dagens samhälle utgår man ifrån att varje medborgare kan bli eventuellt hjälpbehövande och därför vill man förvänta att ingen undandrar sig att medverka i det sociala uppbyggnadsarbetet.

Principen om den hjälpsökandes medverkan är en huvudprincip inom den moderna socialvården. Att vinna den hjälpsökandes medverkan är en av de nya uppgifterna för socialarbetarna i en värld under förändring. Det måste till samarbete i alla avseenden — mellan de olika specialisterna på de sociala arbetsfälten och mellan dem och andra yrkesgrupper, mellan socialvårdens institutioner och motsvarigheter till dem på andra håll. Socialarbetarna måste vara medvetna om att de företräder de mänskliga relationerna i den moderna mekaniserade och

opersonliga världen, de måste hjälpa till att lösa konflikterna mellan den enskilde och det komplicerade samhället, vilka uppstått därigenom att kultur och etik inte hållit jämna steg med den ekonomiska och sociala utvecklingen. Samhällsforskningen har väsentligt bidragit till socialarbetets utveckling. Forskningens intresse för utvecklingen av socialarbetets metoder får vittgående följdverkningar. Socialarbetarna måste alltid hålla sig à jour med forskningens nya rön. Delegaterna i Internationella konferenserna för socialt arbete i Rom 1961 och Rio de Janeiro 1962 har efter hand i sina respektive lands fackorgan delgett sina intryck från dessa jättemöten av folk, som representerade alla raser, livsåskådningar och former av socialt välfärdsarbete, men som förenades i ett enda gemensamt huvudintresse: att hjälpa människor till en rimlig standard — inte bara den som ger materiell trygghet utan även möjligheter till en harmonisk personlighetsutveckling.

Bestyrelsen har bebådat att man skall anordna flera mindre, regionala möten med mera begränsade program. Vicepresidenten för Europa, jugoslaven dr Eugen Pusic är särskilt aktiv för effektivisering av ICSW:s arbete.

ICSW:s andra europeiska symposium hålls i Stuttgart, Västtyskland den 1—6 september 1963. Temat för detta möte blir Socialvårdens roll i olika skeden av den nationella samhällsplaneringen i Europa, »The Role of the Social Services in Different Stages of National Development Planning in Europe». Antalet deltagarplatser är strängt begränsat för varje land. Anmälningar får därför sändas till den nationella kommittén*, vilken ensam är behörig att välja representanter för sitt land. Anmälningsavgiften är 40 DM. Huvudkvarter för konferensen blir Hotel Herzog Christoph, Büchsenstr 37 och Evangelische Gemeindezentrum i Stuttgart. Hotellrumsprisen växlar från 9 till 20 DM.

Arbetsprogrammet för sammankomsten omfattar 8 kommissioner, som skall behandla följande frågor:

1 Different Stages of Regional Development in European Countries and the Consequences for Social Welfare
2 Processes and Methods of Social Planning in Different Stages of Development
3 Changing Family Patterns and the Social Services
4 Local Communities and their Role in National Planning
5 Relationship between the Principles of Social Work and the Practice of Public Administration
6 Long Term Planning of Personnel for the Social Services
7 Rights of the Individual and Limits of Planning
8 European Cooperation in Social Planning

Den tolfte Internationella Konferensen för Socialt Arbete skall äga rum i Aten den 20—25 september 1964. Tema blir »Social Progress through Social Planning — the Role of Social Work». Ordförande i programkommittén är den europeiske vicepresidenten, dr Pusic. Det definitiva programmet väntas inom kort.

* c/o direktor Thorsten Levenstam, Stora Sköndal, Farsta

Servicebuss inom sjuk- och åldringsvården

Av provinsialläkare LENNART SANDBERG

Inom Vetlanda provinsialläkardistrikt har sedan drygt ett par år pågått försök med användande av servicebuss inom sjukvården och några av de vunna erfarenheterna från denna verksamhet skall här återges.

Bruket av specialinredda bussar för särskilda och bestämda ändamål inom den civila sjukvården är inte något nytt. Medicinalstyrelsens skärmbildsbussar har varit i verksamhet under åtskilliga år och erfarenheterna av dessa bussar torde vara genomgående goda. Deras betydelse för tidig diagnostik av lungtuberkulos kan säkert inte överskattas. Möjligheterna att medelst en mobil röntgenanläggning nå och spåra okända fall av lung-tbc ute i landsbygdens periferi måste anses vara betydligt större än från en mera central och stationär anläggning.

Den typ av servicebuss som här i korthet skall beskrivas är inredd med tanke på att användas som ambulerande laboratorium för rutindiagnostik och samtidigt utgöra depå för medikamenter och förbandsartiklar under provinsialläkarens sjukresor ute i distriktet.

Under de senaste decennierna har servicebussar funnit stor användning inom de mest skilda branscher och bidragit till en betydligt förbättrad service för allmänheten. Detta gäller i synnerhet för den del av befolkningen som bebor glesbygderna. Man behöver endast erinra om olika varubussar, biblioteksbussar, bankbussar, ambulerande verkstäder såsom radio- och tv-bussar, bil- och traktorservice, kylservice och många andra. Vad avser de rullande verkstäderna möjliggör dessa att redskapen, det må vara en traktor eller en kylanläggning, kan repareras på platsen och driftstopp snabbt avhjälpas, vilket kan vara av stor betydelse i synnerhet under skördetider.

Den som dagligen under sjukresor genomkorsar bygden kan inte undgå att inse värdet och betydelsen av dessa behändiga servicebussar, som når ut till de mest avlägsna byar och gårdar. Man kan säkerligen ifrågasätta om de inte i viss mån bidrar till att motverka flykten från landsbygden, ty dess befolkning kan ju på detta sätt komma i åtnjutande av nästan lika god service som tätortens invånare.

De områden där dessa småbussar funnit användning är sålunda talrika och det ligger därför nära till hands att tänka sig möjligheten av något liknande arrangemang inom den öppna sjukvården och i samband med de s k sjukresorna. En provinsialläkare eller annan läkare verksam utanför sjukhusen har väl mången gång känt sig handikappad vid sjukbesöket i hemmet i avsaknad av de instrument och laboratorietillbehör som han dagligen rutinmässigt nyttjar på sin mottagning och som han där knappast skulle kunna tänka sig vara utan.

En läkarmottagning utan en hemoglobinmeter, ett mikroskop, ett sänkställ eller en centrifug är svårt att tänka sig, och dessa instrument får väl anses som ett absolut minimum vad avser laboratorieutrustning. De flesta s k friskintyg refererar dessutom till dessa laboratorieinstrument.

De patienter provinsialläkaren besöker i hemmen kan vanligtvis inte utan men för hälsan komma till hans mottagning. I många fall gäller det åldringar som har svårt att förflytta sig eller så kallade kronikerfall som oftast är sängbundna.

Servicebussen med vilken klyftan mellan sjukhusen och den rent öppna vården i viss mån kan överbryggas.

Tillståndet hos många av dessa sjuklingar kräver i än högre grad en undersökning med den utrustning som anses höra till rutindiagnostiken. Ofta gäller dock hembesöken fall, som måste vidare till sjukhusen med dess större undersökningsresurser. Men även här kan en förberedande laboratorieundersökning vara av stort värde, i all synnerhet när det gäller för öppenvårdsläkaren att ordna plats på sjukhuset där konkurrensen om sängplatserna är hård och där poliklinikpatienterna efter sträng gallring på röntgen och via laboratorier ofta på ett tidigare sjukdomsstadium kan komma i åtnjutande av sluten vård. Detta gäller gi-

Arbetsbänken och en del av den instrumentella utrustningen i sjukvårdsbussen.

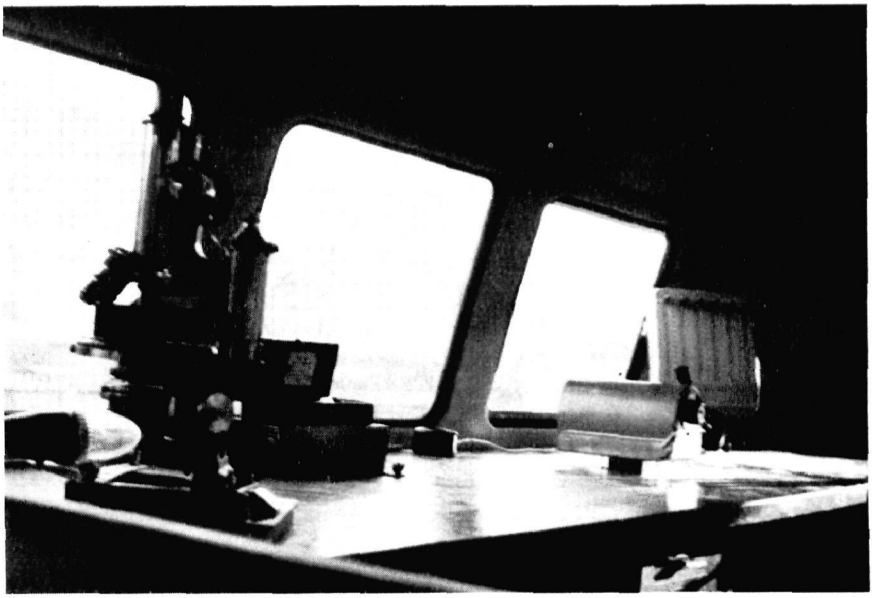

vetvis inte de akuta fallen och olycksfallen. Vid många tillfällen måste kanske patienten skötas i hemmet även om hans tillstånd för övrigt skulle kräva sjukhusvård, det må gälla kronikerfallet eller andra fall där man inte anser att sjukhusvistelse skulle leda till någon avgörande förbättring.

Många av dessa fall åligger det ju tjänsteläkaren att ta hand om och svårigheterna är för det mesta stora att sköta dem i hemmen utan personella och instrumentella resurser. Endast ett fåtal kan kanske beredas plats på kronikerhem och väntetiderna är där oftast långa.

Skötseln av detta klientel kräver åtminstone en del av de undersökningsresurser som sjukhuset förfogar över. Av praktiska skäl kan de oftast endast med svårighet förflyttas och även relativt enkla undersökningar skulle kräva intagning på sjukhuset med upptagande av plats för de s k sjukhusfallen.

Den buss som här skall beskrivas är inredd med sikte på att i viss mån överbrygga klyftan mellan sjukhusen och den rent öppna vården. Den är ett experiment och med sin sparsamma utrustning fyller den endast i ringa mån de krav man måste ställa på ett mindre laboratorium. Inredningen är rent amatörmässig och några som helst anslag eller ekonomiska bidrag har inte stått till förfogande vid bussens planering.

Ifrågavarande buss är en s k Kleinbuss, i detta fall en VW-buss av ordinärt utseende. Det för laboratoriet tillgängliga utrymmet är ca 5 m^3, golvytan ca 150 × 160 cm.

I bussen är inmonterad en arbetsbänk utefter ena långsidan. Dess yta är ca 50 × 200 cm. Den vilar på en hurts och ett mindre blankettskåp och har en höjd av 75 cm. Skivan är fastsatt vid underlaget medelst vingmuttrar och inpassad så att den varken kan förskjutas på bredden eller längden.

Vad avser den instrumentella utrustningen så finns på bänken fastsatt ett mikroskop, en hemoglobinmätare, en liten gasolbrännare, en handcentrifug och ett sänkställ för s k snabbsänka. Mikroskopet och hemoglobinmätaren vilar på skumgummiunderlag. Dessutom finns försänkt i bänken en blodcentrifug, en s k spiralcentrifug, »Sedimatic», för snabbräkning av röda och vita blodkroppar. Strömmen till mikroskoperingslampa, Hb-meter och spiralcentrifug fås från bussens ackumulator och på bänken finns tre stycken elkontakter för apparaternas elektriska anslutning.

Av rent tekniskt intresse men samtidigt av största betydelse för laboratoriets funktion torde vara att exempelvis spiralcentrifugen, som är avsedd för nätanslutning — 220 volt växelström — via en s k inverter, som omformar 6 eller 12 volt ackumulatorspänning till 220 volt 50 perioder växelström, kan anslutas direkt till bussens elektriska system. Transistortekniken möjliggör byggandet av synnerligen enkla och behändiga omformare för effekter betydligt över 100-talet watt. Vissa laboratorieapparater kräver växelströmsmatning med exakta periodtal och kan alltså utan ombyggnad anslutas till ackumulatorn medelst denna typ av omformare.

I hurtsen under arbetsbänken finns en relativt rikhaltig sortering av de vanligaste i öppen vård använda medikamenterna och en mindre sortering förbandsartiklar samt en »steril låda» med några kirurgiska instrument. I en låda finns en flaska innehållande lösning för vätsketerapi med tanke på hävande av chock i samband med olycksfall, i en annan låda provkärl för bakteriologisk undersökning. I epidemitider kan det vara av värde att ta ett prov direkt i samband med hembesöket. Därigenom minskas säkerligen risken för spridning av smitta och man kan sålunda samtidigt få ett flertal prover från den sjukes omgivning och få dessa preparat omgående ivägsända till bakteriologiskt laboratorium, vilket kan innebära en inte obetydlig tidsvinst, av intresse inte minst vid paratyfusepidemier.

I blankettskåpet förvaras de vanligaste blanketterna och här behöver endast nämnas vårdattester, ansökan till kronikerhem, blankett för vattenprov, remisser och flera andra.

Åtskilligt återstår givetvis till utrustningens komplettering. Av stort värde vore säkerligen en portabel Ekg-apparat.

En stor nackdel ur speciellt hygienisk synpunkt måste anses vara bristen på anordning för rengöring av provrör och andra laboratoriekärl. I viss mån har denna nackdel avhjälpts genom användandet av plastkärl och plastdetaljer. Sålunda kan blodet vid Hb-bestämning sugas upp genom hävertverkan i genomskinliga plaströr med en 2—3 mm diameter. Rören kastas efter användningen. Som lansetter används vanliga steriliserade grammofonnålar. Sänkrören är likaså av plast. Objekt- och täckglas för urinundersökning kasseras efter användandet. Här bör nämnas att vid provtagningen i hemmet används en mindre unikabox för pipetter, nålar och rengöringsmedel, suddar etc. Möjlighet för undersökaren att sköta handhygienen och rengöra laboratoriekärlen finns givetvis i patientens bostad, men ett speciellt tvättställ i bussen skulle vara av stort värde. Sålunda planeras att inmontera en gasoldriven varmvattenberedare av liknande typ som skogshuggarkojornas. Under vintern måste tvättvattnet givetvis blandas med någon sorts fryspunktsnedsättande vätska (alkohol).

Ett alldeles speciellt problem uppstod under kalla vinterdagar då lösningar och medicin frös till is och glasflaskor sprängdes. Provlösningar för ex sänktagning måste tinas upp före användandet. Här kan som ett kuriosum nämnas att av medicinerna hostsyruparna tålde temperaturer ända ned till 15—20 minusgrader.

De här nämnda kalamiteterna gjorde bussen till att börja med mindre brukbar under vinterhalvåret. Det behöver väl inte påpekas att varmgarage saknades — under gång hölls givetvis temperaturen i bussen genom dess egen värme vid rumstemperatur — det var mellan sjukresorna och under natten, som detta inträffade. Denna brist avhjälptes emellertid genom en mindre, permanent värmeanläggning. En gasolkamin inmonterades och ställdes på sparlåga. För att ytterligare spara på gasolen (gasolvärme dygnet om skulle bli alldeles för oekono-

miskt) inmonterades en vanlig rumstermostat och via ett relä med magnetventil slogs gasolen på endast när temperaturen sjönk mot fryspunkten.

Under den tid som bussen varit i verksamhet har erfarenheterna i stort sett varit goda och den har väl fyllt sin uppgift, nämligen att underlätta rutinarbetet. Speciellt värdefull har bussen varit vid resor långt bort från mottagningen och under jourdygn med många resor, i synnerhet vid helgjourer då angränsande distrikt ingått i jourschemat.

Den här relaterade bussen har inretts helt med tanke på en provinsialläkares arbete ute i distriktet, men intet hindrar emellertid att bussen skulle kunna användas även inom angränsande områden av sjukvården.

Ett alldeles speciellt problem utgör åldringarna, skötseln av de gamla på ålderdomshemmen, kronikerfallen och undersökning av på anstalter intagna patienter. Endast ett fåtal av dessa patienter kan undersökas laboratoriemässigt, inte ens vad avser de enklaste rutinproven.

Man frågar sig varför inte bussar av liknande typ skulle kunna utrustas från sjukhus och lasarett och skötas av dess laboratoriepersonal. Bristen på laboratoriesköterskor och laboratriser är stor men medelst dessa bussar kunde man i stor utsträckning utnyttja samma personal i den slutna och den öppna vården. Man skulle med laboratoriebussar kunna besöka olika anstalter efter ett visst schema och på för lasarettspersonalen lämpliga tider.

Den förbättrade sjukvården har på de senaste decennierna bidragit till att levnadsåldern ökat betydligt, till stor del tack vare att de äldsta åldersgrupperna kommit i åtnjutande av denna vård. Gamla fördomar om »ålderdomens naturliga krämpor» och samhällets fatalistiska inställning härvidlag har emellertid utgjort ett starkt hinder för en utbyggnad av åldringsvården. Endast ett fåtal geriatriska avdelningar finns i landet och bristen på övriga sjukhusplatser gör att åldringarna mer eller mindre blir utestängda från sjukhusen, t o m i många fall där sjukhusets diagnostiska resurser skulle vara av avgörande betydelse för den gamles hälsa. För en läkare inom den rent öppna vården har dessa problem en ständig och trängande aktualitet. Samhället måste börja tänka om när det gäller åldringsvården. Inom andra områden av sjukvården tycker man sig kunna skönja en lättnad av trycket vad avser kraven på samhällets resurser. Barnadödligheten har mycket signifikativt minskat på de senare årtiondena, och de stora framstegen inte minst på kirurgins område har minskat vårdtiden betydligt.

Dagens sjukvårdsplanering måste ta hänsyn till denna utveckling, och de resurser som här kan frigöras bör sättas in på åldringsvården.

Vad beträffar rent ekonomiska synpunkter bör en förbättring och ökning av resurserna inom hemsjukvården i många fall kunna leda till ett förbilligande av hela sjukvården, detta under förutsättning att man underlättar arbetet för läkarna inom den öppna vården och skapar större, både personella och instrumentella resurser för denna vårdform.

Några synpunkter på ungdomens behov och önskan av ökade sociala kontakter

Av fil stud LENA FREDRIKSON, LUND

Med utgångspunkt från den sociala kontaktverksamhet som bedrivs av studenter bland Lunds äldre innebyggare, skall här framläggas några synpunkter på de problem och möjligheter en uppföljning av denna idé skulle kunna medföra.

Det behov av social kontakt och verksamhet ungdomen av idag utan tvekan känner har växt fram ur olika yttre och inre betingelser — den allmänna känslan av hets och oro, storstädernas tillväxt och de därmed sammanhängande problem, den ökade fritiden och även den fortskridande generationsseparationen. Samtidigt är ett motsvarande behov av kontakt och gemenskap under allt starkare utveckling hos samhällets äldre medlemmar. Dessa förhållanden var upphovet till att några studenter i Lund härom året beslöt att göra något för *att tillfredsställa denna ömsesidiga önskan om kontakt och vänskap mellan den* äldre och den yngre generationen.

Hembesöksgruppen bildades och består nu av ett femtontal ungdomar som var och en går på mer eller mindre regelbundna besök hos några av stadens äldre innevånare. Gruppen tillhör Kristliga Studentförbudets verksamhet och har ingen annan särskild organisation utöver de gemensamma sammankomsterna någon gång varje termin, vilka hålls med syfte att bl a uppehålla kontakten besökandena emellan.

Att med ledning av resultaten av denna verksamhet kunna yttra sig om möjligheterna för en utvidgning av rörelsen är ganska vanskligt.

Först och främst bör det stå klart att en verksamhet av denna karaktär, framvuxen ur ett ömsesidigt kontakt- och gemenskapsbehov, är något som endast delvis skulle kunna räknas som praktiskt samhällsarbete. Avsikten är ju ingalunda att på något sätt ersätta socialvården utan snarare att i någon mån bilda en kompletterande del.

För samhället gäller det att tillvarata och utveckla de behov av socialt engagement som utan tvivel finns hos de flesta ungdomar.

Men det avgörande är att dessa åtgärder blir adekvata för det aktuella behovet. Härmed menas att arten, storleken osv av aktiviteten måste avpassas inte endast efter det existerande hjälpbehovets beskaffenhet, utan även och i synnerhet efter de engagerade individernas kapacitet och inriktning. Så skulle t ex utan tvekan ett försök att skapa kontakter mellan ungdomar med problem och andra ungdomar i behov av t ex ökad kontakt med den egna generationen vara ett initiativ, som kunde tänkas resultera i att ungdom hjälper ungdom. Dock måste det ånyo framhållas att utan hänsyn till situationsvarianserna kommer ett sådant företag knappast att få önskad effekt. Idealet är alltså att finna ett behov och att därefter väcka ett initiativ, som kan bli ett naturligt svar på behovet. För att angripa problemet rent realistiskt måste man troligen räkna med att finna att ungdomens behov varierar inte endast med individen utan även med de kulturella determinanterna. Detta skapar även ett viktigt memento: de eventulla försöken att engagera ungdomen i det sociala livet bör anpassas även till dessa variationer.

Detta får till följd, att inte endast behoven och önskningarna på ett naturligt sätt leds in i den rätta aktiviteten, utan att även de olika samhällsuppgifterna får en vidare och mera kompletterande rekrytering av ungdom.

Åldrande lundabo får hjälp med sin rullstol och sällskap på en åktur av student.

Utbildning av barnvårdarinnor i Norrköping

Av rektor THORD ERASMIE, Norrköping

Sedan frågan om utbildande av barnvårdarinnor, som skulle sköta sjuka barn i de fall modern hade förvärvsarbete (daghemsbarn), under en tid dryftats av olika myndigheter i Norrköping, uppdrogs åt Fröbelinstitutet i Norrköping att organisera en utbildningsform, som kunde anses relevant till de uppgifter de blivande barnvårdarinnorna skulle få.

Utredningen blev klar under september månad och sedan den godkänts av berörda instanser, startade den första kursen den 22 oktober för att pågå t o m den 16 november 1962. Som arrangörer stod Norrköpings hemhjälpsnämnd, länsarbetsnämnden i Östergötlands län och Nämnden för Fröbelinstitutet. Arrangörerna uppdrog åt konsulenten vid Fröbelinstitutet, Britt-Sofie Björkroth, och undertecknad att sköta den praktiska och teoretiska utbildningen. Som kursföreståndare fungerade undertecknad.

Kursdeltagare

Kursen annonserades i norrköpingstidningarna. Som kompetens uppsattes: 1. att ha fyllt tjugoett år, och 2. att i tidigare verksamhet innehaft barnavårdande sysslor. De omkring 35 ansökningar, som kom in till Norrköpings Hemhjälpsnämnd, granskades och meritvärderades av representanter för de tre huvudarrangörerna. Personlig intervju gjordes med samtliga sökande, som även läkareundersöktes och skärmbildades genom Norrköpings stads socialnämnds försorg.

Efter en mycket noggrann selektion nominerades 20 kvinnor, vilkas civilstånd och ålder framgår av tabellerna 1 och 2.

Tab 1 Civilstånd

Gifta	Ogifta	Summa
19	1	20

Tab 2 Åldersfördelning i histogram

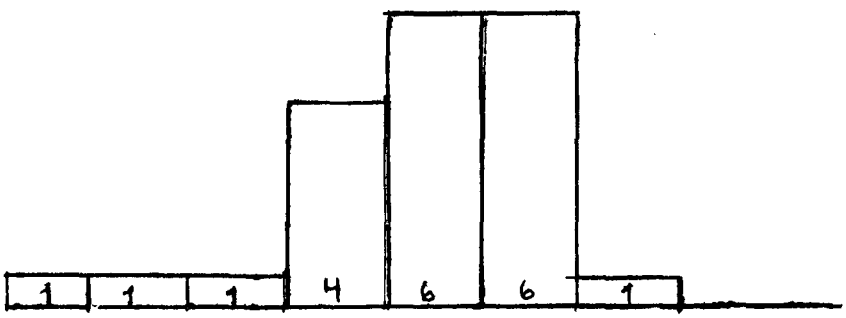

25—29 30—34 35—39 40—44 45—49 50—54 55—59
Medelålder = 46,3 år.

Tim- och kursplan

Som utgångspunkt för planeringen av undervisningen granskades de tim- och kursplaner, som tidigare använts vid liknande kurser bl a i Stockholm. Timplanen kom dock att utformas efter de behov som vid föreliggande kurs ansågs väsentliga. Några ämnen (se tab 3) uppsattes som föreläsningar, de övriga som lektioner med praktiska övningar. Timplanen, som åskådliggöres i tab 3 omfattade förutom angivna summa timmar även en dags (7—9 timmar) auskultation på barndaghem.

Tab 3 Timplan

Ämnen	Antal lektions-timmar	Antal föreläsnings-timmar
1. Spädbarns- och småbarnsvård	10	
2. Leksaker och sysselsättningar (Småbarnspedagogik)	8	7
3. Barnmatlagning	5	
4. Barnavårdslära	15	
5. Barnpsykologi		15
6. Kostlära	5	
7. Samarbetspsykologi		5
8. Samhällskunskap		2
9. Instruktion angående arbetsuppgiften		1
10. Barninstitutioner		3
Summa timmar	35	41

Kursplanen, som utarbetades i samråd med vederbörande ämneslärare, kom, såväl i dess teoretiska som praktiska form, att ha huvudtrycket på förskolebarnets vård och utveckling. En koordination mellan lärare i likartade ämnen skedde för att kursdeltagarna skulle få de olika momenten i barnets utveckling belysta samtidigt ur olika aspekter. För att denna koordination skulle kunna effektueras uppgjordes scheman för varje vecka under utbildningen. Efter varje lektion redovisade vederbörande lärare i journal utförligt vad som behandlats, och vid varje veckoslut granskades journalerna av konsulent och kursföreståndare, vilka sedan i samråd med lärarna uppgjorde nästa moment i utbildningen. Denna till synes tidsödande process visade sig vara fruktbärande genom den goda synkronisering, som åstadkoms mellan de olika ämnena.

Undervisningen

Läroböcker förekom inte. Undervisningen skedde i form av föreläsningar, demonstrationer och praktiska övningar. Film, diabilder och ljudband användes vid föreläsningarna i de mer teoretiskt betonade ämnena. Vid de praktiska övningarna, som försiggick vid småbarnsinstitutioner, sor-

terande under Fröbelinstitutet, gavs realistiska övningar i småbarnsvård. Dessutom demonstrerades och kommenterades lekmaterial och litteratur. I ämnet barnpsykologi utarbetades ett kompendium för denna kurs.

Auskultationsverksamheten

Kursdeltagarna bereddes en dags auskultation på barndaghem. Före utplaceringen på de olika institutionerna erhöll kursdeltagarna noggranna instruktioner. Syftet med auskultationen var rent informativt. Kursdeltagarna skulle inte delta i skötseln av barnen utan endast observera. För att objektivera iakttagelserna utarbetades ett schema i form av ett frågeformulär. Efter auskultationen diskuterades iakttagelserna med förskolläraren (föreståndarinnan) på institutionen. De omdömen som givits av såväl kursdeltagare som handledare har varit utomordentligt positiva.

Lärare

De lärare, som undervisade vid kursen, är samtliga fackutbildade i resp ämne. De har dessutom stor pedagogisk erfarenhet av vuxenundervisning. Auskultationshandledarna var (höstterminen 1962) med något undantag praktikhandledare för elever vid Fröbelinstitutets förskoleseminarium, och de måste anses ha god förmåga att handleda och undervisa vuxna elever.

Ekonomi

De totala kostnaderna, som synes i tabell 4, belöpte sig till 12 197:10.

Tab 4

	Kronor
Utredningsarvoden	700: —
Undervisningen (Lektions- och auskultationsarvoden, administrationsarvode)	5 020: —
Ersättning till kursdeltagarna (Kr 4: 30 per timma och kursdeltagare)	5 577: 10
Skrivhjälp	200: —
Material	200: —
Hyror, städning etc	500: —
Summa	12 197: 10

Sammanfattande synpunkter

Närvarofrekvensen vid kursen var utomordentligt hög. Endast 4 frånvarotimmar markerades, vilket totalt ger en närvarofrekvens av 99,8 %. Omställningen från hemmafru eller aktiv yrkeskvinna till elev gick myc-

ket bra. En positiv inställning till undervisningen och den blivande verksamheten präglade kursdeltagarna. Några dagar före avslutningen tillställdes kursdeltagarna en enkät,[1] där frågor rörande kursen skulle besvaras. I denna förekom önskemål om större utrymme för ämnet psykologi, då speciellt samarbetspsykologi. Åskådligheten i undervisningen var, enligt enkäten, mycket god. Vidare framkom att interaktionen mellan såväl lärare och kursdeltagare som mellan kursdeltagarna inbördes varit mycket stimulerande. Beträffande kurstidens längd ansåg några av deltagarna att undervisningen borde ha koncentrerats till kortare tid än fyra veckor. Samtliga lärare gav positiva omdömen om kursdeltagarna. Det torde inte råda någon tvekan om att de nu utbildade barnvårdarinnorna är utomordentligt väl skickade att omhänderha vården och tillsynen av sjuka barn. I detta sammanhang skall även fogas några pedagogiska synpunkter på utbildningen. Kursdeltagarna hade med något undantag endast folkskoleutbildning som teoretisk bakgrund. För några av kursdeltagarna var det över fyrtio år sedan de satt på skolbänken. Vid en diskussion framkom, att flertalet av deltagarna hade velat studera i ungdomen, men omständigheter av social och ekonomisk karaktär hade gjort att studieplanerna inte hade blivit realiserade. I den pedagogiskt psykologiska debatt om begåvningsreserven, som förts under det senaste decenniet, har framförts den synpunkten, att just bland kvinnor i de åldersgrupper som var representerade vid redovisade kurs, den procentuella andelen av studiebegåvningar är relativt hög. (Med studiebegåvning menas i detta sammanhang den teoretiska förmåga, som gör det möjligt att utan svårigheter avlägga realexamen.) Andelen studiebegåvningar bland kvinnor i åldern 30—60 år torde vara större än i populationen som helhet. Intressanta synpunkter på kvinnans utbildning och förvärvsarbete ges i det av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle utgivna arbetet Kvinnors liv och arbete (kap. 2 Kjønnsroller og sosial struktur, av Harriet Holter, och kap. 6 Familjen och gifta kvinnors förvärvsarbete, av Edmund Dahlström).

Det kan konstateras att studieintresset bland deltagarna i redovisade kurs var utomordentligt stort. Förmågan att tillgodogöra sig lärostoffet i de olika ämnena var helt tillfredsställande. Då medelåldern bland kursdeltagarna var så hög som 46,3 år, kan man a priori antaga att inlärningsmekanismen är en annan än bland barn och ungdom. Den i populärpsykologiska sammanhang anförda åsikten, att vuxna skulle ha svåra-

[1] Enkätformuläret var utarbetat enligt gängse teknik för gallup-undersökning. Enkäten skulle ge kursdeltagarna möjlighet att meddela såväl positiv som negativ kritik. För att deltagarna inte skulle känna sig hämmade att lämna ut sina synpunkter meddelades att namn *inte* skulle sättas ut. Första delen av enkäten omfattade frågor med bundna svar (multiple choice). I den senare delen fanns frågor, som gav möjlighet till fria svar (essä-typ). Enkäten besvarades av samtliga kursdeltagare.

re att lära än ungdom (»man kan inte lära gamla hundar sitta»), har inte någon giltighet. Den senaste forskningen inom vuxenpsykologin har visat att den rent mekaniska inlärningsförmågan är sämre hos vuxna, men vuxna har i stället större förmåga att omstrukturera lärostoffet och plocka ut väsentligheter. Vidare har vuxna en helt annan motivation för studier än barn och ungdom. Det vore på tiden att samhället, mer än nu är fallet, beaktade de vuxnas studiemöjligheter och då speciellt kvinnornas. Att satsa på utbildning av kvinnor i åldern 30—50 år skulle säkert vara en mycket god investering. Man skulle vilja att företagsledningar inom såväl den statliga som kommunala och privata sektorn beaktade dessa synpunkter. Kvinnan över fyrtio år har stora möjligheter att både utbilda sig och utföra kvalitativt arbete inom näringslivet.

Efterskrift

Som formellt kompetensbevis erhöll barnvårdarinnorna efter genomgången kurs ett intyg utvisande kursens läroämnen och antal lektionstimmar. Arbetsuppgifter kom att erbjudas barnvårdarinnorna efter avslutad kurs. Anmälan av sjuka barn sker centralt till Norrköpings Hemhjälpsnämnd, som sedan kontaktar vederbörande barnvårdarinna. Systemet synes fungera tillfredsställande. Denna första kurs, som i viss mån hade karaktären av försöksverksamhet, synes ha fallit mycket väl ut. Att uppställa en prognos över behovet av barnvårdarinnor i en stad av Norrköpings storlek går att göra först när den nuvarande verksamheten pågått en tid och man fått statistiska mått på antalet hjälpsökande. När denna hjälpinstitution blivit tillräckligt känd, kommer säkert behovet av barntillsyn att öka så starkt, att nya kurser för utbildning av barnvårdarinnor kan anses motiverade. Enligt färska uppgifter är redan nu efterfrågan större än tillgången.

Ny statssekreterare i socialdepartementet

Till tf statssekreterare i socialdepartementet har regeringen utnämnt avdelningschefen Lars-Åke Åström. Samtidigt beviljades den nuvarande statssekreteraren Ernst Michanek tjänstledighet tills vidare för att fullgöra vissa specialuppdrag. Förändringarna har samband med departementsreformen som innebär att hälso- och sjukvårdsfrågorna från 1 juli flyttas från inrikes- till socialdepartementet.

Statssekreterare Michanek har frigjorts tills vidare för att fullgöra uppgifter som anförtros honom av regeringen eller socialministern. Han behåller posterna som ordförande i socialpolitiska kommittén och i ILO-kommittén. Inom socialdepartementet kommer han att ha hand om de många internationella ärenden som förekommer där.

svara för arbetstagarnas fritid och på arbetsplatsen förekommande kurativ verksamhet. Så blev emellertid inte fallet. Hela verksamheten kom att åvila arbetsmarknadsstyrelsen. Men samverkan sker givetvis mellan arbetsförmedlingen och de nykterhetsvårdande organen. Att arbetsmarknadsstyrelsen här kommit att engagera sig för nykterhetsvårdens klientel grundar sig på ambitionen att få så många som möjligt i arbete av dem, som på grund av anpassningsbesvär av skilda anledningar måste förberedas för den öppna arbetsmarknaden. Vid planeringen av dessa arbetsplatser har sålunda själva vårdfrågan spelat en underordnad roll. Arbetsplatserna har blivit en del av den eftervård som måste finnas med i rehabiliteringsarbetet. Genom beredskapsarbetena har arbetsförmedlingen också fått ett hjälpmedel i sin strävan att kartlägga den svårplacerade arbetskraften. Val av arbetsobjekt har skett med hänsyn dels till de sökandes behov av konditionsstärkande uppbyggnad och dels till behovet av ordnad samvaro, bostad och jämn inkomst. För närvarande förekommer huvudsakligen väg- och skogsarbete. Moderna förläggningar möjliggör kollektiv samvaro med fritidssysselsättningar. Gemensam mathållning medför rimliga levnadskostnader.

I juni 1963 fanns 36 förläggningar för specialhänvisade, som drevs i arbetsmarknadsstyrelsens regi. Däri inräknas 3 förläggningar för ungdomsvårdsklientel och 2 för kriminalvårdsklientel. Cirka 600 platser står till förfogande för sådana arbetssökande, som på grund av alkoholmissbruk är svårplacerade på den öppna arbetsmarknaden.

Vid varje arbetsplats finns en platschef, en kurator och arbetsledarpersonal. F n finns 49 kuratorer (inkl avlösare) anställda. Kuratorns verksamhet har från början visat sig vara av mycket stort värde. Hans arbetsuppgifter är viktiga och mångskiftande. Han skall bl a lägga upp en fritidssysselsättning, lämna arbetstagare råd och hjälp i personliga angelägenheter och i deras kontakter med myndigheter och sociala organ, förbereda en inslussning på den öppna arbetsmarknaden och med utnyttjande av alla tillgängliga resurser hjälpa arbetsgivarna till rätta i förläggning och på arbetsplats och på allt sätt medverka till en god återanpassning till ett ordinarie arbetsliv.

Anordningen med särskilda arbetsplatser för specialhänvisade har varit och är alltjämt en värdefull tillgång för samhällets nykterhetsvård i dess rehabiliteringsarbete. Hittillsvarande erfarenhet är så klart positiv att det finns skäl överväga en utbyggnad av verksamheten. Nykterhetsvårdsutredningen (SOU 1961: 58) framhåller att »arbeten av detta slag bör såsom ett värdefullt komplement till andra arbetsvårdande åtgärder utvecklas och så vitt möjligt omfatta olika slag av sysselsättningar. Det må i detta sammanhang framhållas att speciellt tillrättalagda arbeten och då ej minst särskilda beredskapsarbeten i vissa fall kan utnyttjas som alterna-

tiv till anstaltsvård». Det citerade uttalandet är värt särskilt beaktande. Arbetsmarknadsstyrelsen har också helt nyligen beslutat att i samråd med socialstyrelsen lägga upp speciella kurser för vid arbetsplatserna anställd personal samt utarbeta riktlinjer för ett mera organiserat samarbete mellan nykterhetsvården och arbetsmarknadsverket.

Säranordningarna för klientel från nykterhetsvården betraktas i princip som vanliga arbetsplatser. Marknadsmässig lön utgår för utfört arbete och hänvisning till arbetet sker helt på frivillig grund. Att de ändock måste få en speciell karaktär kommer bl a till uttryck vid uttagningen av arbetskraften. Länsarbetsnämnden samråder med vederbörande nykterhetsvårdsorgan om valet av sökande varvid sådana arbetslösa alkoholmissbrukare placeras, som för tillfället inte kan komma i fråga för annat arbete. Inom förläggningen måste vissa speciella ordningsbestämmelser gälla såsom förbud mot förtäring av alkoholhaltiga drycker och mot förvaring av sådana drycker. Ett annat särdrag är den vid varje arbetsplats fungerande kuratorn med uppgift att förbereda de specialhänvisades övergång till arbete i öppna marknaden, att vara rådgivare i personliga angelägenheter och att befrämja fritidssysselsättning och ordning på förläggningen. Den arbetskraft det här är fråga om kan betraktas som ett arbetsvårdsklientel som placeras i skyddad sysselsättning.

Arbetsplatsernas personal får ta emot och handskas med ett komplicerat klientel, som oftast under långa tider varit föremål för ingripande behandlings- och vårdåtgärder. En stor grupp av arbetstagarna har slussats över direkt från anstaltsvård eller står under nykterhetsnämndens övervakning. Den behandlingsinriktade verksamheten kan inte betraktas som avslutad i och med arbetsplaceringen. Kontakten med nykterhetsvården måste fortsätta om den eftervård skall kunna ges, som erfordras för att föregående behandlingsåtgärder (poliklinisk behandling, anstaltsvård etc) skall ge åsyftat resultat. Platschef, kurator och arbetsledare får således ständigt syssla med arbetskraft, som har det gemensamt, att den är psykiskt eller fysiskt beroende av alkohol och att den — särskilt under inflytande av alkohol — visar rubbningar i sitt sociala uppförande och på ett eller annat sätt har svårigheter att anpassa sig efter vanliga sociala normer. Det är mot denna bakgrund som personalutbildningen bör läggas upp.

Rekryteringen av kuratorspersonal är besvärlig beroende på arbetsplatsernas isolerade läge, obekväm arbetstid och familjebostadsproblem. Vid tillsättning av kuratorer tas bl a hänsyn till deras lämplighet ur nykterhetssynpunkt. Vårdpersonal från sjukhus och anstalter, jordbruksförmän, kommunala förtroendemän och folk med förankring i nykterhetsrörelsen kommer oftast ifråga. Kurator med socionomutbildning finns inte anställd f n.

Forts. sid 225

»Säg JA till ungdomen», en kampanj för fler ungdomsledare

I direkt samverkan mellan statens ungdomsråd och ungdomsorganisationerna genomförs just nu en kampanj för rekrytering av ungdomsledare. »Säg JA till ungdomen» är uppmaningen till såväl ungdomar som vuxna att engagera sig som ungdomsledare. För man har brist på ledare och instruktörer, vilket inverkar menligt på organisationernas möjligheter att bedriva en så omfattande verksamhet som man önskar.

Kungl Maj:t har anslagit 205 000 kronor till denna verksamhet. Av detta belopp har 70 000 kronor använts för framställning av stillfilmen

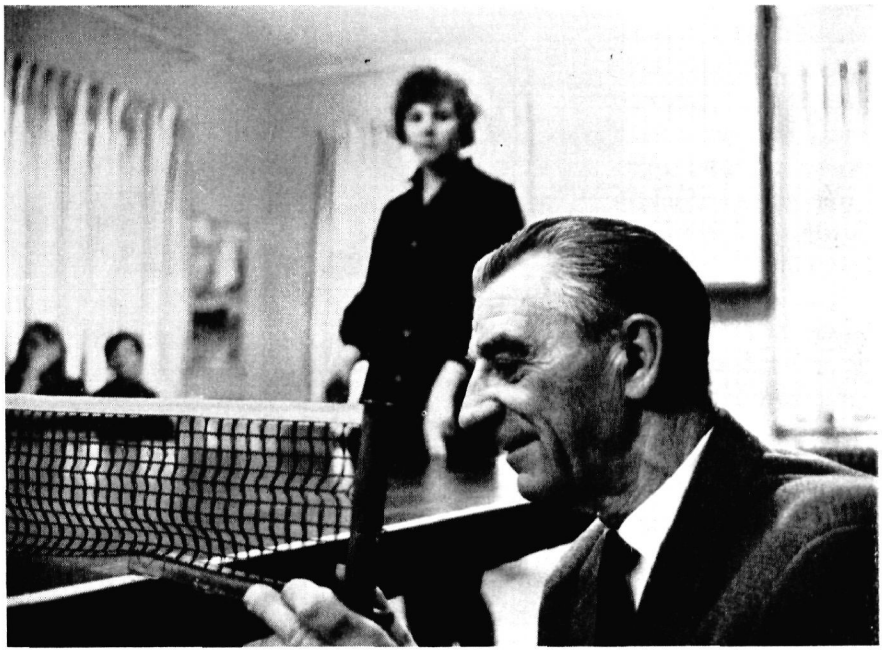

»Ungdom» samt en folder, »Säg JA till ungdomen». Både stillfilmen och foldern har gjorts i betydande upplagor, nämligen 1 000 kopior av stillfilmen och 250 000 ex av foldern. Det är upplagor som organisationerna nästan helt och hållet tagit hand om.

Stillfilmen »Ungdom» ger i text (tonband) och i ett 80-tal bilder fakta

Bilder ur stillfilmen »Ungdom», 14 min speltid.

Manus: Sven O Andersson

Foto: Göran Undén

Musik: Jan Johansson

Tal: Birgitta Valberg och Torsten Eliasson

Produktion: Nordisk Tonefilm

Bild ur stillfilmen

om hur ungdomen har det, visar behovet av ungdomsledare av olika typ och hur stimulerande ledarskapet är. Foldern ger en hel del aktuella frågor och samtalsuppgifter. I särskilda upplagor av foldern har respektive riksorganisationer fått disponera en sida för eget tilltryck kostnadsfritt. Därigenom har varje organisation kunnat ge kampanjen viss inriktning med hänsyn till organisationens särart.

För olika behov — föräldraföreningars, folkhögskolors, kommunala fritidsnämnders, etc — har också framställts en upplaga av foldern med »neutral» text i stället för en organisationsanknuten, och den finns att få, liksom lån av stillfilmen, från statens ungdomsråd.

De återstående 135 000 kronorna har fördelats på ett 30-tal riksorganisationer för speciella insatser i kampanjen.

Såväl radio som TV har lovat ge utrymme för kampanjen och för problemen med ungdomsföreningarnas ledarrekrytering. Det sker bl a i ungdomsprogrammen Träffpunkten och Zick-Zack. I slutet av januari påbörjades en radiokurs i 12 avsnitt, kallad *Modernt ungdomsarbete*, som på ett utmärkt sätt knyter an till ungdomsrådets ledarkampanj. Strax före jul presenterade radion ledarkampanjen i ett eftermiddagsprogram för hemmafruar. TV gör också program i ungdomsfrågor och hade under vintern ett om ungdomsledarskap.

Nu hoppas man på att kampanjen skall understryka nödvändigheten av att bristen på ungdomsledare framstår som ett angeläget problem att lösa, och att intresse väcks bland ungdomsorganisationernas egna medlemmar men också hos den stora allmänheten, att engagera sig som ledare — i föreningars styrelser, fritidsgrupper, idrottslag, studiecirklar osv.

Harry Andersson

Ett utökat samarbete mellan såväl centralmyndigheterna-arbetsmarknadsstyrelsen-socialstyrelsen som mellan vårdorganen och arbetsplatserna ger ökad kännedom om de arbetsprojekt som redan finns och om sådana som planeras. Socialstyrelsen får möjligheter att lämna länsnykterhetsnämnder och kommunala nykterhetsnämnder informationer och anvisningar om urvalsprinciper och hur arbetsplaceringarna skall förberedas. Det torde vara oförenligt med en ändamålsenlig nykterhets- och arbetsvård att konstruera en gräns mellan vård- och behandlingsåtgärderna och arbetsplatserna för specialhänvisade. En dylik konstruktion får lätt den innebörden att på arbetsplatserna placerade personer betraktas som »färdigbehandlade». Utökat samråd skulle säkerligen innebära ett mera metodiskt utnyttjande av de för nykterhetsvården så värdefulla placeringsmöjligheter som dessa arbetsplatser utgör. Det kan innebära att placeringarna förbereds i så god tid och på sådant sätt att i tidsnöd tillkomna hänvisningar kan undvikas. Inställelsen på arbetsplatsen kan arrangeras så att arbetstagaren kommer dit på lämplig tidpunkt och i sådant skick att möjligheten till anpassning i den nya miljön är den bästa möjliga. Ett intimt samspel mellan vårdanstalt och arbetsplats kan medföra ökade möjligheter till att arbetstagare vid återfall till alkoholmissbruk på arbetsplatsen snabbt kan återtas till vårdanstalten för att efter behövlig vård återgå till arbetsplatsen. En kortvarig vårdtid kan här vara adekvat om återtagningsreaktionen kommer innan återfallet medfört allvarligare skadeverkningar. Arbetsplatsens kurator kan hålla nykterhetsvården och eventuella övervakare à jour med vad som händer på arbetsplatsen samt begära den hjälp från vårdorganens sida som kan underlätta arbetstagarens återanpassning. Samarbetet kräver även kontinuerligt bistånd av länsnykterhetsnämnder och kommunala nykterhetsnämnder på orter där arbetsplatser för alkoholskadade är belägna. Länsnykterhetsnämndens personal bör i så stor utsträckning som möjligt besöka dessa arbetsplatser för att bistå och stödja kuratorn i sitt arbete.

Det är att hoppas att arbetsmarknadsstyrelsens här i största korthet redovisade initiativ till en utbildning av personalen vid arbetsplatserna för alkoholskadade och till ökade kontakter med nykterhetsvården skall befrämja de arbetsrehabiliterande åtgärderna och därmed skapa ökade förutsättningar för goda resultat av insatta vårdåtgärder.

Till socialstyrelsens bibliotek inkommen litteratur under första kvartalet 1963

AGELL, A. Samtycke och risktagande. Studier i skadeståndsrätt. Sthlm 1962. (Akad avh, Uppsala.)

Das ARBEITSGEBIET der Bundesstatistik. Stand Mitte 1962. Stuttg & Mainz 1962. (Statistisches Bundesamt.)

BENTZEL, R, LINDBECK, A & STÅHL, I. Bostadsbristen. En studie av prisbildningen på bostadsmarknaden. Sthlm, Gbg & Upps 1963. (Småtryck från Industriens utredningsinstitut. 27.)

BETÆNKNING fra börne- og ungdomsforsorgens pædagogiske nævn vedrörende uddannelsen til börneforsorgspædagog. Kvhn 1962. (Betænkning. 313.)

BETÆNKNING om almindelig folkepension. Afg av Folkepensionskommissionen af 1961. Khvn 1963. (Betænkning. 324.)

BETÆNKNING vedrörende alderdomshjem og plejehjem. Khvn 1962. (Betænkning. 318.)

BILISMEN i Sverige 1962. Sthlm 1962.

BLUME-WESTERBERG, GERD. Förvärvsarbetande mödrars barn i skolan. Sthlm 1962.

CARLSSON, HUGO. Kristianstads läns landsting 1862—1962. Klippan 1962.

CARLSON, OTTO. Frigjöring av kapitalbevegelser innen EEC. Konsekvenser for norsk penge- og rentepolitikk. Oslo 1962. (Ökonomi. 44.)

DETTA vill vi. Ett handlingsprogram. Utg av Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund. Sthlm 1962.

EKSTRÖM, T. Sovjetunionen—USA. Den industriella kapplöpningen. Sthlm 1963. (Världspolitikens dagsfrågor 1963: 3.)

ERIKSSON, FOLKE & JONSON, JAN-ÅKE. Vinterbygge — merkostnader i landets olika zoner. Sthlm 1962. (Byggforskningen. Rapport 86.)

FREDLUND, ULLA. Rapport från undersökning angående utbildnings- och tjänstgöringsförhållanden för svenska sjukhuskuratorer m fl. Lund 1962. (Institutionen för socialmedicin vid Lunds universitet.)

FÖRENTA NATIONERNA. Department of economic and social affairs.

Capital punishment. New York 1962. (Publ: 62.4.2.)

Industrial estates in Asia and the Far East. New York 1962. (Publ: 62.2.B.5.)

New sources of energy and energy development. New York 1962. (Publ: 62.1.21.)

The physical planning of industrial estates. New York 1962. (Publ: 62.2.B.4.)

Report of the ad hoc group of experts on housing and urban development. New York 1962. (Publ: 63.4.1.)

— Economic commission for Europe.

Comparison of steel-making processes. New York 1962. (Publ: 62.2.E.4.)

GJERMOE, E. Aksjekursene i perioden 1918—1939. Bergen 1962. (Skrifter fra Norges handelshöyskole.)

HARNESK, P. Hänt under 100 år. Glimtar ur Uppsala läns landstings verksamhet 1863—1962. En minnesskrift till 100-årsjubileet 1962. Upps 1962.

[HEUMAN, M.] Registrering av alkoholbrottslighet m m. Betänkande avg [d 31 dec 1962]. Sthlm 1962. [Stencil.]

HOLMBERG, P. Arbete och löner i Sverige. Sthlm 1963.

HYMAN, H H, WRIGHT, CH R & HOPKINS, T K. Applications of methods of evaluation. Four studies of the encampment for citizenship. Berkeley & Los Angeles 1962. (University of California publ in culture and society. Vol 7.)

INTERNATIONELLA ARBETSBYRÅN.

Studies and reports. New series. Geneva 1962.

65. Unemployment and structural change.

Year book of labour statistics. 22 (1962). Geneva 1962.

INTERNATIONELLA ARBETSKONFERENSEN.

47th session, Geneva, 1963.

Report. Geneva 1963.

3: P 2. Summary of reports on unratified conventions and on recommendations (article 19 of the constitution). Discrimination in respect of employment and occupation.

4 (2). Prohibition of the sale, hire and use of inadequately guarded machinery.

5 (2). Termination of employment at the initiative of the employer.

6 (2). Hygiene in shops and offices.

7 (2). Benefits in the case of industrial accidents and occupational diseases.

ISRAEL, J. Hur patienten upplever sjukhuset. Under medverkan av *Gudrun Körberg*. Sthlm, Gbg & Upps 1962.

JERNSTRÖM, S & THUNBLAD, G. Arbetskraftåtgång vid traditionella byggen och monteringsbyggen (utredning 2). Sthlm 1962. (Byggforskningen. Rapport 87.)

JONSSON, ERLAND. Om besvär av yttre miljöfaktorer och normer för deras bedömande. Sthlm 1963. (Akad avh.)

LAGEN om allmän försäkring d 25 maj 1962 m fl författningar. Lagtext med hänvisningar. Utg i okt 1962 av Föreningen för främjande av folkpensionering och annan allmän försäkring. Sthlm 1962.

LIND, E. Ackordsformler. 2 uppl. Sthlm 1963. (Publ från Sv arbetsgivareföreningen 11.)

— Arbetsvärdering av tjänstemannabefattningar. Ett provsystem. Utg av Sv arbetsgivareföreningen.

— Lönedifferentiering. Industriarbetare. 2 uppl. Sthlm 1962. (Publ från Sv arbetsgivareföreningen 9.)

— — Industritjänstemän. 2 uppl. Sthlm 1962. (Publ från Sv arbetsgivareföreningen 10.)

LÄROPLAN för grundskolan. Sthlm 1962. (Skolöverstyrelsens skriftserie 60.)

MALMQUIST, EVE. Skrivmaskiner i den elementära läs- och skrivundervisningen. En experimentell studie. Sthlm 1962. (Forskningsrapporter från statens försöksskola i Linköping 2.)

MALMSTRÖM, Å. Civilrätt jämte några grunddrag av den allmänna rättsläran. Lund 1962.

MEDDELANDEN från Konjunkturinstitutet. Sthlm 1963.

Ser B: 31. Hushållens sparande år 1957. Del 1. Undersökningens genomförande och resultat av *Ursula Wallberg*.

MODEEN, T. Lagstiftningen om medling i arbetstvister. Kortfattad orientering. Åbo 1963. (Skriftserie utg av Handelshögskolan vid Åbo akademi B: 19.)

MÖGLESTUE, I. Kriminalitet og sosial bakgrunn. Oslo 1962. (Statistisk sentralbyrå. Samfunnsökonomiske studier. 11.)

NORDISK STATISTISK ÅRSBOK 1962. Sthlm 1963. (Nordisk utredningsserie 1962: 10.)

NORDISK YRKESKLASSIFICERING. Systematisk förteckning över yrkesområden, yrkesgrupper, yrkesfamiljer och individualyrken med kodnummer och definitioner. Sthlm 1962. (Arbetsmarknadsstyrelsen.)

NORTON, DOREEN. Looking after old people at home. Lond 1962. (The national council of social service.)

PERLMAN, HELEN H. So you want to be a social worker. New York 1962.

PERSPECTIVE on labour conditions in Sweden. Sthlm 1962. (Swedish employers' confederation.)

PERSSON, ULF. Skadestånds- och försäkringsrättsliga studier. Sthlm 1962.

PM angående översyn av distriktssköterskeutbildningen m m. [Avg d 17 okt 1962.] Sthlm 1962. (Medicinalstyrelsen.)

PM om barnstugor. [Avg d 30 jan 1963 av familjeberedningen.] Sthlm 1963. [Stencil.] (Socialdepartementet.)

PUSCH, R. Variationer hos standardlerprovers hållfasthetsdata. Sthlm 1963. (Byggforskningen. Rapport 88.)

RASTÉN, A. Atlantpakten och kärnvapnen. Sthlm 1963. (Världspolitikens dagsfrågor 1963: 1.)

REHABILITERING. CRD [Centrala rehabiliteringsberedningen] om målsättning och organisation. Sthlm 1963.

SOCIAL WELFARE SERVICES in Japan 1962. Tokyo 1962. (Ministry of health and welfare.)

SOLIDARISK FAMILJEPOLITIK. Hälsingborg 1962. (Sveriges liberala studentförbund.)

SPIEGEL, F C. The Illinois court of claims: a study of state liability. Urbana 1962. (Illinois studies in the social sciences. Vol 50.)

The STANDARD OF LIVING. Some problems of analysis and of international comparison. Ed by M Mód and ... Budap 1962. (Scientific conference on statistical problems. Budapest, 1—5 June, 1961.)

STOLTZ, G. Prisnivå og sysselsetting. [Oslo 1962.] (Skrifter fra Norges handelshöyskole 6.)

STORBRITANNIEN. Ministry of labour. Family expenditure survey. Report for 1960 and 1961. Lond 1962.

SVERIGES BERÄKNADE FRAMTIDA FOLKMÄNGD. Del 1: Underlag för lokala prognoser 1965, 1970 och 1975. Sthlm 1963. (Statistiska centralbyrån. Statistiska meddelanden B 1963: 4.)

Die SYSTEME des Zusammenhangs zwischen den Löhnen und der Produktion, der Leistung und der Produktivität in den Industrien der Gemeinschaft. Luxemb 1962. (Europäische Gemeinschaft für Kohle und Stahl.)

SÄFSTRÖM, K. Iran. Sthlm 1962. (Världspolitikens dagsfrågor 1962: 12.)

TANDBERG, O G. Rasfrågan i Sydafrika. Sthlm 1963. (Världspolitikens dagsfrågor 1963: 2.)

UNDERVISNINGSMASKINER och programmerat studiematerial. Sthlm 1963. (Skolöverstyrelsen. Utredningar i skolfrågor 11.)

UNGDOMSORGANISATIONERNA och den missanpassade ungdomen. Redogörelse från statens ungdomsråds arbetsgrupp för behandling av frågor rörande ungdomsorganisationerna och den missanpassade ungdomen. Sthlm 1962. [Stencil.]

UTRIKESFRÅGOR. Offentliga dokument m m rörande viktigare svenska utrikespolitiska frågor 1962. Sthlm 1963. (Aktstycken utg av Utrikesdepartementet. Ny serie I: C: 12.)

VICTORIN, Å. Barnet och lagen. Familjerätt, sociala förmåner, vart vänder man sig? Sthlm 1962.

WILSON, HARRIETT. Delinquency and child neglect. Lond 1962.

WIRDENIUS, H & LÖNNSJÖ, S. Arbetsledares uppgifter inom husbyggnadsindustrin. Sthlm 1962. (Byggforskningen. Rapport 85.)

VÅRA SOCIALA FÖRMÅNER 1962—63. Sthlm 1962. (Framtiden.)

VÄSTERNORRLAND. Ett sekel 1862—1962. Utg av Västernorrlands läns landsting till dess 100:de lagtima möte d 1 okt 1962. Red av *H Wik*. D 1—2. Sthlm 1962.

Y 70. Länsutredning för Västernorrlands län — en studie av befolkning och näringsliv med prognos för år 1970. Sundsvall 1962.

100 år under kommunalförfattningarna 1862—1962. En minnesskrift utg av Sv landskommunernas förbund, Sv landstingsförbundet, Sv stadsförbundet. Sthlm 1962.

Nytillkomna tidskrifter

Psykisk utvecklingshämning. Utg av Nordisk utvalg for åndssvageforsorg. 1962. Sthlm.

Svensk polis. Tidskrift för Sveriges polisväsen. Årg 1 (1962). Sthlm. (Inrikesdepartementet.)

SEMINARIUM

om

Utvecklingsländernas situation och problem.

Tid: 2—22 september 1963.

Plats: Skeviks Friluftsgård, Värmdö, Gustavsberg.

Kursledare: Björn Höjer.

Kursen är avsedd dels för internationella funktionärer inom medlemsorganisationerna och dels för dem som av organisationerna kan komma att sändas ut till verksamhet i ett u-land. I andra hand kan övriga intresserade ifrågakomma. Antalet deltagare är begränsat till 30.

Program: Före kursens början skall deltagarna läsa in en del litteratur och under kurstiden kunna redovisa för inhämtade kunskaper vid diskussioner och grupparbeten. Huvuddelen av programmet behandlar utvecklingsländerna dels genom en allmän orientering beträffande livsmedelsförsörjningen, befolkningsproblemen etc, dels genom en översikt av specifika förhållanden i Afrika, Asien och Latinamerika. Därvid kommer etnografiska, religiösa, sociala, politiska och ekonomiska förhållanden att belysas.

Kursavgift: 200:— kronor, vilket inkluderar kurslitteratur, kost och logi.

Anmälan om deltagande med meritförteckning och referenser insänds till Landsrådet. I samband med anmälan insätts kr 50:— pr postgiro 35 83 83.

Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd

Stipendier till ungdomsledareutbildning

Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd utlyser härmed på uppdrag av Cleveland International Program ett antal stipendier avseende ungdomsledareutbildning i USA under tiden april—t o m augusti 1964.

Stipendiat skall vara mellan 20—40 år.

Ansökningar om stipendium skall vara Landsrådet tillhanda senast den 15 augusti 1963.

Närmare upplysningar om Cleveland-stipendierna lämnas av Landsrådets sekretariat, Sveavägen 98 4tr, Stockholm Va.

Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd

Pris 6:—

STOCKHOLM 1963. KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

Sociala Meddelanden

KUNGL SOCIALSTYRELSEN STOCKHOLM

I linje med familjerådgivningens idé ligger familjekunskap och äktenskapskurser. Såväl unga som mognare människor kan behöva råd och hjälp inför äktenskapet. Unga par vill förbereda sig för äktenskap och familjebildning med stöd från sakkunnigt håll. Personlig rådgivning samt kurser som parterna deltar i tillsammans söker tillmötesgå sådana behov av stöd och hjälp inför det kommande äktenskapet.

3 1963

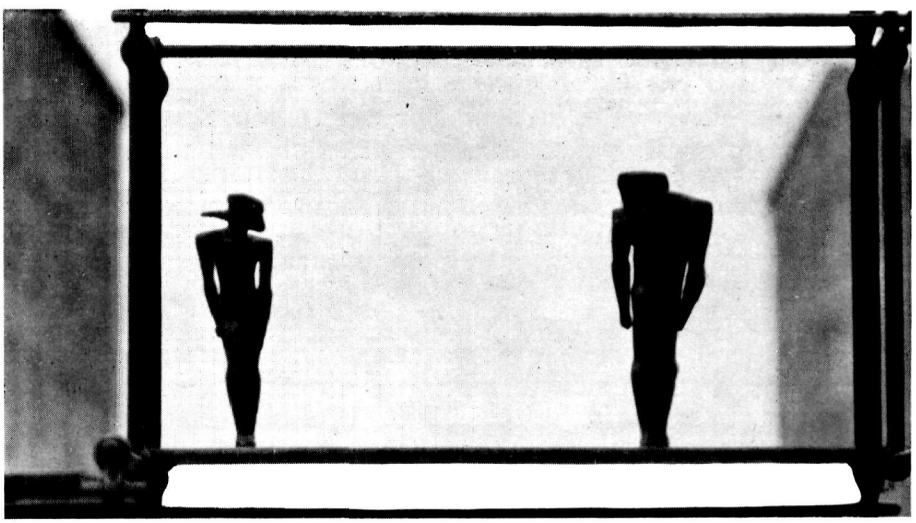

»Osams». Detaljparti av »Huset», skulptur i järnsmide och betong för bostadsområde i Lund. Skulptör Liss Eriksson

Äktenskapliga relationer leder många gånger till komplikationer, och makar i konflikter kan behöva stöd och hjälp utifrå Byråerna för familjerådgivning ger en form av allmän människovård — den senaste grenen av aktuell familjepolitik med syfte att åstadkomma harmoniska familjegrupper.

Kungl Socialstyrelsen, STOCKHOLM

Lokaler: Birger Jarls torg 2 och 14, Österlånggatan 43 och Munkbron 9.
Telefon: Växel Birger Jarls torg 2 och 14, lokalsamtal 22 12 00—22 12 07 rikssamtal 22 12 50; växel Österlånggatan 43, lokalsamtal 23 49 40 rikssamtal 23 49 47; eller nedan angivna direkta nr.
Växeln öppen måndag—fredag kl 8,30—17, lördag 8,30—13,30 (april—september måndag—fredag 8,30—17, lördag stängd)
När växeln är stängd, används nummer inom parentes.

Birger Jarls torg 2:

CHEF

Generaldirektör Ernst Bexelius 10 08 43

REGISTRATORS- OCH KASSAKONTOR 11 40 63

BIBLIOTEK öppet för allmänheten måndag—fredag kl 10—16, lördag 10—13 . . . . . 22 12 00

Barnavårdsbyrån
Tf byråchef Brita Hasselrot 10 96 15
Kansli . . . . . (22 12 01)

Österlånggatan 43:

Socialvårdsbyrån
Byråchef Ingemar Andersson 11 30 78
Kansli . . . . . (23 49 42)

Birger Jarls torg 14:

Lagbyrån
Tf byråchef Carl Edvard Sturkell 11 78 02
Kansli . . . . . (22 12 03)
Förste byråsekreterare Elsa Wollmer
kontaktman för information av utlänningar 22 12 00
1:e byråsekreterare Ingrid Ryman
(Skadeståndsfrågor kl 9,30—11,00)

Österlånggatan 43:

Nykterhetsvårdsbyrån
Byråchef Olle Melin 10 03 13
Kansli . . . . . (23 49 43)

Birger Jarls torg 2:

Skolbyrån
Byråchef Göta Rosén, generaldir:s ställföreträdare . . 10 31 77
Kansli . . . . . (22 12 07)

Munkbron 9:

FÖRLIKNINGSMANNAEXPEDITIONEN
Byrådirektör Karl-Axel Nordfors 11 78 53
Sammanträdesrum 20 21 70. 20 11 86
Kansli 22 12 00 (47)

Österlånggatan 43:

SOCIALA MEDDELANDEN, redaktion och expedition . . 23 49 40
Redaktör Kaj Andersson 21 80 40

Utförligare förteckning över socialstyrelsens fem byråer, förlikningsmannaexpedition och viss personal inom dem, adressförteckning över lokala organ inom socialvårdsarbetet: statens socialvårdskonsulenter, länsstyrelsernas barnavårdskonsulenter, barnavårdsombuden, skolor tillhörande barna- och ungdomsvården, eftervårdskonsulenter, konsulenten för fosterhemsanskaffning och vissa eftervårdsuppgifter, vårdanstalter för alkoholmissbrukare (statliga, erkända och enskilda anstalter), länsnykterhetsnämnderna, statens förlikningsmän för medling i arbetstvister se Soc-M nr 1—2/1963

SOCIALA MEDDELANDEN

UTGIVEN AV KUNGL SOCIALSTYRELSEN

ANSVARIG UTGIVARE: ERNST BEXELIUS

REDAKTÖR: KAJ ANDERSSON

ÅRGÅNG 1963 NR 3

Innehåll

230 Den sociala verkligheten i bild: Det finns inga vittnen, dörrarna är slutna

231 Inte individuell hjälp utan bistånd i en störd samlevnads- och familjesituation

233 I avvaktan på resultat av försöksrådgivningen

235 Tillsynsmyndighetens anvisningar för statsunderstödd familjerådgivning

237 Familjerådgivning — en social och psykologisk människovård
Av föreståndaren för Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, Carin Colliander

253 Psykologiska synpunkter på äktenskapsdynamik och relationsbehandling
Av psykologen fil lic Annastina Rilton

261 Om psykiaterns del i arbetet
Av psykiatern vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå Gösta Odstedt

263 Konsulternas arbete i individuella ärenden
Av familjerådgivarna Birgit Holmqvist och Ingrid Sjöberg

276 »Det är bäst att gå till familjerådgivningsbyrån», säger distriktspolis i Stockholm

277 Två familjer söker råd
Av familjerådgivaren Barbro Marnell

295 Föräktenskaplig rådgivning
Av jur kand Birgitta Linnér

298 Äktenskapskurserna vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå
Av jur kand Birgitta Linnér

303 Caseworkforskning — en nödvändig del av familjerådgivning
Av familjerådgivaren Anne Marie Engstedt

313 Familjerådgivningsbyrån i Lund växer
Av fil kand Mary Ahlgren

315 Beprövad byrå
Med både abort- och preventivmedels- och mentalhygienisk rådgivning
Av kurator Maud Holmqvist

320 Medling i äktenskapstvister — trettio års erfarenhet
Av advokat Sonja Branting-Westerståhl

327 Prästen som medlare
Av kyrkoherde Gunnar Helander

330 Även skapare av äktenskapsfilmer kan ha nytta av att rådfråga familjerådgivare

332 Familjekunskap har nu fått sitt genombrott i skolan
Av jur kand Birgitta Linnér

336 Praktisk koordineret familiebehandling
Af overlæge Helge Kjems, Århus

343 Familjerehabilitering — amerikansk försöksverksamhet

345 Inblick i barnavårdsombudens arbete
Av direktör Vesta Almqvist, Allmänna barnhuset

350 Ca 3 600 hemvårdarinnor lämnar hjälp till barnfamiljer och gamla
Av konsulent Margareta Nordström, socialstyrelsen

352 NORDISKT — INTERNATIONELLT

358 INFORMATION FRÅN STATENS UNGDOMSRÅD

361 SUMMARY

368 LITTERATUR OM FAMILJERÅDGIVNING, MEDLING, FAMILJ OCH SAMHÄLLE

370 LITTERATURÖVERSIKT

TIDSKRIFTEN SOCIALA MEDDELANDEN 1963 utges med **8 nummer** (ca 700 sidor). **Prenumeration sker på postanstalt (Obs! Inte postprenumeration) eller i bokhandel. Prenumerationspriset 1963 kr 24 per år, lösnummer kr 3,50: större specialnummer åsätts specialpriser. Redaktion och expedition: Österlånggatan 43. Postadress Socialstyrelsen, Fack Stockholm 2, tel. 23 49 40,** (efter växelns stängning 23 49 43) **ankn 42 och 43.**

Vid återgivandet av artiklar ur denna tidskrift skall källan anges. Socialstyrelsen ansvarar inte för åsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner.

Foto Sture Magnusson.

Det finns inga vittnen, dörrarna är ju slutna till det enskilda hemmet, säger skilsmässoadvokaten, som skall söka klarlägga vad som är vad i två stridande äktenskapspartners härva av beskyllningar mot varandra. Bestrider den ena söndring måste den andra bevisa den.

Uttrycken för äktenskapskonflikter varierar starkt och får i någon mån färg och karaktär av det åldersskede i vilket de inträffar eller det område av familjelivet, där de uppstått: bristande familjeansvar, oförenliga skillnader i åsikter och temperament, känslokyla, likgiltighet, svärmorsproblem och andra släktproblem, otrohet och svartsjuka, sexuella svårigheter, alkoholmissbruk, asocialitet, sjukdom (vanligen psykisk), ekonomiskt trassel, svårigheter med barnuppfostran. Det kan vara svåra karaktärsdrag hos den ena parten som den andra bittert klagar över och inte står ut med, t ex dominans intill hustyranni, slarv, smutsighet, brist på folkvett, pedanteri, slöseri, opålitlighet. Makarna kan ha glidit ifrån varandra, känner sig likgiltiga för varandra, de saknar förtroende för varandra och kan inte prata ut om sådant som irriterar dem. Glimtar ur hemlivet: Mannen, alkoholmissbrukare, blir i berusat tillstånd våldsam i hemmet, ger ifrån sig rått tal i barnens närvaro, hustrun och barnen måste ofta vettskrämda söka skydd hos grannar. — Totaldominerande husfader kräver att hans ord skall vara lag. — Hustrun tycker att mannen lämnar för litet pengar och mannen tycker att hustrun är slösaktig. — I spänningen mellan mannens ansvar för arbetet och hans ansvar för familjen får familjen ofta sitta emellan.

Inte individuell hjälp utan bistånd i en störd samlevnads- och familjesituation

I Sverige är kravet på familjerådgivning som en särskild rådgivnings- och behandlingsform relativt nytt. Medlingen i äktenskapstvister — långt in i vår tid en uppgift som ålegat endast prästerna — torde kunna sägas vara embryot till den offentliga familjerådgivning som nu varit under utexperimenterande det senaste decenniet. Ur frågan vad som kan göras för att få stabilare familjer — viktigt för både samhället och den enskilda människan — har utvecklats en uppfattning om att ett familjeinriktat arbete skall vara en ledande princip inom all samhällets människovårdande verksamhet. Inom vissa grenar av samhällets medicinska och sociala omvårdnad har man sedan länge planmässigt syftat till att förbättra också familjerelationerna för den vårdsökande, att få kontakt med den vidare familjegruppen i de fall detta förefallit nödvändigt. Så har skett inom den psykiska barna- och ungdomsvården, inom nykterhetsvården, inom den förebyggande mödra- och barnavården, inom den abortförebyggande rådgivningen samt inom vissa grenar av sjukvården. Exempelvis nykterhetsnämnderna har rik erfarenhet av att alkoholmissbruket hos en person ofta inte kan ses som ett isolerat problem utan står i intim samverkan med vederbörandes närmaste personliga relationer till en familj, en arbetsplats, ett umgänge.

I sitt år 1957 framlagda betänkande med förslag till allmän familjerådgivning erinrade familjerådgivningskommittén att »den familjerådgivningsverksamhet som hittills förekommit i samband med annan medicinsk eller social omvårdnad, syftar i första hand till att förbättra miljöförhållandena för den vård- och hjälpbehövande individen och inriktar sig inte direkt på att främja familjegemenskapen och det harmoniska samlivet mellan familjens medlemmar. Dessutom har inom de olika specialområdena av samhällets vårdande verksamhet hittills ofta saknats resurser att klarlägga och lösa dessa samlevnadsproblem, som spänner över ett stort register och kräver sakkunskap från skilda områden av medicin, psykologi och samhällskunskap.»

Erfarenheten har bekräftat att det är nödvändigt med specialinstitutioner — fristående familjerådgivningsbyråer — direkt avsedda för handläggning av äktenskaps- och familjeproblem, samlevnads- och sexuella problem samt abortfrågor. Det är inte fråga om hjälp till individen ensam utan bistånd i en störd samlevnads- och familjesituation.

Den allmänna familjerådgivning som nu verkar i olika delar av landet har försökskaraktär men genom att den fr o m 1961 åtnjuter statsunderstöd efter vissa av statsmakterna uppdragna riktlinjer börjar den vinna fastare former. Allt fler såväl landsting som primärkommuner börjar ta upp planer på sådan verksamhet. En växande allmän opinion driver också på dessa strävanden. Kyrkliga, juridiska, psykologiska och sociologiska sammanslutningar samt socialvårdsorganisationer, ungdoms- och kvinno-

föreningar m fl ivrar för att få till stånd sådan hjälp av annat slag än vad som hittills stått människor till buds.

På dagens experimentstadium är formerna och målsättningen för verksamheten så mångskiftande att institutionerna i praktiken knappast har annat än namnet gemensamt. Byråerna har valfrihet mellan att utöva enbart familjerådgivning inklusive föräktenskaplig rådgivning eller att därutöver ge stöd och rådgivning åt kvinnor som söker abort. Det råder fortfarande sedan utredningen skiljaktiga meningar om huruvida de två verksamhetsgrenarna skall vara förenade inom en institution eller uppdelade på separata organ.

Kommunerna börjar nu också allmänt finna det angeläget att igångsätta familjerådgivningsbyråer, ibland med stöd av vederbörande landsting. Modellen för den renodlade familjerådgivningen är Stockholms stads familjerådgivningsbyrå — den första i sitt slag — vilken startades för cirka tio år sedan som en försöksverksamhet och nu samlat en fond vägledande erfarenheter av arbete med äkenskapskonflikter och samlevnadsproblem. Huvudstadens offentliga abortrådgivning handhas av Stockholms stads mentalvårdsbyrå som också är äldst i sitt slag — dess historia går tillbaka till de första åren på trettiotalet — och dess verksamhet är tillika den mest omfattande.

En på så sätt samlad erfarenhet av såväl problematik som behandling bör komma både socialvården överhuvud och allmänheten till godo.

I detta Sociala Meddelandens specialnummer lämnas den första samlade framställningen av familjerådgivningsbyråns målsättning, arbetsuppgifter, organisation, arbetsmetoder och klientel. Framställningen illustreras med praktiska exempel på hur man lyckats bringa äkta makar till bättre samförstånd efter år av missämja.

Om medlingsinstitutionen kan beteckna sig som embryot till familjerådgivningen, anser dock ambitiösa medlare att det finns mycket att göra på detta speciella plan, förutsatt att medlaren ges resurser att ägna tillräcklig tid och omsorg åt de behandlingsbara fallen, bl a i form av ökat samarbete med t ex läkare, barnpsykolog, kurator m m.

Den inblick i äktenskapskonflikternas ofta komplicerade och svårbedömbara karaktär, som familjerådgivare och medlare ger i detta nummer, kan måhända vara stimulerande och uppslagsgivande för alla dem som är engagerade i denna betydelsefulla fråga.

I avvaktan på resultat av försöksrådgivningen

Till anslag för de statsunderstödda byråerna för budgetåret 1964/65 föreslår medicinalstyrelsen 140 000 kr

Familjerådgivning som fristående verksamhet förekommer för närvarande i Sverige i relativt ringa omfattning. Med landstingen och de landstingsfria städerna som huvudmän bedrivs barn- och ungdomspsykiatrisk rådgivning samt rådgivning i abortförebyggande syfte. I landstingsområden där statsunderstödda rådgivningsbyråer inte upprättats handhas det abortförebyggande arbetet i regel av läkare och kuratorer vid sjukhusen. Rådgivningsverksamhet, direkt inriktad på samlevnadsproblem inom familjen och då särskilt mellan makarna, bedrivs för närvarande dels i primärkommunal regi med eller utan ekonomiskt bidrag från landstingen, dels av olika kyrkliga eller andra enskilda föreningar, dels av en statskyrkoförsamling. Betingelserna och målsättningarna är dock så olika på olika håll, att institutionerna i själva verket har föga mer än namnet — familjerådgivningsbyrå — gemensamt.

Den ordinarie statsunderstödda abortförebyggande rådgivningsverksamheten har under 1962 bedrivits vid 19 rådgivningsbyråer i landet och ytterligare 1 rådgivningsbyrå har från och med 1 januari 1963 inrättats i Nyköping.[1] Verksamheten har i landet som helhet hittills endast ofullständigt byggts ut i avvaktan på resultat av den försöksvis anordnade familjerådgivningen. Under år 1962 har 4 366 kvinnor nyinskrivits vid nämnda 19 rådgivningsbyråer. Antalet nyinskrivna var färre 1962 än 1961, men med hänsyn till det nu stigande antalet kvinnor i barnalstrande ålder måste man räkna med ett ökat antal abortsökande under 1964. Enligt Kungl Maj:ts kungörelse om statsbidrag till abortförebyggande verksamhet — SFS 863/1945 med senare ändringar — utgår statsbidrag till de byråer som upptagits i den av medicinalstyrelsen godkända planen för verksamheten. Villkor för statsbidrag är bl a att verksamheten utövas vid särskilda rådgivningsbyråer till vilka skall vara knutna legitimerade läkare och kvinnliga kuratorer och att rådgivningen är avgiftsfri. Verksamheten står under överinseende av medicinalstyrelsen, som för budgetåret 1964/65 har föreslagit ett anslag på kronor 420 000. Äldst av

[1] Dessa är Stockholms stads mentalvårdsbyrå, *Stockholm,* Stockholms läns landstings rådgivningsbyrå i abortförebyggande syfte, *Danderyd,* med filial i *Södertälje,* Uppsala läns landstings familjerådgivningsbyrå, *Uppsala,* Södermanlands läns landstings rådgivningsbyrå i sexualfrågor, *Nyköping,* Östergötlands läns landstings rådgivningsbyrå i sexualfrågor, *Linköping* och *Motala,* Gotlands läns landstings byrå för rådgivning åt havande kvinnor i abortförebyggande syfte, *Visby,* Malmöhus läns landstings rådgivningsbyrå vid psykiatriska kliniken vid lasarettet i *Lund,* Malmö stads rådgivningsbyrå i abortärenden, *Malmö,* Hälsingborgs stads rådgivningsbyrå i sexualfrågor, *Hälsingborg,* Göteborgs sjukhusdirektions rådgivningsbyrå i abortfrågor, *Göteborg,* Värmlands läns landstings familjerådgivningsbyrå, *Karlstad,* Västmanlands läns landstings familjerådgivningsbyrå, *Västerås,* Kopparbergs läns landstings rådgivningsbyrå för abortsökande, *Falun,* Gävle stads och Gävleborgs läns landstings rådgivningsbyrå i abort- och sexualfrågor, *Gävle,* Gävleborgs läns landstings rådgivningsbyrå i sexualfrågor, *Hudiksvall,* Västernorrlands läns landstings rådgivningsbyråer i sexualfrågor, *Örnsköldsvik* och *Sundsvall* samt Norrbottens läns landstings rådgivningsbyrå i abortförebyggande syfte, *Boden.*

rådgivningsbyråerna för abortsökande och till sin verksamhet mest omfattande är Stockholms stads mentalvårdsbyrå. Se vidare s 315.

Familjerådgivning enligt riktlinjerna i familjerådgivningskommitténs betänkande har under år 1960 bedrivits på 22 orter i landet. Enligt av Kungl Maj:t hittills — 23 augusti 1963 — fattat beslut har Stockholms stad samt Östergötlands, Västmanlands, Kopparbergs och Västernorrlands läns landsting tillerkänts statsbidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning. Enligt vad medicinalstyrelsen underhand erfarit övervägs för närvarande frågan om försöksvis anordnad familjerådgivning inom ytterligare ett par landstingskommuner. Äldst av de kommunala familjerådgivningsbyråerna är Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, se s 237.

Utifrån behov och vunnen erfarenhet framlade 1955 års familjerådgivningskommitté sitt förslag om införande av allmän familjerådgivning bedriven vid för detta ändamål särskilt inrättade familjerådgivningsbyråer. Deras uppgift skall vara att inrikta sig på missanpassningsproblem inom en fullständig eller ofullständig familj. Verksamheten skall ta sig uttryck i en individuell behandling av samlevnadsproblem, med personliga samtal och sociala åtgärder. Föräktenskaplig rådgivning och upplysning liksom sexualrådgivning bör ingå i verksamheten. Kommittén har ansett abortprofylaxen utgöra en gren av den allmänna familjerådgivningen. Erfarenheter från abortrådgivningsbyråer och familjerådgivningsbyråer visar att problemen för klienterna vid de båda slagen av byråer i de flesta fall är likartade. Det rör sig inte om två skilda samhällsuppgifter och kommittén ansåg det mest naturligt att sammanföra de båda grupperna rådsökande till en gemensam rådgivningsbyrå. Den till kommittén knutna experten reserverade sig gentemot denna uppfattning och föreslog i stället skilda organisationer för abortprofylax och familjerådgivning. Ståndpunkten är utförligt motiverad i betänkandet, bl a med hänvisning till att abortärendena på grund av sin brådskande natur kan inkräkta på andra av byråns uppgifter. Kungl Maj:t föreslog, med hänsynstagande till vissa remissinstanser, en allmän familjerådgivning med, tills vidare, karaktären av försöksverksamhet. Riksdagen beslöt i enlighet därmed.

Enligt Kungl Maj:ts kungörelse — SFS 710/1960 — om statsbidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning, avses med sådan verksamhet rådgivning och behandling i samband med konfliktsituationer i äktenskap och familj samt upplysningsverksamhet om samlevnadsproblem. Familjerådgivning må även innefatta stöd och rådgivning åt abortsökande kvinnor. Verksamheten skall vara anordnad enligt av medicinalstyrelsen godkänd plan och stå under dess tillsyn. Statsbidrag utgår endast under förutsättning att rådgivningen och behandlingen lämnas avgiftsfritt. Till anslag för verksamheten för budgetåret 1964/65 har medicinalstyrelsen föreslagit kronor 140 000.

Tillsynsmyndighetens anvisningar för statsunderstödd familjerådgivning

KUNGL MEDICINALSTYRELSENS CIRKULÄR NR 93;
DEN 31 OKTOBER 1962

Med stöd av 10 § kungörelsen den 2 december 1960 (nr 710) om statsbidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning får medicinalstyrelsen efter samråd med socialstyrelsen meddela följande anvisningar rörande verksamheten.

Familjerådgivningsbyrå

Den försöksvis anordnade familjerådgivningen — som även må innefatta stöd och rådgivning åt abortsökande kvinnor — bör lämpligen organiseras enligt något av följande alternativ:

1) Fristående familjerådgivningsbyrå med abortrådgivning under ledning av läkare eller kurator (typ I A);

2) familjerådgivningsbyrå med abortrådgivning, förlagd till sjukhus och under ledning av läkare (typ I B); samt

3) fristående familjerådgivningsbyrå utan abortrådgivning under ledning av kurator (typ II).

Familjerådgivningsbyrås verksamhet skall tillgodose behovet inom ett visst, i planen för verksamheten angivet område.

Rådgivningsbyrå skall förläggas i tillräckligt rymliga samt ändamålsenligt disponerade och centralt belägna lokaler. Där så prövas lämpligt, kan vid rådgivningsbyrå anställd konsulterande läkares mottagning ske i dennes ordinarie mottagningslokal.

Arbetstid

Vid arbetstidens bestämmande skall iakttagas, att möjlighet till konsultation under kvällstid finnes minst en gång i veckan.

Avgiftsfri undersökning

Undersökning, rådgivning och behandling vid byrån skall lämnas avgiftsfritt. Häri innefattas även avgivande av intyg och utlåtanden, dock att hinder icke möter att läkaren efter överenskommelse med huvudmannen uttager ersättning för intyg och utlåtanden åt myndighet.

I den avgiftsfria undersökningen inbegripes sådan undersökning av patientens anhöriga, som erfordras för utredning av fallen.

Ansökan om statsbidrag

Huvudman, som önskar komma i åtnjutande av statsbidrag, skall i god tid före verksamhetens början till medicinalstyrelsen insända till Kungl Maj:t ställd ansökan härom, åtföljd av förslag till plan för verksamheten i huvudsaklig överensstämmelse med nedanstående normalplan.

Därest familjerådgivningen även innefattar abortrådgivning, utgår icke för denna del av verksamheten statsbidrag enligt kungörelsen den 21 december 1945 (nr 863) angående statsbidrag till viss verksamhet för stöd och rådgivning åt havande kvinnor i abortförebyggande syfte.

Statsbidrag kan utgå till såväl hel- som deltidsanställd personal.

Resor, för vilka statsbidrag sökes, skola planeras så, att minsta möjliga kostnad uppkommer för det allmänna.

För rekvisition av statsbidrag gäller särskilt formulär (Med styr I 723), vilket tillhandahålles av medicinalstyrelsen.

NR 94. NORMALINSTRUKTION FÖR DEN STATSUNDERSTÖDDA FAMILJERÅDGIVNINGEN; FASTSTÄLLD AV KUNGL MEDICINALSTYRELSEN DEN 31 OKTOBER 1962

Den försöksvis anordnade familjerådgivningen enligt kungl kungörelsen i ämnet den 2 december 1960 (SFS nr 710) avser att genom rådgivning och behandling bistå personer med samlevnadsproblem och söka återställa balansen i ett stört förhållande mellan medlemmarna i en familjegemenskap. I förekommande fall bör detta ske genom förmedling av hjälp från eller hänvisning till andra samhälleliga organ. Verksamheten må jämväl organiseras för att omfatta sexualrådgivning och rådgivning beträffande förebyggande födelsekontroll (inklusive sterilisering) samt ställande av havandeskapsdiagnos. I familjerådgivningen bör också ingå föräktenskaplig rådgivning samt allmän upplysningsverksamhet rörande samlevnadsproblem.

Verksamheten må även innefatta stöd och rådgivning åt kvinnor, som på grund av ett icke önskat havandeskap söka abort. Genom samtal och annat personligt stöd bör kvinnan därvid få hjälp att klarlägga sin situation och om möjligt ompröva sin önskan om abort. Om indikation för abort kan anses föreligga och kvinnan fortfarande så önskar, skall hon få hjälp med ansökan härom.

Personalens tystnadsplikt

Vad personalen i tjänsten iakttagit eller erfarit rörande enskildas personliga förhållanden må icke yppas för obehöriga.

Journaler och andra handlingar rörande de olika fallen skola förvaras på betryggande sätt, så att de ej äro åtkomliga för obehöriga.

Föreståndarens åligganden

I planen för verksamheten skall angivas vilken befattningshavare som utsetts till föreståndare för verksamheten. Denne är huvudansvarig för arbetet vid familjerådgivningsbyrån och har att leda och samordna detta.

Föreståndaren skall sammankalla läkare och kuratorer till konferenser om verksamheten på regelbundna tider, förslagsvis var fjortonde dag.

Senast den 15 februari varje år skall föreståndaren till huvudmannen avgiva berättelse angående verksamheten under nästföregående kalenderår enligt särskilt formulär (Med styr I 724), som tillhandahålles av medicinalstyrelsen.

Kuratorernas åligganden

Kurator har att taga den första kontakten med klienterna och göra en preliminär bedömning av dessas problem och möjligheten att lämna dem hjälp. Då kurator så anser erforderligt eller klienten själv önskar det, skall klienten hänvisas till någon eller några av rådgivningsbyråns konsulterande läkare. Därest läkares direkta medverkan icke är nödvändig, skall kurator genom samtal och de sociala hjälpåtgärder, som äro möjliga och lämpliga, söka lösa klienternas aktuella problem och söka hjälpa dem att lättare komma tillrätta med eventuellt uppkommande svårigheter. Kurator har därvid att samarbeta med samhällets olika hjälporgan. Kurator bör även, då förhållandena därtill föranleda, hänvisa klienten till jurist, präst, budgetexpert eller annan sakkunnig, om vilkens medverkan byrån träffat överenskommelse.

Kurator bör ägna särskilt intresse åt social föräktenskaplig rådgivning och bistå klienter, vilka ämna ingå äktenskap, dels i fråga om de problem, som kunna uppkomma för dem i samband med det planerade giftermålet, dels med en allmän orientering om äktenskap och familjebildning.

Forts s 260

Familjerådgivning — en social och psykologisk människovård

Av föreståndaren för Stockholms stads familjerådgivningsbyrå
CARIN COLLIANDER

Familjerådgivning har under det senaste decenniet blivit ett begrepp inom samhällets hjälpverksamhet, begrepp för en uppgift, som innebär individuell rådgivning i samlevnadsproblem. Dess syfte är att förebygga destruktiva följder av äktenskaps- och familjekonflikter.

Den första fristående familjerådgivningsbyrån (FR) i kommunal regi i vårt land är Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, som började sin verksamhet i maj månad 1951. Ute i landet har familjerådgivningsbyråer sedan dess igångsatts på flera håll och genom att statsbidrag sedan 1961 lämnas för uppgiften torde antalet komma att hastigt öka.

Anordnandet av familjerådgivning som en speciell institution och hjälpkälla kan betraktas som ett av samhällets försök att svara på människors hjälpbehov, som nu är annorlunda än förr. I vårt moderna av den industriella utvecklingen präglade samhälle utsätts både familjen och dess enskilda medlemmar för ständigt nya intryck och krav, som gör den personliga och sociala anpassningen svår. Hjälpen måste ges en annan karaktär än tidigare — det materiella och praktiska biståndet måste kompletteras med ett personligt inriktat arbete eftersom det är känslomässigt betingade orsaker, som förmår människor av i dag att söka hjälp vid en offentlig institution.

Att familjegruppen har stor betydelse för personlighetsutvecklingen och för den enskilda människans sociala kapacitet och personliga lycka är en numera allmänt vedertagen uppfattning, som grundar sig på forskningar, rön och erfarenheter inom psykologiska, sociologiska och psykiatriska områden. Inom samtliga dessa vetenskapsgrenar och inom det sociala verksamhetsfältet har dessutom skett en utveckling, som ger fastare och mer systematiserad kunskap om normal eller avvikande personlighetsutveckling, grupprelationer, patologiska företeelser och arbetsmetodik. Allt detta bidrar till en ökad förståelse av orsakssammanhang och behandlingsmöjligheter, när det gäller svårigheter i familjesammanhang.

Det ligger i både samhällets och den enskilda människans intresse att familjerna är stabila och välintegrerade och det är därför väsentligt att socialpolitiken inriktar sig på familjestödjande åtgärder och erbjuder varierande hjälpformer. Det blir en fråga om att ge både allmänt kollektivt stöd (t ex goda lekplatser, daghem, mödravårdscentraler, barnbidrag etc) och personligt individuell hjälp åt dem som misslyckas eller råkar i nödsituationer (socialvård, barnavård, rekreations- och konvalescentmöjligheter etc).

Att bistå människor och familjer, som inte klarar sin sociala anpassning, har i alla tider varit socialarbetarnas uppgift. Uppgiften som sådan kvarstår givetvis, men på grund av förändringarna i tiden ställer arbetet andra och nya anspråk på tillvägagångssätt och arbetsmetodik i hjälpprocessen. Socialarbetaren är starkt medveten om att dessa nya krav

motiverar en psykosocial inställning till arbetet och detta i sin tur kräver en vidgad och fördjupad yrkeskompetens.

Socialvården ökar otvivelaktigt sina arbetsuppgifter och ger plats för ett mer personligt och familjeinriktat förebyggande arbete. Personlig rådgivning har blivit arbetsnamnet (Socialvårdslagen 6 §) för de sociala uppgifter som till sin största del utförs genom samtal i vilka klient och socialarbetare tillsammans söker finna en lösning på klientens problem. Klienten ses inte som en isolerad individ. Tendensen till helhetssyn, som termen lyder, gör sig alltmer gällande. Den innebär en insikt om att varje problem som människor söker hjälp för inte kan ses isolerat utan står i intimt samband med vederbörandes närmaste personliga relationer till en familj, en arbetsplats, ett umgänge.

Det är den psykiska barna- och ungdomsvården som längst har använt sig av en målmedvetet familjeinriktad behandling och av teamarbete mellan kvalificerade socialarbetare, barnpsykiater och psykologer. För övrigt förekommer den personliga rådgivningen endast sporadiskt i anslutning till annan verksamhet eller i fristående enskilda institutioner.

F n diskuteras här i landet den s k familjevårdsprincipen, vilken innebär att en befattningshavare ensam svarar för alla de sociala problem som en familj kan uppvisa. Ingen skulle behöva ha kontakt med mer än en tjänsteman även om problemen rör så skilda ting som barnens fostran och familjefaderns arbetslöshetsproblem, äktenskapsproblem och ekonomiskt bidrag vid sjukdom osv. Tveksamt är väl om vi kan komma så långt att varje — eller majoriteten av — socialarbetare har en för detta arbete nödvändig all-roundkompetens. Men om vi kommer så långt kan principen kanske innebära mera fördelar än nackdelar. Varje familj får sina »hjälpare eller rådgivare» på den institution som fått hand om det första problem som uppstått i familjen, och de anmälda svårigheterna tas — hur de än formuleras — upp som familje-, relations- eller situationsproblem. Hur denna princip kan förverkligas vet vi inte än.

Det kan dock med tillfredsställelse konstateras att förståelsen för värdet av förebyggande insatser och de nya arbetsprinciperna alltmer vinner insteg inom den samhälleliga människovården. På socialarbetarhåll arbetas det för att anpassa utbildning och yrkeskompetens efter tidens krav och klienternas ändrade behov och förväntningar. Kunskaper från andra områden — den dynamiska psykologin, psykiatrin, sociologin — har fördjupat och breddat arbetsmetodik och uppgift. Samarbete mellan socialarbetare, läkare och psykologer pågår i ökad utsträckning, vilket stimulerar en vällovlig utveckling mot ökad insikt i och förståelse för varandras specialiteter samt en effektivare och bättre planerad samordning av arbetsinsatser för klient eller patient.

Familjebehandling — bättre hjälpformer för familj och äktenskap

Ur all denna strävan och utveckling kring frågan vad som kan göras för att få stabilare familjer har utkristalliserats en uppfattning om att ett familjeinriktat arbete skall vara en ledande princip inom all människovårdande verksamhet, men också att det är nödvändigt med specialinstitutioner — *familjerådgivningsbyråer* — direkt avsedda för handläggning av äktenskaps- och familjeproblem.

Människor förstår var hjälpen finns att få

Det stora flertalet människor som vill ha hjälp med äktenskapskonflikter betraktar sig inte som sjuka och söker sig inte till vare sig sjuk- eller vanlig socialvård, men stimuleras att vända sig till ett lättillgängligt ställe, som de vet tar emot för de bekymmer som de själva anser mest påtagliga. Att behovet av sådan hjälp är stort i våra dagar är allmänt känt. Och det är viktigt att tillmötesgå detta behov av hjälp med begynnande missanpassningar eftersom dessa problemkonstellationer innefattar just de faktorer som har den största betydelsen för äktenskapets bestående och familjens sammanhållning.

Svårt nå äktenskapskonflikterna vid specialinstitutioner

På redan existerande samhälleliga hjälpinstitutioner, vilkas uppgift i första hand är att möta individuella akuta mer avgränsade hjälpbehov (sjukdom, alkoholism, omhändertagande av barn osv) kommer man inte åt att arbeta verkligt förebyggande. Det blir här en fråga om att avhjälpa och bota. Man måste också oftast konstatera att problemen redan är manifesta och svårbehandlade, och när det som en patient eller klient sökt för, är helt eller delvis avklarat, räknar han inte med vidare kontakt. Även om man från institutionens sida ser, att svårigheterna har sin rot i ett äktenskapligt missförhållande, och är inställd på att utvidga behandlingen till familjen, så torde nya fall tränga på och en för stor arbetsbörda hindra en tidsödande eller specialiserad familjebehandling. Och varje åkomma eller problem som människor kommer med behöver ju inte nödvändigtvis göras om till ett äktenskaps- eller familjeproblem.

Nödvändigt ge plats för den nya hjälpformens utveckling

Ett ytterligare skäl för familjerådgivning som specialitet är att det rör sig om problem och spörsmål, som inte bara är av intimt och ömtåligt slag, utan också är komplicerade och svårbedömda. I focus för en behandling står alltid de personliga relationerna mellan de två personer, som utgör familjens kärna. Det är inte fråga om individuell hjälp, utan bistånd i en störd *samlevnads- och familjesituation*. Administration och arbetsor-

Forts s 242

Familjerådgivare — konsulenter i familjefrågor på Stockholms stads familjerådgivningsbyrå samlas till arbetskonferens med psykolog och läkare. I centrum byråns föreståndare socionom Carin Colliander. Konferensen kan gälla enskilda ärenden, genomgång av aktuell facklitteratur och studier i seminarieform av teoriers tillämpning.

Foto Anna Riwkin

ganisation för den byrå, som handlägger sådana problem, måste tillåta användandet av de speciella och tidskrävande arbetsmetoder, som relationsbehandling kräver. Då det inte förekommit någon forskning rörande behandling av äktenskaps- och familjeproblematik måste man utgå från erfarenhet, som vunnits på andra närgränsande områden, som har med människors problem och livsföring att göra. När man försökt hjälpa en person till rätta får man ju ofta samtidigt klart för sig vad som är galet i hans familjeförhållanden. Den insikten hjälper oss att se vad som kan göras ur förebyggande synpunkt för att förbättra de interna personliga relationerna. Det har vunnits en del erfarenhet av på relationer inriktad behandling på familjerådgivningsbyråer såväl i vårt land som utomlands, men alltjämt är det en fråga om att definiera och strukturera behandlingsmetoderna. Genom att familjerådgivningsbyråer utformas för sin särskilda uppgift uppnås fördelen av att medarbetarna vid byrån kan vinna speciell erfarenhet av arbete med äktenskapskonflikter och samlevnadsproblem. En på så sätt ökad och samlad erfarenhet av såväl problematik som behandling bör kunna komma både allmänheten och forskningen till godo.

Yrkesmässighet i familjerådgivning anses nödvändig i länder där utvecklingen av sådan gått längre än här

Familjerådgivning bedrivs såväl i vårt land som utomlands i olika former. Bristen på enhetlighet i uppläggning och organisation får ses mot bakgrunden av att det över hela världen ökade antalet skilsmässor på så många håll drivit fram intresse för att göra något för familjesammanhållning. Juridiska, psykologiska, sociologiska och kyrkliga sammanslutningar blir angelägna om att göra en insats. Alla inser att det behövs hjälp av annat slag än vad som hittills stått människor till buds. Var och en söker sig fram på sitt område och överlag befinner sig arbetet i ett första utvecklingsskede (försöksstadiet). I Amerika har dock en sammanslutning, The American Association of Marriage Counsellors (bildad 1946), uppsatt vissa kompetenskrav för familjerådgivning och dess yrkesutövare för att förhindra kvacksalveri och dilettanteri. De uppställda kriterierna gäller typ av klient (alltså inte patient), inställning till arbetsuppgiften, målsättning, arbetsprinciper, yrkeskompetens och personlig lämplighet.

I England har Family Discussion Bureau, London, som en av sina viktigaste funktioner gått in för att få fram adekvata arbetsmetoder grundade på teoretisk och praktisk erfarenhet. Antalet konsultationsfall har begränsats i förhållande till den tid studium och redovisning av arbetsprinciper och resultat tagit. Man har också ansett det viktigt att ha socialarbetarpraktikanter och både dessa och nyanställda får gå i handledning hos en äldre familjerådgivare under cirka två år, innan de anses kunna arbeta självständigt.

Gemensamt för den familjerådgivningsverksamhet, som hunnit samla rik erfarenhet av uppgiften och dess behandlingsmöjligheter är att i focus för arbetet står själva den äktenskapliga relationen, som utgör det mest grundläggande förhållande, som existerar mellan två människor, en gemenskap från vilken alla andra personliga relationer härrör sig och utvecklas. Det är denna relation som skall nås och omställas (eller bearbetas) för att hindra en dålig utveckling av en konflikt.

Äktenskapet skapar möjligheter till personlighetsutveckling i både positiv och negativ riktning. För första gången sedan barndomen får människor i sitt äktenskap åter leva i intim gemenskap med en annan person, vilket kan reaktivera både goda och dåliga relationer från de tidigaste barndomsåren. Detta gör att det äktenskapliga förhållandet är öppet för positiva känsloupplevelser samtidigt som det är sårbart för känslomässiga störningar. Reaktioner som tar sig uttryck i äktenskapliga konflikter blir mestadels påtagliga och därför åtkomliga för behandling. Irrationella beteenden hos makarna kan dessutom förstås bättre om man får en bild av deras relationer till föräldrarna.

I utländsk litteratur om familjerådgivning beskrivs äktenskapet som en enhet (container — behållare), var och en med sitt eget speciella mönster, vilket inte bara utgör summan av de två personligheterna utan också är en produkt av samspelsprocesserna. Balans i detta samspel gör att enheten — äktenskapet — tillfredsställer sina båda parter. Ruckad balans leder till ett stört äktenskap.

Med denna grundläggande uppfattning om vad ett äktenskap är har man ansett det vara ett lämpligt behandlingsobjekt, alltså möjligt att påverka. Casework i nära samarbete med annan sakkunskap har prövats i stor omfattning. Undersökningar och redogörelser från arbetsområdet har gjorts, och sammanfattningsvis kan sägas att de gett belägg för möjligheten att genom familjerådgivning påverka de personliga relationerna. En i familjerådgivningen i Amerika mycket engagerad läkare (Gomberg, se litteraturanv s 368) har stimulerat casework-insatser samt i något sammanhang uttalat sin tillfredsställelse över att det genom casework framkommit nya adekvata behandlingsformer för människor med anpassningssvårigheter i äktenskap och familj.

Den amerikanska organisationen och Londonbyrån har nämnts såsom förespråkare för kravet på väl kvalificerad yrkesmässig familjerådgivning, en princip som det finns anledning att följa också i Sverige. Arbetsuppgiften familjerådgivning är av en så ömtålig natur att kvaliteten alltid måste gå före vid fråga om kvantitativ utvidgning.

Således bör man om möjligt inte starta familjerådgivning utan att vara förvissad om för ändamålet väl kvalificerad personal. Tyvärr har bestämd kompetens eller behörighet för familjerådgivare inte fastställts i kungörel-

sen om statsbidrag för familjerådgivningen i vårt land. Att så inte skett motiveras i propositionen om familjerådgivning med att bestämda krav skulle begränsa möjligheterna att få kvalificerad personal. Det låter paradoxalt.

Är det inte just inom försöksverksamhet som kravet på kompetens bör ställas? Hur en verksamhet startar brukar betyda mycket för utvecklingen.

Eftersom vi vet vad det är fråga om och känner arbetsuppgiftens karaktär samt vunnit viss erfarenhet från relationsbehandling genom psykiska barn- och ungdomsvården, har vi haft ett mönster att gå efter vid realiserandet av familjerådgivningsidén.

Genom att ställa adekvata och speciella kompetenskrav på personalens utbildning och personliga lämplighet kan man ge verksamheten bättre möjligheter till en riktig utveckling och garanti för att arbetsuppgiften sköts sakkunnigt.

Stockholms stads familjerådgivningsbyrå

Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, varifrån jag huvudsakligen hämtat min erfarenhet, började i maj 1951 sin verksamhet i barnavårdsnämndens regi såsom en fristående byrå i egna lokaler. Den har inte låsts av alltför fasta direktiv utan har fått bygga vidare på de tankegångar som stadens planeringskommitté för socialvården ursprungligen hade framlagt för stadsfullmäktige 19 februari 1951. Grundtanken var att inrätta en social institution för »upplysning, hjälp och vägledning» primärt för inom äktenskapet uppkommande konflikter, svårigheter och problem. I de tidigaste anvisningarna som utsänts för information om verksamheten står att »det inte är meningen att familjerådgivningen skall överta några av de övriga institutionernas eller socialvårdsorganens uppgifter, utan den skall söka tillfredsställa de behov av hjälpande åtgärder, som inte övriga socialvårdsorgan har tid eller möjlighet att ombesörja. Tillkomsten av en sådan byrå kan därför betraktas som en utvidgning, specialisering och effektivisering av den personliga kurativa verksamheten inom socialvårdens ram.» I enlighet med intentionerna har ledarskapet för byrån lagts på en socialarbetare, och den fast anställda personal som har att svara för ärendens handläggning utgörs även av socialarbetare-familjerådgivare, sammanlagt 9 på central och filial. Med hänsyn till arbetets art har för dessa som kompetenskrav uppställts en väl kvalificerad social och mentalhygienisk utbildning och erfarenhet, inrymmande handledd praktik i yrkesmetodiken casework. I detta sammanhang kan sägas att valet av yrkestitel kanske inte är helt lyckat. Det är översatt från engelskans family counsellor och det har ansetts viktigt att den markerar att det är fråga om en självständig och ny uppgift, olik det ordinära kurators- eller socialassistentarbetet.

Timanställd som konsult vid byrån är en analytiskt utbildad psykolog, vars uppgift är att vid regelbundet återkommande konsultationstimmar ge familjerådgivarna tillfälle att diskutera sina fall samt att som specialist delta i samtliga arbetskonferenser. Till skillnad mot övriga konsulter har psykologen endast i undantagsfall direkt kontakt med klienterna.

Övriga konsulter vid byrån är en heltidsanställd psykiater samt en gynekolog och en barnpsykiater anställda per timma.

Antalet ärenden — äktenskap eller par— som handläggs vid byrån utgör ca 500 per år.

Det praktiska arbetet illustreras av några medarbetare längre fram i detta nummer. Här framläggs helt allmänt synpunkter på arbetsuppgiften och på möjligheterna att hjälpa människor med svårigheter i de äktenskapliga relationerna genom familjerådgivningsverksamhet.

Arbetsprinciper

Äktenskapskonflikternas mångsidighet gör att familjerådgivningen måste vara beredd att sätta in olikartade behandlingsformer. Ärendena är också många gånger komplicerade och svårbedömbara — belysning av deras karaktär från olika yrkeskategorier måste därför bli värdefull. Det har ansetts viktigt att den psykiatriska och psykologiska sakkunskapen regelmässigt finns att tillgå, helst inom byråns ram, medan annan expertis torde kunna anlitas under former som blir beroende av verksamhetens omfattning och lokalisering. Det ingår dessutom i familjerådgivningens uppgift att för övrigt finna anknytningar till olika samhälleliga organ eller yrkesgrupper (präster, jurister, budgetexperter, socialarbetare m fl), som kan komplettera åtgärder från familjerådgivningens sida och få betydelse i hjälpprocessen.

För ett effektivt samarbete inom arbetslaget (teamet) behöver samtliga medarbetare ha en viss enhetlig grundsyn och kunna använda arbetsmetoder, som i huvudsak bygger på den psykodynamiska psykologins uppfattning om personlighetsutvecklingen, om äktenskapliga och övriga relationer inom och utom familjegruppen samt om den påverkan, som familjen och individen röner av den yttre sociala situationen. Varje fas i detaljbehandlingen bör kunna tas under omsorgsfull prövning för att avgöra vilken arbetsinsats som är mest påkallad eller hur olika arbetsmoment skall samordnas. Det förutsätter att medarbetarna känner varandra väl, respekterar varandras medverkan, har insikt också i de andras specialiteter, känner sin egen begränsning och inte går utöver egen kompetens. Samarbetet kan ske i form av underhandskontakter och på arbetskonferenser, som har sina bestämda tider på arbetsschemat.

Så småningom utbildas vid varje byrå en viss praxis för vilka ärenden

som socialarbetaren-familjerådgivaren kan handlägga självständigt och i vilka någon eller några av konsulterna bör samverka.

Tyngdpunkten i verksamheten kommer dock att åvila familjerådgivarna. Deras arbets- och yrkesmetodik är casework vars främsta arbetsinstrument är relationen klient—socialarbetare. Metodiken har utvecklats i nära kontakt med den dynamiska psykologin och har starkt influerats av dess uppfattning om individens förmåga till vidareutveckling och förändring samt av kunskapen om det dynamiska samspelet, främst i familjegruppen. Som komplement till den personlighetspsykologiska bedömningen har införlivandet från sociologin av rollbegreppet fått stor betydelse. Uppmärksamheten inriktas på individerna i sina roller med på dessa roller ställda krav och förväntningar, inom familjerådgivning främst en fråga om hur makarna fungerar som man och hustru. Den metodiska huvudtanken innebär att varje behandling av ett problem kräver, för att ge annat än slumpvis goda resultat, en grundlig kännedom om problemet, dess uppkomst och omfattning. Vid behandling av t ex ett personligt anpassningsproblem inom ett äktenskap eller annan samlevnad krävs ett studium av båda personligheterna, deras inbördes samspel och växelverkan samt deras personliga och sociala miljöförhållanden.

Att man i familjerådgivningen från början inriktar uppmärksamheten på den äktenskapliga relationen och hela tiden räknar med att två klienter samtidigt och i förhållande till varandra skall hjälpas, gör att användandet av casework på detta område får sin speciella karaktär. Från verksamhet med lång erfarenhet av sådana fall framhålls att även en från andra områden erfaren och kunnig socialarbetare behöver en tids stöd och handledning innan han känner sig mogen att självständigt ta itu med familjerådgivningsuppgiften.

Familjerådgivningens arbete i sin helhet följer bestämda riktlinjer, som närmast grundar sig på social, psykologisk och psykiatrisk kunskap och erfarenhet både i fråga om bedömning av själva problematiken och i själva handläggningen (hanterandet av arbetsuppgifterna). Kort sagt sker arbetet i form av samtalsbehandling, som vid behov kompletteras med praktiska åtgärder och materiell hjälp.

Vid en familjerådgivning med psykosocial inställning till uppgiften utgör för klienten familjerådgivaren den fasta punkten inom byrån. Han svarar för det antal fall han får sig anförtrott och ser till att varje klient får erforderlig hjälp. Klienterna skall förhjälpas att komma över och reda upp sina konflikter sinsemellan samtidigt som familjerådgivaren stöder familjen i att utnyttja tillgängliga praktiska resurser. Han skall vara den objektiva person med vilken klienten kan diskutera igenom och bearbeta sina problem eller den som, om skäl därtill finns, ger impuls till annan hjälpkälla. Liksom inom all socialvård är man inställd på att tillvarata

och arbeta med de positiva faktorer som kan finnas i makarnas personligheter men också försöka eliminera negativa faktorer i problemsituationen.

Problem och handläggning

Klienterna vid familjerådgivningen är vanligtvis människor, som klarar sig socialt sett och själva bestämmer om och när de vill söka någon hjälp. När de söker hjälp för äktenskapliga konflikter är det i en känsla av att de är vanliga människor, som inte klarar en viss bestämd livssituation, vilken de inte kan få hjälp med i sin närmaste miljö. Genom att acceptera klientens inställning får man ett bättre utgångsläge för behandlingen. Man räknar med att möta hela skalan av personligheter från friska och mogna människor till allvarligt psykiskt störda eller sjuka. Å ena sidan kan kriser av mer eller mindre allvarlig natur inträffa i många äktenskap mellan mogna och välanpassade människor. Det kan vara konflikter av ett slag som, om de inte avhjälps i tid, kan förvärras och manifestera sig. Å andra sidan finns det många äktenskap där insikt saknas om att psykisk sjukdom förefinns och rädsla för sjukhus gör att de söker sig till en familjerådgivning.

Speciella åldersklasser eller socialgrupper kan inte sägas frekventera familjerådgivning.

Uttrycken för äktenskapskonflikter varierar starkt och får i någon mån färg eller karaktär av det åldersskede i vilket de inträffar eller det område av familjelivet där de uppstått: bristande familjeansvar, oförenliga skillnader i åsikter och temperament, svärmorsproblem, otrohet och svartsjuka, sexuella svårigheter, alkoholvanor m m. Det är uppenbart att misshälligheterna är problem av personlig och känslomässig natur. Något har inträffat som inger otrygghet, besvikelse eller ängslan och som ruckar på den äktenskapliga balansen. Hjälpen söks när makarna upplever att de känslomässigt glider isär och att familjelivet inte fungerar som sig bör.

Det bristande jämviktsförhållandet och det uttryck konflikten tagit sig ses som ett symtom på den störda relationen mellan makarna. För familjerådgivaren blir frågan vad detta symtom betyder för den äktenskapliga sammanhållningen, och hur familjen som helhet påverkas. Det blir familjerådgivarens uppgift att försöka förstå var det brister och att finna lämplig behandlingsform.

De som söker hjälp i en äktenskapskris befinner sig vanligtvis i ett spänningstillstånd med starka konfliktkänslor. De vet inte precis vad de vill eller vad som är möjligt att göra åt äktenskapet. Bittert och kanske hätskt kan de klaga över sitt olyckliga och hopplösa äktenskap. Många gånger har klienten redan före besöket på familjerådgivningsbyrån rådits till skilsmässa av socialvårdsorgan eller läkare, men inte följt rådet. Det finns alla besvärligheter till trots alltjämt något som binder makarna samman.

I andra fall kan en klient vara mycket bestämd i sin skilsmässoönskan men kommer till familjerådgivningsbyrån i stället för att gå direkt till medlare eller advokat. Han/hon vill lägga över ansvaret på familjerådgivningen antingen på grund av personligt obestämda motiv eller i rädsla för en kanske självmordshotande eller psykiskt sjuk make.

Det blir ofta en viss skillnad i inställningen till och förväntningarna på familjerådgivningshjälpen mellan den part, som tagit initiativet till kontakt och den som kommer i andra hand. Den första är hjälpsökande, den andra kan känna sig anklagad. Den ena parten kan behöva hjälp med att komma över sin rädsla för vad den andra skall säga och den andra kan behöva hjälp att släppa sin försvarsinställning. En förklaring behöver ibland göras om att familjerådgivningen »inte går bara den enas ärenden» utan att det är äktenskapet, inte parterna var för sig, som arbetet inriktas på, och att det är angeläget att man finner en lösning, som båda kan acceptera.

Redan i en klients första kontakt med familjerådgivningen framstår vanligtvis ambivalenta känslor gentemot äktenskapet. Klienten klagar över hur besvärligt han länge haft det, men han har kanske inte förrän nu gjort något för att få till stånd en ändring. Han kanske önskar att familjerådgivningen skall »läsa lagen för» eller förebrå den andra maken, som han anser »mest skyldig». Många — kanske de flesta — ser inte sin del i konflikterna. Familjerådgivaren iakttar klientens attityd och lyssnar på vad han har att säga. Det kan vara frestande för familjerådgivaren att genast meddela sina iakttagelser — klarlägga situationen — för klienten, men på detta tidiga stadium vore det att riskera den fortsatta kontakten. Viktigast i initialkontakterna är själva den förtroendefulla kontakten i vilken rådgivaren godtar klientens uppgifter och visar intresse för hans akuta problem.

Helt naturligt behöver man inom familjerådgivningen liksom inom andra områden en hel del data och fakta från klienternas tidigare och nuvarande förhållanden. Att ta en anamnes får inte dra uppmärksamheten från det aktuella problemet, som klienterna är så fyllda av. Nödvändiga uppgifter bör kunna fås fram under samtalen även om de inte inhämtas i kronologisk ordning — man svänger under samtalen från nuvarande situation till barndomsförhållandena och gör anknytningar till det förflutna så som det faller sig naturligt. Denna anamnes grundar sig på klientens upplevelse av situationer och människor och på hans uppfattning av problematiken. Detta sätt att fånga in anamnestiska uppgifter kan ge klienten ett visst mått av insikt och både klient och familjerådgivare får en uppfattning om vilken målsättning som kan uppställas och vilken inriktning den fortsatta handläggningen vid byrån kan få.

Efter några samtal helst med vardera maken blir det nödvändigt för

familjerådgivaren att samla sina intryck till en diagnostisk sammanfattning av den problemsituation, som skall behandlas. Vad har varit tillfredsställande i ett par makars samliv och vad har rubbat på den tidigare balansen? Hur reagerar den närmaste omgivningen, särskilt barnen? Kan det vara fråga om ett psykiskt sjukdomstillstånd hos endera maken? Hur kommer makarna att kunna medverka till en förbättring i relationerna? Dessa och en mängd andra frågor behöver vara besvarade innan en, om än hypotetisk, behandlingsplan skall kunna påbörjas. Vad som ryms i familjerådgivningens diagnostisering framgår närmare i familjerådgivare Barbro Marnells redogörelse för två fall (s 277).

Till varje familjerådgivares uppgifter under de första kontakterna hör bl a att differentiera ärendena, dvs avgöra i vilken omfattning anmälningar skall tas upp. Frågan blir om ett ärende lämpar sig för fortsatt kontakt eller bör begränsas till ett eller två besök. Det finns t ex de som endast vill ha ett enda samtal för att få tala igenom sin situation och sedan själva reda upp sina förhållanden. Andra är så påtagligt sjuka att de inte kan hjälpas genom familjerådgivningens resurser, och dem vilkas problem visar sig höra hemma på annat håll, försöker man genast hänvisa till resp hjälpkällor. Eftersom anmälningar vanligtvis tas emot per telefon sker en viss sortering redan där, men denna kan ju inte helt utesluta att en del, som missförstått byråns uppgift, ändå infinner sig. En familjerådgivare som enbart fungerar för sådan differentiering (motsvarande en intagnings- eller anmälningskurator på barnrådgivning eller mentalpoliklinik t ex) förefaller inte lämplig vid en familjerådgivning, där man måste räkna med att den sökande mestadels är så engagerad och så fylld av sina problem, att det inte vore lämpligt med en omdirigering till annan person sedan vederbörande fått tala ut en första gång. Förefaller ett ärende vid en telefonanmälan mycket akut och påfrestande för klienten och hänvisning till t ex psykiatrisk poliklinik är utesluten, får den familjerådgivare som fungerar som jour räkna med att som sin klient behålla »jourfallet». Ingen klient skall lämnas i ett vacuum: antingen bör han förhjälpas till anknytning vid annan hjälpkälla eller också fortsätta vid familjerådgivningen. Både för klienten och för familjerådgivaren bör det helst finnas en påtaglig anledning till att ett ärende avskrivs (slutar vid byrån); ingen bör tappas bort. Alltefter byråns resurser bör klienterna få den hjälp de önskar och är mogna för.

Behandlingsformer

Enligt erfarenheter på stockholmsbyrån kan ärendena med hänsyn till antal besök vid byrån lämpligen delas i tre grupper: »långtids» med mer än 8 besök, »korttids» med mellan 2 och 8 besök och engångskontakter.

Ärendena i de tre grupperna har sinsemellan olika karaktär, vilket motiverar den olika omfattningen i handläggning.

Många hjälpsökande är inställda på att få snabb hjälp och ett bestämt råd. De önskar inte mer än ett samtal (som alltid omfattar minst en timme), ev efterföljt av telefonkontakt. Ett adekvat råd, en uppmuntran, en försäkran om att vederbörande handlar riktigt, en upplysning i bestämt avseende, eller att »bara» få tala ut innebär en hjälp för många.

Den största gruppen familjerådgivningsklienter kan beräknas göra 6—8 besök innan de själva tror sig om att kunna arbeta vidare efter den linje, som påbörjats genom byråkontakten. Besöken sker antingen relativt ofta under en kort period eller spridda under en längre tid. De glesare kontakterna kommer till stånd, när makarna är inställda på att ta hjälp endast under krisperioder och under särskilda påfrestningar, men däremellan inte tycker sig behöva något bistånd. I andra fall kan rådgivare och klienter under flera på varandra tätt följande kontakter bearbeta en akut problemsituation och tillsammans finna utvägar. Klienten kan genom vunnen insikt se problemen ur andra aspekter än tidigare och härigenom i fortsättningen lättare acceptera svårigheterna eller fatta egna beslut om han tidigare varit ambivalent. Hjälpen blir i dessa fall av stödjande och klarläggande natur. Spänningen minskar sedan klienten upplevt förståelse och uppmärksamhet för sina problem, fått ökad insikt om sin egen del i konflikten och större förståelse för den andra parten. De känner sig också tryggare, då de vet vart de kan vända sig när svårigheter uppstår. Även en relativt ringa förbättring i den ömsesidiga anpassningen kan återverka positivt. Med det nya utgångsläge som vunnits kan en mer mogen och realistisk förståelse av äktenskapet utvecklas.

Långtidsärendena med en kontinuerlig samtalsbehandling med båda makarna växelvis eller tillsammans hos familjerådgivare, eller ev en hos läkare och en hos familjerådgivare, förutsätter en positiv vilja och förmåga hos klienterna att mer ingående bearbeta sina personliga problem och förhållandet till maken. En över lång tid — kanske år — utsträckt behandling, i vilken båda makarna är engagerade, kan man enligt erfarenhet räkna med i högst en tredjedel av fallen.

I samtliga grupper kan man emellanåt använda sig av gemensamma samtal — vanligtvis de båda makarna tillsammans med sin familjerådgivare. Ibland använder man sig av sådana på ett relativt tidigt stadium i kontakten, ibland, och kanske oftast, som ett eller flera avslutande samtal. På stockholmsbyrån används de gemensamma samtalen sällan som diagnostiskt hjälpmedel — se hur makar reagerar mot varandra — utan mestadels som ett relativt sent led i behandlingen med syftet att t ex lära makar att tala ut om problemen tillsammans i stället för att skapa missförstånd genom att isolera sig.

I de olika behandlingsformerna ingår i större eller mindre omfattning sådana sociala och praktiska åtgärder, som bedöms få betydelse för att hela situationen skall förbättras. Därför upprätthålls ett intimt samarbete med varierande institutioner, vilkas resurser man kan använda sig av som komplement i behandlingen. Det kan bli fråga om sociala och medicinska organ, kurs- eller konsultverksamhet av olika slag, arbetsförmedlingens olika former m m. Användandet av olika sociala hjälpkällor får inte minst betydelse i de familjer där det dåliga förhållandet mellan makarna bedöms som mer eller mindre opåverkbart eller kroniskt, men där tanke på skilsmässa ändå inte kommer upp. I t ex en familj med en alkoholmissbrukande eller arbetsovillig make och far kan kolonivistelse för barnen, husmorssemester för hustrun eller sociala åtgärder av annat slag underlätta situationen när svårigheterna är som störst.

Som behandlingsform inom familjerådgivningen vinner *grupparbete* allt större insteg. Detta kan ha dels pedagogiskt, dels rådgivande och terapeutiskt syfte och kan försiggå under olika former, antingen med deltagare från allmänheten eller från byråns klientel.

Vid en socialpsykologiskt inriktad verksamhet förefaller det mest ändamålsenligt med den form som i litteraturen benämns *gruppkonsultation*. Denna form bygger till stor del på samma principer som social casework och är mer av stödjande och rådgivande karaktär än ren gruppterapi. Gruppkonsultationen är en form som befunnits synnerligen lämplig, praktisk och användbar för en familjerådgivning, varför dess utvecklingsmöjligheter bör stimuleras och stödjas. Vid Stockholms stads byrå har vi haft en del grupper av denna typ, men anser oss ännu vara på nybörjarstadiet. Det har inte heller visat sig lätt att få för ändamålet utbildad personal.

Föräktenskaplig rådgivning

En alldeles speciell kategori av rådgivning utgör den föräktenskapliga, som dels handlägger särskilda individuella problem, dels ger allmän upplysning. Såväl familjerådgivare som läkare blir engagerade i detta arbete, som dock endast utgör en ringa del av familjerådgivningens arbete.

Många såväl unga som mognare människor kan i speciella hänseenden behöva råd och hjälp, då de står i begrepp att ingå äktenskap. Det kan vara fråga om att förena sig med en förut psykiskt sjuk person, viss tvekan om giftermålet ingås på grund av graviditet, uppgivande av en anställning för flyttning till annan ort m m, som kan göra kontrahenterna obeslutsamma och rådvilla. Dessa ärenden handläggs på ungefär samma sätt som övriga rådfrågningsfall av personlig natur, men med speciell hänsyn till den föräktenskapliga situationen.

En familjerådgivning måste också vara beredd att ta emot unga par, som vill förbereda sig och planera för äktenskap och familjebildning med

stöd och hjälp från sakkunnigt håll. I samtal med dessa äktenskapskandidater behandlas betydelsen av att förstå äktenskapets innebörd, sig själv och den andra parten. Diskussion kring den sexuella anpassningen blir ofta aktuell. Vidare berörs den ekonomiska planeringen och äktenskapets juridik samt de speciella frågor som kan komma upp i enskilda fall. Parterna bör även, om de så önskar, ges möjlighet till läkarkontakter, antingen vid byrån eller genom dess förmedling. Beträffande bosättnings- och hembildningsfrågor kan — utöver den praktiska verksamhet som företas i familjerådgivningens regi — hänvisning ske till konsulentverksamhet, då sådan förekommer, till kurser och till facklitteratur.

Äktenskapskurser i familjerådgivningens regi och individuell föräktenskaplig rådgivning redovisas av jur kand Birgitta Linnér i detta nummer.

Målsättningen

Målsättningen för arbetet i de enskilda fallen är inte att åstadkomma perfekta äktenskap och lyckliga parter. Det vore att spänna bågen för högt. Målsättningen måste liksom arbetet i sin helhet vara realistisk. Man vill att makarna skall kunna tala med varandra även i frågor av känslomässig natur och i fortsättningen klara ansvaret för familjen gemensamt. Erfarenheten av kontakten med familjerådgivningen bör ha inneburit en personlighetsutveckling för båda, som gör att de fungerar annorlunda än förut och att de själva kan tro på att de har konstruktiva krafter och förmåga att framdeles reda upp oundvikliga problem tillsammans. De bör ha mer att hämta ur sin gemenskap än tidigare och respektera, eller åtminstone acceptera varandra. Livet har kanske inte blivit enklare för dem men deras personliga resurser som människor, som föräldrar och som parter i en gemenskap bör ha ökat. Har bara en del av detta vunnits, så har familjerådgivningskontakten ändå öppnat vägen mot förbättrade personliga relationer, med allt vad det betyder ifråga om positiva återverkningar.

Äktenskapskonflikter och deras återverkningar i personligt och socialt hänseende gör familjerådgivningsverksamheten till en viktig samhällsangelägenhet. För den enskilda människan betyder familjerådgivningen att hon vet vart hon skall vända sig med sina familjebekymmer, som numera anses så vitala, att de fordrar sakkunnigt bistånd. De i de psykosocialt inriktade familjerådgivningsbyråerna använda arbetsmetoderna med casework som den grundläggande insatsen har visat sig positiva i arbete med känslomässigt störda relationer. På nuvarande stadium i familjerådgivningens utveckling kan det dock bara vara en fråga om arbetshypoteser, som inte är teoretiskt fullt underbyggda. Det måste därför anses synnerligen angeläget att få till stånd undersökningar och forskning i äktenskapens och familjernas problematik och behandling.

Psykologiska synpunkter på äktenskapsdynamik och relationsbehandling

Av psykologen fil lic ANNASTINA RILTON

De i artikeln redogjorda erfarenheterna och den teknik som formuleras, har hämtats från Stockholms stads familjerådgivningsbyrå. På många andra institutioner bedrivs emellertid motsvarande familjerådgivande verksamhet och samtliga dessa institutioner har samma socialetiska grundåskådning: familjens betydelse för individens psykiska och fysiska välbefinnande och likaså äktenskapsrelationens avgörande betydelse för familjens mentala hälsa. På de olika institutionerna omfattas också allmänt den åskådningen att symtomen kan härledas ur grundkonflikten.

Äktenskapsdynamiken

När vi beskriver mans och hustrus förhållande till varandra som dynamiska processer kan det förefalla som om det enbart vore att ge ett svårförståeligt namn åt något självklart och allbekant. Vi vet att man och hustru är känslomässigt starkt engagerade i varandra precis som vi vet att barn—föräldrarelationen innebär en stark bindning från ömse håll. De starkaste kärleks- och hatkänslorna riktas mot familjemedlemmarna, får sitt innehåll och sin utformning inom familjens ram och lämnar betydelsefulla bidrag till individens karaktärsdaning, de kan öka möjligheterna för individens utveckling och mognad eller hämma honom och hindra honom utveckla sina inneboende möjligheter. För att förstå förutsättningarna för äktenskapsrådgivning, dess arbetsinriktning och målsättning kan de dynamiska processerna i äktenskapsrelationen vara lämplig utgångspunkt. Den ger oss tre aspekter på äktenskapsrelationen som också utgör det genomgående temat i denna artikel.

Relationsdynamiken innebär i första hand att vi förskjuter vår observation från den enskilde individen, alltså från mannens specifika relation till hans hustru och från hennes motrelation till honom, och i stället betraktar vi man och hustru som deltagare i relationsprocesser. Varje äktenskap kan beskrivas som en psykodynamisk helhet med sitt karaktäristiska psykologiska relationsmönster, resultatet av det känslomässiga utbyte som fortgår mellan man och hustru. Givetvis innebär det inte att bortse från mannens och hustruns personligheter och deras karaktäristiska sätt att bemöta andra människor, men dessa personligheter uppfattas inte som i första hand fristående utan som medverkande i ett för parterna karaktäristiskt samspel.

Beskrivningen av de äktenskapliga relationerna som dynamiska processer gör oss uppmärksamma på en annan viktig faktor. Med orden dynamik och processer vill vi poängtera det rörliga, levande och föränderliga i det känslomässiga förhållandet mellan människor. För de flesta människor innebär äktenskapet en intensiv två-personers-relation med en fysisk och psykisk intensitet som gör varje skiftning i känsloläget märkbar och betydelsefull och som omformar relationens känslokvalitet. Dessa fluktue-

rande känslosamspel kan vara övergående episoder, men de kan också förändra det underliggande grundförhållandet mellan parterna i positiv eller negativ riktning. Jag skall utveckla denna tankegång närmare i nästa avsnitt men behöver först klarlägga skillnaden mellan medvetet och omedvetet, den tredje väsentliga faktorn i relationsdynamiken.

En av psykoanalysens numera accepterade tankegångar utvecklar skillnaden mellan medvetna processer och omedvetna. Som medvetna psykiska processer betecknar vi alla psykiska skeenden vi klart vet om och vanligen kan formulera, t ex perceptioner utifrån, tankar, dagdrömmar, känslor, önskningar, behov. De kan glida undan från uppmärksamheten och vi säger då att de är förmedvetna, dvs de kan åter bli föremål för vår uppmärksamhet och vår kännedom. Det finns också psykiska processer som är omedvetna, antingen har de aldrig varit medvetna eller har de förlorat sin medvetenhetskvalitet genom att avvärjas, förnekas, bortträngas. Vi kan ha omedvetna driftsönskningar, omedvetna föreställningar, tankegångar, fantasier, omedvetna ideal och omedvetna känslor och avvärjningar. Stora delar av personligheten kan genom olika avvärjningar förpassas från det kända och erkända medvetenhetsfältet och förbli för individen obekanta delar av honom själv. Därmed har de omedvetna processerna inte förlorat sin psykiska energi, de fortsätter att utöva sin påverkan på individen och strävar efter tillfredsställelse och uttrycksformer.

I relationen människor emellan utspelas inte bara medvetna känslor och tankar utan även omedvetna. Det är de omedvetna processerna i relationen vi ett ögonblick skall stanna inför. En man kan jämsides med sin realistiska uppfattning av sin hustru på ett omedvetet plan också önska att uppleva henne som sin mor. Han kan ha en idealiserad fantasibild av sin mor som han förväntar hustrun skall motsvara, eller han kan ha en förvrängd föreställning om en bestraffande mor som han fruktar hustrun skall efterlikna. Hustrun i sin tur besvarar hans appeller utifrån sina förutsättningar: tillfreds med att vara moderlig tillfredsställer hon honom med sina omsorger eller väcker hans ångest genom sin dominans; ångestfylld inför modersrollen besviker hon mannen; besviken på hans, i hennes föreställningsvärld, bristande manlighet föraktar hon honom; längtande efter en faderlig make söker hon göra honom till en fadersgestalt osv. Det finns oändligt många möjligheter för båda parters samspel kring enbart detta tema och inom varje äktenskap löses det enligt sitt karaktäristiska mönster. Lösningen är dock inget statiskt tillstånd utan fluktuerar mellan tillfredsställande balans, besvikelsens dissonanser, ångesttillstånd och aggressivitet.

Erfarenheter från familjerådgivande verksamhet säger oss också att en viss specifik händelse i äktenskapet kan för mannen och hustrun ha en innebörd som för båda visserligen var okänd men dock leder till en ge-

nomgripande förändring i deras inbördes förhållande. T ex när första barnet föds förändras inte bara två-relationen till en tre-relation med alla de reala konsekvenser det innebär. Detta barn kan hos endera eller båda parter åter aktivera en gång genomlevda konflikter som inte heller nu kan lösas på ett positivt sätt. Vreden mot en inkräktare, under barndomen ett syskon och nu det egna barnet, kan bli dominerande och starta ständiga men omedvetna aggressioner hos mannen mot hustrun, som han omedvetet fantiserar överger honom. Ångest för omedvetna och skuldbelagda sexualkänslor till modersgestalten kan göra hustrun sexuellt tabu för honom. Hustruns omedvetna rivaliseringstendenser kan göra det omöjligt för henne att samordna omsorger om mannen och barnet etc. Dessa mannens omedvetna föreställningar om att ha blivit övergiven av sin hustru kan få en bekräftelse från hustruns sida genom hennes rivaliseringskonflikt och denna ökas genom mannens dolda men märkbara aggressivitet. Alltför ofta är ingendera varse vad som försiggår inom dem och mellan dem, men båda märker att irritation, avsmak, vredesutbrott, kallsinnighet efterträder den tidigare goda samhörigheten. Så småningom kan också utformas vad vi kan kalla de äktenskapliga symtomen, exempelvis bristande känsloengagement och likgiltighet för varandra, otrohet, alkoholism, svårigheter med barnuppfostran och manifesta barnneuroser. Många andra för parterna obemärkta händelser kan ha en omedveten innebörd som omvandlar deras inbördes samspel, t ex när ungdomarna lämnar hemmet och man och hustru åter hänvisas till varandra; ett dödsfall bland nära anhöriga som väcker omedvetna skuldkänslor; misslyckanden i arbetet som sårar självkänslan; skuldbelagd framgång i arbetet som aktiverar straff-föreställningar.

Det gemensamma och karaktäristiska draget är att livssituationer av glädjande eller smärtsam natur för äktenskapsparterna dessutom har en individuellt omedveten innebörd och kan aktivera djupgående konflikter. Därmed förändras också relationsprocessernas balans och ett samspel startar som antingen kan ta en för parterna godtagbar form eller kan lösa de omedvetna konflikterna eller i sämsta fall låsa fast dem. Mannens och hustruns önskan om ett bättre förhållande mellan dem kan vara förgäves och de kan stå maktlösa inför att förändra känslorelationer de inte förstår upphovet till eller meningen med men som de båda aktivt deltar i att framprovocera och besvara.

Förutsättningarna för relationsbehandling

Intensiteten och intimiteten i man-hustru-relationen innebär att relationsprocesserna inte bara är, om vi lånar ett bildspråk från fysiken, högt laddade med energier utan också med energier av olika kvaliteter, alla nyanser av kärlek och aggressioner. Konfliktmöjligheter finns alltid till-

städes och vi utgår ifrån att konflikter tillhör normaläktenskapet. Äktenskapet är en av de givna tummelplatserna för konflikternas uppkomst och utlevelser men ger också potentiella möjligheter till deras lösning. Med denna grundåskådning om konflikter inom äktenskapet som egentligen självklara kvarstår frågan: Hur uppstår så svåra störningar inom äktenskapet att makarna måste göra något åt det?

Låt oss först begrunda vad de själva uppger som orsaker. De kan ha glidit från varandra, känner sig likgiltiga för varandra. Det kan vara otrohet som ständigt upprepas eller en engångshändelse som stör deras samvaro. Det kan vara karaktärsdrag hos den ena parten som den andra bittert klagar över och inte står ut med, t ex dominans, slarv, pedanteri, slöseri, opålitlighet. Det kan vara alkoholism, hasardspel, asocialitet, sjukdom (vanligen psykisk). För familjerådgivaren uppstår två frågeställningar: Hur har just dessa »symtom» uppkommit inom äktenskapet och vad betyder de för äktenskapsrelationen i sin helhet? Vilka underliggande konflikter har parterna inte lyckats lösa sinsemellan då konflikterna yttrar sig i manifestationer de inte kan hantera?

Vår erfarenhet säger oss att de av makarna uppgivna problemen i sig inte är av den arten att de skulle vara olösbara. Inte heller de underliggande omedvetna konflikterna, som vi betraktar som de verkliga orsakerna, är »sjuka» eller annorlunda till sin natur, de tillhör normalutvecklingen och så att säga människans psykologiska villkor.

Grundåskådningen om äktenskapskonflikternas normalitet kan kompletteras med en annan grundåskådning: den potentiella möjligheten att förändra den störda relationen till en mer tillfredsställande. Denna möjlighet har dock sina praktiska begränsningar. Utan att närmare gå in på denna svårbedömda fråga och dess teoretiska aspekter vill jag nämna en väsentlig faktor.

De som söker expertis är varse att förhållandena i äktenskapet inte är bra och de önskar en förändring, men de känner sig oförmögna att ensamma åstadkomma denna förändring. Eftersom vi vet att grundkonflikterna är oåtkomliga för de båda makarnas medvetna personlighet men att de samtidigt båda är helt engagerade i den känslomässiga konflikten, är det endast en utomstående som kan vara tillräckligt utanför samspelet för att kunna observera det och endast den som är erfaren och kunnig i personlighetsutveckling och relationspsykologi kan förstå störningens innebörd. Därmed öppnar sig också möjligheterna att förändra en störd, mer eller mindre outhärdlig relation till en för parterna godtagbar. En praktisk begränsning i arbetet hänger ihop med klienternas kapacitet att kunna använda sig av viss relationsbehandling. Familjerådgivaren måste från fall till fall bedöma vilken form av case-work med äktenskapsrelationen som är möjlig och riktig för makarna, mer klargö-

rande eller mer enbart stödjande. Det är inte symtomens art och egentligen inte de underliggande konflikternas svårighetsgrad som avgör behandlingsform utan de båda makarnas personliga kapacitet, t ex att tolerera underliggande ångest när den blir medveten, att kunna ge upp och avstå från olyckliga former av behovstillfredsställelse, att vilja satsa på andra och mer accepterade målsättningar i äktenskapsrelationen.

Relationsbehandlingens målsättning

En god relationsteori har ännu inte utformats som t ex är jämförbar med vår kunskap om individens utveckling. Ännu är vi i begynnelsen av att försöka formulera de iakttagelser vi kan göra om äktenskapsdynamiken. Det hindrar inte att den direkta iakttagelsen på arbetsplatsen ger tillräckligt gott underlag både för ett praktiskt arbete och för att mer allmängiltiga förklaringar om dynamiken i äktenskapsrelationen kan börja formuleras. En sådan formulerad sats ligger till grund för denna uppsats: Familjerådgivaren försöker förstå den för makarna okända och givetvis outtalade innebörden i ett äktenskapsproblem och vet att symtomen, de kända problem för vilka makarna söker, är uttryck för även omedvetna, för makarna liksom för familjerådgivaren okända relationsprocesser som försiggår dem emellan.

Den direkta iakttagelsen och erfarenheten utgör bästa underlaget för en så småningom växande kunskapskropp med formulerade satser, vilkas användbarhet, begränsningar eller osannolikhet går att undersöka och verifiera i arbetet. Den direkta observationen om äktenskapsdynamiken är också den bästa grundvalen för vidareutbildning i relationsbehandlingar. Familjerådgivaren kan i arbetet ömsom iaktta och ömsom formulera och därmed bättre veta vad hon skall söka, dvs vilka ledtrådar som kan ge henne viss insikt i de grundläggande äktenskapskonflikterna.

Jag nämnde tidigare i artikeln en begränsning i makarnas kapacitet att kunna använda sig av viss case-work-behandling. En annan begränsning har föranlett mig att uttrycka mig med förbehåll när jag talat om familjerådgivarens möjligheter att observera, förstå och hantera omedvetna relationsprocesser. Det är självklart att kunskap om det omedvetna är svår att inhämta och kräver en lång utbildning. De som har denna utbildning vet också att insikt i en viss individs omedvetna tar mycket lång tid att nå fram till. Vid äktenskapsrådgivning är det fråga om en akut situation och ofta kort behandlingstid. Det hindrar inte att redan kännedom om att det finns omedvetna relationsprocesser är väsentlig, att den målmedvetna observationen av dem kan förbättras genom stödet från instruktiv handledning, konferenser och institutionens teamarbete och att familjerådgivaren får arbeta med den grad av förståelse hon i en given situation kan nå.

I detta arbete kommer emellertid familjerådgivaren aldrig att förbli en neutral åskådare för makarna, hon blir för dem också part i deras relation till henne. Just detta förhållande ger familjerådgivaren ökat kunskapsmaterial både om de mänskliga relationernas dynamik i allmänhet och om arten, innehållet och uttrycksformerna för just dessa makars relation till andra människor, dvs såsom den utformas till henne. Jag kommer att beröra några allmänna manifestationer av denna klienternas dynamiska relation till familjerådgivaren utan att redogöra för olika former av arbetsteknik eller behandling och deras olika målsättningar.

Man och hustru kommer till familjerådgivaren med motstridiga känslor och önskemål. Med dold eller öppet uttalad aggressivitet ser makarna den enda utvägen i en skilsmässa samtidigt som deras kontakt med familjerådgivaren antyder en outtalad förhoppning om att komma ur sin återvändsgränd och kunna fortsätta äktenskapet med bättre förutsättningar. Familjerådgivarens erfarenhet av denna motstridighet mellan klienterna är också en varningssignal beträffande henne själv, klienterna både avvisar och önskar hennes hjälp. Svårigheterna är förvisso outhärdliga för klienterna, men det är dock just i sina »äktenskapssymtom» de får ett för dem själva förborgat utlopp för önskningar, fantasier, känslor, behov och ideal, som de inte godtar hos sig själva och/eller hos sin partner. Om familjerådgivaren anser det vara möjligt utifrån makarnas förutsättningar att göra dem uppmärksamma på deras ambivalens kan den bli lättare för dem att bära. Ambivalensen är i så fall inte föremål för någon behandling, den är uppfattad och förstådd och accepterandet av den kan göra den möjlig för makarna att vidgå och därmed också att hantera.

På motsvarande sätt är familjerådgivaren föremål för dynamiska relationsprocesser från makarnas sida under hela tiden deras kontakt varar, ty familjerådgivaren är under denna tid en väsentlig person för båda makarna. Denna relation klient—familjerådgivare ger henne rikhaltiga upplysningar om klienternas relationsmönster. Men samtidigt som det ger henne möjlighet till ökad insikt innebär det också en känslomässig påfrestning för henne och en frestelse att lockas in i den relation som makarna utstakar i stället för att observera den och försöka förstå dess innebörd. I makarnas inställning till familjerådgivaren kan avspeglas tillit eller misstro, vänlighet eller aggressivitet, pessimism, realistisk respekt för yrkeskunnandet, förakt, klängighet. Faran för familjerådgivaren ligger i att besvara makarnas relation, känna samma ångest och misstro som makarna, ta parti i deras ömsesidiga stridigheter, bli indignerad eller medlidsam, bli aktiv inför deras otålighet, maktlös och inkompetent i samband med deras förvirrade framställningar och oberäkneliga handlingar. För varje relationsbehandling, oberoende av vilken tillämpad form

som i ett visst fall anses vara den riktiga, är det en fundamental målsättning för familjerådgivaren att observera, försöka förstå och hantera makarnas medvetna och i den mån detta är möjligt omedvetna relation till familjerådgivaren och att motstå frestelsen att direkt besvara den.

Den insikt familjerådgivaren själv kan nå fram till om de dynamiska relationsprocesserna mellan makarna är en första förutsättning för äktenskapsrådgivande verksamhet, men insikten skall också förmedlas till makarna på ett för dem användbart sätt. Om detta lyckas, vad syftar då familjerådgivaren till att uppnå? Vi skulle åter kunna låna en bild från fysiken och beskriva målsättningen så: familjerådgivaren syftar till en omorganisation av de psykiska energierna i relationsprocesserna. Det är en behandling som inte försöker förändra det relationsmönster som är unikt för varje äktenskap. Genom att förstå innebörden i detta unika mönster och inse hur makarna använder de situationer de själva bidrar att skapa och hur de »äktenskapliga symtomen» är ett negativ av dessa mönster kan familjerådgivaren och makarna samverka till en förändring i energibalansen.

Jag nämnde i början av artikeln att vi kan beskriva varje meningsfull relation som dynamiska processer med både positiva och negativa komponenter. I äktenskapet är dessa processer intensiva och de oundvikliga konflikterna löses på ett för makarna karaktäristiskt sätt. I störda äktenskap har relationen förblivit negativt fastlåst. Vi kan inte uppfatta detta tillstånd så att ena parten är ensidigt orsaken, är »den felande», och den andra parten är enbart ett offer. För att förstå den störande konfliktens innehåll och mening måste vi förstå bådas delaktighet även i symtombilden. Varje intensiv känslorelation är mottaglig även för små skiftningar hos endera parten men just denna omställbarhet gör också möjlig det jag kallat energiernas omorganisation. Förändringen vid en relationsbehandling syftar till att hjälpa makarna ur deras fastlåsta negativa åsikter och fantasier om varandra och sig själva och till att uppfatta varandra och sig själva mera nyanserat och mer accepterande. Det innebär inte att makarnas liv härefter är lättare för dem eller mindre konfliktfyllt, men deras egna möjligheter att själva lösa sina konflikter kan ha ökat liksom deras förmåga att lösa nya konflikter. Det skall också betonas att enda utvägen för en klient kan vara skilsmässa, men det är för den enskilde individen en stor skillnad att skiljas i desperation och med övervägande hat- och skuldkänslor eller att känna sig övertygad om att skilsmässa är den riktiga utvägen och att tåla inte bara de yttre svårigheterna utan även de inre konflikter och den ångest skilsmässan medför.

Tillsynsmyndighetens anvisningar Forts från s 236

Då verksamheten omfattar rådgivning i abortförebyggande syfte, skall kurator, om sökanden efter samtalet vidhåller sin abortansökan, hänvisa henne till byråns gynekologiska och — då så finnes påkallat — psykiatrisk konsult. Kurator har att verkställa utredning rörande den abortsökande kvinnans ekonomiska, sociala och personliga förhållanden — då så kräves även genom hembesök. I de fall, där abort kan anses tänkbar på socialmedicinsk eller annan indikation, där sociala miljöförhållanden spela in, skall kurator avge yttrande över fallet, sådant det ter sig i ekonomiskt, socialt och personligt hänseende. Kurator skall, därest indikation för abort icke anses föreligga, genom samtal och med anlitande av de hjälpmedel i övrigt, som kunna stå till buds, hjälpa kvinnan att bedöma sin situation och om möjligt ompröva sin önskan om abort. Sedan frågan om abortansökan avgjorts, skall kurator lämna den hjälp och det stöd, som kvinnans situation påkallar. Där kurator så finner erforderligt, skall hon med till hennes förfogande ställda särskilda medel tillgodose överhängande hjälpbehov hos klient, som icke ansökt om abort eller vars ansökan därom ej beviljats.

Abortsökande kvinna skall alltid beredas tillfälle att få sitt ärende handlagt av kvinnlig kurator.

Läkarnas åligganden

Läkare avses i regel få direkt kontakt med klienten först efter hänvisning från kurator. När anledning därtill finnes, skall läkaren antingen själv ge den rådsökande behandling eller remittera denne till specialbehandling hos annan läkare.

Gynekologisk konsult skall i förekommande fall meddela sexualrådgivning och rådgivning beträffande förebyggande födelsekontroll, däri inbegripet utprovning av preventivmedel.

Gynekolog och — då så finnes påkallat — psykiater skall undersöka varje kvinna, som vänder sig till familjerådgivningsbyrå i syfte att genom byråns förmedling göra ansökan om abort, därest kvinnan efter samtal med kurator vidhåller denna sin önskan. Läkaren skall därvid meddela upplysning om de med abort förenade riskerna av såväl medicinsk som annan art. Gynekologen och psykiatern äro i dylika fall jämställda med läkare i den tjänsteställning, som föreskrives i 5 § kungörelsen den 9 september 1938 (nr 571) med tillämpningsföreskrifter till abortlagen och 6 § kungörelsen den 13 juni 1941 (nr 387) med tillämpningsföreskrifter till steriliseringslagen.

I sin verksamhet har personalen härutöver att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter med avseende å verksamhetens bedrivande, som utfärdas av medicinalstyrelsen och huvudmannen.

Antalet ingångna äktenskap var 1960 för hela landet 50 149. Under samma år upplöstes 8 958 hem genom skilsmässa — en fördubbling på 20 år. Av dessa tal står Stockholms stad för 6 527 resp 1932.

Ett svenskt äktenskap varar genomsnittligt 37 eller 39 1/2 år beroende på om mannen eller hustrun dör först, medan ett äktenskap som upplöses genom skilsmässa genomsnittligt räcker knappa tio år.

Om psykiaterns del i arbetet

Av psykiatern vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå
GÖSTA ODSTEDT

Av föregående artiklar har framgått att Stockholms stads familjerådgivningsbyrå är en social institution där ärendena i princip handläggs av familjerådgivare. I de fall där psykiska symtom föreligger eller befaras föreligga remitteras klienterna till psykiatern. Det rör sig vanligen om akuta eller subakuta insufficienser vilka behöver undersökas och få behandling, särpräglade personligheter som behöver bedömas innan familjerådgivaren eventuellt återtar dem för vidare bearbetning av konfliktsituationen, samt eventuella abortutredningar.

De akuta insufficienserna, som har karaktären av jourfall, utgörs i huvudsak av patienter med starka psykogena reaktioner på akut trauma inom äktenskapet, uppdagad otrohet, motpartens kanske överraskande begäran om skilsmässa eller dylikt. En del av dessa patienter har kunnat klaras av utan mer ingripande åtgärder. I en del fall, några få per år, har tillståndet varit sådant att snabbintagning på psykiatrisk klinik ordnats. Vårdtiderna har mestadels varit relativt korta och efter utskrivningen har patienterna vanligen återkommit till byrån.

De subakuta fallen har mestadels utgjorts av reaktiva tillstånd av astenisk eller neurotisk-depressiv typ. Det har vanligen rört sig om tämligen utdragna tillstånd i anslutning till slitningar och stridigheter inom äktenskapet, och symtomen, oro, sömnlöshet, rastlöshet osv, har ofta varit så lindriga att någon väsentlig nedsättning av arbetsförmågan inte har förelegat. Många av dem har tidigare inte sökt läkare för sina psykiska symtom. Efter psykiatrisk utredning har de vid behov ställts på medikation och fått föreskrifter. De lättaste av dessa fall har sedan fått återgå till familjerådgivaren för fortsatt bearbetning av situationen och har vid behov fått tid för återbesök. De något svårare fallen har fått gå mer eller mindre regelbundet hos psykiatern för kontroll samtidigt som de har gått hos familjerådgivaren. Patienter med svårare tillstånd, framförallt labila och svårberäkneliga, har helt övertagits av psykiatern som sedan skött kontrollen tillika med bearbetningen av konfliktsituationen. Ibland har det då visat sig lämpligt att motparten gått kvar hos familjerådgivaren, vilket vanligen kräver täta konferenser. I en del fall har det visat sig vara lämpligast att psykiatern helt övertar också den andra parten även om vederbörande inte för egen del behöver gå hos läkare. Det förekommer naturligtvis också att en del av de subakuta fallen remitteras till psykiatrisk klinik eller poliklinik eller medicinsk poliklinik för vidare utredning och behandling.

Bedömningsfallen är en stor grupp. Dessa utgörs i huvudsak av patienter som inte varit psykiskt sjuka i trängre mening men som företett särdrag och egenheter som motiverat undersökning. En stor del av dessa patienter har efter utredning återgått till familjerådgivaren, som sedan i vanlig ordning skött bearbetningen av konfliktsituationen. En del av dem

har helt eller delvis övertagits av psykiatern i enlighet med vad som ovan skildrats. Inte så få av bedömningsfallen har gällt patienter där motparten bestämt ansett att vederbörande är psykiskt sjuk. Så har emellertid sällan varit fallet, det har istället rört sig om ett ändrat beteende i anslutning till otrohet, långvariga slitningar eller dylikt, där motparten inte vill acceptera annan förklaring än att vederbörande »måste vara sjuk på något sätt». Dessa fall kan ibland klaras med en enda konsultation men ibland kan de bli ganska tidsödande och resulterar en del gånger i en ganska långvarig bearbetning av den part som utpekar den andre som psykiskt sjuk.

När det vid tidsbeställning hos byråns föreståndare befinns att svårigheterna i äktenskapet helt domineras av alkoholproblem hänvisas fallen till någon alkoholpoliklinik. Om vederbörande inte vill gå till någon sådan institution eller om det först senare blir klart att alkoholmissbruk föreligger föreslår familjerådgivaren att vederbörande skall konsultera psykiatern. Sådana förslag stöter ibland på motstånd men vanligen accepteras de, åtminstone så småningom. Efter psykiatrisk utredning och vidare samtal om situationen brukar patienterna sedan acceptera behandling vid alkoholpoliklinik. Vanligen får de då gå kvar hos psykiatern för bearbetning av äktenskapsproblemen parallellt med att de behandlas vid alkoholpolikliniken.

Om under pågående bearbetning av en konflikt det inträffar en icke önskad graviditet med abortönskan görs i vanlig ordning utredning och skrivs intyg i samarbete med familjerådgivaren och byråns gynekologiske konsult.

På grund av byråns målsättning och den gallring som sker vid telefonanmälningarna förekommer få fall av psykoser, alkoholism och aborter, då dessa kategorier hänvisas till andra institutioner.

Psykiatriker brukar ibland fråga hur samarbetet fungerar och om det inte är riskabelt att inte samtliga fall först kontrolleras av läkare. Enligt erfarenheterna av uppläggningen vid denna byrå fungerar systemet bra. Huvudparten av klientelet är inte psykiatriskt, det rör sig om relationsstörningar av mer allmänmänsklig art. Den erfarenhet och kompetens som medarbetarna besitter gör att de väl inser, när psykiatrisk konsultation behövs och att de hellre remitterar en gång för mycket än för litet. Samarbetet underlättas också av att det dagligen ges tillfällen till informella konferenser.

Konsulternas arbete i individuella ärenden

Av familjerådgivarna Birgit Holmqvist och Ingrid Sjöberg

Psykiatriska ärenden

Den direkta kontakten med klienterna får psykiatern först efter hänvisning från familjerådgivaren och i ca 25 procent av samtliga på byrån handlagda fall. I övrigt sker samarbetet med psykiatern, liksom med de övriga konsulterna, dels i teamkonferenser, dels i underhandssamtal, ifråga om enstaka ärenden. Det ingår i familjerådgivarens uppgift att bedöma om en klient är i behov av kontakt med psykiater och/eller att få en klient att acceptera sådan kontakt.

I en del fall begär klienten själv läkarkontakt på grund av olika nervösa symtom i samband med äktenskapskonflikten, i andra fall är det av vikt att psykiatern kopplas på för diagnostisering och bedömning, medicinering, remisser till annan adekvat vård, sjukintyg o s v.

Vidare kan det ibland vara nödvändigt med en tids psykiatrisk behandling som ett led i relationsbehandlingen och i enstaka fall kan det bedömas som lämpligast att den ena maken har kontakt med familjerådgivaren, den andra med psykiatern, utan att det behöver föreligga något direkt eller uttalat behov av psykiatrisk behandling.

Följande komprimerade situationsbilder skall försöka ge exempel på olika tillfällen, då psykiatern anlitas.[1]

I ärendet fru X är hustrun vid första kontakten med byrån i ett mycket uppskärrat tillstånd på grund av att mannen har vänt sig till advokat och begärt skilsmässa. Hans motiv härför är »djup och varaktig söndring» samt att han träffat en annan kvinna, som han blivit intresserad av. Makarna har redan före hustruns besök här varit till medlare, som framhållit för henne att mannen har en mycket klar skilsmässoönskan och att det inte går att tvinga honom kvar i äktenskapet, något som hustrun inte kan acceptera utan vill att medlaren skall vägra skriva ut medlingsintyg.

Genom kontakten med familjerådgivningsbyrån hoppas hustrun att »någon utomstående» skall få mannen annorlunda och få honom att förstå hur påtrestande och svår han varit och är för hustrun. Han måste be om förlåtelse för sitt beteende mot henne. Hon anser att mannen måste vara sjuk, eftersom han vill skiljas och anser att han måste tvingas till psykiater.

Fru X är oerhört aggressiv och anklagande, när hon talar om mannen och beskriver honom som en helt samvetslös person, som behandlat henne mycket illa under hela äktenskapet, medan hon samtidigt framhåller att hon älskar mannen och inte kan leva utan honom.

Under samtalet med familjerådgivaren framkommer att fru X, som i vanliga fall tydligen är mycket arbetsam, energisk och dugande, nu har ytterligt svårt att sköta sitt arbete. Hon känner sig totalt »förstörd» och ter sig även emotionellt mycket labil och uppagiterad. Hon förefaller tidigare ha klarat många svårigheter i äktenskapet och har troligen varit den starka och dominerande i

[1] Här återgivna ärenden är inte autentiska men har verklighetsunderlag. Eftertryck och referat undanbedes.

familjen, och den som alltid drivit sin vilja igenom på väsentliga punkter. När hon nu möts av mannens fasta och målmedvetna beslut att lämna henne, har hon tappat fotfästet och kan inte se realistiskt på den aktuella situationen och förstå att hon genom sin aggressivitet mot mannen driver honom än mer ifrån sig. När hon i samtalet upplever att man inte kan ge henne någon absolut garanti för att mannen skall ändra inställning till skilsmässa och att ingen utomstående kan tvinga honom att stanna kvar i äktenskapet, blir fru X desperat. Hennes resonemang är en kastning mellan de grövsta och bittraste anklagelser mot mannen, självömkan, och uttalanden om att hon älskar mannen, att hon inte kan leva utan honom, och att allt skall bli så bra igen, om han bara inser vad han gjort och ber om förlåtelse. Hon återkommer gråtande till att hon inte kan leva utan honom, och säger att hon aldrig kommer att gå med på skilsmässa. Antyder att hon dagen före besöket hade gett sig iväg hemifrån på natten, därför att hon inte tyckte att hon orkade längre. Fru X befinner sig alltså i en akut desperat situation, som gör henne oåtkomlig för resonemang eller personlig bearbetning. Hon är i så pass dåligt psykiskt skick att hon endast med stora svårigheter kan hålla sig uppe på arbetet, där hon bara gråter, och då hon även har problem med sömnen och uttalar självmordshot (även om det kanske inte är allvarligt menat) föreslås hon omedelbar kontakt med byråns psykiater, vilket hon tacksamt accepterar.

Motiveringen för läkarkontakten är dels att få en bedömning av risken för desperata handlingar från hustruns sida i den akuta konfliktsituationen, dels för ställningstagande till eventuell sjukskrivning eller remiss till psykiatrisk klinik för inläggning, eller om hustrun genom kontakten med psykiatern och medicinering kan få hjälp att komma i sådan psykisk balans att hon kan medverka till ett accepterande av sin situation eller till att stå ut med svårigheterna.

Vid kontakt med psykiatern konstaterades behov av intagning på sjukhus vilket hustrun även accepterade.

I en situation som den ovan beskrivna kan ärendet, i och med sjukhusintagning eller behov av längre kontakt med läkare, övergå till att bli ett psykiatriskt fall, där klientens individuella problem måste beaktas före den äktenskapliga relationen. En bestämd differentieringsuppgift föreligger således vid en familjerådgivningsbyrå.

Akuta fall eller jourfall förekommer inte i någon större utsträckning, men det innebär trots detta en trygghet för såväl klient som familjerådgivare att möjlighet till snabb läkarkontakt finns genom att rådgivningsbyrån har en psykiatrisk konsult fast knuten till verksamheten.

MAKARNA Y är båda inställda på kontakt med familjerådgivningsbyrån och båda ringer med några minuters mellanrum och beställer tid.

Mannen säger att det är familjetrassel och att det är »alldeles omöjligt» vissa perioder, men så går det ett tag igen. F n dock mycket akut, varför han ber om förtur.

Hustrun säger att det just nu är så tillspetsat mellan makarna att de inte kan tala med varandra. De måste få hjälp omgående för att få en ändring till stånd. Hon säger sig inte veta om att mannen ringt.

Vid samtal med makarna framkommer mycket klart att var och en anser att den andra parten har fel ifråga om åsikter och attityder och båda är ganska envetna och driver var och en sina synpunkter utan riktig vilja till förståelse för motpartens sätt att se och reagera.

Trots att det gäller ett tjugoårigt äktenskap med flera barn, och där makarna är öppna och välbegåvade, förefaller det som om de inte riktigt känner varandra på ett djupare plan. Bristen på självinsikt är också påtaglig hos båda i början av kontakten.

Problemet som hustrun ser det är att makarna inte kan komma överens känslomässigt på grund av temperamentsolikheter och att motsättningarna förelegat under hela äktenskapet men att hustrun tidigare orkat med motpartens envishet och självgodhet på ett bättre sätt än nu.

Problemet som mannen ser det är hustruns behov att dominera och att aldrig kunna medge något fel för egen del.

Problemet som familjerådgivaren ser det är att hustrun börjat tröttna på mannen och upplever honom som alltför krävande, framförallt sexuellt men även på det personliga planet. En påtaglig bindning föreligger dock mellan makarna och de torde ha svårt att komma ifrån varandra även om de, i den aktuella konfliktsituationen, som utlösts av olika uppfattning om en relativt bagatellartad händelse, upplever att de inte kan stå ut med varandra och beskyller varandra för att ha fel uppfattning både om fakta och i största allmänhet.

Hustrun upplever mannen som en barnsligt bullrande och krävande egoist utan verkligt hänsynstagande till annat än egna önskemål och med behov att trampa ner hustrun. Mannen upplever å andra sidan hustrun som den dominerande och känner sig nedtrampad i sin roll som familjefar och försörjare.

I familjerådgivarens *plan* för samtalen med makarna är linjen i första hand att försöka förklara vardera makens personlighet och attityder för den andra parten och sedan att hjälpa makarna till en bättre självinsikt och förståelse för hur de egna reaktionerna och attityderna påverkar relationen mellan dem.

Motivering för kontakt med psykiater

Efter en del samtal med vardera maken, som medför att de börjar kunna resonera med varandra, följer ett behov hos dem båda att tillsammans gå igenom och penetrera varandras sätt att uppfatta och uppleva tillvaron, att verkligen lära känna varandra och försöka respektera varandras värderingar. Detta medför å andra sidan långa och tröttande nattliga samtal, vilket rubbar deras sovvanor. Önskan från båda till en omvärdering av motparten och bearbetning av egna attityder upplevs som nödvändig men tröttande, och båda gör framställning om kontakt med byråns psykiater för att tillfälligt få något att sova på samt lugnande och stärkande medicin tills den mer akuta krisen är över.

I detta fall blir kontakten med psykiatern kortvarig och inriktad enbart på den medicinska aspekten och effekten av medicineringen.

Konferens mellan psykiatern och familjerådgivaren sker under hand i ärendet.

När det gäller makarna Z, säger hustrun vid anmälan att mannen är otrogen sedan ett par år tillbaka men att han »förstås» förnekar detta. Hustrun är mycket pressad av det spända förhållandet mellan makarna och vet inte hur hon skall orka med.

Det rör sig här om ett mer än tjugofemårigt äktenskap med en numera gift dotter. Relationen mellan makarna förefaller ha varit tillfredsställande tills för ett par år sedan, då hustrun råkade ut för en olyckshändelse, som medförde att hon måste ligga på sjukhus några månader.

Hustrun upplevde att mannen under den tiden förändrades från att ha varit snäll och vänlig till att bli otålig och ovänlig mot henne och han besökte henne inte heller på sjukhuset så ofta som hon skulle önskat. Hans attityd mot henne

fortsatte även sedan hon kommit hem och hon blev mer och mer övertygad om att mannen tröttnat på henne och börjat intressera sig för någon annan, och hon fick känslan att »den andra» var en ung flicka på mannens arbete.

Fru Z började passa mannen vid hans arbetsplats och anklaga honom för att ha ett förhållande med den unga flickan, om han kom hem något senare än han brukade. Mannen förnekade att det förekommit något mellan honom och flickan ifråga och började istället anklaga hustrun för att vara sjukligt svartsjuk.

Det framgår av hustruns berättelse att mannen bytt anställning, (för hustruns skull) varför han inte har möjlighet träffa den andra på arbetet men trots att hustrun inte har några faktiska bevis, är hon övertygad om att mannen fortsätter kontakten med den andra kvinnan. Hans otrevliga sätt mot hustrun gör henne säker på att han är otrogen. Hon har blivit mer och mer uppfylld av misstankar och funderingar och kommit fram till att mannen aldrig älskat henne utan gift sig med henne av medlidande, därför att hon blev gravid med dottern före äktenskapet.

Hustrun har numera mycket svårt att vara tillsammans med mannen intimt och det medför allvarliga konflikter, då mannen har ett påtagligt sexuellt behov.

Fru Z säger att hon försökt komma över sin förtvivlan över att mannen är otrogen och hon har hoppats att hans intresse för den unga flickan skulle gå över (»gubbsjuka») men nu orkar hon inte längre kämpa ensam utan måste få hjälp av någon utomstående. Med *hjälp* avser hon framför allt att få mannen att erkänna otroheten. Det framgår också att så fort mannen går hemifrån får hon starka ångestkänslor och vet inte vad hon skall ta sig till. På fråga om det kanske skulle underlätta för henne att ha ett arbete, framkommer att hon försökt arbeta och då känt sig lugnare men att hon på grund av fysisk klenhet efter olycksfallet inte orkar.

Familjerådgivaren uppfattar problemet så att hustrun troligen lider av en svartsjuka som ligger utanför det normal-psykologiska området och föreslår henne kontakt med psykiater, särskilt på grund av de svåra ångestkänslor hon upplever. Hon vill gärna gå till psykiatern men vill inte att mannen skall få veta det, eftersom han ständigt framhåller att hon är sjuk och i så fall skulle få stöd för sina åsikter.

Vid samtal med mannen bekräftas intrycket att det rör sig om ett patologiskt tillstånd hos hustrun. Mannen säger sig ha upplevt äktenskapet som tillfredsställande till för ett par år sedan och att hustruns idé att han gift sig med henne av medlidande är helt felaktig (skulle han i så fall ha fortsatt att vara gift med henne så länge?). Förändringen i deras relation kom enligt mannen i samband med hustruns sjukhusvistelse, då hon var ganska nere. Mannen är medveten om att han den tiden försummade hustrun en del och att han var trött och okoncentrerad, när han besökte henne, på grund av att han samtidigt hade vissa problem med några underordnade på sin arbetsplats.

Från början förstod mannen inte allvaret i hustruns anklagelser utan tog det som ett skämt och skämtade tillbaka med henne på ett sätt, som hon tidigare alltid förstått och accepterat. Han har sedan på olika sätt (bl a genom arbetsbyte) försökt lugna hustrun och visa att hennes misstankar var felaktiga, men när de aldrig släppte utan tog sig mer och mer påtagliga uttryck, tröttnade han, och han är medveten om att hans nuvarande attityd mot hustrun kan bli både ovänlig och oförskämd. Han är helt uttjatad och det har låst sig för honom, så att han inte ser någon utväg att nå kontakt med hustrun. Han har föreslagit henne läkarkontakt men hon tillbakavisar indignerat att hon skulle vara sjuk.

Han har ibland funderat på skilsmässa men tycker det är svårt att lämna hustrun, som han betraktar som sjuk och som han levt lyckligt och harmoniskt med under så många år tidigare. Han skulle gärna se att hustrun kunde få psykiatrisk hjälp och är själv villig till samarbete för att bättre förstå hur han skall vara mot hustrun.

I detta fall är kontakten med psykiatern för hustruns del helt självklar och hon är också hjälpsökande på grund av den ångest hon upplever. I andra fall kan det vara svårare att få den svartsjuka parten att förstå meningen med läkarkontakt, då problemet ju gäller motparten. Det kan också vara svårt att bedöma i vilken mån det rör sig om en helt obefogad svartsjuka.

Vid nytt samtal med hustrun går hon med på att mannen får veta att hon har kontakt med psykiater för att vi skall kunna samarbeta om äktenskapet.

I MAKARNA Ö:S *fall ringer mannen och beställer tid och säger att hustrun är* synnerligen missnöjd med honom. Han vet inte om hon vill ha skilsmässa eller inte men hon tar själv inga initiativ. Allt är hopplöst och besvärligt hemma och mannen känner att något måste göras för att förbättra situationen med tanke på att det finns flera barn. Han vet inte om hustrun vill komma till byrån.

Han får en tid för samtal, men det är hustrun som kommer först, då mannen fått förhinder. Hon säger sig komma mycket motvilligt, tycker det är så omöjligt att tala om problemen, därför att hon blir så upprörd. F ö känner hon sig inte i stånd att samla ihop sina kaotiska känslor och fatta ståndpunkt till hur hon vill ha det. Det är så många problem och svårigheter att hon inte vet vad hon skall säga.

Det framkommer emellertid under det första samtalet att det som hon upplever som svårast är att gamla konflikter, som inte lösts riktigt tidigare, av en händelse kommit upp i medvetandet och nu förgiftar atmosfären mellan makarna. Det gäller en tillfällig otrohet från mannens sida i samband med näst sista barnets födelse.

Båda makarna har varit gifta tidigare och mannen är tio år äldre än hustrun. Han har ett par barn i sitt föregående äktenskap medan hustrun var barnlös i ett kort och stormigt äktenskap, där båda makarna var alltför unga och omogna för att klara upp sitt samliv.

Nuvarande äktenskap ingicks när hustrun blev gravid och barnen har sedan följt ganska tätt och är fem stycken mellan tolv och fyra år. Mannen, som i början av äktenskapet hade relativt goda inkomster, har sedan tidvis varit sjuklig och ekonomien har de sista åren varit hårt ansträngd och periodvis har makarna måst anlita socialvården, vilket hustrun upplevt som en social deklassering. Genom arbetsbyte har mannen återigen fått bättre ekonomiska villkor, men gamla stridigheter, missförstånd och besvikelser ligger som en surdeg i äktenskapet och framför allt känner hustrun sig missnöjd och upplever ett visst förakt för mannen, som försatt henne i denna besvärliga situation. I synnerhet har det blivit svårt med den sexuella kontakten, där hustrun känner sig totalt likgiltig för mannen och helst inte vill ha med honom att göra, medan han har ett mycket uttalat sexuellt behov.

Hustruns avståndstagande attityd mot mannen har medfört att han tror att hon är intresserad av någon annan och han visar nu för hustrun mycket besvärande svartsjuketendenser utan att det är fråga om något patologiskt.

Hustrun är rätt tung till sin läggning, verkar missnöjd, rättshaveristisk och har en ganska kritisk inställning till omvärlden. Hon har svårt att se och erkänna egna fel och brister, känner sig som en martyr och upplever nu bara orättvi-

sorna i äktenskapet. Hon har inte kunnat komma över mannens tidigare otrohet, som kränkt henne djupt, och i den akuta konflikten ser hon ingenting positivt i äktenskapet.

Mannen är varm och öppen, litet barnsligt naiv med ett livligt och vinnande sätt. Han är beroende av ömhet och omtanke och plågas mycket av hustruns nuvarande kyliga attityd. Är ganska medveten om sina svagheter och medger att han upplever svartsjuka mot hustrun.

Från båda makarnas sida är det emellertid främst tanken på barnen, som gör att ingen innerst inne egentligen vill ha skilsmässa men f n är nog mannen den, som är mest motiverad för en bearbetning av sina attityder och en omställning, som kräver mycket av aktiv insats.

Hustrun är genom sin perfektionism svårare att påverka. Hon säger direkt att hon f n inte har psykiska krafter att bearbeta sig själv och hon är ytterst känslig för påpekanden, som på något sätt kan tas som kritik av hennes sätt att vara.

Efter några samtal med vardera maken står det klart att de spelar ut familjerådgivaren mot varandra och att det blir ytterligare oro mellan dem. Vi kommer då överens om att hustrun, som känner sig trött och pressad av sin arbetsbörda och de krav, som hon upplever ställs på henne i relationen till mannen, skall få tid hos psykiatern. Denne är inställd på eventuellt fortsatt kontakt med hustrun, trots att det inte är fråga om något direkt behov av psykiatrisk behandling. Då hustrun knyter an positivt till den manlige psykiatern sker samarbete mellan läkaren och familjerådgivaren i en fortsatt samtalsbehandling av vardera maken.

Detta medför en viss avspänning mellan dem och gör det i detta ärende möjligt att bearbeta deras relation på ett bättre sätt än man skulle kunnat göra, om båda hade haft kontakt med samma person.

Gynekologiska ärenden

Det är förhållandevis få av familjerådgivningsbyråns klienter, som är i behov av att anlita gynekologisk expertis. Under föregående år besökte 52 klienter gynekologen. Av dessa kom 15 för gynekologisk undersökning och 37 för ett eller flera samtal. Dessa förhållandevis låga siffror beror kanske i stor utsträckning på att det i Stockholm redan finns fristående polikliniker och byråer, vars primära och huvudsakliga uppgift är att hjälpa människor med sexuella svårigheter av olika slag. Dit söker man sig i första hand, när man anser sig ha sina största problem på detta område, medan man vänder sig till familjerådgivningsbyrån med mer allmänt psykologiska äktenskapsproblem. Medverkan av gynekologkonsult blir därför ofta inte aktuell i våra s k korttidsärenden utan fastmer i långtidsärendena, där det så småningom kan stå klart, att det — även om man inte sökt för det — också finns omständigheter i det sexuella samlivet, som man behöver hjälp med. Det kan röra sig om preventivteknisk rådgivning, inprovning av pessar, medikamentell behandling och samtal rörande sexuella problem på en mera medicinsk-psykologisk basis. I det fåtal fall, där en abortutredning blir aktuell vid familjerådgivningsby-

rån som följd av att en oönskad graviditet uppkommit i ett redan påbörjat ärende, är gynekologens roll självklar.

Gynekologkonsultens medverkan i behandlingen kan kanske bäst illustreras med några exempel på till gynekologen remitterade ärenden.

MAKARNA A hade varit gifta något 10-tal år och hade ett par småbarn. De gifte sig mycket unga och närmast av den anledningen att de fick »ärva» en lägenhet. Efter några års äktenskap råkade mannen ut för ett allvarligt olycksfall i arbetet, vilket medförde en relativt lång tids sjukhusvård. I samband med tillfrisknandet märkte hustrun en påtaglig personlighetsförändring hos mannen: han blev rastlös och orolig, vantrivdes på sitt arbete, slutade och började i och med att han friskskrevs en anställning inom ett helt nytt område. Det nya arbetet medförde en del representation, vilket föranledde mannen att börja leva uteliv och missbruka sprit. När hustrun något år senare blev gravid och under den tiden av en del komplikationer tvingades till flera månaders sjukhusvistelse, brydde sig mannen föga om henne. Han drack dagligen, var ute varje kväll och började enligt hustrun visa en hel del nya och mindre sympatiska sidor. Efter hemkomsten från sjukhuset tog han sexuellt avstånd från henne, vilket hon tog mycket illa vid sig av. Hon kände sig ratad som kvinna, blev sur, retlig och ovänlig gentemot mannen och försökte provocera honom på alla vis. Han anlade en kall och oåtkomlig attityd och teg mestadels. Hustrun hoppades att allt skulle ändra sig efter barnets födelse, men trots att det sexuella samlivet så småningom återupptogs — om än i ringa utsträckning — visade mannen aldrig något verkligt intresse för hustrun. Han demonstrerade öppet, att hustrun inte attraherade honom det minsta. Han slöt sig inne i ett skal och hustrun kunde inte nå honom. Själv orkade hon inte reagera lika mycket och lika starkt som i början utan övergick till att anlägga ungefär samma attityd som mannen: knäppte igen om sig själv och förhöll sig reserverad och avvisande.

Hustrun var mjuk, kvinnlig och mycket nyanserad och verkade välbegåvad, var litet reserverad men samtidigt kontakt- och hjälpsökande. Året före kontakten med familjerådgivningsbyrån hade hon blivit intensivt uppvaktad av en annan man. Denna uppvaktning, som aldrig ledde till någon intimare kontakt, fick hustrun att uppleva sitt värde som kvinna och den känslan medförde, att hon kunde släppa på sin krampaktiga reservation mot mannen. Detta påverkade mannen i positiv riktning och förhållandet blev litet bättre mellan makarna, även om någon gemenskap inte kunde byggas upp.

När hustrun — på förtur — kom till familjerådgivningsbyrån hade mannen för någon vecka sedan deklarerat, att han var kär i en annan kvinna och att han ville skiljas för att kunna gifta om sig med henne. Hustrun blev helt förtvivlad inför det beskedet, kände att hon trots allt fortfarande tyckte om mannen. Hon hyste dessutom oro inför tanken att stå helt ensam med barnen.

Mannen var allvarlig, hämmad och föga spontan och gav inte alls intryck av att ha det kontaktyrke han enligt hustrun hade. Han var svår att etablera kontakt med och lossnade först, när han fick tala om sitt förhållande till den kvinna han blivit förtjust i och vad hon betytt känslomässigt för honom. Att fortsätta äktenskapet efter en sådan upplevelse var för honom en omöjlighet. Skilsmässa var oundviklig men han kunde tänka sig att skjuta på denna några månader. Äktenskapet hade mest betytt besvikelse för honom: makarna var alltför olika för att passa ihop. Han tyckte dock fortfarande om hustrun på sätt och vis men betonade att han inte var kär i henne. Han var medveten om att hust-

run ville fortsätta äktenskapet och att hon var inställd på att försöka reparera de närmaste månaderna. Hans egen inställning förändrades dock inte av detta.

Under pågående kontakt med familjerådgivningsbyrån återupptog makarna — på mannens initiativ — den sexuella samlevnaden, som de nu kom att uppleva på ett helt annat sätt än tidigare. Trots detta var de känslomässigt mycket långt ifrån varandra och i vardagslivet fanns ingen gemenskap. Hustrun började dock bli medveten om sitt starka beroende av mannen, vilket hon aldrig vågat tillstå än mindre visa och upptäckte också, att hon låtit barnen och hemmets skötsel gå före omtanken om mannen. Men mannen hade heller aldrig gjort något för att uppfylla hennes behov av trygghet och ömhet och hon hade känt sig mycket besviken. Mannen å sin sida släppte efter hand sina hämningar. Han talade om makarnas olikartade personligheter och svårigheterna att jämka ihop två så starka viljor som deras men lät samtidigt antyda, att han hade vissa funderingar på att ändå låta äktenskapet få en ny chans. Den andra kvinnan kom alltmer i bakgrunden.

Inför ett uppehåll på några månader i kontakten med makarna blev *behovet av gynekologkontakt* aktuell. Makarna hade då börjat närma sig varandra på ett nytt sätt. De hade släppt sina respektive försvarsattityder och hade börjat våga vara sig själva. Hustrun upplevde påtagligt mannens nya tveksamhet inför skilsmässa och kände sig stärkt i tron, att hon inte hade något att förlora på att satsa allt för att vinna mannen tillbaka. Det sexuella samlivet fungerade fortfarande bra, men samtidigt talade hustrun öppet om sin graviditetsrädsla. Hon visade sig vara synnerligen ambivalent inför tanken på flera barn och detta i synnerhet nu i den osäkra situation hon befann sig. Hon hade trassel med sitt pessar, som hon inte vågade använda och hade länge tänkt gå till gynekolog, vilket dock inte blivit av. Då hon dessutom klagade över en del premenstruella besvär, beslöt vi, att fru A som avslutning på försommarens kontakt skulle få tid hos byråns gynekolog dels för inprovning av nytt pessar och dels för samtal om eventuell medicinering för besvären i samband med menstruationen.

På hösten återupptog sedan fru A såsom överenskommits kontakten med familjerådgivaren.

Fru B ringde till familjerådgivningsbyrån för att beställa tid för sig och maken, då de dels hade svårigheter att komma överens i ekonomiska frågor och dels hade sexuella problem. Fru B var en storvuxen kvinna, som såg äldre ut än hon var, gav ett litet lojt, indolent intryck men verkade klart normalbegåvad. Hon hade en avspänd och naturlig inställning till byrån, vilket i viss mån förklarades av att hon själv som tonåring under flera år haft en god och regelbunden barnpsykiaterkontakt. Därför blev det troligen också naturligt för henne att söka hjälp, när hennes knappt ett år gamla äktenskap började trassla. Redan i första samtalet talade hon om att hon var dåligt förberedd att ingå äktenskap och hon upplevde tidigt sin okunnighet som ett starkt handikapp. Om äktenskapet berättar fru B, att detta ingicks med anledning av att hon blev gravid. Båda makarna hade en tråkig uppväxt bakom sig och sökte sig till varandra för att få stöd och trygghet. De vantrivdes bägge i sina respektive hem och ville därför komma hemifrån. De lyckades komma över en omodern bostad och kunde gifta sig. Första tiden var allt bra. Båda makarna gladdes åt det egna hemmet och åt barnet, som var friskt och välskapt. Snart började dock vardagen med bl a ekonomiska svårigheter. Mannen hade en knapp lön och man fick just inga pengar över, när de nödvändigaste utgifterna var avklarade. Därtill kom svårigheter i

den sexuella samlevnaden: hustrun kunde aldrig bli riktigt tillfredställd längre och mannen hade för tidig sädesavgång. De kunde enligt hustrun inte diskutera med varandra vare sig de sexuella svårigheterna eller andra problem, närmast av den anledningen att mannen var ytterligt känslig och tog allt för kritik riktad mot honom.

Mannen gav ett mycket ungt, blygt och osäkert intryck och var starkt hämmad. Han verkade vek och känslig och fick tårar i ögonen vid tal om de äktenskapliga svårigheterna. Han röjde sin underlägsenhetskänsla gentemot hustrun, som hade en »finare» bakgrund än han själv och dessutom bättre skolutbildning. Han gav ett ambitiöst och pliktmedvetet intryck och man fick en känsla av att han kanske tog sitt familjeansvar alltför tungt och allvarligt. Själv ansåg han, att mycket av konflikterna makarna emellan berodde på att de båda var lättsårade och rätt nervösa. Han talade mest om deras ekonomiska problem och trångboddheten, som han trodde bidrog till grälen, som ofta uppstod av rena bagateller. Han nämnde inte någonting om makarnas sexuella svårigheter.

Samtalen med makarna kom mycket att röra sig kring deras respektive barndoms- och uppväxtförhållanden, som tydligen satt allvarliga spår hos dem båda, vilket de var i hög grad medvetna om. Samtidigt visade de sig mycket angelägna om att få sitt äktenskap på en annan bog än respektive föräldrars. Efter några samtal vardera med makarna startade byråns årligen återkommande s k äktenskapskurs för förlovade och nygifta och förslaget till makarna att delta i denna mottogs med entusiasm från framför allt hustruns sida. Mannen var mera tveksam om värdet, men hustrun lyckades rycka honom med och det gjordes några månaders uppehåll i den individuella kontakten.

Efter kursens slut hade förhållandet dem emellan blivit bättre, mycket nog beroende på att de under kursen fått lära sig att öppet diskutera inte bara vardagliga, praktiska problem utan även känslomässiga på en ganska bred basis. Makarna fortsatte diskussionerna hemma, stämningen lättade och båda tyckte, att de inte längre tog åt sig personligen lika mycket som hittills. Det föreföll angeläget att försöka vidmakthålla den öppna och avspända tonen makarna emellan och därför föll det sig naturligt att fortsätta kontakten med gemensamma samtal, vilket makarna ställde sig mycket positiva till. Redan i det första av dessa kunde vi efter att först ha talat om samlevnadssvårigheter i allmänhet och deras egna i synnerhet övergå till att diskutera deras sexuella svårigheter. I denna diskussion deltog nu mannen på ett mera öppet och naturligt sätt. Hustrun uttryckte en konkret önskan om *kontakt med byråns gynekolog,* vilken deltagit med föredrag i äktenskapskursen. Makarna hade tilltalats av det självklara sätt, på vilket sexuella frågor där hade avhandlats. Hustrun klagade över en del allmänna gynekologiska besvär, vilka tillkommit efter barnets födelse och som menligt inverkade på makarnas samliv. Dessutom ville hon diskutera, vilken preventivteknik som kunde vara den riktigaste i deras fall. Mannen uttryckte till en början tveksamhet inför kontakt med gynekolog, men gav snart med sig. Båda makarna fick var sin tid hos gynekologen. För hustruns del innebar besöket i första hand en remiss till sjukhus för specialbehandling. Kontakten med mannen gick över förväntan. Hustruns teori om att mannen skulle tala lättare om sexualia med en man visade sig vara riktig. I synnerhet tycktes gynekologens allmänna samtal om mäns sätt att reagera ha haft en lugnande och god effekt på mannen. Hustrun rapporterade en klar förbättring i samlivet.

Efter ett par samtal vardera hos gynekologen kunde makarna återknyta kontakten med familjerådgivaren.

Barnpsykiatriska ärenden

Det är tyvärr ganska vanligt, att barn till makar, som lever i oenighet med varandra, dras in i föräldrarnas konflikter. Många barn reagerar mycket kraftigt och visar så allvarliga störningar, att föräldrarna blir mera oroade härav än av de äktenskapliga problemen. Följaktligen blir det mest angeläget för dem att få hjälp för barnet och de vänder sig då i allmänhet till den psykiska barna- och ungdomsvården.

För de makar som upplever äktenskapskonflikten som den allvarligaste och vars barn kanske ännu inte vare sig blivit särskilt påverkade eller i varje fall visat påtagliga tecken till skada, är det naturligast att i första hand söka bot för problemen med äktenskapet. I arbetet med makar i konfliktsituation är det oundvikligt att komma in på frågan om eventuella barns situation i familjen. Många gånger är det kanske först efter relativt lång kontakt, som makarna öppet börjar tala om sin oro att barnen far illa av deras egna konflikter. Ibland kan deras oro förefalla överdriven och man har en känsla av att de behöver lugnas. De kan kanske också känna sig osäkra på vilket sätt de skall informera barnen om en eventuell förestående skilsmässa. Det har visat sig vara av oerhört stort värde att kunna erbjuda sådana makar kontakt med barnpsykiater för att diskutera igenom uppkomna symtom hos barnen och kanske få barnen bedömda av expert. I andra fall kan familjerådgivaren av samtalen utläsa, att störningar hos ett barn är ganska klara, men att makarna påtagligt skyggar för att överhuvudtaget vilja se något barnproblem. Då kan det bli nödvändigt att mera metodiskt arbeta på att få föräldrarna att våga se på även dessa problem och därefter acceptera barnpsykiatrisk kontakt.

Av tillgängliga statistiska uppgifter för år 1962 kan vi utläsa, att 21 makar kommit för 46 föräldrasamtal hos byråns barnpsykiater. 12 barn eller ungdomar har varit föremål för särskild bedömning och av dessa har en del ansetts vara i behov av mera djupgående behandling och har remitterats till psykiska barna- och ungdomsvården.

Ett par exempel får belysa i vilka situationer den barnpsykiatriska konsulten kan anlitas.

Fru C var en 35-årig fru, som varit gift i femton år med en ekonomiskt ansvarslös och rätt alkoholiserad fyrtioårig man. Makarna hade tre barn i ålder fem till femton år. Hustrun som var en allvarlig, hämmad och starkt modersbunden kvinna, kunde inte se ett enda försonande drag längre hos sin man. Andra ansåg honom vara en charmfull, snäll och glad person, men själv var hon oförmögen att uppleva honom sådan. Hon var enbart besviken och hade förlorat alla varmare känslor för honom. Egentligen ville hon skiljas men hade inte kraft att bryta sig loss. Dessutom gjorde hon sig starka självförebråelser: det var inte rätt att överge mannen, som troligen skulle gå under utan henne och hemmet som stöd och det var inte rätt mot barnen att beröva dem deras far,

som de trots allt var uppriktigt förtjusta i. Han var alltid — även i onyktert tillstånd — snäll mot barnen, även om han inte tog sin fadersroll särskilt allvarligt.

Under ett par månaders ganska intensiv kontakt med makarna framkom allt tydligare, att banden dem emellan var starkare än hustrun ville erkänna för sig själv. Mannen deklarerade i ett gemensamt samtal rakt på sak, att han fortfarande älskade sin hustru, att han behövde henne och att han ville göra allt för att vinna hennes förtroende åter. Han var medveten om sin »svaga karaktär» men ansåg, att han med hustruns hjälp skulle kunna släppa både sprit och uteliv. Han menade, att hustruns attityd till honom måste förändras: hon måste mjukna och visa större förståelse och tolerans. Båda makarna gick in för att samarbeta och båda uttalade vissa förhoppningar om möjligheten av att bibehålla äktenskapet. Efter en relativt kort tid kom dock det första bakslaget i och med att mannen en dag kom hem redlöst berusad. Den besvikelsen blev alltför stark för hustrun och i panik rusade hon hemifrån med de två yngsta barnen. Hon tog sin tillflykt till en släkting utanför staden. Där mognade hennes beslut fram: mannen skulle under en tid framåt ensam få ha hand om hemmet och de tre barnen och därigenom kanske lära sig att ta ett verkligt ansvar för sin familj. Makarna hade en uppgörelse med varandra, i vilken mannen gjorde allt för att släta över sitt beteende och förmå hustrun att återvända. Han bönföll förgäves. Hustrun var mycket bestämd och för att mannen verkligen skulle förstå, att hon menade allvar, krävde hon, att de gemensamt lade in ansökan om hemskillnad och han påtog sig vårdnaden av barnen.

Detta beslut ledde till en öppen konflikt mellan fru C och hennes mor. Modern tog svärsonens parti, vilket hustrun först tog mycket hårt men senare accepterade som en nödvändighet för att äntligen kunna frigöra sig från den dominerande modern. Som ett led i sin frigörelseprocess tog hon avstånd även från familjerådgivningsbyrån under ett par månader, ringde och meddelade, att hon ensam fattat sitt beslut att lämna familjen och att hon ville pröva att stå på egna ben. Hennes självständighetsbehov accepterades och det överenskoms, att hon fick höra av sig, när hon själv önskade. Kontakten med mannen fortsatte däremot, då han kände stort behov av stöd och hjälp under hustruns bortovaro även om denna besökte sin familj ett par kvällar i veckan.

Flera månader senare kom fru C åter upp till byrån. Hon berättade ingående om hur hon haft det den tid hon bott borta och hur hon fått uppleva, att mannen verkligen tagit ansvar för familjen. Han hade gjort detta på ett föredömligt sätt, mycket bättre än fru C någonsin vågat hoppas på. Hon hade haft daglig telefonkontakt med barnen, som hållit henne noga underrättad om vad som hände hemma. De senaste veckorna hade det dock blivit allt svårare att gå hemifrån på kvällen, då mellanbarnet vägrade somna, om inte modern stannade kvar. Samtidigt kom rapport till hemmet från skolan om att flickan verkade okoncentrerad och satt och »drömde» på lektionerna. Fru C blev mycket oroad av denna rapport och förebrådde sig själv, att hon inte förstått, att just det här barnet, som alltid varit extra känsligt och modersbundet, skulle fara illa av hennes bortovaro från hemmet. Hon hade inte ämnat flytta hem, förrän hemskillnadsåret var till ända men började nu bli tveksam, närmast för barnets skull. Hon erbjöds då *kontakt med barnpsykiatern* för bedömning av och samtal om barnet. Fru C fick i denna kontakt klart för sig, att barnets symtom föreföll att vara sammanhängande med att modern flyttat hemifrån och fru C valde då att omedelbart vända åter till familjen. Hon betonade, att det i första

hand var för barnens skull men tillstod samtidigt, att hennes aktning för mannen stigit efter den prestation han utfört genom att ensam ta hand om hela familjen och att hålla sig nykter så lång tid. Hon hade börjat uppleva sin egen rätt onyanserade och oförstående inställning till mannen och uttryckte önskan om att försöka fungera bättre inte bara i sin modersroll utan även i sin hustruroll.

Fru D var en medelålders kvinna som levt ett 25-årigt äktenskap tillsammans med en tio år äldre man. Hon kom till familjerådgivningsbyrån för att diskutera, huruvida hon skulle skiljas eller inte. Hennes äktenskapsproblem var mannens svartsjuka, som funnits med under hela äktenskapet men som accentuerats för några år sedan i samband med att hustrun, vars hälsa var ganska klen, for bort för att vila på pensionat. Hon hade där sammanträffat med en man, som hon kom att umgås ganska flitigt med under pensionatsvistelsen. De trivdes bra tillsammans, men några intimiteter förekom aldrig dem emellan. Vid hemkomsten berättade hon öppet för sin make om bekantskapen med mannen ifråga. Maken tog mycket illa vid sig av detta, vägrade att tro på den oskyldiga vänskapen och började ansätta hustrun med frågor såväl dag som natt. Han hotade med att ta livet av både hustrun och den förmente rivalen. Hustrun blev nervös, rädd och uppriven och tvingades söka psykiater för egen del. Denne rådde hustrun att skiljas och klargjorde för henne, att maken var psykiskt sjuk, men hon fortsatte ändå äktenskapet. När hon kom till familjerådgivningsbyrån, hade hon helt nyligen varit hos en annan läkare och även med honom diskuterat sitt äktenskap. Denne läkare hade gjort klart för fru D, att han omöjligt kunde råda och föreslog henne att i stället vända sig till familjerådgivningsbyrån.

Det framkom vidare, att hennes make var en välbegåvad och ambitiös man, som använt all sin fritid till att förkovra sig inom sitt yrke. Han hade lyckats hävda sig väl på arbetsplatsen, där han var allmänt omtyckt och hade för något år sedan anförtrotts en kvalificerad befattning inom företaget. Hans roll i familjen var av helt annat slag. Från början hade han haft en allmänt patriarkalisk inställning, som han efter hand låtit övergå i ett tyranniserande av hela familjen. Han vägrade att diskutera familjeproblem och ansåg att det endast fanns en enda riktig åsikt, nämligen hans egen. I alla år hade han gjort vad han kunnat för att underkuva hustrun och sextonårige sonen, som han också var uppenbart svartsjuk på. Denne var sent utvecklad och underlägsen fadern i allt. Fru D ansåg, att sonen aldrig skulle kunna utvecklas vare sig fysiskt eller psykiskt, så länge han levde i skuggan av sin dominerande far. Pojken hade tagit parti för modern gentemot fadern i den äktenskapliga konflikten. Ofta hade han varit rädd för att fadern skulle begå någon våldshandling mot modern och periodvis inte vågat sova på nätterna, då han hört fadern uttala hotelser mot modern. För några år sedan — då det var som mest stormigt i äktenskapet — började pojken snatta, vilket modern tog som ett allvarligt symtom. Hon uppsökte en privat barnpsykiater, som inte ansåg, att det var pojken utan föräldrarna som behövde behandling.

Modern ansåg sig stå mycket nära sin son: hon anförtrodde honom allt och hade även diskuterat sina planer på skilsmässa med honom. Till fru D:s stora förvåning reagerade pojken då med att bli mycket ledsen och hon hade efteråt börjat fundera över om det var riktigt att anförtro sig åt honom. Hon tyckte, att han blivit deprimerad efter den diskussionen. Han hade börjat grubbla, fått

sömnrubbningar och under dagen i sitt arbete visat påtagliga koncentrationssvårigheter.

Mannen vägrade att infinna sig för samtal vid byrån. När han fick brevkallelsen till samtal reagerade han med ett kraftigt affektutbrott och anklagade hustrun öppet för att ha chikanerat honom genom att vända sig till familjerådgivningsbyrån för att tala om deras problem.

Under de följande samtalen med fru D framkom det, att mannen blivit mycket oroad av hennes besök på byrån. Han tog det som en förberedelse till skilsmässa och började uppträda hyggligare i hemmet. Fru D var dock medveten om att det endast var fråga om en temporär förbättring. Mannen skulle aldrig komma att bli annorlunda. Samtidigt kom hon fram till att hon ändå inte kunde överge honom. »Man lämnar inte en sjuk människa». Hennes nya frågeställningar var, hur hon skulle kunna undvika en upprepning av hans tidigare raseriutbrott. Hon började tala om hans positiva sidor: han hade alltid tagit stor hänsyn till henne i deras intima samliv och han hade också alltid visat stor generositet med pengar t ex.

Det som efter hand utkristalliserades som fru D:s stora bekymmer var problemen med sonen, som själv fört på tal, att han nog behövde hjälp av läkare. Hustrun började förebrå sig, att hon dragit in pojken i föräldrarnas konflikter och att han tvingats till att tidigt ta ansvar för modern. Han tillstod öppet sin rädsla för fadern, som han upplevde som ett ständigt hot. Han kände inför fadern som inför en fruktad lärare. Fru D som kände till byråns konsultverksamhet, bad direkt om *läkarkontakt för pojkens räkning*. Barnpsykiatern fann pojken klart deprimerad och i behov av omedelbar hjälp varför han beviljades förtur vid psykiska barna- och ungdomsvården för omgående behandling där.

Psykologiska ärenden

När det gäller psykologens medverkan är denna av annat slag än de övriga konsulternas. Helt kort bör här endast nämnas att psykologen vid familjerådgivningsbyrån är praktiserande psykoanalytiker och deltar i arbetet vid byrån främst i egenskap av konsult för familjerådgivarna vid regelbundet återkommande enskilda konsultationstimmar, medan det endast vid något enstaka tillfälle förekommer att psykologen talar med någon klient. Detta kan ske då frågan gäller lämpligheten av att föreslå någon av makarna mer djupgående individualbehandling sedan relationsbehandlingen är avslutad.

Det är av speciellt värde för familjerådgivarna att få diskutera olika problemställningar med psykologen/analytikern, få hjälp att se och förstå bakomliggande psykologiska sammanhang och dynamiken i ett givet förhållande.

»**Det är bäst att gå till familjerådgivningsbyrån**» uppmanar distriktspolis i Stockholm, när den alarmerats till familjebråk i något av bostadskvarteren. Polisen ger här onekligen ett positivt råd, som kan bli till fromma i fortsättningen för både den aktuella familjen och dess grannskap. Familjerådgivningsbyrån är en så pass ny institution att den ännu inte är tillräckligt känd hos allmänheten. Polisens propaganda är efterföljansvärd.

Ovan ses familjerådgivare rådslå om ett nytt komplicerat ärende. Interiör från Stockholms stads familjerådgivnings filial, Nybohovsbacken 43.

Två familjer söker råd

Av familjerådgivaren Barbro Marnell

Det är alltid svårt att rent teoretiskt beskriva en sådan levande process som familjerådgivning eller andra former av människobehandling. Genom ett par ärenden skall jag försöka illustrera och komplettera vad på annat håll sagts om vårt arbetssätt. Jag har därvid valt två ärenden, som har mycket gemensamt i fråga om grundproblem och symtom, men där det i det ena fallet visat sig möjligt att genom några få samtal ge makarna tillräcklig hjälp för att de sedan igen skulle kunna fungera tillfredsställande i sina äkta make- och föräldraroller, medan det i det andra krävdes flerårig kontakt och olika hjälpåtgärder av psykologisk och social natur. De båda familjerna har här kallats Asp, resp Gren, och vissa förändringar beträffande en del mindre väsentliga fakta har vidtagits för att omöjliggöra identifiering.[1]

Både i familjen Asp och familjen Gren hade hustrurna haft otillfredsställande kontakt med sina fäder. Förhållandet till deras mödrar hade också varit komplicerat, men de hade varit mycket bundna till och beroende av dem. Dessa starka band hade inte lösts upp men väl något lossat i och med deras giftermål, då de flyttat över mycket av sitt beroende på sina män. Båda hade så upplevt att de känslomässigt svikits eller övergetts av männen och därvid reagerat dels med vissa sjukdomssymtom, dels med en starkare modersanknytning igen, men dels också med otrohet.

Makarna Asp sökte familjerådgivningen, då de varit gifta i tre och ett halvt år och då de kommit in i en akut kris. De gjorde det efter gemensam överenskommelse. Makarna Gren däremot hade varit gifta i elva år, när hustrun mannen ovetande efter en lång tid av konflikter första gången sökte familjerådgivningen och då närmast för att få hjälp för egen och för sina barns del mot mannen. Hon hade ett absolut motstånd mot att man skulle försöka nå någon kontakt med mannen, som hon var mycket rädd för och ansåg helt omöjlig att nå eller påverka.

Redan själva utgångsläget i dessa båda fall ger givetvis en ledning för prognosen. Vår önskan i familjerådgivningsarbete är att få kontakt med våra klienter på ett så tidigt stadium, att relationerna mellan makarna ännu inte helt förgiftats eller låsts fast negativt. Finge vi det, skulle sannolikt ett mycket större antal ärenden kunna få effektiv hjälp på relativt kort tid. Statistiken visar emellertid att i mer än 60 procent av ärendena har skilsmässa allvarligt övervägts, varmed avses att man inte bara i hastigt mod slängt varandra i ansiktet att man vill skiljas, utan att man verkligen börjat vidta mått och steg mot att också genomföra en skilsmässa. Även när familjerådgivningsverksamheten i en framtid blir mer spridd och allmänt känd, tror jag att det förhållandet i viss grad ändå kommer att bestå, att man inte söker hjälp för äktenskapssvårigheter förrän på ett

[1] Ärendena är inte autentiska men har verklighetsunderlag. Eftertryck och referat undanbedes.

relativt sent stadium. Det är naturligt att dra sig för att släppa till ett så intimt förhållande som ett äktenskap för insyn och ingripande av en utomstående, en tredje part. Att tro att man med någon »snabbkur» skulle kunna lämna bestående hjälp vid så uttalad schism är verklighetsfrämmande. I stället måste man nog räkna med att i all familjerådgivningsverksamhet kommer ett inte ringa antal ärenden att behöva en lång tids kontakt.

Utan att i fortsättningen gå så mycket in på vidare jämförelse mellan dessa båda ärenden, skall jag försöka att redogöra för ytterligare omständigheter i resp ärende och vad som skett under kontakten med familjerådgivningsbyrån.

När makarna Asp en höst kom i kontakt med familjerådgivningen var mannen 33 år och hustrun 31. De hade en dotter, Birgitta, på 3 år och hade varit gifta i tre och ett halvt år. Mannen var tekniker i förmansställning och höll på med vidareutbildning genom kvällsstudier. Hustrun var hemmafru nu men hade före äktenskapet utbildat sig till och arbetat som sekreterare. De hade en bostad på 1 rum och kök i innerstaden. Några ekonomiska svårigheter eller misshälligheter tycktes inte föreligga. Detta samt att det rörde sig om otrohet från hustruns sida framkom vid anmälan.

Det var mannen som anmälde makarna för tid. Han var mycket intensiv i sin önskan att själv få komma snarast; om han skulle vänta på sin tur om cirka 4 veckor, skulle det »bli för sent». Han fick därför förtur med endast cirka en veckas väntetid. Vid mannens första besök fick han också tid för ett besök av hustrun några dagar senare, vilket hon bett honom ordna.

Människor som i likhet med makarna Asp vänder sig till en hjälpinstitution i en akut och plågsam situation eller efter åratals pina, skulle givetvis helst vilja få sina svårigheter ur världen omedelbart och för alltid. Många har också en orealistisk tro på familjerådgivningens förmåga att genast som genom ett trollslag förändra förhållandena. De allra flesta förstår dock vid närmare eftertanke, att vi inte har någon sådan magisk makt att ögonblickligen omskapa verkligheten, utan att vi måste gå den betydligt längre väg som innebär att först skaffa oss mer än en ytlig kännedom om och förståelse av de hjälpsökande människorna och deras situation. Att få en sådan kännedom är ett av syftena med de första samtalen med våra klienter. Men det är mycket mer som skall ske i dessa samtal. Vi måste t ex förmedla till klienten både att vi har en vilja att försöka förstå och hjälpa och att vi — även om vi inte kan åstadkomma de underverk klienten helst skulle vilja se genast — har viss förmåga att ge hjälp. Om vi lyckas därmed, har åtminstone den terapeutiska effekten nåtts, att klienten kan se en strimma hopp om att hans outhärdliga situation skall kunna lätta. Pressen som mer eller mindre förlamat honom, börjar släppa och han kan orka börja bearbeta sina svårigheter igen. I dessa första kontakter är därför såväl den personliga relationen till klienten som innehåll i och utformning av samtalen av vikt. Samtidigt som klienten i denna personliga relation måste känna intresse, förståelse och värme från familjerådgivarens sida, måste man som familjerådgivare vara mån om objektivitet och om att inte ta ställning för eller identifiera sig med endera av två makar, som ju båda har rätt till samma engagemang. Innehållsmässigt måste samtalen röra sig kring det som klienten har ett behov att få tala om och känner naturligt att få ventilera. Dessa samtal kan ge

familjerådgivaren en allsidig belysning av både situationen och klientens personlighet samt ledtrådar till det verkliga problem som ofta ligger under det först presenterade. Den akuta svårigheten känner klienten behov att få tala om och den är en naturlig utgångspunkt. Men när familjerådgivaren kan leda det fortsatta samtalet in på de närmare omständigheterna kring den akuta situationen, hur klienten känner och upplever svårigheten, när och hur den uppkommit, vad klienten tror vara orsak och hur förhållandena varit tidigare; vad han själv försökt göra åt situationen, tror att det går att göra och önskar för hjälp, då börjar för familjerådgivaren en bild av klienten och hans situation med tillgångar och svagheter att ta form. Även för klienten börjar problemet att få litet klarare konturer.

Herr Asp visade sig vid sitt besök på byrån vara en lång, smal man med ljust, något tunt hår, rätt regelbundna och markerade drag. Han var välvårdad, behärskad och artig. I sin redogörelse var han ganska detaljrik, men höll dock en tråd, till en början t o m så intensivt att han blev mycket störd av varje inpass eller fråga. Under samtalets gång blev han något mer avspänd och inställd på ömsesidigt samspråk. Ett intryck kvarstod dock, att han hade sin egen linje och på den måste han tvinga sig fram.

Det akuta problemet i makarnas äktenskap var att hustrun varit otrogen. Han trodde visserligen att det varit en rent tillfällig sak, men då han alltid betraktat henne som absolut pålitlig, hade han blivit ytterligt skakad. Han visste inte om han någonsin skulle komma över det, och det hade varit tal om skilsmässa mellan makarna. De var dock osäkra på om det var den väg de skulle gå.

Under samtalet framkom följande: mannen var från Småland, där föräldrarna ännu levde. Han hade flera syskon och föreföll ha bra förhållande till sina släktingar, som han beskrev som öppna, gästfria och okonventionella. Hustrun var stockholmsflicka och född u ä. Detta hade hon berättat i förtroende för mannen och med löfte att denne inte skulle låtsas om för hennes mor, att hon talat om det. Modern hade inte haft hand om henne under hennes första fyra levnadsår. Då var hon i olika fosterhem. Men slutligen gifte sig modern med barnafadern och tog hem sin flicka. Fadern dog när fru Asp var fjorton år, och sedan hade hon och modern alltid hållit ihop. Hon bodde hemma tills hon gifte sig vid nära tjugoåtta år. Enligt mannen hade hon aldrig behövt göra ett handtag hemma, utan modern hade gjort allt. Hon hade fortfarande daglig kontakt med sin mor. Herr Asp och hans svärmor hade aldrig kommit överens. Han beskrev denna som ogästvänlig och med en gränslös förmåga att vara giftig. Han ansåg att hon helt dominerade sin dotter och skulle vara den första för henne och att hon därför försökte splittra makarna.

Han tyckte att det hade gått rätt bra mellan makarna i början av äktenskapet. Hustrun hade varit duktig att ta itu med hemmet och lärt sig sköta det bra. Men mer och mer hade det blivit kontroverser och tydligen mest på grund av släktfrågor. Han hade inte kunnat tolerera hennes mors »dåliga inflytande» och hustrun hade svarat med att inte vilja ta emot hans släkt i deras hem. Hans föräldrar hade t ex aldrig fått komma upp från Småland för att hälsa på makarna. Men makarna och Birgitta hade varje sommar varit på semester hos hans föräldrar i Småland. Förra sommaren hade hustrun ansett vara misslyckad, därför att det kommit många släktingar på samma gång till svärföräldrahemmet och hon inte fått ordentlig vila. I detta sammanhang nämnde han att hustrun haft »svaga nerver», men på min fråga vad han avsåg med detta, undvek han att svara och sade bara att hustrun var vek och känslig och inte tålde så mycket. I övrigt beskrev han henne som skötsam, »inte alls någon pinuppa». Han hade därför känt sig mycket säker på henne.

Om den nu aktuella krisen berättade han följande: Han hade tyckt att förhållandena mellan makarna varit riktigt bra under våren i år. Hustrun hade en väninna, vars man skulle föreslå ett sommarhotell i Dalarna. Denne hade personalsvårigheter och fru Asps väninna kunde inte själv hjälpa sin man så mycket, ty hon var gravid. Hon lovade i stället att ta hand om Birgitta, om fru Asp tillfälligt ville rycka in. Båda makarna Asp antog erbjudandet och fru Asp reste med Birgitta till Dalarna.

Väninnan blev efter någon vecka hastigt sjuk och måste till sjukhus, varför hon inte kunde infria löftet att ta hand om Birgitta. Herr Asp ansåg då att fru Asp skulle resa hem, men denna vägrade att strandsätta dem på hotellet. Hon genomdrev i stället att Birgitta fick vara hos mormor, något som mannen tyckte verkligt illa om. Det märktes också vid denna passus i hans berättelse, att han även nu blev mycket känslomässigt engagerad mot svärmodern. Fru Asp stannade alltså vikariatstiden ut. Mannen medgav att han var mycket irriterad både under tiden innan och när hustrun kom hem. Mest över arrangemanget med flickan hos svärmor.

När fru Asp kom hem igen, hade hon dessutom börjat röka, fastän makarna båda slutat för ett och ett halvt år sedan. Hon hade förklarat att det hörde ihop med att det varit så jäktigt och besvärligt på hotellet. Då hade mannen blivit arg och sagt: »Nu får du inte följa med mig och Birgitta på semestern.» Fru Asp svarade att hon inte heller ville resa till Småland, när förra semestern där varit så misslyckad. Det blev en del kontroverser mellan makarna omkring detta, men enligt mannen blev det dock litet bättre förhållande mellan makarna veckan före semestern. De kunde då enas om att mannen och dottern först skulle resa till hans hem i Småland och hustrun stanna i Stockholm och vila sig några dagar och sedan komma efter.

Herr Asp trodde att orsaken till att de kunde komma överens, var att hans svärmor den veckan var borta på semester. I mitten av veckan kom hon dock tillbaka, enligt herr Asp därför att hon inte kunde vara ifrån dottern längre. Hon kom hem till makarna och satte i gång med storstädning och så småningom blev det ett gräl mellan henne och herr Asp. Herr Asp ansåg att hustrun vid sådana tillfällen inte ens vågade stå för vad hon själv sagt, mycket mindre ta parti för mannen mot modern. Vid detta tillfälle hade hustrun t ex bett mannen mata Birgitta en kväll, så att hustrun fick gå och lägga sig. Svärmodern förebrådde honom då för att han inte lät fru Asp sköta sitt eget barn och fru Asp vågade inte stå för att hon själv bett mannen. Efter detta kom även mannen och hustrun ihop sig och hustrun sade definitivt ifrån, att hon inte åkte med till Småland. Under semestertiden skulle hon i stället fundera om de alls skulle fortsätta äktenskapet eller inte.

Mannen och dottern reste till Småland och han skrev och skickade pengar till hustrun men hörde inte av henne, förrän hon efter halva semestertiden ringde hans syster och sade att hon skulle komma som en överraskning.

När makarna träffades, framgick det att fru Asp inte fått hans brev och pengar. Hon berättade att hon inte stannat i Stockholm utan varit på ett pensionat i Dalarna i närheten av sommarhotellet och varit tillsammans en del med hotellchefen och hans fru och några av hotellpersonalen. Mannen påstod att han såg på hustrun, att det var något som hänt. Han började tydligen korsförhöra henne och plockade ur henne, att hon varit otrogen med en ung studerande, som sommararbetade som portier på hotellet. Enligt hustrun skulle hon inte riktigt vetat vad hon gjort, ty hon hade varit berusad. Hon och några av personalen hade en kväll ätit och druckit sprit och den unge portieren hade sedan följt henne till hennes pensionat och upp på hennes rum, där de haft samlag. Hon menade att det var en engångs-

företeelse och helt beroende på tillfälligheterna. Hon hade själv varit alldeles förtvivlad och påstått att hon varken nu eller tidigare hade haft något speciellt intresse för denne man. Detta trodde sig inte mannen riktigt kunna lita på utan misstänkte att hon kanske redan från början »haft intressen att bevaka» och därför inte velat resa hem, när han ville det. I det sammanhanget sade han att när hustrun kom hem efter att ha varit borta i fjorton dagar, längtade han efter henne och ville ha samlag, »men jag blev nobbad jag med motiveringen att hon var trött».

På min fråga om inte hustrun gett honom någon mer förklaring av bakgrunden till det hela sade han, att hon »sagt något om bristande ömhet», och om att han slösade all kärlek och ömhet på Birgitta. Som svar på min fråga om det kanske låg något i det, sade han att han gett Birgitta mycket ömhet och intresse, men det skulle han också ha gett sin fru, »om hon varit min». Det framkom att han ansåg att hustrun fortfarande tillhörde sin mor och var solidarisk med denna och inte med honom. När jag här tagit upp att hustrun tydligen känt sig eftersatt för Birgitta och att det kanske varit naturligt att hon sökt sig tillbaka till sin mor, sade mannen litet hastigt att han väl inte var alldeles utan skuld, men han sköt tydligt mesta skulden för schismen mellan makarna på svärmodern, som han trodde bara velat söndra för att få tillbaka sin dotter.

I fråga om vad mannen själv försökt göra åt den akuta situationen framkom det mest antydningsvis, att han tydligen hotat hustrun med skilsmässa och därvid låtit henne förstå att han hade rätten på sin sida och hade möjlighet att ta ifrån henne barnet. Det framgick att han sagt detta mot bättre vetande, men han verkade inte vilja gå närmare in på fakta kring detta.

Mot slutet av samtalet tog jag upp om han verkligen ville att det skulle bli bra mellan makarna igen och om det var hjälp därtill han önskade av familjerådgivningen. Mannen tänkte efter ordentligt innan han svarade och sade sedan: »Jag antar det.» Han tyckte dock att det var rätt svårt att bara släta över och gå vidare. Om hustrun ärligt kommit till honom och berättat allt och han inte behövt plocka det ur henne bitvis, så skulle han ha varit beredd att förlåta och komma över. Nu visste han inte om han fått veta sanningen, och därför tyckte han inte att han kunde lita på henne längre. Han var djupt besviken på hustrun och behövde få ge luft åt sin besvikelse och få förståelse för hur han kände. När han föreföll ha talat färdigt, försökte jag ta upp saken också något från hustruns sida, hur hon sannolikt upplevt att ha varit otrogen, att det ju ändå var positivt att hon reste till honom i Småland och att hon måste ha det svårt nu, men detta hörde han på med yttersta skepsis och han återkom igen till sin egen situation. Han tyckte att hustrun bara tänkt på sig själv och att hon inte brydde sig om hur svårt han hade det. Han hade ju fått lämna återbud till sina kvällsstudier denna termin, därför att han inte kunde samla sig till något. Han trodde att han alltid skulle komma att tänka på hustrun tillsammans med den andre, och han trodde att det för alltid skulle komma att störa deras sexuella samliv, som förut varit bra.

Eftersom han alltså uttryckte tvekan huruvida en fortsättning av äktenskapet ändå skulle vara möjlig, tog jag upp till skärskådande med honom de två alternativen skilsmässa och fortsatt äktenskap och vad de båda realistiskt skulle innebära och kräva. — Om vår fortsatta kontakt gjorde vi upp att träffas några gånger för att tillsammans arbeta på en lösning av svårigheterna och att jag före nästa samtal med mannen skulle träffa hustrun för att få höra bådas syn på situationen. Emellertid måste de också själva under tiden arbeta på att försöka se sina egna bidrag till den nuvarande situationen, vilka förändringar de ville ha och vad som

måste göras för att åstadkomma dem. Kanske skulle de komma att tycka att det var svårt. Mannen sade sig förstå detta men att han var glad över att ha fått någon neutral människas hjälp att se på det hela.

Fru Asp var en lång, smal, mörkhårig kvinna med finskurna drag. Hon var välklädd och välvårdad och gav ett pålitligt och rättframt intryck. Gav en god kontakt, verkade nyanserad och med förmåga att både tala och lyssna. Hon verkade mycket pressad och nere. Hon sade redan från början, att hon själv tänkt igenom sin situation och att den uppkommit genom att mannen »glömt bort mig för flickan». Samtidigt kunde han ju inte tolerera, att hon hade så mycket kontakt med sin mor. Detta hade gjort fru Asp »slut i nerverna» redan förra året.

Hon berättade vidare att makarna känt varandra några år innan de gifte sig. Hon blev gravid före äktenskapet och de gifte sig då något tidigare än de egentligen tänkt sig, men hon betonade att det i alla fall inte var något tvång på grund av graviditeten. De hade ingenstans att bo och fick överta den lägenhet som modern och hon tidigare bebott. Modern gifte om sig då, något tidigare än hon annars avsett. Fru Asp ansåg att tiden före dotterns födelse var underbar. Makarna var mycket kära i varandra och mannen mycket snäll och hjälpsam. Sådan visade han sig också i än högre grad, sedan dottern fötts och då hustrun första tiden var mycket trött. Sedan började han emellertid inrikta hela sitt intresse på dottern och hustrun kände sig tillbakasatt. Småningom kom så konflikterna mellan mannen och hennes mor.

Enligt fru Asp hade hennes mor från början tyckt mycket bra om mannen och hon hade inte heller märkt, att han inte skulle ha tyckt om hennes mor. Men när modern märkte hans försummelse mot sin hustru, kunde hon inte låta bli att ta parti för sin dotter och då uppstod det konflikter. Fru Asp medgav att det låg något i mannens beskyllning mot hennes mor för att vara giftig och elak mot honom. När denna blev ledsen eller arg, så var hon spydig. Själv förstod fru Asp modern och tog inte så illa vid sig. Hon tyckte att modern och hon ju alltid haft ett mycket gott förhållande och varit allt för varandra i så många år, sedan fadern dog. Modern hade också hjälpt makarna ekonomiskt och praktiskt. Detta hade inte besvärat fru Asp, men hon visste att mannen hade svårt att stå i tacksamhetsskuld till någon. Han var inte van vid det. I sitt eget hem var han yngst av åtta ännu levande syskon och där var han ännu »avgudad av alla». Han hade emellertid tidigt kommit hemifrån och fått börja försörja sig själv, därför att fadern var en rätt fattig småbrukare. Han hade alltid velat framåt och varit ambitiös och skötsam och stått på egna ben.

Redan förra sommaren hade hustrun börjat känna att hon inte tålde den press som förhållandena i äktenskapet skapat. Hon var mycket trött redan när hon kom till mannens släkt i Småland. Där fick hon ingen vila och måste sedan söka nervläkare och få medicin.

Om det aktuella problemet berättade hon ungefär som mannen, att de båda tyckt att förhållandena var bra i maj. De planerade att skaffa ett barn till och vidtog inte några preventiva åtgärder, men hustrun blev inte gravid. Så kom erbjudandet om hotellvikariatet, men det blev arbetsammare än hon trott, och därtill kom pressen av att mannen var mycket förargad för att hon inte ville avbryta vikariatet, innan det var slut. Visserligen var hon bekant med portieren redan då som med all annan personal, men var inte intresserad av honom.

Mellan makarna började konflikten egentligen om rökningen, när hon kom hem. Hon menade att mannen var ganska principfast och intolerant mot den som inte stod för sina principer eller delade hans. Hon blev mycket ledsen, när han sade

att hon inte skulle få följa med honom och Birgitta på semester, och efter allt som då hade bråkats, tog hon i och sade att det hade hon heller inte någon lust med. Hon kan själv bli arg och vara envis, sade hon, och hon tyckte att mannen bara visade henne ovänlighet. Liksom mannen trodde hon dock att det kanske ändå hade kunnat bli bra före semestern, om inte sedan bråket kommit mellan mannen och hennes mor, som mannen skildrat. Hon ville alltid stå utanför deras bråk, men hon förstod att mannen uppfattat det som bristande solidaritet.

Hon var förtvivlad, när hon blev ensam i stan och hon visste inte vad hon skulle ta sig till. Därför reste hon till pensionatet, som hon hört talas om, redan när hon var på sommarhotellet. Det var det enda hon kunde komma på. Hela tiden där var hon så ledsen att hon gick omkring som i trance och inte var sig själv. När hon såg tillbaka på vad som hänt, tyckte hon att det var en annan människa och inte hon som varit med om det. Att hon varit otrogen ansåg hon ha berott på det tillståndet och att hon varit omtöcknad av sprit. Hon sade sig skämmas fruktansvärt. Hon hade inte minsta känsla för den mannen och ville aldrig se honom mer. Hon hade hela tiden efteråt gått omkring med samvetskval och självförakt och höll sig nu uppe bara med tabletter.

Hon visste inte riktigt om hon verkligen hade tänkt tala om saken för mannen, när hon reste till honom. Men hon säger sig vara en ärlig människa och hade aldrig kunnat hålla en mask. När mannen började sina korsförhör, blev hon så ledsen och förvirrad, att hon inte visste från det ena förhöret till det andra vad hon sagt, och så hade mannen påstått att hon ljugit. Han hade pressat henne på att få alla detaljer om samlaget, och det var henne så motbjudande att berätta, att hon inte kunnat förmå sig. Därför menade han att hon inte berättat sanningen för honom. Han hade sedan hela tiden bara behandlat henne med förakt och ironi. Det enda hon nu längtade efter var litet vänlighet, men det gav han henne inte. Han vägrade tro att hon skulle varit omtöcknad av sprit och att se det som någon förklaring. Han vägrade tänka sig att hon skulle kunna få fara till vilohem, som hon själv föreslagit nu, ty där skulle hon kunna träffa manliga patienter och på nytt vara otrogen. Han pinade henne ständigt med att hon skulle erkänna mer. Han hade också antytt att hon kunde komma att få gå ifrån hemmet. Detta hade tydligen gått så in i henne, att hon flera gånger under vårt samtal sade: »*Om* jag får stanna». Mannen hade fått henne att så blint tro att han hade alla rättigheter, att hon inte vågade hoppas på något. Ovissheten hade gjort henne alldeles desperat.

Hon sade sig trots allt vara oerhört fästad vid sin man och därför hade han med allt detta sårat henne mycket djupt. Hon hade varit förlovad, innan hon träffade honom, men det hon upplevt med mannen var något hon inte trodde att hon skulle uppleva med någon annan. Hon skulle känna sig endast som en halv människa utan honom, även om hon finge bostaden och barnet. — Liksom mannen ansåg hon att makarnas sexuella samliv varit bra tidigare, och hon var rädd att det var på den punkten det skulle bli svårast för mannen att glömma. Av det enda samlag de haft efter det mannen fått veta om hennes otrohet hade han inte haft något utbyte. Han hade antytt att han såg situationen för sig med hustrun och den andre mannen.

Sedan hustrun fått tala ut om sina känslor och sedan jag gjort klart för henne, hur det i en situation som denna rent juridiskt låg till i fråga om rätt till vårdnaden om barnet och rätt till bostad, tog jag upp med henne liksom med mannen något av hur situationen måste te sig och upplevas av motparten. I samspråket om mannens upplevelse och reaktion sade hustrun att hon nog inte klart förstått tidigare, hur hårt han verkligen tagit detta. Hon menade att båda makarna nog länge

bara gått omkring och tyckt att det var värst synd om dem själva och att ingen vågat ta första steget till att se den andres svårigheter och behov.

Avslutningsvis talade även vi om olika alternativ för framtiden och att båda måste komma fram till hur de ville ha det och vad de ville satsa för att få förändrade förhållanden. Hon sade att hon inte trodde, att de själva kunde tala om detta. Hon tyckte att mannen bara ville hålla henne på halster och ena dagen talade om en gemensam framtid och den andra om att de inte skulle hålla ihop. Hon var rädd att hennes nerver inte skulle stoppa för detta tryck någon längre tid och det var därför hon bett honom att få resa bort på vilohem, men detta var han ju inte med på. Hon trodde dock att det kanske efter samtalet i dag skulle bli lättare för henne själv att ge mannen litet vänlighet och medkänsla, sedan hon förstått mer av att han också led, sedan hon släppt litet på att tycka så synd om sig själv och sedan hennes egna samvetsförebråelser lättat något. Dock kvarstod nödvändigheten av en snar avspänning om hon inte skulle falla ihop helt. Hon tyckte att allt vore bättre än ovissheten. Vi diskuterade därför att vid ett gemensamt samtal, sedan jag träffat båda makarna ytterligare en gång, kunna ta upp situationen till diskussion tillsammans och få upp några planer åtminstone för den närmaste tiden.

Efter dessa samtal gjorde jag ett försök att skriftligt göra en första sammanfattning och bedömning av vad jag fått veta angående familjen Asp och dess situation, alltså ett försök till vad som i caseworklitteratur brukar kallas familjediagnos. Detta är ett arbetsmoment som visserligen kräver både tid och koncentration (ibland ansett som lyxvara och lyxsysselsättning för en socialarbetare), men som vi funnit oumbärligt och försöker genomföra på ett relativt tidigt stadium i ärendena. Det är till ovärderlig hjälp att medvetet försöka skilja oväsentligt från väsentligt i det ofta överväldigande material man fått redan i ett par samtal; att försöka förstå olika fakta genom att ställa dem i relation till varandra och genom att låta dem belysas av den yrkeskunskap om sociala förhållanden, i psykologi och sociologi m m, som är nödvändig i detta arbete; och att slutligen använda den förståelse man tycker sig ha nått till ledning för vilket mål man kan anse möjligt att eftersträva och för planering av den fortsatta handläggningen. Eftersom man i fortlöpande kontakt med människor ständigt får nytt stoff, som ger nya aspekter och kommer sammanhang att klarna, så kan man aldrig vänta med en bedömning, tills man fått *alla* fakta, eller ha perfektionistiska krav på att bedömningen skall innehålla *all* kunskap. Den kan ju endast uttrycka, vad man just i det ögonblicket tror sig ha förstått. Därför blir en bedömning heller aldrig färdig utan måste ständigt omprövas och revideras och därmed också mål och planläggning.

Sammanfattning och bedömning av vad jag hittills visste i ärendet:

Ärendet gäller familj bestående av 33-årig man och 31-årig kvinna samt 3-årig dotter. Mannen tekniker, hustrun hemmafru. Hygglig men trång bostad, övertagen från hustruns mor. Inga kända ekonomiska svårigheter eller misshälligheter. Familjemedlemmarna friska, bortsett från att hustrun för något år sedan känt sig pressad och sökt »nervläkare» och fått medicin.

Släktförhållanden: Mannens släkt är i Småland; familjen Asp hos dem på somrarna, men denna släkt har av hustrun aldrig inviterats besöka familjen Asp; hustruns enda nära släkting är hennes mor i Stockholm. Ständiga besök av denna i makarnas hem.

Det nu treåriga äktenskapet hade föregåtts av 2 års bekantskap, varunder makarna bestämt sig för att gifta sig. Detta hade dock skett först sedan hustrun blivit gravid; graviditeten inte enda orsak till giftermålet utan makarnas positiva känslor för varandra.

Akut problem som gjort att man sökt hjälp är hustruns otrohet och mannens reaktion på den.

Makarnas personligheter, bedömda efter vad de berättar om sin situation i stort,

om sina reaktioner på den aktuella problemsituationen, om sina tidigare upplevelser samt med ledning av deras visade attityd i kontakten med familjerådgivaren.

Mannen förefaller vara en i grunden osäker men ambitiös och skötsam människa. Välanpassad i samhället. Verkar intellektuellt normalbegåvad, men något enkelspårig och med bristande förmåga till inlevelse i andra. Känslomässigt ganska inriktad på sig själv och på det som han verkligen anser vara hans. Mån om att ha rätt och vill tvinga sig fram. Arbetat sig fram från enkla och lantliga förhållanden, där emellertid släkt- och vänrelationerna varit bra enligt hans uppfattning. I behov av en solidarisk och stödjande omgivning och har krav på omgivningen i detta avseende. Nu panikslagen och störd i sin verklighetsuppfattning.

Hustrun verkar präglad av att först ha alternerat mellan olika fosterhem och sedan efter en tid med båda föräldrarna i föräldrahemmet ha förlorat sin far och vuxit upp under lång tid ensam med sin mor, som verkat ha koncentrerat sig på henne och inte vill tolerera att dottern ens som vuxen får några svårigheter, som hon själv skall lösa. Hustrun verkar allmänt klok och vettig, intellektuellt och emotionellt välbegåvad. Hon är troligen i mycket stort behov av tillgivenhet och ömhet, men har nog svårt att dela sitt kärleksobjekt med någon annan. Verkar ha benägenhet för skuldkänslor och har nog större krav på sig själv än på andra.

Samspelet i familjen: förhållandena i det nu över treåriga äktenskapet och i den föregående tvååriga bekantskapen varit bra till för ett par år sedan: Makarna älskat varandra, haft ett bra sexuellt samliv, och stort sett uppfyllt varandras förväntningar och fått sina egna rollförväntningar uppfyllda. Dessa synes ha varit: för mannens del att få fylla mer en bestämmande fadersroll än en make- eller kamratroll; att få äga sin hustru och sina barn, få aktning, vara höjd över kritik, bli åtlydd, kunna lita på hundraprocentig solidaritet. För hustrun att få spela mer en barn- än en makaroll. För henne väsentligt att få trygghet genom en fadersfigur som bestämmer. Kanske också en förväntan att alltid få vara först för denne fadersfigur och inte behöva dela hans kärlek. — Vissa konflikter hade börjat efter dotterns födelse på grund av rivalskap hustrun—dottern, svärmodern—mannen.

Den akuta konflikten troligen orsakad av mannens uppenbara uteslutande av hustrun ur gemenskapen, när hon inte skulle »få» följa med honom och dottern på semester. Hennes otrohet nog som hon säger något absolut tillfälligt och symtom på det underliggande problemet: barnets ankomst omöjliggjort dittillsvarande rollfördelning makarna emellan; hustruns förhållande till sin mor, vilket aldrig kommit på vuxenplanet, har komplicerat situationen.

Väsentlig svårighet i nuvarande situation synes vara att mannen inte riktigt vill eller kan förstå hustruns handlingssätt eller vill släppa sina tankar på att hämnas genom att hålla henne på halster eller låta henne i ett fortsatt äktenskap alltid få äta upp denna sak.

Faktorer som är att räkna som tillgångar vid behandlingen av detta äktenskap: att makarnas känslomässiga engagemang inte hunnit brytas ned av deras konflikt utan fortfarande är starkt och att makarna är angelägna om förbättrade förhållanden.

Plan: fortsätta kontakten med båda makarna, i första hand tills man fått mannen att bli mer förstående och att släppa ovanstående attityd, och hustrun att bli mindre skuldtyngd och se mer verklighetsmässigt. Vidare hjälpa dem till rent praktiska beslut: skall de gå in för att fortsätta äktenskapet eller inte; eventuell vila för hustrun; längre fram ta upp svärmorsproblemet och mannens bindning till dottern, deras förväntningar hittills att alltid ha ensam äganderätt till varandra och deras möjligheter att modifiera detta till mer moget sätt att se och handla.

I det samtal med vardera maken som följde under nästkommande vecka gjorde båda ett mycket mer avspänt och något gladare intryck. Mannen var inte så låst i sina egna tankegångar och i sin moraliska indignation och hustrun inte i sin förtvivlan och sina självförebråelser. Tyngdpunkten i samtalen kom förr än jag tänkt att flytta från hustruns otrohet till bindningen hustrun—hennes mor och mannens svårighet att tolerera denna och bindningen mannen—dottern och hustruns känsla av att vara ställd utanför deras gemenskap. Mannen tog upp flera konkreta exempel på hur svärmodern lagt sig i och ordnat och ställt i makarnas hem och i deras angelägenheter och hur hustrun aldrig vågat säga ifrån. Han ansåg att hon inte

tordes stöta sig med någon. Vad som tydligen stört honom mest var att han trodde att hustrun diskuterade alla hans göranden och låtanden med modern och att han inte kunde tåla att känna hustrun mer solidarisk med modern än med honom. Han sade också att han känt sig som om han inte haft någon att ty sig till under äktenskapet och att det därför blivit så att han vänt sig så starkt till dottern. Om denna visste han ju att hon tyckte om honom förbehållslöst, men han förstod att båda makarna nu måste försöka bryta den onda cirkeln mellan dem.

Hustrun berättade att hon i den här svåra situationen inte anförtrott sig åt sin mor, som alltså inte visste något om vad som höll på att ske mellan makarna. Hon menade att det var en ny handlingslinje för henne. Hon berättade också att hon i flera år känt sig »sliten i två stycken» genom att alltid stå mellan modern och mannen och försöka medla mellan dem och försöka praktisera en dubbel solidaritet.

Båda makarna hade kommit fram till att de ville anta förslaget om ett gemensamt samtal för att diskutera hur de skulle planera och handskas med olika situationer. De hade redan en tid klar, när det skulle gå att få barnvakt. De trodde inte längre att hustrun skulle behöva resa bort och vila utan det hade varit tal om att hon senare skulle resa till Småland och plocka lingon en kortare tid. De berättade också att de, efter att ha stått i många år i bostadskö, strax innan den här konflikten seglade upp hade fått besked från bostadsförmedlingen att de inom mycket kort tid skulle erbjudas en större bostad. De hade emellertid varit osäkra om de skulle anta detta erbjudande, när konflikten var akut. Nu antydde mannen att hustrun kanske inte kunde resa till Småland, om det skulle bli aktuellt med bostadsbyte under den närmaste tiden.

Det gemensamma samtalet hölls i god stämning även om det stundom blev intensivt. Redan i början förklarade makarna att de nu ville hålla ihop äktenskapet men ville höra min uppfattning om utsikterna att kunna det och vad jag ansåg om orsakerna till konflikten. Vi resonerade därefter rätt länge om bakgrunden till att balansen rubbats och om hur makarna under lång tid känt det. Det blev allt oftare en dialog mellan makarna, där de visserligen tog upp vissa anklagelser mot varandra men även accepterade motpartens förklaringar, vågade erkänna negativa sidor hos sig själva och komma fram med missuppfattningar de haft om varandra, men som de nu tyckte sig förstå bättre. Småningom kunde de också diskutera rent praktiska möjligheter till lösningar av umgänget med och relationen till hustruns mor och den gemensamma kontakten med Birgitta. Här sade hustrun att hon tyckte sig ha ett mycket bra förhållande till Birgitta på dagarna när de var ensamma. Hon tyckte mycket om Birgitta. När mannen kom hem lekte han och flickan inne i rummet och hon hade att ta reda på disken. Då kände hon sig utestängd, inte bara till rummet. Hon hade då själv längtat så mycket efter vänlighet och ömhet från mannen och när han kom hem tyckte hon att det bara var Birgitta som fick den. Makarna kom under detta resonemang fram till att hustrun ju ändå var glad att han intresserade sig för dottern bara hon kunde få känna att hon också hörde till. Båda trodde att de skulle kunna göra något åt detta.

De förklarade också att det varit alldeles nödvändigt för dem att i sin situation få hjälp av någon utomstående, »för vi tyckte ju båda att vi hade rätt och ville bara hämnas». Nu tyckte de att luften rensats och att de fått grepp om hur de skulle kunna starta på nytt på ett bättre sätt. Ingen av makarna var inställd på fortsatt kontakt med familjerådgivningen. Vi överenskom att de skulle återkomma om de kände att de inte klarade ut situationen själva. De sade att de visst inte trodde att de inte skulle komma att gräla igen, men att de i alla fall lärt sig förstå varandra bättre.

Sedan makarna inte hörts av på ett par år, gjordes efterkontroll hos mantalsverket, som visade att makarna flyttat till ny bostad och cirka ett och ett halvt år efter vår kontakt fått ännu en dotter.

SOM REDAN NÄMNTS VAR DET FRU GREN som ensam och utan mannens vetskap sökte familjerådgivningen. Hon var då 40 år liksom mannen. Makarnas båda döttrar var 11 och 9 år. Fru Gren var hemmafru utan egentlig yrkesutbildning före äktenskapet; mannen tjänsteman. Makarna bodde i tjänstebostad om 1 rum och kök i Västerort. Fru Gren var en kort, kraftig kvinna, som uppträdde mycket nervöst och verkade spänd, hade röda fläckar i ansiktet och på halsen, andades häftigt och talade mycket om sina nervösa besvär, »psykiska hjärtattacker», eksem, och om sina läkarbesök och sjukhusvistelser, bl a på psykiatrisk klinik. Verkade koncentrerad på sig själv och utan förmåga att se några egna bidrag till de svåra konflikterna inom familjen, som hon klagande berättade om. Främst rörde det sig om mannens kritik och våldsamma humörutbrott, i synnerhet riktade mot hustrun och äldsta dottern, som han inte verkade tåla och som av vissa symtom att döma föreföll ha tagit skada därav. Under samtalet framkom att fru Gren var mycket rädd för mannen och absolut inte skulle våga tala med honom om att hon sökt en familjerådgivningsbyrå och talat om deras äktenskap. Men då hon möjligen kunde tänka sig berätta för honom, att hon sökt en rådgivningsbyrå för barn på grund av dotterns symtom, kom vi överens om att ordna överflyttning av familjen Grens ärende till en av psykiska barna- och ungdomsvårdens rådgivningsbyråer.

Efter ett par år under vilka fru Gren haft sporadisk kontakt med denna rådgivningsbyrå angående dottern, återkom hon till familjerådgivningsbyrån. Hon ansåg att hennes problem nu mer än förra gången låg direkt på det äktenskapliga planet. Sedan hon nyligen träffat och inlett en förbindelse med en annan man, hade hon vågat börja tänka på skilsmässa från sin man, som hon sade sig ha varit olycklig med i många år och inte hade några känslor för längre. Hon hade också nyligen legat på sjukhus i flera månader för eksem. Läkarna hade sagt att sjukdomen hade stort samband med »nerverna» och avdelningssköterskan, som sett hennes skräck inför mannens besök och som hon anförtrott sig åt, hade tagit löfte av henne att verkligen genomföra en skilsmässa. Lika litet som förra gången vågade hon emellertid tänka på att låta mannen veta om hennes kontakt med familjerådgivningsbyrån eller att tala med honom om skilsmässa. Hon hade också många andra skäl mot en skilsmässa: skuldkänslor för att ta barnen från deras pappa och rädsla för att det kanske tvärtom skulle bli så att mannen vägrade släppa ifrån sig barnen till henne, ovisshet om hon ville gifta om sig, starka tvivel på att hon någonsin själv skulle kunna komma ut i yrkesarbete, bostadsfrågans lösning m m.

Under några följande samtal med hustrun och ett med mannen, vilken hustrun efter ett häftigt akut uppträde gått med på att jag fått kalla, framkom följande om makarna själva och deras äktenskap.

Hustruns far, som nu var död, hade varit gravt alkoholiserad. För honom hade hon inte känt mycket annat än rädsla. Hennes mor avskydde sin mans alkoholmissbruk och makarna hade därför inget gott förhållande till varandra. Sin mor hade hustrun alltid upplevt som en oerhört stark människa, vars vilja man inte satte sig upp emot. Hon hade alltid varit mycket bunden till modern, men med en bindning i vilken hon själv tyckte att »det var mycket av dåligt samvete». Vid ett annat tillfälle talade hon om att hon tidvis »nästan blev förkvävd» av moderns inflytande, men ändå hade hon även som vuxen alltid längtat efter modern när hon var

Väntrummet i Stockholms stads familjerådgivningsbyrås filial i Hägersten.
Nedan ung fru delger familjerådgivaren konfliktsituationen mellan makarna.

skild från denna och gråtit när de skulle skiljas. Först genom kontakten med den man hon nu inlett förbindelse med tyckte hon sig börja känna viss frigörelse från modern.

Makarna Grens äktenskap ingicks när fru Gren efter kort tids förbindelse blivit gravid. De hade ingen bostad och bodde till en början i fru Grens föräldrahem. Det förefaller som om mannen Gren under trycket av svärmoderns dominans och hustruns beroende av denna allierade sig med svärfadern och ibland drack ihop med denne. Detta ledde till öppen konflikt mellan svärmodern och herr Gren och till slitningar i makarna Grens äktenskap. Då dessa bestod och blev ännu svårare sedan första barnet fötts och makarna fått egen bostad, anknöt fru Gren fastare till sin mor och tog mer och mer avstånd från mannen. Denne fortsatte att dricka alltmer och så småningom inledde han en förbindelse med en annan kvinna och flyttade till henne. Skilsmässoförhandlingar inleddes, men makarna försonades och beslöt fortsätta äktenskapet. Hustrun menade, att det för hennes del var under påverkan av hennes mor, som trots allt inte ville skilsmässa mellan makarna Gren. Det hade dock aldrig blivit något gott förhållande mellan makarna, även om mannen efter försoningen helt slutat sitt spritmissbruk. Hustrun kunde aldrig glömma hans svek. Då han till sin läggning enligt hustrun var överkänslig för kritik, plågades han av att hon inte kunde släppa vad som varit och han kom med beskyllningar mot hennes mor för att hon höll det vid liv. Han var därför ytterligt irriterad på sin svärmor och på hustruns modersbundenhet. Han hade haft dålig erfarenhet av kontakt med sin egen mor, som stött bort och förnekat honom och alltid favoriserat hans halvbror. Hustrun uppfattade honom som hård och ansåg att hon i relationen till honom kände sig »kuvad, underlägsen, rädd». Vidare menade hon att makarna ingenting hade gemensamt, inga gemensamma vänner, nöjen eller intressen. Hon kände enbart vantrivsel: med mannen, med den trånga bostaden, med sig själv.

Av barnen var den äldsta, Elisabet, till sättet lik hustrun: modersbunden, ängslig, beroende. Den yngre, Annika, var mera lik fadern i att visa en attityd av okänslighet och oberoende. Makarna Gren föreföll mest bundna till den av döttrarna, som liknade dem själva. Men även i den relationen var fru Gren ambivalent. Tidvis var Elisabets bundenhet och beroende av henne något bra, tidvis outhärdligt. Tidvis klandrade hon Annikas självständighet, tidvis beundrade hon den.

Herr Gren visade sig vid sitt besök vara en medellång, spänstig man, vårdad och mycket snygg i klädseln. Han hade mörkt hår, mörka ögon och markerade drag med ett mycket spänt uttryck, som om han ständigt bet ihop käkarna. Han talade lätt och ledigt med kultiverad gotländsk dialekt, gav en rätt hygglig kontakt; även om han först var avvaktande och iakttagande och under hela samtalet på sin vakt att inte lämna ut något av känslor utan behålla en stram linje. Han sade sig inte vara förvånad att hustrun talat om skilsmässa, det hade ju hänt många gånger förut och de hade ju haft åratals schism i sitt äktenskap. Däremot var han förvånad att hon verkligen sökt någon institution. Enligt hans mening var stridigheterna mest om pengar och barnuppfostran och han trodde att bakom allt låg hustruns mor och hustruns övedrivna bindning till denna.

Han ställde sig liksom vid sidan om och menade att han gav hustrun fria händer att skiljas eller fortsätta äktenskapet, han skulle inte hindra henne från någondera delen. Han medgav dock att han inte var helt utan känslor för hustrun, men detta innebar inte att han tänkte tvinga henne kvar. Däremot skulle han inte vara med på vilka villkor som helst i en skilsmässouppgörelse. För egen del ansåg han sig inte ha behov av att bearbeta de äktenskapliga problemen, det var hustruns sak.

Efter dessa samtal gjorde jag följande sammanfattning av min uppfattning dittills av ärendet:

Ett nu elvaårigt äktenskap, som börjat rätt olyckligt. Hustrun upplever äktenskapet som i viss mån påtvingat henne. Konflikt genast efter äktenskapet då makarna flyttade till hustruns föräldrahem och första barnet föddes. Mannen då börjat missbruka sprit och vara otrogen. Orsaken kan väl möjligen vara att han därmed reagerat på a) hustruns starka beroende och bindning till sin mor, b) hennes överflyttande av kärlek till Elisabet. Hustrun i sin tur gravt förolämpad av i synnerhet otroheten; verkar aldrig ha kunnat förlåta den; avskärmat sig från verklig gemenskap med mannen och spelat ut sin bitterhet vid minsta anledning. Är hennes utomäktenskapliga förbindelse ett medel att »ge igen med» samma mynt?

Makarnas personligheter: Hustrun har jag uppfattat som överberoende. Har vuxit upp i alkoholisthem, där modern framstått som den starka och riktiga och fadern som den svage och felande. Hennes inställning till båda föräldrarna har nog varit ytterligt ambivalent och kanske närmast ångestskapande för henne.

Mannen verkar nog bakom en sträv och tillknäppt fasad ha starka känslor. Hans ställning som u ä-barn till en mor, som han upplevt ha starkt favoriserat hans halvbror, har väl gjort honom rädd att visa känslor, men samtidigt mycket sårbar ifråga om att berövas kärlek och bli föremål för kritik.

Det dynamiska samspelet: en stor del av makarnas konflikter förefaller ha utspelats kring barnen, framförallt Elisabet. Fadern har kanske från början sett en rival i henne och stött bort henne; hon är till sättet lik hustrun och det kanske också spelat roll. Hustrun tyckt sig böra kompensera Elisabet och bundit henne överstarkt till sig, vilket ytterligare ökat den onda cirkeln. Annika sägs av modern vara till sättet lik fadern. Hon »måste hållas efter», tar sig friheter o s v. Behandlas av modern med mycket av samma misstro som hon hyser för mannen.

Behandlingsplan: Fru Gren förefaller mig rätt gravt störd och jag tycker att jag innan jag fortsätter, vill få henne bedömd av läkare. Då jag inte vet, hur mycket man kan ta upp av makarnas problem till bearbetning i en caseworkkontakt, har jag tills vidare låtit kontakten med mannen vara; med fru Gren gått in för att mest fungera som ett stöd när hon själv känt att hon behövt mig.

Fru Gren var med på att komma till läkare vid byrån och kom på två besök hos en av psykiaterna. Vederbörande psykiater var mycket tveksam om vad som skulle göras för fru Gren. I journalanteckningar från det första besöket står bl a: »Förefaller gravt neurotiskt störd, sannolikt ett fall som vi har svårt att hjälpa.» Vid nästa besök hade emellertid bilden av fru Gren något ändrats och slutsatsen av det besöket formulerades: »Hon visade sig i vissa stycken ha perspektiv på sig själv och sin situation och föreföll ha tillgodogjort sig vissa synpunkter ur samtalen med familjerådgivaren. Väl ändå ett fall för casework.» Vid konferens med läkare och familjerådgivare beslöts alltså att jag skulle försöka arbeta vidare med ärendet i form av mer regelbundna samtal med fru Gren och kontakt även med herr Gren i den mån det gick att få honom med på att komma.

Min plan angående innehållet i mitt fortsatta arbete med detta ärende var att ungefär som förut ge fru Gren en huvudsakligen stödjande kontakt där jag vid våra veckosamtal tog del med henne i hennes dagliga bekymmer, gav synpunkter på de frågor hon tog upp beträffande hushåll, ekonomi, barn, äktenskap, umgänge, men att till en början varken vänta mig eller försöka framkalla mer djupgående samtal. Jag ville sakta försöka bygga upp en relation i vilken hon skulle kunna uppleva trygghet och kanske någon kompensation för besvikelserna i andra relationer och som skulle höja hennes självkänsla. En sådan relation föreföll vara hennes starkaste aktuella behov och förutsättningen för att kunna gå vidare mot lösningen av andra svårigheter. Jag hade också som mål att vid första lämpliga tillfälle återigen försöka få kontakt med herr Gren och möjligen få även honom i regelbundna samtal. För ögonblicket föreföll detta emellertid inte vara något att forcera fram. Det

verkade snarare som om det till en början skulle komma att störa möjligheterna att knyta en fast positiv kontakt med fru Gren.

Kontakten med familjen kom sedan att vara under 4 år och fru Gren kom på besök hos mig cirka 60 gånger, mannen cirka 10 gånger. Med båda hade jag dessutom en del telefonsamtal och gjorde ett par hembesök. Båda makarna hade några psykiaterkontakter. För Elisabets del ordnades också kontakt med barnpsykiatern för att både fru Gren och Elisabet själv skulle få samtala med denna. Fru Gren deltog också under ett »läsår» i en vid byrån anordnad diskussionscirkel. Under hela tiden hade jag möjlighet att vid lämpliga tidpunkter samtala med byråns psykologkonsult angående ärendet. Behandlingsmål och behandlingsplaner omprövades från tid till tid.

Kontakten med familjen formade sig efter de uppdragna linjerna under det första 3/4 året. Livet var ibland litet lättare för fru G, ibland nattsvart och jag försökte dela glädjeämnen och tristess med henne och att få henne att se saker på mer än ett sätt. Hon sade själv, att mycket hade lättat, när hon hade någon, som hon visste fanns till för henne. Banden till den andre mannen började lossa, och efter att i början ha sagt att hon inte kunde leva utan honom, fann hon nu att det nog föreföll mer som om han hade svårt att släppa henne. Vi började småningom gå in på att hon skulle se förbindelsen med honom annorlunda, om hon inte vore så instängd och utan kontakter utanför hemmet, om hon t ex hade någon form av arbete, som gav henne mer innehåll, utblickar och kamratkontakter. Hon var i princip intresserad av att försöka få något arbete, men ryggade tillbaka på grund av sin osäkerhet om hon skulle klara ett arbete. Menade att mannens kritiska inställning till henne tagit ifrån henne tron på sig själv. På den punkten försökte jag stärka henne och få henne att se litet mer optimistiskt. Dock med fotfäste i verkligheten, vilket sade mig att hon inte utan vidare skulle kunna placeras i vilket arbete som helst. Den dag hon vågade sig på försöket måste man välja rätt noga.

Under året blev det aktuellt att familjen, visserligen inte omedelbart men inom överskådlig framtid, skulle kunna få ett insatsradhus i öppna marknaden. Den situationen skakade hela familjen. Barnen blev vilda av entusiasm över att kunna få egna rum; mannen betänksam över insatsen och över att lämna den trygghet en tjänstebostad utgjort för honom; hustrun fattade det som ett krav på henne att definitivt ta ställning för äktenskap eller skilsmässa. Det stod här klart att det för fru Gren blivit ett nästan livsviktigt vapen och försvar att hota mannen med skilsmässa. Hon kunde inte bestämma sig och samtidigt blev hon provocerad av att mannen inte kunde ta ställning för eller emot bostadsbytet. Det blev uppträden, där alla familjemedlemmarna blev inblandade, och situationen akutiserade alla problem: Elisabets och faderns kontakt försämrades och hon blev besvärlig hemma och i skolan, mannen gick ständigt med magbesvär och fru G hade hjärtattacker och ett blomstrande eksem. På mitt förslag fick fru G ett samtal angående Elisabet med barnpsykiatern, varvid möjligheterna att igen få Elisabet till psykiska barna- och ungdomsvården planlades. Barnpsykiatern hade sedan ytterligare några kontakter med Elisabet, innan denna åter anknöts till psykiska barna- och ungdomsvården. Fru G hade själv kontakt med de läkare som skött hennes somatiska åkommor tidigare, men hade också behov av tätare kontakt med mig. Jag föreslog henne i detta skede att få ta kontakt med mannen, men det ville hon inte tillåta. Småningom lugnade sig förhållandena igen, bostadsfrågan sköts på framtiden och vår relation stabiliserades mer och mer.

En episod kom att ändra inriktningen av våra samtal. Vid ett besök hade jag förberett fru G att jag endast kunde tala med henne hälften så lång tid som van-

ligt, därför att jag skulle på ett sammanträde. Trots detta visade sig fru G mycket förolämpad, när jag vid detta samtal sade henne att vi måste avbryta tidigare. Hon svepte ut genom dörren, och några dagar senare kom ett alarmerande telefonsamtal från henne om stora uppträden i hemmet, och nu var hon färdig för skilsmässa. Elisabet hade blivit inblandad i makarnas gräl och nu begärde fru G snarast ett samtal, inte med mig utan med barnpsykiatern, »den enda som kan hjälpa».

Småningom tonade detta orostillstånd ned, och fru G kom som vanligt på sina samtal. Det blev rätt naturligt att ta upp orsakerna till den överståndna krisen. Fru G visade sig själv ha viss insikt om att den hörde ihop med att hon inte kunnat tolerera att jag inte ägnade henne så mycket tid som jag brukat göra. Efter detta kan innehållet i våra samtal sägas ha kommit in i ett andra skede, där jag medvetet försökte få fru Gren att se hur hon uppfattade verkligheten och hur hon handskades med den. Hon började inom kort själv tala om hur hon kunde tycka mycket om människor men sedan hastigt stöta bort dem, därför att hon uppfattade att de hade svikit henne eller inte gett henne vad hon väntat. Från att ha talat mera allmänt kom hon över på sin relation till sina föräldrar och till mannen, hur hon inte kunnat tolerera det minsta avståndstagande från honom, hur hennes egna känslor var beroende av att ständigt få ett positivt gensvar och hur hon alltid misstänksamt måste granska hans attityd mot henne. Hon började tala mycket om vad mannen gjort henne i början av deras äktenskap, när han drack och bodde med en annan kvinna. Detta var ett tema som ständigt kom igen. Hon blev småningom klar över att hon aldrig förlåtit mannen detta och att det var en sak som alltid hade stått mellan dem och skulle komma att stå mellan dem. Den hade kvaddat henne och fått henne att känna sig så underlägsen. Hon kom också fram till att hennes kontakt med den andre mannen kanske var ett försök att »ge igen med samma mynt». Hon ventilerade hur det låste sig inom henne när det gällde att ge mannen något om hon inte visste att hon fick något tillbaka. Detta främst på det sexuella området.

Under detta andra år konstaterade hon att hennes inställning till modern hade blivit en annan. Hon hade kunnat skiljas från denna utan att gråta och hon gick inte ständigt och längtade efter henne. Hon tyckte sig också bli mindre och mindre beroende av den andre mannen och träffade honom alltmera sällan. Hon ville försöka avveckla den förbindelsen utan att mannen någonsin skulle få veta något om den.

Under året vågade hon också småningom vara med på att låta mannen komma för samtal. Denne hade ingen vetskap om hustruns utomäktenskapliga förbindelse. När han förstått att jag inte utgjorde något hot mot äktenskapet, vågade han knyta an på ett mycket positivt sätt. Våra samtal rörde sig i början mycket om bostadsfrågan och hans egen ängslan att satsa pengar på en ny bostad, därför att han ju var mycket osäker på hustrun och vad hon egentligen ville. Han tog upp sin känsla av svärmoderns negativa inflytande och jag försökte få honom att se mer realistiskt på hur denna egentligen var och vad hon ville. Vi diskuterade hans egen medverkan i vad som skedde mellan makarna, hur hustrun var beroende av uppskattning och trygghet och hur hon upplevde hans överlägsenhet och häftighet och att hon för balansens skull behövde sätta upp sitt hot om skilsmässa. Han började förstå att han skulle kunna ha möjlighet att själv ändra på deras relation. — Makarna kom på ett gemensamt besök för att slutgiltigt diskutera sitt ställningstagande till bostadsfrågan. I detta bestämde de sig för att satsa på radhuset och de flyttade dit under detta år. — Fru Gren deltog på mitt förslag detta år i en cirkel av ungefär jämnåriga kvinnliga klienter vid byrån. De träffades under 10

kvällar och fru Gren var en av dem som aldrig missade någon kväll. Från början var hon ytterligt tveksam om hon ville vara med och gjorde det endast under förutsättning att hon inte behövde yttra sig, men blev sedan en av de aktivaste deltagarna.

En viss förbättring hade alltså på det hela taget inträtt, även om akuta kriser då och då kom med häftiga utbrott hos mannen och förskräckelse hos hustrun, då hon såg allt hopplöst.

Under början av tredje året av vår kontakt blev jag plötsligt och långvarigt sjuk, vilket makarna givetvis inte kunde förberedas på. Det föreföll som om mycket av vad vi byggt upp under de föregående åren då raserades. Makarna kom i stora fejder med varandra igen. Hustrun anknöt både till sin mor och till älskaren och förhållandet i äktenskapet blev avgjort försämrat. Hustrun sökte psykiatrisk poliklinik och vid min återkomst stod hon på väntelista för intagning. Förhållandena var då akut dåliga och båda makarna förklarade sig närmast benägna för en hemskillnad. Detta var något mannen inte förut velat medverka till. Fru Gren kom så in på psykiatrisk klinik och vårdades under ett par månader. Man hade där klart för sig hennes äktenskapssituation och ansåg den vara en starkt bidragande orsak till hennes insufficienstillstånd. Fru Gren berättade efteråt, att hon under hela tiden på kliniken försökt komma fram till ett ställningstagande i fråga om hemskillnad, men inte kunnat. När hon kom hem var hon lika osäker, och osäkerheten spred sig i hela familjen. I det spänningstillståndet bröt också mannen samman och måste få psykiatrisk vård. Efter utskrivningen flyttade han en tid för sig själv, men återkom till hemmet.

Jag återupptog kontakten med makarna. Den blev mer regelbunden med hustrun och mer sporadisk med mannen. I kontakten med hustrun gällde det att bygga upp igen något av den styrka jag tyckte hon fått genom vår relation tidigare. Det gick denna gång fortare, men jag var samtidigt på min vakt att inte fru Gren skulle knyta an för starkt till mig, utan arbetade för att hon skulle kunna stå på egna ben. Vi diskuterade mycket hennes möjligheter att komma ut i yrkesarbete definitivt. Hon hade under föregående år tagit vikariat på arbeten, som vi hade tyckt varit lämpade för henne, och hon hade haft glädje av dessa arbeten, känt sig uppskattad och fått större självkänsla och säkerhet. Hon ville emellertid inrikta sig på en yrkesutbildning för framtiden, antingen hon skulle skiljas eller fortsätta äktenskapet. Det framkom nu tydligt att om hon skulle våga släppa skilsmässotankarna — sitt vapen mot mannen —, så måste hon känna sig jämbördig och fri gentemot denne. Vi inriktade oss på att finna lämplig yrkesutbildning och att ordna de ekonomiska och andra förutsättningarna för henne att ta den.

Eftersom det i kontakten med mannen framkom en mycket stark aggressivitet från hans sida mot hustruns mor och hennes återupptagna nära anknytning till denna, var detta igen ett tema som mycket ventilerades både med mannen och hustrun. Hustrun menade att det varit en reaktion på att hon kände sig stå ensam och hjälplös. I grunden var hon inte längre beroende av modern. Liksom inte heller av den andre mannen, om vars existens mannen fortfarande var ovetande.

Under det fjärde året påbörjade fru Gren en halvårig yrkesutbildning och våra kontakter blev efter hand mycket glesare. De rörde sig om hennes fortsatta tvekan att helt våga satsa på äktenskapet. Hon lyckades utmärkt i sin utbildning och fick sedan en anställning, i vilken hon trivdes och kände att hon var kompetent. I och med detta kom makarnas inbördes förhållanden också att bli mycket mer balanserade. Mannen visade henne nu aktning och beundran, vilket hon alltid längtat efter. Inför det sträckte hon vapen och gick oförbehållsamt in för att vara gift.

Makarna började igen leva tillsammans sexuellt mer regelbundet och hade glädje av det. De förbättrade förhållandena tog sig synligt uttryck i att båda var i mycket bättre kroppsligt skick. Mannens magbesvär var borta och han orkade ta ett extraarbete för att klara utgifterna för radhuset; hustruns eksem var praktiskt taget försvunnet till hennes läkares förvåning. Den utomäktenskapliga förbindelsen kom definitivt ur världen. Elisabet, som vid många tillfällen sagt föräldrarna, att hon inte orkade sköta sig i skolan på grund av deras bråk, började klara sig bättre.

Ett stort kvarstående problem var emellertid mannens svårighet att acceptera hustruns mor och hans absoluta vägran att ha någon kontakt med denna. Hustrun tyckte det var svårt, ty för hennes del fanns inget av onaturligt beroende kvar och hon skulle gärna vilja ha ett avspänt umgänge med modern. Varje gång kontakt med modern blev aktuell, kom det emellertid en viss spänning in i makarnas förhållande, och en dag kom det till ett stort utbrott igen från mannens sida, när fru Gren velat ha sin mor hos sig över en weekend. Vid den tidpunkten hade vi slutat att ha några regelbundna kontakter alls. Jag skulle bara finnas i bakgrunden som en kontaktmöjlighet, när någon av makarna ansåg sig behöva det. Fru Gren ringde mig och bad mig ta emot mannen för ett samtal i anledning av detta. Han ville det själv också. Hon ville att jag skulle förklara för honom, att svärmodern verkligen inte var något hot mot äktenskapet, som mannen trott ända sedan hans konflikter med denna under de första åren. I detta telefonsamtal erinrade jag hustrun om resonemang vi tidigare fört, där vi talat om att mannen nog hade svårt uppfatta en modersfigur annat än som avvisande och illvillig, eftersom det var så han alltid uppfattat sin egen mor. — Jag lovade träffa mannen, men fick sedan ett ofrånkomligt förhinder och måste från expeditionen lämna återbud. När jag sedan ringde hustrun för att förklara detta och höra hur situationen var, lät hon mycket glad och sade att det gjorde strängt taget inget. Hon hade själv tänkt igenom, sade hon, vad jag skulle ha velat säga mannen och de hade haft ett långt samtal, där hon försökt förklara för honom vad hon trodde orsakade hans inställning. Det hade gått över all förväntan bra och mannen hade förklarat, att han nu äntligen förstod både hennes synpunkter och varför han varit så negativ själv.

Det föreföll som om detta samtal varit en vändpunkt i makarnas förhållanden och efter det kunde de mer och mer koppla av kontakten med mig. Hustrun verkade ha fått en viss identifiering, som hjälpte henne klara upp svåra situationer, men ändå inte så stark att den hindrade henne att vara självständig. Makarna förklarade också vid de sista samtalen, att de nu kände sig kapabla att själva reda upp framtida svårigheter mellan sig. Deras rädsla för varandra och för att släppa till sig själva hade släppt. De vågade vara gifta med varandra. Som något slags säkerhetsfaktor ville de dock ha möjligheten att få återkomma, om de ändå fick problem som blev dem övermäktiga.

Fortbildningskurser i familjerådgivning på Kommunskolan?

Kopparbergs läns socialvårdsförbund hemställer till Kommunskolan (stadsförbundets, landskommunernas förbunds och Socialvårdsförbundets gemensamma utbildningscentrum) Sigtuna om fortbildningskurser för socialvårdare i familjerådgivning. »Vi har ännu inte varit i tillfälle att se närmare på förslaget, säger skolans rektor Harry Törnquist, men vi skall naturligtvis med stort intresse pröva våra möjligheter för att tillmötesgå ett sådant behov.»

Föräktenskaplig rådgivning

Av jur kand Birgitta Linnér

»Skall man gå till rådgivningsbyrå redan innan man gifter sig? Ett sådant äktenskap måste väl vara dömt att misslyckas». Sådana yttranden hör man då och då med en förundran över att det finns också föräktenskaplig rådgivning. »I sådana situationer är det väl bara att avråda folk från att gifta sig.» Men situationen är mer komplicerad än så. Den föräktenskapliga rådgivningen bör betraktas som en naturlig del av familjerådgivningen. I en del länder lägger man stark vikt vid denna typ av rådgivning, så t ex i USA. Jag talar här inte om försök att via hålkort, datamaskiner eller antropologiska undersökningar kunna förutsäga makars lycka utan om individuella pars svårigheter och deras behov av att tala med någon utomstående. I betänkandet om allmän familjerådgivning SOU 1957/33 talas om föräktenskaplig rådgivning som en del i familjerådgivningens arbete, och i Kungl Medicinalstyrelsens normalinstruktion för den statsunderstödda familjerådgivningen av år 1962 står följande: Kurator bör ägna särskilt intresse åt social föräktenskaplig rådgivning och bistå klienter, vilka ämna ingå äktenskap, dels i fråga om de problem, som kunna uppkomma för dem i samband med det planerade giftermålet, dels med en allmän orientering om äktenskap och familjebildning.

Några föräktenskapliga problemställningar som kommit upp under årens lopp på familjerådgivningsbyrån skall här beröras. Två typer av problem är särskilt vanliga i den föräktenskapliga situationen.

1. Svårigheter i förhållande till föräldragenerationen, där alltså hotet mot de ungas äktenskap ligger utanför dem själva. Föräldrarna kanske ogillar sitt barns val av partner. Föräldrarna tycker kanske att deras barn är alldeles för unga för att ta ett så stort steg som ett äktenskap. Föräldragenerationens syn på äktenskapets ingående och innehåll kan vara starkt divergerande mot ungdomsgenerationens syn på äktenskapet. Den yttre miljön var t ex för många mer väsentlig förr. Många ungdomar ser mer till den känslomässiga samhörigheten och kontakten, »den inre standarden i stället för den yttre standarden» som någon uttryckte det. Föräldragenerationen tycker kanske att ungdomarna bör vänta med att gifta sig tills yrkesutbildningen är klar, tills ekonomin är ordnad, tills man har en ordentlig bostad. En förälder kan säga »våra ungdomar har ingen fast, praktisk grund att gifta sig på — så var det inte när vi gifte oss».

2. Den egna inre problematiken. Förhållandet mellan de förlovade kan ibland vara rätt komplicerat redan från början. En viss ambivalens i känslorna finns inte sällan hos endera eller båda parterna och vanligt är att sådana svårigheter skärps inför det avgörande steget, äktenskapet. »Jag är rädd att förlora min frihet, men jag vill ha man och barn och hem.»

Man upptäcker kanske att man har mycket olika temperament och psyken. Han är kanske livlig, pratsam och sällskaplig, mycket slarvig och spontan. Hon känner sig tyst och ordentlig till pedanteri, blir lätt irri-

terad och vet sig vara långsint. Hon undrar kanske hur det skall gå i en mera fast och sluten gemenskap som ett äktenskap är. Har de en tillräckligt stark känslogemenskap för att klara upp de svårigheter som de vet måste komma med så pass olika psyken, och så olika intresseinriktning?

En fästmö har kanske ett starkt sexuellt intresse, medan det sexuella för fästmannen spelar en mindre roll. Kommer detta att påverka deras äktenskap negativt? En annan fästmö har stora förväntningar på sin partner och på äktenskapet, hon har alltid drömt om en lång stilig man, som skall ge henne den trygghet hon inte har fått som barn. Nu är hon kär i och förlovad med en man, som själv har haft det trassligt och med föga förmåga att skapa trygghet omkring sig. Skall hon våga gifta sig, hur kan deras äktenskap bli, skall de kunna skapa ett gott hem för sina barn?

Hos ett annat par finns en stark ömsesidig attraktion, men kontrahenterna har samtidigt en förmåga att stöta varandra ifrån sig växelvis. När hon vill gifta sig vill inte han, när han vill gifta sig vill inte hon. Det kommer en tidpunkt — kanske efter en mångårig förlovning — då båda har ett behov av att verkligen fatta ett beslut.

En fästman har svårt att fatta beslut över huvud taget och en sådan egenskap stärks inte minst inför beslutet om ett äktenskap, men båda parterna är överens om att de måste ta ställning till hur de skall ha det.

Ett fästpar tycker egentligen väldigt mycket om varandra, men det visar sig inför äktenskapet att fästmön ändå är mycket bunden vid sin mamma och har svårt att kasta loss. En kommande svärmors- eller svärfarskonflikt framträder i en del fall redan före äktenskapet. Ibland kan känslomässiga bindningar till föräldrarna — modern eller fadern — kraftigt påverka förhållandet mellan äktenskapskandidaterna. Då kan det vara klokt att tala igenom sina frågor och känslor med en utomstående.

Rådgivningsbehovet kan också framkallas av mera speciella situationer. Ett par ungdomar väntar barn, men tvekar om de skall gifta sig eller inte. I samband med ett dispensäktenskap kan det ibland vara värdefullt att söka råd. Det händer också att föräldrar önskar att deras barn skall gå till familjerådgivningsbyrån för att de skall få lite mer kunskap om vad ett äktenskap verkligen innebär.

En del par vill diskutera den speciella situationen som uppkommer i ett studieäktenskap, inte minst ur ekonomisk synpunkt. En del önskar direkt juridiska upplysningar och hjälp med planläggningen av sin ekonomiska situation. Rådgivaren bör — om hans egen kompetens inte räcker till — hänvisa till lämplig institution.

Äktenskap med utlänningar kan rymma allvarliga komplikationer även om parternas inbördes förhållande är bra. Omflyttningen till ett annat land med främmande traditioner och rättsregler innebär ofta stora påfrestningar som man på förhand bör vara medveten om.

Några funderingar kring de problem som kan möta rådgivaren i den föräktenskapliga rådgivningen följer här.

När föräldrar önskar att deras barn skall vända sig till familjerådgivningen för att få råd och upplysning, får man ta med i beräkningen att föräldrarna troligen önskar stöd för sin egen uppfattning: de unga bör inte gifta sig på grund av sin stora ungdom och sin omognad osv. Men rådgivaren arbetar utifrån grundsynen att ta upp de ungas situation, som i första hand skall beaktas. I vår kultur är det ändå de unga själva som fattar beslut om äktenskap eller inte. Och det är de som får ta konsekvenserna av sitt beslut.

I första hand de ungas behov och välfärd, det är en grundsyn som måste bli väsentlig för allt arbete som rör generationsmotsättningsfrågor i den föräktenskapliga rådgivningen. Man skall inte avråda från äktenskap därför att ena partens mamma inte vill att de unga skall gifta sig. Eller därför att ena partens pappa tycker illa om den ingifte eller införlovade.

En viktig fråga är om rådgivaren skall ingripa med direkta råd eller inte. En del ungdomar *vill* ha råd. De vill bli övertygade om att de gör rätt i att gifta sig eller de vill ha stöd för att bryta. Men som alltid i rådgivningsarbete av detta slag bör man här vara försiktig. Viktiga avgöranden måste människor fatta själva, och man måste försöka göra klart för de unga att det är de som skall komma fram till ett beslut.

Emellertid kan behovet av direkta råd vara mycket starkt, ett behov att slippa att själv fatta ett avgörande. Efteråt kan man också få möta en anklagelse som denna: »Varför avrådde ni mig inte från giftermål; ni borde ha vetat bättre som ser så mycket äktenskapskonflikter. — Fast förresten hade jag nog gift mig ändå med honom.»

Frågan är här: skall rådgivaren alltid använda den försiktigare behandlingsmetoden, dvs försöka hjälpa parterna att se på sin egen situation mer klart och objektivt, men överlämna avgörandet till dem själva? Eller finns tillfällen när det är befogat att mer aktivt ingripa för att exempelvis förhindra ett äktenskap som verkar dödfött eller i varje fall tycks ha dålig prognos? — Något generellt svar kan här inte ges. Men givetvis finns det fall då det under rådgivning framträder så påtagliga motsättningar mellan parterna att en brytning ter sig som det enda riktiga.

Också i den föräktenskapliga rådgivningen är det naturligt att samarbeta med läkare, inte minst med gynekolog om de sexuella frågorna. Ibland är det lämpligt att rekommendera litteratur och att ta upp sådan till samtal. Man kan också hänvisa till äktenskapskurser.

Det gäller i den föräktenskapliga rådgivningen att uppmärksamma både inre och yttre faktorer. Huvudsyftet är att bidra till att ge ungdomarna en större medvetenhet, så att de klarare ser både den verklighet de för ögonblicket står i och den som väntar dem.

Äktenskapskurserna vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå

Av jur kand Birgitta Linnér

»Familjerådgivningsbyrån inbjuder ungdomar som avser att ingå äktenskap, samt nygifta till en kurs under 6 kvällar, då olika äktenskapsfrågor tas upp. Det är värdefullt att båda parter är med och kursen har lagts upp med tanke på detta».

Citatet inleder programmet till familjerådgivningsbyråns kurs i äktenskapsfrågor. Sådana äktenskapskurser har hållits årligen sedan våren 1954.

Rätt snart efter det att familjerådgivningsbyrån öppnat år 1951, började medarbetarna känna behovet av att i någon form arbeta på ett mer förebyggande sätt än som vanligen sker. Den övervägande delen av byråns klienter kommer nämligen på ett rätt sent stadium i konflikten. Äktenskapskurserna får ses som ett led i en pedagogisk, förebyggande verksamhet med syfte att hjälpa ungdomen till större verklighetsanpassning vid familjebildning.

Jag citerar ur byråns promemoria till barnavårdsdirektören angående den första kursen:

»På förslag av delegerade för familjerådgivningsbyrån och dess personal har vid byrån planlagts en kurs för personer, som ämnar ingå äktenskap, och för nygifta. Den är närmast tänkt som ett första försök att arbeta på ett nytt sätt i förebyggande syfte, men det är vår förhoppning, att kursen skall följas av flera och framdeles ingå i byråns arbetsprogram.

Intentionen är att kursdeltagarna inte bara passivt skall lyssna till föreläsningar utan genom frågor och diskussioner sätta sig in i och något genomarbeta de problemställningar, som kursen berör.»

Familjerådgivningsbetänkandet (SOU 1957: 33) tar också upp värdet av att gruppverksamhet förekommer med både pedagogisk och terapeutisk inriktning. Om det pedagogiska grupparbetet står bl a:

»Det kan gälla kurser för unga par som ämnar gifta sig eller diskussionscirklar för redan gifta människor. Man räknar med att deltagarna i dessa grupper är personer som vill lära sig något beträffande äktenskapets innebörd och familjens uppgifter. De är inte inställda på att få hjälp med personliga problem utan väntar att få en orientering inom nyss nämnda områden, som de förstår har betydelse för deras framtid.»

Kurserna har bekantgjorts genom annonser i tidningarna och genom broschyrer som skickats ut till personalkonsulenter, till pastorsexpeditioner etc. I viss utsträckning har rekryteringen också gått den personliga vägen genom vänner och bekanta som tidigare deltagit.

Deltagarna har varit förlovade eller gifta par i åldrarna 17—30 år. Som nämnts är det viktigt att deltagarna om möjligt kommer i par, då kursen inte endast vill ge information utan lika mycket stimulera till inbördes samtal om frågorna. Men bestämmelsen har inte varit rigorös, kanske har fästmannen gjort militärtjänst eller fästmön haft sitt arbete på annan plats eller av andra orsaker inte kunnat delta mer än någon enstaka gång.

Detta har inte utgjort hinder för ena partens deltagande. I socialgruppshänseende har spridningen varit ganska stor. Det brukar utbildas en god gruppanda och olikheterna i bakgrund har varit en berikande tillgång. Vid första sammanträdet görs en allmän ganska anonym presentation. Man blir på ett naturligt sätt du med varandra redan från början.

Samtalsgrupperna bestod från början av 10 par. Det var emellertid ett regelbundet återkommande önskemål från deltagarna att grupperna skulle minskas. Vi har nu inte mer än 6—7 par i varje grupp, vilket förefaller vara lagom — någon eller några par försvinner vanligen efter första eller andra gången, sedan brukar alla fullfölja kursen mycket samvetsgrant.

En kurs består i regel av 6 sammankomster, förlagda till familjerådgivningsbyråns lokal under en följd av onsdagskvällar. Sammankomsterna brukar hålla på från en kvart i åtta till tio på kvällen, någon gång drar det över. (Avgiften är tio kronor per deltagare och betalas vid första sammanträdet. Grupperna tillfrågas om de vill ha någon förtäring, som de i så fall får betala själva. Det brukar de önska, och det serveras kaffe eller frukt. Deltagarna hjälper själva till med att servera och ställa i ordning efteråt, och männen praktiserar gärna lite huslighet.)

Varje sammankomst börjar med ett föredrag gemensamt för alla deltagarna. Därefter delar man upp sig i grupper och diskuterar kvällens ämne. Programmet för våren 1960 såg till exempel ut på följande sätt:

Lagens syn på familjens ekonomi. Budgetkonsulenten Gunnel Petre.
Hur ska vi möblera? Bosättningskonsulenten Gunnel Björkman.
Den sexuella samlevnaden. Med doktor Lars Engström.
Den personliga gemenskapen, en psykologisk orientering. Med doktor Gunnar Nycander.
Att bli förälder. Barnpsykologen Mirjam Israel.
Att leva tillsammans. Avslutning. Kaffe.
Gruppledare: Familjerådgivarna Anne Marie Engstedt och Birgitta Linnér.

Ämnena under övriga kurser har varit likartade, men kursens utformning har aldrig betraktats som definitiv. Vi har experimenterat oss fram och även diskuterat kursens uppläggning med deltagarna själva. Dessa har fått frågeformulär att fylla i, och de har varit ganska generösa med både beröm, kritik och förslag. Så har t ex föredraget »Att bli förälder» tillkommit på grund av deltagarnas önskemål.

Vi tillhandahåller också broschyrer och presenterar varje gång ett urval äktenskapslitteratur som knyter an till kvällens huvudinnehåll. En av byråns medarbetare har till särskild uppgift att följa med vad som händer på litteraturområdet. Lämpliga böcker och broschyrer återfinns i littera-

turförteckningen. (Se s 368.) I de första kurserna hade vi frågelåda men har sedan kunnat övergå till öppna frågor.

Huvudansvaret vilade de första åren på föredragshållaren. Gruppledaren hade en mera passiv funktion som värdinna. Snart övergick vi emellertid till en annan uppläggning, där gruppledaren (inte föredragshållaren) ledde diskussionerna. En fördel med detta är, att det blir samma person som leder samtalen varje gång. Numera deltar föredragshållaren endast i diskussionerna kring juridiken och bosättningen. I övrigt är gruppdeltagarna ensamma med gruppledaren. Gruppledaren är en fast punkt i gruppen — ett system som synes skapa den bästa samhörigheten.

Gruppledarna rekryteras fortfarande bland byråns egna familjerådgivare. Som föredragshållare anlitas däremot oftast utomstående krafter.

En genomgående tendens i förändringen av kursernas uppläggning har alltså varit, att de små samtalsgruppernas ställning stärkts och alltmer kommit att framstå som den grundläggande enheten.

Alla förändringar i kursprogrammet har vuxit fram ur diskussioner och gemensam planering på familjerådgivningsbyrån. En förutsättning för det nya systemet, där gruppledarna tilldelats en ansvarsfullare roll, har varit den med åren växande erfarenheten hos byråns medarbetare.

Den avslutande kvällen var under de första åren upplagd som en stor sammankomst med alla deltagare och byråns hela personal närvarande. Där förekom livliga diskussioner om kvinnligt—manligt, hem—förvärvsarbete, trivselfrågor etc. Ett år togs som utgångspunkt för avslutningsdiskussion husmodersförbundets bildband om samlevnadsfrågor »Bilderbok om hemmet». Andra år har vi valt en annan uppläggning. Ett eller två inbjudna par, med åtminstone tio års äktenskap bakom sig, har i form av ett informellt samtal intervjuats om sina erfarenheter av äktenskapet. Några frågeställningar kan nämnas: »Hur var det att lämna den gamla familjen och bilda eget hem? (Inklusive svärsläktproblemet.) Vad betyder det för äktenskapet när barnen kommer? Hur går det om man har skilda intressen och hobbies? Erfarenheter av svårigheter och anpassning. Tips om olika sätt att skapa vardagstrivsel. Hur löser man ekonomiska motsättningar.» Ungdomarna har varit livligt intresserade och själva ingripit med frågor och invändningar. Efter ett intensivt samtal mellan två eller tre generationer på detta sätt har deltagarna återgått till de små samtalsgrupperna och kursen har avslutats i deras krets.

Vad kan dessa äktenskapskurser tänkas ha för värde?

Äktenskapskurserna syftar i första hand till att ge faktiska kunskaper. Detta är helt i överensstämmelse med en vitt utbredd tendens, som kan iakttas både här och i utlandet; man betonar vikten av att ungdomen får saklig information om sin nya ställning i äktenskapet. Ur arrangörernas synpunkt kan man säga, att det är ett rätt omfattande kunskapsstoff som

Program för familjerådgivningsbyråns äktenskapskurser.

meddelas. Det kan antas att ganska lite fakta stannar kvar. De har dock fått glimtar av vad det finns av tillgängliga kunskaper och av vad man i vissa situationer behöver veta.

Kurserna vill för det andra skänka en ökad psykologisk medvetenhet och förutsättningar för en bättre anpassning inom äktenskapet. Vår strävan är att ungdomarna skall komma i par, och vår erfarenhet tyder på att det gemensamma inhämtandet av kunskaper och det gemensamma deltagandet i samtalen stimulerar dem till att fortsätta samtalen inbördes och hjälper dem till en större öppenhet mot varandra.

Samvaron med andra par i samma situation ger en gruppkänsla av en ny och värdefull typ. Den innebär bl a att man får se att det finns andra som har liknande frågor som man själv, men också att man får se hur mycket situationen kan variera. En grupp ger en liten provkarta på skilda typer av relationer. Deltagarna ser hur det hos ett par finns uppenbara motsättningar och spänningar, hos ett annat ett nästan irritationsfritt samspel. De får närkontakt med vad man kan kalla olika »relationskonstellationer», och det befordrar förmodligen deras psykologiska mognad och klarsyn och ger dem mer av perspektiv på den egna situationen. Tilläggas kan att kursdeltagarna får klart för sig att det finns någonstans att vända sig om de senare skulle råka i svårigheter. Det har också hänt att man efter kursens slut vänt sig till byrån för konsultation.

Om från början föredragshållaren och föredragen var det viktiga, har som påpekats tyngdpunkten alltmer kommit att läggas vid gruppen som en arbetsenhet, vilken ur föredraget hämtar material för kvällens samtal. Det är efter vår erfarenhet hittills särskilt tre komplikationer i gruppens »liv» vilka gruppledaren måste söka komma till rätta med.

1) Det är viktigt, att samtalen inte förvandlas till individuell rådfrågning. Enskilda konflikter och problem som kommer upp bör om möjligt hänvisas till individuell konsultation. När det gäller upplysningar och sakfrågor av t ex juridisk och ekonomisk art tas dessa frågor givetvis upp. Ofta föreligger ett stort behov att få ställa sådana konkreta, sakliga frågor. Men så fort en fråga blir personlig bör den, ifall den tas upp i gruppen, under alla omständigheter föras över till ett allmänt principiellt plan. Det är angeläget att inte den enskildes problem får störa gruppintresset.

Frågor som gäller bosättning eller juridik kan givetvis vara lika emotionellt laddade som så kallade personliga frågor. Budgetfrågor exempelvis kan rymma mycket sprängstoff. »Vi kan inte tala om ekonomi, vi kan bara gräla om ekonomi.» Formuleringar i den vägen kan komma upp på en äktenskapskurs. Det händer också att en part vill ha gruppledaren att ta ställning, så som när en nygift make säger: »Inte kan det vara riktigt att min fru har kvar sitt yrkesarbete när vi får barn.» Han vill så att säga få ett domstolsutslag. Det måste givetvis gruppledaren undvika att ge. Det gäller att i stället utveckla frågan till ett allmänt problem som gruppen i sin helhet kan behandla och till vilket alternativa lösningar kan diskuteras. Det säger sig självt att det ibland ställer stora krav på gruppledaren att smidigt omforma frågeställningen.

2) Om det råder en schism eller i varje fall starka spänningar inom ett par, kan detta komma fram alltför tydligt i gruppen. Det fria samtalet kan t ex hindras av att den ena parten sitter och lurpassar på den andras yttranden. Fästmön skäms kanske för fästmannens alltför spontana och öppenhjärtiga skildring av hur han har haft det hemma i sin familj. Ibland kan man märka att gruppen i övrigt reagerar. Konflikter och motsättningar hos ett par, vilka hotar att sprida sig till de andra paren, måste bemötas av gruppledaren utan att saken tas upp direkt.

3) Det kan också vara svårt att balansera ett dominerande par och att aktivera de passiva på ett omärkligt sätt. Hur uppgifterna att balansera gruppgemenskapen som helhet skall klaras får bedömas från fall till fall.

Det har hänt att deltagarna önskat att man skulle träffas igen vid ett senare tillfälle. Ett sådant »eftermöte» har hållits, med gott resultat. Givetvis händer det också att kursdeltagare och gruppledare slumpvis råkas efteråt. En man berättade nyligen: »Min fru och jag talar då och då om hur roligt det var på den där kursen, och hur vi fick upp ögonen för saker och ting som vi inte skulle ha tänkt på annars, som har haft betydelse för vårt äktenskap.» Frågan om efterundersökningar har också dryftats på byrån. Ännu så länge är vi emellertid hänvisade till de personliga intrycken. Men dessa har otvivelaktigt varit sådana att de stimulerar till fortsättning och utbyggnad också av äktenskapskurserna.

Caseworkforskning — en nödvändig del av familjerådgivning

Av familjerådgivaren Anne Marie Engstedt

Både casework och familjerådgivning har så småningom börjat bli mera inarbetade begrepp på det sociala området i vårt land medan detta knappast kan påstås ifråga om forskning på samma fält. I många sammanhang har dock framförts önskemål att en reformerad social utbildning skulle innefatta utbildning för sociala forskningsuppgifter och att socialarbetare skulle få tid och medel att genomföra undersökningar av intresse. Som många gånger tidigare har vi väl här hämtat inspiration och förebild västerifrån, där dessa frågor för länge sedan godtagits som berättigade och självklara och där caseworkforskning idag kan sägas ha trampat ur de första barnskorna.

Att bedriva forskning i casework innebär både att söka omforma antaganden och metoder från praktik till forskningsmässig form och att översätta forskningsfynd till ett språk och begrepp, som har en mening för dem som arbetar på fältet eller är engagerade i teamarbete vid kliniker eller institutioner. När det är fråga om caseworkforskning inom »familjefältet» har man i USA konstaterat att det material som presenteras består till rätt liten del av verkligt vetenskapliga studier; jämförelsevis mycket är obevisade åsikter, teoretiserande och diskuterande.

Statsrådet Ulla Lindström gav för några år sedan i uppdrag åt fem av de mest kända och erfarna sociologerna här i landet att komma med inlägg i debatten kring familjefrågorna och detta resulterade i den stimulerande skriften »Vad händer med familjen?» (1). Där understryker flera av författarna behovet av en vidgad och fördjupad sociologisk familjeforskning, vilket skulle kunna innebära att vi finge en säkrare grund att stå på när vi diskuterar dagens familj, och föreslår olika hjälpåtgärder för den. Från andra håll — framför allt från socialarbetarna själva — poängteras också att vi har alldeles för litet kunskaper och forskning om familjen inom det sociala området. Vi får aldrig tillfälle att pröva hur människor upplever en krissituation eller sina relationer till andra under kristillstånd och inte heller pröva om de teorier håller, som vi handlar efter i vårt sociala hjälpprogram.

Utvecklingen i USA

Ser vi på casework i USA och hur man där steg för steg arbetat sig fram mot en målmedveten forskning så har det skett långsamt men med stor optimism och samarbetsvilja mellan socialarbetare och socialvetenskapare. Man kan säga att det starkt utvecklade systemet med handledning inom det sociala arbetet blev ett slags kontroll av arbetsmetoden, och genom periodiska sammanfattningar och kritik av ärenden kom man fram till hypoteser och teknik i arbetet, som grundades på erfarenhetsmässig bedömning och sammanfattning av resultaten. På så sätt utkristallisera-

des tankegångar och lades grund för nya framsteg. Så småningom började även socialarbetare räkna med systematisk vetenskaplig forskning som ett nytt instrument både för kritisk översyn och prövning av sina hypoteser och för vidareutveckling av diagnos- och behandlingsmetodik. Under ganska lång tid var man övertygad om att behandlingsrelationen i casework, som tog sikte på personlig och social anpassning hos klienterna, var alltför dynamisk och oåtkomlig för att kunna utgöra ett fält för vetenskapliga undersökningar. Bedömningar som grundades på erfarenhet, handledning, sammanfattningar och kritik ansågs som de enda medel man kunde använda vid studier. Det innebar i sin tur att försök att bekräfta hypoteser vetenskapligt i realiteten var omöjliga. Men under de sista femton till tjugo åren har det varit en mycket stark utveckling med ny forskningsteknik på fältet som gjort socialarbetarnas data mera tillgängliga för olika undersökningar. Denna förändring kan man t ex se spår av i amerikanska facktidskrifter, som ofta innehåller redogörelser för olika sociala undersökningar och forskningsprojekt.

Emily Mudd, en pionjär inom amerikansk familjerådgivning, har i en artikel skisserat, hur forskningsarbetet utvecklats vid den institution som hon själv är knuten till. (2) De tidigaste rapporterna från verksamheten var företrädesvis beskrivningar av institutionen och klientelet. Nästa steg blev fall- och metodanalys, och målsättningen med detta var att få i gång samarbete med liknande institutioner och få utbyta erfarenheter för att förbättra metodiken.

När erfarenheten och klientmaterialet ökade blev man mera uppmärksam på vad som föregått kontakten med familjerådgivningsbyrån och hur klienterna fungerade sedan kontakten ansågs avslutad. Efter andra världskriget, då frekvensen av psykiska sjukdomstillstånd och krissituationer i familjelivet visade en oroande ökning, växte intresset för forskning på familjefältet och anslagsbeviljande myndigheter visade större generositet. Man försökte då utarbeta metoder för datainsamling, definierade och inringade områden som skulle studeras och sökte också fastställa hur pass tillförlitliga de insatta hjälpåtgärderna var. Utöver tillgängligt journalmaterial använde man speciella frågeformulär för systematisk datainsamling. Mudd beskriver hur det förekom livliga diskussioner kring svårigheten att använda redan avslutade fall som forskningsmaterial och hur delade meningarna var om familjerådgivaren som är van vid caseworkmetodik skulle kunna ställa om sig och använda en mera systematisk och strukturerad intervjuteknik för att aktuellt material skulle kunna användas för forskningsbruk. En undersökning från den perioden behandlade t ex effekten av forskningsformulär på klienten, en annan sökte sammanfatta hur forskning och socialt arbete kan samordnas. Så småningom närmade man sig kärnpunkten i det som familjerådgivningsforskningen vil-

le komma åt att studera, nämligen effekten av rådgivning i störda äktenskap, och en serie undersökningar planerades och fullföljdes, bl a vilken effekt mannens attityd gentemot hustruns yrkesarbete har på den äktenskapliga anpassningen; relation mellan problem som makarna söker för och resultat av rådgivning; jämförande analys av två kriterier för framsteg i caseworkbehandling, etc. Ett stort projekt som sattes i gång i mitten på 1950-talet var studium av relationen mellan alkoholism och äktenskapskonflikter. Andra uppgifter var teknik vid familjediagnos, dynamiken i man-hustru-relationen och det psykologiska växelspelet mellan makar. Mudd påpekar att familjerådgivning är ett specialområde under utveckling, som omedelbart kan dra nytta av sina forskningsfynd och samtidigt utveckla mera stabila teoretiska förslag och förbättra sina metoder.

Vad vill socialarbetaren veta?

Vad en socialarbetare t ex ofta frågar sig är: När kan vi betrakta ett fall som förbättrat, dvs vilka tecken har man på en framgångsrik behandling? Kan vi mäta förbättringen och hur pass stabil är den? Vad har vi för metoder för detta som är vetenskapligt försvarliga och inte anses som subjektiv skönmålning? Dessa svårigheter har bl a behandlats av amerikanen Robert Gomberg. (3) Han drar upp en parallell med den psykiatri i USA, som är starkt psykoanalytiskt påverkad, vidare hur man inom detta specialområde har svårighet med olika teoretiska skolor och att finna gemensamma bedömningskriterier. Gomberg framhåller att i casework kan man endast hos klienten själv finna bevis för hur mycket hjälp denne upplevt och hur effektivt han använder den och där pekar Gomberg på tre områden som man i första hand gör en granskning av:

1 *Klientens personlighet*
Förändringar inom klienten såsom ökad självrespekt, spontanitet, insikt, förståelse, självkontroll etc. Accepterande av och förmåga att handskas med egna känslor.

2 *Relationer inom familjen*
Förändring och modifiering av relationer *inom* familjen. Har några av de problem som klienterna ursprungligen sökte för modifierats eller lösts?

3 *Relationer utom familjen*
Förändring och modifiering av relationer *utom* familjen, t ex arbete, umgänge etc. Har några av de problem som klienterna ursprungligen sökte för modifierats eller lösts?

Detta är givetvis en mycket komprimerad uppräkning av faktorer, som man bedömer på varje område. Alla tre områdena har också beröringspunkter med varandra och inget utesluter de andra. Problemen hos individen kan emellertid visa sig i svårare störningar på ett område än på ett annat. Dessutom kommer det speciella problem som individen har och försöker komma till rätta med, att bestämma vilken institution han vänder sig till. En gemensam nämnare för all caseworkhjälp, det må vara på vilken institution som helst, är att socialarbetarna har grundläggande kunskap om personlighetsutveckling, avvikelser och störningar samt om caseworkprocessen. Förutom dessa finns inom varje specialfält andra kunskaper som man måste använda sig av. Därför koncentrerar vi oss speciellt inom familjerådgivningen på det andra området som Gomberg nämnde, nämligen relationerna inom familjen. Vi förenar givetvis material från de båda andra fälten — problem inom individen och relationer utom familjen — med motsvarande drag i relationerna inom familjen, men tonvikt läggs på relationerna inom familjen. Av den orsaken inriktar vi oss, framför allt när vi skall uppskatta effektiviteten av casework i familjerådgivning, på att bedöma vilken förändring och utveckling som har skett i dessa konfliktfyllda relationer och i vilken grad sammanhållningen hos familjen som helhet ökat.

Gomberg understryker vikten av att sociala institutioner gör klart för sig att det man kan uppnå med caseworkbehandling måste variera i viss mån beroende både på institutionens funktion och den hjälp som klienten väntar sig. Orsaken till att han poängterar både detta och uppdelningen i bedömningsområden är att han mycket klart ser att hela frågan om differentierade bedömningsgrunder för olika former av casework innebär ett annat problem som socialarbetarna måste komma tillrätta med om vi skall kunna ställa upp sunda kriterier för vår möjlighet att hjälpa med casework. Vi måste kunna definiera bedömningsgrunderna och målsättningen för casework.

Ungefär samtidigt med att Gomberg skrev detta i början på 1950-talet utgav Family Service Association of America en liten skrift som behandlar familjearbetets omfattning och metoder. (4) En av underavdelningarna i skriften behandlar forskning i socialt arbete med familjen. Man anser att »family agencies» bör sammanställa metoder och teknik i arbetet och utveckla nya eller modifierade praktik- och administrationsmetoder samt granska sina tjänster både i relation till förefintliga behov och till andra samhällsresurser. Där sägs också att forskningens omfattning och natur måste bli beroende av institutionens storlek och resurser. Något som dock borde vara generellt för alla institutioner som arbetar familjemässigt med casework anser man vara: a) att samla tillräckliga data för att värdera byråns program och plats i samhället b) att åstadkomma en

objektiv attityd vid dessa värderingar c) att dela med sig till kolleger av sina eventuella forskningsfynd och slutligen d) att hjälpa till att känna igen frågor och hypoteser som behöver klarläggas och prövas. 1963 sträcker man sig längre och anser att oavsett hur mycket forskning som bedrivs inom en institution så måste befattningshavarna (= socialarbetarna) vara forskningsorienterade. (5) De bör kunna studera och använda sig av framsteg inom yrket som åstadkommits genom forskning.

En amerikansk bok som är instruktiv och rolig att läsa är Some Guide Lines for Evaluative Research (6). Den behandlar framför allt frågor som uppstår när man skall bestämma behandlingseffekt hos klienter i fråga om social och emotionell förändring och diskuterar i olika avsnitt t ex forskningsprojekt, metoder för att bestämma behandlingseffekt, urval och definition av material, kontrollgrupper, tolkning av forskningsfynd etc. Det skulle här ta för lång tid att referera boken, men den kan rekommenderas.

Eftersom vår egen erfarenhet av caseworkforskning är så ytterligt begränsad skulle jag även i fortsättningen vilja referera amerikanska erfarenheter, som mycket belysande nyligen skildrats av Finestone i Social Casework. (7) Denne beskriver nämligen en del svårigheter vid forskning på sociala institutioner som jag föreställer mig är relevanta även här. Författaren renodlar några olika åsikter om målsättningen för sådan forskning. En anser att det primära målet är att utveckla teori, en annan har en motsatt åsikt nämligen att forskning är ett instrument för att samla information, som är tillämplig för att lösa omedelbara problem vid en speciell byrå. Den förra siktar på forskning med långsiktig målsättning, den senare blir begränsad till vissa problem vid en viss institution. Mellan dessa åsiktsriktningar ställer Finestone en tredje som hyser uppfattningen att forskning kan växa fram ur praktiska problem vid sociala institutioner eller byråer och att den kan planeras på ett sätt som avkastar både praktisk och teoretisk vinst. Detta kan man uppnå genom omsorgsfullt planerad forskning där man ser de teoretiska förutsättningarna hos praktiska problem och fullföljer dem ändamålsenligt. Även de praktiska svårigheterna att genomföra dessa olika åsiktsprogram skisseras av författaren. En forskare som ser den sociala byrån som ett forskningslaboratorium kommer antagligen att irritera övrig personal mycket starkt, speciellt om forskningen skall bedrivas inom ramen för det dagliga rutinarbetet. Den administrativa ledningen måste därför ta på sig ansvaret för att samordna forskningsarbetet med det praktiskt löpande arbetet.

Finestone diskuterar sedan under tre huvudrubriker några krav på forskning vid sociala institutioner (agencies). 1. Formulering av forskningsproblemet 2. Forskningsmetodik och 3. Forskningsorganisationen.

anser författaren som den svåraste och viktigaste delen av arbetet och svårast att beskriva. Om inte denna del utarbetas tillräckligt omsorgsfullt så kommer svårigheter att visa sig senare. Undersökningen kan bli helt misslyckad genom att den är i grunden oanvändbar eller dess fynd är endast till mycket ringa grad tillämpliga.

Författaren går också in på hur man får uppslag till forskningsprojekt. Ledningen för byrån kan där inspirera personalen att ställa frågor om synpunkter på institutionens program eller praktik m m. Forskare och administratörer bör värdera observationer, idéer och insikt hos praktiskt verksam personal som uppslag till forskning. En noggrann statistisk registrering både från den egna institutionen och andra liknande i samhället som inte fordrar analys av någon statistiker kan besvara många frågor och också ge anledning till andra som är lämpliga för undersökning. Författaren påpekar att värdefulla fynd kan göras genom att jämföra klientkarakteristika med den allmänna populationen etc. Ett blygsamt men fruktbart projekt kan vara att omsorgsfullt gå igenom ett antal fall av speciell typ. Även om man inte kan dra bestämda slutsatser av en så informell och beskrivande undersökning så kan den ändå föra med sig andra resultat. Ett kan vara att fynden kan ge upphov till hypoteser som sedermera prövas i större skala eller med mera kontrollerad typ av frågor. Dessutom kan även bifynden vid informell forskning vara betydande. Klassifikationer av diagnos, målsättning och behandling kommer kanske fram i försöksmässig form. Detta har stor betydelse för dem som står i det praktiska arbetet.

Finestone berör även en annan vital fråga, nämligen om det är nödvändigt att lägga upp det sociala forskningsprojektet exakt som det naturvetenskapliga med kontrollgrupper etc. Han besvarar frågan nekande åtminstone vad det gäller mindre sociala institutioner. Han tycker att det är mera ändamålsenligt att exempelvis starta med en undersökning av problem som byrån möter. En sådan undersökning kan sedan utgöra grund för mera slutgiltig forskning. Men även på en större institution tycker han att många problem kan angripas genom urval av begränsad målsättning och relativt enkel metodik.

Andra frågor är att noggrant precisera vad det är för problem som byrån vill lösa och om en undersökning är möjlig att genomföra. Är nödvändiga informationskällor användbara och adekvata? Finns tillräckliga data eller kan de samlas inom rimlig tid? Finns lämplig personal, tid och ekonomiska resurser?

En mycket viktig synpunkt är den teoretiska betydelsen och tillämpligheten av forskningsproblemet. Alltför många forskare startar ett projekt

utan att ha den nödvändiga överblicken över tidigare undersökningar och litteratur i ämnet. Om forskning inom socialarbetet skall ha en kumulativ effekt, säger Finestone, måste varje undersökning planeras i sammanhang med tidigare tankegångar och forskning och betraktas som ett ytterligare bidrag till fortlöpande ansträngningar.

Ett sätt att komma fram till klarare formuleringar och utformning av forskningsprojektet är att göra en preliminärundersökning i mindre skala (pilot-study). En mera omfattande undersökning senare vilar då på fastare grund.

Forskningsmetodik

Finestone tar under denna rubrik endast upp ett fåtal problem eftersom han anser att området är under hastig utveckling och alltför komplicerat för att uttömmande diskuteras i en tidskriftsartikel. Ett viktigt problem anser han kontrollgrupperna vara. Det är naturligtvis alltid önskvärt att söka få en kontrollgrupp om det är möjligt men det är samtidigt mycket svårt. Under vissa omständigheter kan kontrastgrupper (inte kontrollgrupper i egentlig mening) ibland användas. På samma sätt kan ibland en undersökningsgrupp inom ett visst område senare användas som kontroll vid en ny undersökning. Fastän man inte kan betrakta resultaten som slutgiltiga så kan de ändå bidra till att institutionen kan fatta beslut och bana väg för andra undersökningar. Även här understryker Finestone betydelsen av bifynd vid informella undersökningar. Ett annat metodikproblem är att ett byråmaterial inte är upplagt för forskning, dvs material och journaler har avsetts för det praktiska arbetet och inte för metodiska undersökningar. Ofta är det överraskande att finna hur mycket material som saknas i en journal fastän vederbörande socialarbetare är övertygad om att det finns. Om journaler skall användas för forskning måste de utarbetas med tanke på detta och läggas upp i viss standardiserad form.

I USA lägger man ned mycket arbete på att få fram nya metoder för att samla data som kan reducera subjektiva moment i journalföring. Bandinspelning av intervjuer, och observation av socialarbetarnas insats i dessa är exempel på detta. Finestone understryker starkt vilken tid även mycket begränsade och blygsamma undersökningar fordrar. Han ironiserar milt över att de flesta som är mindre insatta i forskning tror att det endast är fråga om att skissera en plan, samla data och statistisk analys. All den tid som går åt för det inledande stadiet i en undersökning — formuleringen av forskningsuppgiften — och slutskedet — tolkning av resultaten — undervärderar man bl a.

berör Finestone slutligen i sin artikel. Han tror inte att man kan vänta sig att det kommer att gå lätt att introducera speciell forskningspersonal på en social institution. Finestone är tydligen mest inne på linjen att forskning skulle utföras av speciella befattningshavare som sorterar direkt under institutionens administrativa ledning. De stora linjerna i forskningsprojekten och ansvar att välja dessa skulle vila på den sociala institutionen, forskarna skulle tjänstgöra som konsulter. På så sätt skulle forskningsprogrammet kunna inordnas i institutionens verksamhet i stort. Även de ekonomiska förutsättningarna för forskning diskuteras kortfattat och vikten av att en institution kan vara säker på bidrag för en längre tidsperiod för att kunna fullfölja inledda projekt. Personalen på en social institution kan i avvaktan på en forskningsavdelning inom institutionen åstadkomma goda resultat om de får deltidsanställd forskningskonsult till hjälp. Utbildningen av forskningspersonal bör vara högskolemässig. Finestone anser att samarbetet mellan socialforskare och praktiskt arbetande socialarbetare är mycket fruktbart och de kan ömsesidigt stärka och utveckla varandras områden, så att en stark forskningstradition etableras på det sociala arbetsfältet.

Svenska erfarenheter och önskemål

I Stockholm har vi inom familjerådgivning arbetat mycket målmedvetet på att få fram en metodik för relationsbehandling i störda äktenskap, men mycket litet tid har kunnat avsättas vare sig för att i skrift redogöra för våra mål och metoder eller för att bedriva forskning. Det är också ganska naturligt att när en specialinriktad byrå startar måste den först koncentrera sig på att utarbeta teorier för arbetet och att försöka praktisera dessa. Varken teorier eller praktisk tillämpning kan värderas genom »testning» av hypoteser eller resultat innan de som arbetar på byrån-institutionen acklimatiserat sig och innan det finns en viss materialstock som är lämplig för undersökning. En undersökning gjordes av Colliander-Åmark när verksamheten pågått i tre år för att få en uppfattning om familjerådgivningens värde (8). Den publicerades 1954 och är en redogörelse för behandlingsresultat i olika problemgrupper samt en redogörelse för behandlingsmetoder och dessas användbarhet och förutsättningar. Eftersom verksamheten nu fungerat under så pass lång tid vore det önskvärt med en ny efterundersökning, som byrån hoppas få göra inom en snar framtid. Artikelförfattaren har genom anslag från Stiftelsen Lars Hiertas Minne fått bidrag till en undersökning av manliga otrohetsfall ur familjerådgivningsbyråns material, vilken ännu inte helt slutförts. Att inom ramen för det löpande arbetet på byrån inpassa någon form av

forskningsverksamhet har visat sig vara mycket svårt. Då detta måste anses synnerligen önskvärt har redan i nästa års stat föreslagits personalförstärkning med en socialarbetare som skulle kunna utföra en del forskningsuppgifter. Här skall endast i korthet nämnas projekt som kontinuerligt diskuterats inom institutionen och som skulle kunna bli föremål för utredningar i mindre skala:

Uppföljande intervjuer efter viss tid sedan ett ärende avslutats för att kontrollera behandlingseffekten.

Att söka få fram någon bestämning av relationen mellan behandlingsmetod och behandlingsresultat.

Effekten av korttidskontakter.

Definition av caseworkkriterier och caseworkmålsättning inom familjerådgivning.

Bearbetning av studium av äktenskaps- och familjediagnos (diagnostisk klassifikation).

»Äktenskaplig symtomlära».

Uppläggning av ett ändamålsenligt statistiksystem för verksamheten som lättare skulle möjliggöra undersökning och analys av t ex årsstatistik etc.

Litteratur

1. Boalt, G m fl: Vad händer med familjen?
2. Mudd: Knowns und Unknowns in Marriage. Counselling Research, Marriage and Family Living, February 1957 No 1.
3. Gomberg-Levinson: Diagnosis and Process in Family Counseling F.S.A.A. 1951
4. Scope and Methods of the Family Service Agency F.S.A.A. 1953
5. Range and Emphases of a Family Service Program F.S.A.A. 1963
6. Herzog: Some Guide Lines for Evaluative Research U. S. Department of Health, Education and Welfare 1959
7. Finestone: Some Requirements for Agency-Based Research Social Casework, March 1963 number 3
8. Colliander-Åmark: Stadskoll, utl och mem 1954 nr 89

Familjerådgivningsbyrån i Lund förestås av pol mag Ellen Kälvesten-Elmér, som här har ett första samtal med en rådsökande.

Familjebyrån i Malmö, som jämte Ungdomsbyrån ingår i stadens barnavårdsnämnds utredningsavdelning, har även till uppgift att syssla med Malmöbornas familjefrågor även om det främst är barnens väl och ve som är mittpunkten i byråns arbete. I skilsmässofall, där det finns barn i familjen och det uppstår strid om vårdnaden av dem, remitterar rådhusrätten vårdnadsärendet till barnavårdsnämnden för utredning angående vilken av parterna som kan anses mest lämpad att ta hand om barnen. I Malmö är det Familjebyrån som utarbetar yttrandet vilket sedan tillställs rådhusrätten. I fjol utarbetade Familjebyrån 57 sådana yttranden.

Familjebyrån tar sig an de minsta barnen och flickor upp till tretton år. De äldre barnen av bägge könen och de större pojkarna hänvisas till Ungdomsbyrån.

Ibland är det föräldrarna själva som kommer till Familjebyrån och ber om hjälp, ibland är det polisen, någon granne eller annan person, som anmäler att barnen lever under otillfredsställande förhållanden. Orsakerna till svårigheterna kan vara många — modern sjuk, ovänskap mellan föräldrarna, skilsmässa, misshandel, dålig bostad.

Förra året omhändertog Familjebyrån i Malmö inalles 967 barn på föräldrarnas anhållan eller med deras medgivande. I de allra flesta fallen skedde omhändertagandet på grund av moderns sjukdom eller behov av rekreation. Endast 27 barn måste på annat sätt skiljas från föräldrarna på grund av svåra hemförhållanden.

Familjebyrån ger även råd och stöd åt de ogifta mödrarna, vilka dock i dag tycks ha lättare att klara sig på egen hand än förr. Det har bl a gjort att Malmö i dag inte har något eget mödrahem men disponerar sju platser på mödrahemmet i Lund.

Familjerådgivningsbyrån i Lund växer

Av fil kand MARY AHLGREN

1956 öppnade Lunds stad en familjerådgivningsbyrå, efter det att överläkare Hans Curman kallats till staden för att leda en konferens kring behovet av en dylik och för diskussion av dess uppläggning.

Pol mag Ellen Kälvesten-Elmér tillsattes som familjerådgivare och har alltsedan dess också varit byråns föreståndare. Till byrån knöts från början en läkare från lasarettets psykiatriska klinik (mot timarvode), varjämte anslag gavs till arvode åt advokat för konsultation i förekommande fall.

1962 hade familjerådgivaren 749 arbetstimmar vid byrån, läkaren hade 87 och kontakt med juristen förekom i 16 fall. Huvudmannaskapet överflyttades samma år från Lunds stad till Malmöhus läns landsting, som numera står för kostnaderna, medan administrationen fortfarande sköts av socialbyråns styrelse.

Hösten 1963 hade verksamheten, som med tiden växt ur de lokaler den haft från starten, förmånen att få flytta in i ett ombyggt hus St Södergatan 8, och fick därmed utökat till 7 rum, väntrum och hall — allt nyinrett, modärnt och med intim prägel samt harmoniskt valda färgsammansättningar.

Förutom fru Kälvesten-Elmér, som har kompetens som biträdande psykolog, finns numera ytterligare en tjänst, för vilken man nu söker en välkvalificerad socionom. Båda tjänsterna är på halvtid.

Varje måndag har biträdande överläkaren vid psykiatriska kliniken dr Ulf Zätterström mottagning i sitt rum på byrån, och en gång i veckan konfererar han med familjerådgivarna. Till konferenserna med hela arbetsteamet någon gång om året inbjuds alltid Lunds socialdirektör.

Som juridisk konsult fungerar advokat Barbro Wallér-Agrell.

Prästerskapets kontaktman är ordföranden i barnavårdsnämnden pastor Per Blomquist, som bl a har åtagit sig medlingar i skilsmässofrågor. — Dessutom finns ett skrivbiträde.

Malmöhus läns landstingsområdes storlek gör att man för närvarande utreder huruvida filialer kan upprättas på andra platser. Familjerådgivningsbyrån i Lund är landstingets första och hittills enda, men man vill naturligtvis först se i vilken utsträckning byråns arbetskapacitet i sin nya utformning kommer att ansträngas, innan man ytterligare utvidgar med filialer. Detta är emellertid också en fråga om personaltillgången, som onekligen är ett problem.

Även undersöker landstinget möjligheterna av att inrätta en rättshjälpsbyrå som komplement till familjerådgivningsbyrån.

För årets landsting kommer budgetförslaget gällande Lunds familjerådgivningsbyrå att ökas till 42 000 kronor från tidigare 17 300.

Oftast är det kvinnorna som tar kontakt med byrån, medan männen endast i en tredjedel av fallen tar det första steget för att med byråns

hjälp söka lösa äktenskapliga tvister. Av de gifta kvinnorna är de flesta helt eller delvis yrkesarbetande. Nutidsproblemen dominerar klart, men så har ju också samhället förändrats en hel del sedan farfars tid.

Det vanligaste är att de sökande befinner sig i trettioårsåldern, har varit gifta omkring tio år och har ett eller två barn. Av de ogifta är flertalet ungdomar som har problem med föräldrarna och (eller) syskonen. Föräldrarna har då i regel kontaktat byrån.

Betonas bör att parterna själva måste lösa sina problem; familjerådgivningen kan bara lämna vägledning och synpunkter. Byrån strävar efter att få kontakt även med den andra parten, om detta inte uttryckligen undanbeds. Kontakten med byrån tas i regel på eget initiativ, men ibland är det en läkare, en socialarbetare, en advokat, en släkting eller bekant som förmedlar den.

De problem som oftast anges när man söker byråns hjälp är uppfostrings- och ekonomiska problem; det rör sig beträffande den första gruppen i allmänhet om skolbarn och tonåringar.

Därnäst kommer makens eller makans förmodade eller verkliga otrohet samt psykiska egenheter och störningar. Gruppen »psykiska störningar» är f ö den som vid byråns klassificering fått det största antalet fall.

Vidare kan nämnas släktproblem, anpassningsproblem till grannar och kamrater, bristande familjeansvar, alkoholproblem och konflikter kring skilsmässa samt yrkesproblem, misshandel, make eller maka som avvikit, bostadsproblem och allmän social rådfrågning.

Ibland noteras naturligtvis ett flertal olika eller sammanhängande problem per familj.

Över hela landet råder som bekant svårigheter ifråga om personaltillgången vid våra familjerådgivningsbyråer. Vid byrån i Lund anser man det önskvärt att fler män utbildade sig till familjerådgivare. Vidare att handledd praktik ordnades för kliniska psykologer och socionomer. Eftersom konflikterna ofta sitter djupt, vore det synnerligen värdefullt att i vissa fall också ha tillgång till psykoanalytiskt utbildad konsult.

Nästan lika många som invånarna i Sveriges tredje stad

Ensamma föräldrar är enligt statistik och skatteberäkning ogifta eller förut gifta personer med hemmavarande barn under 16 år. I realiteten är gruppen betydligt större än de officiella beräkningarna anger, eftersom bara en del — och en alltmer minskande andel — ungdomar omedelbart efter uppnådda sexton år står på egna ben i ekonomiskt avseende. Ensamma föräldrar omfattar alltså ogifta, frånskilda, änkor och änklingar. Enligt 1955 års siffror — den senaste folkräkningens resultat är ännu inte färdigarbetat — rör det sig om ungefär 80 000 mödrar och 10 000 fäder. Dessa sammanlagt 90 000 ensamma föräldrar har hand om cirka 135 000 barn under sexton år. De här siffrorna betyder att om man tänkte sig alla dessa ensamma föräldrar och deras barn samlade i en enda stad, skulle den staden nära nog bli lika stor som Malmö.

Beprövad byrå

MED BÅDE ABORT- OCH PREVENTIVMEDELS- OCH MENTALHYGIENISK RÅDGIVNING

Av kurator MAUD HOLMQVIST

Stockholms stads mentalvårdsbyrå är en socialmedicinsk institution tillhörande sjukvårdsroteln. Dess upptagningsområde är staden och lokalerna är förlagda till Björngårdsgatan 25, Stockholm Sö. Institutionen är öppen för vuxna med samlevnadsproblem av skilda slag. Social, psykiatrisk, gynekologisk och psykologisk expertis finns företrädd och intimt samarbete sker mellan dem. Institutionen har tre verksamhetsområden, som av naturliga skäl går i varandra: *abortrådgivningen,* som är den ursprungliga, *preventivmedelsrådgivningen* samt den *mentalhygieniska rådgivningen i övrigt.* Under år 1962 var antalet registrerade ärenden inom dessa tre verksamhetsområden resp 1 193, 929 och 504. Intagningssystem tillämpas för samtliga verksamheter. Hänvändelse per telefon, remiss eller personligt besök går till tjänstgörande på intagningen, dvs för preventivmedelsrådgivningen till sjuksköterskan och för övriga verksamheterna till två heltidsanställda kuratorer-rådgivare. Mentalvårdsbyråns funktion är dels utredande, dels behandlande. Samma personal är engagerad i båda dessa funktioner. Behandling liksom utredning är poliklinisk och primärt inte medikamentell. För närvarande betalas samtalsbehandling vid läkarbesök med poliklinikavgift men är eljest liksom utredning och rådfrågning kostnadsfri. Mentalvårdsbyråns personal utgörs för närvarande av föreståndaren, som är gynekolog, 3 polikliniläkare, psykiater med psykoanalytisk skolning, 1 psykologkonsult, 1 förste socialassistent, 9 heltids- och 4 halvtidsanställda kuratorer-rådgivare, 1 sjuksköterska, 6 kontorsanställda samt ett 20-tal gynekolog- och psykiaterkonsulter, av vilka flera psykiater i likhet med byråns polikliniläkare är psykoterapeutiskt verksamma.

Mentalvårdsbyrån är den äldsta av nu fungerande rådgivningsbyråer för abortsökande med statsbidrag och dess verksamhet tillika den mest omfattande. År 1938 tillkom den första abortlagen här i landet och 1942 inrättade Stockholms stads sjukhusdirektion en fristående mottagningslokal för abortsökande, där två kuratorer arbetade frivilligt på kvällstid vid sidan av sin tjänst på sjukhus. Befolkningsfrågan och den därmed sammanhängande abortfrågan hade ur olika aspekter diskuterats under 1930-talet, och det hade blivit alltmer uppenbart, att det behövdes särskilda institutioner, dit den enskilde i abortsituation kunde vända sig för råd och upplysning om befintlig hjälp. Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, hade som initiativtagare prövat denna verksamhet. Men den möjlighet till socialrådgivning, som därutöver redan fanns genom sjukhusens kuratorer, hade åtminstone i de större städerna visat sig otillräcklig och inte ändamålsenlig. Med rätta tvekade de inte-sjuka abortsökande kvinnorna att vända sig till sjukhus i sin bekymmersamma situation. Först när komplikationer efter illegal abort tillstött, fick sjukhusen kontakt med dessa kvinnor. Man fick bl a av nämnda skäl ingen samlad kunskap om de abortönskandes situation. Sjukhusdirektionens mottagning fick namnet

Stockholms stads rådgivningsbyrå för sexualfrågor och hade till en början en besöksfrekvens av ca 200 registrerade patienter per år, till stor del remitterade från privatpraktiserande läkare. År 1946 utvidgades abortlagen med ytterligare en paragraf, den s k socialmedicinska indikationen och — minst lika viktigt — praxis ändrades till att man för samtliga fall får ansöka i medicinalstyrelsens socialpsykiatriska nämnd. Följden av dessa förändringar blev att antalet legala aborter avsevärt ökade och byråns besöksfrekvens steg successivt för att 1951 nå sin kulmen med 2 425 registrerade patienter. Rådgivningsbyrån fick 1951 en fastare organisation med en gynekolog, dr S V Westberg, som föreståndare och en fast anställd psykiater, dr Thorsten Sjövall, som ansvarig för den psykiatriska delen av verksamheten. Av personalen i övrigt utökades antalet kuratorer och kontorsanställda. Arbetet vid rådgivningsbyrån ökade inte endast kvantitativt utan även kvalitativt allt efter som våra krav på abort- och steriliseringsutredningarna — inte minst på eftervården — ökade. Utredningsförfarandet innebär att varje abortsökande först under minst två samtal tillsammans med kuratorn diskuterar sin situation. Barnafadern bereds tillfälle att hos kuratorn framlägga sina synpunkter, liksom en tredje person, som känner den sökande väl i hennes vardagssituation, kan beredas tillfälle att hos kuratorn yttra sig. Därefter undersöks den abortsökande kvinnan av gynekolog, som bedömer och med henne diskuterar situationen utifrån gynekologiskt-medicinska synpunkter, varpå kvinnan, och inte sällan även barnafadern, får ett eller två samtal med psykiater, som ibland kompletterar sin utredning med psykologiska undersökningar. Utredningstiden är givetvis på grund av tidsfaktorn begränsad, vilket ytterligare försvårar arbetet och ställningstagandet. Ansökan jämte utförliga läkar- och socialintyg underställs medicinalstyrelsens socialpsykiatriska nämnd för beslut huruvida indikation enligt abortlagen föreligger eller inte, eller om utredningen bör ytterligare kompletteras med observation av den sökande på psykiatrisk klinik. Oavsett om kvinnans ansökan beviljas eller avslås erbjuds hon efterkontakt med kuratorn, vilket innebär förutom personligt stöd även materiell hjälp. Institutionen har årliga anslag från staden och staten avsedda för ekonomiskt stöd vid tillfälligt hjälpbehov hos sökande inom abortförebyggande verksamheten.

Redan 1941 års befolkningsutredning och 1950 års abortutredning var inne på tankegångar, som låg i linje med senare utredningars krav på personlig hjälp åt människor med samlevnadsproblem. För de psykiater, gynekologer och kuratorer som handlägger abort- och steriliseringsärenden stod det tidigt klart, att en graviditet, som försätter kvinnan i abortsituation, i flertalet fall är symtom på samlevnadsstörning i vidare mening. Tyngdpunkten för abortlagens tillämpning måste läggas på förebyggande verksamhet och abortärendena inte handläggas isolerade från

Hänvändelse per telefon, remiss eller personligt besök går tilll tjänstgörande på intagningen, för preventivmedelsrådgivningen till byråns sjuksköterska.

Stockholms stads mentalvårdsbyrå är öppen för vuxna med samlevnadsproblem. Institutionen har tre verksamhetsområden: abortrådgivningen, preventivmedelsrådgivningen samt den mentalhygieniska rådgivningen i övrigt.

Byråns psykiater, dr Thorsten Sjövall, i rummet för gruppterapi

Kurator Maud Holmqvist i entren till byråns lokaler i Björngårdsgatan 25.

andra samlevnads- och familjeproblem.

Beträffande *preventivmedelsrådgivningen* hade rådgivningsbyrån från början mottagning för pessarinprovning och i samband därmed sexualupplysning av gynekolog. Psykiater knöts småningom till den sexuella rådgivningen, och denna utbyggdes successivt till att omfatta psykoterapi för klienter med sexuella problem. Med ökad internationell forskning på det preventivtekniska området har på senaste tid framkommit nya preventiva medel, såväl orala (tabletter) som mekaniska (plastspiral). Preventivmedelsrådgivningen har således ytterligare individualiserats genom att valmöjligheterna ökar. Detta ställer större krav på i verksamheten engagerad personal. Omkring 50 procent av de kvinnor som för närvarande vänder sig till vår preventivmedelsrådgivning, har kommit via någon av institutionens två övriga verksamhetsgrenar, dvs antingen har de varit abortsökande, eller har de i samband med en terapeutisk behandling blivit uppmärksamma på att denna möjlighet finns inom institutionen. Utifrån övertygelsen att abortproblemet borde inrangeras och behandlas i ett vidare socialpsykologiskt sammanhang, genomfördes en omläggning av institutionens verksamhet. Det var också anledningen till namnändringen till nuvarande Stockholms stads mentalvårdsbyrå, vilket skedde definitivt 1957 i samband med inflyttning i nuvarande lokaler. Ett namn, som nu utan tvekan är missvisande i och med att begreppet mentalvård tagits i bruk inom sinnessjukvården. Vi är alltså ånyo redo för en namnändring.

Beträffande den *mentalhygieniska rådgivningen i övrigt* kan sägas, att motivet för de sökande som regel är oförmåga att på grund av personliga problem fungera tillfredsställande i relation till andra människor — i arbetsliv, i familjeliv, i mänskliga kontakter överhuvudtaget. De subjektiva besvär som de sökande åberopar, är som regel samlevnadsproblem eller nervösa störningar i olika former. Klienterna tar på eget initiativ eller efter remiss kontakt med mentalvårdsbyrån. Det intagningssystem vi praktiserar har vi funnit fungera tillfredsställande, och det innebär för dessa sökande, att de först kommer till intagningskuratorn för att under ett, ev flera samtal framlägga sitt problem. Kuratorn presenterar sedan vid intagningskonferens en psykosocial diagnos i ärendet och förslag till behandling. Vid konferensens diskussion och slutliga beslut om behandlingsform deltar läkare, ev psykolog samt kuratorer. Behandlingsformerna inom den mentalhygieniska rådgivningen vid mentalvårdsbyrån är psykoterapi individuellt eller i grupp hos psykiater samt samtalsbehandling enligt casework- eller groupworkprincipen hos kurator.

Med casework avses den numera allmänt accepterade yrkesteknik för socialarbetare som bygger på ett psykodynamiskt betraktelsesätt och därmed ett tillvaratagande och stärkande av individens egna resurser. Den-

na teknik innebär således en avvägd kombination av personliga samtal och sociala åtgärder.

De övriga psykoterapeutiska förfaringssätten avser att väsentligen genom ökad självkännedom underlätta för klienten att lösa personliga konflikter och fatta självständiga beslut i för honom eller henne viktiga livsfrågor. Genom att differentiera behandlingen på individuell resp gruppterapi försöker man tillmötesgå individens förutsättningar att nå dessa mål.

Behandlingstidens längd är inte i princip begränsad.

Väntetiden för utredning angående abort eller sterilisering måste ju givetvis på grund av problemets art nedbringas. Tiden från beställningsdatum till första personliga kontakten med mentalvårdsbyrån hålls i regel inom 1 à 2 veckor för de abortsökande. Väntetiden för behandling är för närvarande minst 1 år när det gäller psykoterapi individuellt eller i grupp, med vissa möjligheter att i särskilt trängande fall erbjuda förtur. Väntetiden för samtalsbehandling hos kurator är väsentligt kortare. Tiden från beställningsdatum till samtal hos intagningskurator hålls i regel inom 1 à 2 veckor.

En tillgång för mentalvårdsbyrån har varit ett positivt samarbete med andra sociala och medicinska institutioner. Det föreligger nu ett behov av ytterligare utvidgning av mentalvårdsbyråns kapacitet. Med hänsyn till institutionens storlek tror vi att det bör ske i form av filialverksamhet.

Omyndig kan få gifta sig utan föräldrars tillstånd

— Att rätten beviljar ett äktenskap, som föräldrarna vägrat sitt omyndiga barn, är inte ovanligt, framhåller häradshövding Nils Källhoff i G-P med anledning av det aktuella fallet i Eskilstuna, där en 19-årig flicka stämde sina föräldrar inför en domsaga för att få gifta sig med en 35-årig fästman. »Det händer då och då att rätten får sådana fall till prövning. I de flesta fall ger föräldrarna sin tillåtelse, när den omyndiga dottern vänder sig till rätten. Om de inte gör det så får rätten pröva fallet och lagen säger att om det vid prövning inte befinns vara några skäl till en vägran så skall äktenskapet beviljas. Detta gäller för flickor mellan 18 och 21 år. Men om flickan inte skulle ha fyllt 18 år eller om pojken inte är 21 år, dvs ännu inte uppnått den lagstadgade giftasåldern, så är det länsstyrelsen som måste bevilja äktenskapet. Det är vad som tidigare kallades för att »gå till kungs». Länsstyrelsen prövar och godkänner praktiskt taget alltid en sådan hemställan. Även här gäller att rätten kan bevilja ett äktenskap som föräldrarna vägrat, om det inte föreligger några skäl till vägran.

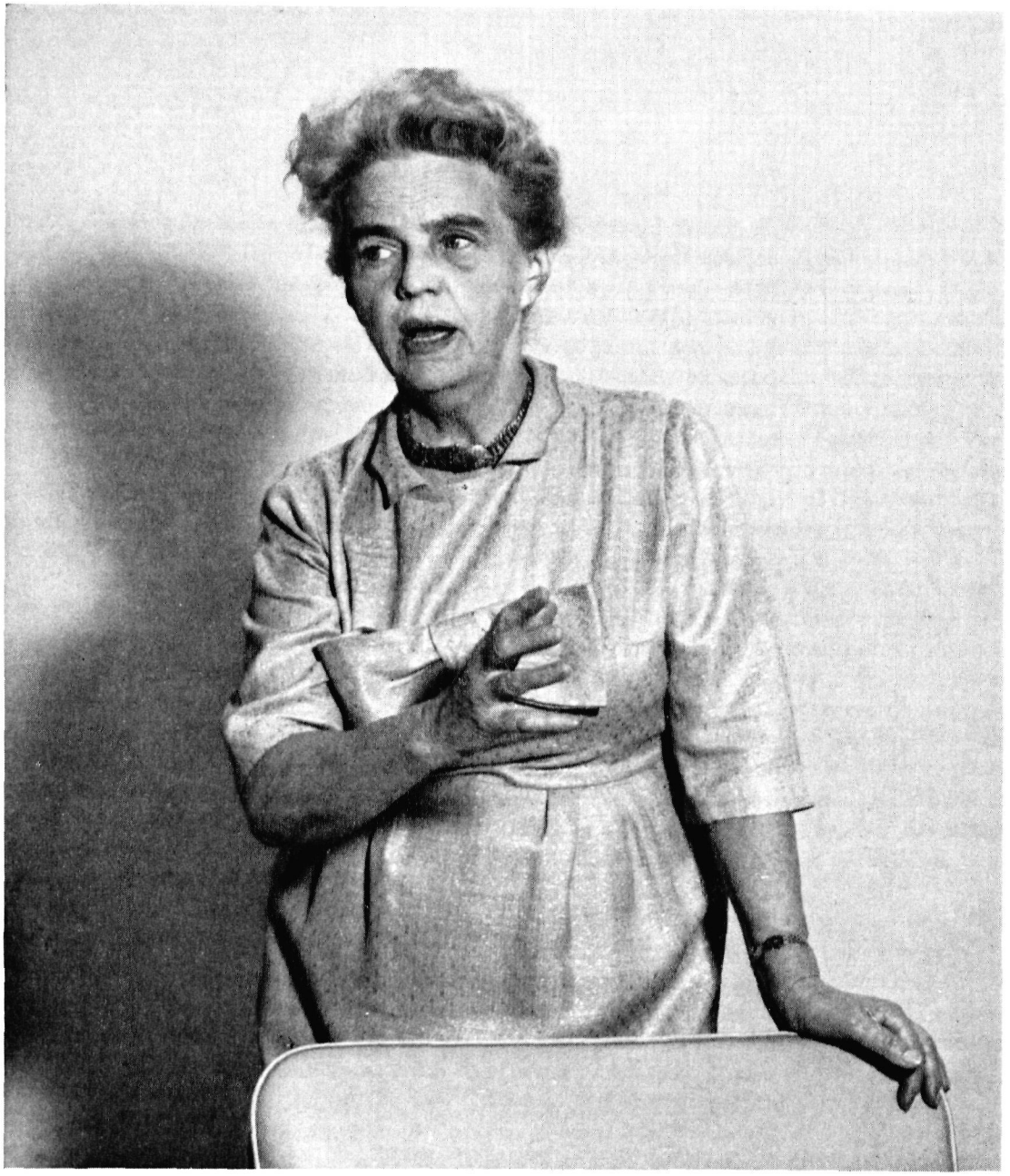

Advokat Sonja Branting- Westerståhl:
»Ingen kultur tycks hittills ha funnit någon bättre ordning för mänsklig lycka än vårt västerländska äktenskap i all dess skröplighet. Allt fler folk bildar sitt samliv efter vårt mönster och de unga gifter sig allt tidigare.
Ensamheten frestar sällan, efterlevande makars och frånskildas omgifte hindras mest av yttre omständigheter.

Det tycks inte vara människan som behöver ändras utan människornas reaktioner inom äktenskapet.»

Medling i äktenskapstvister — trettio års erfarenhet

Av advokat SONJA BRANTING-WESTERSTÅHL

Medling i äktenskapstvister är ett impopulärt rättsligt institut. I Sverige förrättas medlingen av vederbörande präst eller av civil medlare. Våra advokater ser ofta på förfarandet som ett onödigt besvär och många gånger inställer sig deras klienter hos medlaren med deras ord: det här är ju bara en formalitet.

Jag måste medge, att när jag själv 1932 erbjöds att bli medlare, så vrenskades jag länge innan jag lät mig övertalas. Jag hade redan då som advokat på Stockholms stads rättshjälpsanstalt haft att behandla säkert några tusen skilsmässor. Mycket snart fann jag att medling var en helt ny och mycket olika uppgift mot advokatens.

En advokat måste helt engagera sig för att tillvarata bara sin *egen* klients juridiska möjligheter, lag och fakta måste i vart fall dominera över känslosynpunkter.

En medlare skall lyssna till *båda* parterna, han skall vara objektiv, rättvis och omdömesgill och skall »på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till söndringen eller tvisten och söka förlika makarna». (Giftermålsbalken 14 kap 3 §). Han bör inte bara känna de faktiska förhållandena utan också den djungel av känslor och komplex, som kan ha vållat schismen, och också försöka få en uppfattning om de agerandes viktigaste karaktärsegenskaper. Hans uppgift är med ett ord övermänsklig. Men jag tror knappt att det är för att uppgiften är för komplicerad som den misstros. Det är för att folk inte vet i vilket själstillstånd skilsmässosökande i allmänhet befinner sig, hur labila, under den kanske karska ytan osäkra, hur sönderslitna de är.

Om medlaren inte ens bemödar sig att tala i enrum med var och en av dem, utan godtar deras frejdiga försäkran om fullständig enighet, riskerar han att bli förd bakom ljuset. Hur ofta har jag inte hört en hustru yttra: »Jag fick lova min man att inte nämna den verkliga orsaken.» Hur ofta har jag inte, efter en försäkran att allt var avgjort och intet mer att säga, fått vara med om från båda parter, att en dammlucka öppnats av tvivel och tvekan och oro. Behovet att få tala ut kokar vanligen under ytan och kan inte hållas tillbaka om det möts av en erfaren, välvillig medmänniska. I själva verket blir tacksamheten och tilltron till medlarens omdöme nästan betungande, ty vem kan våga påstå att man själv bedömer situationen riktigast.

Man tycks i många länder ha starkt tagit intryck av makarnas påtagligt osäkra själstillstånd, ty också moderna lagar, som inte lägger det kristna fördömandet av skilsmässa till grund för sin inställning, har tillgripit det gamla medlingsinstitutet för att hjälpa upp fallfärdiga äktenskap. T o m den kinesiska skilsmässolagen, som så revolutionärt går fram mot föräldravälde, hustruslaveri och konkubinat, har tagit upp kravet på medlingsförsök i sin skilsmässolag.

I Sverige, där liksom i andra länder medling fanns i äldre lag, ibland i den otrevliga formen, att makarna skrupensades upp inför sittande kyrkoråd, har man behållit obligatorisk fullständig medling, men blott då fråga är om hemskillnad, som grundas på en gemensam ansökan från båda parterna. Vill eller kan inte den ena parten inställa sig till medling måste hemskillnadsfrågan avgöras efter stämning till domstol, som ibland återförvisar parterna till medling men oftast nöjer sig med den lilla utredning om söndringen som krävs av lagen.

Enligt äldre rättsuppfattning var det otänkbart att ett äktenskap kunde upplösas efter överenskommelse. Den ena parten, den skyldiga, måste ha begått en brottslig handling mot den oskyldiga, varigenom det äktenskapliga bandet bröts sönder, t ex genom ett äktenskapsbrott eller genom det som fördömdes lika hårt nämligen ett förlöpande. Om domstolen skulle erfarit att parterna i själva verket varit ense om skilsmässan, och t ex den ena därför med avsikt låtit sig överraskas i en otrohetssituation, så medgavs inte skilsmässa. Och så är det fortfarande i flera länder. Äktenskapets upplösning är inte, som numera hos oss, sedan ett helt individualistiskt betraktelsesätt slagit igenom, något som parterna själva kan bestämma över, oavsett att följderna kan bli mycket vittgående. Äktenskapets helgd och fundamentala betydelse för samhället gjorde det tidigare även hos oss till en offentlig rättslig angelägenhet och inte till en privatsak, vilket folk nu tror. »Du förstår, Lasse, jag älskar inte dej längre», som en »ung maka» uttryckte saken i ett nötskal.

När nu den nyhet, som fick namn av »hemskillnad» infördes i vår lag, så humaniserades förfarandet ytterligare ända därhän att domstolen, då båda var ense, av diskretionsskäl alls inte har att söka den bakomliggande orsaken. All motivering till skilsmässan sattes under en enda kapprock, »djup och varaktig söndring», och den beteckningen kan dölja vilken orsak som helst, från pura tröttnandet till ett giftmordsförsök.

Men man släppte inte kravet på medling, och gjorde därigenom en eftergift för en beprövad sedvänja och fick dessutom en *viss* kontroll över att båda parter åtminstone visste att det handlade om att upplösa äktenskapet. Domstolen dömer ju i dessa fall till något så viktigt som hemskillnad utan att se parterna! Jag har själv vid några tillfällen träffat hustrur, som inte vetat, vad det stod på papperet de skrivit under. När man därtill, som hos oss, inte har advokattvång, utan vem som helst kan ge in ansökningshandlingen, så *kan* medlingstvånget utgöra en säkerhetsspärr, om medlaren bryr sig om att ta reda på förhållandena något så när grundligt.

Att medlingen bibehölls medförde även, att de verkliga skilsmässoorsakerna blev kända av åtminstone en enda instans i samhället, nämligen medlaren. Men han har inte någon redovisningsskyldighet och behöver inte föra protokoll; för övrigt har han naturligtvis och måste ha sekretess-

plikt. Domstolsprotokollen ger bara i vissa fall, då det blir en större rättegång mellan parterna, en redovisning av orsakssammanhanget. Det ojämförligt största antalet, ca 85 procent, skilsmässor sker på det ovannämnda ansökningssättet och i vår tid, då vetenskapen för sociala undersökningar vill ha verklig kännedom om fakta finns dessa inte tillgängliga i en så viktig samhällsfråga. Vi accepterar ju inte det gamla betraktelsesättet, att det alltid är själva skilsmässan som är olyckan. Det vore att se en operation som det fatala och inte den bakomliggande sjukdomen. Medlaren är den enda som skall tala med båda, hans kunskap borde kunna utnyttjas.

För att återgå till medlarens verkliga uppgift, medlingen, så blev jag redan då jag för medling mottog de två första makarna, så pass gripen av problemens komplexitet och svårbedömlighet, att jag gjorde långa anteckningar och lade upp ett kartotek, innehållande många väsentliga grunduppgifter, och ibland verkliga romaner över människoöden. Jag har fortsatt i 28 år då jag var förordnad som medlare i tvister mellan äkta makar, och har nu ca 11000 dylika skildringar från åren 1933—1960 av gifta människor, som just då befann sig i en kritisk situation, ställda inför ett viktigt, ofta smärtsamt, avgörande.

Något man knappast väntar att finna är, att det i Sverige i mer än 75 procent av fallen är hustrun som tar initiativet till en ändring. Ibland, när makarna är ense, kanske mannen av finkänslighet föredragit att låta henne ordna med skilsmässan, men förvånansvärt ofta är han direkt motståndare till en upplösning. Inte så mycket för att han ville ändra sina påstådda fel. Ofta spelar bekvämlighet och ekonomiska synpunkter stor roll i hans motstånd till en skilsmässa. När han hörde att hustrun kunde få sin skillnad oavsett hans nej skrev han säkert vanligen på den gemensamma ansökningen, och på så sätt glider fallet in bland »makar som är ense». Jag har i stället funnit att i nästan hälften av fallen den ena av makarna, vanligen mannen, av högst varierande skäl i verkligheten inte vill skiljas. Klichén av den vid alla skilsmässor »övergivna hustrun» måste i varje fall målas om. Men å andra sidan, hon skils vanligen inte av längtan efter frihet eller äventyr, hon skils för att hon inte står ut och tror att hon inte kan få det värre. Hon känner då varken ensamhetens eller den ensamma moderns tunga börda. Av henne fordras självklart heldygnsarbete, utom och inom hemmet. Någon ny lycka har hon sällan skäl att hoppas på. Av mannen begärs bara ett ekonomiskt bidrag vanligen beräknat efter hans deklarerade inkomst. Givetvis bör hans underhållsskyldighet inte bli mer betungande än att han kan existera. En tjänsteman måste ha ren krage, han måste ha pressad kostym för han sitter på bank. Han måste också äta lunch. Men han tvingas inte att söka extra arbete på kvällen — i ett restaurangkök eller på en biograf. Nej han har sin fritid ograverad och kan knyta nya kontakter och träffa sina barn utan att

ha andra skyldigheter än det kontanta underhållsbidraget.

När jag bläddrar i de äldsta och de nyaste korten finner jag att nu som förr är huvudorsaken till alla skilsmässor i Stockholm mannens alkoholmissbruk; kanske uppgår de till en tredjedel av samtliga skilsmässor. Och med alkohol följer i spåret månget elände, arbetslöshet, dålig ekonomi, otrohet. Barnens nerver blir förstörda och nästan alltid hustruns. Ibland lyckas hon, som genom ett under, fostra upp präktiga barn, mitt i superi och gräl, men när de vuxit upp ställer de henne ofta inför valet mellan dem och fadern. Ett beslut, som hon själv ofta fattat men inte orkat genomdriva. Hennes viljekraft och självbehärskning är ibland så utslitna att omgivningen tycker det vara naturligt att den stackars karlen super, med en så skrikig och velig hustru.

Den andra stora siffran i orsakskedjan intas av vad vi kan kalla lynnesfaktorn. Från en häftighet, som snarast bottnar i sinnessjukdom, hela skalan ner över brutalitet och misshandel, hysteriska utbrott, sjuklig svartsjuka och »vanlig nervositet», till inbundenhet, bristande förmåga till känslokontakt, allmän pessimism, melankoli. Allt nämns bland skälen.

Den tredje större orsaken, fastän på långt när inte så stor som alkoholmissbruket — är otroheten. Möjligen ökar den på senaste tid vad gäller den kvinnliga parten. Jag har inte haft tillfälle att annat än genom enkla stickprov kontrollera detta intryck. I denna beräkning har jag endast upptagit den otrohet som uppfattats som så grav att den föranlett en allvarlig tanke på skilsmässa, inte de många andra, slarvförbindelser, som inte är ovanliga. Jag har i förstnämnda fall funnit att otroheten bland männen var ungefär dubbelt så vanlig som bland kvinnorna. Hustruns otrohet har proportionsvis oftare visat sig vara av så allvarlig art att hon tänkt på nytt äktenskap.

En påtaglig förändring i uppfattningen i sexuella frågor har skett under min medlingstid. Blyghet och förtegenhet, som förr pinade hustrurna så mycket att de inte ens vågade fråga varför allt samliv upphört, har starkt minskat. Större tolerans från de yngre männens sida märks också. Dubbelmoralen är mindre uttalad än förr. Som allmän regel kvarstår alltjämt fordran på trohet och uppriktighet mellan makarna som basen för äktenskapet hos normala människor.

Andra orsaker, som ekonomiska svårigheter, grova karaktärsfel, hustyranni, smutsighet och bristande folkvett, olika sexuella svårigheter, svärmorsbråk, bråk om uppfostran, härsklystnad, olikhet i intressen och social standard förekommer som skilsmässoorsak sporadiskt, men inte så ofta att de bildar större grupper. Vanligen förekommer flera orsaker tillsammans med andra, och någon blir droppen som får bägaren att rinna över.

När man läser denna lista över mänskliga olyckor, som orsakat ett beslut att söka skilsmässa, så frågar man sig: Vad kan emot detta en med-

lare göra, som intet annat har att tillgå än ord och personlig påverkan? — Intet, svarar säkert många. Medlaren kan inte längre, som de prästerliga medlarna förr, med utsikt att finna gehör, tillgripa de religiösa argumenten och hotelserna.

Jag tror att varför medlingen ändå ibland »lyckas», dvs så pass att ingen skilsmässa kommer till stånd, i mycket beror på att den, som drivit fram frågan, i själva verket själv är osäker, själv har funnit att när det verkligen gäller, så är de äktenskapliga banden mycket starkare än han alls anat. Och kanske är det medlaren, som kunnat hjälpa till att finna väg för eftertanke eller praktiska åtgärder mitt i känslostormen.

Det är omöjligt att beräkna i procent hur ofta så sker. Jag har några år gjort försök genom kontroll i domstolen över vilka av mina klienter som inte sökt hemskillnad, kommit fram till att siffran uppgår till mer än tio procent. Och det torde inte vara överdrift. Vissa präster har angivit liknande siffror, cirka 25 procent redan utdömda hemskillnader fullföljs inte genom en dom å äktenskapsskillnad efter hemskillnadsåret, — kanske långt senare, kanske aldrig, kanske har de i själva verket flyttat ihop igen.

Vidare kan en bra medlare kanske påverka parterna att inte låta meningsskiljaktigheterna gå till rättegång, vilken ju ofta lämnar de framtida såren oläkbara. Han kan även försöka förmå parterna att inte dra in barnen i striderna och ge andra kloka råd om kommande sannolika problem.

Medlingen har nog i sin fattiga form varit ett embryo till familjerådgivningen och kanske — om samhället fortsätter att bygga upp flera vetenskapligt välutrustade hjälporganisationer av samma standard för allt flera differentierade ändamål, kan medlaren, ännu mer än han nu gör, förmå en motsträvig make att anlita expertisen.

Vid ett samtal med två unga advokater, Ingrid Hökerberg och Magdalena Hæggström, som båda har erfarenhet som medlare, har jag till min glädje funnit att även de blivit förvånade över att så pass mycket kunde göras av en medling. De föreslog dock att honoraren borde beräknas olika vid kortare, formellare medlingar och mera krävande och ersättas efter samma system som tillämpas vid den fria rättegången. När det är av stor vikt att lägga ner ett utvidgat arbete på ärendet såsom t ex kontakta läkare, barnpsykolog, kurator, rådgivningsbyrå osv skulle denna debitering per timme göra en sådan extra tidskrävande insats rimlig.

Men läkare och de yppersta hjälporganisationer har minskad möjlighet att lyckas om inte en samhällsinsats görs för att bl a genom både tidig och fortsatt uppfostran till lojalitet och medansvar bryta den utveckling till primitiv och öppet samhällsfientlig egoism, som gör sig bred i vår tid mitt i en kör av pretentioner på ökat samhällsstöd. Där ligger både ansvar och pockande uppgifter väntande på initiativ från vetenskap, intellektuella och alla intresserade.

I den uppmärksammade TV-rättegången för några år sedan tilldelades barnet modern, på vilken det fanns en del anmärkningar och naturligtvis finns det inga felfria föräldrar. Vilket är det rätta? Den allmänna diskussionen har ännu inte dött. Man och man emellan frågar man sig fortfarande om barnet kom till mannen. Det är ett belägg för hur litet fakta man har att gå efter i ett skilsmässomål.

Domstolarna får årligen bestämma om vårdnaden av betydligt mer än 10 000 barn. Direktör G Krantz i Svenska socialvårdsförbundet understryker vikten av att barnavårdsnämnden i sina yttranden i vårdnadsärenden ger en klar bild av föräldrarnas relationer till barnen. Uttalandena kan i realiteten bli avgörande för domstolarnas beslut. Den ledande principen i vårdnadsbeslut skall vara barnets bästa utan att skuldfrågan till separationen påverkar ställningstagandet. Utövas umgängesrätten med barnen från upplösta familjer av rena prestigeskäl och kanske i uppenbar strid mot barnets egen vilja, kan barnet ta allvarlig skada.

Prästen som medlare

Av kyrkoherde GUNNAR HELANDER

Nyligen träffade jag en god vän, som skulle skiljas, och vederbörande sade: Jag tänker inte gå till en präst, jag skall till en borgerlig medlare. Jag vill inte bli övertalad att fortsätta äktenskapet, för nu vill jag absolut skiljas.

Sådant förekommer säkerligen rätt ofta, men ännu oftare vill man just gå till prästen för medling. I den medelstora stad jag bor i, händer det endast i undantagsfall att borgerlig medlare anlitas. En av orsakerna förefaller ibland vara denna: man har blivit vigd av en präst, och man känner ett behov av att just inför en präst få lägga fram skälen till att man anser sig tvungen att skiljas. Det är mycket vanligt att man i timmar får lyssna till vederbörandes lidandeshistoria, även om hon/han i alla fall är fast besluten att skiljas. Han/hon vill äntligen få tala ut ostörd, oemotsagd inför någon som har god tid, är neutral och — framför allt — kanske kan ge hjälp och råd inte bara i medlingsfrågan i strikt bemärkelse utan också i en rad hithörande frågor: hur skall det bli med mig, när jag blir ensam? Hur skall det gå med barnens uppfostran? Kan det anses att jag har gjort något orätt, när jag nu vill skiljas? Medlingen blir kombinerad med åtskillig vanlig själavård. Och det tycks betyda en hel del att de har klart för sig att prästen är svuren till tystnadsplikt.

Generellt kan man kanske säga, att de som ängsligt frågar: »gör jag rätt i att skiljas» är de som minst har anledning att fråga sig detta. Där är t ex alkoholisthustrun, som under ett decennium visat ett underbart tålamod. Nu orkar hon inte längre, men hon är djupt bedrövad: hur skall det bli med honom? Han går väl alldeles under, om jag överger honom. Då är man naturligtvis tvungen att säga, åtminstone i de flesta fall: ja, ni gör rätt. Ni måste bryta upp, annars tar ni själv och barnen allvarlig skada.

Däremot kan man behöva påminna andra typer om att det de tänker göra inte är moraliskt försvarligt. Där är t ex den ystre gubben (alltid förmögen), som vill ge sin gamla trogna hustru, som troget tjänat honom i trettio år, avsked på grått papper för att han har hittat en ung flicka, som skall »ge honom hans ungdom tillbaka». Han har ingenting att anklaga sin gamla fru för, men »sånt är ju livet, och man måste ju tänka på sig själv också». I sådana fall, inte alls ovanliga, kan det verkligen vara på sin plats att tala om rätt och orätt, om hänsyn för en medmänniska, om äktenskapslöftet. Och det hjälper ganska ofta vederbörande att se sin situation klarare. Det gäller också andra män, som dittills oemotsagda i hemmet har fått tala om att de har »rätt» att kräva det och det av sin fru.

Annars är det väl oftast meningslöst att hänvisa till äktenskapslöftet och tala om rätt och orätt. Skall man lyckas ställa till rätta mellan de två, gäller det väl framför allt att i stället bara lyssna och försöka hjälpa så gott man kan — i de fall då man anar att det verkligen tjänar något

till och kärleken inte är alldeles död. Finns där inga barn, inga gemensamma intressen och bara ett kallt hat, är medlingen utsiktlös.

Hur många medlingar »lyckas»? Enligt vad vi på denna ort noterat, »lyckas» ca 50 procent av medlingarna. Dvs man vet ju inte alls i vad mån det var själva medlingen, som gjorde effekt. Det kanske bara var det faktum att kontrahenterna kom så långt som att göra allvar av skilsmässohotet, som fick dem att vakna upp och vara försiktigare med sina ord och handlingar. Eller det faktum att de äntligen fick tala ut i lugn och ro inför en tredje part.

Mycket ofta gör man nästan ingenting vid en medling. Man bara hör på och ställer en liten fråga då och då, och det tycks ibland hjälpa. Man låter t ex herr X vänta i ett annat rum medan fru X får beskriva hur illa han burit sig åt. När hon talat färdigt och fått medhåll, kan man ställa en liten fråga: »Han missköter sig väl i andra avseenden också, kan jag förstå, när han kan bära sig åt på det viset?» Då kanske det tar eld i fru X. Hon börjar försvara sin man, och utan att hon märker det, börjar hon se hans positiva sidor. Så upprepas samma procedur med herr X, medan fru X får vänta utanför. Sen inkallas de båda tillsammans, och man kan kanske våga säga: »Ni två grälar när ni är här båda två, men det är märkligt så snälla och fina saker ni säger om varandra, när jag talar i enrum med er.» De kanske börjar titta litet vänligt och trevande på varandra, och man tar risken att säga: »Egentligen är ni två väldigt förtjusta i varandra, fastän ni är för stolta att erkänna det. Gå nu hem och lova att inte gräla på en vecka åtminstone.» Ibland går det bra, och man träffar dem kanske senare i andra sammanhang och förstår att äktenskapet kommer att hålla.

Men medling är en svår bedömningsfråga. Ibland kan man göra svåra fel. Man övertalar kanske ett par att fortsätta sitt liv tillsammans, men efter ett år kommer de tillbaka igen, och då är hatet än värre och det har blivit ännu ett barn att ta vård om.

Alla medlare har väl mött äktenskapet, som tillkom bara för att ett barn var på väg, och där kontrahenterna inte hade något annat skäl än detta att gifta sig. Sådana äktenskap tror jag inte på, och jag anser det som en uppgift att avråda vederbörande att gifta sig, om det är så att man får tillfälle att råda.

Särskilt svåra fall tycker jag det är när en hjälpsam väninna — som själv antagligen är frånskild och gärna vill ha sällskap — har lagt sig i och drivit på skilsmässan. Detsamma gäller den ambitiösa svärmodern, som anser att hennes kära barn inte fått en värdig livsledsagare. Där kan man kanske lyckas med att få vederbörande be väninnan eller svärmodern att inte lägga sig i det hela. Senare kan man få besök av en ursinnig

svärmoder, som skäller för att man blandat sig i det, men det hör till medlarens yrkessvårigheter.

Flera gånger har jag stött på den oskyldiga och rara unga flickan som fått sin sagoprins och trodde att han var världens bästa man. Men så har sagoprinsen varit full en dag och kysst en annan flicka. Hans fru får reda på det och är fruktansvärt upprörd och besviken. Sagoprinsen själv är ångerköpt och vill att allt skall bli väl igen, men hon kan inte tänka sig att förlåta. Hon är sårad ända ner i hjärteroten. Sådana fall kan ta flera timmar och kräva återbesök. Till slut får man henne kanske att inse, att det inte tjänar något till med skilsmässa. Det finns nog inga sagoprinsar, och gifter hon om sig med en annan, blir den nog inte så mycket bättre. Och då kan hon lika gärna behålla den hon har. Hon får kanske lära sig att inget äktenskap kan hålla utan mycken, daglig förlåtelse i små eller stora ting. Hon går hem från medlingen, litet besviken, litet allvarligare, litet desillusionerad, men med bättre förutsättningar att klara framtiden.

De flesta medlingar passar naturligtvis inte riktigt in i något sådant här schema. De har alla sin egen, särartade historia. Man famlar och försöker och är glad om man ibland kan göra litet nytta. Ingen bok kan lära en hur det skall gå till. Jag har nu varit präst i tjugosex år och kanske, kanske blir jag duglig till medlare, när jag kommer till pensionsåldern och det är för sent. Men medlingsuppgiften hör ändå till det viktigaste och mest givande man har att syssla med i prästtjänsten.

Scener ur den amerikanska filmversionen av »Två på gungbrädan».

Även filmskapare med äktenskapsproblem som tema skulle säkerligen ha utbyte av att tala med familjerådgivare. Det skulle måhända bl a ge dem intentioner till annan nyansering, i varje fall finare nyansering av deras problembehandling. Några representanter för familjerådgivare och medlare gjorde nyligen en biorond med sikte på filmer av här nämnt slag. De såg således Jörn Donners »En söndag i september», som de hade svårt att finna meningen i. Hade flickan sökt råd hos dem skulle våra familjerådgivare genast sänt henne till en psykiater. Den miljö paret hamnat i föreföll också osannolik. Enligt den första presentationen av flickan kunde det inte tänkas att hon inte var med och ordnade deras hem. Nu bars hon in i en avancerad interiör, som angav en vida mer i ålder och position avancerad partner. I den hemtillvaron var det inte tänkbart för vare sig den ena eller andra att leva utan att göra något annat av den. Och det förmådde inte dessa två. Men flickan var ju rent hopplös; hon kommer aldrig att kunna göra någon man lycklig, lydde familjerådgivarens omdöme.

Prov på motsatsen till denna självupptagna tjurighet fann studiegruppen hos Shirley Mac Laine i den amerikanska filmversionen av »Två på gungbrädan». Med vilken värme, klokskap och finess sökte hon inte reda upp situationen för sin vän och sig. Även om filmen väl hade sin bestämda syftning att verka mot den stigande skilsmässovågen i Staterna, så var skildringen av mannen, som låg i skilsmässa, och hans nyvunna väninna rikt psykologiskt facetterad. Det var två människor, som ömsint och medmänskligt tog sig an varandra. När han bryter upp från henne för att återvända till sin stad och äktenskapet motiverar han det med att man lever inte en längre följd av år tillsammans med en annan människa utan att det blir band som binder. Hans konstaterande var allmängiltigt, men — fråga är, sade de insiktsfulla familjerådgivarna, om inte det första han gör när han väl är hemma att han telefonerar interurbant till den mänskliga flickan, som så tappert sökt ta sitt öde i egna händer.

Scener ur Jörn Donners film En söndag i september.

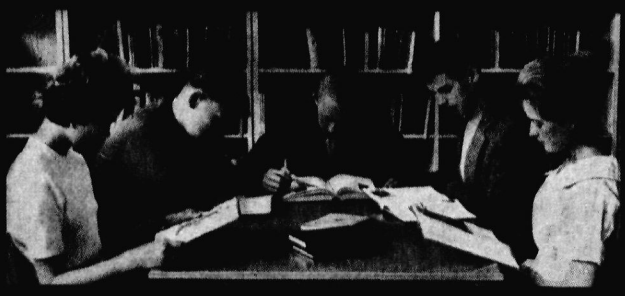

Grundskolan

»Det är viktigt» — heter det i denna presentation av grundskolan — »att man försöker få undervisningen att bryta igenom de gränser, som finns mellan olika ämnen och åstadkommer en samverkan mellan dessa.» Ett samarbete mellan olika ämnen — samhällskunskap, hemkunskap, sexualkunskap, kristendom, biologi — är också en förutsättning för att skolan på olika stadier skall kunna ge sina elever en värdefull och levande undervisning om familjen.

Familjekunskap har nu fått sitt genombrott i skolan

Några glimtar från denna undervisnings framväxt

Av jur kand Birgitta Linnér

Redan i det stora sexualbetänkandet av 1936 krävs utöver sexualundervisning i skola och folkbildning också »en modernt lagd föräldrafostran, viktig ej blott för att giva den naturliga ramen för sexualupplysningen utan i främsta rummet för att allmänt göra de unga människorna mer skickade för familjeliv». I ett betänkande av 1941 (Hem och familj i vår medborgarfostran; medverkande bl a Ulla Lindström, Alva Myrdal och Eleonor Lilliehöök) framställer Husmodersförbundet liknande krav. Där presenteras ett program för familjekunskap i skolan: man vill att skolan skall ge en viss allmän grundkunskap som avser att göra eleverna till »lyckligare människor, klokare hembildare och kunnigare föräldrar». I sexualhandledningen av år 1945 betonas också att sexualkunskapen skall sättas in i familjebildningens vidare sammanhang. Först år 1955 blev sexualundervisningen obligatorisk. Följande år kom en ny upplaga av sexualhandledningen. (Handledning i sexualundervisning. Kungl Skolöverstyrelsens Skriftserie 26.)

»För den mognare ungdomen vill sexualundervisningen ta sikte på de ungas kommande roll av familjebildare och föräldrar och ge dem tillräcklig kun-

skap om familjebildningens, havandeskapets, förlossningens och barnsängstidens problem. Även upplysning om de sociala hjälpåtgärder av olika slag, som numera finns, bör därvid ingå i undervisningen. Stor vikt har lagts vid att dessa sidor av sexualundervisningen skall bli väl tillgodosedda. Även de frågor, som står i samband med en sen äktenskapsbildning och vissa synpunkter på valet av partner i äktenskapet bör man inte försumma att taga upp till behandling.»

I riksdagen har vid skilda tillfällen tagits upp ungdomens behov av ökade kunskaper om äktenskap och familjeliv. Åtskilliga motioner har väckts med begäran om utredning rörande bästa sättet att bringa upplysning till allmänheten om äktenskapets juridik och ekonomi samt om föräldrars ansvar och barnets rättsliga ställning. Samtliga motioner har emellertid blivit avslagna. Ett betänkande om allmän familjerådgivning (SOU 1957: 33) anknyter till riksdagsmotionerna och understryker behovet av vidgad upplysning på familjelivets område för att förebygga konflikter. »Vi vill emellertid som vår åsikt framhålla, att spridandet av upplysningsskrifter är ett synnerligen viktigt led i familjerådgivningsarbetet och att det bör utföras inom familjerådgivningens ram. Upplysningsverksamheten bör inrikta sig på familjekunskap och behandla förutsättningarna såväl för familjebildning som för äktenskapets och familjens möjligheter till fortbestånd under goda betingelser. Förutom äktenskapslagstiftningen och de rättigheter och skyldigheter av juridisk och ekonomisk art den föreskriver, bör den omfatta frågor av psykologisk karaktär såsom det personliga och sexuella samlivet mellan äkta makar eller andra samlevande samt dessas förhållande till barn, släkt, umgänge och personer på arbetsplatsen. Den bör även giva kunskap om olika utvecklingsskeden i en familjs liv.»

Sedan början av femtiotalet har yrkesskolorna på schemat för vissa kurser haft »samhälls- och familjekunskap». I seminarierna för huslig utbildning har man sedan mitten av 50-talet bedrivit undervisning i familjekunskap. En erinran om att man här följer en internationell tendens gav det nordiska seminarium om undervisning i familjekunskap i olika skolformer, vilket hölls på Sånga-Säby 1961 under medverkan av FAO, Rom.

Det avgörande steget har emellertid tagits med lagen om grundskolan av 1962. I läroplanen för grundskolan heter det att skolan skall fostra individen till mogen självständighet och samarbetsförmåga i samhället, men också »verka för att eleverna blir väl förberedda för sitt liv som framtida familjebildare». Vidare fastslås:

Skolan bör därför undvika att söka formulera regler för samlevnaden i familjen. Undervisningens syfte är att med utnyttjande av elevernas erfarenheter belysa olika inställningar samt visa på sambandet mellan olika företeelser inom familjen och de psykologiska konsekvenserna av olika beteenden. En grundläggande norm eller målsättning kan anges med uttrycket känslo-

mässig mognad. En sådan mognad innebär förmågan att förstå sina egna reaktioner, exempelvis vid konflikter, att kunna träffa och stå för ett val och att se följderna av sina handlingar samt att sträva efter balans mellan hänsyn och självständighet.
Självfallet måste innehållet i undervisningen om familjen avpassas med hänsyn till elevernas förutsättningar och behov på olika åldersstadier. Tillkomsten av ämnet familjekunskap på vissa linjer av högstadiets årskurs är ett uttryck för en genomgående strävan att i grundskolan ge ökad kännedom om den mänskliga samlevnaden. Undervisningen i detta ämne syftar till att hjälpa eleverna förstå förhållandena i de familjer som de själva lever i och att förbereda dem för deras liv som framtida hem- och familjebildare. Starka skäl finns sålunda för att ge familjekunskapen ett stort utrymme. Eleverna bör också på detta åldersstadium ha större förutsättningar att inse vikten av att livet i hem och samhälle grundas på en samverkan mellan självständiga, likvärdiga människor, präglad av lojalitet och respekt för vars och ens egenart.

Begreppet »familjekunskap» är numera fastställt som term för ett moment, respektive ämne på skilda stadier. Det heter i läroplanen, under rubriken familjekunskap:

Frågor som rör familjen behandlas genom hela grundskolan i samhälls- och naturorienterande ämnen samt i svenska och kristendomskunskap. På högstadiet förekommer därtill undervisning om sådana frågor dels i de obligatoriska ämnena hemkunskap (årskurs 7) och barnavård (årskurs 9), dels i tillvalsämnena hemkunskap och familjekunskap (årskurs 9 ht) samt familje- och socialkunskap (årskurs 9 s). Kärnan i grundskolans undervisning om familjen är dennas psykologiska och sociala funktion.
Antingen denna undervisning om familjen och dess funktioner meddelas inom ämnet familjekunskap eller förekommer inom andra ämnen, skall den belysa de uppgifter, som familjen fyller från den enskildes och samhällets synpunkt, samt förutsättningarna för att dessa uppgifter skall kunna fyllas. Den bör på ett hänsynsfullt sätt anknyta till de erfarenheter eleverna redan har, både av svårigheter och harmoni, likaväl som till de förväntningar de gör sig.

I målsättningen för hemkunskapen står bl a följande:

En riktpunkt för undervisningen bör vara, att den skall bidra till att öka elevernas förutsättningar att verka som kunniga, självständiga, samarbetsvilliga och ansvarsmedvetna familjemedlemmar.

Som exempel på tillämpningen i enskilda ämnen återges här ett avsnitt ur anvisningarna för Samhällskunskap i årskurs 8:

Efter att tidigare i olika sammanhang ha berört frågor av betydelse för den enskildes och familjens ekonomi, arbete och fritidssysselsättningar, bör man nu ta upp dessa till en mera utförlig behandling. Därvid bör behandlas familjebegreppet, familjebildningen, familjens olika funktioner, samlevnadsfrågor samt de olika familjemedlemmarnas rättigheter och skyldigheter. Betydelsen av samarbete, sammanhållning och gemensamt ansvar för hemmets ekonomi, arbete och trevnad behandlas. Att hemmet kan erbjuda även fritidssysselsättning för familjens olika medlemmar och att detta har ett speciellt värde bör framhållas.

En förutsättning för att skolan på olika stadier skall kunna ge sina elever en värdefull och levande undervisning om familjen, är alltså samarbetet mellan olika ämnen. Familjen hör naturligt hemma i många andra ämnen än familjekunskap, både sådana som är ganska nya — samhällskunskap, hemkunskap och sexualkunskap — och sådana som har gammal hävd i våra skolor, t ex kristendom och svenska.

Värdefulla erfarenheter av ett sådant samarbete mellan skilda skolämnen har vunnits i de senaste årens försöksverksamhet vid Malmö kommunala flickskola. Eleverna i 6^{7} — sexton—sjuttonårsåldern befanns vara mest lämplig — fick före undervisningens början tillfälle att i en enkät tala om vilka problem de önskade få behandlade. Därigenom fick lärarna också en viss uppfattning om elevernas mognadsgrad. Under fyra till sex veckor (variationen beroende av timbortfall och andra omständigheter) genomfördes undervisningen på det sätt som framgår av följande studieplan.

Kristendom. Bibelns syn på förhållandet man—kvinna. Den ogiftes ställning. Äktenskapet. Äktenskapets samlevnadsproblem. Skilsmässoproblemet. De ensamma mödrarnas och barnens ställning. Abortfrågan. Ungdomsförbindelser.

Historia med samhällslära. Individen och samhället. Familjebildning. Äktenskapet. Familjemedlemmarnas funktioner. Föräldrar—barn. Hemmiljöns betydelse. Mödravård—barnavård. Familjerättsliga frågor. Familjens ekonomi.

Psykologi. Sociala faktorer. Primära och sekundära grupper. Tryggheten i hemmet. Personlighetens uppbyggnad. Miljöns effekt. Trångboddheten. Samlevnaden med våra medmänniskor. Varför spricker äktenskapet? Barnpsykologi: förskoleåldern. Åldrandets problem.

Biologi. Repetition av könsorganens byggnad. Pubertet, klimakterium. Havandeskap, fosterutveckling, förlossning, könsbestämning, tvillingfödsel. Det sexuella samlivets betydelse. Äktenskap och fria förbindelser. Sexuella förbindelser under uppväxtåren. Abort, preventivmedel, sterilitet. Könssjukdomar. Sexuella störningar. Åldrandets fysiologi.

Hemkunskap. Beträffande detta ämne bör påpekas, att det i sin helhet utgör »familjekunskap». I direkt anknytning till vårterminens kurs i familjekunskap behandlas emellertid följande ämnen:

Hemmets struktur och utveckling under olika tidsperioder. Den moderna samhälls- och bostadsplaneringen med sikte på familjens och individens behov. Bostäder för olika familjetyper. Kraven belyses ur social, ekonomisk och hygienisk synpunkt.

Bostadsinredning för hemmets olika funktioner. Hemmiljöns betydelse för personlighetsutvecklingen, behovet av avskildhet och familjegemenskap.

Bostadens inverkan på individens såväl psykiska som fysiska hälsa.

Sedan seminarierna för huslig utbildning förstatligats 1961, har deras undervisning i familjekunskap väsentligt utökats.

I och med 60-talet har familjekunskapen fått sitt genombrott i vårt skolväsende.

Praktisk koordineret familiebehandling

Af overlæge HELGE KJEMS, Århus

Ved en problemfamilie forstås her: Familier, der har problemer på enten det følelsesmæssige, helbredsmæssige eller sociale område, eller på flere af disse felter samtidig, men som derudover har en indre struktur og/eller et forhold til omgivelserne, som gør, at den ikke kan løse disse problemer selv, men må have hjælp i form af en speciel samfundsmæssig behandling — rettet mod hele familien.

De senere års familieforskning har givet os en væsentlig dybere indsigt i familiens dynamik og har derved givet os bedre mulighed for familiediagnostik og familiebehandling.

Ackerman og Behrens udtaler i en oversigtsartikel i 1957 (International Journal of Sociometry and Sociatry — Vol. I, No. 2—3, April 1957): »Der er en direkte ko-relation mellem den psykiske sundhed i familiegruppen og den emotionelle funktion af familiemedlemmerne». Og videre: »Kvaliteten af tilpasningen til familiesituationen er ofte afgørende for, om den sociale effekt af visse patogene personlighedstræk vil blive godartet eller ondartet». Og yderligere: »Kun ved en korrekt vurdering af individets emotionelle integration i dets primærgruppe, altså familien, kan det enkelte familiemedlem blive adækvat diagnosticeret og behandlet».

Forståelsen af de familie-dynamiske processer giver os forklaring på mange forhold, som før har været gådefulde, f. eks. en mors ubevidste modstand mod barnets skolegang, førende til skulken. En alkoholisthustrus modarbejden af mandens behandling, selv om hun selv har bragt ham til behandlingsinstitutionen. Ligeledes har man her forklaringen på mange recidiver eller familiesammenbrud i forbindelse med individuel behandling.

Vi har igennem alt for mange år været blinde på dette område, har alt for ofte ofret speciel behandling på den »tilfældige» patient, som vi har fået forbindelse med, men som er medlem af en »syg» familie. Vi kan måske bøde på de øjeblikkelige vanskeligheder, men patienten vender hjem til sine problemer og bliver syg igen. Men det er kun den ene side af problemet.

På den anden side har man nu fået så effektive behandlingsmetoder; jeg tænker her både på medikamentelle og psykoterapeutiske behandlinger, at man i nogle tilfælde har været i stand til at ændre »det tilfældige individ» i en familie, uden at tage familien som helhed i betragtning, og derved har forstyrret ligevægten så meget, at familien er gået i stykker. Jeg tænker på intensiv psykoterapi, sterilitetsoperationer, alkoholistbehandling, men synspunktet har teoretisk gyldighed ved ethvert indgreb i et enkelt individs situation. Vi har eksempler på, at indgreb i en families budgetlægning har givet en sådan forskydning i ægtefællernes magtbalance, at det har ført til depression og angstneurotiske symtomer.

Det er imidlertid ikke alene teoretisk indsigt om familiens betydning,

der har skærpet interessen for familieforskning, men vel nok først og fremmest rent praktiske erfaringer, som vi allesammen har, f. eks. recidiver i børneværnstilfælde, hvor man under en behandling på en institution har nået et godt resultat med et barn eller en ung, men ser ham falde tilbage, så snart han vender hjem. Erfaringer fra revalideringssager, hvor en patient tegner lovende efter lægelige oplysninger, men hvor resultatet forskertses af forhold i familien, som man ikke har kontrol med eller viden om.

Jeg skal nu omtale den specielle form for familiebehandling, som vi har udviklet med henblik på det særlige klientel fra børne- og ungdomsforsorg — og social-klientellet.

Efterhånden som flere og flere socialpolitiske problemer løses, vil den gruppe af familier, som stadig falder helt udenfor vor rækkevidde, blive mere og mere udfordrende for os. Det er den rest, der er tilbage, og det er de familier, der føder og rekrutterer de næste generationers forsorgsklientel.

Allerede i 1958 er der af K. Dick og L. Strnad i Social Casework, nr. 6, gjort opmærksom på, at almindelig case-work-teknik frembyder specielle vanskeligheder overfor dette klientel, og de anviser demonstration i hjemmet, altså det vi har kaldt praktisk virksomhed med familierne, som en vej til at opnå bedre kontakt.

Det er meget indviklede familier med en sammenblanding af legemlige sygdomme, psykisk traumatisering, ofte dårlige evner, mange års afhængighed af social forsorg, alt vævet sammen i et mønster som gør, at man behandlingsmæssigt ikke ved, hvor man skal begynde eller ende. Starter man et sted, f. eks. med det somatiske, nedbrydes resultaterne hurtigt af andre mangler. Og det samme gælder ved start indenfor andre felter, f. eks. det psykiske helbred og det økonomiske. Man har derfor stort set opgivet disse familier, forsørger dem så økonomisk forsvarligt, som det er muligt, men lader dem leve deres eget »kulturløse» liv, griber kun ind i nødstilfælde, f. eks. ved at fjerne børnene, hvis forholdene bliver helt uforsvarlige, eller i tilfælde af groft spiritusmisbrug, narcomani, selvmordsforsøg el. lign. Ofte indtræder nødssituationen først, når børnene begynder at blive kriminelle.

En af grundene til at vi forstår så lidt af disse familiers forhold er, at de »ofte taler et andet sprog» eller nærmest er nonverbale. De kan ikke give udtryk for deres problemer på en sådan måde, at man kan trænge ind til dem. De er så optagne af deres daglige besværligheder, så forsvarsberedte, så åbent- eller skjulte-aggressive, så bitre eller opgivende, at man som undersøger selv helt overvældes af de øjeblikkelige trangsforhold og sjældent når længere, end til at lappe på dem.

En speciel konvergens af socialpolitiske forhold har gjort, at vi er kom-

met til at beskæftige os mere med disse familier. Jeg tænker her på den aktive linie i børneforsorgsarbejdet, hjemkonsulentinstitutionens udvikling, sociallægeinstitutionens opbygning, altså alt i alt et vågent socialvæsens bestræbelser i progressiv retning, og en koordinering af disse bestræbelser. Jeg vil her særlig hefte mig ved hjemkonsulentinstitutionen, som har bestået siden 1940, og jeg skal nærmere skildre hjemkonsulenterne som forsorgsmedarbejdere. Det er husholdningskonsulenter, som oprindelig blev sat på dette arbejde på privat basis udfra det synspunkt, at husmødrene i slumkvarterer trængte til undervisning og råd med hensyn til daglig husførelse. Ideen var så god, at Århus kommune straks greb den og har udvidet den, sådan at vi nu har 7 hjemkonsulenter.

Hjemkonsulenterne kommer i forbindelse med klientellet på flere måder, dels tilbyder de husmødrene i truede kvarterer deltagelse i kursus, og mange tager mod tilbudet. Dels går de på husbesøg efter henvisning fra socialkontor, sundhedsplejersker, læger og andre institutioner, dels har 5 af dem legalt børnetilsyn og får så kontakt med mange truede hjem.

Omkring hjemkonsulenternes virksomhed er der vokset klubarbejde frem, hvori deltager såvel husmødre, i nogle tilfælde også deres mænd og store børn, et klubarbejde som i visse tilfælde nærmer sig begrebet gruppeterapi. Lokaler til disse klubber findes dels i tilslutning til forebyggende børneforsorgscentrer, dels på socialkontoret, og her er der tillige demonstrationskøkkener, hvor hjemkonsulenterne i små grupper kan undervise husmødrene i elementær madlavning.

I vinteren 1961/62 har været afholdt følgende typer af kursus m. v.: tilskærerkursus, håndarbejdskursus, hobbyklubber for voksne og børn, sykursus for mødre og unge piger, studiekredse i litteratur og økonomi. Gruppearbejdet på disse kurser har en særlig karakter, bl. a. fordi deltagerne går igen fra kursus til kursus gennem flere år, og fordi de stammer fra socialt truede omgivelser. Undervisningen her er mere vidtgående end almindelig kundskabsmeddelelse, og lejligheden til personlig kontakt og støtte dyrkes direkte, og i mange tilfælde følges den op gennem hjemkonsulenternes besøg i de pågældende hjem.

Hjemkonsulenterne har igennem årene været på en meget udsat post, oprindelig frit svævende i det sociale forsorgssystem, efterhånden fik de en vis supervision med hensyn til forsorgsproblemer, men gradvis har sociallægeinstitutionen påtaget sig supervisionen. Det er egentlig sket spontant og mere tilfældigt, idet hjemkonsulenterne oftere og oftere kom og talte om deres familier og nærmest påtvang os deres problemer. Vi skaffede dem til gengæld efterhånden svært disintegrerede familier fra vort klientel og måtte stå dem bi, når det kneb. Forholdene har nu udviklet sig sådan, at sociallægeinstitutionen i efteråret 1959 har indledt et fast gruppesupervisionssystem, som jeg senere skal omtale nærmere. Jeg kan

dog allerede nu sige, at disse hjemkonsulenter, som er udgået fra en helt anden uddannelse end alle vi andre, gradvis er blevet meget habile hjemterapeuter. Deres udgangspunkt har været det allermest elementære for hjemmene: mad, tøj, penge, og herved har de kunnet springe over den »nonverbale barriere» og er kommet i centrum af familierne uden fristelse til eller mulighed for ensidighed.

Jeg kan give et begreb om omfanget af hjemkonsulentarbejdet ved at referere en opgørelse af en af hjemkonsulenterne, Anna Buhl. Hun har i årene 1958—60, blandt de hjem hun kommer til som børnetilsynsførende, arbejdet mere indgående med 49 familier med ialt 105 børn, 15 familier var »hele», resten brudte, heraf 6 enker, 4 ugifte og resten fraskilte eller fraseparerede. Om disse 49 familier kunne i februar 1963 oplyses at:

17 familier fungerede godt
2 var udgået på grund af dødsfald (moderen)
2 var udgået på grund af fraflytning
10 familier gikk det nogenlunde — lejlighedsvis støtte
13 familier arbejdedes der med endnu
5 familier var helt opgivet.

Den 15. februar 1963 arbejdedes der med 42 familier. Der er
12 hele familier
30 brudte familier
13 familier er påbegyndt i 1961
10 familier er påbegyndt i 1962
2 familier er påbegyndt i 1963
17 familier går tilbage til perioden 1958—60.

Der har været tale om et meget intenst rådgivningsarbejde med direkte praktisk demonstration, også i det enkelte hjem.

Den samme hjemkonsulent har om sin behandlingsteknik givet følgende oplysninger:

Behandlingen forløber skematisk i 3 faser på følgende måde:

1. Kontakte familien, observere, forsøge at gøre så lidt som muligt, men aflægge hyppige besøg, eventuelt invitere husmoderen til sykursus eller klubaften for at se hende sammen med andre. Måske er det børnene, der skal i klub for at få kontakt. Lægge op til samarbejde.
2. Samarbejde med familien og blive accepteret som en udefra kommende person, der hjælper, muligvis i en periode helt eller delvis overtager en rolle i familien. Kræver mange besøg.
3. Forsøge at lade familien selv arbejde videre med støtte af og til, men trække mellemrummene mellem besøgene længere og længere ud for tilsidst at lade dem blive helt tilfældige, eller når familien har behov.

Hvorlænge hver periode strækker sig over, afhænger af den enkelte

familie. Den første periode kan tage en måned hos en familie, men syv måneder hos en anden; nogen skarp adskillelse er der ikke tale om, for pludselig er man der, hvor samarbejdet kan begynde. Sagt på en anden måde: Familien er der, hvor den har et behov for at komme videre, er indstillet på at lære.

Ved Nordisk Sociallægekonference i Stockholm i 1960 gjorde jeg rede for behandlingen af 32 familier, som dels var overflyttet fra dårlige boliger (husvildeboliger — saneringsboliger) til social-filantropiske huse og -lejligheder, dels havde været under hjemkonsulentbehandling. Vi fandt her nogle familier, som nok havde haft nytte af de sundere boligforhold, men som iøvrigt fortsatte deres slumagtige tilværelse under de nye forhold. Det er særlig disse familier, der har givet anledning til overvejelse, om man ikke ved en mere koordineret familiebehandling kunne nå videre, jeg tænker her på en koordination af hjemkonsulenternes pædagogiske og praktiske foranstaltninger med socialforsorgens økonomiske og sociallægeinstitutionens medicinske og mentalhygiejniske virksomhed. I knap halvdelen af de 32 familier har hjemkonsulenternes virksomhed haft væsentlig betydning, men vi har overvejet, om man ikke ved en ny metodik kunne nå videre, og det har ført til, at vi siden efteråret 1959 har overført den mere tilfældige supervision til en fast gruppesupervision med deltagelse af alle hjemkonsulenter, personalet i sociallægeinstitutionen med deltagelse fra forsorgsafdelingen, børneværnskontoret og eventuelt sundhedsplejerske, børnehaveleder, sygekasselæge. Supervisionen foregår under konference, som afholdes hver 14' dag, og som hver gang omfatter en familie. Konferencen forberedes ved lægelige og psykologiske undersøgelser i de tilfælde, hvor det er muligt, altså hvis hjemkonsulenten har fået familien gjort moden hertil. Sagen forelægges af den aktuelle hjemkonsulent eller af den socialrådgiver, som specielt står til hjemkonsulenternes disposition, og diskuteres så i gruppen, særlig med hensyn til de praktiske forholdsregler, som kan foretages, men yderligere lægges der vægt på at korrigere de ikke-professionelle holdninger, som er i funktion hos de deltagere i gruppen, som har det praktiske arbejde med familien, det kan være medarbejdere i forsorgsafdelingen eller børneværnet. Der udarbejdes et referat af mødet, og sagen følges op ved senere konferencer.

Vi har kaldt virksomheden for koordineret praktisk familiebehandling, fordi vi dels koordinerer de mulige sociale, økonomiske, psykologiske og lægelige indgreb overfor familien eller enkelte familiemedlemmer med hjemkonsulenternes pædagogiske og praktiske virksomhed overfor hele familien.

Den praktiske virksomhed, som i hvert fald i starten er den vigtigste, består i at hjemkonsulenten *sammen med* kone eller mand lægger budget, ser på kostvanerne, vedligeholdelsen af tøjet, børnenes pasning og opdra-

gelse, efterhånden som familien er moden hertil. Modenhed og rækkefølge drøftes på konferencen. Igennem disse praktiske gøremål kommer hjemkonsulenten efterhånden i kontakt med alle familiemedlemmerne.

Den praktiske virksomhed består dels i demonstration af, hvordan man gør arbejdet mest praktisk, altså en pædagogisk virksomhed, dels af direkte hjælp til at gøre tingene i situationer, hvor det giver særlig gode kontaktmuligheder med familiemedlemmerne. Hjemkonsulenten kan f. eks. hjælpe en kone med reparation af børnenes tøj, for derigennem at få lejlighed til at tale med hende, uden at det føles som en interviewsituation. I de tilfælde, hvor der er brug for praktisk hjælp i det daglige, er det ikke hjemkonsulentens opgave, men en hjemmehjælper, som efter aftale mellem familien og hjemkonsulenten kommer et bestemt antal timer daglig eller ugentlig, betalt af socialforsorgen. De er praktiske medhjælpere uden pædagogisk uddannelse.

Efterhånden folder de emotionelle problemer sig ud og kan eventuelt »angribes». Hjemkonsulenterne bliver billedligt talt medlem af familien og kommer derved bag familiens forsvarsværker, men bliver også identificeret med familien med alle de problemer, det medfører, hun kan f. eks. i forhold til forsorgsafdelingen komme til at føle sig som ansøger om hjælp og herved komme i en ubehagelig situation, men hun kan også identificere sig med en af ægtefællerne, det bliver oftest hustruen, og kan herved også komme i vanskelige situationer. Overfor disse identifikationsmekanismer er supervisionen en nødvendig modvægt, nødvendig både af hensyn til hjemkonsulenten, som står midt i virvaret, men også nødvendig for tilrettelæggelsen af den videre behandling. Vi har i den forløbne tid været igennem 40 familier af forskellig sværhedsgrad, i nogle tilfælde har forholdene været så brogede, at det i hele gruppen har givet anledning til svære samvittighedskvaler med hensyn til, om det var forsvarligt at fortsætte, og der har måttet gribes til helt ekstraordinære hjælpeforanstaltninger, som fast hjemmehjælp i op til 8 timer daglig. I andre tilfælde har forholdene været mere overskuelige, sådan at en korterevarende psykoterapi overfor et af familiemedlemmerne sammen med de praktiske foranstaltninger, har kunnet gøre familien funktionsdygtig.

Der er nu foretaget en foreløbig opgørelse over disse familiers forhold. Opgørelsen er udarbejdet på grundlag af en status foretaget af de enkelte hjemkonsulenter og den socialrådgiver, som koordinerer deres arbejde.

Status omfatter visse forhold ved familiesituationen, boligsituationen under forløbet af behandlingen, anvendelse af individuel undersøgelse og behandling af enkelte familiemedlemmer, behandlingens intensitet på statustidspunktet, familiernes forsørgelse, specielle svagheder i familierne og endelig en samlet vurdering af det foreløbige resultat af behandlingen.

Familiestrukturen var uændret i 25 familier, af de resterende 15 fami-

lier havde ændringerne bestået i, at 4 enlige kvinder var blevet gift, 7 familier var blevet brudt ved skilsmisse eller separation, i 4 familier var forholdene varierende. I alt 11 af disse familier var det sket anbringelse af børn udenfor hjemmet.

Boligsituationen: var bedret for 15 familier, i de fleste tilfælde begrundet i indgreb fra behandlingsholdet. I 22 tilfælde var boligsituationen uændret, enten fordi familien boede godt, eller fordi der ikke kunne skaffes en bedre bolig, eller endelig fordi familien endnu ikke var moden til at skifte. I 3 tilfælde var boligsituationen forværret.

Individuelle undersøgelser eller behandlinger:

I 6 familier havde der ikke været sådanne undersøgelser.

I 9 familier havde såvel far, mor som børn været i kontakt med psykiater eller psykolog.

I 6 tilfælde havde mor og børn været i kontakt med os — og

i yderligere 6 familier havde vi haft kontakt med begge ægtefæller.

Endelig i 9 tilfælde med een af ægtefællerne alene, hyppigst moderen.

Af disse 40 familier arbejdes der nu med familien med følgende intensitet:

Intenst (d. v. s. ca. 1 gang ugentlig)	16
Mindre (d. v. s. ca. 1 gang månedligt)	13
Afviklet	4
Opgivet	7

Om familiernes økonomiske og forsorgsmæssige situation kan sies, at

19 forsørger sig selv

11 er delvis selvforsørgende

10 modtager konstant offentlig hjælp, herunder invalidepension.

Deltagelse i hjemkonsulenternes kursus- eller klubvirksomhed: et eller flere medlemmer fra 15 af familierne.

Største svaghed i familierne:

Ineffektiv mor: 13 (svagtbegavet 3, kompliceret 6, sindssyg 3, åndssvag 1)

Ineffektiv far: 6 (asocial 3, sindssyg 1, spiritusmisbruger 2)

Svær disintegration: (multiproblematisk familie) 10

Økonomiske — administrative problemer: 7

Andre forhold: 4 (dårlig bolig — sygdom — skilsmisse).

Samlet vurdering af resultatet (med forbehold):

Sikkert bedret	12
Ustabil bedring	15
Uforandret	10
Kan ikke bedømmes	3

Selv om arbejdet med disse familier har været meget tidskrævende, meget besværligt, og selv om man ofte føler sig helt ubehjælpsom, har resultaterne dog været sådan, at vi ikke kan tænke os at opgive, men tværtimod vil prøve at utvide, sådan at vi kan samle erfaringer, om muligt efterhånden få mere greb om tingene.

Familjerehabilitering — amerikansk försöksverksamhet

Ett intressant projekt i syfte att hjälpa familjer med trasiga inbördes förhållanden att komma till rätta med dem och göra hemmen till mer tillfredsställande uppväxtmiljö för barnen har under ett par år med uppmuntrande resultat prövats i några mindre amerikanska samhällen. Det tillgår så att ett väl förberett case-work-team gör direkta hembesök och får familjemedlemmarna att äntligen talas vid och tala ut om sina bekymmer för att därigenom finna utvägar ur sin kris och måhända få hemmet på fötter. Verksamheten ägnas familjer, vilkas barn företer tillräckliga störningar för att bereda barnavårdsmyndigheterna en hel del möda och bekymmer. Bakom experimentet ligger också tanken att på detta sätt kunna reducera behovet av fosterhem. Skol- och socialvårdsmyndigheterna ger adresserna, där det i många fall står för dörren ett omhändertagande av barnen — många gånger på grund av framställning från föräldrarna. Anledningen kan vara ekonomisk misär, sjukdom, alkoholism, äktenskaplig söndring.

Då teamet funnit det angeläget att fäderna är med vid samtalen förläggs besöken till kvällarna, eller i de fall männen arbetar på annan ort under veckan till weekenden, då de är hemma. I de fall man inte blivit i tillfälle att komma till tals med mannen i huset har effekten visat sig bli mindre. Merendels söker teammedlemmen att träffa de båda makarna samtidigt med undantag då det visar sig särskilt nödvändigt med samtal på tu man hand. I många fall är dessa samtal om gemensamma svårigheter de första de två makarna haft och de hjälper dem på traven, så att de efter hand börjar bearbeta bekymren tillsammans även utan socialarbetarens medverkan.

Inte sällan har dessa familjer varit på kant med både grannskapet och samhället i övrigt. Där har socialarbetaren sökt att knyta kontakter mellan hemmet och t ex sociala institutioner i materiella nödsituationer. En familj med fjorton barn fann det en dag omöjligt att betala barnens skolfrukostar. Den utarbetade mamman dignade under uppgiften att ge sexton personer mat tre gånger om dagen. Efter socialarbetarens hänvändelse till skolans rektor medgav skolstyrelsen fri lunch åt de nio barn som gick i skolan. Föräldrarna hade en liten trädgård intill sitt hus. Socialarbetaren stimulerade dem att börja odla och leverera till skolan den sorts grönsaker som dess bespisning behövde. Dessa föräldrar hade aldrig varit i kontakt med skolan men genom sin nyöppnade affärsförbindelse med den föll det sig snart naturligt för dem att tala med rektorn om en av sina pojkar, som de hade speciella svårigheter med. Slutet blev att skolans ledning

och föräldrarna satte sig tillsammans och rådslog hur de skulle kunna ordna det på bästa sätt för pojken.

Till att börja med görs besök varje vecka men sedan blir tidsintervallerna större alltefter som föräldrarna fortsätter att själva ta itu med sina problem.

Teamet har även funnit det viktigt att medverka till att familjerna kommer ur sin slentrian och får positiva intressen ute i samhället. Det har därför tagit till hjälp de kommunala hemkonsulenterna för att starta kvartersklubbar för husmödrarna. En husmor som ombads att låta starten av den första klubben ske hemma hos henne överraskade sin omgivning med att vid den avtalade tiden för mötet visa upp ett prydligt hem, efter att hon tidigare gjort sig känd för att alltid ha det slarvigt och smutsigt hos sig. Hon hade aldrig fått någon uppmuntran i sitt liv. Det uppdrag hon nu fått gav henne kraft att börja i en helt ny ända. Denna kvinnoklubb började också ganska snart att samla kvarterets folk till att göra den förslummade omgivningen mera tilltalande bl a med blomsterlådor utmed husen, sedan de åstadkommit en radikal rengöring av gatorna. De fick till stånd lekplatser för barnen, som hittills inte haft annat än de smutsiga gatorna att hålla till på. När deras tonåriga flickor kom och ville bli med i mödrarnas klubb fick de nej, men i stället erbjöds de hjälp till att starta en egen klubb och det blev upptakten till en ungdomsverksamhet, där föräldrarna över lag hjälpte till under ledning av teamet. Lokaltidningarna var generösa med att berätta om företagen och det verkade naturligtvis också uppmuntrande. Ett år efter det första mötet mellan sex husmödrar, som bildade den första klubben, kunde de se resultat av sin samverkan som de aldrig ens vågat drömma om vid starten: renare gator, upputsade hus, fem hundra donerade tulpaner utplanterade utmed husfasaderna och fönsterlådor på en hel del hus och grönsaker på bakgårdarna. Nästan varje bakgård hade något slag av lekutrustning. Basarer med egenhändigt tillverkade artiklar hade gett pengar att iordningställa kvarterets obebyggda mark, förut uppfylld av allehanda skräp, till lekplats för barnen. Männen tillverkade stolar och bänkar och sandlådor och lagade trasiga lekdon. Tidningarna fortsatte att berätta och fotografera från verksamheten, och all denna publicitet bidrog licitet bidrog till att kvartersfolket kände sig vara en del av det stora samhället.

Sedan denna aktivitet började utvecklas rapporterar socialvårdsbyrån att dess hjälpkostnader gått ner, och polisen att ett flertal av de män, som de annars regelbundet fick leda hem från kaféerna, nu inte längre syns till. Ny kost har introducerats på familjernas måltidsschema till följd av den allmänt igångsatta grönsaksodlingen. Hemmen har blivit mer vårdade och i skolan finner man att barnen förändrats både till utseende och attityd. Det har också börjat utvecklas en välgörande inbördes grannhjälp.

Inför dessa resultat förenade sig kvartersborna och skrev till fonden som bekostat case-work-teamet att om möjligt ge det ytterligare anslag för ännu ett år, tills stadsdelen hunnit slutföra vad den hade planerat, bl a att söka få en bättre belysning av gatorna, organisera hantverk m m.

Inblick i barnavårdsombudens arbete

Av direktör VESTA ALMQVIST, Allmänna barnhuset

Det väsentliga arbetet för barnavårdsombuden är att söka få fram goda och lämpliga fosterhem åt de barn och ungdomar som anmäls till dem för placering. Med arbetet följer naturligt en viss kontakt- och serviceverksamhet såväl före som efter placeringen, även om denna sida av arbetet för barnavårdsombudens del måste strängt begränsas till förmån för den direkt placerande verksamheten.

De uppgifter, intryck och omdömen, som redovisas i denna artikel, bygger på den statistik och de särskilda redogörelser för år 1962, vilka inkommit till Allmänna barnhuset från de 19 under detta år i riket verksamma barnavårdsombud, som var anställda hos länens barnavårdsrespektive socialvårdsförbund. Socialvårdsförbunden i Gotlands, Hallands, Örebro, Jämtlands och Västerbottens län hade 1962 ej något barnavårdsombud. Under år 1963 har socialvårdsförbundet i Västerbottens län anställt ett barnavårdsombud med placering i Umeå.

Om man bortser från placeringarna i sommarhem — sammanlagt 377 — vilka har en speciell karaktär och inte alls ingår i många barnavårdsombuds verksamhet, har barnavårdsombuden totalt under året placerat 1 137 barn och ungdomar. Härav utgjorde 644 pojkar och 493 flickor. Placeringarna hade i 333 fall skett med sikte på adoption, medan det i 757 fall varit fråga om rena fosterhemsplaceringar och 47 ungdomar placerats direkt för arbete eller utbildning.

Förutom de ovan redovisade placeringarna har ombuden anmält medverkan vid placeringar utom eller inom egna länet i 34 fall.

Av de placerade 1 137 barnen och ungdomarna har 838 passerat barnhem eller annan institution före placeringen i det enskilda hemmet. Då det enligt allmän erfarenhet är av stort värde med en tids observation och vård på barnhem före placering i enskilt hem är siffran här glädjande hög. I och med att större differentieringsmöjligheter skapas på barnhem enligt de nya barnhemsplanerna för landstingen, väntas också observationsmöjligheterna för barn kunna öka.

Som en mycket värdefull insats från barnavårdsombudens sida måste noteras att de i enskilda hem lyckats placera inte mindre än 69 barn och ungdomar, som varit avsedda för placering å ungdomsvårdsskola.

I diskussionen kring placeringar på landsbygd eller i tätort har det ansetts vara av intresse att få några siffror.

Den fördelning av år 1962 placerade barn och ungdomar som gjorts på skilda kön och åldrar samt mellan tätort och landsbygd visar följande.

	Pojkar		Flickor		
	under 7 år	över 7 år	under 7 år	över 7 år	Summa
tätort	219	45	179	78	521
landsbygd	170	210	115	121	616
Summa	644		493		1 137

Som synes är skillnaden totalt mellan tätort och landsbygd inte särskilt stor och inte särskilt anmärkningsvärd för barn under 7 år. När det däremot gäller flickor över 7 år placeras det 1/3 fler på landsbygden än i tätort och när det gäller pojkar placeras det nästan fem gånger fler pojkar över 7 år på landsbygd än i tätort. Meningen är att här söka följa utvecklingen några år framåt.

Antalet barn och ungdomar som under år 1962 anmälts till barnavårdsombuden för placering har redovisats till sammanlagt 1 800. Härtill kommer från tidigare år kvarstående 227 anmälningar. Från nyanmälningarna under året avgår dock ett betydande antal (430), som av olika anledningar återtagits så att totalsumman placeringsanmälda stannar vid 1 597.

Med anledning av det relativt stora antalet återtagningar som tydligen sker är det ett synnerligen angeläget önskemål att den som anmäler barn för placering — i regel representant för barnavårdsnämnd — ville dessförinnan noggrant utreda om en placering verkligen skall ske. Dyrbar tid går eljest till spillo för fosterhemsförmedlaren — tid som kunnat ägnas barn aktuella för placering. Den beklagliga situationen rapporteras flera gånger ha inträffat att anmälan återtagits först efter det att de föreslagna fosterföräldrarna begärt tillstånd att få motta barnet. Sådant skapar irritation såväl hos fosterföräldrar som hos respektive tillsynsmyndighet och kan rent av leda till att ombuden går miste om goda fosterhem.

För placering anmälda barn har i övervägande antal fall varit omhändertagna för samhällsvård eller avsedda att omhändertas. Endast i mycket liten utsträckning förekommer det att placering begärs av enskilda föräldrar. De större städerna har som regel egna tjänstemän och sköter själva helt fosterhemsanskaffningen, andra anlitar barnavårdsombudet endast i enstaka fall och då oftast för de mest svårplacerade barnen.

Hur ser då de barn ut som anmäls till barnavårdsombuden för placering?

Man kan här särskilja två huvudgrupper, *dels* barn som i tidig ålder skall lämnas för adoption och *dels* barn och ungdomar i skolåldern och däröver som på grund av dåliga hemförhållanden och uppförandesvårigheter skall placeras i enskilda hem för kortare eller längre tid.

Medan den första gruppen adoptivbarn tenderar att minska år för år ökar gruppen av barn med speciella svårigheter. Att anmälningarna till barnavårdsombuden inom den första gruppen minskar kan förklaras allmänt av att samhället på olika sätt söker hjälpa föräldrar och särskilt ensamma mödrar att kunna behålla sina barn och speciellt av att barnavårdsnämnderna på grund av stor efterfrågan på adoptivbarn själva med lätthet kan placera dessa barn.

Det förhållandet att många anmäler sig för att ta adoptivbarn — barnlösa makar tycks numera tidigare än förr konsultera läkare och om barn-

lösheten inte kan avhjälpas från början inrikta sig på adoptivbarn — underlättar på sitt sätt dessa placeringar för barnavårdsombuden. Det är dock många och tidsödande frågor som skall lösas i samband härmed och stor noggrannhet och omtanke krävs vid valet av hem, som här blir livsavgörande för barnet. Det betyder långa väntetider för många sökande, för andra inga barn alls. Ibland skapar den långa väntan irritation, då man tror att det beror på barnavårdsombudens bristande vilja att stå de sökande till tjänst. I vissa fall kan en som söker adoptivbarn omställa sig till att vilja ta ett fosterbarn. Det händer dock inte så ofta. I regel vill man i det längsta hoppas på ett adoptivbarn. Risken för att mista det barn, som man tar emot utan adoptionslöfte, skrämmer de flesta, även om denna risk kan påvisas vara minimal.

Orsakerna till att gruppen svårplacerade barn och ungdomar ökar är många. En viktig sak är att nu gällande barnavårdslag klart fastslår att vid samhällsvård vård i enskilt hem i första hand bör komma ifråga och att där anstaltsvård måste tillgripas denna skall så snart det är möjligt utbytas mot vård i enskilt hem. Vidare ligger en förklaring i att åldersgränsen uppåt för de gamla samhällsvårdsfallen utsträckts till 18 år. Tilltron på den enskilda vårdens möjligheter att tillrättaföra missanpassade barn och ungdomar har med rätta blivit större. Möjligheterna för fosterhemmen att komma till rätta med barnen och deras problem skulle dock öka betydligt om inte ungdomarna under en följd av år tillåts bli utsatta för allvarliga psykiska och fysiska påfrestningar i sina föräldrahem, innan de omhändertas och anmäls för placering i fosterhem.

Ser man på antalet enskilda hem som önskar motta fosterbarn finner man att 1 042 hem har anmält sig villiga ta emot barn för adoption (rena förfrågningar har då inte registrerats), medan 1 288 hem har registrerats som anmälda för fosterbarn i övrigt. I senare fallet är det inte så mycket fråga om direkta anmälningar utan mera om uppsökta hem. Många anmälda hem fyller dock inte ens de mest grundläggande krav som måste ställas på ett fosterhem. Andra sökande har så speciella önskemål om barnen att de inte går att uppfylla och inte sällan utgör hemmets belägenhet och skolsituationen ett direkt hinder. Många av de hem som själva anmäler önskemål om fosterbarn är nämligen ofta ensligt belägna och kan inte utnyttjas, t ex för att det är dålig tillgång på kamrater, mycket lång skolväg och möjligheter kanske helt saknas till arbete efter skolans slut. Andra hem lämpar sig inte för placering, då hustrun har förvärvsarbete och avser att fortsätta därmed samt de barn som skall placeras ofta kommer från störda hem och behöver ett hem, där fostermodern är hemma.

Den tilltagande avfolkningen på landsbygden, som i synnerhet berör yngre familjer, ses med den allra största oro av barnavårdsombuden. De

mindre lantgårdarna, som tidigare utgjort en mycket god tillgång för fosterbarnen, försvinner alltmer ur fosterhemsbilden och på de större gårdarna har man inte tid för fosterbarnen. Människor som inte är bundna vid sin gård, sitt jordbruk och sina djur är rörligare, byter oftare arbete och flyttar mer, varför de inte gärna vill ta fosterbarn. Svårast tycks vara att få hem för barn i övre skolåldern. Placeringsproblemen för denna kategori barn befaras bli mer kännbara i och med att den 9-åriga skolan allmänt införs. Risken för problem med skolan tycks många gånger avskräcka mer än snatterier och annan lindrig kriminalitet hos de unga. Från flera håll hävdas att de långa skolresorna med barnens många timmars bortovaro från hemmen försvårar fosterföräldrarnas uppgift att kunna ta ansvaret för fosterbarnen. På sina håll visar också skolan en tendens till avoghet mot fosterbarn. Skolan tycker sig ha nog av sina »egna» barn och deras problem. Det förekommer t o m att fosterföräldrar, som tagit emot barn i skolåldern, klandrats av lärare, som direkt visat avoghet gentemot fosterbarnet. En sådan inställning från skolan gör arbetet för de fosterföräldrar, som ändå är villiga ta emot fosterbarn, så mycket hårdare. Det finns också de som inte anser sig orka med en sådan tyngre uppgift och då avstår från sin önskan att ta fosterbarn. Tyvärr är det alltjämt så på många platser att så fort det händer något, ligger det närmast till hands att slå ner på den som inte »hör hemma» i kommunen och som man inte vet så mycket om.

Glädjande nog rapporteras från några håll att det varit lättare skaffa enskilda hem åt ungdomar, speciellt pojkar, i åldern 15—19 år. Hemmen behöver här inte störas av klagomål från skola och skolkamraters föräldrar. Flera hem har visat stort intresse för dessa ungdomar och deras problem. De återkommer självmant och erbjuder sig ta hand om ungdomar. Ett ombud tycker sig också ha förmärkt en ökning av anmälda fosterhem i mindre tätorter, där familjen haft »eget hem» och där mannen är hantverkare eller industriarbetare av något slag.

Barnavårdsombud från län, som saknar barnpsykiatrisk expertis, framhåller detta som en brist när det gäller att bedöma vissa barns placering. Från län, där barnpsykiatrisk klinik funnits länge, rapporteras att fosterföräldrarna allmänt börjat bli mer positivt inställda till barnpsykiaterverksamheten. Många fosterföräldrar anser det som ett stöd med den kontakt de efter placeringen i hemmet kan få ha med läkaren och kuratorn.

Fosterlönerna är över lag dåliga. I regel betalas inte högre fosterlön än vad den s k ersättningstaxan föreskriver, dvs i normalfall 130 kronor per barn och månad. Denna taxa, som skall reglera ersättningen kommuner emellan och inte skall vara normgivande för fosterlönen till fosterföräldrarna, blir tyvärr rättesnöret för fosterlönerna. Från att tidigare ha tjänat syftet att hjälpa upp fosterlönerna är taxan nu ett direkt hin-

der för att få fram skäliga fosterlöner. Allmänt tycks barnavårdsnämnderna vara positivt inställda till fosterbarnsvården och acceptera dess stora värde. De förefaller klart medvetna om de alltför låga fosterlönerna, men ingen barnavårdsnämnd vill ta initiativet till en allmänt påkallad höjning av fosterlönerna. Av en företagen utredning om samtliga fosterlöner för omhändertagna barn i ett län har direkt framgått, att man avvaktat rekommendation från länets socialvårdsförbund. Allmänt tycks inställningen ute i länen vara den att initiativet här skall komma från Svenska socialvårdsförbundet. Vad det gäller s k svårplacerade barn framhålls att barnavårdsnämnderna visat större benägenhet att bevilja skäliga ersättningar till fosterföräldrarna. Landstingens bidrag i vissa län för sådant ändamål tycks ha medverkat till rimligare fosterlöner. Här rör det sig om belopp på 250—500 kronor per barn och månad.

Situationen är alltså den att till placering hos barnavårdsombuden anmäls allt fler barn och ungdomar med anpassningsbesvär och att det är betydligt svårare nu än förr att skaffa fosterhem. Barnavårdsombuden får nu — om man bortser från de placeringar som sker med sikte på adoption — lägga ner oerhört mycket mer arbete på att få människor intresserade för uppgiften att ta fosterbarn. Oftast krävs lång tids arbete på att få fram lämpligt hem för ett enda barn. De som tar på sig det myckna arbete och det stora ansvar som fosterbarn onekligen medför fäster sig dock i regel snart vid »sina» barn. Oftast visar fosterföräldrarna ett beundransvärt tålamod och uträttar ett enastående arbete på att göra de unga samhällsanpassade och att få dem att trivas med tillvaron. Den uppmuntran detta innebär för fosterhemsförmedlaren liksom vetskapen om att ett gott fosterhem är det bästa botemedel som kan ges ett missanpassat barn stimulerar barnavårdsombuden till nya ansträngningar, som gör att fosterhem kan skaffas fram där resurserna troddes tömda. Här har barnavårdens förtroendemän och tjänstemän stora möjligheter att ge barnavårdsombuden värdefulla tips.

Allmänt kan till slut sägas att det för de organ, som bär ansvaret för den sociala barnavården, måste framstå som särskilt angeläget att på allt sätt stödja och bistå fosterhemmen samt visa dem uppskattning för den oumbärliga tjänst de gör barnen och samhället.

Det borde med den välvilliga inställning till fosterbarnsvården som allmänt finns ute i kommunerna inte vara så svårt att genomföra en höjning av fosterlönerna, så att dessa svarade mot de utgifter fosterhemmen nu har för barnen och gav en viss ersättning för fosterföräldrarnas arbetsinsats. Samhället skulle härigenom kunna visa en påtaglig uppskattning av de fosterhem som finns. Genom en sådan aktion skulle helt säkert också allmänt intresset för fosterbarnsvården öka och därmed även tillgången på nya fosterhem.

Ca 3 600 hemvårdarinnor lämnar hjälp till barnfamiljer och gamla

Social hemhjälp under år 1962 och under våren 1963

Av konsulent MARGARETA NORDSTRÖM, SOCIALSTYRELSEN

I Sociala Meddelanden nr 7—8, 1962, lämnade socialstyrelsen en utförlig redogörelse för den sociala hemhjälpen som utförts av hemvårdarinnor under kalenderåret 1961 åt barnfamiljer och åt gamla och av hemsamariter åt gamla och invalider.

I en undersökning som våren 1963 verkställts bland Sveriges samtliga kommuner för förhållandena under kalenderåret 1962 har socialstyrelsen huvudsakligen uppehållit sig vid hemhjälpen åt gamla och har endast framställt några frågor av speciellt intresse beträffande familjevården.

Antalet heltidsanställda hemvårdarinnor uppgick 1962 till 3 358 (på landsbygden 2 085 och i städer 1 273) i de 992 kommuner, som besvarat enkäten. Därtill kommer 17 kommuner, som inte inkommit med infordrade uppgifter till socialstyrelsen och vilka beräknas ha 34 hemvårdarinnor anställda. Antalet deltidsanställda var 1962 262 (223 + 39). 1961 motsvarades dessa siffror av 3 244 heltidsanställda och 412 deltidsanställda.

Antalet vakanta platser var den 1 februari 1963 97 (54 + 43). Enligt en senare verkställd specialenkät fanns den 15 juli 1963 62 vakanta platser, varav 15 i Stockholm.

Speciella spörsmål beträffande hemhjälp åt barnfamiljer

I 29 kommuner fanns 1962 inrättad barnvaktstjänst för sjuka barn, som i vanliga fall vistas på daghem eller går i de lägre klasserna i skolan. Därav i 8 kommuner på landsbygden och i 21 städer mot sammanlagt 19 kommuner år 1961.

44 kommuner lämnade 1962 hjälp till familjer med handikappade barn, därav 35 landsbygdskommuner och 9 städer mot 25 kommuner år 1961.

Hemhjälpen åt gamla och invalider

1962 erhöll 25 910 (20 105 i landskommuner och 5 805 i städer) åldringar och invalider hemvårdarinnehjälp (1961 sammanlagt 24 189), därav 8 760 (7 193 + 1 567) minst två gånger per vecka under den del av året, då hemhjälp utgick (1961 sammanlagt 7 462). Under en speciell undersökningsvecka den 3—9 februari 1963 fick 3 763 (3 144 i landskommuner och 619 i städer) (1962 3 416) åldringar och 402 (364 + 38) (1962 530) invalider hjälp av hemvårdarinnor.

Den särskilda hemhjälpen åt gamla och invalider

Särskild hemhjälp åt gamla, s k hemsamaritverksamhet, var den 31 december 1962 anordnad i 818 kommuner av de 992 kommuner, som besvarat enkäten, därav på landsbygden 689 och i städer 129, vilket innebär en ökning med 88 kommuner från år 1961. I 368 kommuner var

hemhjälpsnämnden huvudman, i 331 socialnämnden, i 80 Röda Korset, i 18 kommunen m fl organisationer samt i 21 annan anordnare.

Hjälpen förmedlades i 201 kommuner av hemhjälpsnämnden, i 59 av socialnämnden, i 212 av socialvårdsbyrån, i 54 av kommunalkontoret, i 35 av arbetsförmedlingen, i 203 av privatperson och i 54 av annan.

61 kommuner redovisar att det är svårt att få arbetskraft, 516 kommuner har ingen svårighet att få medhjälpare i detta arbete och i 225 kommuner föreligger brist på arbetskraft periodvis.

Under 1962 hjälptes 66 871 (22 569 i landskommuner och 44 302 i städer) åldringar och invalider, vilket utgör en ökning med 6 880 personer från år 1961, då antalet var 59 991.

Under undersökningsveckan den 3—9 februari 1963 hjälptes 37 401 (10 669 + 26 732) mot 32 200 åldringar år 1962 samt 3 050 invalider (1 008 + 2 042) mot 1 911 år 1962.

Av de 37 401 åldringarna och 3 050 invaliderna hade 3 878 (932 + 2 946) sökt till ålderdomshem (1962 3 209). 1 258 (600 + 658) var i behov av vård på institution för långvarigt sjuka (1962 793). Under undersökningsveckan i februari 1963 hade 2 340 (71 + 2 269) anmälda åldringar och 16 (13 + 3) invalider inte blivit hjälpta. Antalet ohjälpta samma vecka år 1962 var 2 619 respektive 9. Antalet hemsamariter under veckan 3—9 februari 1963 uppgick till 16 746 (5 442 + 11 304) mot 14 858 föregående år.

13 landskommuner planerade i början av år 1963 att starta hemhjälp åt gamla och invalider under året och i 18 kommuner, varav 1 stad, var frågan på ett utredande stadium.

I 313 (227 + 86) kommuner anordnas utbildningskurser för arbetskraften. 1961 anordnades kurser i 213 kommuner.

Barnfamiljer behöver ökad hemhjälpsservice

Familjeberedningen är av den uppfattningen att det föreligger ett betydande icke tillgodosett behov av service av hemhjälpskaraktär bland barnfamiljerna och att en utbyggnad av den kommunala hemhjälpsverksamheten därför är önskvärd.

Familjeberedningen lämnar förslag till ett reformerat utbildningssystem för hemhjälpspersonal, vilket går ut på att utbildningen skall byggas upp i etapper och en kortare kurs följaktligen kunna utgöra en del av en längre kurs. Enligt förslaget skall hemsamaritutbildningen omfatta fyra veckor och vara gemensam för alla personalkategorier oavsett om de är sysselsatta inom den öppna åldrings- och sjukvården eller med tillsyn av sjuka barn i hemmen.

För hemvårdarinnorna föreslås en enhetlig hemvårdarinnekurs omfattande fyra månader. Den statliga tillsynen över all utbildning för den här aktuella vårdpersonalen föreslås tillkomma det nya skolverket. Förslagen avses i princip bli genomförda *fr o m budgetåret 1964/1965* med viss försöksverksamhet redan under våren 1964.

Nordisk aktivitet för barn och ungdom

Ett inte minst för barnstugeverksamheten i Sverige högaktuellt problem gäller *socialpedagogikens placering och uppgifter inom institutionerna.* Under dagarna 27—31 augusti ordnade det statliga centralorganet för barna- och ungdomsvården i Danmark ett seminarium på Krogerups Højskole, Humlebæk, med detta frågekomplex som huvudtema. Ledande barnavårdare från övriga nordiska länder hade inbjudits till seminariet. Konsulent *Gunvor Paulsen* från svenska socialstyrelsens barnavårdsbyrå var i tillfälle att delta i konferensen och har återvänt stimulerad och stärkt i sin tro på den i stort sett gemensamma målsättningen för de nordiska ländernas aktivitet för barn och ungdom.

Det är det femte seminariet av detta slag som danskarna arrangerat; de anser att de bör ha både tid och råd att åstadkomma sådan samling, allrahelst som de har mycket goda erfarenheter av mötena. Dessa är också mycket väl organiserade och givande. Alla tycks vara besjälade av övertygelsen om att de problem man sysslar med är av vital vikt för det egna landet. Var och en angriper mycket frejdigt de olika problemställningarna, men i stort sett märker man inga meningsskiljaktigheter. De danska barnavårdarna kan också med fullgoda skäl ta det ledande initiativet här, då de varit och fortfarande är i flera hänseenden före sina grannar i utvecklingen av det förebyggande arbetet inom barna- och ungdomsvården. Inom parentes kan bara erinras om att när den svenska riksdagen år 1943 efter mycket debatterande anslog 200 000 kr till lekstugor och daghem så anslog ungefär samtidigt den danska riksdagen 2 miljoner kronor — och det med en så säker inriktning att de i denna stund kan hävda att denna strävan med all säkerhet väsentligt har bidragit till den aktuella nedgången i ungdomsbrottsligheten. Nu utbildar Danmark 600—700 förskollärare per år. (I Sverige har vi inte kommit upp till mer än 300 per år.) Den pedagogiska konsulenten i det danska undervisningsministeriet Inge Oldenburg meddelade att man för närvarande planerar att bygga ut förskollärarutbildningen så att man skall kunna få 900 nya förskollärare per år.

I dessa dagar är det allmänna intresset för barna- och ungdomsvården i Danmark särskilt aktualiserat eftersom det föreligger ett betänkande rörande revidering av barna- och ungdomsvårdslagen, erinrar konsulent Paulsen. En av huvudprinciperna i det lagförslag som bygger på detta betänkande är att all barna- och ungdomsvård skall ha både en familjepolitisk och en socialpedagogisk motivering. Därmed är fastslaget — enligt vad chefen för Danmarks statliga myndighet för barna- och ungdomsvården, direktor Holger Horsten, underströk i sitt inledande anförande på Krogerupmötet — att barnavården, som under en mångfald år främst uppfattats som en social hjälpinstitution, nu har fått en ny inriktning. (Det är återgivet på s 000 i detta nr). Lagförslagets formulering är dock inte uttryck för något alldeles nytt utan betecknar snarare avslutningen på en lång utveckling. Under de senare åren har man nämligen i ökad grad lagt såväl familjepolitiska och socialpedagogiska som sociala synpunkter till grund för vårdarbetet. I det föreliggande lagförslaget § 68 heter det att anslagsberättigade institutioner framförallt skall ta emot barn vilkas intagning är särskilt mo-

tiverad av sociala och pedagogiska skäl. Med hänsyn till den stora efterfrågan nödgas man följa en viss behovsprincip. (Danmark har fler daghem än lekskolor; här är alltså ett omvänt förhållande mot Sverige.)

Den samhälleliga barna- och ungdomsvårdens ledare förefaller vara mycket positivt inställda till det nya pedagogiska inslaget. Direktor Horstens anförande bars fram av en tydlig ambition att finna den mest gynnsamma administrativa formen för socialpedagogikens inlemmande i institutionerna.

Hur danskarna uppfattar barnstugeverksamhetens uppgift återspeglades även i sammansättningen av seminariets nittiohövdade skara deltagare. Ibland dem märktes i utmärkt samförstånd barnläkare, barnpsykiatrer, psykologer, seminarierektorer, børnehaveledare och fritidshjemsledare. Bägge de två sistnämnda kategorierna har en tvåårig socialpedagogisk seminarieutbildning. Under konferensen togs upp förslaget om en utsträckning av utbildningstiden med ytterligare ett år. På grundval av de mycket fördelaktiga resultat man fått av ett försök, knutet till en lärarhögskola, med en ettårig påbyggnadskurs vill förskollärarkåren få en sådan utbyggnad på alla förskoleseminarier. En liknande påbyggnad ivrar även fritidshjemsledarna för. I Danmark är det inte ovanligt med manliga förskollärare. På Krogerupseminariet uppträdde flera av dem och berättade om sina erfarenheter. I det sammanhanget erinrades om att fädernas medverkan vid fostran av barnen ännu inte är så given. I sådana fall kan den manliga förskolläraren verka kompenserande. Detta var ett av argumenten för en ökad rekrytering av manliga förskollärare.

De danska förskol- och fritidspedagogerna utgör således tillsammans en kår som växer fram vid sidan om folkskollärarna och mellan de tre pedagoggrupperna utvecklas av allt att döma ett gott samarbete, en utveckling som underlättas av att barna- och ungdomsvårdens institutioner dels framträder så definitivt som förskolor, vilka gör barnen mer skickade att passa in sig i det allmänna skollivet, dels utövar den fritidsfostran som måste komplettera den allmänna skolan. Den danska barna- och ungdomsvårdens fritidshem kommer nu att omspänna åldrarna från 7 till 18 år. De motsvarar våra svenska fritidshem för vilka vi dock ännu saknar särskild pedagogisk utbildning.

De danska barnstugetyperna har inte som våra de olika beteckningarna lekskola och daghem, vilket onekligen lätt leder till en social gränsdragning utan dem särar danskarna genom att helt enkelt kalla dem halv- eller heldagsbørnehaver; man lägger således tonvikten på det pedagogiska inslaget och talar om tidslängden barnen vistas på institutionerna.

På tal om tiden finner man det också angeläget att skolbarnsinstitutionerna — fritidshjemmen — inte stängs under sommaren. Det har man funnit kan för många barn betyda ett svårt avbräck. Genom en sådan avvikelse från vinterhalvårets ordning kan mycket spolieras av det man byggt upp under den. Danskarna ägnar också ett stort intresse åt hur man skall få ett effektivt samarbete med föräldrarna. På seminariet talade man för att det skulle satsas mer på för-

äldraklubbar. Föräldrar bör få klart för sig att det inte bara är deras barn det gäller, att det är viktigt att de samarbetar med samhället. Föräldrarna betalar gärna för de sociala fördelar som barnstugorna ger men de ställer sig ofta oförstående till förskolornas pedagogiska uppgifter, därför att de är okunniga om deras innebörd. Här behövs mer upplysning. Tillsammans med föräldrarna måste institutionerna även söka iaktta och motverka avvikelser i beteenden, som barn kan ha till skada för deras kontakter med andra. Barn med grava defekter bör givetvis komma under speciell vård men vanliga barn har inte sällan en eller annan egenhet som det kan vara skäl att uppmärksamma. Naturligtvis kan man inte begära att förskollärarna mitt uppe i skaran av barn skall kunna hinna med också detta. Av bl a det skälet börjar de danska barnstugorna mer och mer få en psykolog med förskollärarutbildning och med liknande uppgift som våra skolpsykologer. För fritidshemmens behov räknar man med att kunna samarbeta med skolpsykologerna.

Ett annat ivrigt önskemål, som kom till uttryck i Krogerup var att grupperna i barnstugorna skulle bli mindre än de nu är (i Sverige är antalet barn i grupperna något lägre än i Danmark) för att lärarna skulle få möjlighet att ägna varje barn en mer individuell omsorg. Man ansåg även att s k familjegrupper med barn i olika åldrar inte var så lyckade utan förordade en uppspaltning på olika åldersgrupper.

Vidare framhölls vikten av att barnstugorna förläggs till egna fristående byggnader med rymliga utomhuslekplatser. Utan tillgång till utomhusutrymmen blir institutionerna ifråga inte fullt tillfredsställande.

Man avrådde från att barnstugor ansluts till arbetsplatserna. Barnstugorna skall inrymmas i bostadsområdena och där bilda centra för familjerna.

Behovet av psykologisk vägledning i arbetet på institutionerna ansågs höjt över all diskussion. Av de psykologer som meddelade glimtar från sitt arbetsfält gavs övertygande belägg på hur nödvändigt det är att psykologerna förlägger sitt arbete ute på institutionerna och inte sätter sig fast på en rådgivningsbyrå. Psykologernas medverkan på platsen behövs såväl för barnen som personalen och föräldrarna.

I en rapport från Krogerupseminariets grupparbete sattes upp som mål att barnstugorna för såväl de yngre barnen som skolbarnen bör betraktas som ett naturligt komplement till hemfostran. Detta betyder att alla föräldrar som så önskar får möjlighet att i olika familjesituationer kunna räkna med stöd och hjälp i omsorgen och fostran av barnen.

I velfærdsstaten Sverige er familien placeret i centrum

Det gælder ikke mere kampen mod fattigdommen, men kampen for at bevare standarden, siger den svenske socialminister

En medarbetare i den mycket spridda danska landsbygdstidningen Husmandshjemmet, organ för de Samvirkende Danske Husmandsforeninger var för några månader sedan i Sverige för att närmare studera »landets social- och familjepolitik». Här återges Annagrethe Skovs (så var journalistens namn) artikel om barnens och mödrarnas situation. Den återges som ett nytt positivt prov på hur man utifrån ser på svensk välfärd. På samma gång ger artikeln tillfälle inte bara till dansk språkövning utan även till repetition ifråga om svenska barns och mödrars sociala förmåner.

Der sad en yngre herre på bænken i parken. Ulastelig klædt fra top til tå. Hvide sko, smarte snævne poplinbenklæder, kadetstribet jakke, og på den lyse hårpragt en kasket kækt på snur.

En både velnært, velsoigneret og velklædt herre på bare tre år.

Eftersom han lever i et land, der karakteriseres som verdens mest udbyggede velfærdsstat, kunne man fristes til at kalde ham den typiske velfærdsborger.

En lille kvik svensker, som uden at vide det hører til blandt de rigeste børn i verden. Ikke fordi hans forældre er særlig velhavende. Deres årsindtægt ligger kun lidt over den svenske gennemsnits-indtægt på 15 000 kr, men staten sørger godt for sine små, og efter at regeringen i starten af 1963 fik gennemført sit nye sociale forsikringssystem, kan vor velklædte lillemand regne med en tryg og beskyttet fremtid — ihvertfald set fra et materialistisk synspunkt.

I en redegørelse for den svenske socialpolitik, vil det være nærliggende at starte med børnene, som allerede før fødslen nyder godt af at være svenskere. Retfærdigvis må indskydes, at der er store lighedspunkter mellem dansk og svensk social-lovgivning.

Også vort samfund beskytter dem, der ikke kan klare sig selv, men det er som om Sverige er endnu et par hårsbredder foran. Det hænger sammen med mange ting. Et stærkt socialdemokratisk flertal i regeringen, en stadig stigende nationalindkomst, men sandelig også en helt anden indstilling til det offentlige end i mange andre lande.

Det går som en rød tråd gennem alt socialt arbejde i Sverige, at hvad der ydes medborgerne, ikke skal tages som udtryk for godgørenhed. Det er staten, der gør sin pligt overfor sine indbyggere, som dag efter dag yder deres store indsats. Der føres i Sverige en langt mere aktiv familie-politik end i Danmark. Man kræver noget af befolkningen i et så højt udviklet teknificeret samfund, men till gengæld modsvares denne indsats med social tryghed.

Den svenske socialminister, Sven Aspling, præciserer det principielle synspunkt med følgende ord:

Det drejer sig ikke mere om kampen mod fattigdommen, nu gælder det kampen for at bevare standarden.

900 kr i moderskabsydelse

For at vende tilbage til, hvad der er gratis for børnene, før de ser dagens lys, må vi rette vor opmærksamhed på mødrene. Svenske kvinder er som deres danske medsøstre berettiget til at modtage svangerskabsundersøgelser under graviditeten, men de har endnu et par fordele fremfor os: de får gratis tandlægebehandling, mens de venter, og de kan alle komme til at føde på et sygehus, hvis de ønsker det. Staten betaler samtlige udgifter til fødslen, uanset man føder hjemme eller ude og ganske uafhængigt af ens private indkomster.

Ved selve fødslen får moderen desuden en gave i form af et kontant beløb. Man

kalder det for moderskabspenningen, og beløbet er i år sat op til 900 kr for hvert barn. Et ikke helt ringe beløb, som der da også har været en del diskussion om partierne imellem. Tilsvarende fødseltilskud findes i visse katolske lande, bl a i Frankrig, hvor de tager direkte sigte mod at sætte fødselstallet i vejret. I Sverige er fødselstallet dalet i trit med det stigende moderskabs-beløb, så det tyder ihvertfald på, at det sociale system er så veludbygget i Sverige, at man ikke behøver at sætte børn i verden for at eksistere.

Hvordan pengene skal bruges, bliver de enkelte familiers sag at afgøre. Mange sætter beløbet på en bankbog og skaber dermed det økonomiske grundlag for børnenes uddannelse, andre lader pengene gå ind i de almindelige husholdningsudgifter, og det skal siges, at forretningerne også udnytter deres muligheder for ekstra fortjeneste. Man kan flere steder finde store varehuse, der åbenlyst reklamerer med, at de veksler »moderskabscheck» — og det er en kendt sag, at pengene ikke udelukkende går til børneudstyr.

Men som en svensk husmor sagde: Børnene får altid, hvad de har brug for, det er jo dem, vi først sørger for. Jeg har længe trængt til noget ordentligt tøj, skulle jeg så ikke unde mig den glæde nu, hvor jeg har fået råd? Et synspunkt som husmødre i alle lande næppe vil have svært ved at forstå, for det er vel stadig sådan, at det er hende, der går derhjemme og skal få husholdnings-budgettet til at balancere, der oftest må afstå fra at få sine ønsker om personligt udstyr opfyldt.

Enlige mødre

Moderskabs-ydelserne har også stor værdi for de enlige mødre. Tidligere fandtes der mødrehjem i så at sige hvert eneste amt i landet. Mange af dem er nedlagt i dag, fordi mødrene foretrækker at blive i deres eget milieu med børnene. Takket være de kontante tilskud er de i stand til at arrangere sig på anden måde, så man kan sige, at på dette punkt sparer staten penge ved at hjelpe mødrene økonomisk.

De enlige mødres situation er et emne, der optager det offentlige på en positiv måde. Enker har en pensionsordning, der træder i kraft fra mandens død, og der gives dem gode muligheder for at få uddannelse og rehabilisation til erhvervslivet.

Fraskilte og ugifte kvinder med børn under myndigheds-alderen får af børneværnet beskikket en personlig rådgiver, der skal varetage forskellige opgaver, sørge for at i forekommende fald faderskabet bestemmes, underholdsbidraget fastsættes, osv. Det er en institution, der har eksisteret siden 1917, og i børneværns-styrelsen oplyser man, at den fungerer tilfredsstillende. Kvinderne mener ikke, den blander sig for meget i deres privatliv. De påskønner en håndsrækning udefra, og er taknemmelige for at have en uvildig forbindelse mellem sig og børnenes far.

Den nye forsikrings-lovgivning giver kvinderne mange nye fordele. Er de beskæftiget i industri eller erhvervsliv, og det er efterhånden en stor procentdel af Sveriges kvinder, har de ret til et halvt års orlov omkring fødslen. Forsikring dækkes af arbejdsgivere og af staten i fællesskab, og der ydes i orlovstiden to trediedele af den normale indtægt.

I socialministeriet siger man, at såvel moderskabsydelsen som familiens årlige børnetilskud på 550 kr pr barn (skattefrit) er en håndsrækning til de kvinder, der ønsker at blive i deres hjem, så længe børnene er små.

Kvinden på arbejdsmarkedet

Men staten ser det ikke som sin opgave at tage stilling til, hvor kvindens plads er i samfundet. Den bestræber sig på at give hende mulighed for selv at vælge.

Derfor bygges det som ingensinde før børneinstitutioner overalt i Sverige. Et vældigt byggeprogram er i gang rundt om i kommunerne for at udvide antallet af daghjem, legeskoler og fritidshjem. Daghjemmene er for de børn, hvis mødre arbejder ude hele dagen, legeskolerne for børn i 5—6 års alderen er åbne 3—4 timer om dagen, og fritidshjemmene er for børn, der er alene efter skoletid.

Også i velfærdsstaten Sverige kender man til begrebet »nøglebørn», ikke mindst i storbyerne. Endelig findes der familiepleje i private hjem. Mange hjemmearbejdende mødre ser en opgave i at passe udearbejdende mødres børn, mens disse arbejder, og selvom arbejdet foregår på privat basis, sørger kommunen og staten for, at der er faste regler for såvel betalingen som opholdets karakter.

Børneværnene, der i alle kommune har fastansatte børneværnskonsulenter, er tilsynsførende for sådanne plejehjem, og husmødrene, der påtager sig ansvaret for børnene, får i øjeblikket 6—7 kr om dagen pr barn for at være i mødrenes sted.

Husmoder-forsikring

Den nationale forsikringslov dækker selvfølgelig såvel mænd som kvinder ude i erhvervslivet for tabt arbejdsfortjeneste i sygdomstilfælde. Men også de hjemmegående kvinder kommer i betragtning, idet man skønner, at husmoderens indsats i samfundet er ligeså værdifuld som den udearbejdende kvindes. Sygehjælpen består for det første af et grundbeløb på 5 kr om dagen, og de supplerende beløb står i forhold til indtægten. Husmoderen, der ikke har nogen indtægt, henter sine supplerende tilskud hjem gennem extra-tilskud for hvert hjemmeboende barn, og hendes daglige sygehjælp andrager fra 10—12 kroner.

Hjemmehjælpen er en stort udbygget organisation i Sverige, og den dækker både omsorg for syge husmødre og for gamle i modsætning til herhjemme i Danmark, hvor husmoderafløserne udelukkende går i husmoderens sted, mens hjemmehjælperne tager sig af de gamle. Den svenske hjemmehjælpsordning går 20 år tilbage, og er nu gennemført ad frivillighedens vej i alle landets kommuner.

Hjemme-søstrene, som disse kvinder benævnes, gør et stort og fortjenstfuldt arbejde, men de har også de offentlige myndigheders bevågenhed. De uddannes på kortere og længere kurser og har en samlet uddannelsetid på godt 1 1/2 år.

Deres nuværende månedsløn andrager ca 1 100 kroner. Der findes over 4 000 hjemme-søstre i Sverige, og deres aflønning sker gennem kommunerne. De er også pensionerede. En del af hjemme-hjælpen udføres forøvrigt af Røde-Korssøstre, der dog arbejder efter samme retningslinier som de kommunalt ansatte.

Den opmærksomme læser vil måske synes, at vi nu har bevæget os noget langt bort fra belysningen af barnets situation i den moderne velfærdsstat, men de vil vide, at mor og barn dér som i alle andre lande verden over er afhængige af hinanden.

Den ene part har det ikke godt, hvis den anden ikke trives. Omsorg for moderen kommer altså også barnet til gode, og det vil derfor være på sin plads at slutte den første af vore Sverigesartikler med at fortælle lidt om svenske husmødres feriehjem.

Der findes omkring 200 feriehjem for husmødre over hele landet. De fleste er kun åbent i sommermånederne, men nogle enkelte er der adgang til året rundt, idet man skønner, at en husmor også kan trænge til rekreation i vintertiden. Staten betaler de kvinder, der har særlig behov for ferie, et vist beløb til dækning af udgifter ved børnepasning, for hjemmene er udelukkende for mødre. Noget forholdsvis nyt er statsstøtte til børnenes ophold i private familier, mens moderen holder ferie, og denne ferie-form vil efterhånden blive mere og mere almindelig. Det viser sig nemlig at børnene har større glæde af at leve i nær kontakt med en familie på landet end i en sommerlejr.

Disposition av upplysningsanslaget för 1963/64

I likhet med förhållandena under de två närmast föregående åren har riksdagen för innevarande budgetår anvisat 600 000 kronor till »Viss upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor». Sedan i juli 1961 har statens ungdomsråd Kungl Maj:ts uppdrag att vara samordnande och rådgivande organ för denna upplysningsverksamhet. Rådet har därför att genom framställningar till Kungl Maj:t föreslå åtgärder och hemställa om medel från detta upplysningsanslag för genomförandet av olika aktiviteter.

I en skrivelse den 1 oktober i år har rådet således lämnat Kungl Maj:t sitt förslag till disposition av för innevarande budgetår tillgängliga medel, 644 100 kronor, varav 44 100 kronor utgör reservation från föregående budgetår.

VAD SOM BÖR GÖRAS

I sammandrag har rådet föreslagit följande disposition:

Produktionsstöd till ungdomsfilm	75 000
Filmproduktion i rådets regi	125 000
Journalistipendier	10 000
Konferensverksamhet	40 000
Föräldraupplysningskampanj	240 000
Sekretariatet	90 000
Oförutsedda utgifter	14 000
Till disposition för särskilda ändamål	50 000
	644 100

De olika posterna motiveras i huvudsak som följer.

ORGARISATIONSIDÉER OM FILM, VÄRDA ATT STÖDJAS

Under föregående budgetår anvisades 50 000 kronor som produktionsstöd för skapandet av ungdomsfilm. Av de ansökningar som inkommit framgår att ungdomsorganisationerna har värdefulla idéer om hur god ungdomsfilm kan produceras. För ungdomsupplysning är filmen ett av de bästa media som kan användas. Undersökningar om hur människor påverkas till ställningstaganden, handlanden etc, ger belägg för detta. Den effektivaste påverkan vid användandet av film sker om en filmvisning efterföljs av samtal kring ett diskussionsmaterial.

Produktion av film är kostnadskrävande och framställningen av ungdomsfilm har därför ringa omfattning. De kommersiella producenterna leds av lönsamhetsmotiv och ungdomsorganisationerna har stora svårigheter att anskaffa erforderligt kapital.

Genom ekonomiskt stöd till organisationernas film-, stillfilm- och bildbandsproduktion vill statens ungdomsråd bereda ungdomssammanslutningarna möjligheter att framställa filmmaterial för undervisnings-, instruktions- eller upplysningsverksamhet. Produktionsstödet skall, liksom tidigare, utdelas sedan rådet fått ta del av föreliggande planer, såsom manuskript/synopsis, produktionsförfarande, kostnadskalkyl samt uppgifter om tänkt användnings- och distributionsförfarande. 75 000 kronor anses önskvärt.

FILMPRODUKTION I SAMARBETE MELLAN RÅDET OCH TV

Förra budgetåret avsattes 160 000 kronor för filmproduktion i rådets egen regi. För detta belopp skall produktion ske av något av de filmförslag som inlämnades

i anslutning till ungdomsrådets filmpristävling. Förberedelsearbetet för denna produktion pågår i samarbete med Sveriges Radio/TV.

Förberedelsearbetet för en föräldraupplysningskampanj ger vid handen att behov föreligger av informations- och diskussionsfilm i ungdomsfrågor i anslutning till den, varför rådet vill disponera 125 000 kronor.

JOURNALISTSTIPENDIER

Under året har rådet fördelat 6 500 kronor till journaliststipendier, med 3 500 kronor till journalister i dags- och veckopress, radio och TV, och 3 000 kronor åt journalister i ungdomsorganisationernas press. En särskilt tillsatt stipendienämnd inom rådet med bland annat representanter för journalistförbundet, dagspressen och Sveriges radio fördelar stipendierna.

Intresset har varit stort och rådet vill nu ha 10 000 kronor för ny utdelning.

KONFERENSKONTAKTER

I fullföljandet av sitt uppdrag att samordna och skapa kontakter har ungdomsrådet bl a genomfört en omfattande konferensverksamhet.

På länsplanet har således primärkommunernas styrelser informerats om behovet av åtgärder för utvecklande av ungdomens fritidsliv. På riksplanet har konferenser genomförts för att bereda organisationslivets företrädare möjligheter till inbördes kontakter och till kontakter med representanter för massmedia, film och andra som sysslar med informations- och upplysningsverksamhet.

Rådet begär nu 40 000 kronor för central och regional konferensverksamhet.

FÖRÄLDRAANSVAR OCH FRITIDSFOSTRAN

Statens ungdomsråd har tidigare fått Kungl Maj:ts uppdrag att planera och genomföra en kampanj för ökat föräldraansvar för ungdomen. Efter omfattande undersökningar och kontakter med myndigheter och organisationer föreligger nu förslag till kampanjens genomförande.

Grundtemat för kampanjen föreslås vara föräldrarnas ansvar för barnens och ungdomarnas fostran under fritid. Kampanjen genomförs i intimt samarbete med organisationer, olika samhällsorgan som har del i ansvaret för de ungas fostran samt statens ungdomsråd. 240 000 kronor önskas av årets anslag.

SEKRETARIATSKOSTNADER M. M.

För ungdomsupplysningsverksamhetens fortsatta utveckling och för fullföljandet av redan planerad verksamhet, hemställs att 90 000 kronor anvisas till kostnader för rådets sekretariat.

För täckande av oförutsedda utgifter i samband med ungdomsrådets handläggning av upplysningsverksamheten äskas 14 100 kronor.

Slutligen föreslås att 50 000 kronor ställs till rådets förfogande att disponeras för särskilda ändamål.

FÖR 1964/65 ÖNSKAS ANSLAGET HÖJT TILL 800 000

Ungdomsrådet har för budgetåret 1964/65 gjort framställning till Kungl Maj:t om en höjning av anslagsposten Viss upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor från 600 000 till 800 000 kronor.

Liksom vid förra årets anslagsäskande erinrar ungdomsrådet om att dess verksamhet enligt Kungl Maj:ts direktiv och riksdagens beslut skall betraktas som en långsiktig verksamhet för främjandet av ungdomens samhälleliga anpassning. Detta måste innebära en målmedveten strävan till uppföljning av påbörjade aktiviteter och rådet lämnar följande förslag till disponering av de äskade 800 000 kronorna.

FÖRSLAG TILL MEDELSDISPOSITION

Ungdomsfilm		225 000
a) stöd till organisationernas filmproduktion	75 000	
b) produktion i ungdomsrådets egen regi	150 000	
Journaliststipendier		10 000
a) till journalister i dags- och veckopress samt radio och television	5 000	
b) till journalister i ungdomsorganisationspressen	5 000	
Konferensverksamheten		40 000
Föräldrakampanjen		420 000
Sekretariatet		90 000
Övriga kostnader		15 000
	Kronor	800 000

Stor vikt tillmätes den igångsatta kampanjen för föräldraansvar. Det är angeläget att ungdomsrådet bereds möjlighet att effektivt fortsätta sin verksamhet.

Ungdomsrådet har, med av Kungl Maj:t för ändamålet anvisade medel, kunnat göra en betydelsefull insats för främjandet av produktion av filmer, stillfilmer och bildband i ungdomsfrågor. Ungdomsrådet äskar därför även för detta budgetår medel för filmproduktion.

Idén med utdelandet av journaliststipendier har slagit väl ut och bör upprepas.

I ungdomsrådets strävan att samordna, stimulera och intensifiera upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor, utgör konferens- och kursverksamhet ett omistligt instrument. Medel äskas därför såväl för centrala som regionala konferenser och kurser.

Upplysningsverksamheten i ungdomsfrågor — liksom ungdomsrådets verksamhet över huvud taget — ställer allt större krav på sekretariatet, som måste anses helt underbemannat. Från januari 1960 till juli 1962 var en förste kanslisekreterare vid socialdepartementet förordnad som sekreterare för ungdomsrådet. Dessutom fanns en arvodesavlönad biträdande sekreterare. I oktober 1961 anställdes på heltid en sekreterare till delegationen för upplysningsverksamheten i ungdomsfrågor. I samband med att ovannämnde kanslisekreterare övergick från socialdepartementet till annan verksamhet, förordnades delegationens sekreterare att också vara sekreterare i ungdomsrådet. Utöver denne finns ingen annan anställd vid ungdomsrådets kansli. Sekreterarens lön utgår från reservationsanslaget Viss upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor. Viss skrivhjälp kan erhållas av socialdepartementets utredningsavdelnings skrivpersonal. För att rådet på ett nöjaktigt sätt skall kunna fungera synes det ytterst angeläget att ungdomsrådets kansli får personalförstärkning.

Harry Andersson

SUMMARY

FAMILY COUNSELLING — A SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ACTIVITY

Professional family counselling is here described as a stage in the development that has taken place in the care of the individual sponsored by society, marked by the increasing need of assistance and support in personal problems. The knowledge that the family group and marital relations are of importance to the psychic and social capacity of the individual have been decisive in setting the aims and the work methods.

The Stockholm Bureau is a public social institution dealing with marital and family problems, in comparison with other social or medical institutions having prevention as its main aim.

The Bureau caters for the ordinary citizens who seek advice not on account of illness, but because of some situation with which they are unable to cope unaided. The work at the Bureau is focussed mainly on the relationship between the two partners (the actual marital situation) rather than on psychiatric treatment (the individual personality). The workers in this field are therefore required to possess special knowledge in several different branches.

Co-operation between the social worker (family counsellor) and the psychiatrist seems to be the most natural approach.

The family counsellor is well versed in family problems. Modern training in the social service field, including the professional methods known internationally as social casework, makes her capable of handling problems connected with the various combinations and dynamics within the family group. Field work under expert guidance is considered to be of the greatest importance in developing the capacity for turning the relationship between counsellor and client into a workable instrument. In this work a positive contact must be established not only with o n e but with t w o clients who are living in conflict with each other.

The psychiatric consultant (a full-time employee) is the expert on the client's psyche and plays his part in completing the work of clearing up the problem. In Stockholm a gynaecologist, a child psychiatrist and a psychologist trained in psycho-analysis are also attached to the Bureau as part-time consultants, and this makes it possible to achieve an all-round treatment of the problems.

The client makes his first contact with a family counsellor, who follows the case as long as it is under treatment at the Bureau. One of the tasks undertaken by the counsellor is to write a psycho-social (or family) diagnosis, from which it should be possible to obtain guidance in deciding how matters are to be handled. Treatment may include social casework talks, psychotherapy, a gynaecological examination and practical measures.

A certain amount of group work is conducted with clients at the Bureau and in addition premarital or "marriage" courses are held each year for young engaged or newly-wed couples from the general public.

It is difficult to assess the results of the work conducted by the Bureau. Judging from experience, however, it would appear possible to assist people in their marital and family problems by applying the methods ascribed above.

Co-operation with representatives from different professions and occupations is bound to be valuable, but family counselling is not likely to be recognized as an independent speciality until more exhaustive investigations into the problems of family life have been carried out and reported upon. Page 237.

THE PSYCHIATRIST'S SHARE IN THE WORK

From the previous summary it is evident that matters at the Stockholm family counselling bureau are on principle handled by a family counsellor. In those cases

where psychical symptoms are apparent or are expected to appear, the clients are referred to the psychiatrist. It is usually a matter of acute or subacute insufficiencies that have to be examined and treated, eccentric or peculiar personalities that have to be assessed before the family counsellor takes over again, if she does, to work on the conflict situation, and possible applications for an abortion. The acute insufficiencies, having the character of emergencies, mainly consist of patients with strong psychogenic reactions on an acute trauma in the marital situation such as revealed infidelity, the other partner's perhaps surprising demand for a divorce or similar causes. Several of these patients could be handled without too far-reaching actions. In some cases, two or three per year, the situation has demanded immediate laying in in a psychiatric clinic. Hospitalisation has as a rule been of comparatively short duration and after having been dismissed the patients have usually returned to the Bureau.

The subacute cases have most often shown a reactive state of the asthenic or neurotic-depressive type. These are mostly cases of a rather prolonged state caused by dissension and discord in the marital situation and the symptoms are restlessness, anxiety, insomnia etc. but not so advanced as to cause any considerable reduction of the patient's working capacity. Many of them have previously not consulted a doctor for their mental symptoms. After a psychiatric examination they have if necessary been subjected to medication and given instructions. The less serious of these cases have subsequently been referred back to the family counsellor for further work on the situation and have if necessary been given additional appointments. More serious cases have been made to visit the psychiatrist regularly for control while simultaneously seeing the counsellor. Patients in a serious state, particularly those who are unpredictable or show lability, are entirely taken over by the psychiatrist who handles the control as well as the treatment of the conflict situation. Sometimes it has been considered adequate to let the other partner continue his/her contacts with the family counsellor, which procedure makes repeated conferences (between psychiatrist and family-counsellor) necessary. In a few cases it has proved more suitable, however, for the psychiatrist also to take over the other partner, even where the latter has personally not needed any medical treatment. It also happens of course that some of the subacute cases are referred to a psychiatric clinic or out-patient departement or a medical out-patient department for further examination and treatment.

A large group are those cases who are submitted to the psychiatrist for an evaluation. It is made up mainly of patients not being mentally ill in the strict sense of the word, but who have evinced traits and peculiarities that motivate an examination. A great part of these patients may after having been investigated return to the family counsellor who further handles the conflict situation in the usual manner. Some of them are entirely or partly taken over by the psychiatrist in the way mentioned above. Quite a few of the evaluation cases are patients about whom their partner has stated as their definite opinion that they are mentally ill. This has rather seldom been the case, however, instead it has been a question of changed behaviour in the face of infidelity, prolonged conflicts etc. where the other partner is unwilling to accept any explanation but the fact that the person in question "must be ill in some way". Sometimes these cases can be solved in one session but occasionally they are rather time-consuming and in some cases they result in a comparatively drawn-out treatment of the partner that has pointed out the other partner as being mentally ill.

When it is discovered, while an appointment is made with the head of the

Bureau, that the marital difficulties are entirely dominated by alcohol problems, the cases are referred to one of the alcohol treatment clinics. If the person in question refuses to visit such an institution or when it is discovered only subsequently that alcohol abuse makes part of the situation the family counsellor always suggests that the patient consult the psychiatrist. This suggestion sometimes meets with opposition but is usually accepted at least gradually. After the psychiatric investigation and a subsequent talk about the situation the patients usually accept treatment at an alcoholic policlinic. As a rule they continue seeing the psychiatrist for further work on the marital problems, while visiting the alcohol policlinic for treatment.

Should it happen while a conflict is being worked upon, that an unwanted pregnancy is contracted, and abortion is wished for, the usual investigation is carried out and a report is written in collaboration with the family counsellor and the gynaecological consultant of the Bureau. In conformity with the aims of the Bureau and through the sorting out that takes place when applications are made over the phone, very few cases of psychosis, alcoholism and abortions occur, as these categories are referred to other institutions.

Sometimes psychiatrists ask how collaboration functions and whether certain risks are not involved when not every case is first checked by a doctor.

Experience at this Bureau has shown that the arrangement of this system is efficient and satisfactory. The majority of visitors are no psychiatric patients, it is more often a question of disturbances in relation of a general kind. Thanks to their ability and experience the collaborators of the Bureau are quite able to realize when a patient needs psychiatric consultation and tend rather to refer a patient to the psychiatrist too often than too seldom. Besides cooperation is promoted through the fact that the opportunity arises daily of arranging informal conferences. Page 261.

THE CONSULTANTS' CONTRIBUTION TO INDIVIDUAL CASES

Contact between the psychiatric consultant and the clients is only established when indicated by the counsellor and takes place in about 25 % of cases handled by the Bureau. Additional consultation takes place in team conferences and informal talks on single cases.

The psychiatrist is engaged for diagnostics and evaluation, medication and transmission to adequate care, certificates and when the clients themselves express the wish to see a doctor.

The psychiatrist also collaborates when a client is in need of temporary psychiatric treatment as part of the relational treatment. In single cases it is adequate for the psychiatrist to maintain contact with one partner whereas the family counsellor maintains contact with the other, without a specific need for psychiatric treatment being the case.

The gynaecological consultant collaborates in relatively few cases, where the need may occur of instructions concerning contraceptives, adjustment of a pessary, medication or talks on sexual problems with a medico-psychological background. Clients with definite sexual problems more often turn direct to institutions whose primary task it is to handle these cases.

The consultant child-psychiatrist collaborates in cases where the marital conflict is manifestly centered in the children or young people or where the parents feel anxiety about their situation.

The psychologist, a psychoanalyst in private practice, collaborates in the first place as a consultant to the family counsellors at regularly recurring private consultation hours and as a specialist on the team, but has only exceptionally direct contact with the clients. Page 263.

PREMARITAL COUNSELLING

The standard instructions for the government sponsored family counselling work, issued in 1962 prescribe i.a. that "counsellor should pay special attention to social premarital advice and aid clients who intend to get married, partly with regard to problems that may arise in connection with the intended marriage, partly with a general survey of marriage and raising a family".

Among instances of premarital problems can be quoted from the counselling activity of the Stockholm Bureau: 1) difficulties arising in the relations with the parent generation, where the menace against the young marriage lies beyond the reach of the young couple. As the case may be, parents disapprove of their son's or daughter's choice of a partner or think that the young couple should allow a certain time to lapse before taking a decision, should wait until after having completed their professional training or until they have been able to obtain a suitable dwelling. 2) The constellation of problems inherent in the couple itself. Their relationship may evince a rather complicated picture from the very beginning. A certain ambivalence may tinge the feelings of one partner or even both partners and as a rule these difficulties reach an acute state in the face of the decisive step to be taken, i.e. marriage.

The need for counsel's advice can also arise from specific situations. E.g. when a youthful couple expect a child but are rather doubtful whether they ought to marry or not. In connection with a marriage by special exemption license it will be valuable sometimes to have access to counsel. The case may also be that parents want their children to visit the family counselling bureau in order to receive some solid knowledge of what a marriage implies. Some couples want to discuss the special situation arising from a students' (undergraduate) marriage, not least from the financial side. Others want plain legal information and aid in planning their family budget. Serious complications may arise out of marrying a foreigner, even if the relationship between partners is a satisfactory one. Transplantation into foreign soil, an other country with unaccustomed traditions and rules of conduct and legal conditions may cause great strains of which one should be conscious in advance. Page 295.

COURSES IN MARRIAGE EDUCATION AT THE STOCKHOLM BUREAU

The marriage courses at the family counselling bureau are a segment of the educational and preventive activity to promote more adequate adaption of the young to the formation of a family. The courses are open for young people who intend to marry or are newly married. A course comprises six evenings and various marriage problems are treated. If possible the participants visit in couples. This arrangement departs from the wish not only to distribute information but also to stimulate mutual discussion on common problems.

Each session starts with a lecture attended by all the participants. Subsequently the audience splits up into groups for a discussion of the theme treated that evening. The curriculum of a course may list items like legal views on the family economy, how to use furniture, sex in marriage, personal relations between hus-

band and wife, a psychological orientation — becoming parents — living together. One of the family counsellors at the Bureau acts as leader or tutor, whereas experts not belonging to the Bureau are engaged as lecturers.

The experience of being together with other couples in an identical situation imparts a group-feeling of a new and valuable kind. They get into close contact with what could be called different relational constellations, which can be expected to act as an eye-opener and probably contribute to their psychological maturity and offer them a wider perspective of their own situation. It ought to be mentioned perhaps that the participants receive a clear understanding also of where they can turn if they happen to have difficulties. It has indeed occurred that participants have turned to the Bureau for counsel after finishing the course. Page 298.

CASEWORK RESEARCH — A NECESSARY COMPONENT OF FAMILY COUNSELLING

The article wants to underline the need of casework research in family counselling against the background of experience in the USA, reported in brief. (Gomberg, Mudd, etc.) Page 303.

COUNSELLING TO PREVENT ABORTION

The law on abortion of 1938 was amended in 1941, 1942, 1946 and 1963. Under the law as it now stands, abortion is permitted on medical reasons, on social-medical reasons (1946 Amendment), on humanitarian reasons, on eugenic reasons and if there is reason to assume that the expected child through damage during the fetal state will suffer from serious disease or defect (1963 Amendment).

An abortion for other reasons than disease or a physical defect in the woman (i.e. the most cogent medical reasons) may not be performed after the twentieth week of pregnancy. The National Board of Health may make exceptions and authorize the performance of the operation before the end of the twentyfourth week of pregnancy.

Under the law on sterilization of 1941 the National Board of Health may authorize sterilization for eugenic reasons, for social reasons, for medical reasons. The consent of the subject is required if he or she has legal capacity. By decision of the Riksdag in 1945 government grants shall be paid to counties and cities for aid and advice (free of charge) to pregnant women with a view to preventing abortion. In 1962 such counselling activity took place at 19 Bureaus. The task of the bureaus is to establish whether there is any indication for a legal abortion and in such cases issue the required certificate. The bureau shall also offer personal aid and support, act as an agent in procuring all kinds of public aid, collaborate with the employment exchange in providing a job and alleviate imminent needs with special grants.

The Stockholm city counselling bureau for women wanting an abortion — Stockholms stads mentalvårdsbyrå (the Stockholm City Bureau for mental care) — is the oldest institution of its kind and covers the largest field. The institution handles three sectors naturally interlocking: advice on abortion, on contraceptives and problems of mental hygiene. The number of cases handled in 1962 in these three sectors was 2 000, about 1 000 and circa 500 resp.

The staff consists of the head, being a gynaecologist, 3 doctors in the polyclinic (outpatients), psychiatrists trained in psychoanalysis, 1 consultant psychologist, 9 full-time and 4 half-time employed social workers, 1 nurse, 6 office clerks and a number of about 20 consultant gynaecologists and psychiatrists, of whom

several psychiatrists do psychotherapeutic work like the bureau's own polyclinic doctors.

The following procedure is adopted in the investigation of a case. Each applicant has at first no less than two sessions with the social worker in order to discuss her situation. The father of the expected child is given the opportunity of stating his views before the social worker, and a third person who is well acquainted with the applicant and her ordinary milieu may be given an opportunity to talk to the social worker. Subsequently the applicant is examined by a gynaecologist who assesses her situation from gynaecological and medical aspects and discusses it with her, after which the woman and quite often the father of the expected child have one or two talks with a psychiatrist. Sometimes the latter completes his examination by psychological investigations. As the time factor is important the investigation period is restricted, which fact encumbers the work and makes it difficult to formulate a standpoint. The application accompanied by ample reports from the doctors and social agencies are submitted to the socio-psychiatric delegation of the National Board of Health. This delegation decides whether an indication under the abortion law can be considered to exist or not, or if the investigation should be supplemented additionally through having the applicant under observation in a psychiatric clinic. Irrespective of whether the application is granted or turned down the woman is offered continued contact with the bureau, implying not only personal support but also material aid. The agency receives annual grants from the city and the government for financial support in cases of temporary need. Page 315.

MEDIATION IN MARITAL CONTROVERSIES

is a legal institution aimed at reconciliating the partners and thus preventing a divorce. The discordant spouses shall turn to the mediator to receive his aid towards a reconciliation and not in order to obtain from him the document required for a divorce. It can not be denied, however, that the general public holds a different opinion about the purpose of mediation. Neither can the legal authorities be entirely exonerated. Legal counsellors often look upon the procedure as an unneeded obstacle and many times their clients appear before the mediator voicing their words: well, this is just a formality for us to obtain the separation certificate (the spouses being required to live separated from bed and board for one year before the divorce becomes legally valid).

The legal counsellor must commit himself to the protection of the legal possibilities of his own client, at any rate the law and the facts must override considerations of the heart and feelings.

A mediator on the other hand shall listen to both parties, he shall be impartial, just and sound in judgement and shall "in a suitable way reconciliate the spouses" (Swedish Law on Marriage Ch. 14, § 3). He should not only have knowledge of the actual conditions of the case, but be conversant with the jungle of feelings and complexes that may have given rise to the acute dissension and also try to form a conception of the main features of the characters of both parties. Those who want a divorce are as a rule utterly unstable and under their often self-assured outer appearance they feel insecure and agonized. After an assertion that everything has been settled and nothing is to be said any more, it happens that the mediator witnesses in both parties the opening up of a sash-gate of suppressed doubt, indecision and anxiety. As a rule the need for unburdening one's mind is bubbling under the surface and can not be restrained when meeting an experienced and

kindly disposed fellow-creature. For a mediation to be successful, i.e. that no divorce is effectuated, is to a high degree dependent of the fact that the spouse who has asked for a divorce is in reality not sure of himself and has discovered that when it comes to the point the marital bonds are stronger than everything else. And maybe it is the mediator who has been able to assist in finding a haven of reflection in the tempest of feelings.

It seems that the legislator has in many countries taken regard to the strong state of affect manifest in spouses in this situation, since also in those countries where modern laws are not based on the Christian concept condemning divorce, the old institution of mediation has been adopted in order to restore dilapidated marriages. Even the Chinese divorce law, revolutionary in its breaking down of the domination of parents, slavery of wives and concubines, has adopted the demand for mediation in the divorce procedure.

The author of this paper has in thirty years of experience as a divorce lawyer and mediator made a card index file recording the most important data about roughly 11 000 divorce cases, i.a. listing the causes that led married couples to a painful issue like a divorce.

In Sweden it is in more than 75 % the wife who initiates the change. The main cause is abuse of alcohol by the husband, maybe covering one third of all divorces. The next largest share is incompatibility. Neurotic factors from violence emanating from a mental disorder, the whole gamut over brutality and ill-treatment, hysteric tantrums, unfounded jealousy and ordinary nervousness down to taciturnity, lacking emotional maturity and general pessimism and melancholy. The third important cause is infidelity. Pages 321, 327.

FAMILY EDUCATION ACCEPTED AS A SCHOOL SUBJECT

In 1955 sex education was introduced as a compulsory subject in schools. With the introduction of public family counselling agencies, demands were raised for the introduction of parent education adapted to our present-day way of living. This would be of importance not only for the natural integration of sex education, but also and in the first place to prepare young people and give them a solid background for their future life as family-raisers. The decisive step has been taken with the adoption of the 1962 law on basic school education.

The item of family education (comprising more than plain parenthood) is now included in the curriculum as a separate subject in various stages of the Swedish school system under the term "familjekunskap". For the school to be able to offer its pupils on various levels satisfactory and at the same time vivid instruction about the family, requires the integration of several subjects: civic, household economy, sex education, divinity and the Swedish language. In all these subjects there will be occasion to throw light on the family. The official commentary on the curriculum says i.a.:

The school shall avoid to try formulating rules for family life. It goes without saying that the contents of the subject "family education" should be adapted to the qualifications and conditions of pupils at various ages. Tuition in family education aims at aiding the pupils to arrive at a better understanding of the family situation in which they live themselves and to prepare them for their future life as married partners, home-makers and parents. The pupils in the senior stage of the basic school should be qualified enough to understand how important it is that life in the home and in society is based on collaboration between self-dependent equals, on a footing of loyalty and regard for everybody's individuality. Page 332.

Familjerådgivning

Diagnosis and Process in Family Counseling, Gomberg and Levinson, Family Service Association of America, NY 1951
Exploring the Base for Family Therapy, Ackerman m fl, Family Service Association of America, NY 1961
Neurotic Interaction in Marriage, Eisenstein, Basic Books, NY 1956
The art of marriage counseling, Herbert och Javis, Emerson Books inc, NY 1959
Women in Marital Conflict, Florence Hollis, Family Service Association of America, NY 1949
The Psychodynamics of Family Life, Ackerman, Basic Books, NY 1958
Group Psychotherapy, The psycho-analytic approach, Foulkes and Anthony, 1957
Marriage; Studies in emotional Conflict and Growth, Ed by Lily Pincus, Family Discussion Bureau Methuen & Co 1960
The marital relationship as a focus for casework, Family Discussion Bureau, 1962
Social Casework in Marital Problems. A Study by a group of caseworkers, Family Discussion Bureau, Tavistock Publications Ltd, 1955
Familierådgivning, En införing i familierådgivningens teoretiske og praktiske problemer, Iversen—Jor, Dreyers förlag, Oslo 1961
Social Casework och Marriage and Family Living, Journal of The National Council on Family Relations
Varför behövs familjerådgivning? Curt Åmark i Socialmedicinsk Tidskrift 1954: 6
Vad är familjerådgivning? Carin Colliander och Curt Åmark i Socialmedicinsk Tidskrift 1955: 3
Principer och arbetsmetoder i familjerådgivning, Carin Colliander och Curt Åmark i Socialmedicinsk Tidskrift 1955: 7
Verksamheten vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, En efterundersökning verkställd av Carin Colliander och Curt Åmark, Stadskollegiets Utlåtande och Memorial 1954: 89.
Allmän familjerådgivning, betänkande av 1955 års familjerådgivningskommitté, SOU 1957: 33
Relationsbehandling i äktenskapskonflikter, Anne Marie Engstedt, Psykisk hälsa 1960
Psykiatri och familjerådgivning, Curt Åmark, Svenska Läkartidningen 13, 1957
Psykologi och familjerådgivning, Annastina Rilton, Svenska Läkartidningen 13, 1957
Äktenskapskurserna vid Stockholms stads familjerådgivningsbyrå, Birgitta Linnér, Socialmedicinsk tidskrift, 1, 1959
Social casework i familjerådgivning, Barbro Marnell, DSI-Nytt, 14, 1959
Familjerådgivning som ett yrkesmässigt verksamhetsområde, Carin Colliander, Nordisk Medicin, 1962: 68: 1205
Normalinstruktion för den statsunderstödda familjerådgivningen; Samling av författningar och cirkulär m m angående medicinalväsendet, Kungl Medicinalstyrelsen nr 93—94, 1962

Medling

Medling i äktenskap, Algot Anderberg m fl. SKD 1950
Sexualproblem och skilsmässa, Sonja Branting-Westerståhl i verket Sexualproblem och skilsmässor, W & W, Stockholm 1944

Familj och samhälle

Giftermålsbalken av den 11/6 1920
Föräldrabalken av den 10/6 1949
Ärvdabalken av den 12/12 1958

Familjeproblem, Gunnar Boalt, N & K 1962
Familien lever, en familieundersögelse, Kirsten Auken m fl, Gads Forlag, København, 1962
Familien og samfundet, Henning Friis m fl, KF 1962
Familjekunskap, Linnér—Alfvén—Israel—Westholm, Liber 1962
Familjekunskap: Rapport från nordiskt seminarium på Sånga-Säby september 1961, Kungl Lantbruksstyrelsen
Folkräkningen 1960, del III, Statistiska Centralbyrån
Kvinnans två roller, Alva Myrdal—Viola Klein, Tiden 1957
Kvinnligt, manligt, mänskligt, Margaret Mead, Bonniers 1957
Kvinnor och människor, Eva Moberg, Bonniers 1962
Kvinnors liv och arbete, Edmund Dahlström m fl, SNS 1962
Samhället och barnfamiljerna, SOU 1955: 29 (därjämte många andra av statens offentliga utredningar)
Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning, Edmund Dahlström m fl, Svenska Bokförlaget 1959
Vad händer med familjen? Gunnar Boalt m fl, Tiden 1959
Våra sociala förmåner, Framtiden 1963
Äktenskap i Österland och Västerland, David och Vera Mace, N & K 1961

Samlevnadsfrågor

Brytningstid, en bok om ungdom och samlevnad, Lis Asklund—Torsten Wickbom, 4 uppl RoS 1962
Föräldraboken, Lis Asklund—Maj Ödman, Bernces 1963
Giftastankar, familjekunskap, Birgitta Linnér m fl 2 uppl Liber 1960
Hur kvinnan upplever mannen, Sofie Lazarsfeld, N & K 1962
Lilla psykologin, Anne-Marie Odstedt, Liber 1958
Samlevnad, Gunnar Nycander, Bonniers 1957
Samliv og samfund, 40 läkares och vetenskapsmäns vägledning i sexuella och äktenskapliga problem, Henrik Hoffmeyer m fl, Hassings Forlag, Köbenhavn 1956
Skab lykken selv, Henrik Hoffmeyer, Branner och Korch, Köbenhavn 1960
Skilsmässa, Stig Hellsten, SKD 1955
Vi och verkligheten, Bertil Söderling, Bonniers 1961

Sexualfrågor

Den sexuella samlevnaden, Gunnar af Geijerstam, Svenska Socialvårdsförbundet 1960
Fostran till kärlek, Torsten Wickbom, Bonniers 1956
Han och Hon, en bok i sexuella frågor, Karl Evang, bearb av Margit Jonsson och Ellen Nordh, Tiden 1959
Kärlekens ABZ, Inge och Sten Hegeler, RoS 1962
RFSU-serien. Bland ett stort antal skrifter kan nämnas:
Säg barnet sanningen, Elise Ottesen-Jensen, 1952
Föräktenskaplig rådgivning, Lena Levine—Abraham Stone, 1958
Handledning i sexualundervisning, Kungl Skolöverstyrelsens skriftserie nr 26, 1955
Lyckliga tillsammans, Jerome och Julia Rainer, Biblioteksförl 1961

Forts s 372

Till socialstyrelsens bibliotek inkommen litteratur under andra kvartalet 1963

AGING in western societies. Ed by *E W Burgess*. Chicago 1960.

ANDERSSON, TORSTEN. Allmännyttiga bostadsföretag. Syfte, utveckling, verksamhet. Gbg 1963. (Sabo. Skriftserie 2.)

The ANVIL and the plow. A history of the United states department of labor. Wash 1963.

BACKSELL, G & HAMMARLUND, Y. Dimensioneringstabeller för traditionella valvformar. Sthlm 1963. (Byggforskningen. Rapport 90.)

BERGSTRÖM, S. Yttrandefrihet i radio och skydd för enskilda intressen. Sthlm, Gbg & Upps 1963. (Acta universitatis upsaliensis. Studia juridica upsaliensia 4.)

BETÆNKNING vedrörende revision af loven om börne- og ungdomsforsorg. Afg af Revisionsudvalget af 1961. Khvn 1963. (Betænkning 326.)

[BJURLING, O.] Hallands läns landsting 1938—1962. Halmstad 1962.

BOHMAN, L. Gotlands läns landsting 1863—1962. Minnesskrift. Visby 1962.

BOSTADSRÄKNINGEN d 1 nov 1960. 1. Lägenheter och hushåll inom kommuner, tätorter och glesbygd. Sthlm 1963. (Sveriges officiella statistik.)

BOUVENG, C-J, SANNESSON, S & ÖGREN, A. Konsumtionskrediter i Sverige. Sthlm 1963. (Studieförbundet Näringsliv och samhälle.)

BRATT, NANCY. Samtalsteknik og klientbehandling. Khvn 1963.

CIVILEKONOMEN i arbetslivet. Resultat av en intervjuundersökning utförd av Svenska civilekonomföreningen. Sthlm 1962.

DALARNA ser framåt. Länsutredning för Kopparbergs län. Falun 1962.

— Bil. 1—4. Falun 1962.

1. *Åhrén, U.* Hur bör man hushålla med fjällvärlden.
2. *Gustafsson, S.* Undersökning av en by under omvandling.
3. *Pellijeff, A.* Busstrafikens framtid i Kopparbergs län.
4. *Puke, C.* Vattnen och fisket i Dalarna.

DANIELSSON, A. On measurement and analysis of standard costs. Sthlm 1963. (Akad avh.)

ELDH, R. Skaraborgs läns landsting. En krönika till hundraårsjubileet. Gbg 1962.

EMPLOYMENT forecasting. Final report. Brussels 1962. (Organisation for economic co-operation and development.)

ENEBORG, I. Centraliserad uppvärmning av småhusområden. Sthlm 1963. (Byggforskningen. Rapport 91.)

FAKTA för skattebetalare. Sthlm 1963. (Meddelanden från Skattebetalarnas förening. 164.)

FOLKRÄKNINGEN d 1 nov 1960. 7. Förvärvsarbetande befolkning efter yrke samt hushåll efter hushållsstorlek m m inom kommuner och större tätorter. Sthlm 1963. (Sveriges officiella statistik.)

FRITIDSLIV, ungdomsarbete, kulturell verksamhet. Kiruna stads ungdomsutrednings betänkande 1962. Kiruna 1962.

FÖRENTA NATIONERNA.

Narcotic drugs under international control. Multilingual list. New York 1963. (Publ 63.11.2.)

Study of discrimination in the matter of political rights. New York 1962. (Publ 63.14.2.)

— Department of economic and social affairs.

Progress in land reform. 3rd report. New York 1962. (Publ 63.4.2.)

— Economic commission for Europe.

In the service of Europe. Geneva 1962. (Publ 62.1.13.)

— Food and agriculture organization.

Organization of surveys for radionuclides in food and agriculture. Rome 1962. (FAO atomic energy series. 4.)

FÖRSÄKRINGSKASSEKALENDERN. 1. Utg av Försäkringskasseförbundet. Sthlm 1963.

GJÖRES, A. Stormår. En folkrörelse växer fram. Sthlm 1963.

HEFFLER, H. Arbetarnas bildningsförbund 1912—1962. Krönika vid halvsekelgränsen. Sthlm 1962.

HEMMADÖTTRAR. Undersökningar och förslag av Socialpolitiska kommittén. Avg i dec 1962. Sthlm 1963. (Socialdepartementet. Stencil 1963: 2.)

ILO i dag og i morgen. Del 1: ILO's program. Årsrapport fra Generaldirektören for ILO, Genève, 1963. Oversettere: H G Lindbom & C Hambro. Oslo 1963. (Sosialdepartementet. Komitéen for internasjonale sosialpolitiske saker.)

Les INSTITUTIONS sociales de la France. Paris 1963.

INTERNATIONELLA ARBETSBYRÅN

Manual of industrial rediation protection. P 1. Convention and recommendation. Geneva 1963.

INTERNATIONELLA ARBETSKONFERENSEN.
46th session, Geneva, 1962.
Record of proceedings. Geneva 1963.
47th session, Geneva, 1963.
Report. Geneva 1963.
1. Report of the Director-General.
2. Financial and budgetary questions.
3. Information and reports on the application of conventions and recommendations.
1. Summary of reports on ratified conventions.
3. Summary of information relating to the submission to the competent authorities of conventions and recommendations adopted by the International labour conference.
4. Report of the committee of experts on the application of conventions and recommendations.

INTERNATIONELLA ARBETSORGANISATIONEN.
5th Asian regional conference, Melbourne Nov-Dec 1962. Record of proceedings. Geneva 1963.
17th report of the International labour organisation to the United nations. Geneva 1963.

JACOBSSON, M. Byggnadsproduktionen — problem och forskningsbehov. Sthlm 1963. (Statens råd för byggnadsforskning. Programskrift 1.)

JORDAHN, BODIL, [m fl]. Börneværnenes tilsynspraksis. En undersögelse af 45 kommuners administrering af det almindelige börnetilsyn og af tilsynsværgeordningerne. Khvn 1963. (Socialforskningsinstituttets publ 10.)

KONSUMTIONSUNDERSÖKNINGEN på landsbygden. Hki 1962. (Finlands officiella statistik. Sociala specialundersökningar 24.)

LANDSTINGSBYGD. Kalmar läns norra landstings minnesskrift 1862—1962. [Red: *H Stale.*] Västervik 1962.

LUND, R. Tillidsmandsinstitutionen i dansk industri. En undersögelse af tilgang og afgang af tillidsmænd inden for industri. Khvn 1963. (Socialforskningsinstituttets publ 11.)

METODPROBLEM i långsiktiga arbetskraftsprognoser 1. Synpunkter avg av Arbetsmarknadsstyrelsens metodforskningsgrupp. Sthlm 1963. [Stencil.]

MYRDAL, R. Östergötlands läns landsting 1863—1962. [Med] Porträttgalleri red av *S G Thulin.* Utgivare: Östergötlands läns landsting. Linköping 1962.

NEILSON, J W. Shelby M Cullom, prairie state republican. Urbana 1962. (Illinois studies in the social sciences. Vol 51.)

RAMSÖY, O. Social groups as system and subsystem. New York 1963.

RASMUSSEN, P H. Anvisningar för provning av oljeeldade villapannor enligt svensk standard SIS 57 42 01. Sthlm 1963. (Byggforskningen. Rapport 89.)

SALISBURY, R F. Structures of custodial care. An anthropological study of a state mental hospital. Berkeley Los Angeles 1962. (University of California publ in culture and society. Vol 8.)

SAMHÄLLSKUNSKAP för seminarieundervisningen, annan högre undervisning och det fria bildningsarbetet. Del 1. Stats- och kommunalkunskap, socialpolitik m m. 4 omarb uppl. Sthlm 1963. (Skolöverstyrelsens skriftserie 9.)

SAMUELSON, P A. Stability and growth in the American economy. Sthlm, Gbg & Upps 1963. (Wicksell lectures 1962.)

SCOTT, R V. The agrarian movement in Illinois 1880—1896. Urbana 1962. (Illinois studies in the social sciences. Vol 52.)

SHANAS, ETHEL. The health of older people. A social survey. Cambridge, Mass 1962.

SKOGH, S. Arbetets marknad. Sthlm, Gbg & Upps 1963.

STRÖM, H. Skattemeldingen til Stortinget — utredning eller forsvarsskrift? Oslo 1963. (Ökonomi. 45.)

STÅHL, E. Jönköpings läns landsting genom 100 år. På uppdrag av Jönköpings läns landsting utarb historik till det hundrade landstinget 1962. Jönköping 1962.

STÅHL, M. Ett landstingssekel. Värmlands läns landsting 1862—1962. Karlstad 1962.

SVENSKT jordbruk och skogsbruk 1813—1962. Minnesskrift utg av Skogs- och lantbruksakademien i anslutning till Akademiens 150-årsjubileum 28 jan 1963. Upps 1962.

SÖDERMAN, INGA. Uppsala län. Jordbruksnedläggelse och storleksrationalisering 1951—61. Upps 1963. (Geografiska regionsstudier. Utg av Geografiska institutionen vid Uppsala universitet. 2.)

SÖDERMANLANDS läns landsting 100 år. Nyköping 1962.

TORBRAND, DAGNY. Johannishus fideikommiss intill 1735. Lund 1963. (Meddelanden från Geografiska institutionen vid Stockholms universitet. 147. Akad avh. Sthlm.)

UTRIKESDEPARTEMENTET.
Aktstycken. Ny serie. Sthlm 1963.
1: A: 13. Förenta nationernas generalförsamlings 17:e ordinarie möte. New York 1962. Sthlm 1963.

WAS liest der junge Schweizer? Bern 1962. (Beiträge zur schweizerischen Statistik. H 33.)

WERNLUND, S. Socialhjälpsprocessen. Praktisk handbok rörande det processuella förfarandet i socialhjälps- och barnavårdsmål som i sista instans handläggas av Kammarrätten. Sthlm 1963.

WICKBOM, T G. Konflikten Peking—Moskva. Sthlm 1963. (Världspolitikens dagsfrågor 1963: 6.)

WILSON, R. Difficult housing estates. Lond 1963.

ÅHMAN, T S. Stormaktspolitiken 1961—1962. Sthlm 1963. (Världspolitikens dagsfrågor 1963: 4/5.)

Nytillkomna tidskrifter

Ansvar. Fackligt forum för högre tjänstemän inom industrin. Utg av Svenska industritjänstemannaförbundet. Sthlm.

Sosiaalivakuutus. [Socialförsäkring.] [Utgivare: Folkpensionsanstalten.] Hki. [Finsk text. Sammandrag på engelska i särskild bilaga.]

Litteratur om familjerådgivning, medling, familj och samhälle etc.

Forts fr s 369

Graviditet och förlossning

Havandeskap och mödragymnastik, Lars Engström och Margareta Ringqvist, 2 uppl, KF 1961

Lyckligare havandeskap, Grantly D Read, 2 uppl, N & K 1958

Juridik och ekonomi

Arv, testamente, boutredning, Sigrid Beckman, Norstedts 1960

Makarna äro pliktiga att... Valborg Lundgren—Gunnel Petre, Skattebetalarnas förening 1962

Räcker pengarna?, Gunnel Petre, ICA-förlaget 1960

Skilsmässa, Britta Helander-Hörnlund (och andra skrifter i serien Jag och min rätt), Forum 1958

Äktenskap, Sigrid Beckman, Norstedts 1962

Äktenskapsrätt, Folke Schmidt, Norstedts, 1963

Broschyrmaterial och bildband

Att orka — att hinna, Arbetsmarknadens kvinnonämnd

Det gäller flickornas yrkesval, Arbetsmarknadens kvinnonämnd

Modern och barnet, Thulebolagen

Något för tonårsflickan, Framtiden

Om att trivas (för pojkar), Framtiden

Tillsammans, Folksam

Tonåringarnas psykologiska problem, Thulebolagen

Tonåringen och framtiden, Skandias kvinnobibliotek

Trivsel och trassel i äktenskapet, Birgitta Linnér, Sveriges Husmodersförbund

Allmänt rekommenderas småskrifter utgivna av Svenska socialvårdsförbundet samt av Svenska föreningen för psykisk hälsovård

Bilderbok om hemmet, Skrivrit XXX 1962
Kommentarblad av Birgitta Linnér—Barbro Westholm

Flera bildband med kommentarblad utg av Stockholms stifts pedagogiska institut

Världens befolkningsökning:

Tre nya Norden under ett år

Världens befolkning var vid mitten av 1961 ungefär 3 069 miljoner. Detta betyder en ökning med 61 miljoner sedan 1960 eller en årlig ökning som är tre gånger så stor som den sammanlagda befolkningen i de fem nordiska länderna, framgår det av FN:s senaste demografiska årsbok.

»Demographic Yearbook» är en sammanställning av internationell statistik om befolkning, födelser och dödsfall, äktenskap och skilsmässor etc. Årets upplaga innehåller speciellt folkräkningsstatistik.

Världens befolkning steg mellan 1950 och 1961 med årligen 1,8 procent. FN:s statistiker påpekar emellertid att tillväxttakten under den senare delen av denna period utan tvivel var snabbare, mellan 1960 och 1961 2 procent.

Antalet födda per 1 000 invånare anges för hela världen till 36 och antalet döda till 18. Tropiska och södra Afrika redovisar de högsta regionala siffrorna, 47 födda och 26 döda per 1 000 invånare. De lägsta siffrorna återfinns i norra och västra Europa. Sveriges födelsetal, 13,9 är det lägsta av de enskilda ländernas medan dödstalet är lägst i Island med 7,0.

Spädbarnsdödligheten sjunker i de flesta länder. I Chile är den 116,2 per 1 000 levande födda. Nederländerna med 15,4 och Sverige med 15,5 ligger lägst i tabellen.

Medellivslängden för nyfödda flickor beräknas i bl a Norge, Nederländerna och Sverige vara nära 75 år, i bl a Danmark och Förenta staterna nära 74 år. Nyfödda gossar kan inte väntas leva lika länge som flickor. Den beräknade medellivslängden är i Nederländerna, Norge och Sverige något över 71 år och i Israel och Danmark något över 70 år.

Kvinnorna tar överhanden

I de flesta europeiska länder, i Nordamerika och i Sovjetunionen finns det fler kvinnor än män. Länderna i Asien och Oceanien har däremot i allmänhet ett manligt överskott. Det finns en allmän tendens till överskott på män i de lägre åldrarna men underskott i högre åldrar. Detta hör samman med det kända faktum att det föds fler gossar än flickor men att kvinnornas dödlighet är lägre i alla åldrar. På de flesta håll tar kvinnorna överhanden i gruppen 15—30 år. I Sverige dröjer det till gruppen 55—59 år.

FAO:s chef föreslår nedrustningsfond för hela världen

De kunskaper, som är nödvändiga för utrotandet av svält och nöd, står nu till vårt förfogande, förklarade FN:s livsmedels- och lantbruksorganisation FAO:s generaldirektör B. R. Sen på en presskonferens i Rom under juli månad, där han appellerade till cheferna för de regeringar, som var representerade vid atomstoppsförhandlingarna i Moskva om att ansluta sig till upprättandet av en världs-nedrustningsfond, vars medel skulle användas till att uppnå frihet från svält och nöd.

Senare förklarade generaldirektör Sen i detta sammanhang: »Som chef för FN:s livsmedels- och lantbruksorganisation känner jag det som min plikt att appellera till regeringscheferna i de länder, som var representerade i Moskva om att — som ett särskilt led i deras avtal — innesluta upprättandet av en världs-nedrustningsfond. Denna bör:

1. träda i funktion snarast,
2. finansieras genom bidrag från alla länder, som är medlemmar av FN och dess fackorgan på så sätt att bidragen sätts i förhållande till inbesparingarna vid nedskärning av militärutgifterna och att man börjar med de relativt blygsamma belopp, som sparas in genom förbudet mot kärnvapensprängningar, samt
3. arbeta med den världsomspännande målsättningen att uppnå frihet från svält och nöd i vår tid.»

Flyktingar i Europa

Kommissarien för FN:s flyktinghjälp, Felix Schnyder, upplyste genom ECOSOC den 25 juli, att 12 000 europeiska flyktingar anbragts i nya hem genom flyktingkommissariatets verksamhet under loppet av 1962. Han uttryckte förhoppning om att hela problemet med europeiska flyktingar skall vara löst i början av 1965.

Pris kr 4:50

STOCKHOLM 1964. KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER